

**MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL
REPUBLICII MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA**

**MINISTRY OF EDUCATION AND RESEARCH
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA
MOLDOVA STATE UNIVERSITY**

**STATUL, SECURITATEA ȘI DREPTURILE
OMULUI ÎN ERA DIGITALĂ**

**STATE, SECURITY AND HUMAN
RIGHTS IN DIGITAL ERA**

Materialele conferinței științifico-practice internaționale

Materials of the scientific-practical international conference

Volum 2

Coordonator: Rodica CIOBANU

CHIȘINĂU-2023

CZU [34+32]:004(082)=135.1=161.1

S 79

Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală. Culegere de studii și articole elaborată în baza rapoartelor și comunicărilor prezentate la Conferința științifico-practică internațională „**Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală**”, eveniment organizat în contextul realizării proiectului de cercetare *Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului* (20.80009.1606.15), 08-09 decembrie 2022, Chișinău. Universitatea de Stat din Moldova.

Colegiul de redacție:

Rodica CIOBANU

Veronica MOCANU

Iordanca-Rodica IORDANOV

Natalia CRECIUN

Procesare computerizată:

Veronica POZNEACOVA

Autorii poartă răspundere pentru conținutul textului

**DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII
DIN REPUBLICA MOLDOVA**

Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală = State, security and human rights in digital era: Materialele conferinței științifico-practice internaționale / colegiul de redacție: Rodica Ciobanu (coordonator) [et al.]. – Chișinău: CEP USM, 2023 – . – ISBN 978-9975-62-529-6.

Vol. 2. – 2023. – 452 p.: fig. – Antetit.: Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova, Universitatea de Stat din Moldova. – Texte: lb. rom., rusă. – Rez.: lb. rom., engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – 30 ex. – ISBN 978-9975-62-531-9.

[34+32]:004(082)=135.1=161.1

S 79

ISBN 978-9975-62-531-9

© CEP USM, 2023

CUPRINS

Cuvânt înainte	8
Ion GUCEAC, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
Alina TROFIM, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
GARANTAREA DREPTULUI FUNDAMENTAL LA APĂ POTABILĂ SANOGENĂ – CONDIȚIE INDISPENSABILĂ PENTRU ASIGURAREA SĂNĂTĂȚII POPULAȚIEI	13
Mihai BALABAN, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
REFLECȚII CONCEPTUALE PRIVIND RĂSPUNDEREA ȘEFULUI DE STAT: FORMELE RĂSPUNDERII	28
Mihaela BEJENARI, <i>Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne</i>	
INFLUENȚA JURISPRUDENȚEI CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI LA UN MEDIU SĂNĂTOS ȘI ECHILIBRAT ECOLOGIC	37
Alexandru BEVZIUC, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
RESTRÂNGEREA EXERCITIULUI UNOR DREPTURI FUNDAMENTALE PRIN PRISMA REGLEMENTĂRIILOR INTERNAȚIONALE	44
Gheorghe BOSÎL, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
PRINCIPIILE ASIGURĂRII DREPTULUI EGAL LA MUNCĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI	53
Gabriela Cristina BRĂNOAEA, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
TEHNICI DE INTELIGENȚĂ ARTIFICIALĂ APLICATE ELEVILOR CU APTITUDINI MATEMATICE ÎNALTE	60
Dionis BRÎNZĂ, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
REGIMUL JURIDIC AL EXPERTIZEI PSIHIATRICE ÎN CADRUL PROCEDURII DE INSTITUIRE A MĂSURILOR DE OCROTIRE JUDICIARE	66
Angela BURLEA, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
PROVOCĂRI CONTEMPORANE DE SECURITATE ÎN ERA DIGITALĂ	75
Eugen BUTUCEA, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
EXECUTAREA ACTELOR CURȚII CONSTITUȚIONALE	82

Mihaela CĂPĂȚÎNĂ, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> AVANTAJE ȘI DEZAVANTAJE ALE UTILIZĂRII INSTRUMENTELOR ELECTRONICE ÎN PROCEDURA CIVILĂ DE EXECUTARE SILITĂ	90
Cătălina CARAMAN, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> IMPORTANȚA TEORETICĂ ȘI PRACTICĂ A SUBIECTULUI DREPTURILOR OMULUI ÎNTR-UN STAT DEMOCRATIC	99
Nelea CHIHAI, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> REPRESIA ORGANIZAȚIEI RELIGIOASE „MARTORII LUI IEHOVA” DIN RSSM : ASPECTE LEGISLATIVE	105
Adriana DODON, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> LEGEA APLICABILĂ CONTRACTELOR ÎNCHEIATE LA DISTANȚĂ	114
Victor DONOS, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> ALEȘII POPORULUI – CATEGORIE DISTINCTĂ DE FUNȚIONARI PUBLICI	122
Vadim ENICOV, <i>Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice a Universității de Stat din Moldova</i> RIGORILE DREPTURILOR OMULUI ÎN CONJUNCTURA SECURITĂȚII NAȚIONALE	132
Andrian FETESCU, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> RESPECTAREA REGIMULUI JURIDIC DE DECLARARE A AVERII ȘI A INTERESELEOR PERSONALE PRIN PRISMA FUNCȚIEI PUBLICE ȘI A CELEI DE DEMNITATE PUBLICĂ	145
Cătălina FRANGOPOL, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> MANAGEMENTUL RESURSELOR FORESTIERE ÎN ECONOMIA NAȚIONALĂ CONTEMPORANĂ	152
Artur FUIOR, <i>Universitatea de Studii Europene din Moldova</i> PROBLEMATICA ȘI FLUXUL REFUGIAȚILOR UCRAINEI ÎN SOCIETATEA EUROPEANĂ PRIN PRISMA MECANISMELOR SOCIAL-POLITICI	160
Violeta GHERASIMENCO, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> ROLUL MIJLOACELOR DIGITALE ÎN REDIMENSIONAREA VIOLENȚEI ÎN FAMILIE	170
Daniela GÎNCO-FODOR, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> CONFIDENȚIALITATE ȘI SECURITATE ÎN ERA DIGITALĂ: PROVOCĂRI CONTEMPORANE ȘI DIRECȚII VIITOARE	176

Vladimir GÎRA, <i>Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați</i>	
ANALIZA LEGISLAȚIILOR PRIVIND DEZINFORMAREA ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI SINGAPORE	183
Evghenia GUGULAN, <i>Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne</i>	
Mihaela PASCAL, <i>Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne</i>	
APRECIERI CONCEPTUALE PRIVIND DAUNA DE MEDIU ÎN RAPORTURILE DE REPARARE A PREJUDICIILOR CAUZATE MEDIULUI	196
Dumitru IEȘEANU, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
Tudor BRAGARU, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
ASPECTE DE UTILZARE ȘI SECURITATE A INFORMAȚIEI PE PLATFORMA MOODLE ÎN ERA DIGITALĂ	202
Lazăr MATEI, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
CETĂȚEANUL CA SUBIECT AL PROCESULUI DECIZIONAL LEGISLATIV	212
Vitalie MEȘTER, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
DISCRIMINAREA INDIRECTĂ, PE CRITERIUL DE DIZABILITATE, A AVOCAȚILOR ÎN ACCES LA ASISTENȚA MEDICALĂ OBLIGATORIE	222
Olga MIHAILENCO, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
PRINCIPIILE RĂSPUNDERII DISCIPLINARE A JUDECĂTORULUI PRIN PRISMA JURISPRUDENȚEI CURȚII EUROPENE PENTRU DREPTURILE OMULUI	228
Ion MIHALAȘ, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
ASPECTE DE DREPT COMPARAT REFERITOARE LA DIGITALIZAREA SERVICIILOR PUBLICE	241
Radu MOLDOVANU, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
EXEMPLE PRIVIND MECANISMELE DE DEBLOCARE A CRIZELOR CONSTITUȚIONALE	249
Rodica NICHITA, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
Liliana RÎHLEA, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
GARANTAREA DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI ÎN REPUBLICA MOLDOVA	259

Nicolae PARCEVSCHII, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> OMUL INFORMAȚIONAL ÎN EPOCA POSTMODERNĂ ȘI NEOMODERNĂ	266
Mihaela PASCAL, <i>Academia „Ștefan cel Mare” a MAI</i> Sergiu ZESTREA, <i>Inspectoratul de Stat pentru Supravegherea Produselor Nealimentare și Protecție a Consumatorilor</i> DREPTURILE CONSUMATORILOR ÎN CADRUL COMERȚULUI ELECTRONIC	277
Oxana POSTOLACHI, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> Teodor CÂRNAȚ, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> APLICABILITATEA PRINCIPIULUI TRANSPARENȚEI ÎN ACHIZIȚIILE PUBLICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA	285
Mihaela SĂFTOIU, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> DISCRIMINAREA PE CRITERII LINGVISTICE	297
Victor SAMOILENCO, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> DREPTUL PERSOANELOR PRIVATE DE LIBERTATE LA EDUCAȚIE. TEMEI JURIDIC. METODE DE REALIZARE. SEMNIFICAȚIE	303
Victoria SAMOILENCO, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> PREVENȚIA VICTIMOLOGICĂ A FEMEILOR ȘI COPILOR ÎMPOTRIVA INFRAȚIUNILOR SEXUALE ÎN ERA DIGITALĂ	312
Victor SANDU, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> REFLECȚII ASUPRA JURISPRUDENȚEI CURȚII CONSTITUȚIONALE PRIVIND DREPTUL LA UN NIVEL DE TRAI DECENT	320
Victor SANDU, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> REFLECȚII ASUPRA TITULARILOR DREPTULUI CONSTITUȚIONAL LA UN NIVEL DE TRAI DECENT	329
Daniel SECHER, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> CENZURA - MECANISM CE ÎMPIEDICĂ EXERCITAREA EFECTIVĂ A DREPTULUI FUNDAMENTAL LA LIBERTATEA CREAȚIEI SAU MECANISM NECESAR ÎNTR-O SOCIETATE DEMOCRATICĂ	336

Lidia TONU, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> CONTABILITATEA INSTITUȚIILOR PUBLICE - DE LA EMPIRIC LA DIGITALIZARE	344
Andrei UNGUREANU, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> SCOPUL ȘI FUNCȚIILE PROCESULUI CONTENCIOSULUI CONSTITUȚIONAL ÎN STATUL DE DREPT	349
Viorica UNGUREANU, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> ADAPTAREA REPUBLICII MOLDOVA LA ERA DIGITALĂ DUPĂ MODELUL UE ÎN CONTEXTUL RESPECTĂRII DREPTURILOR OMULUI	356
Liuba VASILIU, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> RĂZBOIUL INFORMAȚIONAL - O ÎNCĂLCARE TACITĂ A DREPTURILOR OMULUI	374
Petru VÎRLAN, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> COMPATIBILITATEA ARTICOLULUI 330² DIN CODUL PENAL CU PRINCIPIILE PREZUMȚIEI NEVINOVĂȚIEI	379
Ксения ГОНЧАРОВА, <i>Молдавский Государственный университет</i> ИДЕНТИЧНОСТЬ КАК ПРАВО СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА: ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ	388
Николай ЖЕКОВ, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРАВА НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ НА ИНФОРМАЦИОННУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ	396
Анатолий КОСТРОМИЦКИЙ, <i>Молдавский Государственный Университет</i> КЛАССИФИКАЦИЯ УНИТАРНЫХ ГОСУДАРСТВ	406
Вероника ПОЗНЯКОВА, <i>Молдавский Государственный Университет</i> ПРИМЕНЕНИЕ СМЕРТНОЙ КАЗНИ КАК НАРУШЕНИЕ ФУНДАМЕНТАЛЬНОГО ПРАВА НА ЖИЗНЬ В США В СОВРЕМЕННЫЙ ПЕРИОД	413
Вадим СУХОВ, <i>Молдавский Государственный Университет</i> PROBLEMELE ACORDĂRII ASISTENȚEI JURIDICE GARANTATE DE STAT STRĂINILOR ÎN TIMPUL EXAMINĂRII DE CĂTRE INSTANȚE CAUZELOR PRIVIND LUAREA LOR ÎN CUSTODIE PUBLICĂ	435

CUVÂNT ÎNAINTE

Drepturile omului preocupă gândirea filosofilor, juriștilor, politologilor de ani de zile și continuă a fi un subiect de actualitate în lumea contemporană, prin conexiunea inseparabilă pe care o asigură între Om și mediu, cu toate realitățile și provocările de moment: procese de democratizare, perfecționare și extindere a impactului instrumentelor juridice în domeniu, reforme sistemice ample, lupta împotriva unor fenomene negative precum corupția, traficul de ființe umane, traficul de arme, de droguri etc. *versus* crize de identitate, crize naturale, pandemice, energetice, ecologice, umanitare. Locul și rolul pe care îl are Omul în configurarea acestui mediu impun conjugarea eforturilor întru echilibrarea intereselor individuale și de grup și cristalizarea unor interese generale, fundamentate pe valori universale, unanim acceptate, promovate și garantate pe scară largă de guverne și alte structuri naționale, regionale și internaționale.

Principiile consacrate în Declarația Universală a Drepturilor Omului reprezintă un ideal al societăților democratice, un pilon al statului de drept. Din aceste considerente, în fiecare an, în data de 10 decembrie, este reevaluată starea de lucruri la capitolul Drepturile Omului, aceasta fiind o ocazie în plus de a ne angaja efectiv în promovarea drepturilor și libertăților fundamentale ale ființei umane – singura în măsură a da aprecieri de ansamblu calității și eficienței actului de guvernare.

În aceeași măsură, Convenția Europeană a Drepturilor Omului, adoptată în 1950 de Consiliul Europei, reflectă valorile civilizației și democrației: dreptul la viață, interzicerea torturii, sclaviei și a muncii forțate, dreptul la libertate și securitate, dreptul la un proces echitabil, respectarea vieții private și de familie, libertatea de gândire, de conștiință și de religie, libertatea de exprimare, libertatea de întrunire și de asociere, dreptul la căsătorie, dreptul la o cale de atac eficientă și interzicerea discriminării.

Totodată, dinamica societății bazate pe cunoaștere, societatea tehnologiilor de vârf, societatea informațională impun redefinirea, reevaluarea fundamentelor valorice ale organizării social-statale prin instrumente oferite de știința contemporană, precum și înțelegerea și explicarea dimensiunii juridice a societății informaționale și a locului oferit drepturilor omului în aceste realități complexe, absolut noi.

Edificarea societății informaționale, una dintre direcțiile strategice ale dezvoltării mondiale, se bazează pe implementarea largă a tehnologiilor informaționale și de comunicații (în continuare - T.I.C.). În conformitate cu Declarația de intenții, semnată la Ljubljana în anul 2002 de către țările-membre ale Pactului de stabilitate pentru Europa de Sud-Est, Moldova și-a asumat responsabilitatea de a edifica o societate informațională, orientată spre interesele cetățenilor întregii societăți, bazată pe principiile consfințite în Statutul ONU, în Declarația Univer-

sală a Drepturilor Omului și în Carta edificării societății informaționale globale de la Okinawa 2000.

Practica mondială demonstrează impactul pozitiv al utilizării T.I.C. în dezvoltarea societății contemporane, extinderea și diversificarea accesului populației la informație și la serviciile informaționale publice de înaltă calitate în domenii precum: guvernarea, învățământul, medicina, raporturile de muncă etc. Tehnologiile informaționale au facilitat, pe alocuri, reziliența individuală și instituțională, au micșorat distanța dintre servicii și utilizatorii serviciilor, au menținut comunicarea în condiții dificile pentru comunicare în sine, din cauza restricțiilor în perioada pandemiei Covid-19. În același context, însă, tehnologia a generat noi forme de infracțiuni și alte riscuri sociale. În atare circumstanțe, suntem în egală măsură expuși unui areal diversificat de pericole și impuși a găsi soluții de prevenire și depășire a acestora, în scopul protejării prioritare a drepturilor omului, prin prisma ordinii și securității sociale generale.

Anul acesta data organizării Conferinței internaționale „Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală” a fost marcată de un eveniment care a conferit plusvaloare palierului cercetării drepturilor omului. Evenimentul a fost organizat *in honorem* Prof. ARSENI Alexandru, dr. hab., promotor veritabil al spiritului național al neamului românesc și al limbii române, care și-a creat, prin activism și implicare, imagine-simbol al libertății și demnității umane. Prof. ARSENI Alexandru a susținut continuu și cu fermitate că: „suportul material și spiritual al emancipării, progresului și democrației într-un stat de drept este unitatea națională și teritorială a fiecărei națiuni și, respectiv, a națiunii române”¹; Declarația de independență – „act fondator al statului Republica Moldova”, face referință la „«limba română» ca limbă de stat” și interpretarea în altă mod a normelor constituționale este inadmisibilă²; „[1]ibertatea individuală și siguranța persoanei sunt dreptul general, condiție în calea făuririi unei societăți bazate pe respectul personalității umane”³; „statul de drept și democratic este expresia voinței libere exprimate a poporului suveran”, voință care „îmbracă forma juridico-statală doar la baza scrutinului onest”, inclusiv prin utilizarea tehnologiilor informaționale și a votului electronic, cu toate garanțiile legale consecvente⁴ etc.

¹ Arseni Al. Reunificarea națională și teritorială a românilor – legalitate și legitimitate. În: *Limba Română*, 2021, nr.2(262), pp.19-30. ISSN 0235-9111. https://ibn.idsi.md/ru/vizualizare_articol/129969

² Arseni Al. Blocul de constituționalitate – legalitate și legitimitate. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2021, 3(143), pp.18-25. ISSN 1814-3199. ISSN-e 2345-1017. https://ibn.idsi.md/ru/vizualizare_articol/123419

³ Arseni Al. Libertatea individuală și siguranța persoanei – dimensiunea statului de drept. În: *European integration through the strengthening of education, research, innovations in Eastern Partnership Countries: conf. șt. intern.*, 16-17 mai 2022, Chișinău, pp.86-90. ISBN 978-9975-165-23-5. https://ibn.idsi.md/ru/vizualizare_articol/171346

⁴ Arseni Al. Dreptul de vot în era globalizării: legalitate și legitimitate. În: *Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală: conf. șt. intern.*, 10-11 decembrie 2020, Chișinău, Tipografia Artpoligraf, 2021, pp.18-23. ISBN 978-9975-158-17-6. https://ibn.idsi.md/ru/vizualizare_articol/153992

Dedicarea evenimentului unei personalități de o asemenea anvergură a însemnat asumarea unui nivel sporit de responsabilitate pentru calitatea actului cercetării științifice și pentru impactul său asupra îmbunătățirii mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului.

Conferința științifică a fost organizată de Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova, L.C.Ș. „Drept Public Comparat și e-Guvernare”, Universitatea din Varșovia, în parteneriat cu A.O. Promo Lex, Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, A.O. Eco Contact, Global Campus of Human Rights.

La eveniment au participat deputați în primul Parlament al Republicii Moldova, reprezentanți ai OSCE, ai Curții Constituționale, ai Oficiului Avocatului Poporului, ai Cancelariei de Stat, ai Ministerelor, AGEPI, ai mediului academic, ai societății civile, doctoranzi, masteranzi și studenți, tematicile abordate fiind de actualitate pentru comunitatea națională, regională și europeană.

Echipa de cercetători din cadrul L.C.Ș. „Drept Public Comparat și e-Guvernare”, în contextul implementării proiectului de cercetare și inovare „**Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului**”, reconfirmă atașamentul pentru drepturile fundamentale ale omului, ca valori inerente ale unui stat de drept și încurajează organizarea de evenimente științifico-practice în cadrul cărora să fie abordate tematici de actualitate, să fie detectate soluții pentru situații dificile și să fie sensibilizată opinia publică în cazuri de interes general.

FOREWORD

The principles set out in the Universal Declaration of Human Rights are an ideal of democratic societies that promote respect for human rights and freedoms and therefore every year on December 10 the state of affairs in the field of Human Rights is re-evaluated, being an opportunity to promote, to engage and reflect on the content of the Declaration and its relevance in everyday life. Human rights have become much more relevant and important in a pandemic, a difficult situation in which decisions have been taken at state level to impose more restrictions that are directly related to human rights and freedoms.

Both the content of the Universal Declaration of Human Rights and of the European Convention on Human Rights, adopted in 1950 by the Council of Europe, reflect the values of civilization and democracy: the right to life, the prohibition of torture, slavery and forced labor, the right to freedom and security, the right to a fair trial, respect for private and family life, freedom of thought, conscience and religion, freedom of expression, freedom of assembly and association, the right to marriage, the right to an effective remedy and the prohibition of discrimination.

At the same time, the dynamics of the knowledge-based society, the state-of-the-art technology society, the information society require the redefinition, reassessment of the value foundations of the social-state organization through tools offered by contemporary science, as well as the understanding and the explanation of the legal dimension of the information society, but also of the place offered by Human Rights in these social realities.

The building of the information society, one of the strategic directions of global development, is based on the wide implementation of information and communication technologies (hereinafter - IT&C). According to the Declaration of intent, signed in Ljubljana in 2002 by the member countries of the Stability Pact for South-East Europe, Moldova has assumed the responsibility of building an information society, oriented to the interests of the citizens of the whole society, based on the principles enshrined in the UN Statute, in the Universal Declaration of Human Rights and in the Charter of Building the Global Information Society in Okinawa 2000.

World practice demonstrates the positive impact of using IT&C in the development of the contemporary society, in the expansion and diversification of the population's access to high quality public information and information services in areas such as: governance, education, medicine, employment, and many other fields.

In the same context, however, we attest that technology has become indispensable in the conditions of the COVID-19 pandemic, but also indicates aspects of negative impact, generating new forms of crime, prejudice and social risks.

Consumers of electronic information not only enjoy the advantages of technology, but also face its harmful effects.

The creation of an area of freedom, security and justice, the preservation of generally recognized values, in which the common will expressed in legal norms can be applied and executed by a central power in the general interest, can only be achieved by guaranteeing fundamental rights in the context of the development of communications and information technology.

Thus, international order and security are strengthened. As a result, we believe that the new society, resulting from the development of technology must be reconsidered from the perspective of Human Rights, and the generally accepted values must be resized. At the same time, we must take into account that the reconsideration of social relations must be reflected not only from a practical perspective, but also from a theoretical-legislative perspective. Thus, the elaboration of the studies and research specific to the field is imposed as a necessity of the contemporaneity.

The team of researchers involved in the implementation of the research and innovation project '*Modernization of governing mechanisms focused on the protection of human rights*' expresses its conviction that only through open platforms for discussion and debate of the most important issues facing the Republic of Moldova and its citizens can be identified solutions to overcome the difficulties, the critical situations and to increase the quality of governance and the degree of respect for human rights. Through the scientific conference and the materials included in this edition we aim to contribute to the development of the legal framework and of doctrines specific to the field, but also to advance topics for discussion and public awareness; or, only through research and discussions can be generated attitudes, knowledge and positive social impact.

GARANTAREA DREPTULUI FUNDAMENTAL LA APĂ POTABILĂ SANOGENĂ – CONDIȚIE INDISPENSABILĂ PENTRU ASIGURAREA SĂNĂTĂȚII POPULAȚIEI

GUARANTEE OF THE FUNDAMENTAL RIGHT TO CLEAN DRINKING WATER – ESSENTIAL CONDITION FOR ENSURING THE HEALTH OF THE POPULATION¹

CZU: 342.734:663.6:504.4.054(478)

Ion GUCEAC²
Alina TROFIM³

ABSTRACT. *The present scientific approach is dedicated to the right to water - a fundamental human right, considered an indispensable component of human life and dignity. In the opinion of the authors, the scientific debate on this subject is determined, to a large extent, by the poor quality of water resources in the Republic of Moldova, where in the last decades the problem of pollution of surface water and phreatic water, artesian waters is more and more current, but also by the need designing actions to improve the situation in the field. An important factor in this aspect is also the legislation of the Republic of Moldova, which does not impose clear obligations on public authorities to guarantee both qualitatively and quantitatively the population's access to quality drinking water. The authors qualify the access to qualitative drinking water as one of the indispensable elements of the right of any person to a standard of living corresponding to ensuring health. The right to water is also qualified as one of the indispensable conditions for the exercise of several rights enshrined in international human rights instruments. In order to ensure the population with sanogenic drinking water, the authors plead for the harmonization of the normative framework and the need for coordinated multisectoral interventions by decision-makers at the national level, including the revision of the Constitution of the Republic of Moldova.*

Keywords: *drinking water, sanogenic water, population health, the fundamental right to drinking water, availability, the quality, accessibility of drinking water resources*

REZUMAT. *Prezentul demers științific este consacrat dreptului la apă - drept fundamental al omului, considerat o componentă indispensabilă a vieții și demnității umane. În opinia autorilor dezbateră științifică a acestui subiect este determinate, în mare măsură, de calitatea proastă a resurselor de apă în Republica Moldova, unde în ultimele decenii problema poluării apelor de suprafață și a celor freatice, arteziene este tot mai actuală, dar și de necesitatea proiectării unor acțiuni de redresare a situației în domeniu. Un factor important în acest aspect este și legislația Republicii Moldova, care nu impune obligații clare autorităților publice de a garanta atât calitativ cât și cantitativ accesul populației la apă potabilă de calitate. Autorii califică accesul la apă*

¹ Articolul a fost elaborat în contextul Proiectului Instituțional "Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului" în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică "Drept Public Comparat și e-Guvernare", Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova (cifrul proiectului - 20.80009.1606.15)

² Ion GUCEAC, academician, profesor universitar, e-mail: guceacion@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9497-4628, Universitatea de Stat din Moldova

³ Alina TROFIM, doctor în biologie, e-mail: alinatrofim@yahoo.com, ORCID 0000-0003-4557-9602

la apă potabilă de calitate, ca unul din elementele indispensabile ale dreptului oricărei persoane la un nivel de viață corespunzător asigurării sănătății. Dreptul la apă mai este calificat ca una din condițiile indispensabile pentru exercitarea mai multor drepturi consacrate în instrumentele internaționale privind drepturile omului. Pentru asigurarea populației cu apă potabilă sanogenă autorii pledează pentru armonizarea cadrului normativ și necesitatea unor intervenții multi-sectoriale coordonate a factorilor de decizie de nivel național, inclusive revizuirea Constituției Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: apă potabilă, apă sanogenă, sănătatea populației, dreptul fundamental la apă potabilă, disponibilitatea, calitatea, accesibilitatea resurselor de apă potabilă

Una din obligațiunile statului este asigurarea populației cu apă potabilă de calitate, care poate avea efecte sanogene dar sigur este necesară pentru existența omului. Este cunoscut faptul că, apa este un constituenț indispensabil tuturor organismelor vii și protecția ei este prioritară pentru fiecare stat [28, p. 179-183.] Importanța apei constă în necesitatea ei atât în existența vieții cât și în industrie. Este cunoscut faptul că, în natură apă pură nu există, deoarece conține diverși ioni care-i conferă gust specific sau calitatea sanogenă. Sunt cazuri când apa freatică sau arteziană este considerată curativă, datorită componenței sale specifice, iar în alte cazuri apa este materia primă pentru procesul tehnologic, în urma căruia, din viziunea ecologică, este necesară reciclarea ei [29, p. 141-149].

În cadrul unei investigații științifice realizate puțin mai mult de un deceniu în urmă, semnalam despre statornicirea dreptului la apă ca un nou drept fundamental al omului, o ”componentă indispensabilă a vieții și demnității umane” [18, p.65-79]. În sprijinul acestei idei invocam mai multe argumente referitor la calitatea proastă a resurselor de apă, dar și ineficacitatea măsurilor de redresare a situației în domeniu, care, în mare parte, se datora cadrului legislativ național care nu impunea obligații clare autorităților publice de a garanta atât calitativ cât și cantitativ accesul populației la apă potabilă de calitate. Cu părere de rău, la începutul anilor 20 ai secolului al XXI-lea constatăm că starea lucrurilor în acest sens nu a evoluat cu mult, ba chiar s-au înrăutățit. Problema este și mai gravă datorită faptului că problema aprovizionării oamenilor cu apă potabilă de calitate devine alarmantă nu doar în raport cu populația unor state separate, printre care și Republica Moldova, dar și pentru întreaga comunitate de pe Tera. Astfel, în anul 2020, doar 74% din populația lumii (5,8 miliarde de oameni) avea acces la apă potabilă, furnizată în condiții de siguranță la domiciliu sau reședință, accesibilă după necesitate nepoluată. Cel puțin 2 miliarde de oameni folosesc apă potabilă contaminată cu fecale, ceea ce este un factor de neglijat în răspândirea unor boli grave precum diareea, holera, dizenteria, febra tifoidă și poliomielite. Conform unor date statistice, în anul 2020 368 de milioane de oameni se foloseau de fântâni neprotejate și izvoare natural, iar 122 de milioane de oameni utilizau apă netratată din corpuri de apă de suprafață, cum ar fi lacuri, iazuri, râuri și pâraie [35].

Și astăzi în lume persistă disparități geografice, socio-culturale și economice în aprovizionarea cu apă a populației. Această stare este valabilă nu doar între zonele rurale și urbane, ci chiar și în interiorul orașelor, unde persoanele care trăiesc în raione sărace, informale sau ilegale, deregulă, au un acces mai limitat la apă potabilă îmbunătățită decât alte categorii ale populației urbane. Schimbările climatice, deficitul tot mai mare de apă, creșterea populației, schimbările demografice și urbanizarea, deja astăzi reprezintă provocări serioase pentru aprovizionarea oamenilor cu apă potabilă de calitate.

La fel și în Republica Moldova se constată că în ultimele decenii problema poluării apelor de suprafață și a celor freatice, arteziene este tot mai actuală. Estimarea spectrului de poluare a resurselor de apă ale fluviului Nistru, ale numeroaselor râuri mici cu compuși organici toxici a demonstrat spectrul de poluare sporit al loturilor cu concentrații ridicate de POPs, care prin apele pluviale sunt factori de poluare ai obiectelor acvatice și transformă apele în formă antisanogenă ce încalcă dreptul la sănătate a omului [16, P.86-93].

Creșterea cantității nitriților, nitraților, ionilor de amoniu în apele potabile, fluvii, râuri a devenit o problemă gravă dictată, în mare parte, de conduita populației față de mediul ambiant, iar în unele cazuri teritoriile adiacente ale apelor potabile devin periculoase pentru sănătatea omului provocând intoxicații grave sau apariția hepatitei virale A, methemoglobinemiei etc [6].

Însăși apa potabilă conține mineralizarea de 1000 mg /l iar apele care conțin de 2-5 ori mai mare valori a acestui indice sunt sanogene, utilizate în tratamente pe o perioadă scurtă de timp. În apa potabilă nu se permite să se conțină cantități sporite de metale grele, care defapt pun în pericol sănătatea umană și evidențiază sursele de poluare [25, 32]

Apa potabilă poate fi apă naturală care este preluată din obiecte acvatice precum fluviul Nistru etc. sau apă tratată cu clor sau ozon, pentru corectarea calităților senzoriale în vederea încadrării în normele standarde [17].

Conform datelor Raportului care vizează calitatea apei potabile în municipii și orașe [25, p.31] din rețelele de apeducte a 34 de localități urbane, care în proporție de 32,0% se alimentează din sursele de suprafață (orașele: Cahul, Leova, Cantemir, Bălți, Ungheni, mun. Chișinău, Nisporeni, Soroca, Edineț, Fălești și Glodeni) și 68,0% din sursele de profunzime (orașele: Basarabasca, Briceni, Anenii-Noi, Călărași, Cimișlia, Dondușeni, Drochia, Florești, Hîncești, Ialoveni, Ocnița, Rîșcani, Rezina, Sîngerei, Strășeni, Șoldănești, Orhei, Comrat, Căușeni, Criuleni, Ștefan-Vodă). Investigațiile au fost efectuate în laboratoarele acreditate ale Centrelor de Sănătate Publică (CSP) teritoriale la solicitarea Asociației pentru Democrației Participativă ADEPT în baza contractelor de prestări a serviciilor. Conform acestor date calitatea apei a fost cercetată în conformitate cu prevederile Hotărârii Guvernului cu privire la instituirea

Sistemului informațional automatizat „Registrul de stat al apelor minerale naturale, potabile și băuturilor nealcoolice îmbuteliate” [12].

După analizele raportului asupra apelor potabile apa din apeductele urbane investigate nu corespunde normativelor naționale în vigoare în proporție de 55,2% (49,2% din probe pentru parametrii chimici și 13,4% pentru parametrii microbiologici). Cea mai mare pondere a neconformităților privind calitatea apei din apeductele urbane se atestă în Regiunea de Nord a țării, unde 62,5% de probe nu corespund normativelor aprobate (58,3% – parametrii chimici și 12,5% – parametrii microbiologici), urmată de Regiunea de Sud unde probele analizate reprezintă 55,5% din neconformități, însă pentru această regiune ponderea neconformităților la parametrii microbiologici este cea mai mare – de 16,7%. Cele mai puține probe neconforme au fost identificate în apeductele urbane din Regiunea de Centru a țării, în proporție de 48,0% (40,0% – parametrii chimici și 12,0% – parametrii microbiologici). Doar în 12 localități probele de apă din ambele locații prelevate au corespuns parametrilor, ceea ce reprezintă 35% din totalul localităților verificate (figura 1).

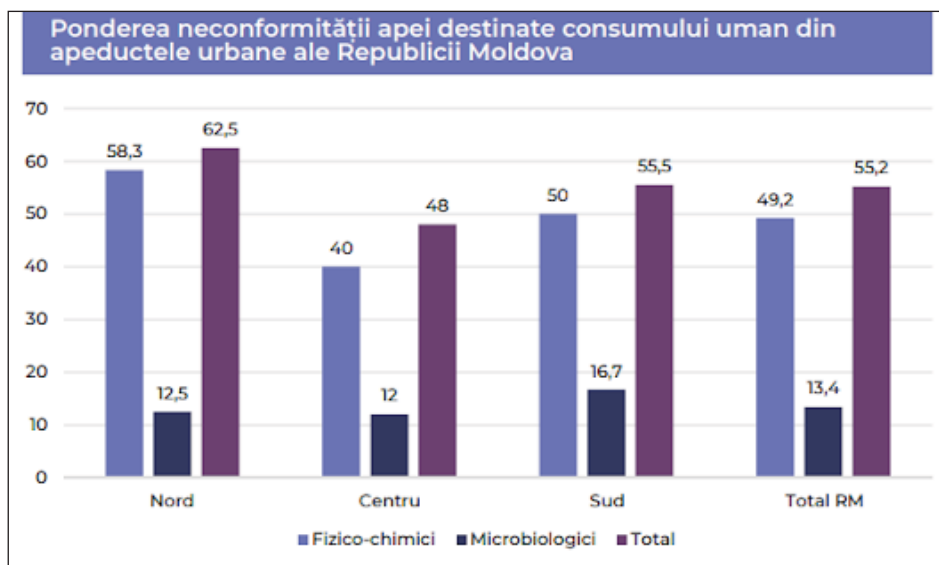

Fig. 1 Ponderea neconformității apei potabile din apeductele urbane ale R. Moldova (%) [25,p.31]

Neconformitățile constatate apelor aparțin indicilor microbiologici caracterizați prin dezvoltarea speciilor a *B. coliforme* și *E. Coli* care conform normelor în vigoare sunt inadmisibile. Aceste microorganisme au fost depistate în apa din apeductele orașelor Basarabeasca, Dondușeni, Orhei, Șoldănești, Telenești, Cimișlia, Taraclia, alimentate din surse subterane, și în orașul Fălești, unde apa din râul Prut este folosită în scopuri potabile (sursă de suprafață. Principalii in-

dicatori chimici de bază ai apei investigate la care s-au constatat neconformități au fost: Fluorul (17,9%), Borul (8,9%), Nitriții (4,5%) și Nitrații (2,98%). Cele mai mari concentrații au fost depistate în apa din apeductele orașelor: Briceni (2,6–3,5 mg/l), Edineț (4,5 mg/l), Anenii Noi (1,9–2,4 mg/l), Călărași (3,5–3,6 mg/l), Taraclia (2,1 mg/l), Hîncești (3,9 mg/l), Basarabeasca (3,4 mg/l) și Ștefan Vodă (1,8 – 2,1 mg/l) [25,p.31].

Din conținutul Raportului care vizează calitatea apei destinate consumului uman din rețele de apeducte urbane, la sudul și centrul republicii ponderea neconformității apei din rețelele de apeducte urbane la conținutul de fluor a fost de circa 2 ori mai mare comparativ cu nordul țării, unde valoarea acestuia a constituit 12,1%. Neconformitatea apei privind cantitatea ionilor de Bor, care nu trebuie să depășească limita de 0,5 mg/l, s-a înregistrat preponderent la sudul (27,8%) și centrul (4,0%) republicii (orașele: Basarabeasca (1,65 mg/l), Ștefan Vodă (0,63–0,71 mg/l), Taraclia (0,8 – 1,6 mg/l) și Hîncești (0,85 mg/l)). Concentrații sporite de nitrați ce depășesc norma de 50 mg/l s-au înregistrat doar în apa din apeductul orașului Criuleni (58,2–62,4 mg/l). La acest compartiment este necesar de menționat că grupul de parametri evaluați a prezentat neconformități doar în apa din apeductele aprovizionate din surse de profunzime. Din grupul parametrilor chimici indicatori ai calității apei potabile reprezentate în graficul alăturat, cele mai frecvente neconformități s-au înregistrat la valorile Amoniacului (23,9%), ionilor de Fier (1,5%).

În mod inevitabil aceste informații alarmante ar trebui să pună în gardă întreaga umanitate. Oare organismele internaționale și guvernele naționale până în prezent nu au conștientizat necesitate unor măsuri la scară largă care să amelioreze situația în aprovizionarea populației cu apă potabilă de calitate și să diminueze vulnerabilitatea sănătății oamenilor? Răspunsul la această întrebare este, desigur, unul afirmativ. Astfel, accesul la apă potabilă de calitate, poate fi calificat ca unul din elementele indispensabile ale dreptului oricărei persoane la un nivel de viață corespunzător asigurării sănătății sale, conștat în Declarația Universală a Drepturilor Omului (art. 25) [13].

Astfel, dreptul la apă a fost recunoscut de Adunarea Generală a ONU ca un ”drept fundamental” încă în anul 1999. Adunarea Generală a Națiunilor Unite, în cadrul Sesiunii a 64-a de la 28 iulie 2010, a aprobat o rezoluție prin care, pentru prima dată, apa curată și salubritatea sunt declarate un drept fundamental al omului [27].

În anul 2002 dreptul la apă este inclus în conținutul unui comentariu general (Comentariul general 15, E/C.12/2002/11). În textul acestui Comentariu, Comisia pentru drepturile economice, sociale și culturale opinează că dreptul la apă presupune că toată lumea are acces la o cantitate adecvată de apă potabilă pentru uz personal și casnic. În opinia autorilor comentariului, exercitarea deplină a dreptului la apă include accesul la apă curate și fizic accesibilă, realizarea acestui

drept fiind esențială pentru realizarea altor drepturi [23]. Deși acest comentariu nu are valoare de instrument normativ obligatoriu pentru statele semnatare ale Pactului internațional pentru drepturile economice, sociale și culturale [24], obligatoriu pentru Republica Moldova din 26 aprilie 1993, acesta joacă un rol important în punerea în aplicare a dispozițiilor Pactului și, având o anumită greutate juridică. Comentariul este valoros și prin accentuarea faptului că statele părți la Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale sunt obligate să întreprindă măsuri active pentru a asigura dreptul tuturor persoanelor la apă, astfel încât orice persoană să aibă acces la apă suficientă și sănătoasă pentru persoană și gospodăria sa. Potrivit comentariului, realizarea dreptului omului la apă ar trebui să fie posibilă și fezabilă, deoarece toate statele părți exercită controlul asupra unei game largi de resurse, inclusiv asupra apei, tehnologiei și asistenței internaționale, care se aplică în mod egal exercitării tuturor celorlalte drepturi ale omului prevăzute în Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale.

Deși, după cum observăm, dreptul la apă este una din condițiile indispensabile pentru exercitarea mai multor drepturi consacrate în instrumentele internaționale privind drepturile omului, acesta, practic, lipsește din conținutul acestora. Printre puținele exemple poate fi menționată Convenția cu privire la drepturile copilului, în care statele părți recunoscând dreptul copilului de a se bucura de cea mai bună stare de sănătate posibilă (art. 24), se obligă să asigure realizarea integrală a acestui drept și, în mod deosebit, prin măsuri corespunzătoare pentru lupta contra maladiilor și malnutriției în cadrul măsurilor primare de ocrotire a sănătății, prin aplicarea tehnologiilor ușor de procurat și prin furnizarea de alimente bogat nutritive și apă potabilă, ținând seama de pericolele și riscurile de poluare a mediului natural [11].

Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei (art. 14), ratificată de către Parlamentul Republicii Moldova conform Hotărârii nr. 87-XII din 28 aprilie 1994, prevede că statele părți se angajează să asigure dreptul femeilor de a beneficia de condiții de viață convenabile, în special în ceea ce privește ... aprovizionare cu ... apă [10].

Începând cu anii '70 ai secolului al XX-lea, participanții la o serie de conferințe internaționale privind problema gestionării resurselor de apă au început să acorde din ce în ce mai multă atenție problemei accesului la resursele de bază și problemei realizării dreptului la apă. Participanții la Conferința Națiunilor Unite privind apa, care a avut loc la 14 martie 1977 în Mar Del Plata, Argentina, au recunoscut că "toate popoarele, indiferent de stadiul lor de dezvoltare și condițiile sociale și economice, au dreptul de a avea acces la apă potabilă în cantități și de o calitate egală cu nevoile lor de bază" [8].

Declarația privind dreptul la dezvoltare, care a fost adoptată de Adunarea Generală în 1986 (art. 8), include un angajament al statelor membre ale ONU de

a întreprinde la nivel național, toate măsurile necesare pentru realizarea dreptului la dezvoltare și pentru asigurarea, printre altele, a egalității de șanse pentru toți în ceea ce privește accesul la resursele de bază [26].

Intuim că deși, indirect, Declarația totuși consideră apa drept una din resursele de bază, argumentând că subdezvoltarea persistentă, ori ”lipsa accesului la resurse vitale, cum ar fi alimentele, apa (n.n), îmbrăcămintea, adăpostul și medicamentele în cantități suficiente pentru viață” ar putea fi calificate ca o încălcare a drepturilor omului.

Într-o abordare generală dreptul la apă presupune asigurarea fiecărui om cu apă potabilă suficientă, sigură și accesibilă din punct de vedere economic și fizic, pentru satisfacerea nevoilor zilnice. Așa cum am mai menționat, dreptul la apă reprezintă concomitent libertăți, cât și drepturi [19, p. 41]. Libertățile includ dreptul de a menține accesul la stocul de apă, precum și dreptul cetățeanului de a nu fi deconectat arbitrar sau contaminat în urma aprovizionării cu apă. Prin contrast, obligațiile includ dreptul la un sistem de alimentare cu apă și de gestionare a ei, care oferă egalitatea de șanse pentru consumator să se bucure de dreptul la apă. În calitate de element primar al dreptului la apă este recunoscut raportul dintre accesul la resursă și suficiența acesteia pentru viața, demnitatea și sănătatea umană. Dacă acest element poate varia în funcție de diferite condiții, există o serie de factori care se aplică în toate circumstanțele. În categoria acestor factori includem: disponibilitatea, calitatea, accesibilitatea etc.

Comunitatea internațională depune noi eforturi în garantarea dreptului la apă. Astfel, la data de 28 iulie 2022, Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite a votat în unanimitate decizia privind declararea dreptului la un mediu curat, sănătos și durabil, ca un drept universal pentru toți. Prin această decizie țările sunt invitate să-și unească eforturile în lupta comună împotriva triplei crize planetare: schimbările climatice, reducerea biodiversității și intensificarea poluării mediului. Angajamentele Republicii Moldova în această privință sunt exprimate în Strategiei Naționale de Dezvoltare Moldova 2030, un obiectiv al căreia șine de asigurarea dreptului fundamental la un mediu sănătos și sigur [21]. Printre acțiunile prioritare identificate pentru realizarea acestui obiectiv sunt menționate: implementarea principiilor de management integrat al resurselor de apă pe toate bazinele și sub-bazinele hidrografice, inclusiv prin aplicarea practicilor prietenoase mediului în toate sectoarele economiei naționale; construcția/reabilitarea stațiilor de epurare în localitățile cu un număr mai mare de 15 mii de locuitori, care să epureze apele uzate normativ, în conformitate cu valorile-limită admisibile ale indicatorilor de calitate ai apelor uzate evacuate în corpurile de apă; respectarea indicatorilor de calitate ai apelor uzate industriale evacuate în rețelele centralizate de canalizare și în corpurile de apă de către toți agenții economici, care își desfășoară activitatea pe teritoriul Republicii Moldova.

Recent dreptul la apă curată și la aer pur, a fost înscris prin referendum în Constituția statului american New York, având următorul text: „Orice persoană are dreptul la un aer curat și la o apă potabilă, precum și la un mediu înconjurător sănătos” [14].

Un rol important în garantarea dreptului la apă potabilă în Republica Moldova este atribuit Legii privind calitatea apei potabile [20] adoptată în decembrie 2019. Din conținutul acestei Legi reiese că scopul urmărit de aceasta constă în asigurarea durabilă a conformității calității apei potabile prin crearea unui cadru legal flexibil și transparent, precum și prin promovarea unui management adecvat al riscurilor. În calitate de obiectiv unic al Legii este declarant protecția sănătății umane împotriva efectelor nefaste ale contaminării apei potabile prin asigurarea inofensivității și purității acesteia. În opinia legislatorului apă potabilă este apă destinată consumului uman, și anume:

1. apă în stare naturală sau după tratare, folosită pentru băut, pentru prepararea hranei, pentru igiena personală, igiena locuinței sau a obiectelor casnice, indiferent de originea ei și indiferent dacă este furnizată prin rețea de distribuție, din sursă sau rezervor, ori este distribuită în sticle sau în alte recipiente;

2. apă folosită în industria alimentară pentru fabricarea, procesarea, conservarea sau comercializarea produselor ori a substanțelor destinate consumului uman.

Legea (art. 3) stabilește că apa potabilă trebuie să fie sanogenă și curată, inclusiv să fie lipsită de microorganisme, paraziți sau substanțe care, prin număr sau concentrație, constituie un pericol potențial pentru sănătatea umană și să întrunească cerințele minime prevăzute Această Lege.

Monitorizarea calității apei potabile se asigură de către producător, operator și autorități publice și anume: producătorii de apă potabilă și operatorii asigură monitorizarea operațională, conformarea la parametrii de calitate și finanțarea monitorizării de audit și de control al calității apei potabile; Agenția Națională pentru Sănătate Publică, inclusiv prin subdiviziunile sale teritoriale, asigură monitorizarea de audit a calității apei potabile la orice etapă de producere a apei (extragere, tratare, înmagazinare, distribuire) și a calității surselor de apă destinate îmbutelierii, precum și a calității apelor potabile îmbuteliate înainte de plasarea lor pe piață, cu scopul de a verifica conformitatea apei care urmează a fi distribuită consumatorului cu cerințele de calitate și de a preveni riscurile pentru sănătatea publică; Agenția Națională privind Siguranța Alimentelor asigură supravegherea calității apei potabile utilizate de întreprinderile alimentare și supravegherea pe piață a apei potabile îmbuteliate.

Menționăm că, starea actuală a apelor freatice și ale celor de suprafață rămâne a fi stringentă. Conform monitorizării efectuate în anul 2021 apa evaluată din lacuri și din râurile mici, după un șir de parametri, corespunde claselor de calitate IV (poluate) și V (extrem de poluate), deci nu poate fi folosită ca sursă

de alimentare cu apă potabilă. Apa izvoarelor și fântânilor din raioanele Briceni, Ocnița și Soroca, nu corespunde cerințelor față de apele potabilitate după valoarea durtății ce depășește de 1,7-2,05 ori valoarea admisă, fiind semnificativ (izvorul din parc și fântâna gospodăriei comunale) și foarte semnificativ (fântâna de lângă consiliul raional Briceni) poluată cu nitrați cu depășirea valorii maxim admise de 1,4-3,9 ori. Apa din fântâna din centrul orașului Edineț după parametrii fizico-chimici evaluați corespunde cerințelor de potabilitate, fiind slab poluată cu nitrați. Apa de la izvorul din satul Naslavcea, utilizată pentru păstrăvărie corespunde cerințelor de potabilitate, fiind nepoluată cu nitrați, dar fiind la limita CMA după concentrația NH_4^+ (0,37 mg/dm³) și NO_2^- (0,44 mg/dm³). Fântâna din satul Răuțel are apă foarte poluată cu nitrați, cu depășirea valorii maxim admise de cca 6,2 ori, cu $(\text{Na}^+ + \text{K}^+)$ (depășirea CMA de cca 2 ori), cu fluor (F^-) fiind slab poluată. Apa din fântâna din s. Sadovoe, mun. Bălți, este foarte poluată cu NO_2^- și NO_3^- , durtatea și conținutul Cl- au depășirea de cca 3,9, respectiv, 2 ori, reziduul fix de 1,35 ori, iar conținutul $(\text{Na}^+ + \text{K}^+)$ și F^- de cca 1,1 ori. Apa fântânii din or. Glodeni este foarte poluată cu NO_3^- (depășirea CMA de cca 3,5 ori), iar durtatea, conținutul $(\text{Na}^+ + \text{K}^+)$ și F^- depășește de 1,6 ori, 1,7 ori și, respectiv, 1,26 ori. Apa fântânii din Rezervația Pădurea Domnească este poluată cu NH_4^+ (depășirea CMA de cca 6,8 ori), iar durtatea, conținutul $(\text{Na}^+ + \text{K}^+)$ și SO_4^{2-} depășește CMA de 1,45 ori, 1,9 ori și, respectiv, 1,7 ori. Apa din fântâna din or. Fălești este foarte poluată cu NO_3^- , depășind CMA de cca 5,7 ori, iar reziduul fix – de cca 1,5 ori, alte depășiri fiind la durtate de 2,9 ori, conținutul $(\text{Na}^+ + \text{K}^+)$ de 2,4 ori, SO_4^{2-} de 1,7 ori și F^- de 1,1 ori. În apa din apeductul din orașul Fălești depășiri ale CMA sunt de 2,4 ori după conținutul de $(\text{Na}^+ + \text{K}^+)$, iar conținutul F^- depășește cerințele normative de 1,35 ori [2, 162-p, 30, p 80-86]. Cu toate acestea conform unor date obținute în anul 2021, din numărul total de stații de epurare, nici una nu se conformează cerințelor Directivei 91/271/CEE a Consiliului din 21 mai 1991 privind tratarea apelor urbane reziduale [30, p.- 80-86]. Reconstrucția și modernizarea stațiilor de epurare trebuie să țină cont de necesitatea îndepărtării suplimentare a azotului și fosforului, factori cheie în declanșarea fenomenului de eutrofizare în apele de suprafață receptoare, care devin una din surse de apă potabilă [32, p. 314].

După cum vedem din datele prezentate în figura 1, la începutul perioadei 1992-2018 a fost înregistrată o creștere bruscă a concentrației de nitrați în apele dulci, iar după anul 2000, nitrații din apă dulce sunt în descreștere până în 2005. În ultimii 12 ani nu există o tendință semnificativă a concentrației de nitrați în râuri, cu excepția a trei lacuri din cele analizate.

În prezent, mai mult de jumătate din punctele de monitorizare de pe râurile din Republica Moldova au concentrații scăzute de nitrați (mai puțin de 2,0 mgN/l). În schimb, aproape jumătate din site-uri sunt moderat spre foarte po-

luat cu fosfor. Majoritatea acestora se află în bazinul fluviului Nistru. Cele mai puține poluate cu nutrienți sunt râurile din bazinul râului Prut.

Concentrația medie de nitrați în râuri pentru perioada anilor 1992 - 2018 este de 5,07 mgN/l. Cel mai mare nivel de nitrați înregistrat a fost în anul 1998 (11,70 mgN/l), iar cel mai mic - în a. 2010 (3,08 mgN/l). Tendința generală a concentrației de nitrați în râuri este negativă, dar există diferențe mari între subperioade. Între anii 1992 și 1998, concentrațiile medii anuale de nitrați în apă dulce au avut o tendință de creștere, iar între anii 1998 și 2005, tendința a fost semnificativ negativă. Media multianuală a concentrației de nitrați este de 4,3 mgN/l.

Cele mai mari concentrații de nitrați au râurile bazinului Nistrului (media fiind de 7,38 mgN/l). Aici, concentrația medie anuală maximă a depășit 15 mgN/l (anul 1998). Râurile din bazinul Prutului au o concentrație periodică în medie de 3,05 mgN/l, cea mai ridicată atinsă în a. 1994 (2,59 mgN/L) și 2001 (2,46 mgN/L).

Cele mai mari medii anuale ale concentrației totale de fosfor în apa râurilor au fost în anii 2008, 2012 și 2016, toate valorile depășind 0,34 mgP/l. Nu există o tendință semnificativă a fosforului în apa dulce din Republica Moldova. În bazinul Nistrului concentrațiile de fosfor însă cresc. Acest lucru poate indica o lipsă de tratare a apelor uzate și o creștere a utilizării detergenților, ce conțin fosfat, în întreaga zonă.

Cea mai mare concentrație medie de nitrați în lacuri a fost în a. 1998. În prezent concentrația medie anuală de nitrați în lacuri este mai mică de 0,5 mgN/l. Cea mai mică concentrație s-a depistat în lacul Ghidighici pe râul Bîc în zona or. Chișinău. Concentrația nitraților în toate lacurile prezintă o tendință negativă după creșterea bruscă înregistrată în a. 1998. Motivul ar putea fi o scădere a activităților agricole. Aceeași tendință de scădere a conținutului nitraților este observabilă și pe râuri.

Concentrația medie totală de fosfor în apa analizată din trei lacuri (or. Dubăsari, Centrala Hidroelectrică; s. Costești, Centrala Hidroelectrică și lacul Ghidighici de pe râul Bîc (s. Vatra, mun. Chișinău) a fost de cca 0,10 mgP/l (clasa I de calitate, nu există alterări) între anii 1994 și 2007, atunci, când a început să crească. Cu toate acestea, acest lucru se datorează creșterii foarte mari a conținutului fosforului din lacul Ghidighici. Celelalte două lacuri sunt rezervoare de pe râuri (consum de energie hidroelectrică) și au o concentrație destul de stabilă și scăzută de fosfor (mai mică de 0,1 mgP/l) (clasa I de calitate, fără alterări).

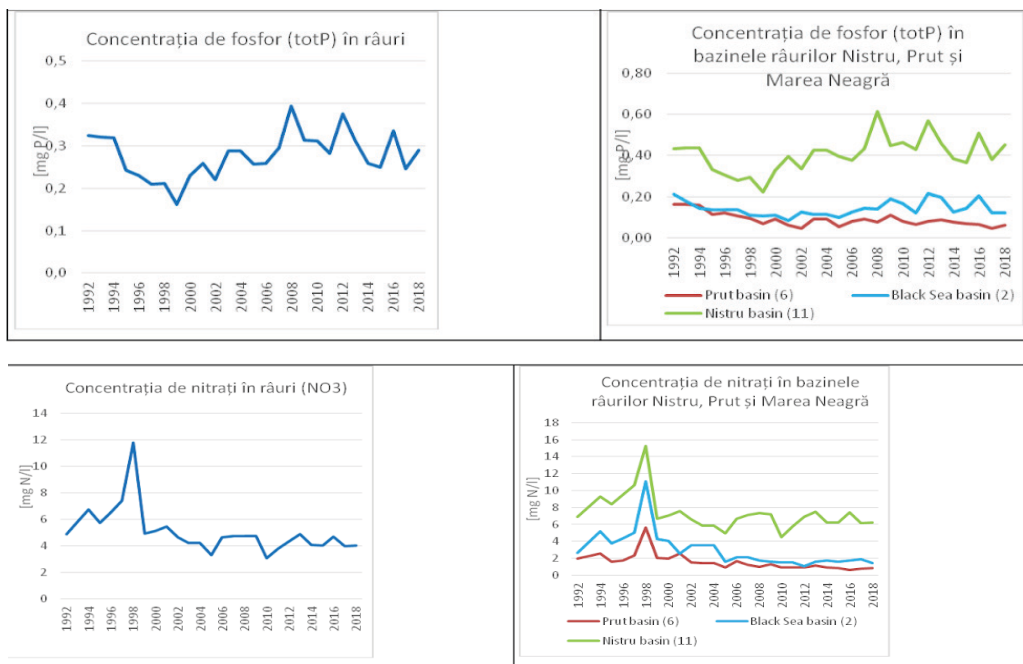

Figura 1. Evoluția concentrației nitraților și fosforului total în apa râurilor (anii 1992- 2018) [25].

Tendența în creștere a conținutului fosforului din lacul Ghidighici până în anul 2012 ar putea fi legată de aportul mai mare de ape uzate urbane netratate și de utilizarea mai mare a produselor fosforice în agricultură.

În prezent, în mai mult de jumătate din punctele de monitorizare de pe râurile din Republica Moldova s-au evidențiat concentrații scăzute de nitrați (mai puțin de 2,0 mgN/l) și o treime - moderată (între 2,0 și 3,0 mgN/l) (clasa II de calitate, afectate ușor de activitatea antropică). În două (2) din 19 punctele de monitorizare în apă sunt concentrații mari de nitrați, ambele sunt situate în bazinul Nistrului (>5,6 mgN/l) (clasa III-IV de calitate, poluată moderat - poluată). Toate siturile din bazinul r. Prut (6) au concentrații scăzute. Concentrația de nitrați măsurată în bazinul r. Dunărea se încadrează în clasa I de calitate (fără alterări sau cu alterări minore) poluată (<2,0 mgN/l). Apa râului Cogîlnic, care se varsă în Marea Neagră, este moderat poluată de nitrați (între 2,0 și 3,6 mgN/l).

S-a constatat că în prezent populația din Republica Moldova se alimentează cu apă din sursele subterane și de suprafață. Ponderea neconformității apei din apeductele urbane, alimentate din sursele de suprafață și subterane constituie, respectiv, în mediu, 8,6% și 40,1% (la parametrii microbiologici, corespunzător 6,3 și 5,6%). De asemenea este menționat că, în apeductele din localitățile rurale, alimentate preponderent din sursele subterane, ponderea medie a neconformității apei la parametrii chimici constituie 52,0% (microbiologici – 21,0%). Cel mai grav este

faptul că populația ce nu are acces la surse centralizate de apă potabilă folosesc apa din fântânile de mină, care, în 77,2 la sută din cazuri nu corespunde după parametrii chimici și, în 47,6 la sută din cazuri, după parametrii microbiologici [5].

Concluzii. Pentru asigurarea populației cu apă potabilă sanogenă este necesar de a armoniza cadrul normativ de calitate a apelor potabile și sunt necesare intervenții multisectoriale bine coordonate și o voință politică a factorilor de decizie de nivel național. Susținem în continuare necesitatea includerii în textul Constituției Republicii Moldova a unor dispoziții care să reglementeze dreptul omului la apă potabilă de calitate (sanogenă), aceasta fiind dictată, printre alte circumstanțe și de reducerea substanțială a resurselor de apă potabilă, transformarea apei în marfă, insecuritatea populației de penuria de apă potabilă în timpul unor crize (pandemia Covid 19 etc.), absența rolului de lider al statului în gestionarea crizelor, fragmentarea acțiunilor statului și societății.

Promovarea dreptului omului la apă potabilă de calitate în Constituție ar oferi cel mai înalt grad de protecție, deoarece aceasta ar deveni o caracteristică a sistem de Drept al Republicii Moldova. Oricine care va considera că i-a fost încălcat dreptul la apă în aspect de disponibilitate, calitate sau accesibilitate va fi în drept să solicite garantarea acestui drept de către autoritățile publice competente.

Un exemplu de urmat este cazul Sloveniei care în anul 2016 a introdus în Constituție un articol nou (art. 70a Dreptul la apă potabilă) în conformitate cu care orice persoană are dreptul la apă potabilă. Potrivit Constituției resursele de apă sunt un bun public gestionat de stat. Ca prioritate și într-un mod durabil, resursele de apă sunt utilizate pentru aprovizionarea populației cu apă potabilă și pentru uz casnic și în acest sens nu trebuie să fie o marfă de piață. Constituția mai precizează că alimentarea populației cu apă potabilă și apă pentru uz casnic este asigurate de stat direct prin intermediul comunităților locale autonome și fără scop lucrative [9].

Conform autorităților naționalele apa slovenă are o calitate foarte bună și, ”datorită valorii sale, în viitor va fi cu siguranță ținta țărilor străine și a apetitului corporațiilor internaționale”. Din aceste considerente în timpul dezbaterii proiectului de modificare a Constituției, Premierul Miro Cerar, le-a cerut parlamentarilor să susțină inițiativa, invocând faptul că țara ar trebui “să protejeze apa – aurul lichid al secolului al XXI-lea – la cel mai înalt nivel juridic” [31].

De menționat că Slovenia este prima țară din Uniunea Europeană care a inclus dreptul la apă în Constituția sa, aliniindu-se la alte 15 țări din întreaga lume care au făcut deja acest lucru.

Referințe bibliografice>

1. Apa din 97% din fântânile R. Moldova nu este potabilă, 13 septembrie, 2022, [08.11.2022].Disponibil:<https://moldova-europalibera-org>.

- cdn.ampproject.org/v/s/moldova.europalibera.org/amp/32031204.html?amp_gsa=1&_js_v=a9&usqp=mq331AQKKAFQArABIACAw%3D%3D#amp_tf=De%20la%20%251%24s&aoh=16697860818215&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com&share=https%3A%2F%2Fmoldova.europalibera.org%2Fa%2F32031204.html
2. BACAL, P., Mogîldea, V. Starea și utilizarea sistemelor de aprovizionare cu apă și sanitație în ecosistemele urbane și rurale din Regiunea de Dezvoltare Nord a Republicii Moldova; Chișinău: Institutul de Ecologie și Geografie, 2021 (Impressum SRL). – 162 p. ISBN: 978-9975-62-438-1.
 3. C11 Nutrienți în apele dulci, [19.11.2022].Disponibil: <https://am.gov.md/ro/content/c11-nutrien%C8%9Bi-%C3%AEen-apele-dulci>
 4. CARP Liliana, Calitatea Apei Potabile Ca Factor Determinant Al Sănătății Populației Republicii Moldova Drinking Water Quality As A Determining Factor Of The Health Of The Population Of The Republic Of Moldova. Conferința Națională cu Participare Internațională ”Un Mediu Sigur - Sănătate Protejată” Nr. 4 (77), 2020.
 5. Cât de nocivi sunt nitrații din apă., [08.12.2022]. Disponibil: <https://www.apeleminerale.ro/stiri/cat-de-nocivi-sunt-nitratii-din-apa-/40/>
 6. Circa 15637 persoane au fost tratate definitiv de hepatita B, C și D, în perioada 2016 – 2019, 28/07/2020, [08.12.2022]. Disponibil: <https://ms.gov.md/comunicare/comunicate/circa-15637-persoane-au-fost-tratate-definitiv-de-hepatita-b-c-si-d-in-perioada-2016-2019/>
 7. Concentrațiile maxime admisibile (CMA) pentru parametrii aerului atmosferic investigați și influența lor negativă asupra sănătății umane și mediului înconjurător [03.12.2022],Disponibil:http://www.meteo.md/images/uploads/pages_downloads/Norme_pentru_apa.pdf.
 8. Conferința Națiunilor Unite privind apa din 1977. [06.12.2022]. Disponibil: https://wikicro.icu/wiki/United_Nations_Water_Conference.
 9. Constitution of the Republic of Slovenia. Official Gazette of the Republic of Slovenia Nos. 33/91-I, 42/97, 66/2000, 24/03, 69/04, 68/06, 47/13, 75/16 and 92/21. [08.12.2022]. Disponibil: <file:///C:/Users/User/Downloads/CONSTITUTION-2021-precisceni-dokument-dodan-62a-clen.pdf>.
 10. Conventia asupra eliminarii tuturor formelor de discriminare față de femei. [06/12.2022]. Disponibil: http://old.mmps.gov.md/docs/tratate/cedaw_md.pdf
 11. Convenție internațională nr. 52 din 20-11-1989 cu privire la drepturile copilului. în Tratatul Internațional Nr. 1. 30-12-1998.
 12. Hotărâre Nr. 934 din 15-08-2007 cu privire la instituirea Sistemului informațional automatizat „Registrul de stat al apelor minerale naturale, potabile și băuturilor nealcoolice îmbuteliate”. Monitorul Oficial Nr. 131-135 din 24.08.2007

13. Declarația Universală a Drepturilor Omului. Tratatul Internațional Nr. 1. 30-12-1998.
14. Dreptul la apă curată, aer pur și mediu înconjurător sănătos înscris în Constituția statului american New York. [06.12.2022]. Disponibil: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/sua/dreptul-la-apa-curata>.
15. Dreptul la apă curată și aer pur înscris prin referendum în Constituția statului american New York, [28.11.2022]. Disponibil: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/sua/dreptul-la-apa-curata-si-la-aer-pur-inscris-prin-referendum-in-constitutia-statului-american-new-york-1724323>;
16. DUCA Gh. Et al. Estimarea spectrului de poluare a resurselor de apă ale fluviului Nistru cu compuși organici toxici. În: Armonizarea cadrului normativ al Republicii Moldova la Dreptul european în domeniul valorificării durabile și managementului resurselor de apă. Chișinău, 2010, p 86-93.
17. Evaluarea riscului în sistemele de alimentare cu apă . [22.11.2022]. Disponibil: <https://is.prefectura.mai.gov.ro/wp-content/uploads/sites/49/2018/11/CP-sept-2018-material-DSP.pdf>
18. GUCEAC Ion. Constituționalizarea dreptului la apă ca sursă a vieții și demnității. În: Armonizarea cadrului normativ al Republicii Moldova la Dreptul european în domeniul valorificării durabile și managementului resurselor de apă. Coordonator și redactor științific Ion GUCEAC. CEP USM, Chișinău, 2010, p. 65-79. ISBN 978-9975-71-054-1.
19. GUCEAC Ion. Dreptul la apă – un nou drept fundamental al omului. Revista Academos nr. 3(18), septembrie 2010, p. 41.
20. LEGE Nr. 182, din 19-12-2019, privind calitatea apei potabile Publicat: 03-01-2020 în Monitorul Oficial Nr. 1-2 art. 2 Decret nr. 1424 din 27-12-2019 pentru promulgarea Legii privind calitatea apei potabile
21. Lege pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”. [08.12.2022]. Disponibil: <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelelegislative/tabid/61>.
22. Legea Nr. 182 din 19-12-2019 privind calitatea apei potabile. Monitorul Oficial Nr. 1-2 din 03-01-2020.
23. ONU, PDESC, Dreptul la apă, Comentariul general 15, E/C.12/2002/11, 20 ianuarie, 2003. [08.12.2022]. Disponibil: <http://www.old.mmps.gov.md/file/studii/studiu-fezabilitate>
24. Pactul internațional pentru drepturile economice, sociale și culturale. Tratatul Internațional Nr. 1. 30-12-1998.
25. RAPORT Calitatea apei destinate consumului uman din rețele de ape ducte urbane. Chișinău, 2020 p. 31. [02.11.2022]. Disponibil: <https://www.serviciicomunale.md/sites/default/files/2020-10/ADEPT%20Calitatea%20Apei.pdf>

26. Resolution adopted by the General Assembly 41/128. Declaration on the Right to Development. [06.12.2022]. Disponibil: <http://www.un-documents.net/a41r128.htm>.
27. Resolution adopted by the General Assembly on 28 July 2010 [without reference to a Main Committee (A/64/L.63/Rev.1 and Add.1)]. [08.12.22]. Disponibil: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/479/35/PDF/N0947935.pdf?OpenElement>.
28. RESTIAN Adrian, Organismul uman: 70% apă și 90% informație /Human body: 70% water and 90% information/In: PRACTICA MEDICALĂ – VOL. 13, NR. 3(59), AN 2018, p. 179-183.
29. SANDU Maria. Reutilizarea apelor reziduale tratate prin tehnologiile folosite în Republica Moldova. Buletinul AȘM. Științele vieții. Nr. 2(335) 2018, p. 141-149.
30. SANDU Maria. Stare resurselor de apă în Republica Moldova. In: Armonizarea cadrului normativ al Republicii Moldova la Dreptul european în domeniul valorificării durabile și managementului resurselor de apă. Chișinău, 2010, p. 80-86.
31. Slovenia adds water to constitution as fundamental right for all. [08.12.2022]. Disponibil: <https://www.theguardian.com/environment/2016/nov/18/slovenia-adds-water-to-constitution>.
32. TROFIM Alina. Evaluarea Stării Ecologice a Râului Cogâlnic Și Elaborarea Metodelor de Epurare a Apei, Teza de Doctor. 2013, Chișinău 314p.
33. UNECE, 2018. Linii directoare pentru aplicarea indicatorilor de mediu, descrierea C11. Nutrienți în apă dulce.
34. UNECE, 2018. Linii directoare pentru aplicarea indicatorilor de mediu, Glosar de termeni - Descrierea C11. Nutrienți în apă dulce.
35. Питьевая вода. [08.12.2022]. Disponibil: <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/drinking-water>

REFLECȚII CONCEPTUALE PRIVIND RĂSPUNDEREA ȘEFULUI DE STAT: FORMELE RĂSPUNDERII

CONCEPTUAL REFLECTIONS ON RESPONSIBILITY HEAD OF STATE: FORMS OF RESPONSIBILITY

CZU: 342.511.5

Mihai BALABAN¹

ABSTRACT. *The institution of the head of state, in the constitutional systems, exists regardless of the appointment that carries it and differs from one state to another considering the traditions and particularities, the attributions, as well as the responsibility. At the same time, by virtue of the fact that the state assumed, through the Constitution, important obligations towards society and the individual, it is necessary and inevitable to answer for honoring them through its institutions, especially through the institution of the head of state. Thus, regarding the reasons for the responsibility of the head of state, the doctrine identifies as those circumstances or circumstances in the presence of which the responsibility arises according to the constitutional norms.*

Keywords: *head of state, Constitution, powers, responsibility, mandate.*

REZUMAT. *Instituția șefului de stat, în sistemele constituționale există indiferent de numirea care o poartă și diferă de la un stat la altul având în vedere tradițiile și particularitățile, atribuțiile, precum și răspunderea. Totodată, în virtutea faptului că statul și-a asumat prin intermediul Constituției importante obligații față de societate și individ, este necesar și inevitabil să răspundă pentru onorarea acestora prin instituțiile sale, în special prin instituția șefului de stat. Astfel, referitor la motivele răspunderii șefului de stat, în doctrină se identifică ca fiind acele circumstanțe sau împrejurări în prezența cărora răspunderea survine potrivit normelor constituționale.*

Cuvinte-cheie: *șef de stat, Constituție, competențe, răspundere, mandat.*

În prezent în procesul de edificare a unei societăți democratice o atenție deosebită merită instituția președințială, creată în scopul consolidării ordinii constituționale și îmbunătățirii interacțiunii organelor centrale ale puterii de stat. De-a lungul timpului, instituția șefului de stat s-a impus din necesitatea existenței, așa cum în doctrină se exprimă A. Monchablon „un arbitru național însărcinat cu asigurarea funcționării normale a instituțiilor care să aibă dreptul să recurgă la judecata poporului suveran, care să răspundă în caz de pericol major, de independența, de onoarea de integritatea statului” [1, p. 161]. În așa mod, în concepția științifică, precum și în practică s-a punctat axioma, potrivit căreia „statul nu poate fi conceput fără un șef de stat, oricât de simbolic ar fi rolul acestuia în unele sisteme politice” [2, p. 283]. Astfel, având în vedere pozițiile cercetătorilor, menționăm că statul ca formă superioară de organizare a societății

¹ Mihai Balaban, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, ORCID: 0000-0003-4139-9620, e-mail: mihaibalaban94@yahoo.com

a cuprins în sistemul organelor sale instituția șefului de stat. Din punct de vedere constituțional, instituția șefului de stat are în vedere relația dintre popor și putere instituționalizată prin reglementări în Constituții. În doctrină se identifică trei funcții caracteristice șefului de stat și anume: funcția de reprezentare, funcția de garant și funcția de mediere. [3, p. 232]. În acest context, reținem că funcțiile Președintelui Republicii sunt prevăzute la alin. (2) din art. 77 din Constituție, care stabilește că Președintele Republicii Moldova reprezintă statul și este garantul suveranității, independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a țării. [4]

Cu privire la instituția șefului de stat reținem că, în Republica Moldova a fost instituită în septembrie 1990. Instituția șefului de stat în Republica Moldova a suferit multiple modificări, odată cu adoptarea Constituției în 1994 și până în prezent, în special modificarea acestei instituții în urma reformei constituționale din iulie 2000. Totuși, referitor la această reformă există diverse opinii. Astfel, reținem că în doctrină reforma constituțională din iulie 2000 se tratează drept un eveniment cu un impact destul de important pentru politică moldovenească, deoarece legislativul operând modificări constituționale a limitat prerogativele președintelui și a poziției sale în sistemul politic moldovenesc și substituind instituția alegerii șefului de stat de către popor cu alegerea acestuia de către Parlament. [5] În consecință, reiterăm că reforma constituțională din 5 iulie 2000 a avut o influență decisivă asupra funcționării sistemului politic din Republica Moldova. Modificarea a avut ca obiectiv racordarea sistemului politic din Republica Moldova la modelele celor mai avansate țări europene. Cu timpul, însă, s-a dovedit că această reformă nu a făcut altceva decât să creeze premise pentru crize politice, dar acest subiect face obiectul altei discuții.

Totodată, pe lângă funcțiile prevăzute de Constituție, un loc aparte reprezintă răspunderea șefului de stat. În prezent, tot mai mult se susține că fenomenul răspunderii a șefului de stat este considerată cea mai credibilă probă a unui regim democratic. Sub acest aspect, în statele cu regim politico-juridic autoritar instituția în cauză fie lipsește, fie are un caracter fictiv. În acest sens, doctrina de drept constituțional și constituțiile statelor moderne au stabilit două mari soluții: în formele de guvernământ monarhice, șeful statului este „iresponsabil” pentru actele pe care le-ar îndeplini în această calitate. Responsabilitatea în acest caz revine miniștrilor sau primului-ministru care au atribuția de a contrasemna actele monarhului. Această exonerare de răspundere are la bază principiul potrivit căruia „regele nu poate face nimic rău”. Așadar, în statele monarhice, nu se recunoaște răspunderea șefului de stat, deoarece personalitatea monarhului se consideră inviolabilă. Dispoziții corespunzătoare se conțin practic în constituțiile majorității statelor monarhice. În context, voi face trimitere la art. 13 din Constituția Regatului Danemarcei, care stabilește că „regele este liber de răspundere, persoana lui este sacră”. Astfel, miniștrii sunt responsabili de actul guvernării, responsabili-

tatea lor fiind reglementată de lege”. În formele de guvernământ republicane, se consideră că răspunderea trebuie să existe, deoarece șeful statului nu poate fi în afara răspunderii politice a guvernanților. Astfel, șeful statului îi revine o responsabilitate directă pentru modul în care își exercită mandatul. Din perspectiva dată se poate susține că în statele contemporane democratice, răspunderea șefului de stat este un element important al mecanismului de separare a ramurilor puterii în stat a sistemului contemporan de *frâne și contrabalante* ca fundamente ale statului de drept.

În același timp însă, este important ca limitele și mecanismul răspunderii șefului de stat să corespundă cerințelor generale ale răspunderii juridice, să garanteze stabilitatea și continuitatea puterii de stat în general și a puterii șefului de stat în special, să contribuie la depășirea crizelor constituționale ale puterii, să fie orientată spre reglarea pașnică și corectă a eventualelor conflicte politico-statale. Constituția Republicii Moldova cuprinde mai multe dispoziții în legătură cu răspunderea șefului de stat și care privesc imunitatea, răspunderea constituțională (politică) și răspunderea juridică (penală). Printr-o interpretare sistematică a Constituției se poate desprinde concluzia că Președintele Republicii se bucură de aceeași imunitate ca și deputații, ceea ce atrage lipsa răspunderii juridice a acestuia pentru voturile sau opiniile publice exprimate în exercitarea mandatului, precum și cele privind inviolabilitatea persoanei Președintelui.

Cu privire la răspunderea constituțională (politică) a Președintelui Republicii Moldova susținem că această răspundere apare în momentul în care acesta comite fapte grave ce încalcă prevederile constituționale, având în vedere faptul că una dintre funcțiile președintelui fiind aceea de a veghea la respectarea Constituției. Răspunderea constituțională (politică) a Președintelui țării este stabilită de articolul 89 din Constituție. Acest articol prevede că în cazul comiterii unor fapte grave prin care încalcă prevederile Constituției, Președintele Republicii Moldova poate fi suspendat din funcție de Parlament, cu votul a două treimi din deputați [alin. (1)]. Propunerea de suspendare din funcție poate fi inițiată de cel puțin o treime din deputați și se aduce, neîntârziat, la cunoștința Președintelui Republicii Moldova. Președintele poate da Parlamentului explicații cu privire la faptele ce i se impută [alin. (2)]. Dacă propunerea de suspendare din funcție este aprobată, în cel mult 30 de zile se organizează un referendum pentru demiterea Președintelui [alin. (3)].

În statele contemporane democratice, răspunderea șefului de stat, după cum am menționat *supra*, este considerată a fi un element important al mecanismului de separare a ramurilor puterii în stat. În Republica Moldova, șeful de stat, ca demnitar ales, este reglementat în două acte normative: în Legea nr. 199 din 16 iulie 2010 cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică care, care conturează în general, statutul juridic al demnitarilor publici și Constituția Republicii Moldova. [6]

În context, cu privire la răspunderea constituțională (politică) la general, reținem că, de fapt, răspunderea constituțională este fapta subiectului concret al raporturilor juridice constituționale, ce nu corespunde dispozițiilor normelor constituționale, protejate de sancțiunea constituțională.

În general, în literatura de specialitate, fapta dată este denumită delict constituțional, definit ca o abatere negativă în comportamentul de fapt al subiecților raporturilor juridice constituționale de la cerințele normelor dreptului constituțional ce atrage aplicarea măsurilor de răspundere constituțională. Prin urmare, delictul constituțional implică executarea inadecvată sau neexecutarea obligațiilor prevăzute de normele dreptului constituțional de către organele statului, funcționarii publici și de către șeful statului prin depășirea competențelor, lezarea drepturilor și intereselor legale ale participanților raporturilor juridice constituționale.

Cu privire la răspunderea politică, din punctul de vedere al interacțiunii politicii cu dreptul, în doctrină se susține că pentru a răspunde politic nu există temeuri ca atare, aceasta fiind, mai degrabă o constrângere nejuridică, determinată de necorespunderea viziunilor ce țin de realizarea politicii de stat. [7] Prin urmare, forma dată de răspundere poate fi aplicată ca mijloc de soluționare a conflictelor politice sau de atingere a consensului între simpatizanții diferitor forțe politice. Potrivit altei opinii, se susține că răspunderea politică trebuie înțeleasă ca o răspundere a puterii, a demnitarilor pe care o exercită față de societate pentru realizarea obligațiilor, promisiunilor și a programelor asumate. Astfel, se are în vedere conducerea eficientă a statului, care să asigure progresul economic al acestuia, precum și în sfera socială, morală etc. De asemenea, se presupune îndeplinirea și realizarea în practică a scopurilor proclamate, darea de seamă periodică despre activitatea desfășurată, reacționarea la problemele cetățenilor, comunicarea cu aceștia, recunoașterea greșelilor admise etc. Cu alte cuvinte, răspunderea politică este răspunderea pentru exercitarea necorespunzătoare, inadecvată a prerogativelor și atribuțiilor de putere, care au fost primite de la popor ca unica sursă a puterii.

Totodată, având în vedere faptul că șeful statului nu poate fi în afara răspunderii, este necesar să ne referim la unele circumstanțe, care implică răspunderea șefului de stat, și anume, dacă prin refuzul său Președintele Republicii a încălcat o prevedere din Constituție sau o Hotărâre a Curții Constituționale. [8] Acest element este important, deoarece, prin depunerea jurământului, Președintele țării este obligat să acționeze în spiritul Constituției și să manifeste respect față de hotărârile Curții Constituționale. Depunând jurământul, Președintele Republicii Moldova își asumă necondiționat, în mod public și solemn, obligația de a acționa exclusiv în spiritul loialității față de Constituție și de a nu-și încălca jurământul în nicio împrejurare.

Astfel, reamintim că depunerea jurământului constituie asumarea de către Președintele Republicii Moldova a unui angajament juridic față de poporul Re-

publicii Moldova de a acționa în spiritul Constituției, în calitatea acesteia de garant al supremației Constituției, față de democrație și valorile statului de drept. În jurisprudența sa, Curtea Constituțională a reiterat că, încălcarea jurământului de către Președintele statului este, pe de o parte, o încălcare gravă a Constituției, iar o încălcare gravă a Constituției este, pe de altă parte, o încălcare a jurământului. Gravitatea acestei încălcări poate ridica o problemă de incompatibilitate a Președintelui cu funcția exercitată. [9]

Răspunderea politică a șefului de stat apare în funcție de forma de guvernământ și tipul de regim politic. Astfel, la monarhie șeful de stat nu poate fi demis și nici suspendat, el poate doar să „abdice”, pe când, în regimurile politice parlamentare și semiprezidențiale, Președintele de republică poate, după caz, să fie demis (republică parlamentară ca formă de guvernământ) sau suspendat din funcție (republică semiprezidențială ca regim politic). [10] În SUA Președintele nu poate fi demis și nici suspendat, pentru că răspunderea lui va surveni la următorul scrutin. În regimurile politice parlamentare și semiprezidențiale, șeful de stat nu poartă răspundere politică nici pentru actele sale, deoarece cele ce țin de domeniul executiv și trebuie contrasemnate de către Prim-ministru (art. 94 alin. (3) din Constituția Republicii Moldova.

Totodată, în anumite situații când șeful de stat refuză să-și onoreze obligațiile constituționale autoritățile statale trebuie să reacționează cu promptitudine pentru soluționarea conflictelor constituționale. În acest context, este necesar de menționat că constituanta, la reglementarea mecanismelor de răspundere a Președintelui Republicii nu a stabilit că acestea pot genera soluții imediate în cazul în care Președintele refuză în mod deliberat să-și exercite obligațiile constituționale. Dimpotrivă, constituanta a stabilit că pentru declanșarea procedurii suspendării din funcție și a demiterii Președintelui Republicii este necesară respectarea unei proceduri riguroase tocmai pentru a se menține echilibrul puterilor în stat. [11] Astfel, un mecanism eficient de răspundere a Președintelui Republicii Moldova, în cazul în care refuză să-și onoreze obligațiile, după cum am invocat *supra*, este prevăzut de articolul 89 din Constituție, în special instituția suspendării din funcție.

Instituția suspendării și a demiterii Președintelui Republicii Moldova din funcție este reglementată în Constituție ca remediu împotriva situațiilor de sfi-dare gravă a prevederilor Legii Supreme de către șeful statului. În reglementarea acestei instituții, constituanta a avut în vedere faptul că Președintele țării poate fi tentat să facă uz de imunitatea care îi este garantată de Constituție și, în același timp, să încalce prevederile Legii Supreme. În acest sens, pentru a asigura o pondere echilibrată a independenței Președintelui Republicii, constituanta a considerat necesar ca Parlamentul să poată suspenda din funcție președintele țării doar în cazul comiterii de către ultimul a unor fapte grave contrare Constituției.

Totodată, dacă legislatorul constituant s-a referit exclusiv la „fapte grave”, nu pot fi reținute drept element declanșator al procedurii de suspendare acele fapte care, deși contravin normelor constituționale, nu produc efecte juridice majore, care să modifice decisiv echilibrul constituțional între autoritățile statului. În acest context, cu referire la faptele de încălcare a ordinii juridice constituționale, pot fi considerate fapte grave de încălcare a prevederilor Constituției actele de decizie sau sustragerea de la îndeplinirea unor acte de decizie obligatorii, prin care șeful statului ar împiedica funcționarea autorităților publice, ar suprima sau ar restrânge drepturile fundamentale ale omului, ar tulbura ordinea constituțională ori ar urmări schimbarea acesteia. În context, este necesar de subliniat că Constituția nu definește noțiunea de „faptă gravă”.

Totodată, ținem să reiterăm faptul că, în căutarea soluției în cazul neîndeplinirii obligațiilor constituționale de către șeful statului, Curtea Constituțională a interpretat Constituția și a reținut că textul „imposibilitate temporară [a Președintelui Republicii] de a-și exercita atribuțiile” de la articolul 91 cuprinde și situația în care Președintele țării refuză deliberat, din considerente subiective (lipsa dorinței), să-și exercite atribuțiile constituționale. Curtea a constatat că, prin refuzul deliberat de a-și executa una sau mai multe obligații constituționale, Președintele Republicii Moldova se înlătură el însuși de la exercitarea acestora. În acest sens, Curtea a reținut că imposibilitatea temporară a președintelui țării de a-și exercita atribuțiile constituționale justifică instituirea interimatului funcției, care se asigură, în ordine, de Președintele Parlamentului sau de Prim-ministru.

În acest sens, unii cercetători susțin că neîndeplinirea obligațiilor constituționale sau abuzul de drepturile constituționale, într-un șir de cazuri poate fi elucidat doar prin înțelegerea sistemică a normelor și principiilor constituționale. Alți doctrinari sunt de părerea că ar fi oportun totuși ca legiuitorul să precizeze cercul faptelor calificate ca încălcări ale Constituției ce pot fi comise de șeful statului, pentru că astfel să fie consolidat statutul juridic al funcției de Președinte al Republicii și a se evita arbitrariul în cazul atragerii la răspundere a acestuia. Una din trăsăturile importante ale răspunderii constituționale a șefului de stat pe care ținem să o subliniem, constă în faptul că aplicarea acesteia nu exonerează subiectul de altă formă de răspundere juridică. Este relevantă în acest sens, răspunderea penală, care în esență este una posterioară celei constituționale.

Răspunderea juridică sau cu alt sens (penală) a șefului de stat în Republica Moldova este reglementată de articolul 81 alin. (3) din Constituție. Acest articol prevede că Parlamentul poate hotărî punerea sub acuzare a Președintelui Republicii Moldova, cu votul a cel puțin două treimi din numărul deputaților aleși, în cazul în care comite o infracțiune. Competența de judecată îi aparține Curții Supreme de Justiție, în condițiile legii. Președintele este demis de drept la data rămânerii definitive a sentinței de condamnare.

Totodată, este necesar de menționat și de clarificat faptul că șeful de stat mai întâi de toate dispune de imunitate prevăzută de dispozițiile legale. Dispozițiile art. 81 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova stabilesc că, „Președintele Republicii Moldova se bucură de imunitate. El nu poate fi tras la răspundere juridică pentru opiniile exprimate în exercitarea mandatului.” Astfel, imunitatea acordată șefului de stat reprezintă un mijloc de protecție împotriva eventualelor presiuni și abuzuri ce pot interveni asupra sa în exercitarea mandatului, fiind o garanție constituțională a libertății de exprimare. Imunitatea prevăzută în art. 81 din Constituție conține 2 dimensiuni: iresponsabilitatea, ceea ce înseamnă că președintele nu răspunde juridic pentru opiniile exprimate în exercitarea atribuțiilor sale și inviolabilitatea, care asigură faptul că șeful statului nu poate fi percheziționat, reținut sau arestat pentru fapte care nu au legătură cu opiniile politice exprimate. De asemenea, imunitatea asigură independența și demnitatea reprezentantului statului, are caracter imperativ și nu este un drept la care președintele poate renunța. Imunitatea președintelui poate fi ridicată de Parlament prin suspendare sau punerea sub acuzare pentru înaltă trădare. În timp ce inviolabilitatea poate fi ridicată prin punerea sub acuzare pentru înaltă trădare, iresponsabilitatea președintelui se menține și după încetarea mandatului, deci președintele nu răspunde juridic pentru opiniile exprimate în exercitarea mandatului nici după încetarea acestuia. Totuși, analizând formula de la alin. (2) din art. 81 din Constituție, se impune concluzia că aceasta nu este completă. Astfel, dispozițiile actuale nu fac referință la „inviolabilitatea șefului de stat”. Prin urmare, ar fi necesar de completat prezentul aliniat cu sintagma „inviolabilitate”, prin care se înțelege că persoana se află în mod legal la adăpost de orice urmărire, de orice atingere, de orice încălcare sau de orice pedepsire.”

Prin urmare, având în vedere cele invocate *supra*, se impune concluzia că Legea Supremă reglementează situațiile referitoare la răspunderea Președintelui țării.

Concluzii

În consecință, remarcăm faptul că Legea Supremă reglementează elemente ale instituției răspunderii șefului de stat și anume: în primul rând – imunitatea Președintelui Republicii Moldova; în al doilea rând – două forme de răspundere a Președintelui Republicii Moldova (constituțională (politică) și juridică (penală); în al treilea rând – instanțele competente și unele aspecte ale procedurii de atragere la răspundere penală și constituțională; în al patrulea rând – asimilarea răspunderii Președintelui interimar cu răspunderea Președintelui Republicii Moldova.

Astfel, șeful statului îi revine o responsabilitate directă pentru modul în care își exercită mandatul. Din perspectiva dată se poate susține că în statele contemporane democratice, răspunderea șefului de stat este un element important al mecanismului de separare a ramurilor puterii în stat a sistemului contemporan de frâne și contrabalante ca fundamente ale statului de drept. În același timp însă,

este important ca limitele și mecanismul răspunderii șefului de stat să corespundă cerințelor generale ale răspunderii juridice, să garanteze stabilitatea și continuitatea puterii de stat în general și a puterii șefului de stat în special, să contribuie la depășirea crizelor constituționale ale puterii, și să fie orientată spre reglarea pașnică și corectă a eventualelor conflicte politico-statale.

Totodată, reținem că în doctrină, referitor la motivele răspunderii șefului de stat, se identifică ca fiind acele circumstanțe sau împrejurări în prezența cărora răspunderea survine potrivit normelor juridice constituționale, nominalizând: motivul normativ, temeiul faptic și temeiul procesual. De asemenea, menționăm faptul că, Constituția Republicii Moldova nu stabilește o noțiune a „faptelor grave” care încalcă prevederile constituționale. Potrivit dispozițiilor constituționale, legislatorul a stabilit doar o clauză adjectivală pentru intensitatea încălcării Constituției pentru care Președintele țării poate fi suspendat din funcție și demis. Astfel, pentru a exclude orice ambiguitate în cazul aplicării mecanismului privind răspunderea Președintelui Republicii Moldova este necesară existența unei norme constituționale certe, care să stabilească un anumit model de comportament și sancțiunea pentru o eventuală faptă ce contravine normei constituționale.

Totuși, concluzionăm că principalul merit pentru echilibrul și armonia autorităților statului, nu este al răspunderii (care sancționează conduitele neconforme), ci al responsabilității, concretizată prin sentimentul de conformare a normelor de drept existente.

Referințe bibliografice:

1. Alexandru A. Drept constituțional și instituții politice. Volumul I. Ediția a 3-a, completată și restructurată. Chișinău: CEP USM, 2021, p. 161.
2. Iorgovan A. Tratat de drept administrativ. Editura „Hercules”. București, 1993. Volumul 1, p. 283.
3. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Tratat, vol. 2, Editura Europa Nova, București, p. 332.
4. Constituția Republicii Moldova. Disponibil: <https://parlament.md/CadrulLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx>
5. Costachi, Gh. Republica Moldova: de la parlamentarism la prezidențialism. Legea și Vața, ianuarie, 2019, p. 4-12.
6. Legea nr. 199 din 16 iulie 2010 cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=60951&lang=ro
7. Боголейко А.М. Соотношение конституционно-правовой и политической ответственности. В: Теоретико-методологические и конституционные основы развития системы права Республики Беларусь: сборник статей. Серия «Гуманитарные науки». Белорусский госу-

- дарственный университет. Минск: Право и Экономика, 2011. p.197-198
8. Hotărârea Curții Constituționale nr. 23 din 6 august 2020. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122835&lang=ro
 9. Hotărârea Curții Constituționale nr. 28 din 17 octombrie 2017. Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=374068>
 10. Alexandru Arseni. Drept constituțional și instituții politice. Vol.2. Ed. A 3-a compl. și restructurată. Chișinău, CEP-USM, 2022. p.281 (p.174)
 11. Hotărârea Curții Constituționale nr. 23 din 5 august 2020, p. 42-43 Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122835&lang=ro

INFLUENȚA JURISPRUDENȚEI CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI LA UN MEDIU SĂNĂTOS ȘI ECHILIBRAT ECOLOGIC

THE INFLUENCE OF THE CASE-LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN A HEALTHY AND ECOLOGICALLY BALANCED ENVIRONMENT

CZU: 341.645(4-672 UE):504.06

Mihaela BEJENARI¹

ABSTRACT. *With the subject being addressed, I would like to emphasise once again the contribution that the European Court of Human Rights makes to the development of European environmental law through the judgments it adopts. The work is important because nature raises numerous alarm signals, and compliance with the legislation in force regarding the environment can represent an important step in protecting it.*

Keywords: *European Court of Human Rights, environment, european environmental law.*

REZUMAT. *Prin tema abordată, doresc să evidențiez încă o dată aportul pe care Curtea Europeană a Drepturilor Omului îl aduce la dezvoltarea dreptului european al mediului prin hotărârile pe care aceasta le adoptă. Lucrarea prezintă importanță prin faptul că natura trage numeroase semnale de alarmă, iar respectarea legislației în vigoare privitoare la mediu, poate reprezenta un pas important în protejarea acestuia.*

Cuvinte cheie: *Curtea Europeană a Drepturilor Omului, mediu, dreptul european al mediului..*

„Convenția reprezintă un instrument viu, care trebuie interpretat în lumina condițiilor existente la ora actuală (...) Curtea nu poate decât să fie influențată de evoluțiile și de standardele comun acceptate în politica (...) statelor membre ale Consiliului Europei” [1].

„Convenția trebuie interpretată în sensul garantării unor drepturi concrete și efective, nu teoretice și iluzorii” [2].

Dreptul la un mediu sănătos nu se regăsește în textul Convenției Europene a Drepturilor Omului. Fiind opera Consiliului Europei, al cărui scop principal este garantarea supremației dreptului, Convenția putem spune că „implică” garantarea acestui drept. El este prezent în spiritul Convenției, dincolo de litera sa [3, pag.141].

Astfel, putem releva idea că recunoașterea dreptului la un mediu sănătos este rezultatul îndelungat al schimbărilor intervenite în plan internațional, european și național.

¹ Mihaela BEJENARI, Doctorandă, asistent universitar al Catedrei “Drept privat”, Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne, ORCID:0000-0002-3118-1225, e-mail: mihaela.bejenari26@gmail.com

În contextul în care dreptul la un mediu sănătos nu este garantat de CEDO, or atingerile aduse mediului neputând fi cauzate direct de încălcarea acestuia, considerăm că poate fi, în schimb, motivul încălcării altor drepturi protejate de Convenție, după cum urmează:

- dreptul la viață (art. 2 din Convenție);
- dreptul la respectarea vieții private și de familie (art. 8 din Convenție);
- dreptul de proprietate (art. 1 Protocolul 1 la Convenție);
- dreptul la liberă exprimare (art. 10 din Convenție);
- dreptul la un proces echitabil (art. 6 din Convenție).

Prin urmare, putem concluziona faptul că, prin conținutul pozitiv ce le-a fost conferit de Curtea Europeană a Drepturilor Omului anumitor drepturi civile și politice este recunoscut dreptul la un mediu sănătos, or asigurarea unei aplicări concrete și efective a dispozițiilor Convenției europene, impune ca statul să adopte măsuri pentru a se asigura că aceste drepturi sunt garantate.

Astfel, putem afirma că dispozițiile Convenției oferă un fundament solid cu privire la încălcarea dreptului la un mediu sănătos. Cu titlu de exemplu, vom prezenta câteva Decizii CEDO, după cum urmează:

Cel mai des invocat motiv în fața Curții, până în prezent, în vederea garantării unui mediu sănătos îl constituie protecția vieții private și a domiciliului, care conform art. 8 din Convenție: „Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale”.

Prin urmare, în practică sunt întâlnite cazuri în care mediul este cel care „invadează” spațiul privat, prin intermediul perturbărilor din exterior care, afectând domiciliul persoanelor, nemijlocit constituie o amenințare a intimității acestora, or, în alte situații, mediul este poluat efectiv de către oameni.

În legislația României, de exemplu, mediul este definit ca fiind ansamblul de condiții și elemente naturale ale Terrei: aerul, apa, solul, subsolul, aspectele caracteristice ale peisajului, toate straturile atmosferice, toate materiile organice și anorganice, precum și ființele vii, sistemele naturale în interacțiune, cuprinzând elementele enumerate anterior, inclusiv unele valori materiale și spirituale, calitatea vieții și condițiile care pot influența bunăstarea și sănătatea omului [4, art. 1 alin. (2)].

Astfel, în anul 1990 este analizat prin prisma art. 8, primul caz de poluare a mediului care, privea aeroportul Heathrow din apropiere de Londra și doi riverani, domnii Powell și Rayner, al căror domiciliu era deosebit de expus poluării fonice [5]. Curtea a arătat că art. 8 este aplicabil în cazul petenților în măsura în care zgomotul produs de aeronavele de pe aeroportul Heathrow a poate afecta calitatea vieții private [6]. În acest sens, pentru prima dată a fost reflectată ideea că calitatea vieții private a persoanei este afectată prin atingerile aduse domiciliului acesteia.

Dat fiind faptul că, în viziunea Curții, autoritățile britanice au întocmit măsurile necesare pentru atenuarea poluării care viza un interes general, cererea reclamantilor nu a fost admisă de Curte.

În aceeași ordine de idei, însă cu mai multe clarificări, pentru prima dată Curtea a condamnat un stat pentru încălcarea art. 8, pe acest temei: decizia pronunțată în cazul *Lopez Ostra c. Spaniei*, la data de 9 decembrie 1994 [7].

În acest context, familia Lopez-Ostra trăia în orașul Lorca (regiunea Murcia a Spaniei) la o distanță foarte mică (numai 12 m) de o stație de epurare, construită ulterior, stație care recolta apele provenind de la mai multe tăbăcării și care prezenta mai multe disfuncționalități (provocând emanații de gaz, mirosuri insuportabile și mai multe îmbolnăviri).

Cu privire la această situație, Curtea a arătat că „este de la sine înțeles că atingerile grave aduse mediului pot afecta bunăstarea unei persoane și o pot împiedica să se bucure de domiciliul său, afectându-i viața privată și de familie, chiar fără a pune grav în pericol sănătatea persoanelor în cauză” [8].

În aceeași ordine de idei, hotărârea *Moreno Gomez c. Spaniei*, din 16 noiembrie 2004 [9] a subliniat dreptul la respectarea domiciliului. În acest context, obiectul cauzei îl constituie deschiderea unui nou club de noapte în imobilul în care locuia reclamanta, zona fiind considerată saturată acustic din Valencia. Cauza neliniștii nocturne a locuitorilor se datora faptului că autoritățile din Valencia, începând cu anul 1974 acordau autorizații pentru deschiderea de puburi în preajma cartierului menționat mai sus.

În acest sens, Curtea a reținut faptul că depășirea nivelului maxim de zgomot în zonă a fost constatată de mai multe ori de serviciile municipale, astfel încât nu era necesar să pretindă unui locuitor al zonei să probeze ceea ce este deja cunoscut oficial de primărie. Ținând cont de intensitatea poluării sonore, dincolo de nivelul autorizat pe timpul nopții, precum și de faptul că această stare s-a repetat mai mulți ani, Curtea a decis că art. 8 a fost încălcat, menționând că „atingerile aduse dreptului la respectarea domiciliului nu privesc doar încălcările materiale sau fizice, cum ar fi intrarea neautorizată în casa cuiva, ci de asemenea și încălcările imateriale sau corporale, precum zgomotul, emisiile, mirosurile sau alte ingerințe” [10].

Cu privire la rolul creator al Curții Europene a Drepturilor Omului privitor la dreptul mediului, pe lângă cazurile enunțate mai sus, prezentăm și altele, succinct, având același temei, încălcarea art. 8 din Convenție, după cum urmează:

- *Fadeyeva c. Rusiei*, din 9 iunie 2005 [11]. În opinia Curții, calitatea vieții la domiciliu a doamnei Fadeyeva a fost afectată din cauza emisiilor poluante;
- *Giacomelli c. Italiei* [12], unde Curtea a apreciat că autoritățile publice nu și-au respectat obligațiile impuse de legislația internă și au ignorat hotărârile judecătorești;
- *Deés c. Ungariei* [13], a condus la condamnarea Ungariei în baza art. 8;
- *Brândușe c. României* [14]. Curtea a constatat că: „calitatea vieții și bunăstarea persoanei în cauză au fost afectate într-un mod care a adus atingere vieții sale private și care nu a fost doar consecința regimului privativ de libertate”;

- *McGinley și Egan c. Marii Britanii*, din 9 iunie 1998 [15]. Curtea a apreciat că „problema accesului la informații care ar fi putut fie înlătura temerile persoanelor în cauză, fie să le permită să evalueze pericolul la care erau expuse, prezintă o legătură suficient de strânsă cu viața lor privată și de familie”.

- *Kyrtatos c. Greciei*, din 22 mai 2003 [16];

- *Hatton c. Marii Britanii* [17];

În toate cazurile prezentate, Curtea a reținut răspunderea statelor pentru atingeri aduse dreptului la un mediu sănătos, independent de natura publică sau privată a activității criticate. În continuare vom prezenta câteva cazuri, invocând un alt temei fundamental ce vizează înlăturarea atingerilor aduse mediului, reprezentat de art. 2 alin. (1) din Convenție care prevede faptul că „Dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege”.

Decizia Öneriyildiz c. Turciei [18] a Curții, privește tragedia cauzată de explozia unui deponu din Istanbul în care și-au pierdut viața 39 de persoane (9 dintre ele fiind rudele petentului). Cu această ocazie, Curtea a afirmat că art. 2 alin. (1) din Convenție nu privește doar cazuri de pierdere a unor vieți care rezultă din utilizarea forței publice, ci implică, de asemenea, obligația pozitivă de a lua toate măsurile necesare pentru a proteja viețile oamenilor.

Astfel, în temeiul art. 1 din Protocolul 1, „Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. Nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa decât pentru cauză de utilitate publică și în condițiile prevăzute de lege și de principiile generale ale dreptului internațional.

Dispozițiile precedente nu aduc atingere dreptului Statelor de a adopta legile pe care le consideră necesare reglementării folosirii bunurilor conform interesului general sau pentru a asigura plata impozitelor ori a altor contribuții, sau a amenzilor”.

Potrivit jurisprudenței CEDO, această dispoziție, care garantează, în esență, dreptul de proprietate, conține trei norme distincte [19]:

- prima enunță principiul respectării bunurilor;

- a doua se referă la privarea de proprietate și o supune anumitor condiții;

- a treia recunoaște că statele contractante au dreptul, printre altele, de a reglementa folosirea bunurilor în conformitate cu interesul general.

Concluzionând cele enunțate, constatăm faptul că prima normă este invocată de victime în vederea protejării dreptului absolut, și anume cel de proprietate atins printr-o poluare a mediului.

Respectiv, a doua și a treia normă le putem privi printr-o altă ipoteză, și anume că mediul aduce atingere drepturilor proprietarilor.

a) Respectarea proprietății. În hotărârea menționată mai sus, *Öneriyildiz c. Turciei*, din 30 noiembrie 2004, Curtea, în Marea Cameră, a reținut ca fundament al sancționării atingerilor aduse mediului o încălcare a art. 1 din Protocolul 1 și a

fost confirmat faptul că autoritățile statului nu au făcut necesarul în vederea protejării intereselor patrimoniale ale reclamantului, or că aceasta reflecta încălcarea unei obligații impuse statului.

Totuși cea mai gravă problemă în această situație a fost faptul că neavând autorizații, barăcile victimelor au fost construite pe un teren ocupat ilegal aparținând Trezoreriei publice. În acest sens, Curtea a concluzionat faptul că ilegalitatea situației petentului a fost compensată de toleranța autorităților pe o perioadă de mai mult de cinci ani, or autoritățile competente în domeniu au recunoscut de facto interesul patrimonial ale reclamantilor pentru a constitui un interes substanțial și, prin urmare, un „bun”, în sensul normei exprimate în art. 1 teza I din Protocolul 1 (o parte dintre judecători temându-se că această hotărâre ar putea afecta libertatea statelor în ceea ce privește dreptul de a demola clădirile ilegal construite).

Temere care s-a dovedit neîntemeiată, raportat la evoluția ulterioară a jurisprudenței: decizia *Antonetto c. Italiei*, din 20 iulie 2000 [20], *Hamer c. Belgiei* [21].

b) Limitarea folosinței unui bun. Limitarea folosinței unui bun în vederea protejării mediului poate rezulta din diferite măsuri administrative, precum:

- modificarea documentelor de urbanism care declară terenul neconstruibil [22];
- interdicția de a construi pe temeiul clasării sitului dată fiind existența unor monumente istorice [23];
- clasificarea terenului drept teren pentru reîmpăduriri [24].

În acest context, vom prezenta câteva cazuri, după cum urmează.

Cazul *Lazaridi c. Greciei* din 13 iulie 2006, Curtea constata legat de clasificarea unui teren în teren pentru reîmpăduriri că „scopul limitărilor impuse reclamantilor, și anume protejarea naturii și a pădurilor, se încadrează în interesul general, în sensul celui de-al doilea alineat al art. 1 din Protocolul adițional” [25].

Ținem să menționăm că, limitarea dreptului de proprietate pentru motive de protecție a mediului uneori contravine activităților cu caracter economic. Cu privire la politicile de mediu ce impun limitări folosinței unei proprietăți, prezentăm hotărârea *Z.A.N.T.E. a Curtii*, din 6 decembrie 2007 [26], legată de o societate comercială ce a achiziționat o insula din Grecia de 300.000 m², pentru a construi aici un complex hotelier. Deși, la data achiziționării, terenul era construibil, caracterul său construibil a fost limitat treptat, pentru ca, în cele din urmă, domeniul să fie clasat drept parc național, pentru a asigura protejarea unei specii de broaște țestoase, conform unui raport de expertiză elaborat de Comisia de petiții a Parlamentului European „care constată existența unor activități pe insulă incompatibile cu motivele pentru care proprietatea companiei reclamante a fost restrânsă prin impunerea unor restricții deosebit de severe asupra operațiunilor sale”.

c) Privarea de proprietate. Atingerile aduse proprietății din motive legate de mediu, pot interveni prin intermediul exproprierii, or limitarea folosinței proprietății să se bazeze pe o lege, legitimă și proporțională.

Astfel, protecția împotriva riscurilor naturale poate justifica încălcări ale dreptului de proprietate mergând până la demolarea forțată a unei locuințe situate într-o zonă de risc de alunecări de teren, cu condiția ca proprietarul ei să fie indemnizat [27].

Art. 6 § 1 teza I prevede privitor la dreptul la un proces echitabil că „orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, public și în termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații penale îndreptate împotriva sa”.

Potrivit jurisprudenței Curții, pentru ca art. 6 § 1 să devină aplicabil, trebuie, în primul rând, să existe o „contestație” și, pe de altă parte, ca această contestație să aibă ca obiect un „drept” de „natură civilă” ce poate fi apărat în justiție în legislația internă [28].

Cazurile prezentate mai sus și articolele invocate din Convenție i-au permis judecătorului european să se angajeze într-un demers de protejare a dreptului la un mediu sănătos [29], a cărui elaborare în cadrul CEDO este departe a fi încheiată.

Realizând acest studiu minuțios al rolului Curții Europene a Drepturilor Omului cu privire la dreptul mediului în contextul importanței principiilor de dreptul mediului, am concluzionat următoarele:

Pe parcursul evoluției umane, observăm tot mai des evocarea drepturilor omului în vederea realizării protecției mediului și a dezvoltării sustenabile, or lucrurile au evoluat și într-o nouă direcție, odată cu hotărârea *Tătar c. României* [30]. De altfel, primele decizii ale Curții respingeau principiul precauției, în special, în privința centralelor nucleare. Potrivit hotărârii *Tauira și alți 18 c. Franței* (Comisia, 4 decembrie 1995), simpla referire la riscurile inerente utilizării energiei nucleare, atât civile, cât și militare, nu este suficientă pentru a permite reclamanților să se pretindă victimele unei încălcări a Convenției, numeroase activități umane fiind generatoare de risc. Reclamanții trebuie să prezinte indicii rezonabile și convingătoare ale probabilității intervenirii unei încălcări, simplele suspiciuni nefiind suficiente (s. n., FSM) Curtea a făcut aici în mod expres și extensiv referire la principiul precauției, prin raportare la instrumentele Uniunii Europene, care l-au consacrat (în special comunicarea din 2 februarie 2000) și la jurisprudența CJUE, în special cazul *vacii nebune* [31]. Curtea a dedus că „principiul precauției recomandă Statelor să nu întârzie în a lua măsuri efective și proporționale în ceea ce privește prevenirea riscului unor prejudicii grave și ireversibile pentru mediu în absența unei certitudini științifice sau tehnice”.

Referințe bibliografice:

1. Decizia CEDO în cauza Tyrer c. Marii Britanii, 25 aprilie 1978, § 31.
2. Decizia CEDO în cauza McGuinness c. Irlandei, 21 decembrie 2000, § 41.
3. E. Naim-Gesbert, *Droit général de l'environnement*, Lexis Nexis, Paris, 2011. A se vedea și *Manuel sur les droits de l'homme et l'environnement* (2e éd.) (2012).
4. O.U.G. nr. 195/2005.
5. Decizia CEDO, Powell și Rayner c. Marii Britanii, 21 februarie 1990
6. Decizia CEDO, precit. § 40.
7. Decizia CEDO, Lopez-Ostra c. Spaniei, 9 decembrie 1994.
8. Decizia CEDO, Lopez-Ostra c. Spaniei precit., § 51
9. Decizia CEDO, Moreno Gomez c. Spaniei, 16 noiembrie 2004.
10. Decizia CEDO, Moreno Gomez c. Spaniei precit.
11. Decizia CEDO, Fadeyeva c. Rusiei, 9 iunie 2005, § 88.
12. Decizia CEDO, Giacomelli c. Italiei, 2 noiembrie 2006.
13. Decizia CEDO, Deés c. Ungariei, 9 noiembrie 2010.
14. Decizia CEDO, Brândușe c. României, 7 aprilie 2009.
15. Decizia CEDO, McGinley și Egan c. Marii Britanii, 9 iunie 1998.
16. Decizia CEDO, Kyrtatos c. Greciei, 22 mai 2003.
17. Decizia CEDO, Hatton c. Regatului Unit, 8 iulie 2003.
18. Decizia CEDO (Marea Cameră), Öneriyildiz c. Turciei, 30 noiembrie 2004.
19. Decizia CEDO, James și alții c. Regatului Unit, 21 februarie 1986, § 37
20. Decizia CEDO, Antonetto c. Italiei, 20 iulie 2000.
21. Decizia CEDO, Hamer c. Belgiei, 27 noiembrie 2007.
22. Decizia CEDO, Galtieri c. Italiei, 24 ianuarie 2006.
23. Decizia CEDO, Ferme de Fresnoy c. Italiei, 1 decembrie 2005.
24. Decizia CEDO, Koustelidou c. Greciei, 13 septembrie 2003.
25. Decizia CEDO, Lazaridi c. Greciei, 13 iulie 2006
26. Decizia CEDO, Z.A.N.T.E. AE – Marathonisi c. Greciei, 6 decembrie 2007.
27. Decizia CEDO, Amato c. Turciei, 3 mai 2007.
28. Decizia CEDO, Okyay c. Turciei, 12 iulie 2005, § 64.
29. Fr. Sudre, *Drept european și internațional al drepturilor omului*, Ed. Polirom, Iași, 2006; C. Bîrsan, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*, Vol. I Drepturi și libertăți, Ed. C.H. Beck, București, 2005 sau J.F. Renucci, *Droit européen des droits de l'homme –Contentieux européen*, 4e éd., LGDJ, Paris, 2010.
30. Decizia CEDO din 27 ianuarie 2009.
31. CJUE, 5 mai 1998, Regatul Unit c. Comisiei, Cauza C-180/96.

RESTRÂNGEREA EXERCITIULUI UNOR DREPTURI FUNDAMENTALE PRIN PRISMA REGLEMENTĂRIILOR INTERNAȚIONALE

RESTRICTIONS ON THE EXERCISE OF SOME FUNDAMENTAL RIGHTS THROUGH INTERNATIONAL REGULATIONS

CZU: 342.7:341.231.14

Alexandru BEVZIUC¹

ABSTRACT. *Although fundamental rights are vital for the condition of the individual, the exercise of some of them can be restricted under certain conditions. The examination of the content of the restrictions and exemptions allowed by the international acts boils down to the concept that they are allowed, if they are provided by law; are necessary in a democratic society; are imposed to protect national security. At the national level, the restriction of exercise must be provided for by the Constitution itself, be limited in time and imposed by expressly established exceptional circumstances. The measure of restricting the exercise of certain rights and freedoms offers a legal solution for adapting the general legal regime guaranteeing fundamental rights and freedoms to the constantly changing realities of social, economic and political life. The restriction of the exercise of certain rights or freedoms by law, under the conditions and within the limits provided by the Constitution, cannot have the meaning of discrimination.*

REZUMAT. *Deși drepturile fundamentale sunt vitale pentru condiția individului, exercițiul unora dintre ele poate fi restrâns în anumite condiții. Examinarea conținutului restrângerilor și derogărilor admise de actele internaționale se rezumă la conceptul că acestea sunt permise, dacă sunt prevăzute de lege; sunt necesare într-o societate democratică; se impun pentru a proteja securitatea națională. La nivel național, restrângerea exercițiului trebuie prevăzută de însăși Constituție, să fie limitată în timp și impusă de circumstanțe excepționale stabilite expres. Măsura restrângerii exercițiului unor drepturi și libertăți oferă o soluție juridică pentru adaptarea regimului juridic general de garantare a drepturilor și libertăților fundamentale la realitățile vieții sociale, economice și politice în permanentă schimbare. Restrângerea exercițiului unor drepturi sau a unor libertăți prin lege, în condițiile și în limitele prevăzute de Constituție, nu poate avea semnificația discriminării.*

Problematika drepturilor omului este de permanentă actualitate. Asigurarea promovării, respectării și protecției drepturilor omului revine deopotrivă fiecărui individ și tuturor autorităților statale precum și anumitor organizații, instituții și organisme internaționale, care au fost special abilitate cu dezvoltarea acestor drepturi. Drepturile omului, în sens obiectiv, înglobează totalitatea instrumentelor internaționale care consacră și protejează asemenea drepturi, precum și a mecanismelor instituționale de garantare a lor.

¹ Alexandru BEVZIUC, PhD student, Moldova State University, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3627-8835>, email: alexbev@mail.ru

Drepturile omului se pot defini ca fiind acele prerogative conferite de dreptul intern și recunoscute de dreptul internațional fiecărui individ, în raporturile sale cu colectivitatea și cu statul, ce dau expresie unor valori sociale fundamentale și care au drept scop satisfacerea unor nevoi umane esențiale și a unor aspirații legitime, în contextul economico - social, politic, cultural și istoric al unei anumite societăți [1, p. 23]. Prin noțiunea de drepturi fundamentale cetățenești se desemnează acele drepturi ale cetățenilor care, fiind esențiale pentru existența fizică și integritatea psihică, pentru dezvoltarea materială și intelectuală a acestora, precum și pentru asigurarea participării lor active la conducerea statului, sunt garantate de însăși Constituția [2, p. 86].

Organizația Națiunilor Unite este cea mai importantă asociație internațională din lume, care stabilește principiile de bază ale relațiilor internaționale [3, p. 11].

Prin aderarea statelor la Organizația Națiunilor Unite, drepturile omului deveneau o problemă comunității internaționale a statelor. Înființarea Organizației Națiunilor Unite a permis crearea și dezvoltarea unei ere noi în materia cooperării dintre state cu privire la drepturile omului; au fost elaborate peste 50 de tratate, acorduri, și un număr important de declarații și rezoluții ale organelor și organismelor internaționale care au avut un rol important în domeniul promovării și respectării drepturilor omului [4, p. 152].

Declarația Universală a Drepturilor Omului [1] a constituit modelul și sursa de inspirație pentru sutele de instrumente ce alcătuiesc în prezent edificiul juridic al protecției ființei umane. Prin Rezoluția 2200/XXI, Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat și deschis spre semnare, ratificare și aderare Pactul internațional privitor la drepturile economice, sociale și culturale [5, art.1] și Pactul internațional privitor la drepturile civile și politice [6, art. 1]. Dispoziții comune în cele două Pacte vizează dreptul la autodeterminare, ca drept al omului [5, art. 1], precum și ambele acte interzic în termeni identici orice discriminare de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine națională sau socială, avere, naștere sau orice altă situație [6, art. 1].

Deși drepturile fundamentale sunt vitale pentru condiția individului, exercițiul unora dintre ele poate fi restrâns în anumite condiții, într-o asemenea ipoteză nu se restrâng sau se suspendă drepturile ca atare, ci doar exercitarea lor. Restrângerea exercițiului trebuie prevăzută de însăși constituție, să fie limitată în timp și impusă de circumstanțe excepționale stabilite expres.

În literatura de specialitate, restrângerea exercitării drepturilor și libertăților persoanei este admisă cu respectarea obligatorie a unor principii cardinale, care fixează limitele și condițiile restrângerii. Unul dintre acestea este principiul legalității, care presupune respectarea strictă a normelor legale și a tuturor procedurilor juridice indispensabile la aplicarea restrângerii. Dar aplicarea normelor juridice la diversitatea cazurilor individuale nu poate să ignore ideea de justiție,

de echitate, în sensul că aplicarea normei trebuie să fie adecvată situației concrete, ceea ce implică un alt principiu – cel al echității, care presupune respectarea ideii de dreptate. Echitatea impune a se lua în considerație situațiile de fapt, circumstanțele personale, unicitatea cauzei, raportul dintre mijloacele juridice folosite și scopul legitim adecvat, completându-se astfel generalitatea normei juridice. Se mai invocă și principiul realizării scopurilor, pentru care se operează restrângerea drepturilor și libertăților: restrângerea este efectuată doar în anumite scopuri legale și nu poate fi aplicată în alt scop decât cel prevăzut de lege [7, p. 72].

Declarația Universală a Drepturilor Omului stabilește: „În exercitarea drepturilor și libertăților sale, fiecare persoană este supusă numai îngrădirilor stabilite de lege în scopul exclusiv al asigurării recunoașterii și respectului drepturilor și libertăților celorlalți și în vederea satisfacerii cerințelor juste ale moralei, ordinii publice și a bunăstării generale, într-o societate democratică” [1, art.29 alin.(2)].

Examinarea conținutului restrângerilor și derogărilor admise de actele internaționale duce la concluzia că acestea sunt permise, dacă sunt prevăzute de lege; sunt necesare într-o societate democratică; se impun pentru a proteja securitatea națională.

Pactul internațional privitor la drepturile civile și politice stabilește că, libera circulație poate face obiectul unor restricții dacă sunt: prevăzute de lege; necesare pentru protejarea siguranței naționale, ordinii publice, ordinii politice, sănătății sau moralității publice; compatibile cu celelalte drepturi recunoscute [6, art. 12]. Reglementările legale privind actele de identitate, pașapoartele sau celelalte documente, cele privind trecerea frontierelor, și în general, privind starea civilă a persoanelor nu sunt și nu pot fi considerate ca restricții la libera circulație a persoanelor, ci dimpotrivă ca norme ce conferă un cadru eficient și civilizată exercitării acestui drept.

Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale prevede că „statele părți nu pot supune drepturile decât la limitări stabilite de lege, numai în măsura compatibilă cu natura acestor drepturi și exclusiv în vederea promovării bunăstării generale într-o societate democratică”. Potrivit art. 5 alin. (1) din actul menționat supra, „nici o dispoziție din Pact nu poate fi interpretată ca implicând pentru un stat, o grupare sau un individ vreun drept de a se deda la o activitate sau de a săvârși un act urmărind suprimarea drepturilor sau libertăților recunoscute în prezentul Pact ori limitări ale lor mai ample decât cele prevăzute în Pact. Nu se poate admite nicio restricție sau derogare de la drepturile fundamentale ale omului, recunoscute sau în vigoare în orice țară în virtutea unor legi, convenții, regulamente sau cutume, sub pretextul că prezentul Pact nu recunoaște aceste drepturi sau le recunoaște într-o măsură mai mică” [5, art. 4].

Un rol istoric în opera de afirmare și garantare a drepturilor omului îl are Consiliul Europei. Sistemul drepturilor omului al Consiliului Europei își are izvorul juridic în Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților

Fundamentale [2] (Convenția Europeană), care garantează drepturile civile și politice de bază și Carta Socială Europeană [3], care prevede un sistem de drepturi sociale și economice. Fiecare dintre aceste tratate stabilește propriul său cadru instituțional pentru supravegherea respectării obligațiilor asumate prin respectivul tratat [3, p. 22].

Prin Convenția Europeană a fost instituită Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Curtea Europeană). Mecanismul inițial de control prevăzut de Convenția Europeană a fost modificat de câteva ori. În forma existentă pînă la 1 noiembrie 1998, cînd a intrat în vigoare Protocolul nr. 11 la Convenția Europeană, mecanismul de protecție a drepturilor omului presupunea existența a două organe jurisdicționale – Comisia și Curtea Europeană a Drepturilor Omului și un organ politic – Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei (Comitetul de Miniștri). Actualmente, există un singur organ jurisdicțional împuternicit să judece cazurile de încălcare a drepturilor omului – Curtea Europeană a Drepturilor Omului, iar Comitetul de Miniștri este învestit cu atribuții de supraveghere a executării hotărîrilor Curții [3, p. 22].

Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a libertăților fundamentale (CEDO) [2] stabilește posibilitatea restrîngerii unor drepturi (art.9 alin. (2) - libertatea de a-și manifesta religia sau convingerile, art.10 alin.(2) – libertatea de exprimare, art.11 alin.(2) – libertatea de întrunire și asociere), dar exercitarea drepturilor nu poate face obiectul altor restrîngerii decît acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, siguranța publică, menținerea ordinii publice, prevenirea faptelor penale, protecția sănătății sau a moralei, ori pentru protejarea drepturilor și libertăților altora. Articolul 15 din Convenția Europeană prevede că „în caz de război sau de alt pericol public ce amenință viața națiunii, orice Înalță Parte Contractantă poate lua măsuri care derogă de la obligațiile prevăzute de prezenta Convenție, în măsura strictă în care situația o impune și cu condiția ca aceste măsuri să nu fie în contradicție cu alte obligații care decurg din dreptul internațional”. Prevederile acestui articol permit statelor să deroge de la dispozițiile Convenției în situații de război sau de pericol public ce amenință viața națiunii, cu condiția respectării necesității măsurii luate. Un astfel de demers este însoțit de obligația ca atât măsura dispusă, cât și motivele și data la care încetează aceasta să fie comunicate Secretarului General al Consiliului Europei, marcând astfel caracterul excepțional și temporar în care îngrădirea drepturilor și libertăților proclamate de Convenție poate opera. În mod complementar, și dispozițiile art. 18 din Convenție stabilesc faptul că limitarea drepturilor trebuie să se producă doar în scopurile strict prevăzute [3].

Articolul 15 CEDO reprezintă o clauză de derogare, care oferă Înalțelor Părți Contractante, în circumstanțe excepționale, posibilitatea să deroge, în mod limitat și supravegheat, de la obligațiile lor de a asigura exercițiul anumitor drep-

turi și libertăți în temeiul Convenției [6, art. 12]. Articolul 15 Cedo se bazează pe o prezumție, că interesul public pentru prezervarea „vieții națiunii” ar trebui să aibă prioritate față de protejarea tuturor altor drepturi (în afară de câteva drepturi inderogabile), ori de câte ori este „amenințată” de „război sau de alt pericol public” [8, p. 244].

Articolul 15 CEDO se compune din trei părți: §1 definește circumstanțele în care statele contractante pot deroga, în mod valabil, de la obligațiile care le revin în baza Convenției („[î]n caz de război sau de alt pericol public ce amenință viața națiunii”). De asemenea, limitează măsurile pe care le pot lua în cadrul oricărei derogări (în măsura strictă în care situația o cere și cu condiția ca aceste măsuri să nu fie în contradicție cu alte obligații care decurg din dreptul internațional”); §2 protejează anumite drepturi fundamentale din Convenție împotriva oricărei derogări, respectiv: dreptul la viață, prevăzut de art. 2 CEDO (inderogabil, cu excepția cazului de deces rezultând din acte licite de război); interzicerea torturii, drept prevăzut de art. 3 CEDO; interzicerea sclaviei și a muncii forțate, în sensul interdicției de a ține pe cineva în sclavie sau în condiții de aservire (art. 4 paragraful 1 CEDO); și respectarea principiului „nicio pedeapsă fără lege”, prevăzut de art. 7 CEDO; § 3 stabilește măsurile procedurale pe care orice stat care derogă trebuie să le respecte (obligația de a informa pe deplin Secretarul General al Consiliului European, privitor la măsurile adoptate și la rațiunile determinante, cât și obligația de a informa data la care aplicarea măsurilor a luat sfârșit, iar dispozițiile Convenției redevin aplicabile) [4].

În perioada pandemiei, 10 state din cele 47 membre ale Convenției, au trimis notificări către Consiliul European, în sensul că derogă de la prevederile Convenției Europene a Drepturilor Omului (CEDO) pe o perioadă de timp, în contextul pandemiei provocate de coronavirusul SARS-CoV-2: Albania, Armenia, Estonia, Georgia, Letonia, Macedonia de Nord, Republica Moldova, România, San Marino și Serbia. Dintre aceste state, doar Armenia, Estonia, Georgia, Letonia, Republica Moldova, România și San Marino au derogat și de la Pactul internațional pentru drepturile civile și politice. Derogarea nu se interpretează automat în sensul că respectivul stat nu poate garanta drepturile prevăzute în Convenție. În practică, statele care notifică derogarea declară că măsurile luate „pot” implica o derogare de la Convenție. Din acest motiv, în cazul în care un reclamant susține că drepturile sale din Convenție au fost încălcate într-o perioadă în care era declarată o derogare, Curtea Europeană a Drepturilor Omului va examina mai întâi dacă măsurile luate pot fi justificate în temeiul articolelor de fond ale Convenției; numai dacă nu se poate justifica, Curtea va continua să stabilească dacă derogarea era valabilă (de exemplu, A. și alții v. Regatul Unit, § 161; Lawless v. Irlanda (nr. 3), § 15) [4].

La 20 martie 2022, Republica Moldova a activat articolul din Convenția Europeană a Drepturilor Omului care permite derogări, în contextul pandemiei

provocate de coronavirusul SARS-CoV-2. Acest lucru a fost făcut ținând cont de declararea stării de urgență, care denotă existența anumitor circumstanțe care permit sau chiar necesită restricționarea unor drepturi garantate de Convenție”.

În multiple țări, inclusiv în Republica Moldova, Convenția a fost integrată în dreptul național, în sensul că orice individ poate depune o plângere sau formula un apel la o instanță națională sau la o altă autoritate întemeindu-se direct pe dispozițiile sale. Dar chiar dacă o țară nu a integrat Convenția în dreptul său intern, acesta din urmă nu trebuie să fie în conflict cu conținutul Convenției. Or, Convenția nu este definită să înlocuiască sistemele naționale de protecție a drepturilor omului, ci să reprezinte o garanție internațională ce se alătură dreptului de recurs în cadrul fiecărui stat.

În același timp, Convenția recunoaște că cea mai mare parte a acestor drepturi nu ar putea fi nelimitate sau absolute ca și limite într-o societate democratică și că pot fi necesare restrângeri în numele siguranței publice sau a securității naționale, al interesului economic al țării, al sănătății publice și al moralei, al prevenirii dezordinii și delicvenței. Articolul 15 § 2 protejează anumite drepturi de la derogare, respectiv: articolul 2 (dreptul la viață), cu excepția cazurilor în care sunt decese rezultate din acte de război legale; articolul 3 (interzicerea torturii și a altor forme de rele tratamente); articolul 4 § 1 (interzicerea sclaviei sau a servituții); și articolul 7 (nicio pedeapsă fără lege) [4].

Trei dintre protocoalele suplimentare la Convenție conțin, de asemenea, clauze care interzic derogarea de la anumite drepturi conținute în acestea. Acestea se regăsesc în art. 3 din Protocolul nr. 6 (abolirea pedepsei cu moartea în timp de pace și limitarea pedepsei cu moartea în timp de război), art. 4 § 3 din Protocolul nr. 7 (doar principiul *ne bis in idem*, așa cum este prevăzut la articolul 4 din acel protocol) și art. 2 din Protocolul nr. 13 (abolirea completă a pedepsei cu moartea). Efectul articolului 15 § 2 (și al clauzelor de derogare corespunzătoare din Protocoalele nr. 6, 7 și 13) este că drepturile la care se referă continuă să se aplice în orice moment de război sau pericol public, indiferent de orice derogare făcută de către un Stat Contractant [4].

Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene prevede că, orice restrângere a exercițiului drepturilor și libertăților recunoscute prin prezenta cartă trebuie să fie prevăzută de lege și să respecte substanța acestor drepturi și libertăți. Prin respectarea principiului proporționalității, pot fi impuse restrângeri numai în cazul în care acestea sunt necesare și numai dacă răspund efectiv obiectivelor de interes general recunoscute de Uniune sau necesității protejării drepturilor și libertăților celorlalți. Drepturile recunoscute prin prezenta cartă care fac obiectul unor dispoziții prevăzute de tratate se exercită în condițiile și cu respectarea limitelor stabilite de acestea. În măsura în care prezenta cartă conține drepturi ce corespund unor drepturi garantate prin Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, înțelesul și întinderea lor sunt

aceleași ca și cele prevăzute de convenția menționată. Această dispoziție nu împiedică dreptul Uniunii să confere o protecție mai largă. În măsura în care prezenta cartă recunoaște drepturi fundamentale, așa cum rezultă acestea din tradițiile constituționale comune statelor membre, aceste drepturi sunt interpretate în conformitate cu tradițiile menționate. Dispozițiile prezentei carte care conțin principii pot fi puse în aplicare prin acte legislative și de punere în aplicare adoptate de instituțiile, organele, oficiile și agențiile Uniunii, precum și prin acte ale statelor membre în cazurile în care acestea pun în aplicare dreptul Uniunii, în exercitarea competențelor lor respective. Invocarea lor în fața instanței judecătorești se admite numai în scopul interpretării și controlului legalității unor astfel de acte. (6) Legislațiile și practicile naționale trebuie să fie luate în considerare pe deplin, după cum se precizează în prezenta cartă. Instanțele judecătorești ale Uniunii și ale statelor membre țin seama de explicațiile redactate în vederea orientării interpretării prezentei carte [5].

Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene [5] reglementează situațiile cu caracter excepțional din care pot decurge limitări ale drepturilor și libertăților cetățenilor din statele membre ale Uniunii Europene. În acest sens, facem trimitere la dispozițiile art. 52 alin. (1), care prevăd posibilitatea restrângerii drepturilor consacrate în Cartă; cu toate acestea, se stabilesc și limitele restrângerii, și anume: restrângerea să fie prevăzută de lege, această restrângere să se producă cu respectarea substanței drepturilor și libertăților garantate de Cartă, precum și cu respectarea proporționalității și necesității măsurii în raport de situația căreia îi incumbă luarea măsurii. În final, restrângerile impuse trebuie să răspundă “obiectivelor de interes general stabilite de Uniune sau necesității protejării drepturilor și libertăților celorlalți” [6].

Obiectul articolului 52 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, este de a stabili domeniul de aplicare a drepturilor și a principiilor din cartă și adoptarea de norme pentru interpretarea acestora. Alineatul (1) se referă la regimul restrângerilor. Formula utilizată este inspirată din jurisprudența Curții de Justiție: ”... în conformitate cu o jurisprudență consacrată, este posibil să se impună restrângeri ale exercițiului drepturilor fundamentale, în special în cadrul unei organizări comune a pieței, cu condiția ca aceste restrângeri să răspundă efectiv unor obiective de interes general urmărite de Comunitate și să nu constituie, în comparație cu scopul urmărit, o intervenție disproporționată și intolerabilă care ar aduce atingere chiar substanței acestor drepturi” (Hotărârea din 13 aprilie 2000, Cauza C-292/97, punctul 45) [4].

Una dintre condițiile ca trebuie să fie îndeplinite pentru a se putea restrânge exercițiul unui drept fundamental este aceea ca restrângerea să fie făcută numai prin lege [9, p.459].

Restrângerea exercițiului unor drepturi sau a unor libertăți prin lege, în condițiile și în limitele prevăzute de Constituție, nu poate avea semnificația dis-

criminării. Art. 14 al Convenției pentru protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale precizează că exercitarea drepturilor și libertăților trebuie să fie asigurată, fără nici o deosebire “fondată în special pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, originea națională sau socială, apartenența la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație” [4].

Pornind de la importanța drepturilor fundamentale într-o societate democratică, în calitate de instrumente care permit fiecărei persoane să-și dezvolte și să-și folosească cât mai eficient calitățile, promovarea și respectarea drepturilor și libertăților omului trebuie să rămână o prioritate. Una dintre cele mai delicate probleme vizează restrângerea exercitării unor drepturi și libertăți. Împrejurările care justifică restrângerea unor drepturi sau libertăți sunt exhaustiv reglementate normativ, urmând deci regulile specifice excepțiilor. Dar, totodată, măsura restrângerii exercițiului unor drepturi și libertăți oferă o soluție juridică pentru adaptarea mecanismului juridic de garantare a drepturilor și libertăților fundamentale la realitățile vieții sociale, economice și politice, care sunt în permanentă schimbare. Această *măsură de excepție* este recunoscută atât în legislația internă, cât și în documentele internaționale relevante în materia drepturilor și libertăților fundamentale.

Referințe bibliografice:

1. Năstase A. Drepturile omului, religie a sfârșitului de secol, I.R.D.O., București, 1992.
2. Stancea I. Drepturile omului – un concept cu valente universale . Revista Strategii Manageriale, nr. 2 din 2012.
3. Munteanu A., Rusu S., Vacarciuc O. Manualul funcționarului public în domeniul drepturilor omului. Ed. a 2-a revăzută și adaptată. Chișinău: Arc, 2015. 328 p. ISBN 978-9975-61-932-5.
4. Drăganu T. Drept constituțional și institutii politice, Volumul 1. Editura Lumina Lex, București, 1998.
5. Pactul internațional privitor la drepturile economice, sociale și culturale. Publicat: 30.12.1998 în Tratatate Internționale nr. 1 art. 19
6. Pactul internațional privitor la drepturile civile și politice, din 16 decembrie 1966. În vigoare pentru Republica Moldova din 26 aprilie 1993. Publicat: 30.12.2015 în Tratatate Internționale nr. 44 art. 254
7. Marian O. Restrângerea drepturilor și libertăților fundamentale – garanție juridică a respectării statutului juridic al personalității. În: Revista Națională De Drept, nr. 10, 2014.
8. Greer S. The European Convention on Human Rights, Achievements, Problems and Prospects, Cambridge University Press, New York, 2006.

9. Tănăsescu E.S., *Constituția României – comentariu pe articole*, ediția a 2-a, Editura C.H. Beck, București, 2019.

Resurse web:

1. Declarația Universală a Drepturilor Omului a fost adoptată la 10 decembrie 1948, prin Rezoluția 217 A în cadrul celei de-a treia sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite. [citat 22.12.2022]. Disponibil: http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Declaratia_Universala_a_Drepturilor_Omului.pdf
2. Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, (Convenția Europeană a Drepturilor Omului), semnată pe 4 noiembrie 1950 la Roma, în vigoare pe 3 septembrie 1953. [citat 22.12.2022]. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf
3. Carta Socială Europeană (revizuită). Strasbourg, 3 mai 1996. [citat 23.12.2022]. Disponibil: <https://rm.coe.int/168047e170>
4. Cernicova-Dragomir T. Derogarea de la prevederile Convenției europene a drepturilor omului, în contextul pandemiei provocate de coronavirusul SARS-CoV-2. [citat 22.12.2022]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/357429423_Derogarea_de_la_prevederile_Convenției_europene_a_drepturilor_omului_in_contextul_pandemiei_provocate_de_coronavirusul_SARS-CoV-2
5. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene a fost proclamată de către Comisia Europeană, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene la data de 7 decembrie 2000, în cadrul Consiliului European de la Nisa. [citat 24.12.2022]. Disponibil:
6. <https://fra.europa.eu/ro/eu-charter/article/52-intinderea-si-interpretarea-drepturilor-si-principiilor>
7. Apachiței D. Perspective asupra restrângerii exercițiului drepturilor și libertăților constituționale în vederea asigurării securității naționale. [citat 24.12.2022]. Disponibil: <https://lege5.ro/gratuit/gm4dgojv3a/perspective-asupra-restrangerii-exercitiului-drepturilor-si-libertatilor-constitutive-in-vederea-asigurarii-securitatii-nationale>

PRINCIPIILE ASIGURĂRII DREPTULUI EGAL LA MUNCĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

THE PRINCIPLES OF ENSURING THE EQUAL RIGHT TO WORK OF PERSONS WITH DISABILITIES

CZU: 342.734:316.344.6

Gheorghe BOSÎI¹

ABSTRACT. *Disability is a concept related to barriers, physical or attitudinal. Long-term medical impairments are not a sentence to the isolation of the disabled person and do not constitute a reason for restricting the exercise of fundamental rights. Placing the emphasis on the potential of the person, ensuring effective measures to realize this potential will contribute to ensuring the dignity and inclusion in the field of work of people with disabilities.*

Keywords: *disability, reasonable accommodation, inclusive environment.*

REZUMAT. *Dizabilitatea este un concept ce ține de bariere, fizice sau de atitudine. Deficiențele medicale de lungă durată nu sunt o condamnare la izolare a persoanei cu dizabilitate și nu constituie un motiv al îngrădirii în exercitarea drepturilor fundamentale. Punerea accentului pe potențialul persoanei, asigurarea unor măsuri eficiente de realizare a acestui potențial vor contribui la asigurarea demnității și incluziunii în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități.*

Cuvinte cheie: *dizabilitate, acomodare rezonabilă, mediu incluziv.*

Dreptul la muncă reprezintă un drept fundamental care permite persoanelor să-și valorifice potențialul intelectual, fizic și moral, care le permit persoanelor să obțină satisfacție personală și materială, menită a îmbunătăți calitatea vieții. Persoanele cu dizabilități sunt parte componentă a sistemului de încadrare în câmpul muncii, avînd drepturi și îndatoriri egale în acest domeniu.

Angajarea persoanelor cu dizabilități reprezintă o realitate și necesită a fi realizată în practică, în mod egal, cu respectarea unor cerințe specifice.

Accesul egal în exercitarea dreptului la muncă a persoanelor cu dizabilități a fost stabilit odată cu ratificarea de către Republica Moldova a Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități, în anul 2010. Legea nr. 60 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități a transpus prevederile Convenției într-un act normativ național.

În ceea ce privește principiile asigurării dreptului la muncă a persoanelor cu dizabilități, acestea sunt comune cu principiile dreptului la muncă. Potrivit autorilor Nicolae Romandaș și Eduard Boișteanu în dreptul muncii se întîlnesc două categorii de principii: principii generale ale sistemului de drept și principii specifice dreptului muncii [1].

¹ Gheorghe BOSÎI, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0534-4470>, e-mail: gheorghe.bosii@gmail.com

Pentru a evidenția principiile generale ale dreptului care pot fi aplicate dreptului muncii vom nota că importante în acest sens sunt principiile legalității și principiul egalității în fața legii.

Principii specifice ale dreptului muncii sunt reflectate în art. 5 din Codul Muncii, pentru persoanele cu dizabilități relevante fiind următoarele:

1. Libertatea muncii;
2. Interzicerea discriminării în domeniul raporturilor de muncă;
3. Protecția împotriva șomajului și asistența la plasarea în câmpul muncii;
4. Egalitatea în drepturi și în posibilități ale salariaților;
5. Apărarea drepturilor și libertăților salariaților la muncă.

Toate aceste principii consfințite în Codul Muncii au obiectivul de a proteja interesele salariatului, dar în același timp trebuie să țină cont și de respectarea principiului bune credințe, pentru respectarea intereselor angajatorului.

Printre principiile accesului efectiv la piața muncii a persoanelor cu dizabilități vom enumera:

- a) Acceptarea persoanelor cu dizabilități ca parte a diversității umane și a umanității;
- b) Accesibilitatea;
- c) Parteneriatul dintre angajator, angajat și autoritățile statale,

Cel mai important principiu, necesar unui acces deplin la realizarea dreptului la muncă a persoanelor cu dizabilități este egalitatea și nediscriminarea. Potrivit Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități și Constituției Republicii Moldova, persoanele cu dizabilități se bucură de toate drepturile și libertățile consfințite.

Conform legislației, discriminarea persoanelor cu dizabilități prin măsuri de deosebire, excludere, marginalizare, preferință sau limitare sau prin refuzul de a crea condiții favorabile și de adaptare rezonabilă, ce conduc la imposibilitatea recunoașterii sau îndeplinirii, precum și folosirii de drepturi este prevăzută de lege.

Pentru asigurarea egalității și eliminării discriminării persoanelor cu dizabilități, statul promovează măsuri de adaptare rezonabilă, iar măsurile necesare sporirii sau obținerii egalității de facto a persoanelor cu dizabilități nu vor fi considerate discriminare.

Principiile asigurării exercitării dreptului la muncă a persoanelor cu dizabilități își au originea în abordările sistemice ale termenului dizabilității. În anul 1975 organizația britanică Uniunea Persoanelor cu Deficiențe Fizice împotriva Segregării (UPIAS) [2] a pornit o mișcare a drepturilor persoanelor cu „handicap”. Potrivit noilor concepte, dizabilitatea nu mai era privită ca o problemă medicală a indivizilor și care era axată pe deficiențele medicale ale acestora, conform cărora acestea erau izolate de societate și de la participarea deplină în viața societății. Membrii societății și-au propus eliminarea barierelor existente

în societate, precum și tratarea persoanelor cu dizabilități ca o specie separată. Potrivit membrilor acestei societăți modelul social al dizabilității se bazează pe o distincție între termeni *deficienta* și *handicap*. În acest model, cuvântul *deficienta* este folosit pentru a se referi la atributele reale (sau lipsa de atribute) care afectează o persoană, cum ar fi incapacitatea de a merge sau de a respira independent. Ca un exemplu simplu, dacă o persoană nu este capabilă să urce scările, modelul medical se concentrează pe faptul că individul este capabil fizic să urce scările. Modelul social încearcă să facă inutile urcarea scărilor, cum ar fi prin înlocuirea scărilor cu o rampă accesibilă scaunului cu roțile. Conform modelului social, persoana rămâne afectată în ceea ce privește urcarea scărilor, dar afectarea nu mai trebuie considerată invalidantă în acel scenariu, deoarece persoana poate ajunge în aceleași locații fără a urca nicio scară. [3]

Libertatea muncii

Asigurarea efectivă a dreptului la muncă a persoanelor cu dizabilități trebuie să se bazeze în primul rând pe posibilitatea de a lua decizia de a munci sau nu personal, aceasta incluzând și posibilitatea alegerii unei profesii. Libertatea de a munci presupune posibilitatea persoanelor de alege personal locul de muncă, dreptul de a urma o profesie, acest fapt oferind posibilitatea persoanei de își asigura minimul necesar pentru un trai demn. Acest drept include și posibilitatea de a refuza un anumit loc de muncă sau de a înceta relația de muncă în orice moment și la dorința salariatului.

Interzicerea discriminării în domeniul raporturilor de muncă

Principiul dat interzice potențialilor angajatori să publice anunțuri discriminatorii în ce privește refuzul de a angaja persoane cu dizabilități, restricționarea angajării la anumite funcții pe baza dizabilității. Din octombrie 2010, în Marea Britanie, legislația privind discriminarea persoanelor cu dizabilități, a interzis angajatorilor a pune în mod legal întrebări despre boală sau dizabilități la interviu pentru un loc de muncă sau ca un arbitru să comenteze acest lucru într-o referință, cu excepția cazului în care este necesar să se facă ajustări rezonabile pentru un interviu a continua. În urma unei oferte de locuri de muncă, un angajator poate pune în mod legal astfel de întrebări. [4]

Pentru Republica Moldova fenomenul discriminării este unul frecvent, iar discriminarea grupurilor vulnerabile, inclusiv a persoanelor cu dizabilități este unul persistent. Potrivit analizei efectuate de cercetătoarea Veronica Merlan, discriminarea persoanelor cu dizabilități în câmpul muncii ține de lipsa unor politici eficiente în domeniul dat, care ar încuraja antreprenorii să angajeze persoanele cu dizabilități, neadaptarea locurilor de muncă la necesitățile persoanelor cu dizabilități, accesul limitat al persoanelor cu dizabilități la cursurile

de orientare și reorientare profesională în cadrul oficiilor forței de muncă, și chiar uneori de frica angajatorilor care cred că aceste persoane nu vor face față cerințelor. [5]

Discriminarea este pedepsită conform legislației în vigoare. Persoanele care se consideră a fi discriminate în domeniul relațiilor de muncă au la dispoziție posibilitatea de a depune o plângere la Consiliul pentru asigurarea egalității și prevenirea discriminării pentru a fi constatat acest fenomen sau la Inspectoratul de Stat al Muncii pentru a fi constatată încălcarea legislației muncii. Concomitent sau după finalizarea controlului acestor autorități persoana discriminată poate solicita restabilirea în drepturile lezate, precum și plata unei compensații morale pentru prejudicial cauzat.

Fenomenul discriminării în domeniul relațiilor de muncă este punct de pornire a altor încălcări ale drepturilor persoanelor cu dizabilități, or fără posibilitatea de a avea un venit financiar, demnitatea și capacitatea de a procura cele necesare sunt grav afectate.

În același timp, persoanele cu dizabilități nu vor fi considerate a fi discriminate în cazul unor cerințe specifice la angajare, datorate capacităților fiziologice ale persoanei, cerute pentru unele profesii sau activități, cum ar fi pentru aviatori, unele activități din serviciul poliției etc. În acest caz angajatorii vor specifica aceste cerințe în anunțurile de angajare.

Protecția împotriva șomajului și asistența în plasarea în câmpul muncii

Găsirea unui loc de muncă, plasarea și asistența în câmpul muncii sunt acțiuni necesare pentru persoanele cu dizabilități. Acest fapt este necesar în special persoanelor cu dizabilități senzoriale și celor cu dizabilități intelectuale și psihosociale. Persoanele cu dizabilități sunt parte a grupurilor cu suport sporit din partea autorităților statului în procesul de căutare a unui loc de muncă, precum și a asistenței în plasarea în câmpul muncii. Un rol deosebit în acest proces îl au și societățile necomerciale care asistă persoanele în ceea ce privește abilitățile de a completa un curriculum vitae, de a se prezenta la interviu și nemijlocit asistă persoanele în procesul unui interviu cu viitori angajatori. De cele mai multe ori este foarte importantă asistența unei persoane de încredere, care asigură un confort suplimentar în procesul interacțiunii cu angajatorii și identificarea necesităților specifice la locul de muncă. Agenția Națională de Ocupare a Forței de Muncă este interesată de interacțiunea cu societățile necomerciale în procesul de asistență în căutarea unui loc de muncă.

Principiile specifice accesului persoanelor cu dizabilități în câmpul muncii sunt acele linii directorii necesare accesului efectiv la piața muncii și protecției contra inegalităților sociale.

Acceptarea persoanelor cu dizabilități ca parte a societății umane

Acest principiu presupune abordarea egală a personalității, acordarea egalității de șanse și asigurarea incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități. În baza acestui principiu, autoritățile statale au adoptat un șir de măsuri menite de a încuraja angajatorii să asigure locuri de muncă persoanelor cu dizabilități, precum și obligația acestora de a asigura cote în locurile de muncă pe care le au.

În calitate de măsuri obligatorii menite de a asigura accesul persoanelor cu dizabilități la piața muncii au fost adoptate un șir de prevederi legale:

1. Crearea sau rezervarea locurilor de muncă și angajarea în muncă a persoanelor cu dizabilități într-un procent de cel puțin 5 la sută din numărul total de salariați. [6] conform prevederilor legale angajatorii, indiferent de forma de organizare juridică, care conform schemei de încadrare a personalului au 20 de angajați și mai mult sunt obligați să creeze sau să rezerveze un procent de locuri pentru persoanele cu dizabilități. Totodată, angajatorii asigură evidența cererilor (a documentelor anexate la acestea) ale persoanelor cu dizabilități care s-au adresat pentru a fi angajate în muncă într-un registru separat de strictă evidență, care va conține înregistrări privind deciziile de angajare sau refuz, cauzele refuzului, contestațiile etc. Această obligație este privită de mulți angajatori drept o povară, dat fiind dificultatea de a angaja aceste persoane, precum și dificultatea de a asigura condiții sigure de muncă, precum și teama că persoanele cu dizabilități nu se vor isprăvi cu sarcinile de muncă sau vor avea tendința de a se concedia sau de a suferi careva incidente nedorite la locul de muncă. Considerăm aceste temeri nefondate, or există suficiente pîrghii de a asigura un mediu sigur de lucru, precum și măsuri menite de a asigura disciplina muncii.

2. Munca la domiciliu. În acest caz angajatorul va avea posibilitatea transportării materialelor necesare, precum și adaptării rezonabile a locurilor de muncă. În cazul muncii la domiciliu, precum și a muncii de la distanță, persoanele cu dizabilități vor avea posibilitatea de a presta activitatea de muncă stabilită în condiții prielnice.

3. Angajarea persoanelor cu dizabilități la întreprinderi specializate sau la întreprinderi sociale de inserție. Acest tip de angajare, deși ar fi unul benefic nu creează condiții de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități, ci creează exemple de segregare. Mult mai benefică este angajarea persoanelor cu dizabilități la întreprinderi sau instituții generale, de rînd cu alți angajați fără dizabilități.

Pentru a asigura integrarea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități, conform legislației, angajatorii întreprind următoarele măsuri specifice:

- a) adaptarea rezonabilă la locul de muncă;
- b) proiectarea și adaptarea locurilor de muncă astfel încît acestea să devină accesibile persoanelor cu dizabilități;
- c) furnizarea de noi tehnologii și dispozitive de asistență, de instrumente și

echipamente care să permită persoanelor cu dizabilități obținerea și menținerea locului de muncă;

d) furnizarea de instruiri și a sprijinului adecvat pentru aceste persoane.

Adaptarea rezonabilă reprezintă modificările și ajustările necesare și adecvate, care nu impun un efort disproporționat sau nejustificat atunci când este necesar, pentru a permite persoanelor cu dizabilități să se bucure sau să-și exercite, în condiții de egalitate cu ceilalți, toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului. În calitate de măsuri de adaptare rezonabilă la locurile de muncă putem aduce exemplul asigurării procesului de muncă la un nivel accesibil utilizatorilor de scaune rulante, fără necesitatea de a instala ascensoare costisitoare, necesare asigurării accesului la nivele superioare ale unui bloc.

Un element cheie și un principiu directoriu al incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități este accesibilitatea. Accesibilitatea locurilor de muncă reprezintă cheia de succes al integrării în câmpul muncii, prestării muncii conform contractului încheiat și stabilității și menținerii în câmpul muncii.

Accesibilitatea este unul dintre principiile fundamentale ale Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, ratificată de Republica Moldova prin Legea nr. 166 din 09.07.20101 . „Accesibilitate” - conform Convenției, acest termen reprezintă eliminarea tuturor obstacolelor și a barierelor în calea participării depline a persoanelor cu dizabilități în toate domeniile, respectiv asigurarea în condiții de egalitate cu ceilalți a accesului la mediul fizic, la transport, informație și mijloace de comunicare, inclusiv la tehnologii și sisteme informatice și la alte facilități și servicii furnizate publicului larg. Accesibilitatea este o noțiune folosită curent în legătură cu persoanele cu dizabilități sau nevoi speciale, referindu-se la dreptul acestora de a se bucura de aceeași capacitate de acces la produse și servicii de care beneficiază toți membrii societății. Accesibilitatea poate fi:

- directă – atunci când mediul este adaptat în așa fel încât să permită accesul în mod nediscriminatoriu tuturor persoanelor;
- indirectă – atunci când mediul permite folosirea de către persoanele cu dizabilități a unor dispozitive speciale. [7]

Accesibilitatea este cel mai important element pentru o incluziune socială eficientă a persoanelor cu dizabilități. Lipsa accesibilizării constituie discriminare, iar asigurarea condițiilor de accesibilitate este necesară nu doar pentru persoanele cu dizabilități, dar și pentru persoanele cu mobilitate redusă sau persoanele cu o limitare temporară.

Rezumând cele menționate, putem spune că principiile asigurării dreptului la muncă sunt acele linii directorii în baza cărora urmează să fie create condiții favorabile pentru angajarea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități, stimularea angajatorilor de a crea un mediu de lucru incluziv, precum și motivarea persoanelor cu dizabilități de a se angaja și de a se menține la un loc de muncă.

Barierile care împiedică garantarea acestui drept sunt reprezentate de barierele fizice cum ar fi transport inaccesibil, infrastructură sau mediu de lucru neaccesibil, precum și stereotipurile atât a angajatorilor cât și a persoanelor cu dizabilități în ceea ce privește posibilitatea de a-și îndeplini obligațiile de muncă și de a se menține la locul de muncă.

Pentru asigurarea eficientă a dreptului la muncă, persoanele cu dizabilități trebuie să aibă posibilitatea a avea acces la un mediu educațional incluziv cu rezultate eficiente ce ar permite persoanelor să-și valorifice potențialul, oferirea măsurilor de asistență în procesul de identificare a unui loc de muncă, precum și în adaptarea la noul loc de muncă, precum și informarea persoanelor despre locurile de muncă potențiale, despre cerințele necesare la locul de muncă. În acest context, autoritățile statului, în persoana structurii de ocupare a forței de muncă au obligația de a crea punți de legătură dintre angajatori și persoane cu dizabilități, menite de a asigura incluziunea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități, precum și asigurarea stabilității în domeniul dat.

Referințe bibliografice:

1. Dreptul Muncii. Manual Nicolae Romandaș, Eduard Boișteanu. Chișinău 2007, pag. 39.
2. Modelul social al handicapului - Social model of disability. UPIAS disponibil https://wikicro.icu/wiki/Social_model_of_disability, accesat 28.12.2022
3. Modelul social al handicapului - Social model of disability. UPIAS disponibil https://wikicro.icu/wiki/Social_model_of_disability, accesat 28.12.2022
4. DISCRIMINAREA PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI ÎN RAPORTURILE DE MUNCĂ, Veronica Merlan, Universitatea de Stat din Moldova disponibil pe <http://dspace.aap.gov.md/bitstream/handle/123456789/307/275-280.pdf?sequence=1&isAllowed=y> accesat 28.12.2022
5. 6. Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, disponibil pe https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133226&lang=ro# accesat pe data de 28.12.2022
6. Acomodarea locului de muncă pentru persoanele cu dizabilități. Ghid pentru angajatori. Editor Asocia „MOTIVAȚIE” Moldova, 2018. Pag.6. Disponibil pe http://www.psi.md/media/files/files/ghid_acomodarea_locului_de_munca_pentru_persoanele_cu_dizabilitati_9239284.pdf, accesat pe 30.12.2022

TEHNICI DE INTELIGENȚĂ ARTIFICIALĂ APLICATE ELEVILOR CU APTITUDINI MATEMATICE ÎNALTE

ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNIQUES APPLIED TO STUDENTS WITH HIGH MATHEMATICAL ABILITIES

CZU: 51:007.52:37.042.2

Gabriela Cristina BRĂNOAEA¹

ABSTRACT. *This paper presents the relevance of artificial intelligence in the teaching of mathematics by using an Intelligent Support System made in Wolfram Mathematica. This system allows the design of an unlimited number of personalized items necessary for the training of students passionate about mathematics. Neuroscience research in collaboration with artificial intelligence can lead to deeper and faster personalized math learning, increasing the potential of every student.*

Keywords: *artificial intelligence, custom tasks, intelligent support system, problem composer.*

REZUMAT. *Aceasta lucrare prezinta relevanța inteligenței artificiale în predarea matematicii prin utilizarea unui Sistem Suport Inteligent realizat în Wolfram Mathematica. Acest sistem permite conceperea unui număr nelimitat de itemi personalizați necesari antrenamentului elevilor pasionați de matematica. Cercetarea în domeniul neuroștiinței, în colaborare cu inteligența artificială, poate duce la o învățare a matematicii personalizată, mai profundă și mai rapidă, crescând potențialul fiecărui elev.*

Cuvinte-cheie: *inteligență artificială, sarcini personalizate, sistem suport inteligent, compozitor de sarcini personalizate.*

Introducere

Din cauza pandemiei de Covid19 din anii 2020-2022 accesul la educație a fost dificil nu doar pentru România, ci pentru întreaga lume. Peste 90% dintre cursanți și educatori din întreaga lume au fost nevoiți să treacă la un sistem de învățare online în care au întâmpinat provocările tehnologice.

Pentru a face cât mai calitative instruirea și evaluarea la matematică bazate pe rezolvarea de probleme, este necesar un număr mare de sarcinii individuale și itemi de evaluare. Alcătuirea, rezolvarea și corectarea manuală a acestora sunt activități complexe, care necesită mult timp, de care profesorii nu dispun.

O soluție acceptabilă a problemei expuse ar fi elaborarea unei tehnologii bazate pe TIC, care să asiste profesorii în elaborarea și rezolvarea cu efort minim a oricărui număr necesar de sarcini individuale pentru elevi, cu importarea lor pe

¹ Gabriela Cristina BRĂNOAEA, Școala Doctorală Științe fizice, matematice, ale informației și ingineresti, Universitatea de Stat din Moldova, ORCID 0000-0003-1319-664X, e-mail: branoaea.cristina@yahoo.com

o platformă de e-Learning pentru desfășurarea repetată a sesiunilor de învățare-evaluare.

Inteligența artificială are potențialul de a aborda unele dintre cele mai mari provocări ale educației de astăzi, de a inova practicile de predare și de învățare și de a accelera progresul în profunzimea unui subiect.

Conform cercetărilor ([3-7]), principalele avantaje ale inteligenței artificiale în educație sunt:

- profesorul poate să lucreze cu asistenți virtuali pentru a îmbunătăți rezultatele învățării elevilor;
- ajută la determinarea traiectoriilor individuale ale fiecărui elev în funcție de punctele sale forte și puncte slabe;
- personalizarea învățării folosind algoritmi care îi ajută pe elevi să navigheze pe diferite căi de conținut;
- îmbunătățirea vitezei de reacție prin antrenarea și repetarea constantă a materialului de antrenament;
- să ofere elevilor un proces de învățare independent, autonom și la distanță;
- ajustează cu ușurință conținutul antrenamentului;
- oferă un număr foarte mare de activități simultan;
- evaluează nu numai opțiunile de răspuns la test, ci și sarcini de calcul și chiar narațiuni orale;
- oferă feedback imediat elevilor, profesorilor și părinților cu privire la progresul elevilor și atingerea obiectivelor de învățare;
- ia decizii importante pe baza datelor înregistrate pentru a asigura calitatea educației;

Educația personalizată

Atunci când se evaluează caracteristicile elevului, este important să se aibă în vedere adaptarea optimă a curriculumului pentru a oferi ca cunoștințe și abilități cât mai individualizate posibil. Acest lucru este greu de realizat în educația clasică la clasă, dar este posibil în educație asistată și gestionată de calculator.

Sistem Suport Inteligent pentru asistența procesului de pregătire la matematică

Antrenarea elevilor cu aptitudini matematice înalte poate fi mai performantă, dacă se va face cu probleme personalizate pentru fiecare participant. Conceptul poate fi materializat, dacă în procesul de antrenament se va folosi un Sistem Suport Inteligent orientat spre asistența procesului de antrenare la matematică.

Sistemul suport inteligent poate fi împărțit în trei părți din punct de vedere practic:

- diagnosticarea caracteristicilor de învățare ale elevului, evaluarea nivelului actual (modul student-elev)
- structurarea suporturilor educaționale, crearea metodelor de realizare a materialului de studiu adaptiv (modul de autor-profesor),
- proiectarea algoritmilor adaptivi pentru formarea optimă a personalizării mediului de învățare (modul profesor virtual) și înregistrarea progresului.

Inteligența artificială este cunoscută în primul rând pentru furnizarea unor cantități mari de date care au fost deja etichetate. De exemplu, softul ar putea primi multe texte cu probleme în care numeroasele obiecte matematice au fost deja identificate și etichetate. Algoritmii de învățare își propun să identifice funcția care leagă datele de etichete, din care construiește un model care poate fi aplicat la noi probleme de matematică.

Wolfram Mathematica (denumit în mod obișnuit Mathematica) este un sistem tehnic modern de calcul care acoperă domeniile tehnice, științifice, de inginerie, matematică și informatică. Wolfram Mathematica poate fi privit ca un produs software inteligent cu rol de asistent în procesul de pregătire a elevilor la matematică, care elaborează automat o problemă personalizată în baza unui model generic pentru o familie de probleme prestabilite, la fiecare accesare a unui elev, utilizând factorul aleator.

Mathematica oferă un mediu de lucru interactiv și dinamic, care atunci când este integrat în predare și învățare are ca rezultat o creștere a eficacității achizițiilor la matematică teoretice și aplicabile.

Multe ecuații și formule sunt disponibile în Mathematica prin introducerea în limbaj natural. Câteva exemple simple care pot fi abordate în algebra de gimnaziu sunt cele referitoare la suma primelor n numere prime, media aritmetică a unui set de date, descompunerea în factori ireductibili a unei expresii algebrice, rezolvarea ecuației de grad II, etc.

Voi prezenta un **exemplu de model generic inspirat de o problemă de numărare** adaptată clasei a V-a, la unitatea de învățare “Operații cu numere naturale.”, la o lecție de recapitulare și sistematizare a cunoștințelor, care vizează unitățile de conținut: Pătrate și cuburi perfecte și Teorema împărțirii cu rest.

Enunțul inițial: Se consideră cuburile perfecte mai mici decât 2022. Câte dintre aceste numere dau restul 9 la împărțirea cu 11?

$\langle \text{cifră} \rangle ::= 0|1|2|3|4|5|6|7|8|9$

$\langle \text{număr natural} \rangle ::= \langle \text{cifră} \rangle | \langle \text{număr} \rangle \langle \text{cifră} \rangle$

$\langle \text{cifră nenulă} \rangle ::= 1|2|3|4|5|6|7|8|9$

$\langle \text{număr natural nenul} \rangle ::= \langle \text{cifră nenulă} \rangle | \langle \text{număr natural nenul} \rangle \langle \text{cifră} \rangle$

$\text{Cub perfect}(N) ::= N * N * N$

$N ::= \langle \text{număr natural} \rangle$

$\langle \text{semn de comparare}(SC) \rangle ::= | < | > | \geq | \leq | \neq$
 $\langle \text{operație de comparare} \rangle ::= \langle \text{număr natural} \rangle SC \langle \text{număr natural} \rangle$
 $\langle \text{operație de împărțire a două numere naturale} \rangle ::= \text{Împărțire}(D, I, C, R)$

$$C = \text{Integer}\left(\frac{D}{I}\right)$$

$$R = D - I * C$$

Dau restul(N1, N2) ::= Împărțire(N1, N2, C, R) & (R ≠ 0)

Number(N1, N2, S) ::= /* sintaxa specificării problemei */ problema2(N1, SC = „
 < ”, N2, (Cubperfect(S)SCN1) & (Daurestul(S, N2) & (R = N2 - 2) &
 /* sintaxa specificării problemei */

Number (2022, 11, S - ?)

Unde am definit cifrele, numerele naturale, noțiunea de cub perfect, simbolurile specifice operației de comparare a două numere, am introdus termenii tipici operației de împărțire cu rest (deîmpărțit, împărțitor, cât și rest) și am formulat sintaxa problemei generice de numărare a cuburilor perfecte mai mici decât un număr prestabilit N1, care împărțite la un alt număr prestabilit N2, dau restul cu 2 mai mic decât împărțitorul. Mulțimea soluțiilor problemei este notată cu S, iar cardinalul acesteia este generat de funcția “Number”.

Compunerea subiectelor personalizate derivate din modelul inițial:

PROBLEMA GENERICĂ: Se consideră cuburile perfecte mai mici decât N1. Câte dintre aceste numere dau restul N2-2 la împărțirea cu N2?

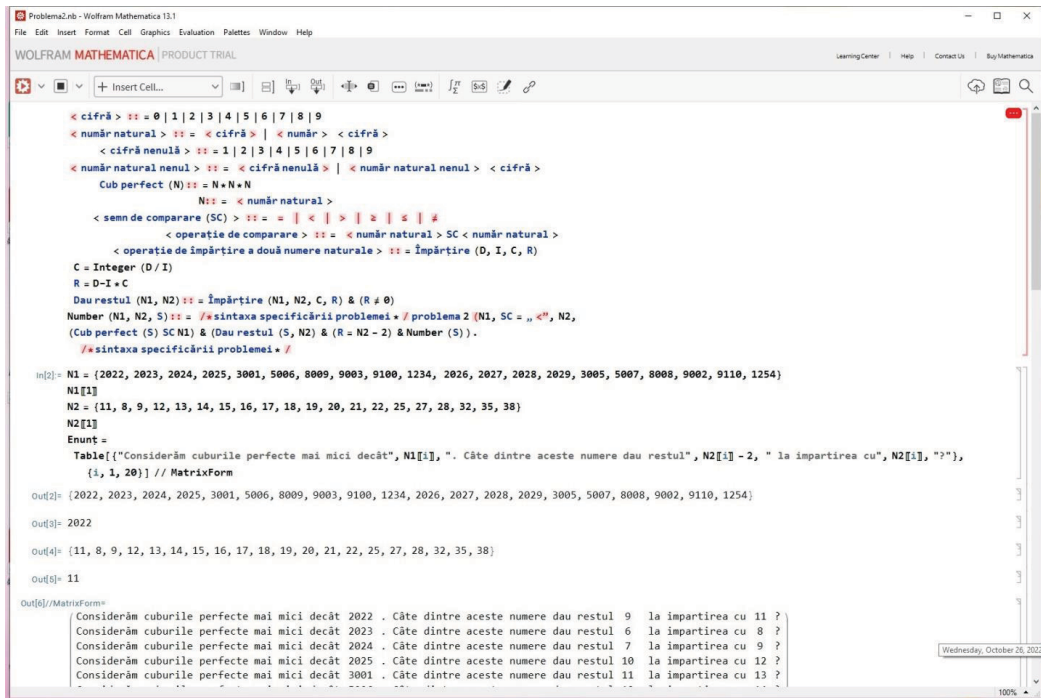
N1={2022,2023,2024,2025,3001,5006,8009,9003,9100,1234, 2026,2027,2028,2029,3005,5007,8008,9002,9110,1254}

N1[[1]]

N2={11,8,9,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,25,27,28,32,35,38}

N2[[1]]

Enunț=Table[{"Considerăm cuburile perfecte mai mici decât",N1[[i]],",
 Câte dintre aceste numere dau restul" ,N2[[i]]-2, " la impartirea
 cu",N2[[i]],","??"}, {i,1,20}]//MatrixForm

Imagine 1. Captură de ecran - Wolfram Mathematica – Problema 2

Sarcinile inițiale pot fi extinse pentru un număr nelimitat de variabile astfel încât fiecare elev dintr-o clasă, la fiecare accesare, să primească un exercițiu diferit, dar cu același grad de dificultate.

Concluzii

Sistemul propus reprezintă o extindere a funcționalităților platformelor de e-Learning de matematică, adăugându-le o componentă inteligentă orientată pe familiile de probleme care oferă posibilitatea de compunere-rezolvare-corectare-notare automată a itemilor cu răspuns deschis de tip „rezolvare de problemă”, atât de des întâlniți la matematică.

Un beneficiu major al programului Wolfram Mathematica este modul în care funcționează, analizând răspunsurile și permițând profesorilor să vadă de câte ori încearcă elevii exercițiile, dacă reușesc, dacă asimilează conceptele și dacă au dificultăți. Astfel se pot obține rezultate practice remarcabile datorită evaluării obiective a fiecărui elev, înlăturând riscul tentativelor de a copia.

Referințe bibliografice:

1. A. Cunska, "Effective Learning Strategies and Artificial Intelligence (AI) support for accelerated math acquisition," 11th ICEEPSY The International Conference on Education and Educational Psychology, 06th - 08th October 2020.
2. Căpățână Gh. Aplicație orientată pe probleme. În: Revista Română de Informatică și Automatică, vol.18, nr.1, 2008, p. 91-98, ISSN 1220-1758.
3. Căpățână Gh. A Programming Paradigm Oriented to Families of Problems. In.: The Scientific Bulletin Addendum No. 4/2019, The Official Catalogue of the „Cadet INOVA” Exhibition Research and Innovation in the Vision of Young Researchers The International Student Innovation and Scientific Research Exhibition - „Cadet INOVA'19”, „Nicolae Bălcescu” Land Forces Academy Sibiu, April 11-13, 2019, p. 72-83, ISSN 2501-3157, ISSN-L 2501-3157.
4. Chen, C.J.; Liu, P.L. Personalized computer-assisted mathematics problem-solving program and its impact on Taiwanese students. *J. Comput. Math. Sci. Teach.* 2007, 26, 105–121.
5. Filip F.-G. Decizie asistată de calculator: decizii, decidenți – metode de bază și instrumente informatice asociate. – București: Editura Tehnică, 2005.
6. Filip F.-G. Sisteme suport pentru decizii. – București: Editura Tehnică, 2007.
7. UNESCO Education Sector, "Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities for Sustainable Development. Education 2030," Working Papers on Education Policy, 2019.
8. V. Kuprenko, "Artificial Intelligence in Education: Benefits, Challenges, and Use Cases. All You Need to Know About AI in Education," in Medium.com, 2020.
9. R. Luckin, "Towards artificial intelligence-based assessment systems," in Nature Human Behaviour, 2017.
10. S. John, "Major Benefits of Artificial Intelligence in Education," in WittySparks.com, 2018.
11. T. Karsenti, "Artificial intelligence in education: The urgent need to prepare teachers for tomorrow's schools," *Formation et profession* 27(1), pp. 104-111, 2019.

REGIMUL JURIDIC AL EXPERTIZEI PSIHIATRICE ÎN CADRUL PROCEDURII DE INSTITUIRE A MĂSURILOR DE OCROTIRE JUDICIARE

THE LEGAL REGIME OF PSYCHIATRIC EXPERTISE IN THE PROCEDURE FOR THE ESTABLISHMENT OF JUDICIAL PROTECTION MEASURES

CZU: 340.6:347.926

Dionis BRÎNZĂ¹

ABSTRACT. *Expertise is one of the means of evidence applicable to civil proceedings. For some categories of civil cases the law directly provides for the need to conduct expertise. One of the civil cases for which the law directly stipulates the need to carry out the expertise are the cases for the establishment of judicial protection measures.*

The need for psychiatric expertise within the procedure for establishing judicial protection measures results from the fact that psychiatric expertise is that means of evidence through which it is ascertained whether the person has the capacity to be aware of his actions or express his will.

Keywords: *Expertise, psychiatric expertise, extrajudicial expertise, judicial expertise, judicial protection measure, discernment.*

În cadrul procesului civil apar situații când pentru elucidarea unor aspecte sunt necesare cunoștințe de specialitate dintr-un anumit domeniu de activitate. În atare condiții legiuitorul a instituit un mijloc de probă special și anume *expertiza*. Pe bună dreptate în literatura de specialitate [1, pag. 568] se susține că acest mijloc de probă, în pofida unor asemănări cu alte dovezi, se înfățișează ca un instrument probatoriu particular, iar particularitatea sa rezidă esențialmente în caracterul tehnic al constatărilor făcute de expert.

Art. 2 al Legii nr. 68 din 14.04.2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar stabilește definiția legală a expertizei judiciare. Astfel, potrivit normei prenotate *expertiza judiciară este o activitate de cercetare științifico-practică, efectuată în cadrul procesului civil, penal sau contravențional în scopul aflării adevărului prin efectuarea unor cercetări metodice cu aplicarea de cunoștințe speciale și procedee tehnico-științifice pentru formularea unor concluzii argumentate cu privire la anumite fapte, circumstanțe, obiecte materiale, fenomene și procese, corpul și psihicul uman, ce pot servi drept probe într-un proces judiciar* [2, art. 2].

¹ Dionis BRÎNZĂ, doctorand în cadrul Școlii doctorale, științe juridice USM, ORCID ID: 0000-0003-3428-5350, e-mail: dionis.brinza95@gmail.com

O definiție asemănătoare este expusă și în literatura de specialitate [3, pag. 364], potrivit căreia expertiza poate fi definită ca un mijloc de probă prin care se aduce la cunoștința organelor judiciare opinia unor specialiști cu privire la acele împrejurări de fapt pentru a căror lămurire sunt necesare cunoștințe deosebite, opinie care se formează pe baza unei activități de cercetare concretă a cazului și a aplicării unor informații de specialitate de către persoanele competente desemnate de organele judiciare.

Expertiza poate fi efectuată în cele mai diverse domenii. Cele mai frecvente expertize în procesul civil se efectuează în domenii cum ar fi: psihiatric, tehnic, contabil, chimic, starea și calitatea produselor, medical, topografică, etc. Pentru unele categorii de cauze civile legea prevede direct necesitatea de efectuare a expertizei.

Una dintre cauzele civile pentru care legea direct stipulează necesitatea efectuării expertizei sunt cauzele de instituire a măsurilor de ocrotire judiciară. Procedura privind măsurile de ocrotire din care fac parte și cauzele de instituire a măsurilor de ocrotire judiciare, a fost instituită prin Legea nr. 66 din 13.04.2017. Așadar, legiuitorul prin legea nominalizată a întărit substanțial poziția expertizei psihiatrice ca mijloc de probă în cadrul respectivei proceduri.

Actualitatea temei supuse cercetării rezidă din mai multe considerente. În prim rând, actualitatea prezentei teme rezultă din faptul că procedura privind măsurile de ocrotire, din care fac parte și cauzele de instituire a măsurilor de ocrotire judiciare, este una relativ nouă. Astfel, respectiva procedură nu a fost cercetată în modul convenit de către comunitatea științifică.

La fel, actualitatea prezentei lucrări rezultă din faptul că, expertiza psihiatrică drept mijloc de probă în cadrul procesului civil nu a constituit obiectul unei cercetări convenite în literatura de specialitate.

Drept **scop** al prezentei lucrări ne propunem să identificăm natura juridică și particularitățile expertizei psihiatrice în cadrul procedurii de instituire a măsurilor de ocrotire judiciare.

Pornind, de la scopul propus, stabilim următoarele obiective: determinarea ansamblului de reglementări a expertizei psihiatrice, determinarea particularităților expertizei extrajudiciare psihiatrice și a expertizei judiciare psihiatrice, precum și determinarea conținutului cercetării expertului și a raportului de expertiză psihiatrică.

Necesitatea efectuării expertizei psihiatrice pentru instituirea măsurii de ocrotire judiciare este dictată de însăși temeiul instituirii acestui tip de ocrotire. Temeiul instituirii măsurii de ocrotire este prevăzut de art. 65 alin. (1) al Codului civil. Potrivit normei prenotate, *persoana fizică care a atins majoratul sau care a dobândit capacitate deplină de exercițiu pe altă cale legală și care, în urma unei boli mintale ori a unei deficiențe fizice, mintale sau psihologice, nu poate, în mod deplin, conștientiza acțiunile sale ori exprima voința poate beneficia de o măsură de ocrotire, instituită în funcție de starea sau situația sa* [4, art. 65 alin.

(1)]. Respectiva normă, prevede față de cine poate fi instituită măsura de ocrotire. Astfel, măsura de ocrotire poate fi aplicată față de persoana care din cauza unei boli mintale ori a unei deficiențe fizice, mintale sau psihologice, nu poate, în mod deplin, conștientiza acțiunile sale sau exprima voința. Dacă existența unei boli mintale ori a unei deficiențe fizice, mintale sau psihologice poate fi determinată prin documente medicale corespunzătoare, atunci determinarea faptului dacă persoana își conștientizează acțiunile sale ori este în stare să-și expună voința, poate avea loc doar în cadrul unei expertize psihiatrice.

Expertiza psihiatrică este o activitate interdisciplinară care are ca scop depistarea tulburărilor psihopatologice și a influențelor pe care acestea le au asupra capacității individului de a putea aprecia conținutul și consecințele faptelor sale, precum și a posibilității individului de a-și exprima liber voința față de un anumit act pe care l-a comis. Sarcina fundamentală a expertizei medico-legale psihiatrice este de a aprecia discernământul persoanei [5, pag. 6-7].

În literatura de specialitate [6, pag. 245] s-a mai conturat ideea că sarcina expertizei psihiatrice constituie examinarea persoanei, documentelor medicale și nemedicale în scopul evaluării stării psihice și, implicit, a discernământului psihic.

Totodată, trebuie de statuat că expertiza psihiatrică nu se confundă cu stabilirea unui diagnostic psihiatric, ci reprezintă o lucrare interdisciplinară argumentată științific, care oferă justiției o interpretare dinamică, cauzală a unui anumit comportament [7, pag.31].

În acest sens, este important menționat că expertiza psihiatrică nu trebuie confundată cu examenul psihiatric. Potrivit art. 22 alin. (1) al Legii privind sănătatea mentală nr. 1402 din 16.12.1997, *prin examen psihiatric se constată existența de tulburări psihice, necesitatea acordării de asistență psihiatrică și tipul acesteia*. Astfel, prin intermediul examenului psihiatric se poate constata doar tulburarea psihică nu și faptul dacă persoana își conștientizează acțiunile sale ori este în stare să-și expună voința. La fel, prin expertiza psihiatrică se determină discernământul persoanei și în ce măsură acesta persistă.

Din cele menționate constatăm că expertiza psihiatrică include în sine examenul psihiatric, însă totodată aceasta reprezintă o activitate mai amplă și mai aprofundată decât examenul psihiatric.

Analizând prevederile capitolului XXVIII al CPC constatăm că pentru procedura de instituire a măsurilor de ocrotire judiciare sunt specifice două feluri de expertiză psihiatrică, și anume expertiză psihiatrică extrajudiciară și expertiză psihiatrică judiciară. Diferența dintre aceste două feluri de expertiză psihiatrică, constă în faptul că expertiza extrajudiciară se efectuează în afara unui proces civil, iar expertiza judiciară se efectuează doar în cadrul unui proces civil.

Codul de procedură civilă prevede la art. 307 alin. (2), că *la cererea de instituire a măsurii de ocrotire judiciară se anexează raportul de expertiză extraju-*

diciară psihiatrică a respectivei persoane, care a fost eliberat cu cel mult 2 luni înainte de înaintarea cererii.

În practica judiciară [8] dese ori se întâlnește situația când judecătorul nu dădea curs cererii de instituire a măsurii de ocrotire judiciară pe motiv că petiționarul nu a anexat la cerere raportul de expertiză extrajudiciară psihiatrică. După noi o astfel de soluție este total greșită, ori temeiurile de a nu da curs cererii sunt prevăzute în mod exhaustiv la art. 171 alin. (1) CPC. Norma prenotată prevede sancțiunea de a nu da curs cererii doar în cazul în care nu sau respectat cerințele prevăzute la art. 166 și 167 alin. (1) lit. a),b)c) și e) a CPC. Astfel, cerințelor prevăzute la art. 307 alin. (2) CPC nu reprezintă temei de a nu da curs cererii conform art. 171 CPC.

Această situație a fost clarificată de legiuitor prin Legea nr. 188 din 07.07.2022 prin care alin. (2) al art. 307 CPC, a fost completat cu următorul enunț ”lipsa raportului de expertiză extrajudiciară psihiatrică nu este temei pentru a nu da curs sau a restitui cererea de instituire a măsurii de ocrotire judiciară”.

Expertizei extrajudiciare psihiatrice în scopul instituirii unei măsuri de ocrotire se efectuează la cererea persoanelor indicate la art. 94 alin. (1) al Codului civil. La cerere se anexează copia actului de identitate a ordonatorului expertizei și a persoanei vizate. Alte, documente suplimentare instituția de expertiză sau expertul nu poate cere de la ordonator sau persoana vizată. Dacă efectuarea expertizei se solicită de către mandatarul împuternicit prin mandat de ocrotire în viitor, acesta trebuie să anexeze la cererea de efectuare a expertizei originalul mandatului de ocrotire. După efectuarea expertizei mandatul de ocrotire în viitor va fi returnat mandatarului.

Totodată, la cererea expertului autoritatea publică, instituția medico-sanitară și medicul persoanei vizate au obligația de a furniza toate informațiile necesare pentru efectuarea expertizei și întocmirea raportului de expertiză psihiatrică.

Dat fiind faptul că persoanele în privința cărora urmează a fi instituite măsurile de ocrotire judiciară necesită de regulă ocrotire promptă, legiuitorul a stabilit termeni restrânși pentru examinarea cauzelor de instituire a măsurilor de ocrotire judiciare. În același scop legiuitorul a stabilit termeni restrânși și pentru efectuarea expertizei extrajudiciare psihiatrice. Așadar, persoana vizată va fi examinată în termen de cel mult 7 zile din data depunerii unei cereri privind efectuarea expertizei. Iar raportul de expertiză extrajudiciară psihiatrică se eliberează solicitantului în termen de 7 zile după examinarea persoanei vizate [9, art. 14¹ alin. (1)].

Expertiza extrajudiciară psihiatrică se efectuează doar cu acordul persoanei care urmează a fi examinată. Supunerea forțată a persoanei examenului psihiatric și respectiv expertizei psihiatrice poate fi efectuată doar în cadrul unui proces civil și în strictă conformitate cu prevederile Codului de procedură civilă.

Celălalt fel de expertiză psihiatrică care este specific procedurii de instituire a măsurilor de ocrotire judiciare este expertiza judiciară psihiatrică. Respectivul

fel de expertiză se efectuează doar în cadrul unui proces civil ce se află pe rolul instanței judecătorești.

Potrivit art. 304 alin. (1) al CPC, *instanța de judecată, din oficiu sau la cererea participanților, în pregătirea cauzei către debateri judiciare, poate ordona efectuarea expertizei psihiatrice a persoanei fizice*. Din norma prenotată rezultă că instanța de judecată poate să dispună efectuarea expertizei judiciare psihiatrice atât din oficiu cât și la cererea participanților. Instanța de judecată dispune efectuarea expertizei judiciare psihiatrice din oficiu în special atunci când petiționarul nu a anexat la cerere raportul de expertiză extrajudiciară psihiatrică, sau când din materialele cauzei deduce că este necesar efectuarea respectivei expertize.

Totodată, considerăm că instanța de judecată este obligată să dispună efectuarea expertizei judiciare psihiatrice când aceasta o cerere persoana în privința căruia se solicită instituirea măsurii de ocrotire judiciare, sau avocatul acestuia. Cu toate că această obligație nu este stipulată de lege, aceasta rezultă din garanțiile și spiritul Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități din 13 decembrie 2006. Ori art. 12 alin. (4) al Convenției ONU prevede că, *statele Părți se vor asigura că toate măsurile legate de exercitarea capacității juridice prevăd protecția adecvată și eficientă pentru prevenirea abuzurilor, fiind respectate voința și dorințele persoanei [10]*.

Sub alt aspect, în cazul în care persoana se eschivează, în mod vădit, de la expertiză, instanța de judecată poate dispune prin încheiere supunerea forțată a persoanei unei expertize psihiatrice. Instanța de judecată poate dispune supunerea forțată a persoanei expertizei psihiatrice, doar în urma examinării acestei chestiuni în ședința de judecată, la care va participa pe lângă participanți, în mod obligatoriu și medicul psihiatru. Participarea medicului psihiatru la examinarea chestiunii privind supunerea forțată a persoanei expertizei psihiatrice face trimitere la Procedura încuviințării examenului psihiatru fără liberul consimțământ al persoanei, procedură ce este prevăzută la Capitolul XXX al CPC. Această trimitere este una binevenită, ori după cum am declarat anterior, expertiza psihiatrică include și examenul psihiatru.

Spre deosebire de expertiza extrajudiciară psihiatrică, legislația în vigoare nu prevede reglementări particulare pentru expertiza judiciară psihiatrică. Art. 14 al Legii 1402/1997 prevede că expertiza judiciară psihiatrică se efectuează în temeiul și în modul prevăzute de legislația în vigoare. Astfel, procedura de dispunere a efectuării expertizei judiciare psihiatrice, îi sunt aplicabile dispozițiile generale prevăzute la art. 148-160 CPC și prevederile Legii nr. 68 din 14.04.2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar.

În practica judiciară, în marea parte a cazurilor, expertiza judiciară se efectuează fără a fi întreprinse acțiunile premergătoare expertizei, acțiuni prevăzute la art. 150 CPC. Această practică este una vicioasă. Acțiunile prevăzute la art. 150

CPC, vin să faciliteze efectuarea expertizei și să clarifice toate neclaritățile care pot să apară în privința expertizei dispuse.

Totodată, este important de menționat că legislația în vigoare nu conține reglementări în ce privește termenul concret de efectuare a expertizei judiciare psihiatrice cum este în cazul expertizei extrajudiciare psihiatrice. Dată fiind celeritatea deosebită a procedurii privind măsurile de ocrotire considerăm că legiuitorul urmează să vină cu completări corespunzătoare la legislația în vigoare. Iar până la intervenția legiuitorului, instanțele de judecată ar trebui în încheierea privind dispunerea expertizei judiciare psihiatrice, să stabilească termenul în care urmează a fi efectuată respectiva expertiză.

Expertiza psihiatrică, atât cea extrajudiciară cât și cea judiciară, face parte din categoria expertizelor medicale și se execută în cadrul instituțiilor medico-legale în care lucrează experți oficiali în specialitatea respectivă. În caz de dificultate sau imposibilitate de a examina persoana la sediul instituției de expertiză judiciară, aceasta va fi examinată la locul aflării, dacă se află pe teritoriul Republicii Moldova.

Expertiza psihiatrică se efectuează în mod obligatoriu de către expertul judiciar care este înscris în Registrul de stat al experților judiciari. Totodată, în privința expertizei judiciare teza a doua al alin. (1) art. 149 CPC, prevede o așa numită normă de garanție, care stipulează că, *în cazul în care în Registrul de stat al experților judiciari nu sânt experți de specializarea necesară sau în cazul în care nu poate fi numit un alt expert judiciar din motive de incompatibilitate, în calitate de expert judiciar poate fi recunoscută ad-hoc o persoană competentă în specializarea solicitată pentru efectuarea expertizei judiciare.* Această normă vine ca o garanție pentru justițiabili, în scop de a se crea posibilitatea de a face uz de expertiza judiciară în calitate de mijloc de probă, chiar și în situația în care în Registrul de stat al experților judiciari nu sunt înscrși experți de o anumită specialitate.

În rezultatul expertizei psihiatrice expertul judiciar întocmește un raport de expertiză. În literatura de s-a conturat ideea că în raportul de expertiză se stabilește *structura specifică a personalității făptuitorului, gradul de dezvoltare intelectuală, gradul de instruire și educație, experiență de viață și să identifice existența acelor factori de natură să influențeze capacitatea persoanei de a-și dirija liber voința* [11, pag. 20].

Pentru expertiza extrajudiciară psihiatrică efectuată în scopul instituirii măsurii de ocrotire judiciară legiuitorul a stabilit în mod direct ce informații trebuie să conțină raportul de expertiză. Astfel, potrivit art. 14¹ al Legii 1402/1997, *suplimentar la cerințele stabilite de legislația privind activitatea în domeniul expertizei judiciare, raportul de expertiză extrajudiciară psihiatrică trebuie să cuprindă următoarele informații:*

a) *descrierea detaliată a bolii mintale sau deficienței fizice, mintale sau psihologice a persoanei vizate;*

b) măsura în care persoana vizată, ca urmare a bolii mintale sau deficienței fizice, mintale sau psihologice, nu poate conștientiza acțiunile sale ori exprima voința sa, precum și necesitatea asistării sau reprezentării persoanei la încheierea actelor juridice atât patrimoniale, cât și cu caracter personal;

c) dacă audierea în instanța de judecată a persoanei vizate îi poate dăuna sănătății sau dacă persoana respectivă nu poate să-și exprime dorințele și sentimentele;

d) dacă, având în vedere stadiul dezvoltării științei, există sau nu semne vădite că starea persoanei se va îmbunătăți;

e) faptul că raportul este eliberat doar pentru instituirea unei măsuri de ocrotire a persoanei vizate.

Cu părere de rău legiuitorul nu a prevăzut o reglementare analogică și pentru raportul de expertiză judiciară psihiatrică. În acest sens considerăm că este necesar de a veni cu modificări la art. 14¹ alin. (1) al Legea 1402/1997, indicând că informațiile expuse supra să se conțină și în raportul de expertiză judiciară psihiatrică. Până la efectuarea modificărilor corespunzătoare, instanța de judecată în încheierea de dispunere a expertizei judiciare psihiatrice trebuie să includă în mod obligatoriu întrebările expuse la art. 14¹ al Legii 1402/1997. În practică [12] însă, se întâlnește situația în care judecătorul în încheierea de dispunere a expertizei judiciare psihiatrice nu include toate întrebările expuse la art. 14¹ al Legii 1402/1997.

În practica judiciară [13], se mai întâlnesc situații când instanța de judecată dispune efectuarea expertizei judiciare psihiatrice, în cadrul procedurii de instituire a măsurii de ocrotire judiciare, fără însă a stabili întrebările la care trebuie să răspundă expertul. O astfel de încheiere nu ar fi ridicat semne de întrebare, dacă judecătorul după desemnarea expertului, de către instituția de expertiză ar fi întreprins acțiunile premergătoare expertizei, acțiuni prevăzute la art. 150 CPC. Și anume ar fi convocat ședința la care va participa pe lângă participanți și expertul desemna, în cadrul căreia se vor determina întrebările la care expertul urmează să ofere răspunsuri. Însă în cazul supus cercetării, instanța de judecată prin încheierea de dispunere a expertizei a suspendat cauza respectivă. O astfel de soluție după noi este totalmente greșită. Expertul judiciar nu este judecător și nici parte la proces, el nu poate determina întrebările la care urmează a fi dat răspuns.

Sub alt aspect trebuie de menționat că, în concluziile sale expertul trebuie în mod obligatoriu să se expună asupra faptului dacă persoana are discernământ, în ce măsură persoana dispune de discernământ sau dacă persoana este lipsită de discernământ. Ori în cazul în care persoana dispune de discernământ chiar și în cea mai mică măsură, potrivit art. 127 alin. (1) Cod civil, *instanța de judecată nu poate împruternici tutorele să reprezinte persoana în toate actele*. În acest caz instanța va trebui să analizeze și să determine care acte persoana este capabilă să

le îndeplinească de sine stătător și pentru care acte are nevoie de a fi reprezentat de tutore.

Așadar, discernământul și în special, măsura în care persona dispune de acesta reprezintă unul din factorii în baza cărora instanța de judecată va determina tipul măsurii de ocrotire judiciară aplicabile în fiecare caz în parte.

În ce privește noțiunea discernământului art. 2 al Legii 1402/1997 prevede că, *discernământul este componentă a capacității psihice care se referă la o faptă anume și din care decurge posibilitatea persoanei respective de a aprecia conținutul și consecințele acestei fapte. Aceiași normă prevede că capacitate psihică reprezintă atribut al stării psihice de a fi compatibilă cu exercitarea drepturilor civile sau a unor activități specifice.*

Din analiza normelor prenotate, constatăm că, discernământul este cea componentă a capacității psihice a persoanei din care decurge posibilitatea de a aprecia conținutul și consecințele actelor și faptelor juridice. Așadar, mai simplu spus discernământul reprezintă capacitatea persoanei de a conștientiza acțiunile sale ori exprima voința sa. După cum vedem, acele informații care sunt prevăzute la art. 14¹ alin. (1) lit. b) al Legea 1402/1997 care trebuie să fie indicate în raportul de expertiză extrajudiciară se referă anume la discernământul persoanei.

În alt registru, urmează să determinăm puterea probantă a raportului de expertiză psihiatrică în cadrul procedurii de instituire a măsurilor de ocrotire judiciară. Cu toate că potrivit legislației procesual civil nici o probă nu are o valoare prestabilită, expertiza psihiatrică are un rol esențial în cadru bazei probante a cauzelor privind instituirea măsurilor de ocrotire judiciară. Ori în lipsa raportului de expertiză psihiatrică nu este posibil de a determina dacă persoana își conștientizează acțiunile ori este în stare să-și exprime voința. În lipsa unui raport de expertiză psihiatrică prin care se va demonstra că persoana nu-și poate conștientiza acțiunile ori exprima voința, față de persoană nu este posibil de a fi instituită o măsură de ocrotire judiciară.

La fel este important de menționat că prin derogare de la art. 19 alin. (5) din Legea nr. 68/2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar, raportul de expertiză extrajudiciară psihiatrică poate servi drept probă într-un proces judiciar [9, art. 14¹ alin. (4)].

Concluzii:

Indubitabil expertiza psihiatrică fie ea judiciară sau extrajudiciară reprezintă un important mijloc de probă în cadrul procedurii de instituire a măsurilor de ocrotire judiciară. Importanța expertizei psihiatrice în cadrul procedurii de instituire a măsurilor de ocrotire judiciară rezultă din faptul că, expertiză psihiatrică este acel mijloc de probă prin intermediul căruia se constată dacă persoana are capacitatea de a-și conștientiza acțiunile ori exprima voința.

Totodată, concluzionăm că sunt necesare completări și modificări legislative în privința expertizei judiciare psihiatrice efectuate în scopul instituirii măsurilor

de ocrotire judiciare. Ori la moment legislația în vigoare nu conține reglementări particulare pentru expertiza judiciară psihiatrică, spre deosebire de expertiza extrajudiciară psihiatrică.

Referințe bibliografice:

1. Leș I.– Codul de procedură civilă: comentariu pe articole. Ed. a 3-a, rev. Editura C.H.Beck. București 2007;
2. Legea nr. 68 din 14.04.2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar stabilește definiția expertizei judiciare. Publicată în Monitorul Oficial Nr. 44-46 din 21.05.1998;
3. E. Belei, A. Cojuhari, ș.a. – Drept Procesual Civil. Partea Generală. Lexon-Plus. Chișinău 2014;
4. Codul civil. Publicat în Monitorul Oficial nr. 82-86 din 22.06.2002;
5. Negruță – Psihiatria Juridică. Note de curs. Chișinău 2014. Sursa: https://criminology.md/wp-content/uploads/2020/06/ispca_note_curs_d_a38.pdf;
6. Ghidul ordonatorului expertizei judiciare / Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) Moldova, Institutul de Reforme Penale. Chișinău 2022, Tipogr. Bons Offices;
7. M. Șomicu – Expertiza constatării iresponsabilității. În Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova nr. II din 2013;
8. Legea nr. 1402 din 16.12.1997 privind sănătatea mentală. Publicată în Monitorul Oficial Nr. 44-46 din 21.05.1998;
9. Încheierea Judecătoriei Strășeni (Sediul Călărași) nr. 2-1099/2020 din 21.08.2022. Sursa: https://instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/D6F044BD-90F0-45C5-9CC6-755EA26B43C9;
10. Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, adoptată la New York la 13 decembrie 2006. Ratificată prin Legea 166 din 09.07.2010. Publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 23.07.2010 nr. 126-128/428;
11. P. Ostravari, V. Baltaga – Specificul expertizei medico-legală psihiatrică. În Vector European Nr. 1 / 2019;
12. Încheierea Judecătoriei Bălți (sediul central) nr. 2p/s-99/2022 din 08.11.2022; Sursa: https://jbl.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/8b746837-3e0d-4c96-bafa-bff6cdeeb391. Accesată la data de 14.12.2022;
13. Încheierea Judecătoriei Chișinău (sediul Centru) nr. 2p/s-314/20 din 11.06.2021. Sursa: https://instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/74EFC908-7238-484D-8B33-BDC501B943CD.

PROVOCĂRI CONTEMPORANE DE SECURITATE ÎN ERA DIGITALĂ

CONTEMPORARY SECURITY CHALLENGES IN THE DIGITAL ERA

CZU: 342.34(478):004.056.5:007

Angela BURLEA¹

ABSTRACT. *This article focuses on the analysis of the subject of contemporary security challenges in the digital age in the context of the democratization process of the Republic of Moldova, a complex and multidimensional process, which requires the involvement of political actors, but also of society in all segments, mainly in the implementation of political and economic reforms, of citizens' security, with respect for fundamental human rights, free and fair elections and the achievement of the proposed European objectives.*

The sharp advancement of digital technologies in strategic fields such as the energy sector, health, education or transport, open up various opportunities and offer a range of solutions for efficient activity, simultaneously increasing the degree of cyber threats including the multiple security challenges facing the Republic of Moldova, accentuated against the backdrop of the COVID-19 pandemic crisis, but not least the war in Ukraine, requiring actions dedicated to security to focus on concrete directions that reduce security risks and threats on a national and international level.

Keywords: *security challenges, democratization, European Union, risks, digital technologies, human rights, globalization, cyber threats.*

REZUMAT. *Prezentul articol se axează pe analiza subiectului provocărilor contemporane de securitate în era digitală în contextul procesului de democratizare a Republicii Moldova, proces complex și multidimensional, care necesită implicarea actorilor politici, dar și a societății pe toate segmentele, preponderent în implementarea reformelor politice și economice, a securității cetățenilor, cu respectarea drepturilor fundamentale ale omului, alegeri libere și corecte și atingeră obiectivelor europene propuse.*

Avansarea accentuată a tehnologiilor digitale în domenii strategice precum sectorul energetic, sănătate, educație sau transport, deschid varii oportunități și oferă o gamă de soluții pentru activitatea eficientă, concomitent sporind gradul de amenințări cibernetice inclusiv multiplele provocări de securitate cu care se confruntă Republica Moldova, accentuate pe fundalul crizei pandemice COVID-19, dar nu și în ultimul rând a războiului din Ucraina, necesitând ca acțiunile dedicate securității, să se axeze pe direcții concrete care să reducă riscurile și amenințările de securitate pe plan național și internațional.

Cuvinte-cheie: *provocări de securitate, democratizare, Uniunea Europeană, riscuri, tehnologii digitale, drepturile omului, globalizare, amenințări cibernetice.*

¹ Angela BURLEA, Doctorandă, Școala Doctorală Științe Sociale și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8973-274X>, email: pefrispaburlea.angela@gmail.com

Introducere

Problema riscurilor și a provocărilor contemporane de securitate în contextul procesului de democratizare a Republicii Moldova a accedat semnificativ în ultimii ani și rămâne a fi a o preocupare prioritară a structurilor de stat.

În cadrul studiului ne propunem ca scop cercetarea provocărilor contemporane de securitate generate de avansarea procesului de democratizare în RM, a diverselor aspecte ale provocărilor contemporane de securitate corelate cu problematica democratizării statului în era digitală.

Liberalizarea regimului vizelor, intrat în vigoare la 28 aprilie 2014; Acordul de asociere UE-Republica Moldova cu zona sa de liber schimb, din 01.07.2016; angajamentul de a consolida asocierea politică și integrarea economică dintre UE și Republica Moldova, inițiat în anul 2016; măsurile temporare de liberalizare a comerțului, operațiune de asistență macrofinanciară sub formă de împrumuturi și granturi în beneficiul Republicii Moldova, pe fundalul războiului din Ucraina - constituie acțiuni concrete ce reflectă voința politică a guvernării RM spre un proces de democratizare în era digitală, axat pe protejarea și promovarea demnității umane, acestea permițând comunității să soluționeze, cu ajutorul tehnologiilor informaționale moderne varii sarcini socio-politice, să accedă la informații publice, să participe la procesele democratice, să-și exprime voința politică, digitalizarea deschizând oportunități și asigurând soluții la varii provocări, inclusiv în contextul crizei Covid-19, în domenii de importanță strategică precum sănătatea, educația, finanțele sau transportul, prin urmare, concomitent cu sporirea gradului de informatizare a societății, sporesc și riscurile din spațiul cibernetic, tehnologiile informaționale fiind interconectate la nivel global.

În condițiile în care RM în parcursul său european tinde către digitalizarea domeniilor strategice, în scopul consolidării instituțiilor și proceselor democratice și a bunei guvernări, democrația fiind un element-cheie al societății, se reliefează un șir de provocări contemporane de securitate.

În sens larg, prin provocare de securitate înțelegem ansamblul factorilor de naturi diverse ce pot declanșa riscuri, pericole și amenințări în materie de securitate la adresa societății umane [3, pag.8], astfel putem afirma că specificul procesului de democratizare autohton îl face vulnerabil la o serie de amenințări de securitate ce vizează atât infrastructura dar și participanții la procesul de digitalizare, în acest context, prin prisma provocărilor de securitate menționăm:

Dezinformarea și propaganda (tv, rețele de socializare), constituie amenințări majore care pun în pericol și pereclitează buna desfășurare a proceselor democratice, cu un impact puternic direct asupra securității, constituind o amenințare directă, prezentând un prejudiciu public, dezinformările influențând opțiunile cetățeanului și diminuând încrederea în procesele democratice. Știrile și informațiile false ce pot distorsiona și afecta percepția publică sau pot influența

emoțiile umane, manipulând astfel, pentru a le afecta percepția asupra realității. [4, pag. 96].

Amenințările cibernetice, atacurile la adresa alegerilor sau a infrastructurii de vot ar putea fi inițiate atât din interiorul țării cât și din exteriorul acesteia. Scopurile urmărite de către cei care stau la baza atacurilor cibernetice, au mai multe consecințe nefaste, precum denigrarea imaginii entităților publice, prin demonstrarea incapacității acestora de a asigura buna desfășurare a procesului de democratizare în situații de criză, manipularea opiniei publice, drept urmare rezultând instabilitatea social-politică.

Atacuri cibernetice împotriva păcii și securității, desfășurate concomitent cu dezinformarea, presiunile economice sau atacuri armate convenționale, pun la încercare reziliența statelor și instituțiilor democratice, atentând în mod direct la pacea și securitatea UE. Conform ENISA, în timpul războiului rus în Ucraina atacurile cibernetice au loc în paralel cu acțiunile militare convenționale, urmărind să distrugă sau să perturbe funcționarea agențiilor guvernamentale și a entităților ce țin de infrastructura esențială, și de asemenea să submineze încrederea cetățenilor în conducerea țării. Astfel, constatăm că impactul asupra democrației se extinde dincolo de economie și finanțe, fiind afectate fundamentele democratice și amenințând funcționarea normală a societății.

Criza cauzată de pandemia de Covid-19, care a afectat sever inclusiv RM, o provocare majoră ce presupune asigurarea unor măsuri eficiente din partea autorităților în combaterea riscurilor epidemice și a consecințelor acestora.

Comportamentul agresiv al unor actori statali și non-statali, interesele cărora sunt contrare opuse celor ale RM, în condițiile în care acțiunile, planurile sau faptul acestora au ca scop subminarea autorităților și afectarea atributelor fundamentale ale statului, caracterul, suveran și independent, inclusiv instigarea la fapte ce pot periclita ordinea statului de drept, blocaje în parcursul european și perpetuarea instabilității economice, acesta continuând să reprezinte o provocare la adresa securității naționale.

Provocări economice. Legătura dintre economie și securitate este una puternică, de interdependență, cele două consolidându-se reciproc. În condițiile unei economii funcționale și competitive un actor se poate bucura de securitate și, invers, starea de securitate are un aport considerabil în funcționarea optimă a economiei. Prin urmare, prin provocări economice, înțelegem o serie de fenomene care se manifestă în plan economic și care, prin evoluția, implicațiile și consecințele, pot reprezenta riscuri de securitate identificabile [3, pag. 13].

Fluctuațiile de pe piața energetică, precum și acțiunile sau inacțiunile care lezează interesele economice strategice ale RM, afectează eforturile de asigurare a unui nivel suficient al securității energetice.

În vederea asigurării unui sistem de protecție și dezvoltare a spațiului informațional în condițiile globalizării și liberei circulații a informațiilor, în

RM a fost adoptată Strategia de securitate informațională pentru anii 2019-2024 [5]. Strategia prezintă o evaluare a situației actuale în domeniul securității informaționale, enumeră performanțele înregistrate și punctează noi tendințe de dezvoltare a societății informaționale, or aceste obiective constituie o preocupare majoră a Serviciului Tehnologie Informației și Securitate Cibernetică [9].

Un aspect important al securității este reprezentat de protecția datelor cu caracter personal, în acest sens cadrul normativ este reglementat de LEGEA Nr. 133 din 08-07-2011 privind protecția datelor cu caracter personal [6], dar și de un set de legi ce vin să sporească și să asigure obligațiile de răspundere, precum:

- Constituția Republicii Moldova (1994);
- LEGEA Nr. 618 din 31-10-1995 securității statului;
- LEGEA Nr. 120 din 21-09-2017 cu privire la prevenirea și combaterea terorismului;
- LEGEA Nr. 241 din 15-11-2007 comunicațiilor electronice;
- LEGEA Nr. 299 din 21-12-2017 privind aprobarea Concepției securității informaționale a Republicii Moldova;
- LEGEA cu privire la Concepția Sistemului informațional automatizat de stat "Alegeri";
- LEGEA Nr. 239/2008 privind transparența în procesul decizional;
- LEGEA Nr. 982/2000 privind accesul la informație;
- Concepția Securității Naționale (2008).

Observăm, că sub aspectul legislației naționale în vigoare a Republicii Moldova, există o serie de acte juridice care ne permit să conturăm o imagine cu privire la politica de securitate națională, inclusiv interesele naționale, amenințările, riscurile, obiectivele, mecanismele de implementare, instituțiile și mandatele acestora în domeniul dat.

Este de subliniat faptul că la nivel european au fost întreprinse demersuri pentru a adopta noi politici privind lupta împotriva criminalității informatice și asigurarea securității cibernetice. *Directiva NIS privind securitatea rețelelor și a sistemelor informatice I*, adoptată de Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene la data de 6 iulie 2016, a intrat în vigoare în luna august a aceluiași an și beneficiază de o perioadă de 21 de luni pentru a fi implementată de statele membre. Scopul Directivei NIS este de a asigura un nivel comun de securitate a rețelelor și a sistemelor informatice în Uniunea Europeană și cere operatorilor, respectiv furnizorilor de servicii digitale, să adopte măsuri adecvate pentru prevenirea atacurilor cibernetice și managementul riscului, și să raporteze incidentele grave de securitate către autoritățile naționale competente [8].

Un aspect important al securității UE este reprezentat de protecția datelor cu caracter personal. În acest sens, Parlamentul European și Consiliul au adoptat în data de 27 aprilie 2016 Regulamentul (UE) 2016/679 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și libera

circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor - RGPD). Regulamentul (UE) 2016/679 a intrat în vigoare pe 25 mai 2016, iar prevederile lui vor fi aplicabile în toate statele membre UE, având caracter obligatoriu începând cu data de 25 mai 2018.

Conform datelor Agenției europene pentru securitate cibernetică (Enisa) amenințările la adresa securității cibernetică în Uniunea Europeană afectează sectoare vitale pentru societate. Primele șase sectoare cele mai afectate între iunie 2021 și iunie 2022, conform Agenției europene pentru securitate cibernetică (Enisa), au fost:

1. administrația publică și guvernele (24% dintre incidentele raportate)
2. furnizorii de servicii digitale (13%)
3. publicul larg (12,4%)
4. sectorul serviciilor (11,8%)
5. sectorul financiar/bancar (8,6%)
6. sectorul sănătății (7,2%)

În scopul creării unui cadru legal, stabil și predictibil care să răspundă provocărilor contemporane de securitate, în octombrie 2020, liderii UE au solicitat consolidarea capacității UE de a:

- se proteja împotriva amenințărilor cibernetică
- asigura un mediu de comunicare securizat
- asigura accesul la date în scopuri judiciare și de asigurare a respectării legii [7].

Ca urmare, de către Comisia Europeană, în anul 2020 au fost întreprinse un șir de măsuri menite în vederea elaborării unei noi strategii de securitate cibernetică a UE. Scopul acestei strategii este de a consolida reziliența Europei la amenințările cibernetică și de a asigura faptul că toți cetățenii și toate întreprinderile pot beneficia pe deplin de servicii și instrumente digitale fiabile și de încredere. Noua strategie conține propuneri concrete de punere în aplicare a unor instrumente de reglementare, de investiții și de politică.

Concluzii

Concluzionând, provocările de securitate în era digitală, sunt, prin esența lor, interdependente cu procesul de democratizare a Republicii Moldova, necesitând o abordare contemporană, ori, tehnologiile implementate și utilizate la scară largă în RM în procesul de democratizare și modernizare, aduc incontestabil oportunități pentru promovarea unei democrații pluraliste și a drepturilor omului, concomitent însă, aplicarea acestora poate genera noi provocări, riscuri și amenințări, în domenii-cheie precum cel social, politic, economic, medical, ecologic sau cultural.

Criza pandemică COVID-19 a accentuat importanța tehnologiilor informaționale în domeniul educațional, al sănătății publice și a protecției sociale,

dar a și scos în evidență riscurile și amenințările ce survin drept urmare a utilizării tehnologiilor și încălcarea drepturilor omului, lacunele din legislația națională și necesitatea alinierii acestora la legislația internațională, consolidarea standardelor, inclusiv dezvoltarea și creșterea gradului de conștientizare a cetățenilor.

Sporirea rolului statului, dar și a organizațiilor societății civile, este esențial în dezvoltarea politicilor și prevederilor legale în scopul dezvoltării și utilizării cu succes a noilor tehnologii, inclusiv în scopul protejării drepturilor fundamentale și axarea acestora pe respectarea drepturilor omului offline și online, cu atenuarea riscurilor și deficiențelor ce survin din acestea.

În procesul de modernizare și democratizare, problemele din sectorul de sănătate, educație, mediu, incluziune, migrație, combatere a sărăciei devin prioritare pentru pacea și securitatea statului, conturând un set de provocări ale securității în era digitală, abordând mai vast conceptul de securitate, fapt ce necesită identificarea unor soluții inovatoare, sustenabile și eficiente.

Progresul și implementarea tehnologiilor informaționale determină diversificarea și creșterea complexității riscurilor și amenințărilor de securitate, precum dezinformarea, atacurile cibernetice, răspândirea de știri false, generând noi provocări de securitate, impunându-se în acest sens, o elaborare și gestionare corectă a riscurilor, a amenințărilor și vulnerabilităților de către autorități.

Referințe bibliografice:

1. Consiliul Uniunii Europene. Securitatea cibernetică: în ce fel combate UE amenințările cibernetice. [citat: 02.10.2022] . Disponibil: <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/cybersecurity/>
2. Directiva (UE) 2016/1148 a Parlamentului European și a Consiliului din 6 iulie 2016 privind măsuri pentru un nivel comun ridicat de securitate a rețelelor și a sistemelor informatice în Uniune, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 19 iulie 2016.
3. Dușu P., Bogzeanu C. *Provocări actuale pentru securitatea europeană*. București:Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2010 .ISBN 978-973-663-835-0
4. Ferrara, E., Varol, O., Davis, C., Menczer, F., Flammini, A. (2016). *The Rise of Social Bots*. Communications of the ACM – Vol. 59 No. 7.
5. Hotărâre Nr. 257 din 22-11-2018 privind aprobarea Strategiei securității informaționale a Republicii Moldova pentru anii 2019–2024 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia.[citat 03.10.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111979&lan
6. LEGE Nr. 133 din 08-07-2011 privind protecția datelor cu caracter personal. [citat 03.10.2022]. Disponibil:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=108552&lang=ro

7. Parlamentul European. [citat: 02.10.2022].Disponibil:<https://www.enisa.europa.eu/topics/cyber-threats>
8. Parlamentul European. [citat: 02.10.2022]. Disponibil:<https://www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/society/20220120STO21428/securitate-cibernetica-principalele-amenintari>
9. Serviciul Tehnologia Informației și Securitate Cibernetică.[citat 04.10.2022]. Disponibil: <https://stisc.gov.md/ro/strategia-securitatii-informationale-republicii-moldova-2019-2024>

EXECUTAREA ACTELOR CURȚII CONSTITUȚIONALE

THE EXECUTION OF THE ACTS OF CONSTITUTIONAL COURT

CZU: 342.565.2:347.991(478)

Eugen BUTUCEA¹

ABSTRACT *The article contains a presentation of the problem of the execution of the constitutional justice acts, starting from the legislation in the field and the findings of the Constitutional Court of the Republic of Moldova. Given that the acts of the Court are not executed according to the legal provisions, the author comes with the proposal to strengthen the mechanism for bringing to liability those persons who are guilty of not executing or improper execution of the acts of constitutional justice, especially by diversifying the measures of constitutional constraint.*

Keywords: *constitutional justice, acts of constitutional justice, execution of acts of the Constitutional Court, constitutional liability.*

REZUMAT. *Articolul cuprinde o prezentare a problemei executării actelor justiției constituționale, pornind de la legislația în domeniu și constatările Curții Constituționale a Republicii Moldova. Dat fiind faptul că actele Curții nu sunt executate conform prevederilor legale, autorul vine cu propunerea de a consolida mecanismul de tragere la răspundere a persoanelor ce se fac vinovate de neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a actelor justiției constituționale, mai ales prin diversificarea măsurilor de constrângere constituțională.*

Cuvinte cheie: *justiția constituțională, actele justiției constituționale, executarea actelor Curții Constituționale, răspunderea constituțională.*

Introducere. Actele adoptate de Curtea Constituțională evidențiază caracterul consecvent, obiectiv și exigent al jurisdicției constituționale în vederea asigurării supremației Constituției, respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, reliefând, în același timp, modul în care este percepută ideea de constituționalitate și rolul Curții ca factor stabilizator în societate și factor moderant între ramurile puterii de stat. Exercițarea cu imparțialitate a acestor atribuții învederează calitatea Curții Constituționale de componentă esențială a statului de drept [1, p. 97].

Dincolo de această realitate, trebuie să recunoaștem că „dintotdeauna și pretutindeni, punerea în executare a deciziilor jurisdicțiilor constituționale a ridicat mari probleme, a provocat interminabile dispute doctrinare și practice. Aceasta din cel puțin două motive: instanțele constituționale nu dispun de autorități care să le pună în executare deciziile și hotărârile; eficiența deciziilor acestora a fost și este în strânsă legătură cu comportamentul constituțional loial al autorităților publice” [2, p. 1420].

¹ Eugen BUTUCEA, doctorand, Școala doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova, e-mail: salubrisgrup@yahoo.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5587-5942>

Prin urmare, în prezent, una dintre cele mai disputate probleme ale justiției constituționale o reprezintă executarea actelor acesteia, care în diferite sisteme de drept dispune de diferite mecanisme de realizare.

Plecând de la cele enunțate, în demersul științific de față ne propunem să analizăm problema executării actelor justiției constituționale din Republica Moldova în baza legislației în vigoare și a doctrinei juridice în domeniu, în vederea elucidării particularităților acesteia.

Legislația Republicii Moldova prevede expres că „actele Curții Constituționale sunt acte oficiale și executorii, pe întreg teritoriul țării, pentru toate autoritățile publice și pentru toate persoanele juridice și fizice. Actele normative sau unele părți ale acestora declarate neconstituționale devin nule și nu se aplică din momentul adoptării hotărâii respective a Curții Constituționale” [3, art. 28; 4, art. 140]. Așadar, actele Curții Constituționale au efect *erga omnes*, fiind obligatorii și opozabile tuturor subiecților, indiferent de nivelul autorității [1, p. 97].

Referindu-ne la cadrul juridic care reglementează executarea actelor Curții Constituționale precizăm că potrivit art. 74 din *Codul jurisdicției constituționale* [5]: „(1) Hotărârile și avizele Curții Constituționale se expediază: a) părților; b) autorităților publice și factorilor de decizie ale căror acte au fost examinate de Curtea Constituțională. (2) Hotărârile și avizele Curții Constituționale se expediază de asemenea: a) Președintelui Republicii Moldova; b) Parlamentului; c) Guvernului; d) Curții Supreme de Justiție; f) Procurorului General; g) ministrului justiției.”

În continuare, art. 75 stabilește: „(1) Hotărârile și avizele se execută în termenii indicați de Curtea Constituțională. (2) Daunele pricinuite persoanelor fizice și juridice prin aplicarea unui act normativ recunoscut ca fiind neconstituțional se repară în condițiile legii. (3) Executarea hotărârii și avizului este adusă la cunoștința Curții Constituționale în termenul indicat de ea. (4) Factorii de decizie care nu au executat în termenul stabilit hotărârea și avizul poartă răspundere conform art. 82.”

Totodată, art. 76 prevede că „controlul asupra executării hotărârilor și avizelor Curții Constituționale este exercitat de Secretariat, sub conducerea judecăto-rului raportor, în conformitate cu Regulamentul Secretariatului Curții Constituționale”.

Dispoziții importante în acest sens conține și *Legea cu privire la Curtea Constituțională* nr. 317/1994 [3]. Astfel, art. 28¹ prevede: „(1) Guvernul, în termen de cel mult 3 luni de la data publicării hotărârii Curții Constituționale, prezintă Parlamentului proiectul de lege cu privire la modificarea și completarea sau abrogarea actului normativ sau a unor părți ale acestuia declarate neconstituționale. Proiectul de lege respectiv va fi examinat de Parlament în mod prioritar. (2) Președintele Republicii Moldova sau Guvernul, în termen de 2 luni de la data publicării hotărârii Curții Constituționale, modifică și completează sau abrogă

actul sau unele părți ale acestuia declarate neconstituționale și, după caz, emite sau adoptă un act nou. (3) Actele emise întru executarea actelor normative sau a unor părți ale acestora declarate neconstituționale devin nule și se abrogă. (4) Observațiile (constatările) Curții Constituționale privind lacunele (omisiunile) reglementărilor normative, datorate nerealizării unor prevederi constituționale, indicate în adresă, urmează să fie examinate de instanța vizată, care în termen de cel mult 3 luni, va informa Curtea Constituțională despre rezultatele examinării.”

În fine, art. 28² stabilește că „neexecutarea, executarea necorespunzătoare, împiedicarea executării actelor Curții Constituționale atrag după sine răspunderea prevăzută de legislația în vigoare.”

Dincolo de legile organice citate, care reglementează subiectul, atragem atenția că unele momente sunt stipulate și în *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1662 din 23.12.2002 privind modul de executare a hotărârilor Curții Constituționale* [6]. Potrivit acestei Hotărâri: „în termen de cel mult 2 luni de la data publicării Hotărârii Curții Constituționale în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, autoritățile administrației publice centrale vor prezenta Guvernului în modul stabilit, conform competențelor atribuite, proiectele de legi privind modificarea, completarea, abrogarea actului legislativ sau a unor părți ale acestuia, declarate neconstituționale” (pct. 1).

„Proiectele privind modificarea, completarea sau abrogarea actelor normative emise de Guvern și declarate neconstituționale vor fi prezentate Guvernului în termen de cel mult o lună de la data publicării Hotărârii Curții Constituționale în Monitorul Oficial al Republicii Moldova” (pct. 2).

„Actele emise întru executarea actelor legislative, actelor normative emise de Guvern sau a unor părți ale acestora, declarate neconstituționale, vor fi prezentate spre abrogare în termenele stabilite la punctele 1 și 2 din hotărâre. În cazul abrogării totale sau parțiale a unui act normativ declarat neconstituțional, vor fi prezentate pentru abrogare totală sau parțială și actele normative de modificare sau completare a acestuia. În cazul abrogării totale sau parțiale a unui act normativ declarat neconstituțional, prin care au fost modificate alte acte normative, vor fi prezentate pentru abrogare totală sau parțială și actele normative modificate sau completate de acesta” (pct. 3).

„Proiectele privind modificarea, completarea sau abrogarea actelor normative declarate neconstituționale vor fi elaborate în modul stabilit de Legea cu privire la actele normative nr. 100/2017.”

Referitor la cadrul temporal, în pct. 5 este prevăzut că „în termenele indicate la punctele 1 și 2 este inclus și timpul rezervat pentru coordonarea proiectelor cu organele interesate.” Important este că potrivit pct. 6 responsabilitatea pentru prezentarea în termen a proiectelor sus-numite o poartă conducătorii autorităților administrației publice centrale.

În același timp, se stabilește că „Ministerul Justiției va exercita funcția de control asupra procesului de inițiere de către organele interesate a elaborării proiectelor privind introducerea în legislație a modificărilor și completărilor ce rezultă din hotărârile Curții Constituționale. Pentru organizarea executării hotărârilor Curții Constituționale, Ministerul Justiției în termen de 5 zile lucrătoare din data publicării acestora în Monitorul Oficial al Republicii Moldova va atenționa în scris executorul responsabil despre înaintarea propunerilor ce rezultă din hotărârile Curții Constituționale” (pct. 7). În cazul în care este necesară completarea unor acte normative care nu țin de domeniul de activitate al unei anumite autorități a administrației publice centrale, executorul responsabil de înaintarea propunerilor ce rezultă din hotărârea Curții Constituționale va fi numit de Guvern, la propunerea Ministerului Justiției.

Dincolo de aceste reglementări legislative și normative, atragem atenția că însăși Curtea Constituțională s-a expus asupra problemei executării actelor justiției constituționale [1, p. 97-99]. Astfel, conform alegațiilor sale „Hotărârile Curții sunt destinate în primul rând legislatorului, dar și altor subiecți, care participă la procesul legislativ. Rezultatul muncii legislativului și a altor autorități antrenate în creația normativă este apreciat într-un proces al justiției constituționale, mai mult, hotărârea Curții impune acestora obligația de a întreprinde măsurile legislative adecvate.”

„Hotărârile Curții Constituționale sunt definitive, nu pot fi supuse nici unei căi de atac, inclusiv de către legislator, și sunt obligatorii. Din acest motiv, anume factorii juridici, și nu cei politici, emotivi sau de altă natură, trebuie să determine reacțiile față de actele Curții, în special dacă ele generează obligații concrete pentru subiecți.”

„Constatarea inacțiunii legislative, adică a lacunei legii sau a altui act normativ contrar Constituției generează, în mod inevitabil, consecințe juridice. Hotărârea Curții Constituționale presupune obligația legislatorului de a soluționa problema existenței unor lacune de drept printr-o reglementare adecvată și eliminarea prevederilor defectuoase. Absența reacției legislatorului la hotărârea Curții, întârzierile în soluționarea acestor probleme sau eliminarea parțială a lacunelor sunt contrare ordinii de drept, existența acestora fiind inadmisibilă și intolerabilă.”

Respectarea principiului separării puterilor implică nu doar faptul că nici una dintre ramurile puterii nu intervine asupra competențelor unei alte ramuri, dar și faptul că nici una dintre aceste ramuri nu își va neglija atribuțiile pe care este obligată să le exercite în domeniul specific de activitate, îndeosebi atunci când o astfel de obligație a fost impusă printr-o hotărâre a Curții Constituționale.

„Lipsa unei intervenții legislative a Parlamentului în vederea executării actelor instanței de jurisdicție constituțională echivalează cu neexercitarea competenței de bază a acestuia, și anume cea de *legiferare*, atribuită de Constituție. Această situație se atestă în condițiile în care unele hotărâri ale Curții Constituționale,

prin care se declară neconstituțională o prevedere legală sau un act, pot genera vid legislativ și existența unor deficiențe și incertitudini în aplicarea legii.”

În cele din urmă menționăm că „hotărârile Curții Constituționale reprezintă, în sine, o constatare juridică general obligatorie, bazată pe elucidarea esenței problemei constituționale în urma interpretării oficiale a normelor corespunzătoare din Constituție și explicării conținutului normelor constituționale invocate. Din teza expusă rezultă că este insuficientă și incompletă executarea doar a dispozitivului hotărârii Curții Constituționale. Respectarea efectului general obligatoriu al hotărârilor Curții Constituționale nu înseamnă doar a da eficiență dispozitivului acestora, ci și, în egală măsură, considerentelor, respectiv interpretării date de Curtea Constituțională textelor Constituției, or, hotărârea este un întreg, o unitate a considerentelor și dispozitivului.”

„Executarea hotărârii Curții Constituționale trebuie să comporte un dublu efect juridic. În primul rând, aceasta trebuie să reprezinte o garanție pentru protecția dreptului subiectiv al fiecăruia și, în al doilea rând, să devină izvor de drept pentru legiuitor și executiv, jucând rolul unui diriguitor în domeniul dezvoltării dreptului. Doar împreună aceste aspecte pot garanta supremația Constituției prin asigurarea constituționalității actelor normative.”

Referindu-ne la gradul de executare a hotărârilor care declară neconstituționale prevederile unor acte normative, precizăm că în vederea monitorizării procesului de modificare a actelor legislative, prevederile cărora au fost declarate neconstituționale prin hotărâri ale Curții Constituționale, Curtea solicită în mod regulat de la Parlament și Guvern o informație asupra nivelului de executare a actelor adoptate. În răspunsurile trimise, atât legislativul, cât și executivul au ilustrat modul cum decurge executarea hotărârilor și adreselor Curții.

În ceea ce privește gradul de executare a *adreselor* Curții Constituționale, mai întâi este de menționat că, în esență, adresa constituie actul prin intermediul căruia Curtea, fără a substitui organul legislativ, își exercită, potrivit dispozițiilor art. 79 alin. (1) din *Codul jurisdicției constituționale*, rolul său de „legislator pasiv”, atenționând asupra unor lacune sau carențe existente în legislație și insistând asupra necesității operării de modificări în reglementările legale care au făcut obiectul controlului de constituționalitate.

Activitatea jurisdicțională a Curții Constituționale este orientată preponderent spre soluționarea sesizărilor depuse și exercitarea în acest scop a competențelor constituționale.

Analiza actelor supuse controlului constituționalității sub aspectul conformității cu Legea Supremă, interpretarea normelor constituționale, modul de executare a hotărârilor Curții Constituționale etc. constituie instrumente care au un rol decisiv în procesul de perfecționare a cadrului legislativ. Adresele, care se referă preponderent la omisiunile în legislație, de asemenea, contribuie la dezvoltarea sistemului de drept în stat.

Potrivit Raportului Curții Constituționale a Republicii Moldova pentru anul 2021 [7], „la momentul adoptării acestuia, rămân a fi neexecutate de către legiuitor următoarele acte: din 2011 – o adresă; din 2014 – 3 adrese; din 2015 – 2 hotărâri și o adresă; din 2016 – o hotărâre și o adresă; din 2017 – o hotărâre și 4 adrese; din 2018 – o hotărâre și 2 adrese; din 2019 – 3 hotărâri și 2 adrese; din 2020 – 4 hotărâri și 6 adrese; din 2021 – 12 hotărâri și 3 adrese.

Deci, putem constata că în pofida reglementării exprese a obligativității hotărârilor și a avizelor Curții Constituționale, în realitate aceasta nu este respectată în totalitate. Aceste momente în ansamblul lor reliefează cel puțin două momente importante, potrivit cercetătorilor [8, p. 524]:

- autoritatea Curții Constituționale față de celelalte autorități ale statului și
- responsabilitatea acestora față de obligațiile impuse de Curte.

Deci, în esență, este vorba despre o problemă în domeniu și anume de răspunderea pe care o poartă subiecții responsabili de executarea actelor justiției constituționale pentru neexecutarea acestora.

Analizând problema în cauză, reiterăm că asigurarea obligativității actelor Curții este garantată în art. 28² din *Legea cu privire la Curtea Constituțională*, în care se stipulează: „Neexecutarea, executarea necorespunzătoare, împiedicarea executării actelor Curții Constituționale atrag după sine răspunderea prevăzută de legislația în vigoare.”

În același timp, art. 75 alin. (4) din *Codul jurisdicției constituționale* prevede: „Factorii de decizie care nu au executat în termenul stabilit hotărîrea și avizul poartă răspundere conform art. 82”, care la rândul său dispune în acest sens: „pentru neîndeplinirea nemotivată, în modul și în termenii stabiliți, a cerințelor judecătorilor Curții, neexecutarea hotărârilor și avizelor Curții” ... „se prevede răspundere administrativă, sub formă de amendă de pînă la 25 salarii minime”.

Reflectând asupra acestor dispoziții legale, trebuie să recunoaștem că răspunderea juridică prevăzută pentru neexecutarea actelor Curții Constituționale, cu regret, subminează substanțial autoritatea acestei instituții. Este greu de acceptat ca în cazul în care Guvernul sau Președintele Republicii nu modifică, completează sau abrogă actele asupra cărora a indicat Curtea, să achite o amendă în mărime de 25 de salarii minime. Pe de altă parte, chiar dacă ar urma o asemenea achitare (cu toate că Curtea nu indică în rapoartele sale anuale încasarea unor amenzi în acest sens), care ar fi rostul ei, luând în considerație obligațiile pe care le instituie Curtea prin hotărârile sale [8, p. 526].

Sub aspect comparativ, precizăm că în Federația Rusă, potrivit recentelor modificări legislative, în cazul în care organul legislativ al subiectului federației sau al administrației publice locale, adoptă un act normativ-juridic ce contravine Constituției Federației sau legilor federale și nu îndeplinește hotărârea Curții Constituționale referitoare la neconstituționalitatea acestuia, și dacă prin acesta sunt lezate drepturile și libertățile persoanelor fizice sau juridice, atunci în con-

formitate cu anumite proceduri e posibilă adoptarea unei legi federale cu privire la dizolvarea unui asemenea organ (reprezentativ). Pentru adoptarea actelor normative anticonstituționale și eschivarea de la anularea sau suspendarea acestuia, Președintele Federației Ruse este în drept să demită funcționarul (demnitarul) din funcție [9, p. 94-95].

Din câte se poate observa, în cazul Federației Ruse nerespectarea hotărârilor jurisdicției constituționale este sancționată pe măsură. Cu toate acestea, trebuie să recunoaștem că asemenea măsuri nu pot fi luate față de însăși Duma de Stat sau Președintele Federației în cazul în care aceste autorități se eschivează de la executarea hotărârilor Curții Constituționale.

Sub acest aspect, este destul de exemplificativă situația din Germania, unde în condițiile în care hotărârile Curții Federale Constituționale sunt obligatorii pentru toate organele federației, autorități și instituții, ele sunt doar publicate, Curtea neluând alte măsuri pentru executarea lor (și nici vreo oarecare altă autoritate). Respectiv, autoritatea Curții și executarea hotărârilor sale depind de nivelul înalt al culturii juridice și a conștiinței juridice a demnitarilor și funcționarilor publici [10, p. 254].

Generalizând, apreciem că în cadrul unei societăți democratice și a unui stat de drept este cel mai potrivit ca executarea hotărârilor și avizelor Curții Constituționale să se bazeze în principal pe cultura și conștiința juridică a funcționarilor și demnitarilor publici. Cu toate acestea însă, este practic inevitabilă necesitatea unui mecanism de asigurare a acestei respectări. Măsura dizolvării autorității ce a adoptat acte juridice declarate neconstituționale și care s-a eschivat de la executarea hotărârilor Curții Constituționale este una binevenită. Însă trebuie să ținem cont de faptul că, în majoritatea cazurilor, este vorba de autorități ca Parlamentul, Guvernul, Președintele Republicii față de care asemenea măsură nu poate fi aplicată. Respectiv, considerăm că sunt necesare alte măsuri de constrângere constituțională care să fie în măsură atât să sancționeze persoana vinovată, cât și să garanteze executarea actelor Curții (cum ar fi: suspendarea temporară, lipsirea temporară de anumite drepturi etc.). Paralel, indispensabile se prezintă a fi eforturi consistente de dezvoltare a culturii juridice (inclusiv constituționale) atât la nivel de individ, autorități, cât și societate [11, p. 41-42].

În concluzie, subliniem că soluționarea problemei enunțate este deosebit de actuală și necesară în perioada contemporană, mai ales pentru consolidarea regimului constituționalității în Republica Moldova, care se vrea a fi un stat de drept democratic.

Referințe bibliografice:

1. *Raportul Curții Constituționale a Republicii Moldova privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2018*. Chișinău, 18 ianuarie 2019. [on-

- line]: http://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/hcc_1_2019.01.pdf
2. *Constituția României: comentariu pe articole.* /Coord. MURARU, I., TĂNĂSESCU, E.S. București: C.H. Beck, 2008.
 3. *Legea cu privire la Curtea Constituțională*, nr. 317-XIII din 13.12.1994. Monitorul Oficial, nr. 8, din 07.02.1995 (cu modificări și completări pînă în 16.05.2013).
 4. *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. Republicată: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016 (cu modificări și completări ulterioare aduse prin Legea nr. 256 din 25.11.2016 și Legea nr. 70 din 13.04.2017).*
 5. *Codul jurisdicției constituționale* nr. 502 din 16.06.1995. În: Monitorul Oficial Nr. 53-54 din 28.09.1995.
 6. *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1662 din 23.12.2002 privind modul de executare a hotărîrilor Curții Constituționale.* În: Monitorul Oficial nr. 185 din 31.12.2002.
 7. *Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2021.* Chișinău, ianuarie 2022. [on-line]: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h1_2022.01.20_raport_rou.pdf.
 8. Railean P. *Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept*: Monografie. Chișinău: S. n., 2015.
 9. Баглай М.В. *Конституционное право Российской Федерации.* Учебник для вузов. 10-е издание. Москва: Норма Инфра-М, 2013.
 10. Соколов А.Н. *Правовое государство: от идеи до ее материализации.* Калининград: Янтарный сказ, 2002.
 11. Butucea E. *Problema executării actelor justiției constituționale.* În: *Legea și viața*, 2019, nr. 9, pp. 39-42.

AVANTAJE ȘI DEZAVANTAJE ALE UTILIZĂRII INSTRUMENTELOR ELECTRONICE ÎN PROCEDURA CIVILĂ DE EXECUTARE SILITĂ

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF USING ELECTRONIC TOOLS IN CIVIL ENFORCEMENT PROCEEDINGS

CZU: 347.952:004

Mihaela CĂPĂȚÎNĂ¹

ABSTRACT. *The information society by some authors is a natural consequence of human evolution and is a reality in which we live now. The article describes the advantages and disadvantages of using electronic tools in civil enforcement procedures. Electronic services represent a more efficient, safer and cheaper alternative that allows state structures to be closer to citizens. Within this interactive process new possibilities appear, but also new responsibilities, which we will describe and analyze in this article.*

Keywords: *society development, Information Society, knowledge, society values, e-Justice, electronic legal process, e-File, electronic auction, enforceable title in electronic format, fair trial, access to court etc.*

Cultura informațională este un factor determinant în dezvoltarea unei societății informaționale. O societate bazată pe instruire este de neconceput fără o cultură informațională adecvată. Societatea informațională este o formă nouă a civilizației umane în care accesul egal și universal la informație în corelație cu o infrastructură informațională și de comunicare dezvoltată contribuie la o dezvoltare social-economică durabilă. În societatea informațională cunoștințele sunt recunoscute ca un factor esențial al dezvoltării. Societatea informațională este caracterizată prin sporirea rolului informației și cunoașterii, crearea unui spațiu informațional global capabil să asigure comunicarea informațională eficientă dintre membrii societății, accesul lor la resursele informaționale mondiale.

Globalizarea și evoluția rapidă a tehnologiei informației și a comunicațiilor aduc schimbări fundamentale în toate aspectele societății. Utilizarea tehnologiei în sprijinul activității tuturor structurilor statale poate contribui la existența unei administrații mai accesibile, mai rapide, mai ieftine și mai eficiente.

O justiție adecvată și efektivă este dezideratul oricărui membru al societății, mai cu seamă în contextul în care societatea noastră „veșnic în tranziție” încearcă de trei decenii să ofere justițiabilului o soluție adecvată, atât sub aspectul duratei procedurilor, cât și sub aspectul calității acestora.

¹ Mihaela CĂPĂȚÎNĂ, Drd., Școala Doctorală Științe Juridice, USM; ORCID ID: 0000-0003-3795-8768, e-mail: capatinamihaela2@gmail.com

În prezentul articol vom analiza avantajele și dezavantajele utilizării instrumentelor electronice în procedura civilă de executare silită. În mod cert, toți ne dorim o justiție mai rapidă și mai eficientă, iar sub acest aspect, digitalizarea acesteia este imperios necesară, însă este evident faptul că, digitalizarea justiției nu prezintă în sine doar avantaje, dar și un șir de dezavantaje, care pot avea implicații asupra dreptului de acces la justiție al cetățenilor, asupra egalității în drepturi și nediscriminării acestora, momente care în procesul de modificare a legislației urmează a fi studiate și analizate de către legiuitor în așa fel în cât soluția adoptată să fie corespunzătoare și nivelului de dezvoltare al societății informaționale în general, dar și gradului de dezvoltare al tuturor membrilor ce fac parte din societatea respectivă în particular.

Executarea silită, despre care vom vorbi în prezentul articol, reprezintă una din instituțiile fundamentale ale dreptului procesual civil și o componentă importantă a justiției într-un stat de drept. Încrederea publicului în actul de justiție depinde într-o măsură importantă și de eficacitatea mecanismelor de executare silită, fiind absolut necesar ca o hotărâre judecătorească obținută în urma unui demers judiciar, de multe ori, de durată și costisitor, să aibă o finalitate practică concretă, astfel încât justițiabilul să conștientizeze beneficiile rezultate din obținerea unui rezultat pozitiv în cadrul procesului. În caz contrar, în lipsa unor mijloace procedurale coerente, clare, suplă și rapide care să garanteze ducerea la îndeplinire efectivă a titlului executoriu, partea ar fi în imposibilitate de a se bucura de câștigarea procesului, titlul executoriu conferind, astfel, creditorului doar un drept teoretic și iluzoriu. [1]

Executarea hotărârilor judecătorești este parte integrantă a dreptului la un proces echitabil și stabilirea regulilor de desfășurare a procesului de executare constituie o obligație pozitivă și o prerogativă exclusivă a statului, care poate institui, în considerarea unor situații deosebite, reguli speciale de procedură. [2]

În acest sens, prezintă interes faptul că, legislația procesual civilă a cunoscut mai multe proiecte de modificare, prin care s-a conturat necesitatea digitalizării procedurii civile de executare silită, printre care: 1. Hotărârii Guvernului Nr. 1520 din 29-12-2007 cu privire la aprobarea Concepției Sistemului informațional automatizat „Registrul procedurilor de executare” [3]; 2. Legea nr. 17 din 05.04.2018 pentru modificarea și completarea unor acte legislative, cunoscută și sub genericul – *Simplificarea codului de procedură civilă*; [4], însă acestea nu au fost suficiente pentru a asigura plenitudinea și eficiența instituțiilor create, unele aspirații nefiind implementate nici până în prezent.

Utilizarea instrumentelor electronice în cadrul procedurii civile de executare silită în prezent nu mai reprezintă un deziderat, ci o realitate stringentă, fapt pentru care reglementarea și implementarea acestora urmează a fi efectuată în regim prioritar de către autoritățile statului. Având în vedere importanța instrumentelor electronice în justiție și în particular în cadrul procedurii de executare

silită, subliniem faptul că utilizarea acestora comportă atât un șir de avantaje, cât și numeroase dezavantaje, pe care le vom analiza *infra*.

Astfel, printre principalele avantaje ale utilizării instrumentelor electronice în procedura civilă de executare silită sunt:

1. Posibilitatea intentării procedurii de executare prin intermediul unui titlu executoriu în format electronic:

Scopul activității judiciare nu se poate limita doar la obținerea unei hotărâri judecătorești favorabile. Simpla recunoaștere a dreptului sau obligarea debitorului de a restabili dreptul încălcat ori contestat nu este, de multe ori, suficientă, în acest sens executarea hotărârii reprezentând principalul motiv pentru care o parte s-a adresat în judecată și a inițiat un proces în acest sens. De menționat este faptul că, odată cu adoptarea Legii nr. 17 din 05.04.2018 pentru modificarea și completarea unor acte legislative, o atenție deosebită a fost acordată creării unei sinergii între sistemul e-Dosar sau sistemul judiciar informațional (S.I.J.) pilotat de Ministerul Justiției al Republicii Moldova și cadrul legal de referință, care să asigure funcționalitatea sistemului respectiv, scopul modificărilor date fiind digitalizarea procedurilor judiciare civile.

Astfel, deși prin modificările operate prin legea menționată se asigură funcționalitatea sistemului judiciar informațional, cu alte cuvinte, asigură digitalizarea procedurilor judiciare civile la faza judiciară, totuși, nu putem vorbi despre o digitalizare completă a procedurilor judiciare civile, atâta timp cât neglijăm în acest sens, faza executării silite, mai ales, în condițiile în care după cum am arătat sus, aceasta este o componentă inerentă și intrinsecă a procesului civil, și a conceptului de drept la un proces echitabil, cel puțin la fel de importantă ca faza judiciară.

Potrivit părții a II-a a Planului de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018-2022, crearea unui sistem al justiției independent, eficient, transparent și accesibil, este determinată și de facilitarea accesului la justiție, prin asigurarea accesului la justiție în mod egal pentru toți, iar, în partea ce ține de asigurarea accesului la justiție prin crearea dosarului electronic, este prevăzută inclusiv și revizuirea/modificarea Codului de executare. Mai mult ca atât, potrivit pct. 3, sub-pct. 1), lit. m) din Regulamentul privind organizarea și funcționarea Sistemului informațional judiciar, una dintre funcțiile Programului Integrat de Gestionare a Dosarelor (PIGD) – aplicație unică de documentare automatizată, evidență și control al activității de gestionare electronică a dosarelor și altor materiale procesuale emise de instanțele de judecată – este evidența automatizată și remiterea spre executare a titlurilor executorii.

Pentru a face posibilă emiterea/eliberarea titlurilor executorii în formă electronică, cadrul normativ la care am făcut referință este insuficient în acest sens, fără a opera modificările de rigoare la Codul de executare al Republicii Moldova. Actualmente, reieșind din prevederile art. 14, alin. (2) Cod de executare,

titlul executoriu, eliberat în temeiul unei hotărâri judecătorești, se semnează de către judecător și greșier și se certifică cu ștampila instanței de judecată, deducem că, unica modalitate de eliberare a acestuia este forma scrisă pe suport de hârtie. Cu regret constatăm că, nu doar prevederile legale menționate mai sus, vin în contradicție cu conceptul de digitalizare a procedurii de executare dar și jurisprudența națională, care reconfirmă imposibilitatea eliberării titlului executoriu în altă formă decât forma scrisă, pe suport de hârtie, certificată cu ștampila instanței de judecată. [5]

Operarea respectivelor modificări, și anume reglementarea titlu executoriu în format electronic, s-ar plia conceptului și dezideratului de digitalizare a procedurilor judiciare civile, respectivul instrument electronic fiind de natură să asigure celeritatea procedurii civile, dreptul de acces la justiție sau, după cum am mai menționat, emiterea/eliberarea titlului executoriu este o premisă a declanșării executării silită.

2. Asigurarea accesului online la dosarul electronic al procedurii de executare:

În acest sens, toți actorii implicați în procedura de executare silită vor avea acces la materialele procedurii de executare, fără implicarea factorului uman, în regim online, în acest fel asigurându-se nu doar dreptul la informație al părților, dar și posibilitatea reală ca fiecare participant interesant să poată face cunoștință cu materialele cauzei în mod independent, fără a fi ținut de programul de activitate al biroului executorului judecătorec în gestiunea căruia se află cauza și din orice colț al lumii, în așa fel fiind posibilă apărarea drepturilor sale în termenii legali instituți și netergiversarea procedurii de executare.

Asigurarea accesului online la materialele procedurii de executare reprezintă și o componentă importantă în vederea asigurării respectării termenului rezonabil de judecare de către instanțele de judecată a contestațiilor la executare, motiv pentru care menționăm faptul că, CSM și Uniunea Națională a Executorilor Judecătorești au semnat în primăvara anului 2022 un acord privind schimbul de informații și colaborare. Scopul respectivului acord este de a amplifica schimbul de informații și cooperării între instanțele judecătorești și executorii judecătorești sub aspectul obținerii accesului digital la materialele procedurii de executare, în vederea creării unor instrumente ce ar simplifica și eficientiza procedura de lucru necesară pentru a asigura executarea prevederilor legislației RM, ținând cont de obiectivele de dezvoltare a mijloacelor IT de gestionare a dosarelor.

În prezent, încă suntem în așteptarea implementării respectivului acord, care în mod indubitabil va crește transparența a procedurii și va reduce termenele de executare a actelor judecătorești, ori în ultimii ani practica judiciară statuează că, contestațiile la executare nu pot fi soluționate în lipsa procedurii de executare prezentate de către executor la dosarul judiciar, însă mecanisme reale și efective ce ar obliga executorul să respecte obligația de prezentare a procedurii de execu-

tare în instanța de judecată nu există, iar soluționarea contestației în lipsa materialelor procedurii de executare duce la casare actului judecătoresc, situație care afectează în mod direct drepturile și interesele justițiabililor.

3. Căutarea rapidă a informației aferentă părților procedurii de executare în vederea inițierii acțiunilor de executare silită:

Deși în prezent sistemul de executare beneficiază de roadele acestei posibilități, formalismul excesiv ce o implică, face ca aceasta să dureze în timp sau să nu poată fi valorificată pe deplin. De asemenea, contează și faptul că organele statale încă nu au o bază unică în care s-ar găsi toate informațiile despre o persoană și bunurile acesteia, în acest sens, executorii judecătorești adesea fiind nevoiți să caute respectivele informații în mai multe baze de date, o mare parte din ele fiind cu acces limitat și făcând imposibilă aflarea tuturor informațiilor necesare. De asemenea, legislația moldavă nu reglementează proprietatea digitală, care în ultimii ani este tot mai prezentă în circuitul civil, motiv pentru care urmărirea respectivelor bunuri este la fel imposibilă. În acest sens menționăm că, sunt necesare modificări nu doar a CPC și CE, dar și a legislației civile, în așa fel în cât să poată fi urmărite toate bunurile unui debitor, inclusiv proprietatea digitală a acestuia.

4. Reducerea numărului sesizărilor cetățenilor Republicii Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, privind neexecutarea hotărârilor judecătorești:

Respectarea drepturilor și libertăților prevăzute de CEDO reprezintă dezi-deratul oricărui stat parte la Convenție. Cum am specificat și *supra*, asigurarea dreptului la un proces echitabil nu se referă doar la etapa judiciară a procesului, fapt pentru care Republica Moldova a fost condamnată în repetate rânduri de către CtEDO. În principiu, principalul motiv pentru care numeroase hotărâri nu pot fi executate sau sunt executate cu încălcarea termenului rezonabil de executare a hotărârilor judecătorești se datorează lipse de mijloace și modalități reale și efective ale statului, prin intermediul organelor sale, de a acționa corespunzător întru executarea unei hotărâri judecătorești. În acest sens, implementarea instrumentelor electronice (e-dosar, titlu executoriu în format electronic, bază de date a bunurilor ce urmează a fi vândute la licitație, etc.) în procedura civilă de executare silită va contribui indubitabil la reducerea numărului de adresări la CtEDO din partea cetățenilor RM, ori implementarea acestora are drept scop crearea de premise și modalități noi de acționare a statului în vederea asigurării executării în termeni proximi a unei hotărâri judecătorești, parte componentă a dreptului la un proces echitabil prevăzut de art. 6 CEDO.

5. Creșterea transparenței în cadrul procedurii de executare:

Asigurarea transparenței în cadrul oricărei proceduri este principala sarcină stabilită în procesul de legiferare/ modificare legislativă, procedura de executare nefiind o excepție în acest sens. Dat fiind faptul că, orice operațiune efectuată în

cadrul unei proceduri de executare urmează a fi adăugată la dosar, forma electronică a acestuia va permite determinarea datei, orei și consecutivității operării oricăror modificări, adăugirilor sau ștergerilor operate, fapt care bineînțeles va crește gradul de transparență și responsabilitate a executorilor judecătorești, părților și participanților la procedura de executare.

6. Mai ecologic și mai rentabil.

Pe lângă toate beneficiile/avantajele utilizării instrumentelor electronice în procedura civilă de executare silită mai putem enumera și impactul acestora asupra mediului, mai puține resurse utilizate, mai multe beneficii asupra ecologiei.

Deși utilizarea instrumentelor electronice în procedura civilă de executare silită comportă un șir de beneficii și avantaje, nu putem ignora și principalele dezavantaje pe care acestea le comportă și care urmează a fi luate în considerație de către legiuitor ori de câte ori își propune să realizeze careva modificări ale legislației procedural civile.

În continuare vom analiza principalele dezavantaje aferente utilizării instrumentelor electronice în procedura civilă de executare silită:

1. Decalajul de acces la resursele informaționale:

Deși resursele informaționale sunt parte din viața fiecărui dintre noi, într-o măsură mai mare sau mai mică, interacționând cu acestea în toate sferele vieții, trecerea la o justiție digitalizată, în prezent ar fi o provocare mult prea mare pentru cetățenii Republicii Moldova, procedura de executare nefiind o excepție în acest sens. Având în vedere faptul că, o bună parte dintre cetățeni/ justițiabili nu posedă nici măcar cunoștințe elementare cu referire la formatul electronic și digitalizarea procedurilor judiciare, trecerea exclusivă la aceste instrumente electronice ar reprezenta o îngrădire a accesului la justiție și a dreptului la un proces echitabil.

În acest sens, prezintă interes și faptul că, între mediul rural și urban se înregistrează un decalaj de acces la resurse informaționale, unele regiuni din țară elementar neavând conexiune la internet, nemaivorbind de cunoștințe de operare a diferitor sisteme, fapt pentru care, în procesul de modernizare și modificare a legislației în scopul racordării la realitățile contemporane, urmează să se țină cont cu precădere de impactul acestor modificări/ inovații asupra păturilor vulnerabile și persoanelor în etate.

2. Nivelul redus de utilizare a capacităților infrastructurilor de comunicații electronice existente:

Republica Moldova în prezent nu a valorificat pe deplin posibilitățile electronice deținute, fie din motive de reticență față de inovație, fie din spirit conservator în raport cu justiția și procedura civilă. Dat fiind faptul că, în prezent procedura de executare se caracterizează printr-un formalism și materialism sporit, adică procedura de executare se intentează (cu excepțiile de rigoare) la cererea creditorului (pe suport de hârtie cu semnătură olografă), în prezența unui titlu executoriu (eliberat pe suport de hârtie, semnat olograf de instanța de judecată),

comunicarea actelor către debitor se face pe suport de hârtie, adesea prin trimiteri poștale, obligatoriu cu dovada recepționării, orice măsură aplicată se transmite către organul abilitat, pentru înregistrare, iar aceasta din urmă confirmă prin scrisoare înregistrarea măsurilor dispuse, etc., practici care la etapa actuală de dezvoltare a societății ar putea fi modificate și dacă nu absolut, cel puțin alternativ, atunci când părțile consimt, s-ar putea utiliza instrumentele electronice analoge suportului de hârtie, ștampilei și trimiterilor poștale.

În acest sens implementarea procedurilor electronice în cadrul procedurii de executare comportă nu doar necesitatea de racordare la realitățile actuale, dar și obligația statului, prin intermediul organelor sale, de a asigura executarea exactă și în termeni proximi a unei hotărâri judecătorești, într-o așa manieră în cât să fie consumate cât mai puține resurse pentru obținerea rezultatului scontat, adică respectarea dreptului la un proces echitabil. Pentru a face posibile dezideratele enunțate, este important de a utiliza la maxim instrumentele electronice existente, ori viteza cu care se schimbă acestea face ca anumite sisteme neutilizate pe deplin din cauza reticenței față de digitalizarea procedurii să devină neactuale și insuficiente, fără a fi implementate și exploatate.

3. Lipsa unei legislații adecvate prin care s-ar asigura respectarea securității datelor procedurii de executare:

Asigurarea respectării securității datelor participanților la procedura de executare, dar și datele procedurilor de executare este primul obiectiv care urmează a fi analizat de fiecare dată când se încearcă implementare unor noi instrumente electronice în general și în cadrul procedurii civile de executare silită în particular.

Legislația privind protecția datelor este insuficientă, iar mecanismele și pârgghiile existente și folosite de către autoritatea abilitată cu controlul protecției datelor sunt destul de reduse și ineficiente. În lipsa unor modificări la legislație, orice progres electronic, indiferent de domeniu, pune în pericol securitatea datelor, care de altfel este o problemă destul de serioasă a statului, care urmează a fi soluționată cu precădere.

În concluzie, în urma analizei efectuate deducem importanța procedurii de executare ca fază a procesului civil, care dintr-o perspectivă structurală, constituie în cele mai multe cazuri, ultima fază a procesului civil și în același timp una din formele de manifestare a acțiunii civile.

Având în vedere că, prin prezentul studiu am relatat despre conceptul de procedeu electronic în cadrul procedurii de executare silită, avantajele, dezavantajele utilizării acestora, în final nu avem cum să nu remarcăm necesitatea modificării Codului de Executare, care în prezent nu mai corespunde realităților societății și nu este în măsură să ofere garanțiile necesare justițiabilului pentru o executare rapidă și conformă, care să asigure respectarea atât a drepturilor și intereselor creditorului, cât și cele ale debitorului, dar mai cu seamă să valorifice avantajele utilizării instrumentelor electronice.

Astfel, avantajele instituirii instituției titlului executoriu electronic, e-dosarului de executare și a licitațiilor electronice sunt incontestabile, ori principala tendință în modificarea legislației procesual civile este facilitarea accesului la justiție și transparentizarea procesului.

Iminența reglementării procedurilor electronice în cadrul procedurii de executare nu derivă doar din rapiditate evoluției tuturor sferelor ci și din instituirea unor reglementări în cadrul CPC la care trebuie racordate restul actelor normative, în acest sens cu titlu de exemplu putem vorbi despre prevederea art. 163, alin. (1) CE, cererea (inclusiv contestațiile împotriva procesului-verbal cu privire la licitație și sau orice alte acte emise în cadrul procedurii de vânzare la licitație) se examinează în conformitate cu CPC. Prin urmare, din momentul creării condițiilor tehnice privind circulația actelor prin intermediul PIGD, potrivit art. 166 alin. (7), în cazul persoanelor fizice reprezentate de avocați și a persoanelor juridice, va fi obligatoriu depunerea contestațiilor în formă de document electronic semnat cu semnătură electronică calificată avansată prin intermediul PIGD, astfel modificarea CE al RM este inevitabilă.

În acest sens relevăm faptul că, tehnologiile digitale pot fi utilizate în sistemele judiciare pentru a promova aderarea la standardele statului de drept și exercitarea drepturilor fundamentale, cât și la respectarea acestora. Astfel, sunt convinsă că digitalizarea în continuare a sistemelor judiciare (din care face parte și procedura de executare) are un potențial enorm, care facilitează și îmbunătățește accesul cetățenilor la justiție. Instrumentele digitale pot contribui la o mai bună structurare a procedurilor și la automatizarea și accelerarea gestionării sarcinilor standardizate și uniforme, sporind astfel eficacitatea și eficiența procedurilor, iar dezavantajele prezentate *supra* în mod clar reprezintă un reper suplimentar în studiile/ cercetările viitoare, dar și un motiv în plus pentru a pune un accent deosebit pe cultura juridică a întregii populații și pe accesul egal la informație al tuturor.

Având în vedere toate cele relatate, menționez că, garanția unei proceduri eficiente și uniforme de executare silită poate fi asigurată numai de către stat, a cărui răspundere poate fi angajată pentru încălcarea dreptului la un proces echitabil. Autoritățile statului au obligația să ia toate măsurile necesare pentru ca, instituția executării silite să poată fi „dirijată” eficient și cu celeritate, motiv pentru care implementarea instrumentelor electronice în procedura civilă de executare silită este prerogativa exclusivă a statului, care trebuie să o perceapă nu doar ca pe o componentă a dezvoltării societății, dar și ca pe o garanție a unei proceduri eficiente și efective.

Referințe bibliografice:

1. GÂRBULEȚ, I., OPRINA, E. Tratat teoretic și practic de executare silită. București: Universul Juridic, 2013, p.750;

2. Hotărârea Curții Constituționale nr.1 din 15 ianuarie 2013, § 71;
3. Hotărârii Guvernului Nr. 1520 din 29-12-2007 cu privire la aprobarea Concepției Sistemului informațional automatizat „Registrul procedurilor de executare”;
4. Legea nr. 17 din 05.04.2018 pentru modificarea și completarea unor acte legislative;
5. Decizia Curții Supreme de Justiție nr. 3ra-62/22 din 8 iunie 2022;

IMPORTANȚA TEORETICĂ ȘI PRACTICĂ A SUBIECTULUI DREPTURILOR OMULUI ÎNTR-UN STAT DEMOCRATIC

THEORETICAL AND PRACTICAL IMPORTANCE OF THE SUBJECT OF HUMAN RIGHTS IN A DEMOCRATIC STATE

CZU: 342.7:342.34

Cătălina CARAMAN¹

ABSTRACT. *Human rights, in essence, are about responsibility, about solidarity, about development, about conscience. The respect and guarantee of human rights is the foundation of the rule of law and the basic premise in the context of our state's accession to the complex of European values. For these reasons, the subject of the legal protection of human rights is a topical one for students, both from a theoretical and practical point of view, as it needs to be approached through the prism of education and social and legal awareness.*

Keywords: *human rights, natural rights, human dignity, legal instruments, democratic state.*

REZUMAT. *Drepturile omului, în esență, sunt despre responsabilitate, despre solidaritate, despre dezvoltare, despre conștiință. Respectarea și garantarea drepturilor omului reprezintă fundamentul statului de drept și premisa de bază în contextul aderării statului nostru la complexul valorilor europene. Din aceste considerente, subiectul privind protecția juridică a drepturilor omului este unul de actualitate pentru studenți, atât din punct de vedere teoretic, cât și practic, fiind nevoie de abordare a acestuia prin prisma educației și a conștiinței sociale și juridice.*

Cuvinte-cheie: *drepturi ale omului, drepturi naturale, demnitate umană, instrumente juridice, stat democratic.*

Problema cercetării drepturilor omului a cunoscut o evoluție prodigioasă în domeniul științelor sociale, filozofie, științe politice, inclusiv în doctrina dreptului natural. Ideea drepturilor omului a cunoscut o preocupare a înțelepților încă în epoca antică, printre aceștia fiind Socrate, Aristotel, Platon, Cicero și alții. În cadrul ilustrei sale creații *De jure belli et pacis* (*Despre dreptul războiului și al păcii*), apărută în 1625, eruditul jurist olandez Hugo Grotius susținea: „*Dreptul natural nu se preocupă numai de lucrurile ce nu depind de voința omului, ci are ca obiect și multe lucruri care sunt urmarea unui act al voinței omenești*” [1, p.109], astfel, identificăm una dintre cele mai importante teorii ale doctrinei dreptului natural, care vizează drepturile și libertățile omului. O contribuție substanțială asupra progresului concepției general-universale a adus-o Platon, care a stabilit o distincție clară între idei și cultură sau tradiție, lucrările sale

¹ Cătălina CARAMAN, Studentă anul I, Facultatea de Drept, USM, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0132-4371>, e-mail: catalinacaraman2003@gmail.com

având un pronunțat caracter de afirmare, descoperire a drepturilor și libertăților omului. În celebra sa lucrare *Politica*, Aristotel afirma: „*Numai prin lege devine cineva sclav ori liber, prin natură oamenii nu se deosebesc cu nimic*” [2, p.177]. Ideile și concepțiile exprimate în operele unor filozofi și juriști de prestigiu și-au făcut locul în numeroase documente cu caracter constituțional, care au pus în evidență o concepție pe deplin elaborată și structurată cu privire la drepturile și libertățile omului. Convingerea că individul, ca ființă umană, dispune de drepturi iminente, intrinseci acestei calități, deși are origini îndepărtate, mai ales în concepția creștină asupra omului, în filosofie politică și juridică s-au impus mult mai târziu, atunci când condițiile social-politice impunătoare la un moment dat au îngăduit-o.

Instituția drepturilor omului poate fi abordată în diverse aspecte: a) *cel al filosofiei politico-juridice*, a cărei evoluție a condus la afirmarea individului ca persoană umană, îndreptățită să beneficieze sau să fie investită cu drepturi proprii, opozabile, în primul rând, statului căruia îi aparține; b) *pe plan juridic*, în acest scop ideile privind drepturile omului fiind transpuse în instrumente juridice generatoare de drepturi și obligații mai întâi pe plan național, și mai apoi pe plan internațional; c) *pe planul cooperării dintre state la nivel internațional*, care intervine mult mai târziu pentru drepturile câștigate prin intermediul unor instrumente juridice specifice sau chiar identificarea unor noi drepturi. [3] Astfel, putem deduce ideea că, în măsura în care societatea a evoluat, iar în viața popoarelor s-au conturat probleme noi, pe diverse dimensiuni, au suferit corective importante și concepțiile formulate privind drepturile omului. Au apărut teorii sociale care au căutat să legitimizeze prerogativa statului de a contribui la apărarea drepturilor și libertăților omului și de a întreprinde măsurile necesare pentru asigurarea drepturilor acestora în baza unor prezumții potrivit cărora statul acționează ca exponent și reprezentant al întregii societăți, protejând interesele legitime ale acesteia.

Incontestabil, primele documente cu caracter pronunțat constituțional au apărut în Anglia. Printre acestea este Magna Carta Libertatum, dată de Ioan Fără de Țară la 15 iunie 1215 baroniilor și episcopilor englezi. Acest act de epocă a avut o prioritate absolută asupra tuturor celorlalte acte care s-au elaborat în decursul timpului în acest domeniu atât de important pentru umanitate. Acest document prevedea: „*Nici un om liber nu va putea fi arestat sau întemnițat, sau deposedat de bunurile sale, sau declarat în afara legii, sau exilat, sau lezat de orice manieră ar fi, noi nu vom merge împotriva lui și nici nu vom trimite pe nimeni împotriva lui, fără o judecată loială a egalilor săi, în conformitate cu legea țării.*” [4, p.4] De asemenea, cele mai importante documente în Marea Britanie privind drepturile omului sunt: Petiția drepturilor din 7 iunie 1628, Habeas Corpus Act din 26 mai 1679, Bill of Rights din 13 februarie 1689, care au ilustrat cu pregnanță cele mai importante aspecte ale vremii cu privire la drepturile și libertățile omului. [5, p.237] Un alt act de valoare a fost Declarația drepturilor

din statul Virginia din 1776, care enunța în cuprinsul său aceleași idei, consacrand, în fond, principiul că toți oamenii sunt prin natura lor în mod egal liberi și independenți și au anumite drepturi înnașcute [6, art.1]. Declarația drepturilor a Statelor Unite ale Americii din 14 iulie 1776 subliniază și ea că „oamenii au fost creați egali, ei fiind înzestrați de creator cu anumite drepturi inalienabile, printre acestea regăsindu-se dreptul la viață, libertate și căutarea fericirii” [7]. Una dintre cele mai importante idei pe care le consacără acest document de vază este aceea că toate guvernările au fost stabilite de către oameni, anume pentru a garanta drepturile consfințite în act. Potrivit acestei declarații, „toate guvernările au fost stabilite de către oameni anume pentru a garanta drepturile consfințite, oricând o formă de guvernare devine contrară acestui scop, poporul dispune de dreptul de a o schimba sau de a o aboli și de a stabili un nou guvernământ” [8]. Documentele respective pe care le-am menționat, elaborate în Anglia, Franța și S.U.A., au reprezentat, la acele timpuri, expresii ale manifestărilor curajoase ale tendințelor de epocă de a proteja drepturile legitime ale cetățeanului împotriva tentativelor statului de a-și extinde prerogativele, împotriva drepturilor oamenilor și în detrimentul acestora. În susținerea acestor concepte, cu argumente temeinice, doctrina liberală a demonstrat obligația statului de a nu face nimic în măsură să împiedice libera desfășurare a activităților pe care omul le întreprinde, precum și exercitarea drepturilor ce sunt recunoscute individului de Constituție și alte legi.

Indubitabil, un rol și un aport esențial îl are *Carta internațională a dreptului omului*, care reprezintă, în adevăratul sens al cuvântului, un instrument notoriu de gestionare a unui stat democratic. [9, p.35]. Textul de referință rămâne *Declarația universală a drepturilor omului*, din 1948 [10]. Acest text consacără o serie de drepturi fundamentale, un ideal comun ce trebuie îndeplinit pentru toți oamenii, indiferent de rasă, gen, limbă, religie opinie politică, origine națională sau socială, situație materială. După foarte multe și îndelungate discuții și dezbateri, au fost adoptate alte două instrumente internaționale, cu putere de lege pentru statele părți și anume: *Pactul internațional cu privire la drepturile economice sociale și culturale* și *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice*. [11, p.329] Ambele au fost votate în 1966 și au intrat în vigoare 10 ani mai târziu. Un protocol facultativ referitor la cel de al doilea pact prevede un mecanism de examinare, în anumite cazuri, a plângerilor parvenite de la persoane particulare. Anume aceste trei documente reunite constituie Carta Internațională a Drepturilor Omului. Ele au inspirat în mod direct și au reflectat, în totalitate sau în parte, întreaga gamă de instrumente complementare referitoare la: autodeterminare și dreptul de independență al țărilor și popoarelor colonizate; lupta împotriva discriminării bazate pe rasă, gen, loc de muncă, profesii, religie, credință sau educație; lupta împotriva crimelor de război și crimelor împotriva umanității; protecția persoanelor supuse unui regim de detenție sau de închisoare; interzicerea torturii și

a altor tratamente analoage inumane, libertatea de asociere (drepturi sindicale), politica locurilor de muncă; drepturile politice ale femeii; drepturile persoanelor deficiente mental și cu handicap, progresul și dezvoltarea în domeniul social (eliminarea foamei și a subnutriției), folosirea progreselor ilustrate de știință și tehnică în interesul păcii și în beneficiul omenirii; cooperarea și dezvoltarea culturală pe scară internațională; mass media și contribuția acesteia la întărirea păcii și înțelegerii internaționale; lupta împotriva rasismului, instigării la război; lupta împotriva terorismului promovarea drepturilor omului.

Incontestabil, unul dintre aspectele cele mai importante, asupra căruia ținem să facem referință sunt instituțiile specializate pentru apărarea drepturilor omului. În urma cercetării acestui aspect în cadrul dreptului constituțional, am ajuns la concluzia că instituția cu înaltă autoritate și prestigiu, împluternicită a proteja drepturile fundamentale ale omului este Ombudsmanul. Așadar, Ombudsmanul (cel ce pledează pentru altul) reprezintă o instituție recunoscută de Constituție sau de o lege elaborată de organului legislativ competent, condusă de o persoană independentă, care răspunde pentru actele sale în fața Parlamentului, examinează plângerile cetățenilor și acționează din proprie inițiativă pentru a verifica legalitatea actelor juridice sau administrative, a face recomandări ori sugestii pe domeniul îmbunătățirii mecanismelor de protecție a drepturilor omului. Printre funcțiile definitorii ale Ombudsmanului putem identifica anume monitorizarea respectării drepturilor fundamentale ale omului. Necesitatea creării instituției Ombudsmanului este generată de ajutorul pe care îl poate solicita populația de la această instituție, ea funcționând ca un garant al protecției drepturilor cetățenești.

Elucidând subiectul drepturilor omului din punctul de vedere al dreptului internațional, identificăm cu fermitate faptul că trăsăturile specifice ale protecției internaționale a acestora sunt: caracterul recent al protecției internaționale a drepturilor omului; excluderea competenței naționale exclusive în materia dreptul omului și limitarea suveranității statului prin consacrarea și garantarea internațională a drepturilor omului; crearea unui regim internațional de ordine publică și excluderea regulile reciprocității în materia drepturilor omului; subsidiaritatea consacării și garantării internaționale a dreptul omului față de consacrarea și garantarea lor la nivelul intern; aplicabilitatea directă a normelor internaționale în materia drepturilor omului în dreptul intern; superioritatea normelor internaționale în materia dreptului omului față de normele dreptului intern; garantarea drepturilor omului prin intermediul unor tribunale internaționale specializate; locul important al surselor internaționale jurisprudențiale referitoare la drepturile omului; poziția particularului ca subiect al dreptului internațional al dreptului omului. [12, p.30]

Un aspect de interes, în contextul elaborării prezentului studiu, vizează protecția și promovarea drepturilor omului în Republica Moldova, rolul și importanța acestora în fruntea sistemului juridic actual. Potrivit art.1 al Constituției

Republicii Moldova: „Republica Moldova este un stat de drept, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate” [13, art. 1 alin.(3)]

Similar stării de fapt și de drept în orice regim juridic democratic, în sistemul juridic național instituția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului se întemeiază pe un set de principii, care se regăsesc direct în Constituție sau sunt deduse în spiritul ei: principiul legalității, principiul universalității drepturilor omului, principiul egalității în drepturi; principiul non-discriminării, protecția cetățenilor Republicii Moldova în străinătate, protecția cetățenilor străini și apatrizi, principiul inadmisibilității extrădării sau expulzării cetățenilor Republicii Moldova, accesului liber la justiție, principiul neretroactivității legii ș.a.

Ilustrul Winston Churchill susținea: „*Numeroase forme de guvernământ au fost încercate și vor mai fi încercate încă în această lume plină de păcate și nefericire. Nimeni nu pretinde că democrația este perfectă sau că nu este decât o iluzie. Se spune chiar că Democrația este cel mai prost dintre regimuri, cu excepția tuturor celorlalte*”. [14, p.58] Totuși, considerăm că regimul democratic reprezintă un areal veritabil de exercitare liberă a drepturilor omului și de manifestare a ființei umane ca personalitate cu demnitate. Respectarea și garantarea drepturilor omului reprezintă fundamentul statului de drept și premisa de bază în contextul aderării statului nostru la complexul valorilor europene. Drepturile omului, în esență, sunt despre responsabilitate, despre solidaritate, despre dezvoltare, despre conștiință. Or, remarcă marele poet, filosof și publicist al neamului românesc, Mihai Eminescu, „*legile unui popor, drepturile sale nu pot purcede decât de la el însuși*” [15]. Fiecare dintre noi trebuie să lupte pentru propriile drepturi și libertăți. În același timp, trebuie să fim conștienți și de responsabilitățile pe care le avem, afirmația Indirei Gandhi la acest subiect fiind una destul de reprezentativă: „*Oamenii tind să își amintească drepturile, în schimb tind să își uite datoritiile*” [16].

Referințe bibliografice:

1. Grotius H. *Despre dreptul războiului și al păcii*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1968
2. Craiovan I., *Filosofia dreptului sau dreptul ca filosofie*. Pro Universitaria, 2019, ISBN 978-606-26-1048-7
3. Drepturile omului ca drepturi subiective care traduc în ordinea juridică principiile naturale ale justiției. [Accesat 20.02.2023]. Disponibil: <https://www.culturavietii.ro/2021/09/29/drepturile-omului-dreptul-natural/>
4. Tohătan I. Ș. *Drepturile omului și strategii antidiscriminatorii*. Note de curs. 2008. [Accesat 20.02.2023]. Disponibil: <https://d1wqtxts1xz->

le7.cloudfront.net/49941293/16193182-Drepturile-Omului-Curs-1-libre.pdf?1477669276=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DDREPTURILE_OMULUI_SI_STRATEGII_ANTI-DISCR.pdf&Expires=1677411433&Signature=VsYmk~VWVYU-d02xprzJoZ5an14mH-8nYIEegTP5zQDt12NHi0d0v4cpjwRU6h75t-TsadgIClirryUkOOYd0xOn6lZTz84Mlt4gFjdU42IY52bzXpL4Dfaw-xEdL01vu00hMBWDY0CC-7q7wD-56Euu52cJvBMMCbH8Z-Mgn0CCqjNQuutQcv393ENaoXCOQ6uiDtGgTZCX23ZMySdPxBOad2ObyDBkrhVwObvaIkH3ve01yM0CCPgLAQ~UJ0T7XMuUBlt-KbiJktnnM34dXjKIaYzsNEvvFUqhhzxA4RS~gkHu2NiFEV FywXWjLWVO5~~V4N4FNtPnwIEn2iZxf5fA__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA

5. Gheorghe C.M., Motica R.I. *Fundamentele dreptului*. Optima justitia. Editura All Beck, 1999
6. The Virginia Declaration of Rights, 1776. [Accesat 20.02.2023]. Disponibil: <https://kr.usembassy.gov/virginia-declaration-rights-1776/>
7. Declaration on Independence: A transcription. July 4, 1776. [Accesat 20.02.2023]. Disponibil: <https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript>
8. Declaration on Independence: A transcription. July 4, 1776. [Accesat 20.02.2023]. Disponibil: <https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript>
9. Bergel J.L. *Théorie générale du droit*, Editura Dalloz, 2003.
10. Declarația Universală a Drepturilor Omului. 1948. [Accesat 20.02.2023]. Disponibil: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf
11. Djuvara M. *Teoria generală a dreptului*. București: Editura ALL, 1995
12. Craiovan I. *Metodologie juridică*, București, Editura Univers juridic, 2005
13. Constituția Republicii Moldova, nr.1 din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 29.03.2016, nr.78
14. George del Vecchio. *Lecții de filosofie juridică*. București, Editura Europa Nova, 1993
15. Occidentul Românesc. [Accesat 20.02.2023]. Disponibil: <https://occidentul-romanesc.com/mihai-eminescu/>
16. Ziarul de Ploiești. [Accesat 20.02.2023]. Disponibil: <https://www.zdp.ro/bucura-te-de-cateva-zeci-de-citate-despre-oameni-care-sa-te-faca-sa-zambesti.html>

REPRESIA ORGANIZAȚIEI RELIGIOASE „MARTORII LUI IEHOVA” DIN RSSM : ASPECTE LEGISLATIVE

CZU: 343.26:279.17(478)“1940/1950”

Nelea CHIHAI¹

ABSTRACT. *The Soviet occupation of a series of regions in Eastern Europe following the application of the Ribbentrop-Molotov Pact on August 23, 1939 represented the beginning of an ordeal for the population of these territories. The Church and religious cults will go through an intense process of persecution. The negative attitude of the Soviet state against the religious element will be reflected through a set of legislative acts: constitution, laws, decrees, etc. The “Jehovah’s Witnesses” organization will be exposed outside the law, and its members will be subjected to a set of atrocities committed at the legislative level. The work given includes the research of legislative acts from general to particular that refer to the repression of religious cults, highlighting the repressive trajectory of the Soviet state towards the followers of the “Jehovah’s Witnesses” organization.*

Keywords: *Jehovah’s Witnesses, the Church, religious cults, persecution, atrocities, legislation, the Soviet state*

REZUMAT. *Ocuparea sovietică a unor serii de regiuni din estul Europei în urma aplicării Pactului Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939 a reprezentat începutul unui calvar pentru populația din aceste teritorii. Biserica și cultele religioase vor trece printr-un intens proces de persecuție. Atitudinea negativă a statului sovietic împotriva elementului religios va fi reflectată printr-un ansamblu de acte legislative: constituție, legi, decrete etc. Organizația „Martorii lui Iehova” va fi expusă înafara legii, iar membrii acesteia fiind supuși de un ansamblu de atrocități consfințite la nivel legislativ. Lucrarea dată include cercetarea actelor legislative de la general la particular ce se referă la represia cultelor religioase, evidențiind traiectoria represivă a statului sovietic față de adepții organizației „Martorii lui Iehova”.*

Cuvinte-cheie: *Martorii lui Iehova, Biserica, culte religioase, persecuție, atrocități, legislație, statul sovietic*

Ocuparea Basarabiei, Bucovinei de Nord și Ținutul Herța de către statul sovietic va distorsiona habitatul oamenilor din aceste teritorii. Ruperea din Patria Mamă România și crearea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești va fi resimțită prin teroarea regimului odios impus societății, ce se va solda cu trauma-oamenilor din aceste teritorii. O crimă va fi interzicerea libertății conștiinței, înlocuirea valorilor strămoșești cu niște valori străine. Biserica și cultele religioase vor suporta un intens proces represiv ce fusese una dintre metodele de distrugere a elementului religios și impunerea ateismului. Martorii lui Iehova au fost supuși persecuțiilor în Uniunea Sovietică, fiind calificați ca „sectă ilegală”. Ne propunem să cercetăm aspectele legislative din Uniunea Republicilor Sovie-

¹ Nelea CHIHAI, drd. Școala Doctorală Istorie USM, Istoria românilor (pe perioade), e-mai: nelea.cogilnicean1995@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1608-6318

tice Socialiste prin care se consfințea impunerea ateismului și persecuția cultelor religioase; să identificăm procesul represiv al statului sovietic față de organizația „Martorii lui Iehova” din RSS Moldovenești, evidențiind principalele legi, decrete, documente prin care a fost subminată credința. Vom avea ca reper lucrările lui Valeriu Pasat, Nicolae Fuștei și alți cercetători din Republica Moldova, precum și cercetări internaționale ale lui M. Odințov, C. Berejko etc. cu referire la istoria organizației religioase „Martorii lui Iehova” și represia acesteia. Ne vom referi la spațiul URSS, îndeosebi RSS Moldovenești, de la creare până la destrămare.

Legea fundamentală în URSS este Constituția. Normele constituției au cea mai înaltă forță juridică, în timp ce celelalte norme de drept civil au forță diferită în funcție de formă (lege, decret, hotărâre guvernamentală etc.). Natura fundamentală a relațiilor sociale corespunde sistemului subiecților acestor relații. La nivel constituțional va fi legiferată separarea Bisericii și cultelor religioase de stat. În Constituția din 1926, articolul 124, este stipulat „Biserica din URSS este separată de stat și școala de biserică. Libertatea de cult și libertatea antireligiilor, propaganda este recunoscută de toți cetățenii”, astfel, este interzisă propaganda religioasă. Prevederi asemănătoare se regăsesc și în Constituția din 1977, articolul 52 „Cetățenilor URSS li se garantează, deci, libertatea de conștiință, au dreptul de a profesa orice religie sau de a nu profesa niciuna, să mărturisească orice religie, ori să nu mărturisească niciuna, să se angajeze în închinare religioasă sau se angajeze în propaganda ateismului. Incitarea la vrăjmășie și la ură în legătură cu convingeri religioase este interzis. [25] Acest articol este ambiguu și poate fi interpretat în folosul statului dacă are drept scop pedeapsa unui „dușman al poporului”. În așa fel, la nivel constituțional este încurajată activitatea antireligioasă, ceea ce ar contravine cu articolul 125 care prevede un ansamblu de libertăți cetățenești „În conformitate cu interesele lucrătorilor și pentru scopuri întărirea sistemului socialist, cetățenilor URSS le sunt garantate prin lege: a) libertatea de exprimare; b) libertatea presei; c) libertatea de întrunire și mitinguri; d) libertatea procesiunilor și manifestatiilor stradale. [25] Aceeași drepturi sunt incluse și în Constituția din 1977, articolul 50 „În conformitate cu interesele poporului și pentru scopuri de consolidarea și dezvoltarea sistemului socialist, cetățenilor URSS le sunt garantate libertăți: de cuvânt, de presă, de adunare, de mitinguri, de procesiuni pe străzi și demonstrații. Pentru exercitarea acestor libertăți politice este garantată: asigurarea lucrătorilor și organizațiilor acestora cu clădiri publice, străzi și piețe, difuzare largă de informații, posibilitatea de a utiliza tiparul, televiziunea și radioul”. [26]

Aceste drepturi și libertăți erau garantate de legea supremă, însă în URSS orice drept s-au libertate era încălcată dacă contravine ideologiei sovietice sau nu este în interesul „statului”. Astfel în Constituția din 1936, articolul 131, este menționat „Fiecare cetățean al URSS este obligat să protejeze și să întărească comunitatea, proprietatea socialistă, ca sacră și fundament inviolabil al sistemului sovietic, ca sursă de bogăție și puterea patriei, ca sursă de viață prosperă și culturală pentru

muncitori. Persoanele, care atacă comunitatea, proprietatea socialistă, sunt dușmani ai poporului.” [25] În Constituția din 1977 este menționat, articolul 62 „Cetățeanul URSS este obligat să protejeze interesele statului sovietic, să contribuie la întărirea măreției și autorității statului. Apărarea patriei socialiste este o datorie sacră a fiecărui cetățean al URSS. Trădarea patriei este cea mai gravă crimă împotriva poporului.” [26] Respectiv Organizația religioasă „Martorii lui Iehova” vor fi calificați drept „dușmani ai poporului”, „elemente antisovietice” din motiv că ideologia confesională include nerecunoașterea statului ca formă de organizare socială, numește sistemul socialist „creația diavolului”. Totodată, Martorii lui Iehova nu votau, din această perspectivă sunt învinuiți pentru faptul că nu-și onorează îndatoria sacră față de „patrie”- pe care nu o recunosc. [21, pp. 95-124].

Alte prevederi constituționale este obligativitatea serviciului militar, participarea la război pentru „apararea patriei”. În Constituția anului 1936, articolul 132, este menționat „Serviciu militar obligatoriu este lege. Serviciul militar în rândurile forțelor armate ale URSS reprezintă datoria onorabilă a cetățenilor URSS. [25] Aceeași prevedere se regăsește și în Constituția din 1977, articolul 63 „Serviciul militar în rândurile forțelor armate ale URSS - o datorie onorabilă a cetățenilor sovietici”. [25] Din perspectiva acestor prevederi constituționale, Martorii lui Iehova sunt considerați „dușmani ai poporului”, deoarece refuză înrolarea în armată, participarea la război și la alte acțiuni ce presupun violență. [9, p.27]. Conform constituției din 1977, articolul 133 trădarea de patrie este o crimă împotriva poporului „Trădarea patriei: încălcarea jurământului, trecerea de partea inamicului, deteriorarea puterii militare a statului, spionajul”. Sediul Organizației religioase „Martorii lui Iehova” se află la Brooklyn, New York, SUA de aceea Martorii lui Iehova vor fi prezentați ca „spioni americani”, elemente străine” ce s-ar echivala cu învinuirea de spionaj, trădare de patrie. Totodată Martorii lui Iehova vor fi acuzați și de răspândirea elementelor filoromânești, contravineea puterii sovietice ce avea ca scop deznaționalizarea și impunerea unor valori străine populației din acest teritoriu. [9, pp. 27-28]

Odată ce s-a format și consolidat URSS, a început o activitate propagandă ateistă și persecuție religioasă, pentru lichidarea Bisericii și cultelor religioase au fost emise un ansamblu de decrete, hotărâri, ordine, ordonanțe etc. Astfel, la 23 ianuarie 1918 a fost emis decretul „Cu privire la separarea Bisericii de stat și a școlii de Biserică”, care a pus bazele politicii sistematice anti-bisericești a guvernului sovietic.

În perioada 1929-1934 are loc adoptarea unor documente ce avea drept scop persecutarea religioasă și încurajarea propagandei ateiste, astfel menționăm adoptarea circularei secrete „Cu privire la măsurile pentru consolidarea muncii antireligioase”; Hotărârea „Cu privire la asociațiile religioase; Hotărârea din 1929 a fost completată cu Instrucțiunea NKVD nr. 238 din 1 octombrie 1929 „Cu privire la drepturile și îndatoririle asociațiilor religioase”, și instrucțiunea

CEC din 20 iulie 1930, Instrucțiune la Hotărârea din 8 aprilie 1929 „Cu privire la asociațiile religioase” și cea din 16 ianuarie 1931 „Cu privire la ordinea punerii în viața a legislației cultelor”.

Pe 24 ianuarie 1929 Biroul Politic al CC al PC (b) din URSS adoptă rezoluția „Cu privire la măsurile de consolidare a muncii antireligioase”; Adoptarea hotărârii CEC și CCP al URSS „Cu privire la lupta cu elementele contrarevoluționare din rândul organelor de conducere ale asociațiilor religioase”, din 11 februarie 1930; La 14 martie 1930 CC al PC(b) adoptă hotărârea „Cu privire la combaterea denaturărilor liniei partidului în problema mișcării de colectivizare”; Adoptarea, în februarie 1933, Hotărârea „Cu privire la starea organizațiilor religioase”; 2 iulie 1937 și 3 ianuarie 1938, Biroul Politic al PCUS (b) a adoptat o hotărâre despre luarea la evidență, arestul, împușcarea și deținerea în lagărele de concentrare pentru o perioadă de 8-10 ani a „celor mai dușmănoase elemente antisovietice, inclusiv a foștilor clerici”. Documentele ne demonstrează atitudinea negativă a statului sovietic față de cultele religioase, astfel fiind organizate un ansamblu pe acțiuni pentru persecuția, înaintarea măsurilor stricte de deschiderea caselor de rugăciuni, închiderea caselor de rugăciuni și expunerea credincioșilor înafara legii.

Cu toate că, guvernul sovietic, începând cu 1943/44, a abandonat strategia dură anti-biserică, oferind bisericilor ortodoxe, catolice și luterane, precum și unor comunități protestante mai multă libertate (a fost o inițiativă în contextul războiului), Martorii lui Iehova nu au fost recunoscuți legal, au fost clasificați ca “anti-stat, antisovietic și fanatic secte.” Aceștia vor refuza să conlucreze cu statul, totodată refuzau înrolarea în armată și participarea la război. Prin urmare, au fost în mod constant sub supravegherea agențiilor de securitate de stat, care au încercat să descopere locurile casele lor de imprimare, depozite de literatură și deconspirarea legăturii cu alți credincioși de peste hotarele URSS. [9, p.27] Martorii lui Iehova erau supravegheați de Securitatea sovietică (KGB) Consiliul pentru afacerile cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al URSS, format în mai 1944. Aveau ca misiune colectarea datelor cu privire la activitatea sectelor religioase ilegale, emițind dări de seamă către Consiliul de la Moscova, împuternicitul acestuia din teritoriu acorda o atenție sporită activității „Martorilor lui Iehova”. [1, p. 294] Pe lângă Comitetul Executiv Central al URSS exista Comitetul special pentru strămutări, care s-a menținut până în martie 1959 și care era subordonat la început Comisariatului Poporului pentru Afacerile Interne (NKVD), apoi Ministerului Securității Statului (MGB)” [14, p. 101] În lupta cu membrii organizației „Martorii lui Iehova” „autoritățile sovietice au folosit și mijloace extrajudiciare, cum ar fi deportările”. [1, p. 295] În timpul valului din 1949 au fost deportați și membri ai Organizației „Martorii lui Iehova” în cazul dacă unul din membrii familiei era în detenție, sau dacă familia era considerată „de chiaburi”. Din cauza suspiciunii Consiliului de Miniștri al RSSM că Organizația se va extinde și va influența comunitatea, a fost întocmită o nouă solicitare către puterea centrală cu scopul

de a interzice funcționarea cultelor religioase. În „Scrisoarea-cerere a Consiliului Ministerului RSSM pentru închiderea comunităților religioase”, fiind intitulată „secret”, emisă la 23 septembrie 1950, erau indicate mai multe cazuri de agitație și de opunere procesului de colectivizare. Ca răspuns la scrisoare, la 21 octombrie 1950, Consiliul de Miniștri al RSSM în cadrul Consiliului de Stat al URSS, va ordona interzicerea liberii deplasări a membrilor confesiunii religioase prin alte localități, interzicerea propagandei religioase la postul de muncă, la fel în cadrul unor campanii, instituții, colhozuri etc., spații publice, lângă râuri, câmpii etc. [12] Pentru a rezolva problema confesiunii religioase „Martorii lui Iehova”, la ordinul lui I.V. Stalin, 19 februarie 1951, va fi emisă „Nota Ministerului Securității de Stat al URSS” , „Despre deportarea participanților antisovietici a sectelor iehoviste și membrii familiilor acestora din regiunea estică a RSS Ucraineană, Bielorusă, Moldovenească, Lituaniană, Letonă și Estonă”, „strict secret” [1, pp. 612- 613]

Persecuția va continua și în perioada 1958-1965, fiind emise o serie de hotărâri, indicații, rezoluții cu referire la răspândirea ideologiei ateiste și încercarea subminării elementului religios, astfel fiind emisă Hotărârea CC al PCUS din 4 octombrie 1958 „Despre nota Departamentului de Propagandă al PSUS pentru republicile unionale „Cu privire la neajunsurile propagandei științifico-ateiste”; Hotărârea din 7 martie 1959 „Cu privire la reevaluarea clădirilor mănăstirești, bisericilor și caselor de rugăciune”; Hotărârea CC al PCUS „Cu privire la sarcinile propagandei de partid în condițiile contemporane” și „Cu privire la măsurile de eliminare a încălcărilor legislației cultelor”; Indicația Consiliului pentru problemele cultelor religioase de pe lângă Consiliului de Miniștri al URSS, în 1960, Consiliul Unional al creștinilor evangheliști-baptiști etc. [16] La 29 mai 1980, Consiliul pentru Culte a adoptat o rezoluție „Cu privire la stadiul și măsurile de consolidare a activității de identificare și prevenire activității ilegale ale sectei Martorilor lui Iehova. Această decizie a primit o mare importanță. Chiar și după moartea lui I. V. Stalin, observăm că cultele religioase vor fi în continuare supravegheate și supuse persecuției. [9, p.62].

Până în 1991 au fost emise un ansamblu de acte legislative ce urmăreau represia Bisericii și cultelor religioase. Cu toate că după moartea lui I. V. Stalin regimul scade din intensitatea atrocităților, oricum se vor produce un ansamblu arestări, deportări, URSS fiind un stat ateist. Fiind intens persecutați membrii „sectelor religioase”, îndeosebi cele considerate ilegale, precum sunt Martorii lui Iehova. Activitatea Martorilor lui Iehova, chiar și după eliberarea din deportare va fi strict monitorizată de organele securității.

Martorii lui Iehova și celelalte culte din RSS Moldovenească vor fi judecați în conformitate cu codurile penale din Republica Sovietică Socialistă Ucraineană și Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă. Vom analiza articolele din Codul Penal al RSSFR pentru a identifica prevederile documentului ce ține de persecuția Martorilor lui Iehova. Articolele din Codul Penal, în conformitate cu

care erau judecați „Martorii lui Iehova”, erau cele politice. Pentru pedepsirea membrilor Organizației „Martorilor lui Iehova” va fi aplicat „Capitolul întâi. Crime de stat. 1. Crime contrarevoluționare” articolul 58-10 din Codul Penal al RSSFR – agitație și propagandă antisovietică. Articolul 58-10. Propaganda sau agitație care conține îndemnul de a răsturna, submina sau slăbi puterea sovietică sau de a comite crime contrarevoluționare individuale, precum și distribuirea, sau producerea, sau depozitarea literaturii de același conținut, presupune - închisoare pe o perioadă de cel puțin șase luni. Aceleași acțiuni în timpul tulburărilor în masă sau folosind prejudecățile religioase sau naționale ale maselor, sau într-o situație militară, sau în zonele declarate conform legii marțiale, presupun: măsurile de protecție socială prevăzute la art. 58-2”. Martorii lui Iehova erau condamnați în conformitate cu alte articole, cea mai grea sentință fiind „trădarea patriei”, articolul 58-1 a „Trădarea patriei, adică acțiunile săvârșite de cetățenii URSS în detrimentul puterii militare a URSS, a independenței sale de stat sau a inviolabilității teritoriului său, cum ar fi: spionajul, divulgarea secretelor militare sau de stat, dezertarea în fața inamicului, zbor în străinătate este pedepsit - cea mai mare măsură a pedepsei penale - executarea cu confiscarea tuturor bunurilor, iar în circumstanțe atenuante - închisoare pe un termen de zece ani cu confiscarea tuturor bunurilor.” [24], [1, p. 294]

De asemenea, puteau să fie învinuiți conform punctului 2 „Crime deosebit de periculoase împotriva ordinii de guvernare din URSS”, Capitolul I, articolul 59-7. Propaganda sau agitația care vizează incitarea la vrăjmașie sau la discordie națională sau religioasă, precum și distribuirea sau producerea și păstrarea literaturii de aceeași natură atrage după sine: închisoare de până la doi ani.” Martorii lui Iehova erau învinuiți și pentru neînrolarea în armată (ceea ce este interzis conform credinței), astfel articolul 59-4 stipulează „Sustragerea de la chemarea la serviciul militar activ presupune - munca corectivă de până la un an. Sustragerea de la o altă chemare la serviciul militar activ în circumstanțe agravante, în special prin vătămarea corporală a propriei persoane, simularea de boală, falsificarea documentelor, mituirea unui funcționar etc. sau sub pretextul convingerilor religioase, atrage: închisoare de până la cinci ani.” Totodată, se va pedepsi prin lege convingerea unei persoane de a nu se înrola în armată sau a refuza participarea la război, astfel articolul 59-5 prevede „Sustragerea persoanelor scutite de serviciul militar din motive religioase, de la recrutarea în timp de război presupune pedeapsa cu închisoarea pe o perioadă de cel puțin un an.”

O metodă de lichidare în masă a membrilor organizației „Martorii lui Iehova” și familiilor acestora va fi deportarea, în acest fel, la 1 aprilie 1951 Martorilor lui Iehova și familiile acestora din RSS Moldovenească și alte republici unionale, în cadrul operației „Sever”(Nord), au fost deportați în Siberia. Deportați noaptea, fără a fi preîntâmpinați, încălcându-se un ansamblu de drepturi și libertăți, inclusiv dreptul la judecată, fiindu-le confiscată toată proprietatea. Totodată a fost încălcat

articolul 57, Constituția din 1936, care prevede „Cetățenii URSS au dreptul la protecție judiciară împotriva încălcării ale onoarei și demnității, vieții și sănătății, personale libertate și proprietate.” [25] După moartea lui Iosif Stalin la 5 martie 1953, a fost elaborată o amnistie ce prevedea o atitudine mai binevoitoare față de Martorii lui Iehova. Comisia de stat a început să verifice sentințele. Mulți martori au fost eliberați din detenție, iar altora le-a fost modificată sentința, 25 de ani de închisoare au fost înlocuiți cu 10. Însă, amnistia nu era prevăzută pentru Martorii lui Iehova deportați în 1951. Totodată, amnistia nu prevedea libertatea conștiinței și predica religia. Martorii lui Iehova, după eliberare, au primit grele sentințe, iarăși fiind arestați. [9, p. 30] Astfel, Martorii lui Iehova erau învinuți de acțiuni deosebit de grave de la propaganta antisovietică, până la spionaj și trădare de patrie. Conform Codului Penal din 1960, articolul 70. Agitație și propagandă antisovietică și articolul 72 „Săvârșirea unor infracțiuni de stat deosebit de periculoase și echivalează cu participarea la o organizație antisovietică” fac referire la pedeapsa organizațiilor religioase ilegale, existente în URSS, calificate ca „ organizație antisovietică”. Până în anul 1965 Martorii lui Iehova puteau să fie deportați, deținuți în Gulag. Abia în anul 1965 este emis „Ucazul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS referitor la lichidarea regimului de deportare și pentru iehoviști.” [1, p. 295]

Prin urmare, după procesul de formare și consolidare a RSS Moldovenești, au fost încălcate un ansamblu de drepturi fundamentale ale omului, apogeul fiind în perioada stalinistă, societate trecând prin teroare, devenind un fel de „sclavi contemporani”. Libertatea conștiinței a fost încălcată, credincioșii trecând printr-o îngrozitoare represie consfințită la nivel constituțional (legea fundamentală în URSS) și prin alte legi, decrete etc. Organizația religioasă „Martorii lui Iehova” au suportat consecințele neacceptării de către statul sovietic o unei ideologii diferite de cea impusă la nivel oficial, fiind pedepsiți cu închisoare de până la 25 de ani sau deportare în Siberia etc. Considerăm important de a promova valorile democratice, de a ține vie memoria, de a nu permite ororile comise de criminali și adepții acestora să se repete pentru că orice slăbiciune a democrației, ori uitarea istoriei, poate duce la crearea contextului favorabil pentru instaurarea unui regim criminal.

Referințe bibliografice>

Monografii și cărți:

1. Fuștei N. Persecutarea organizației religioase „Martorii lui Iehova”. Operația „Sever” (1951) în RSSM / Nicolae Fuștei ; Acad. de Științe a Moldovei, Inst. de Istorie. – Ch. : Cuvântul-ABC, 2013. – 260 p.
2. Olaru – Cemîrtan V. Deportările din Basarabia : 1940- 1941, 1944- 1956 / Viorica Olaru-Cemîrtan. – Ch.: Pontos, 2013. – 548 p
3. Pasat V. Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldovenești 1940-1950, Tipografia Rosspen, 2006.- 456 p

4. Petrencu A. Teroarea Stalinistă în Basarabia, Studii, Documente, Memorii, Chișinău, Tipografia „Balacron”, 2013- 360 p.
5. Tihanov L. Politica statului sovietic față de cultele din R.S.S. Moldovenească, (1944-1965) / Ludmila Tihonov. – Ch. : Prut Internațional, 2004. – 170 p.
6. Бережко К. А. История Свидетелей Иеговы (архивы КГБ). Тип. РА, Арт-Лайф”, 2012, - 220 с.
7. Иваненко С. О людях, никогда не расстающихся Библией. —М.: Арт-Бизнес-Центр, Россия, 1999. — 271 с.
8. Одинцов М. Совет Министров СССР постановляет: «Выселить навечно!»: Сб. док. и материалов о Свидетелях Иеговы в Советском Союзе (1951-1985 гг.) / М. И. Одинцов. – Москва: Объединение исследователей религии, Арт-Бизнес-Центр, 2002. – 240 p.
9. Одинцов М. Свобода совести в России исторический и современный аспекты. Выпуск 9. Сборник статей. – СПб.: Российское объединение исследователей религии, Санкт-Петербург, 2011– 512 с
10. Пасат В. Трудные страницы истории Молдовы, 1940-1950-е гг.: [Сб. арх. док. и материалов] с коммент. / В. И. Пасат. – Москва: Терра, 1994. – 800 p.

Articole și publicații de presă

11. Cașu I. Gulagul basarabean: deportări, represiuni, foamete (1940- 1941, 1944-1951). Comunism și represiune în România. Istoria tematică a unui fratricid național / coord. : Ruxandra Cesereanu. – Iași, 2006. – P. 190-208.
12. Chihai N. Cauzele celui de-al treilea val de deportare reflectate în sursele documentare și mărturiile de istorie orală. Metodologii contemporane de cercetare și evaluare : Conferința științifică națională a doctoranzilor dedicată aniversării a 75-a a USM, 22-23 aprilie 2021. Chișinău : CEP USM, 2022
13. Fuștei N. Comunități religioase ilegale din RSSM (1944-1965), Anuarul Institutului de Istorie, Nr. 9 / 2020
14. Fuștei N. Motive doctrinare pentru persecutarea „Martorilor lui Iehova” / Nicolae Fuștei // Revista de Istorie a Moldovei. – 2013. – Nr 4. – P. 48-64.
15. Fuștei N. Organizarea și lichidarea comunităților religioase în perioada 1944-1965 în RSS Moldovenească / Nicolae Fuștei // Anuarul Institutului de Istorie : Materialele ses. șt. anuale, 21 dec. 2016. – Ch., 2017. P. 304-315.
16. Fuștei N. Istoria relațiilor dintre statul sovietic și cultele religioase pe perioade. Reconstituiri istorice : Civilizație, valori, paradigme, persona-

- lități: In honorem academician Valeriu Pasat. Chișinău : Biblioteca Științifică (Institut) „A. Lupan”, 2018
17. Olaru-Cemîrtan V. Dosarele secrete ale deportării din 1951: studiu de caz, *Destin românesc*, revistă de istorie și cultură, 2008, nr. 2-3 (54): 203-228.
 18. Petrencu A. Locul de unde a pornit Gulagul / Anatol Petrencu // *Limba Română*. – 2015. – Nr 5/6. – P. 361-373.
 19. Petrencu A. Regimul totalitar în R.S.S: Moldovenească: trăsături generale și particularități locale / Anatol Petrencu // *În serviciul Zeiței Clio*. – Ch., 2001. – P. 295-301.
 20. Tihanov L. Deportările religioase și operațiunea “Nord” din 1951 / Ludmila Tihonov // *Symposia Professorum. Ser. Istorie și Științe Politice : materialele ses. șt., 15-16 oct. 2004*. – Ch., 2005. – P. 100-108.

Resurse Web:

21. Anuarul Martorilor lui Iehova pe 2004 pag. 95-124, [citată 22.09.22] Disponibil: <https://wol.jw.org/ro/wol/d/r34/lp-m/302004006?q=deportare&p=par>
22. Codul Penal al Republicii Sovietice Socialiste Ucraineană [citată 15.10.22] Disponibil:https://ru.m.wikisource.org/wiki/%D0%A3%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%9A%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81_%D0%A0%D0%A1%D0%A4%D0%A1%D0%A0_%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D0%B8_1926/%D0%A0%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F_11.01.1956?fbclid=IwAR0ZR5COQ53xDNuUduIIHNTJ8mlQGo6l_OtA-Dk7mvHv5UDxY8A0A1X9Iqi4
23. Codul Penal al Republicii Sovietice Federative Socialistă Rusă din 1926. [citată 19.10.22]
Disponibil:<https://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1977.htm?fbclid=IwAR3ghCAQ0WacIRC0iKBW4KmsNMNcXrUbMTUcRGoUrwuUgBxdQ59s4FIp3CU>
24. Constituția Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste din 1977. [citată 19.10.22]
Disponibil:<http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1936.htm?fbclid=IwAR1j7kw9DLowm3J8KbJsuVJbmdt-SOGWAnI5TTJ-TLQiIggZudyi1kpShwM>
25. Constituția Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste din 1936. [citată 19.10.22] Disponibil: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1936.htm>
26. Декрет о свободе совести, церковных и религиозных обществах, 20 января (2 февраля) 1918 г. [citată 19.10.22] Disponibil: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/DEKRET/religion.htm>

LEGEA APLICABILĂ CONTRACTELOR ÎNCHEIATE LA DISTANȚĂ

THE LAW APPLICABLE TO DISTANCE CONTRACTS

CZU: 341.9:347.44:004

Adriana DODON¹

ABSTRACT. *Nowadays, no one doubts that the development of the technology has led to a revolution in the classic way of selling and buying. The electronic contract is characterized by the depersonalization, the dematerialization and the delocalization of the exchanges accomplished by the way of internet. In order to protect consumers the Civil code provides special provisions for jurisdiction over some of the cases.*

Keywords: *e-commerce, conflict of laws, customer, contract, private international law, applicable law. lex voluntatis.*

Raporturile juridice care presupun încheierea la distanță a contractelor juridice civile sunt de o tot mai mare actualitate. Încheierea contractelor la distanță determină persoanele să-și extindă sfera de comerț, să fie tot mai prezenți pe piața de desfacere indiferent de țara unde se află. Relațiile economice intense dintre persoanele fizice în calitatea lor de consumatori și profesioniști atrage aplicarea în mod inevitabil a caracterului internațional a unui astfel de raport. Având în vedere că în comerțul electronic nu suntem în prezența frontierelor, intervine de fapt problema părților contractante, a legii aplicabile și a competenței jurisdicționale.

În prezentul studiu prezentăm modalitatea de determinare a legii aplicabile unui contract care a fost încheiat la distanță și modul în care gradul de protecție oferit unui consumator de legea unei țări influențează care norme până la urmă se vor aplica în cadrul unui eventual conflict.

Art. 1013 din *Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107/2002* (în continuare - *Codul civil*) [1] specifică că prin contract la distanță se înțelege „orice contract negociat și încheiat între profesionist și consumator în cadrul unui sistem de vânzări sau de prestări de servicii la distanță organizat, fără prezența fizică simultană a profesionistului și a consumatorului, cu utilizarea exclusivă a unuia sau a mai multor mijloace de comunicare la distanță până la și în momentul în care este încheiat contractul, inclusiv orice comandă făcută de consumator care produce efecte obligatorii asupra lui.”

Contractele încheiate la distanță presupun ca atât faza de negociere cât și cea de încheiere a contractului să aibă loc la distanță, fără ca părțile contractante să fie prezente fizic și simultan.

¹ Adriana DODON, Universitatea de Stat din Moldova, ORCID: 0000-0002-4772-1177, e-mail: dodon_adriana@yahoo.com

Una din caracteristicile specifice contractelor încheiate la distanță constă în metoda de încheiere a acestora. Astfel, că încheierea unui contract trebuie să aibă loc în cadrul unui sistem de vânzări sau de prestări de servicii organizat și direct legat de activitatea profesionistului care „utilizează în mod exclusiv unul sau mai multe mijloace de comunicare la distanță.”

Obiectul contractului la distanță acesta poate fi un bun sau un serviciu, prin urmare poate fi orice tip de contract numit sau nenumit care se referă la furnizarea de bunuri sau prestarea de servicii, inclusiv contractele cu obiect mixt. [2]

În același timp în cazul contractelor la distanță nu pot face obiectul acestuia, următoarele domenii așa cum le enumeră *Codul civil* la art. 1018 alin. (2):

„a) contracte de prestare a unor servicii sociale, inclusiv de cazare socială, de îngrijire a copiilor și de susținere a familiilor și a persoanelor în scopul depășirii unor situații de dificultate;

b) contracte având ca obiect serviciile de sănătate orientate spre nevoile populației de ocrotire și recuperare a sănătății, realizate prin folosirea cunoștințelor profesionale medicale și farmaceutice;

c) contracte având ca obiect jocurile de noroc, care implică mizarea pe un pot cu valoare pecuniară, inclusiv loterii, jocuri de cazinou și tranzacții de tipul pariurilor;

d) contracte referitoare la servicii financiare;

e) contracte pentru dobândirea sau transferul unor drepturi asupra unui bun imobil, cu excepția contractelor privind serviciile agenților imobiliari și a celor privind închirierea unor spații în scopuri nerezidențiale;

f) contracte având ca obiect construirea unor clădiri noi, transformarea substanțială a unor clădiri existente sau închirierea de locuințe în scopuri rezidențiale, cu excepția celor privind construcția unor anexe la clădiri și a celor privind repararea și renovarea clădirilor;

g) contracte privind pachetul de servicii de călătorie;

h) contracte privind cazarea periodică, privind produsele de vacanță pe termen lung, contracte de intermediere a produselor de vacanță și de intermediere a participării la un sistem de schimb;

i) contracte care sunt autentificate, fie în virtutea legii, fie la cererea părților, de către un notar care trebuie să se asigure, furnizând informații juridice cuprinzătoare, că încheierea contractului survine numai după ce consumatorul a analizat cu atenție aspectele juridice și a luat cunoștință de sfera de aplicare juridică a acestuia;

j) contracte având ca obiect furnizarea alimentelor, băuturilor sau a altor bunuri de consum casnic curent, livrate fizic de către un profesionist care se deplasează frecvent sau periodic la domiciliul, reședința temporară sau locul de muncă al consumatorului;

k) contracte de prestare a unor servicii de transport de pasageri, cu excepția dispozițiilor art. 1017 alin. (2)-(4);

l) contracte încheiate prin intermediul automatelor sau incintelor comerciale automatizate;

m) contracte încheiate cu furnizorii de servicii de comunicații electronice prin telefoane publice cu plată, pentru utilizarea acestora, sau încheiate pentru utilizarea unei conexiuni unice prin telefon, internet sau fax, stabilite de un consumator.”

Până la intrarea în vigoare a *Legii nr. 133/2018 privind modernizarea Codului civil și modificarea unor acte legislative* (în continuare - Legea nr. 133/2018) [3] legislația civilă nu conținea normele conflictuale expres aplicabile contractelor încheiate cu consumatorii. Prin adoptarea de către Parlament a Legii nr. 133/2018, așa cum se arată și în nota informativă [4] aferentă, cartea a cincea din *Codul civil* a fost completată cu un șir de articole scopul cărora este de a moderniza dreptul internațional privat al Republicii Moldova, conform ultimelor tendințe europene și internaționale în materie și de a face legislația în materie mai exactă și mai previzibilă.

În materia dreptului internațional privat, legislația națională nu dispune de norme conflictuale care ar stabili în mod expres care este legea aplicabilă contractelor încheiate prin mijloace electronice sau la distanță. Totuși la art. 2620 din *Codul civil* în cazul contractelor încheiate cu consumatorii nu se pune problema faptului dacă contractul a fost încheiat în prezența părților sau la distanță prin utilizarea mijloacelor electronice. Prin urmare, contractul încheiat de un consumator cu un profesionist este reglementate de legea statului în care își are reședința obișnuită consumatorul cu condiția ca profesionistul: a) să-și desfășoare activitatea comercială sau profesională în statul în care își are reședința obișnuită consumatorul; sau b) prin orice mijloace, să-și direcționeze activitățile către statul în cauză sau către mai multe state, printre care și statul în cauză, iar respectivul contract să se înscrie în sfera activităților respective.

Textul art. 2620 din *Codul civil* se bazează pe normele conflictuale cuprinse în *Regulamentul nr. 593/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 iunie 2008 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale (Roma I)* [5] cunoscut sub denumirea marginală - *Regulamentul Roma I*.

Legiuitorul național, prin reglementarea propusă a decis să protejeze consumatorul acordându-i astfel protecția legii statului în care acesta își are reședința sa obișnuită făcându-l mai sigur pe deciziile pe care le ia la încheierea unui contract electronic.

Potrivit art. 6 din *Regulamentul Roma I* prin noțiunea de *consumator* se înțelege persoana fizică care încheie un contract cu un profesionist pentru un alt scop decât cel care intră în sfera sa de activitate profesională. Pornind de la faptul că sarcina probațiunii ține pe persoana care a înaintat acțiunea, este în interesul persoanei să dovedească că acesta la încheierea unui contract a acționat în calitatea sa de consumator.

Regula conflictului de legi în cazul contractelor încheiate cu consumatorii prevăzută de art. 6 din *Regulamentul Roma I*, este evident că se aplică în măsura în care în cauza dedusă judecății este implicat un consumator.

Prin urmare semnificația noțiunii de *consumator* utilizată de art. 6 din *Regulamentul Roma I* nu trebuie să fie ținută de definițiile prevăzute de legislațiile naționale, însă trebuie să-i fie acordată o însemnătate independentă și autonomă. [6, p. 212].

În primul rând noțiunea de consumator prezintă un interes deosebit în calificarea pe care o fac normele conflictuale. Curtea de Justiție a Uniunii Europene (în continuare - CJUE) prin emiterea *Hotărârii A. B., B. B. c. Personal Exchange International Limited* [7] a specificat că noțiunea de *consumator* trebuie interpretată în mod autonom. În speța analizată fiind vorba de o persoană care juca poker în mod profesionist pe una din platformele online, care deține cunoștințe extinse și activitatea respectivă îi aducea câștiguri semnificative. În opinia CJUE acest lucru nu determină persoana să-și piardă calitatea de consumator.

În același context și în art. 17 din *Regulamentul nr. 1215/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 decembrie 2012 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială (reformare)* [8] consumator ar fi persoana care încheind un contract se situează în afara domeniului său profesional.

Totuși pentru ca regula conflictului de legi să fie una aplicabilă, este necesară îndeplinirea de către profesionist cel puțin a unei condiții: a) să-și desfășoare activitatea comercială sau profesională în statul în care își are reședința obișnuită consumatorul; sau b) prin orice mijloace, să-și direcționeze activitățile către statul în cauză sau către mai multe state, printre care și statul în cauză, iar respectivul contract să se înscrie în sfera activităților respective. Aceste două condiții independente una față de alta determină existența unei strânse legături dintre profesionist și țara în care își are reședința obișnuită consumatorul. Dacă prima condiție este una simplă, profesionistul având doar obligația să-și desfășoare activitatea în țara de reședință obișnuită a consumatorului, în ceea ce privește cea de-a doua condiție aceasta din urmă necesită o probare mai complexă în partea ce ține de activitatea direcționată către consumator. În cazul primei condiții, atunci când profesionistul își desfășoară activitatea pe teritoriul statului unde consumatorul își are reședința sa obișnuită, aceasta se consideră îndeplinită dacă profesionistul are o sucursală deschisă, ba mai mult și în situația în care profesionistul organizează deplasarea consumatorului către un stat terț pentru ca acolo să aibă loc încheierea contractului de consum.

Condiția potrivit căreia profesionistul trebuie să-și direcționeze activitatea comercială sau profesională în țara în care își are reședința obișnuită consumatorul, presupune că profesionistul să-și adapteze activitatea la legile naționale ale consumatorului. Conceptul de activitatea direcționată a fost pentru prima dată in-

trodus de Regulamentul (CE) nr. 44/2001 [9] pentru a adapta legile statelor parte la creșterea tot mai mare a activităților comerciale încheiate la distanță și a utilizării tehnologiilor informaționale. Conceptul de activitate direcționată preluat de *Regulamentul Roma I* este în opinia unor autori în mod deliberat formulat vag. Și pct. 24 din considerațiile *Regulamentului Roma I* cu referire la art. 15 lit. c) din Regulamentul (CE) nr. 44/2001 (care a fost abrogat, însă a cărui text coincide cu prevederea de la art. 17 lit. c) din Regulamentul (CE) nr. 1215/2012) menționa că „simplul fapt că o pagină de internet este accesibilă nu este suficient pentru ca articolul 15 să fie aplicabil, mai este necesar ca această pagină de internet să ofere posibilitatea încheierii de contracte la distanță și ca un contract să fi fost efectiv încheiat la distanță, indiferent prin ce mijloace. Limba sau moneda pe care le folosește o pagină de internet nu constituie un factor relevant în acest sens.”

În același timp, CJUE la examinarea unei cauze a oferit definiția noțiunii de activitate „direcționată spre” statul în care este domiciliat consumatorul. Astfel, la examinarea cauzei *Peter Pammer c. Reederei Karl Schlüter GmbH & Co. KG (C-585/08)* și *Hotel Alpenhof GesmbH c. Oliver Heller (C-144/09)* [10] a concluzionat că simpla accesibilitate a paginii internet a comerciantului sau a unui intermediar în statul pe teritoriul căruia este domiciliat consumatorul nu este suficientă pentru a considera activitatea comerciantului drept una direcționată spre acel din urmă stat. În schimb, în calitate de elemente care pot constitui indicii a activității comerciantului ca fiind direcționată spre statul în care consumatorul este domiciliat pot fi natura internațională a activității, utilizarea unei alte limbi sau a unei alte monede decât limba sau moneda utilizată în mod obișnuit în statul în care comerciantul își are sediul, menționarea unor date de contact telefonice cu indicarea prefixului internațional, utilizarea unui nume de domeniu de prim nivel diferit de cel al statului membru în care își are sediul comerciantul.

Potrivit CJUE printre indiciile care ar fi în stare să de-a dovadă că activitatea unei întreprinderi este direcționată spre o țară în care consumatorul își are reședința sa obișnuită ar fi o expresie clară a intenției de a atrage un client oferind în schimb serviciile sau bunurile sale. Revine instanței naționale sarcina de a verifica existența unor astfel de indicii [6, p. 228].

Direcționarea activității spre statul unde își are domiciliul consumatorul are ca scop protecția acestuia, însă aceasta nu trebuie privită ca o protecție absolută. Or, în caz contrar reținerea de către CJUE a unei soluții opuse ar fi avut drept consecință protejarea sistemică a consumatorului în mediul online și impunerea unei sarcini excesive profesionistului de a-și adapta contractele în funcție de statele unde un potențial consumator își are reședința obișnuită.

În acest caz, profesionistul ar putea fi interesat să indice în condițiile generale ale contractului pe care-l propune consumatorului, o clauză care să prevadă aplicarea unei alte legi, decât cea care în mod normal ar fi aplicabilă în lipsa alegerii. Totuși, așa cum prevede și art. 2620 alin. (2) din *Codul civil*, o astfel de

alegere nu poate priva consumatorul de protecția acordată acestuia prin dispoziții de la care nu se poate deroga prin convenție, în temeiul legii care, în lipsa alegerii ar fi fost aplicabilă potrivit regulilor generale. Prin urmare, în *Hotărârea Verein für Konsumenteninformation c. Amazon EU Sàrl* [11] CJUE a determinat că o clauză care figurează în condițiile generale de vânzare ale unui contract de comerț electronic între un profesionist și un consumator, potrivit căreia legea care reglementează acest contract este cea a statului membru în care are sediul acest profesionist, este abuzivă în măsura în care îl induce în eroare pe acest consumator, dându-i impresia că doar legea acestui stat membru se aplică contractului, fără a-l informa despre faptul că beneficiază de asemenea, de protecția pe care i-o asigură dispozițiile imperative ale dreptului care ar fi aplicabil în lipsa acestei clauze, ceea ce este de competența instanței naționale să verifice, în lumina tuturor împrejurărilor relevante.

Cu referire la alegerea legii aplicabile în calitate de *lex voluntatis* în virtutea principiului autonomiei de voință a părților judecătorul ar trebui din oficiu să verifice dacă legea aleasă de părți nu prejudiciază dreptul consumatorului la protecția acordată acestuia de normele imperative ale țării de reședință a consumatorului. Prin urmare judecătorul urmează să identifice acele norme imperative din sistemul de drept al țării consumatorului și să le compare cu prevederile legii pe care părțile au ales-o, pentru a vedea dacă consumatorului i se acordă o protecție mai înaltă sau din contra [6, p. 236].

În conformitate cu art. 2582 din *Codul civil* și art. 9 din *Regulamentul Roma I* normele de aplicare imediată sunt „normele a căror respectare este privită de către un anumit stat drept esențială pentru salvagardarea intereselor sale publice, precum organizarea politică, socială sau economică, în asemenea măsură încât aceste norme corespund oricărei situații care intră în domeniul lor de aplicare, indiferent de legea aplicabilă raportului juridic în temeiul prezentei cărți”. În aceste condiții, dacă legea aleasă de părți oferă o protecție mai înaltă consumatorului, principiul *lex voluntatis* va fi valabil, însă în caz contrar, legea aleasă de părți care diminuează din drepturile consumatorului va fi înlăturată în mod independent de la de către judecător, dacă legea locului de reședință a consumatorului este mai favorabilă.

În privința conceptului de reședință obișnuită a consumatorului menționăm cu toate că acesta nu este definit de *Regulamentul Roma I*, este clar faptul că se referă la locul unde consumatorul *de facto* își are reședința, excluzând astfel, cazurile în care acesta din urmă locuiește temporar sau pentru o perioadă scurtă de timp. Acest concept are două funcții importante: funcția comparativă, atunci când părțile contractante aleg legea aplicabilă contractantului și funcția unui factor obiectiv de clarificare a legii aplicabile în lipsa alegerii. Atât timp cât reședința prin natura sa este variabilă, este important să se stabilească momentul în timp care la rândul său este relevant pentru stabilirea reședinței obișnuite a consuma-

torului [6, p. 235]. Potrivit art. 19 alin. (3) din *Regulamentul Roma I* în scopul determinării locului unde se află reședința obișnuită, momentul relevant îl constituie data încheierii contractului, iar orice modificare a reședinței persoanei nu are relevanță la determinarea legii aplicabile. La art. 38 alin. (2) din *Codul civil* „[R]eședința obișnuită demonstrează o legătură apropiată și stabilă a persoanei fizice cu locul vizat. La determinarea reședinței obișnuite se iau în considerare toate elementele de fapt relevante, în special durata și regularitatea prezenței persoanei în locul vizat, precum și condițiile și motivele acestei prezențe.”

Prezintă interes și cauza *Daniela Mühlleitner împotriva Ahmad Yusufi și Wadat Yusufi* [12] unde CJUE a menționat că pentru a fi aplicabilă regula conflictului de legi în relațiile contractuale cu consumatorii, nu se impune ca contractul dintre profesionist și consumator să fi fost încheiat la distanță. În speță, consumatorul urmărirea încheierea unui contract de vânzare-cumpărare a unui automobil, consultând astfel pagina web a unui magazin online. Însă pentru încheierea nemijlocită a contractului persoana s-a deplasat în Germania unde a și semnat contractul, iar automobilul fiindu-i livrat imediat.

Concluzii

Examinând constatările jurisprudențiale ale CJUE și având în vedere că prevederile legislației naționale în domeniu sunt preluate din instrumentele Uniunii Europene, considerăm judicioasă soluția ca în scopul respectării spiritului legii și a intenției adevărate a legiuitorului, instanțele judecătorești naționale urmează să țină cont de modul de interpretare și aplicare a prevederilor referitoare la determinarea legii aplicabile unui contract încheiat la distanță de un consumator la examinarea unor cauze cu obiect similar.

Referințe bibliografice:

1. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107/2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2019, nr. 66-75.
2. Cazacu, V. Contractele încheiate la distanță de consumatori [Accesat: 05.12.2022] Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/354-365.pdf
3. Legea nr. 133/2018 privind modernizarea Codului civil și modificarea unor acte legislative. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 467-479.
4. Nota informativă a proiectului de lege pentru modernizarea Codului civil și modificarea unor acte legislative. [Accesat: 05.12.2022] Disponibil: http://www.justice.gov.md/public/files/2018/transparenta_in_procesul_decizional/martie/1/NF_Civil_New.pdf

5. Regulamentul (CE) nr. 593/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 iunie 2008 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale (Roma I). [Accesat: 05.12.2022] Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008R0593&from=EL>
6. Ferrari /Ragno, Rome I Regulation, Pocket commentaries (2015), Art. 6.
7. Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene A. B., B. B. c. Personal Exchange International Limited [Accesat:05.12.2022] Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=%25E2%2580%259ECompeten%25C8%259Ba%2B%25C3%25AEn%2Bmateria%2Bcontractelor%2B%25C3%25AEncheiate%2Bde%2Bconsumatori%25E2%2580%259D&docid=235347&pageIndex=0&doclang=RO&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=2942909#ctx1>
8. Regulamentul nr. 1215/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 decembrie 2012 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială (reformare) [Accesat: 05.12.2022] Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/?uri=CELEX%3A32012R1215>
9. Regulamentul (CE) nr. 44/2001 al consiliului din 22 decembrie 2000 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială. Accesat [05.12.2022] Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:02001R0044-20130709&from=SK>
10. Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene în cauza *Peter Pammer c. Reederei Karl Schlüter GmbH & Co. KG (C-585/08)* și *Hotel Alpenhof GesmbH c. Oliver Heller (C-144/09)* Accesat [05.12.2022] Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=83437&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3963524>
11. Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene *Verein für Konsumenteninformation c. Amazon EU Sàrl* Accesat [05.12.2022] Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=182286&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=6699>
12. Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene *Daniela Mühlleitner împotriva Ahmad Yusufi și Wadat Yusufi (C-190/11)* [Accesat: 05.12.2022] Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62011CJ0190>

ALEȘII POPORULUI – CATEGORIE DISTINCTĂ DE FUNȚIONARI PUBLICI

OFFICIALS ELECTED BY THE PEOPLE – A DISTINCT CATEGORY OF PUBLIC OFFICERS

CZU: 352.08:342.9

Victor DONOS¹

ABSTRACT. *The study is devoted to the analysis of the people's elected officials as a distinct category of public servants of the state. Starting from the notions of public function, civil servant, public dignity and person holding a public dignity function, it is realizing a clear delimitation of public officials from civil servants, as well as dignitaries elected by the appointed dignitaries.*

Keywords: *public function, civil servant, public dignitary, dignitary, elected dignitary, appointed dignitary, local elected, national elected.*

REZUMAT. *Studiul este consacrat analizei aleșilor poporului ca categorie distinctă de funcționari publici ai statului. Pornind de la noțiunile de funcție publică, funcționar public, funcție de demnitate publică și persoană ce deține o funcție de demnitate publică, se încearcă o delimitare clară a demnitarilor publici de funcționarii publici, precum și a demnitarilor aleși de cei numiți.*

Cuvinte-cheie: *funcție publică, funcționar public, funcție de demnitate publică, demnitar, demnitar ales, demnitar numit, ales local, ales național.*

Unul dintre elementele fundamentale ale statului este *puterea publică*, chemată să diferențieze și particularizeze statul ca formă de organizare socială de orice altă formă de grupare a oamenilor în societate. Prin exercitarea *puterii publice*, statul impune propria sa voință persoanelor aflate pe teritoriul său, chiar și împotriva voinței acestora. De asemenea, prin instituțiile sale statul impune respectarea normelor juridice nu doar în raportul indivizilor cu acesta, ci și între indivizi ca participanți la diversele raporturi juridice [1, p. 4].

Pornind de la faptul că statul este o entitate abstractă, nefiind reglementată la nivel instituțional, acesta acționează în raporturile cu persoanele aflate pe teritoriul său sau față de care are drepturi și obligații prin intermediul unei categorii speciale de persoane, apte să pună în mișcare *puterea publică* [2, p. 1]. Această categorie de persoane sunt *funcționarii publici*.

Complexitatea sistemului administrației publice a determinat existența mai multor categorii de *funcționari publici*, unii chiar cu un statut distinct, cunoașterea cărora permite o înțelegere mai bună a mecanismului administrativ al statului și,

¹ Victor DONOS, doctorand, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6941-2586>, e-mail: donosvictor@gmail.com, Școala Doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova

la nevoie, identificarea subiecților responsabili de activitatea acestuia și rezultatele obținute [1, p. 4]. În acest sens, este de precizat că în ciuda percepției quasi-generale care consideră că „*funcționarii publici* reprezintă o categorie privilegiată de persoane din cadrul unei societăți”, în realitate, aceștia nu numai că nu se bucură de privilegii, ci, dimpotrivă, „sunt supuși unei responsabilități crescute față de restul categoriilor sociale” [2, p. 1].

Sub aspect teoretic, o problemă importantă care a fost ridicată în literatura de specialitate s-a referit la necesitatea identificării în cadrul tagmei funcționarilor publici a calității de *ales* (al poporului) / *demnitar ales*, dată fiind confuzia des făcută între aceștia, pe de o parte, și alte categorii de persoane care dețin funcții publice sau de demnitate publică în administrația centrală și locală, pe de altă parte. Sunt situații în care *aleșii* sunt asimilați salariaților ori funcționarilor publici în sens restrâns sau sunt confundați cu persoane ce beneficiază de prerogativa de putere publică desemnate de organe colegiale în cadrul serviciilor publice locale sau de interes național [3, p. 15]. Prin urmare, a apărut necesitatea de a înlătura confuziile, de a identifica subiecții ce fac parte din categoria *aleșilor* și de a scoate în evidență principalele trăsături ce îi individualizează [1, p. 4].

Pornind de la cele menționate, în continuare, ne propunem să reflectăm asupra categoriei *aleșilor poporului*, în vederea identificării acestora în sistemul *funcționarilor publici* și elucidării unor particularități ale statutului lor juridic.

În vederea realizării acestui scop considerăm necesar de a porni de la însăși noțiunea de *funcție publică* și *funcționar public*, *funcție de demnitate publică* și *demnitar public*, precum și categoriile acestora.

Funcția publică. În literatura de specialitate românească, *funcția publică* a fost definită ca „o situație juridică, predeterminată normativ, constituită dintr-un complex de drepturi și obligații prin a căror realizare se înfăptuiește în mod specific competența unui organ de stat, exercitându-se puterea publică în conformitate cu atribuțiile ce revin autorității respective” [4, p. 77].

Alt autor arată că prin *funcție publică* se înțelege situația juridică ce constă în „ansamblul drepturilor și obligațiilor care formează conținutul raportului juridic complex dintre persoana fizică respectivă și organul care l-a investit” [5, p. 561] sau „complexul drepturilor și obligațiilor de interes general stabilite potrivit legii în scopul realizării competenței unei autorități publice sau instituții publice de către persoanele legal investite” [6, p. 413].

Important este de specificat că *funcția publică* are un caracter obligatoriu, prin îndatorirea exercitării drepturilor și cea de îndeplinire a obligațiilor care-i alcătuiesc conținutul, în sensul că „ea nu este o facultate sau o posibilitate, de genul dreptului subiectiv conferit persoanelor fizice sau juridice și față de care există latitudinea de a intra sau nu, după voință, în raporturi juridice conform interesului propriu” [4, p. 92]. De aici, *funcția publică* poate fi definită atât din punct de vedere obiectiv, cât și subiectiv. În primul caz, „*funcția publică* este o

situație juridică predeterminată statutar”, iar în cel de-al doilea, *funcția publică* reprezintă un „ansamblu de atribuții și responsabilități întrucât responsabilitatea este subiectivă, aparținând întotdeauna unei persoane determinate” [2, p. 14].

La nivel normativ, *Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public* nr. 158/2008 [7], definește noțiunile analizate (în art. 2) după cum urmează:

- „*funcție publică* – ansamblul atribuțiilor și obligațiilor stabilite în temeiul legii în scopul realizării prerogativelor de putere publică”;
- „*funcționar public* – persoană fizică numită, în condițiile prezentei legi, într-o funcție publică”.

Dincolo de aceasta, aceeași lege definește și o altă noțiune relevantă pentru cercetarea noastră, precum este cea de *funcție de demnitate publică* – desemnată ca „funcția publică ce se ocupă prin mandat obținut direct în urma alegerilor organizate sau, indirect, prin numire în condițiile legii”.

Pornind de la aceste momente și ținând cont de faptul că statutul persoanelor ce dețin funcții de demnitate publică este reglementat printr-un act legislativ distinct – *Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică* nr. 190/2010 [8], putem deduce că în Republica Moldova există două categorii distincte de *funcții publice* [1, p. 5]: *funcții publice* și *funcții de demnitate publică*.

Tipologia funcțiilor publice. Pentru o înțelegere mai clară a acestor două categorii de funcții publice, considerăm important a trece succint în revistă tipologia acestora.

Funcțiile publice. Potrivit art. 7 din *Legea nr. 158/2008* citată, „conform nivelului atribuțiilor titularului, funcțiile publice se clasifică în următoarele categorii: a) funcții publice de conducere de nivel superior; b) funcții publice de conducere; c) funcții publice de execuție.”

Practic, o asemenea clasificare este expusă/analizată și în doctrina de specialitate, în care se precizează că „criteriul ce stă la baza identificării acestor categorii este nivelul atribuțiilor” [2, p. 16].

Dincolo de aceasta, doctrina operează și cu alte clasificări, care prezintă o anumită importanță. Astfel, în funcție de *natura juridică a autorității în care se regăsește*, se disting [2, p. 15]:

- *funcții publice de stat* – funcții stabilite de lege în cadrul ministerelor, organelor de specialitate ale administrației publice centrale și în cadrul autorităților administrative autonome;
- *funcții publice teritoriale* – funcții stabilite de lege în cadrul instituției prefectului, serviciilor publice deconcentrate ale ministerelor și ale celorlalte organe ale administrației publice centrale din unitățile administrativ-teritoriale;
- *funcții publice locale* – funcții stabilite de lege în cadrul aparatului propriu al autorităților administrației publice locale și al instituțiilor publice subordonate acestora.

După *sursa legislativă* sunt identificate [2, p. 15]: *funcții* prevăzute numai în Constituție (funcțiile de demnitate publică și unele funcții eligibile); *funcții* prevăzute în Legea-cadru și *funcții* prevăzute în statute speciale, stabilite în anumite sectoare ori pentru anumite organe.

După *modul de desemnare* a titularilor sunt identificate [2, p. 15]: *funcții* care presupun numirea titularilor; *funcții* care presupun repartizarea titularilor și *funcții* care presupun alegerea titularilor (de către popor, de către Parlament, de consilii locale, de diverse adunări sau consilii de conducere etc.).

După *regimul juridic* aplicabil, se disting [2, p. 20]:

- *funcții* cărora li se aplică un regim de drept public, axat pe competiție politică (parlamentari, miniștri, secretari de stat, aleși locali);
- *funcții* cărora li se aplică regimul dreptului comun, prin care se înțelege regimul stabilit prin Legea-cadru pentru funcționarii publici;
- *funcții* cărora li se aplică regimuri statutare speciale, potrivit Statutului, precum: magistrați, cadre active ale armatei, polițiști etc.

După cum se poate observa, în clasificările expuse sunt incluși atât funcționarii publici, cât și funcționarii care dețin funcții de demnitate publică. În cele ce urmează însă ne propunem să reflectăm în exclusivitate asupra categoriilor de funcționari ce dețin *funcții de demnitate publică*, denumiți legal (în art. 2 alin. (3) din Legea nr. 190/2010) – *demnitari*.

Funcțiile de demnitate publică. Reamintim că în clasificarea funcțiilor publice după modul de dobândire a atribuțiilor au fost identificate două mari categorii:

- *funcții publice statutare*, reglementate de Legea-cadru în domeniu (în cazul nostru Legea nr. 158/2008) și
- *funcții publice lato sensu* (funcții de demnitate publică), adică un ansamblu de atribuții și responsabilități care sunt dobândite fie prin alegeri universale, la nivel național ori la nivel local, fie prin numire pe criterii pur politice [2, p. 21].

Înainte de a ne referi nemijlocit la categoriile de *funcții de demnitate publică*, considerăm necesar a reflecta succint asupra esenței și particularităților acestor funcții, specificate în legislație și identificate în literatură de specialitate.

Astfel, potrivit art. 2 din Legea nr. 190/2010: „(1) Funcțiile de demnitate publică se instituie în temeiul actelor emise de Parlament, de Președintele Republicii Moldova și de Guvern, în limitele competenței lor, stabilite de Constituție și de alte legi. (2) Funcția de demnitate publică este o funcție publică ce se ocupă prin mandat obținut direct, în urma alegerilor, sau indirect, prin numire în condițiile legii. (3) Demnitarii sînt persoane care exercită funcții de demnitate publică în temeiul Constituției, al prezentei legi și al altor acte legislative.”

În doctrină la acest capitol, de asemenea, se menționează că „*funcția de demnitate publică* este acea funcție publică care se ocupă prin mandat direct, prin alegeri organizate, sau indirect, prin numire, potrivit legii” [9, p. 50].

Într-o altă opinie, *funcția de demnitate publică* este definită ca „o funcție publică ce se exercită fie ca urmare a dobândirii unui mandat în mod direct, în urma alegerilor, prin exercitarea dreptului de vot al cetățenilor, fie indirect prin numire de către cei dintâi” [2, p. 26].

Pornind de la definițiile formulate, pot fi reținute următoarele caracteristici ale *funcției de demnitate publică* [1, p. 5-6]:

- se dobândește prin alegeri libere sau numire și nu prin concurs, ca în cazul funcției publice *stricto sensu*;

- se exercită pe o perioadă limitată de timp, de regulă, durata exercitării funcției de demnitate publică este egală cu durata unui mandat sau, precum în cazul membrilor Guvernului, poate să depindă de durata mandatului persoanei care a emis actul de numire;

- puterea discreționară a autorității care a emis actul de numire este mai largă decât în cazul funcțiilor publice *stricto sensu* datorită relațiilor de încredere care trebuie să existe între demnitarul public și autorul numirii în funcție; cu toate acestea, nu este vorba de o putere discreționară absolută, însă oportunitatea emiterii actului de eliberare din funcție poate avea o pondere mai ridicată decât legalitatea, prevalând caracterul politic al actului.

Dincolo de aceste momente, atragem atenția că, în doctrină, s-a ridicat totuși întrebarea dacă *demnitarii publici* sunt funcționari sau nu. Analizând în detalii instituția în discuție, prof. român V.I. Prisăcaru precizează că chiar dacă la o primă vedere *funcția de demnitate publică* este o *funcție publică*, totuși există anumite trăsături care exclude această identitate. Bunăoară, *funcției de demnitate publică* nu-i este proprie una din trăsăturile *funcției publice*, precum este exercitarea în mod continuu. Astfel, deputații și consilierii își desfășoară activitatea numai în sesiuni (deputați) și ședințe (consilieri), precum și în diferite comisii de specialitate. La fel, statutul *funcționarului public* presupune continuitatea și stabilitatea în funcție, în timp ce persoana care ocupă o *funcție de demnitate publică* – deci, o funcție politică – nu întrunește caracteristicile funcționarilor publici de carieră, al căror regim juridic este reglementat distinct de cel al funcționarilor ce ocupă *funcții de demnitate publică* [9, p. 50-51].

Pe de altă parte, cercetătorul precizează că „una dintre trăsăturile *funcțiilor de demnitate publică* – cu unele excepții – constă în faptul că, de regulă, acestea au caracter politic. De aici, funcționarii din această categorie, în trecut, dar și acum sunt considerați *funcționari politici*. Cu alte cuvinte, ocuparea funcțiilor de demnitate publică se face de către persoane cu apartenență politică, fie ca rezultat al alegerilor, fie prin numire, la propunerea partidului (partidelor de guvernământ)” [9, p. 53].

De la regula potrivit căreia *funcțiile de demnitate publică* sunt numite pe criterii politice există și excepții, în sensul că „sunt și unele funcții pentru care, prin legile de organizare și funcționare a autorităților publice, se interzice ca membrii

acestora, și cu atât mai mult conducerile lor să facă parte din partidele politice” [9, p. 54]. Este cazul, de exemplu, al membrilor Curții Supreme de Justiție, al judecătorilor sistemului judecătoresc, al judecătorilor Curții Constituționale, al șefului de stat etc.

Dincolo de definire și identificarea trăsăturilor distincte, doctrina operează și cu clasificarea *funcțiilor de demnitate publică*, acestea fiind grupate în două mari categorii [2, p. 23-24]:

A. *Funcții de demnitate publică de la nivel central* – sunt funcțiile ocupate de:

- Șeful statului;
- la nivelul Parlamentului – președinte și vicepreședinte, deputați, președinte și vicepreședinte al comisiei permanente a Parlamentului, președintele fracțiunii parlamentare etc.;
- la nivelul Guvernului: miniștrii;
- la nivelul altor autorități centrale: președinte, judecător, judecător asistent al Curții Constituționale, președinte, membru al Consiliului Superior al Magistraturii cu activitatea de bază în Consiliu, inspector-judecător din Inspekția judiciară; președinte, vicepreședinte, judecător al Curții Supreme de Justiție, președinte, vicepreședinte, membru al Curții de Conturi, Avocatul Poporului etc.

B. *Funcții de demnitate publică de nivel local* – primarii și viceprimarii, primarul general și viceprimarul municipiului, pretori și vicepretori, președinte, vicepreședinte al raionului etc.

Pornind de la aceste categorii de funcții, prof. român V.I. Prisăcaru precizează că *demnitarii* se împart în trei categorii, în funcție de competența teritorială pe care le-o dă *demnitatea publică* pe care o ocupă [9, p. 52], după cum urmează:

- *demnitari naționali*,
- *demnitari județeni* (raionali – e.n.) și
- *demnitari locali* (municipali, orășanești și comunali).

Fiecare dintre aceste trei categorii de demnitari ocupă *funcții de demnitate publică* diferite, care prin atribuțiile și responsabilitățile lor se deosebesc unele de altele, fără a lua în considerare faptul că ocuparea acestor *funcții de demnitate publică* se face prin alegere sau numire [9, p. 52].

Pe lângă categoriile de *funcții de demnitate publică* enunțate, în opinia noastră, mai poate fi identificată o clasificare a acestora în funcție de modul de desemnare (alegere sau numire) în următoarele categorii [1, p. 6]:

- *funcții de demnitate publică alese*: șeful statului, deputații, primarii, consilierii locali și raionali.
- *funcții de demnitate publică numite*: toate celelalte funcții.

În mod corespunzător, în cadrul categoriei de *demnitari publici*, putem lesne distinge *demnitari aleși* și *demnitari numiți*. Cel mai important este că *demnitarii aleși* ocupă în exclusivitate *funcții de demnitate publică* de factură politică, ceea

ce în esență determină statutul lor juridic distinct [1, p. 6].

Demnitarii aleși și aleșii poporului. Dat fiind faptul că în cadrul proiectului de cercetare doctorală ne-am propus să studiem anume categoria *demnitarilor aleși* (mai concret pe *aleșii poporului*), în cele ce urmează ne vom axa în special pe aceștia, pentru a identifica cercul lor, categoriile și trăsăturile distinctive.

Inițial, ținem să precizăm că, *de jure*, categoria *demnitarilor aleși* este cu mult mai largă decât am menționat mai sus, din considerentul că destul de numeroși demnitari sunt desemnați în funcție, conform prevederilor legale, prin *alegere*. Acest lucru este vizibil din datele Anexei la *Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică* nr. 190/2010. Pornind de la informația dată, considerăm necesar a identifica următoarele subcategorii de *demnitari aleși*:

- *demnitari aleși de cetățeni* și
- *demnitari aleși de autoritățile publice*.

Ca urmare, considerăm că doar *demnitarii aleși de cetățeni* (în baza votului general, universal, direct, egal și liber exprimat) formează categoria distinctă de *aleși ai poporului*. Totodată, pornind de la faptul că cetățenii aleg în aceeași măsură demnitari la nivel național și demnitarii la nivel local, considerăm că în categoria *aleșilor poporului* intră atât *aleșii naționali*, cât și *aleșii locali*.

Aleșii naționali și aleșii locali. O altă problemă doctrinară este cea a definirii noțiunii de *ales local* și de *ales național* în contextul deselor confuzii ce se fac între diferitele categorii de persoane care își desfășoară activitatea în cadrul autorităților și instituțiilor publice locale și centrale, situații care duc la neclarități ori neînțelegeri cu privire la corecta delimitare a calității pe care fiecare dintre aceste persoane o are în cadrul administrației publice. Spre exemplu, în cadrul instituției primăriei, întâlnim atât *aleși locali*, precum primarul și viceprimarul, dar și *funcționari publici* ce ocupă funcții de conducere sau de execuție, precum și salariați, personal contractual ce desfășoară activități auxiliare sau de deservire în cadrul instituției: șoferi, portari, secretare ori consilieri personali ai primarului încadrați cu contract individual de muncă pe durata mandatului acestuia. Același lucru poate fi spus și despre autoritatea supremă legiuitoare.

Drept urmare, pot fi identificate trei categorii de persoane ce îndeplinesc funcții distincte și au roluri diferite în cadrul administrației publice locale și centrale [3, p. 16; 10, p. 12]: *salariați, funcționari publici și aleși*.

Singurele puncte comune între aceste trei categorii se referă la faptul că, în primul rând, toți prestează o activitate pentru care sunt remunerați în vederea realizării unui interes public, iar pe de altă parte, toți beneficiază de o serie de drepturi ce formează obiectul normelor dreptului securității sociale (cum ar fi dreptul la concediu pentru incapacitate temporară de muncă, la concediu de maternitate și de creștere a copilului, cu indemnizațiile aferente, dreptul la un program cu durată normală de lucru de 8 ore pe zi, 5 zile pe săptămână, dreptul la concediu de odihnă, dreptul la pensie și la alte beneficii sociale). Dar asemănările se opresc

aici [3, p. 16], cercetătorii identificând o serie de trăsături prin care aceștia se evidențiază în raport cu *funcționarii publici*, după cum urmează:

În primul rând, atribuțiile fiecărei categorii în parte, drepturile și obligațiile specifice, precum și răspunderea sunt prevăzute de acte normative distincte, care le conturează statutul.

În al doilea rând, *aleșii locali și cei naționali nu pot avea calitatea de salariat*. Salariații sunt supuși unui regim juridic specific stabilit de dispozițiile Codului muncii. Ceea ce îl caracterizează pe salariat este faptul că el se găsește într-un raport juridic de muncă cu angajatorul, raport ce are drept unic izvor contractul individual de muncă. În temeiul acestuia din urmă, persoana fizică, denumită salariat, se obligă să presteze o activitate pentru și sub autoritatea unui angajator, persoană fizică sau juridică, în schimbul unei remunerații, numită salariu.

În al treilea rând, *aleșii nu pot fi nici funcționari publici* în înțelesul pe care îl dă noțiunii statutul funcționarilor publici reglementat de Legea nr. 158/2008. Din ansamblul reglementărilor în vigoare rezultă că persoanele care ocupă funcții *alese* nu au calitatea de funcționar public și, prin urmare, acestora nu li se aplică prevederile Legii-cadru în domeniu (*Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public* nr. 158/2008), dar nici pe cea de salariat, în cazul lor nefiind incidente dispozițiile Codului muncii.

În al patrulea rând, *funcționarilor publici* le este caracteristică *prerogativa de putere publică*, investire necesară pentru realizarea unor sarcini executive, care nu se regăsește în cazul personalului contractual, al salariaților, dar nici în cazul *aleșilor*, dacă avem în vedere definiția conceptului de putere publică [3, p. 16-17].

În al cincilea rând, *funcționarul public* se află într-un raport de funcție sau de serviciu cu autoritatea sau instituția publică unde își desfășoară activitatea, raport ce are drept unic izvor actul administrativ de numire emis de conducătorul autorității sau instituției publice.

În schimb, definitoriu pentru *demnitarii aleși* este faptul că aceștia stabilesc cu colectivitatea națională sau, după caz, locală un raport, convențional numit *de investire*, un raport aflat în sfera dreptului public și care are drept unic izvor *mandatul*. Numai în cazul acestor demnitari putem vorbi despre *mandat*, conținutul acestuia fiind stabilit de Constituție, legi și regulamente de organizare și funcționare.

Mandatul nu trebuie confundat cu noțiunea similară din dreptul civil, neavând valoarea unui contract. În dreptul public, *mandatul* reprezintă „o investire, o împuternicire, o funcție de autoritate dată aleșilor de colectivitatea națională (popor) sau de cea locală pentru a o reprezenta în sfera administrativă, în vederea îndeplinirii activităților curente, în interes public, la nivelul comunei/satului, orașului, raionului sau statului”. „Mandatul alesului este *expres*, alegătorii urmând să voteze o listă sau, după caz, un candidat, și *general*, deoarece nu impli-

că ratificarea de către electorat a actelor îndeplinite în realizarea atribuțiilor. El trebuie să fie privit numai ca rezultat al alegerilor generale sau locale” [11, p. 42-46].

Nu trebuie uitat că *demnitarii aleși* sunt obligați, pentru a intra efectiv în exercițiul mandatului lor, să depună un jurământ de credință. Astfel, ei dobândesc calitatea de ales de la data validării alegerilor, dar își pot îndeplini atribuțiile numai de la data depunerii și consemnării jurământului de credință.

Prin urmare, pentru a avea calitatea de *ales*, este necesar să primească „giurul” unei colectivități, fie națională (a poporului) – pentru aleșii naționali, fie locală – pentru aleșii locali, și nu al unui organ colegial sau unipersonal. Mai mult, împuternicirea primită trebuie dată prin vot în cadrul unui scrutin organizat conform dispozițiilor legale. Votul trebuie să fie universal, egal, direct, secret și liber exprimat.

În fine, trebuie precizat că mandatul de *ales local* constituie o *funcție de demnitate publică* ce rezultă din alegerile locale, reprezentând colectivitatea pentru realizarea autonomiei locale, în timp ce mandatul de parlamentar reprezintă o *demnitate publică* rezultată tot din alegeri, dar în vederea exercitării prin reprezentare a suveranității naționale.

În concluzie, subliniem că *aleșii poporului* reprezintă o categorie distinctă de funcționari publici (cu statut special), denumiți legal *demnitari publici*, care exercită o funcție de demnitate publică cu caracter politic în baza unui mandat public, obținut în urma desfășurării scrutinelor electorale, fapt ce conturează statutul juridic distinct a acestora în calitatea lor de *demnitari publici aleși*. Din categoria acestora fac parte: șeful statului și deputații – ca *demnitari publici naționali* și primarii, consilierii locali și raionali – ca *demnitari publici locali*.

Referințe bibliografice>

1. DONOS, V., COSTACHI, Gh. *Aleșii poporului în sistemul funcționarilor publici ai statului*. În: *Legea și Viața*, 2018, nr. 11, pp. 4-9.
2. MOCANU-SUCIU, A. *Răspunderea funcționarilor publici*. București: C.H. Beck, 2015. 284 p.
3. PUPĂZAN, C.G. *Răspunderea penală a aleșilor*. București: Hamangiu, 2016. 338 p.
4. SANTAI, I. *Drept administrativ și știința administrației*. Vol. I. Sibiu: Ed. Alma Mater, 2014.
5. IORGOVAN, A. *Tratat de drept administrativ*. Vol. I. București: All Beck, 2001.
6. PETRESCU, R.N. *Drept administrativ*. Cluj-Napoca: Cordial Lex, 2001.
7. *Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public* nr.

- 158 din 04.07.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 230-232 din 23.12.2008 (actualizată – 26.07.2018).
8. *Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică* nr. 190 din 16.07.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 194-196 din 05.10.2010 (actualizat – 27.07.2018).
 9. PRISĂCARU, V.I. *Funcționarii publici*. București: All Beck, 2004. 496 p.
 10. SAITARLÎ, N. *Responsabilitatea – unul din elemente componente ale statutului juridic al alesului local*. În: Buletinul Științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu din Cahul, Științe Sociale, №. 1 (5), 2017, pp. 12-17.
 11. MICU, V. *Răspunderea parlamentară: teorie și practică*. Chișinău: S.n., 2017.

RIGORILE DREPTURILOR OMULUI ÎN CONJUNCTURA SECURITĂȚII NAȚIONALE

RIGORS OF HUMAN RIGHTS IN THE CONJUNCTURE OF NATIONAL SECURITY

CZU: 342.7:355.1

Vadim ENICOV¹

ABSTRACT. *The study aims to develop the concept of human rights in the contemporary context, broadening the perception and extent of protected values. In particular, the meaning of respect for human rights on the security situation is examined. The author argues the major influence that the respect or non-respect of human rights has on security by causing mass discontent, disorder, and possible overthrow of democratic political power. The situation in which the individual believes in the impossibility of guaranteeing his rights through legal methods – first of all through democratic and fair elections, secondly through fair justice – becomes explosive: the wronged personality manifests itself in the street. The opinions presented conclude the rigors of human rights as an important side for ensuring national security, following its conjuncture.*

Keywords: *human rights, personality, national security*

REZUMAT. *Studiul urmărește dezvoltarea conceptului drepturilor omului în contextul contemporan, lărgirea percepției și întinderii valorilor protejate. În special este examinată însemnătatea respectării drepturilor omului asupra stării de securitate. Autorul argumentează influența majoră pe care o are respectarea sau nerespectarea drepturilor omului asupra securității prin provocarea nemulțumirilor în masă, dezordinilor și posibile răsturnări a puterii politice democratice. Situația în care individul se încredințează de imposibilitatea garantării drepturilor sale prin metode legale – în primul rând prin alegeri democratice și corecte, în al doilea rând prin justiție echitabilă – devine explozivă: personalitatea nedreptățită se manifestă în stradă. Opiniile aduse concluzionează rigorile drepturilor omului ca o latură importantă pentru asigurarea securității naționale, urmărind conjunctura acesteia.*

Cuvinte-cheie: *drepturile omului, personalitate, securitatea națională*

Introducere

Începutul secolului XXI a marcat un interes sporit pentru asigurarea drepturilor și libertăților omului, respectiv securității persoanei. Au fost studiate diferite aspecte ale securității, fiind elaborate concepte noi. O particularitate distinctă a abordării contemporane a problemei rezidă în recunoașterea priorității intereselor persoanei și a drepturilor omului în contextul securității.

Promovarea tot mai perseverentă în ultimele decenii, la nivel mondial, a conceptului și a fenomenului securității a determinat majoritatea statelor să includă omul în politica lor de securitate. În principal, incluziunea se înfăptuiește

¹ Vadim ENICOV, Doctorand, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice a USM, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2723-315X> v.enicov@gmail.com

prin consolidarea mecanismelor de apărare a drepturilor și a libertăților omului: dreptul la viață, dreptul la proprietate, dreptul la integritate și altele. Totuși, chiar dacă instituția drepturilor omului rămâne un fundament și un mijloc important, aceasta nu este suficient pentru garantarea securității persoanei, în primul rând în accepțiunea sa subiectivă – ca sentiment personal.

Întru confirmarea acestei idei, subliniem că o componentă importantă a calității vieții omului este considerat sentimentul său de libertate și de protecție față de diferite pericole și amenințări. Aceasta este una din metodele de reducere a vulnerabilității persoanei față de riscurile contemporane. Una dintre probleme este că în Moldova lipsește o concepție clară a securității persoanei.

Dintr-un anumit punct de vedere, o astfel de carență a cadrului de securitate poate fi justificată prin faptul că nici la nivel de teorie noțiunea securității persoanei nu a fost dezvoltată, analizată și promovată. În cea mai mare parte, doctrina autohtonă a fost preocupată de problemele stringente ale securității naționale, în primul rând cu dimensiunea sa militară, apoi pe segmentul securității statului și a societății. Practic, securitatea persoanei ca dimensiune importantă a securității nu a primit atenția cuvenită.

Pentru clarificarea dependențelor între respectarea drepturilor, securitatea persoanei și securitatea națională a fost alcătuit acest studiu. Metodele sistemică, istorică și logică de cunoaștere științifică stau la baza analizei.

Aspecte ale securității

Este de menționat că sectorul de securitate cuprinde multiple aspecte ale activității umane, inclusiv activitatea economică, socială și altele, sub aspectul de protecție a acestora și asigurare a dezvoltării durabile. Datorită acestui fapt, sunt posibile clasificări ale domeniilor de securitate pe diferite criterii. Totodată, diverse aspecte ale securității corelează anumitor drepturi ale omului.

În continuare vom dezvolta elementele securității persoanei prin prisma prevederilor Strategiei securității naționale a Republicii Moldova [1], în accepțiunea valorilor protejate, gradându-le conform influenței fiecăruia asupra stării de securitate. Denumirile și gradarea rezultă din percepția și opinia noastră, care ne va ajuta să apreciem în ce măsură sistemul național de securitate dezvoltă, garantează și asigură securitatea persoanei, respectiv a drepturilor sale.

1. Securitatea politică – „posibilitatea de a trăi în societatea care recunoaște drepturile fundamentale ale omului (protecția acestora)”. Amenințările la adresa securității politice se caracterizează prin „persecuții politice, tortură sistematică, rele tratamente, represiunea persoanelor și a grupurilor de către stat, controlul ideologiei și al informațiilor” [2, p. 8].

În acest context, Strategia pune accentul doar pe stabilitatea politică, care presupune „necesitatea implementării normelor europene de dialog constructiv între formațiunile politice, în special între cele implicate în procesele electorale,

în scopul depășirii blocajelor care ar putea genera instabilitate politică” [1]. Din punctul nostru de vedere, este destul de evident decalajul dintre securitatea politică a persoanei ca un concept internațional și asigurarea stabilității politice ca direcție a politicii de securitate a Republicii Moldova [3, p. 92]. Prin urmare, cu referire la securitatea politică, Strategia urmează a fi completată în vederea asigurării securității persoanei față de asuprire, persecuție, represiune, parvenite din partea statului, chiar dacă asemenea pericole nu caracterizează ordinea de drept. În evoluția sa negativă, evenimentele anilor 2009 și 2019 demonstrează slăbiciunea sistemului politic moldovenesc, care poate degrada rapid la autoritarism, poate provoca revolte sociale și confruntări violente.

2. Securitatea economică a statului și a persoanei este văzută ca starea de asigurare a oamenilor cu un câștig sau un venit suficient pentru satisfacerea necesităților lor vitale, inclusiv venitul minim garantat [4]. O componentă fundamentală este protecția dreptului de proprietate. Asigurarea securității economice a persoanei este imposibilă fără securitatea economică a întregii comunități, implicit a statului, fiindcă economia este cooperare. La evaluarea factorilor ce amenință securitatea economică, prioritari sunt indicii economici, financiari și de șomaj – unul dintre principalii indicatori ai securității economice a omului. Respectiv, proprietatea și posibilitatea câștigului constituie condiții principale în prevenirea sărăciei și a consecințelor acesteia pentru om [2, p. 6] [5, p. 6]. Altă condiție obligatorie este securitatea energetică, care asigură atât activitatea economică, cât și bunăstarea individuală. Aceste aspecte preocupă statul la nivelul comunității.

Potrivit Strategiei securității naționale a Republicii Moldova, „securitatea economică reprezintă o parte componentă indispensabilă a securității naționale. Astfel, acțiunile autorităților administrației publice centrale vor fi orientate spre crearea unor condiții interne și externe care să asigure independența economiei naționale, o creștere economică durabilă, satisfacerea necesităților statului și ale cetățenilor, combaterea sărăciei, competitivitatea pe piețele externe”. Din punctul nostru de vedere, legiuitorul prezintă destul de vag securitatea economică a persoanei, practic ignorând asemenea amenințări precum șomajul și migrarea forțată [6, p. 10] [7, p. 20], care afectează destul de grav bunăstarea și nivelul de trai al persoanei.

Dincolo de aceasta, atragem atenția că de securitatea economică este strâns legată securitatea socială, care are ca obiect protejarea indivizilor față de riscurile inerente vieții sociale [8, p. 2] [9, p. 29]: boală, maternitate, invaliditate, deces, bătrânețe, care pot afecta persoanele, antrenând astfel reducerea sau pierderea câștigurilor; sau profesionale – accidente de muncă și boli profesionale. În pofida importanței sale deosebite [10, pp. 126-135] (componenta socială fiind o garanție acordată fiecărei persoane ca în orice împrejurare să dispună de mijloacele necesare pentru asigurarea propriei existențe și pe cea a familiei sale în condiții

decente [11, p. 2]), legiuitorul a omis să o prevadă și să o garanteze în textul Strategiei.

Totodată, unii cercetători au enunțat propunerea, pe care o considerăm judicioasă și o susținem, de completare a Strategiei „cu un compartiment aparte privind «Securitatea financiar-bancară»” [12, p. 47]. Susținem această propunere din considerentul importanței deosebite a securității financiar-bancare pentru securitatea economică a statului și securitatea națională în general. Importanța acesteia se demonstrează prin urmările grave pentru dezvoltarea politică, economică și umană a țării ale cazurilor de fraudă bancară mediatizate, numite generic „Furtul miliardului”. Analiza profundă a circumstanțelor și a urmărilor acestei fraude încă urmează să facă obiectul unei cercetări complexe.

3. Securitatea militară se asigură prin mijloace militare de către Forțele Armate. Acestea au misiunea apărării independenței, integrității teritoriale și suveranității statului; participarea la operații internaționale de pacificare; acordarea de sprijin autorităților civile în situații de criză [1, p. 15] [13]. Strategia securității naționale conține un șir de obiective și sarcini specifice instituțiilor militarizate ale statului. Buna funcționare a componentei militare a securității naționale tradițional este primordială pentru existența națiunii și, implicit, a persoanei. Menționăm dreptul fundamental la viață, doar că agresiunea militară pune în pericol întreaga comunitate sub multiple aspecte: viață, sănătate, dezvoltare economică, proprietate, sistem de guvernare. Anterior am argumentat că rolul componentei militare în ultimele decenii scade în toată lumea, cedând teren dezvoltării economice, stabilității politice și cooperării interstatale reciproc avantajoase. Tot în acest context se înscriu și eforturile conjugate de integrare regională și creștere a rolului organizațiilor mondiale. Înseși efectele globalizării reduc drastic aplicabilitatea intervenției armate. Cel puțin așa ar trebui să fie o abordare rațională a dezvoltării globale.

Însă, atacul armat al Federației Ruse asupra Ucrainei în iarna anului 2022 a readus capacitatea militară a statelor pe agenda imediată de asigurare a securității. Regimul dictatorial a demonstrat că, fără mecanisme de guvernare democratică prin control, limitări și balanțe, derapajele duc spre crime instituționalizate și războaie sângeroase. Evenimentele tragice din Ucraina au reactualizat importanța păstrării păcii și vieții oamenilor prin forța militară, iar alianța militară interguvernamentală a redevenit opțiunea de supraviețuire pentru multe state europene. Considerăm că lecția privitoare la legătura causală dintre regimurile autoritare și agresiunile militare armate încă urmează a fi învățată de umanitate. Studiile ample vor trebui să examineze eficiența organismelor internaționale în fața pericolului nuclear din partea dictatorilor; justificarea cooperării internaționale, inclusiv comerciale, cu regimurile nedemocratice; răspândirea tehnologiilor avansate în afara statelor cu mecanisme de control democratic eficient.

4. Securitatea fizică sau personală presupune „libertatea și protecția persoanei față de amenințările și violența fizică” [4]. Dincolo de această definiție formulată în Raportul de dezvoltare umană al Organizației Națiunilor Unite din anul 1994 [4], în doctrină sunt enunțate următoarele amenințări la adresa securității personale: „accidentele și catastrofele naturale și cele tehnogene; riscul accidentelor la locul de muncă, în transport, acasă; mortalitatea cauzată de accidentele rutiere; creșterea nivelului criminalității etc. În același timp, merită atenție asemenea amenințări precum violența statului (tortura fizică, munca forțată în zone de pericol sporit pentru viață și sănătate etc.), violența asupra copiilor și femeilor, violența la locul de muncă, creșterea violenței psihice ca trăsături caracteristice ale dezvoltării contemporane, ce prezintă pericol pentru viața și sănătatea persoanei” [2, pp. 6,7].

Tot în această categorie am include și securitatea alimentară, care presupune accesibilitatea principalelor produse alimentare, altfel spus cantitatea necesară și accesul liber la acestea, capacitatea populației de a le procura, accesibilitatea fizică și economică a produselor alimentare [4] [14]. Amenințările la adresa securității alimentare sunt evaluate în baza analizei următorilor indicatori: consumul zilnic de calorii în procente raportate la necesitățile minime, indicele producerii alimentelor pe cap de locuitor, coeficientul dependenței față de importul de produse alimentare [2, p. 5] [5, p. 6].

Potrivit Strategiei, „politica de stat va asigura deplina și eficienta gestionare a resurselor alimentare strategice. Credibilitatea, siguranța și calitatea produselor alimentare constituie criterii fundamentale cărora Republica Moldova li se va conforma pentru a asigura protecția sănătății consumatorului și competitivitatea produselor alimentare pe piețele interne și cele externe. Securitatea alimentară internă va reprezenta una din prioritățile dezvoltării sectorului agroindustrial. Principiul «de la produse alimentare sigure la un regim alimentar sănătos» va sta la baza dezvoltării politicilor și a planurilor de acțiuni, a elaborării și adoptării unui cadru normativ în domeniul calității, siguranței și al securității alimentare, precum și a protecției sănătății consumatorilor. În scopul protecției sănătății consumatorilor vor fi elaborate și implementate programe de monitorizare a amenințărilor din lanțul alimentar” [1].

În pofida recunoașterii unor importanți vectori ai securității alimentare precum: asigurarea calității produselor alimentare, protecția sănătății consumatorilor și a competitivității produselor alimentare pe piața internă și externă, totuși trebuie subliniat că Strategia nu prevede un asemenea aspect important precum este puterea de cumpărare a populației (accesul fizic și economic la alimente) [6, p. 10] [15, p. 6], ceea ce face ca securitatea alimentară a persoanelor să fie extrem de fragilă.

5. Securitatea informațională este un fenomen relativ nou, apărut odată cu dezvoltarea vertiginoasă a tehnologiilor informaționale în ultimele câteva dece-

nii. Tehnologiile noi, mobilitatea, internetul și accesibilitatea dispozitivelor digitale, au provocat o adevărată explozie informațională. Incontestabil, informația a oferit nenumărate beneficii întregii omeniri și fiecărui individ în parte, animând creșterea nivelului de viață și a calității în mai toate domeniile de activitate umană. Dar, pe lângă beneficii, au luat amploare anumite tehnici și procedee dăunătoare, care pot și trebuie să fie contracarate. Protecția datelor cu caracter personal a devenit o prioritate informațională.

Brusc a devenit clar că fiecare persoană are acces nelimitat și suportă o avalanșă informațională livrată de rețele sociale, aplicații de mesagerie, bloguri și site-uri informaționale, toate acestea pe lângă mijloacele de informare tradiționale – presă, radio și televiziune. Mulți au devenit victime ale informatizării manipulatorii, eronate sau criminale. Victimele suportă prejudicii financiare, acceptă și adoptă practici dăunătoare în domeniul sănătății, însușesc opțiuni politice dezavantajoase. În acest context, sunt necesare eforturi conjugate ale autorităților statului pentru reglementare și ale societății civile pentru educare, îndreptate spre cultivarea informatizării conștiente. După cum menționează cercetătorul S. Sprincean în lucrarea sa „Implicații securitare ale politicilor de promovare a drepturilor omului”, pentru a obține un efect durabil al securizării informaționale a unui spațiu cu repercusiuni clare asupra siguranței pe termen lung a cetățenilor, se cere participarea și implicarea societății civile, a opiniei publice nu doar în contextul diversificării surselor de informare, ci și în identificarea și anihilarea cauzelor dezinformării și manipulării premeditate [16, p. 48].

6. Securitatea medicală sau securitatea ocrotirii sănătății reprezintă „protecția omului față de riscurile de îmbolnăvire, altfel spus posibilitatea de a trăi într-un mediu sigur pentru sănătate, accesibilitatea serviciilor medicale (libertatea relativă față de îmbolnăviri și contaminări)” [4]. Amenințările securității ocrotirii sănătății cuprind condițiile nefavorabile de viață: alimentație necorespunzătoare, condiții de muncă nocive, venituri mici și instabile, sărăcia și accesul redus la serviciile medicale eficiente. În același timp, principalele riscuri pentru sănătate sunt: poluarea mediului de viață (a solului, a apei potabile, a aerului atmosferic, poluarea radiologică și chimică a alimentelor), noile biotehnologii, mortalitatea maternă etc. [2, p. 6].

Anul 2020, odată cu declanșarea pandemiei Covid-19, a sporit rapid conștientizarea importanței securității medicale. A explodat interesul acordat de societate, de autoritățile publice și de persoanele particulare asigurării sau recuperării sănătății, cercetărilor științifice în domeniul medicinei și rezultatelor acestora. Au crescut vertiginos investițiile financiare în aceste domenii de activitate, fiind susținute de nevoia unor soluții rapide și durabile. Deși, cerințele de „rapid” și „durabil” rar sunt compatibile. Apreciem ca fiind justificată atenția acordată acestor dimensiuni ale securității persoanei, iar statul trebuie să asigure suportul legal necesar bunei funcționări a domeniului și protejării acestuia.

Pentru asigurarea securității sănătății persoanei, Strategia prevede [1] [13]: „reducerea răspândirii bolilor prin elaborarea și implementarea unor politici și programe naționale de profilaxie primară și secundară, inclusiv prin promovarea sănătății, prin informarea și modificarea comportamentelor de risc, prin extinderea vaccinării profilactice, prin mărirea potențialului de intervenție pentru detectarea, localizarea și lichidarea focarelor epidemice, prin cooperare internațională în scopul protecției teritoriului țării de importul și de răspândirea maladiilor transmisibile, prin implementarea Regulamentului Sanitar International; menținerea sănătății publice prin dezvoltarea capacităților de adaptare și de răspuns la un șir de factori ambientali și sociali, cum ar fi poluarea apei potabile, schimbarea climei, utilizarea substanțelor și a deșeurilor chimice toxice, și prin realizarea măsurilor de prevenire a maladiilor condiționate de acești factori; monitorizarea permanentă a răspândirii infecției HIV/SIDA, stabilizarea situației epidemice a tuberculozei”. De această dată, în opinia noastră, a fost trecut cu vederea un asemenea aspect important precum asigurarea accesibilității serviciilor medicale eficiente – factor absolut necesar pentru garantarea corespunzătoare a securității ocrotirii sănătății [6, p. 10] [7, p. 20]. Aceste concepții și reglementări trebuie actualizate în lumina efectelor provocate de pandemia Covid-19.

7. Securitatea socială sau societală și culturală presupune dezvoltarea coeziunii sociale, susținerea persoanelor defavorizate, a toleranței și a respectului reciproc. Pentru asigurarea securității culturale și societale, Strategia prevede obligația statului „să garanteze drepturile reprezentanților minorităților etnice și ale diferitelor grupuri sociale minoritare; să sprijine informarea societății despre istoria și cultura țării, despre procesele politice, despre posibilitățile și drepturile participării la aceste procese, stimulând astfel spiritul civic și implicarea civilă; să respecte în procesul integrării minorităților etnice în societate identitatea lor culturală și lingvistică; să promoveze în sistemul educațional însușirea limbii de stat a Republicii Moldova, a limbilor minorităților naționale, facilitând astfel integrarea socială; să asigure respectarea dreptului cetățenilor Republicii Moldova la libertatea conștiinței și a religiei, să creeze condițiile necesare pentru funcționarea pe teritoriul țării a cultelor care respectă legislația națională. O atenție distinctă se acordă: combaterii tabagismului; consumului abuziv de alcool; tratamentului bolnavilor de alcoolism și de narcomanie; măsurilor de prevenire a proliferării narcoticelor etc.” [1]. S-au expus opinii că aceste ultime pericole și amenințări pot fi catalogate la categoria securității criminologice (după cum se susține și în doctrină [17, p. 41]), și nu la securitatea societală, întrucât securitatea persoanei poate fi amenințată nu de societate, ci de fenomenele negative deviate din cadrul acesteia. Nu susținem această opinie, concretizând că protecția împotriva atacurilor criminale se încadrează în securitatea fizică. Totodată, subliniem că într-o societate incluzivă și tolerantă fenomenele criminale au mai puține șanse de răspândire.

Tot în această categorie am include și securitatea ecologică, deoarece este un factor ce asigură dezvoltarea armonioasă a societății. Libertatea și protecția față de amenințările poluării mediului, în special, presupun „beneficierea de aer curat și apă nepoluată; posibilitatea obținerii de alimente ecologic pure; posibilitatea de a trai în condiții care nu prezintă pericol ecologic pentru sănătate (locuință, condiții de muncă etc.); protecția față de catastrofe ecologice (accesibilitatea apei curate și a aerului curat, sistemul de utilizare a pământului care să mențină fertilitatea solului)” [4]. Amenințările orientate împotriva securității ecologice sunt determinate prin prisma nivelului de poluare radioactivă sau chimică a mediului, a radiației geomagnetice și electromagnetice [5, p. 5] [2, p. 6]. Totuși, odată cu efectele încălzirii globale, securitatea ecologică pare să migreze spre domeniul economic, implicând costuri și prejudicii neordinare.

În scopul asigurării securității ecologice în context transfrontalier, regional și internațional, Strategia prevede luarea următoarelor măsuri [1]: „armonizarea legislației naționale din domeniul protecției mediului la Directivele Europene; monitorizarea și prevenirea proceselor geologice periculoase; monitorizarea și prognozarea hazardurilor naturale periculoase; reducerea poluării componentelor de mediu ca rezultat al activității antropogene; asigurarea informării operative în cazul poluării accidentale a componentelor de mediu; reducerea și eliminarea impactului substanțelor chimice toxice asupra mediului și a sănătății populației; remedierea terenurilor contaminate cu poluanți organici persistenți”. Observăm că în acest domeniu este prevăzut cel mai complex sistem de măsuri de asigurare a securității. Cu toate acestea însă, este eludată posibilitatea recuperării prejudiciilor cauzate persoanei prin acțiunea negativă a factorilor ecologici [6, p. 10], lacună care – în opinia noastră – necesită a fi înlăturată.

Potrivit Strategiei securității naționale, pentru securitatea personală a omului sunt necesare măsuri de asigurare a „apărării vieții, sănătății, onoarei, demnității, drepturilor, libertăților, intereselor și averii cetățenilor de atentate criminale, prevenirea și curmarea infracțiunilor, menținerea ordinii publice și securitatea publică, supravegherea de stat în domeniul protecției civile și al apărării împotriva incendiilor pe întreg teritoriul țării; intensificarea eforturilor de reducere a fenomenului infracțional, a gradului de victimizare și intensificarea eforturilor de sporire a securității și a ordinii publice pentru asigurarea protecției cetățenilor, inviolabilității proprietății și a celorlalte valori patrimoniale și nepatrimoniale” [1]. Din câte se poate observa, securitatea personală formulată în textul Strategiei cuprinde în esență cel puțin două componente importante: securitatea criminologică (ca o stare de protecție a persoanei, a societății și a statului față de atentatele criminale) [17, pp. 38-42] și protecția persoanei în caz de situații excepționale (cu caracter natural sau tehnogen). Mai mult, legiuitorul atribuie la categoria securității personale și „inviolabilitatea proprietății și a altor valori patrimoniale și nepatrimoniale ale persoanei”, ceea ce denotă o extindere a conținutului acesteia.

Totodată, în opinia noastră, formula folosită de legiuitor pentru a garanta securitatea persoanei în conținutul Strategiei securității naționale a Republicii Moldova este una prea generală și departe de a fi suficientă și efectivă. După cum s-a putut observa din cele expuse mai sus, practic fiecare dimensiune a securității expusă în Strategie este afectată de carențe și necesită completări substanțiale.

În acest context trebuie să repetăm că un important component al securității persoanei în Republica Moldova constă în obligația respectării drepturilor și libertăților omului în contextul asigurării securității statului. Astfel, potrivit art. 7 din Legea securității statului, nr. 618/1995 [18], „respectarea și ocrotirea drepturilor și libertăților omului constituie una dintre îndatoririle principale ale statului; activitatea de asigurare a securității statului nu poate leza drepturile și libertățile legitime ale omului”.

Respectiv, nu se admite: „amestecul în viața familială și particulară; încălcarea dreptului de proprietate privată; acțiuni ce atentează la onoarea și demnitatea omului, dacă acesta nu a săvârșit vreo faptă ce prezintă, conform legii, o amenințare la adresa securității statului; urmărirea pentru exprimarea liberă a opiniilor sale politice și religioase. Limitarea drepturilor și libertăților omului se efectuează în strictă corespundere cu legislația. Statul asigură secretul scrisorilor, telegramelor, al altor trimiteri poștale, al convorbirilor telefonice și al celorlalte mijloace legale de comunicare”.

În același timp, „persoana care consideră că drepturile și libertățile ei legitime au fost lezate sau exercitarea lor a fost limitată în mod neîntemeiat sau a fost încălcată procedura exercitării lor de către organul (persoana oficială) care a exercitat măsuri de asigurare a securității statului, are dreptul să se adreseze în organul securității statului ierarhic superior, la procuratură sau în instanța judecătorească în modul stabilit de legislație, autorități obligate să întreprindă măsuri în scopul restabilirii depline a drepturilor și libertăților lezate ale persoanei, cu repararea prejudiciului material și moral în conformitate cu legislația”.

Semnificația distinctă a prevederilor citate rezidă în faptul că practic se interzice asigurarea securității statului prin măsuri de natură să încalce sau să vatăme drepturile și libertățile persoanei. Prin urmare, legiuitorul recunoaște valoarea deosebită a drepturilor omului și în condițiile în care există anumite amenințări și pericole la adresa securității statului. Este un moment, desigur, foarte important, doar că el nu echilibrează raportul dintre securitatea statului și securitatea persoanei, aceasta din urmă rămânând și în continuare cu mult mai puțin dezvoltată spre deosebire de securitatea statului.

În concluzia cercetării acestui subiect, ținem să subliniem că, în prezent, Republica Moldova se dezvoltă potrivit standardelor recunoscute la nivel internațional, inclusiv în materia drepturilor omului. Dar, în pofida consacrării la nivel constituțional și legislativ a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, precum și a altor valori democratice, lipsește o concepție clară a securității per-

soanei, care să prevadă protecția persoanei față de diferite amenințări și pericole, prin aceasta garantându-se dezvoltarea liberă și durabilă [6, p. 8] [7, pp. 19-22] [3, p. 94]. Mai mult, se poate susține că chiar și după 30 de ani de independență a statului Republica Moldova, nu există o viziune comună și generală cu privire la evoluția politicii naționale în domeniul securității umane [19, p. 88].

În context, susținem opinia specialiștilor care subliniază că „securitatea umană este unul dintre cele mai importante repere în procesul de dezvoltare a societății, iar neținându-se seama de această componentă, procesul evolutiv ar stagna. De aceea, politicile publice care ținesc protecția drepturilor și libertăților cetățenești, concomitent cu realizarea securității naționale, necesită o schimbare de paradigmă și regândirea sistemului de securitate națională. Eficiența sectorului de securitate națională se cuantifică, în valoare reală, în indicatori de securitate umană. Legislația în materie trebuie să țină seamă de acest adevăr fundamental” [20].

Rigorile drepturilor omului în conjunctura securității naționale

Ignorarea dimensiunii securității persoanei de către autoritățile publice a generat mai multe tensiuni sociale și chiar revolte în masă, unul din exemple fiind revoluția Twitter din 7 aprilie 2009. Manifestările provocate de nemulțumirea oamenilor de rezultatele alegerilor din data de 5 aprilie a aceluiași an nu au avut un centru unic de comandă, ci s-au constituit dintr-o sumă de individualități indignate de încălcarea drepturilor lor și îndreptate spre apărarea acestor drepturi. Suntem ferm convinși că una dintre cauzele principale ale acelor evenimente a fost ignorarea sistematică și sistemică a drepturilor și a intereselor omului și cetățeanului, precum și corupția pătrunzătoare care o însoțește. Or, situația în care individul se încredințează de imposibilitatea garantării drepturilor sale prin metode legale – în primul rând prin alegeri democratice și corecte, în al doilea rând prin justiție echitabilă – devine explozivă: personalitatea nedreptățită se manifestă în stradă.

Atragem atenția asupra faptului că observatorii acreditați la alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009, precum și raportul Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, au adus calificări pozitive scrutinului și procesului de votare, dar sentimentul cetățenilor a fost unul invers. Acest sentiment l-au confirmat câteva organizații ale societății civile, printre care Asociația Promo-Lex, care au calificat scrutinul ca fiind incorect, parțial liber, cu posibilități de manipulare.

Atitudinea omului față de realitate devine uneori mai importantă decât realitatea. Curtea Europeană a Drepturilor Omului în nenumărate rânduri a subliniat că justiția trebuie să fie nu doar făcută, dar și vizualizată. Dreptatea este un sentiment fundamental al ființei umane, care îi formează atitudinea. Sentimentul nedreptății nu trebuie neglijat, el trebuie reparat.

Ne îngrijorează faptul că în Republica Moldova respectul pentru drepturile omului, ca proces de consolidare a legalității, nu a devenit un imperativ și nu a devenit durabil. Declarația Parlamentului din 8 iunie 2019 despre caracterul captiv al statului demonstrează univoc starea deplorabilă a securității. Societatea moldovenească iarăși a eșuat să asigure administrarea electorală credibilă, legalitatea și respectul drepturilor omului ca fundamente ale democrației. Iar slăbiciunile societății servesc drept teren fertil pentru unii indivizi criminali cu porniri autocrate.

Evident, problema securității persoanei, de rând cu eforturile de consolidare a ordinii de drept, devine una centrală și solicită o atenție sporită atât din partea mediului academic, cât și din partea autorităților publice. Garantarea și asigurarea securității persoanei trebuie văzute ca o menire fundamentală a ordinii de drept, dar nu ca una complementară securității statului, exclusivă propriei conservări și reproduceri. Devine clar că cea mai relevantă dovadă a eficienței statului va fi conturarea unei concepții clare a securității persoanei și promovarea politicilor eficiente de asigurare a acesteia. [21]

În acest context, cea mai mare responsabilitate îi revine doctrinei autohtone, care trebuie să construiască fundamentul științific necesar pentru conturarea practică a concepției securității persoanei și promovarea acesteia prin reglementările de securitate. Spectrul problemelor ce trebuie abordate în acest scop este unul foarte larg, începând de la însăși conceptele de securitate și de securitate a persoanei; locul securității persoanei în cadrul securității naționale; continuând cu dimensiunile concrete ale securității identificate în legislație – pericolele ce pot amenința securitatea persoanei pe diferite dimensiuni ale acesteia, pornind de la rigorile drepturilor fundamentale; finalizând cu argumentarea rolului dreptului în garantarea și asigurarea efectivă a drepturilor și securității persoanei într-un stat modern.

Concluzii

Republica Moldova se dezvoltă ca stat și entitate organizațională în concordanță cu standardele aplicate la nivel internațional, inclusiv în materia drepturilor omului. Dar, în evoluția consacrării constituționale și legislative a drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului, precum și a altor valori democratice, statul are nevoie de o concepție definită a drepturilor omului în conjunctura securității naționale.

Acest din urmă aspect a devenit în ultima perioadă extrem de actual, suscitând interesul cercetătorilor care au pus problema recunoașterii unui drept la securitate a persoanei, pe care statul trebuie să-l garanteze și să-l asigure. Totodată, dreptul la securitate intercalează cu respectarea drepturilor fundamentale. Iar, ignorarea rigorilor drepturilor omului afectează multiple aspecte ale securității, cu potențial de subminare a securității naționale.

Referinte bibliografice:

1. Strategia securității naționale a Republicii Moldova. Hotărârea Parlamentului nr. 153 din 15.07.2011. p.12 Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105346&lang=ro.
2. ЗЕРКАЛОВ, Д.В. Социальная безопасность. Монография. Киев: Основа, 2012, pp. 530 p. ISBN 978-966-699-651-3.
3. ENICOV, V. Elemente de teorie a securității juridice a persoanei. Chișinău: Print-Caro. 2018. 266 p. ISBN 978-9975-56-573-8.
4. Raport de Dezvoltare Umană. Noi Dimensiuni ale Securității Umane 1994. 136 p. Disponibil în: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf.
5. ЗЕРКАЛОВ, Д.В. Социальная безопасность и права человека. pp. 154. Монография. Киев: Основа, 2013. 670 p. ISBN 978-966-699-711-4.
6. ЕНИКОВ, В.; КОСТАКИ, Г. Безопасность человека в системе национальной безопасности. In: Jurnal juridic național: teorie și practică. 2014, nr. 4. pp. 8-13. ISSN 1810-309X.
7. ENICOV, V. Securitatea persoanei ca element component al securității naționale. In: Legea și Viața. 2015, nr. 2, pp. 18-23. ISSN 1810-309X.
8. ȚICLEA, AL.; Georgescu L. Dreptul securității sociale. București: Universul Juridic, 2016., pp. 488 ISBN 978-606-673-760-9.
9. MEUNIER, F. Droit sociale. 2e éd. Paris: Litec, 1991. Les jeunes et l'emploi: aux uns la sécurité, aux autres la dérive. , pp. 652 ISSN 0759-6340.
10. IACUB, I. Dreptul persoanei la securitate socială: conținut și garanții constituționale. In: “Rolul instituțiilor democratice în protecția drepturilor omului. Materialele mesei rotunde cu participare internațională din 11.12.2015. Chișinău: AAP, 2016” pp. 126-135. ISBN 978- 9975-115-99-5.
11. DUPEYROUX, J.-J.; BORGETTO, M.; LAFORE, R.; RUELLAN, R. Droit de la sécurité sociale. 14e éd. Paris: Dalloz, 2001. 1300 p. ISBN 9782247138555.
12. GUȘTIUC, A.; GUȘTIUC, L.; TÎȘCUL, C. Sectorul bancar al Republicii Moldova – principala amenințare în adresa procesului de implementare a Acordului de Asociere RM–UE. In: Societatea civilă și statul de drept, Administrarea Publică. 2015, nr. 3(87), pp. 41- 52. ISSN 1813-8489.

13. Doctrina militară a Republicii Moldova. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 482 din 06.06.1995. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 38-39 din 14.07.1995. Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=60538&lang=ro.
14. Raport Național de Dezvoltare Umană Tranziția și Securitate Umană Moldova, 1999. Disponibil în: <http://hdr.undp.org/en/content/transition-and-human-security-moldova-1999>.
15. COSTACHI, GH. Securitatea persoanei reflectată în concepția internațională a securității umane și Strategia securității naționale a Republicii Moldova. In: Jurnalul juridic național: teorie și practică. 2018, nr. 3, pp. 4-9. ISSN 1810-309X.
16. SPRINCEAN, S.; CATAN, A. Implicații securitare ale politicilor de promovare a drepturilor omului. In: Vector European. 2021, nr. 1, pp. 46-49. ISSN 2345-1106. ISSNe 2587-358X.
17. IACUB, I. Spre o teorie a securității criminologice. In: Закон и жизнь. 2014, nr. 7, pp. 38- 42. ISSN 1810-3081.
18. Legea securității statului, nr. 618 din 31.10.1995. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 10-11, 1997. Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=124125&lang=ro.
19. SPRINCEAN, S. Problematika securității umane în contextul evoluției societății contemporane. In: Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale. Coord. V. Varzari. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, 2016, pp. 77-94. ISBN 978-9975-9761-8-3.
20. NEAG, M.; COMAN, D. Drepturile omului și perspectiva securității individuale. Studiu publicat pe pagina Asociației Române de Drept Umanitar, filiala Prahova. Disponibil în: <http://www.arduph.ro/domenii/protectie-persoane-si-bunuri/drepturile-omului-la-pace/drepturile-omului-si-perspectiva-securitatii-individuale/>
21. ENICOV V., Securitatea juridică a persoanei în Republica Molodva: dimensiuni constituționale. Teză de doctor în drept. Chișinău. 2022. CZU: 342.7:342.5(478) (043.2).

RESPECTAREA REGIMULUI JURIDIC DE DECLARARE A AVERII ȘI A INTERESELEOR PERSONALE PRIN PRISMA FUNCȚIEI PUBLICE ȘI A CELEI DE DEMNITATE PUBLICĂ

CZU: 35.08:351.713

Andrian FETESCU¹

ABSTRACT. *With the adaptation of the normative framework to the needs and realities in which we live, the Law on the National Integrity Authority as well as the Law on the declaration of wealth and personal interests, the control mechanism was established on compliance both by civil servants and those of public dignity of the legal regime of declaration of wealth and personal interests. The adoption of the package of laws regarding the modification of the normative framework of integrity was conditioned by the unblocking of financial assistance for the Republic of Moldova by the European Union. So, with the reformation of the National Integrity Commission (CNI) into the National Integrity Authority (ANI), one of the missions of the National Integrity Authority is to ensure integrity in the exercise of the public office or the office of public dignity and to prevent corruption by carrying out wealth control and personal interests and respecting the legal regime of conflicts of interest, incompatibilities, restrictions and limitations.*

Keywords: *integrity, interests, declaration, wealth.*

REZUMAT. *Odată cu adoptarea de către Parlamentul Republicii Moldova a Legii cu privire la Autoritatea Națională de Integritate nr.132 din 30.07.2016, precum și a Legii cu privire la declararea averii și a intereselor personale nr.133 din 17.06.2016, a fost instituit mecanismul de control asupra respectării atât de către funcționarii publici, cât de cei de demnitate publică a regimului juridic de declarare a averii și a intereselor personale. Adoptarea pachetului de legi privind modificarea cadrului normativ al integrității a fost condiționată de deblocarea asistenței financiare pentru Republica Moldova de către Uniunea Europeană. Așadar, odată cu reformarea Comisiei Naționale de Integritate (CNI) în Autoritatea Națională de Integritate (ANI), una dintre misiunile Autorității Naționale de Integritate este să asigure integritatea în exercitarea funcției publice sau a funcției de demnitate publică și să prevină corupția prin realizarea controlului averii și al intereselor personale și privind respectarea regimului juridic al conflictelor de interese, al incompatibilităților, restricțiilor și limitărilor.*

Cuvinte-cheie: *integritate, interese, declarare, avere.*

Modificarea cadrului normativ cu privire la integritate, Republica Moldova și-a racordat legislația cu privire la modul de declarare a averii și a intereselor personale la acquis-ul comunitar. O deosebire substanțială rezidă în faptul că până la adoptarea pachetului de legi privind modificarea cadrului normativ cu privire la integritate, funcționarii publici și cei de demnitate publică erau verificați la

¹ Andrian FETESCU, Lector universitar, Universitatea de Stat din Moldova, e-mail: fetescuandrian@gmail.com

capitolul de declararea averii și a intereselor personale doar pentru un singur an fiscal de către Comisia Națională de Integritate, însă actualmente funcționarii publici și cei de demnitate publică sunt verificați de către Autoritatea Națională de Integritate pe durata exercitării mandatelor, a funcțiilor publice sau de demnitate publică. Altfel spus, aceștia sunt verificați pe toată perioada în care au deținut vreo funcție publică sau de demnitate publică. Importanța acestei modificări, rezidă în faptul că Autoritatea Națională de Integritate verifică prin intermediul inspectorilor de integritate, modificările patrimoniale survenite pe parcursul exercitării funcțiilor publice și a celor de demnitate publică de către persoanele supuse controlului nu doar pentru un singur an fiscal, așa cum era până la modificările operate în anul 2016.

Respectarea regimului de declarare a averii și a intereselor personale este asigurată după cum este menționat mai sus, de către Autoritatea Națională de Integritate prin intermediul inspectorilor de integritate. Astfel, doar un inspector de integritate poate constata încălcarea regimului juridic de declarare a averii și a intereselor personale, precum și lipsa încălcării respectivului regim. În cadrul unei proceduri de control, inițiate de către inspectorii de integritate, în privința unui funcționar public sau a celui de demnitate publică, aceștia verifică corectitudinea depunerii declarației de avere și interese personale, depunerea în termen a acesteia, precum și existența sau inexistența unei diferențe substanțiale, așa cum este prevăzut în art.2 al Legii nr.133/2016 privind declararea averii și a intereselor personale.

O instituție nouă care a fost inserată odată cu adoptarea pachetului de integritate este confiscarea averii nejustificate în folosul statului, prevăzută în art.278¹ și art.278² din Codul de procedură civilă. Această instituție a permis ca averea care nu poate fi justificată de către subiectul supus controlului să fie confiscată de către instanța de judecată, urmare a constatării acestui fapt de către ANI în cadrul unui control demarat de către un inspector de integritate. În acest context este de menționat că această confiscare nu este una penală, de aceea trebuie distinsă și nu de confundat cu confiscarea specială sau cu confiscarea extinsă prevăzută de Codul penal; confiscarea averii nejustificate în folosul statului este un instrument de care ANI dispune din anul 2016.

Totodată, remarcăm că instituția confiscării non-penale este una relativ nouă. În acest sens, în instanțele de judecată nu s-a cristalizat o practică constantă privind confiscarea averii nejustificate în folosul statului. Rolul ANI în procedura de confiscare a averii nejustificate în folosul statului este unul esențial. Acesta începe cu inițierea și efectuarea controlului de către inspectorii de integritate din cadrul ANI, proces care se finalizează cu emiterea unui act de constatare prin care se constată o diferență substanțială în privința averii și a intereselor personale declarate de care unul dintre subiecții prevăzuți la art.3 din Legea 133/2016, etapa finală fiind depunerea cererii de chemare în judecată de către ANI privind

confiscarea averii nejustificate în folosul statului. Astfel, constatăm că instanța de judecată este instituția competentă care în final dispune confiscarea averii nejustificate, iar ANI este instituția administrativă care acumulează materialul probator și constată diferența substanțială prin emiterea unui act de constatare.

Anterior, potrivit Hotărârii Curții Constituționale nr.21 din 20.10.2011 privind interpretarea art. 46 alin.(3) din Constituție, sarcina probațiunii în domeniul de referință revenea organului statului și orice activitate care era orientată spre punerea sarcinii probei pe seama subiectului declarării era tratată ca un abuz. Însă Hotărârile Curții Constituționale nr.21 din 20.10.2011 și nr.6 din 16.04.2015 au fost revizuite prin Hotărârea Curții Constituționale nr.7 din 10 martie 2022, prin care s-a reținut că, *premisa existenței unui singur standard de probă în cazul procedurilor în care funcționarilor publici li se impută dobândirea ilicită a averii nu decurge din textul articolului 46 alin.(3) din Constituție și este infirmată de considerentul Curții Europene din § 107 al hotărârii Gogitidze, care menționează, cu titlu de exemple, probarea „dincolo de orice dubiu rezonabil” și probarea potrivit balanței probabilităților; aplicabile în procedurile penale sau în procedurile civile; premisa „legăturii indisolubile” dintre prezumția caracterului licit al proprietății și prezumția nevinovăției nu-și are fundamentul în textul articolului 46 alin. (3) din Constituție și contravine considerentului exprimat de Curtea Europeană în § 126 al hotărârii Gogitidze.*

De asemenea, Curtea Constituțională în hotărârea sa a remarcat că, în cele două hotărâri (HCC nr. 21 din 20 octombrie 2011, § 32, și HCC nr. 6 din 16 aprilie 2015, § 65) posibilitatea confiscării a fost făcută dependentă de existența unei cauze penale sau contravenționale. Însă în hotărârea *Gogitidze și alții v. Georgia* (12 mai 2015, § 105), Curtea Europeană a reținut că există standarde juridice europene și chiar universale comune care încurajează confiscarea bunurilor legate de infracțiuni grave, cum ar fi corupția, spălarea de bani, infracțiunile legate de droguri ș.a., fără o condamnare penală prealabilă. Mai mult, sarcina probării originii licite a bunurilor despre care se presupune că au fost dobândite în mod ilicit poate fi transferată în mod legitim asupra pârâților în cadrul unor proceduri non-penale de confiscare, inclusiv în cadrul unor proceduri civile *in rem*. Măsura confiscării poate fi aplicată nu doar în cazul produselor directe ale unei infracțiuni, ci și în cazul bunurilor, inclusiv al oricărui venit sau al altor beneficii indirecte, obținute prin convertirea ori transformarea produselor directe ale infracțiunii sau prin amestecul acestora cu alte bunuri, eventual legale. Măsura confiscării nu poate fi aplicată doar în cazul persoanelor bănuite direct de comiterea infracțiunilor, ci și în cazul terților care au dobândit un drept de proprietate fără buna-credință cerută, prin disimularea rolului lor ilicit la acumularea averii în cauză (a se vedea HCC nr.7 din 10 martie 2022, § 34).

De asemenea, Curtea Europeană a subliniat că articolul 6 § 2 din Convenție, care garantează principiul prezumției nevinovăției, nu este aplicabil în cazul

confiscării bunurilor dispuse în contextul unei proceduri civile *in rem*, care nu implică stabilirea unei acuzații penale și care nu are un caracter punitiv, ci unul preventiv și/sau compensatoriu (a se vedea *Gogitidze și alții v. Georgia*, § 126).

Prin urmare, Curtea subliniază că instituția confiscării poate opera în mod separat de o cauză penală sau contravențională, *e.g.* în contextul unor proceduri civile *in rem*. În cadrul unor proceduri civile, standardul probei este mai redus decât standardul probării „dincolo de orice dubiu rezonabil”, care operează în procesele penale. Standardul balanței probabilităților, care operează în procesul civil, presupune că instanțele constată că un fapt este stabilit numai în cazul în care sunt convinse că probabilitatea că acesta a avut loc este mai mare decât probabilitatea că faptul nu a avut loc.

La § 107 din hotărârea din 12 mai 2015, Curtea Europeană a reamintit cauzele anterioare în care a trebuit să examineze, din punctul de vedere al proporționalității conform articolului 1 din Protocolul nr.1, proceduri preponderent similare de confiscare a bunurilor legate de presupusa săvârșire a diferite infracțiuni grave care implică îmbogățirea fără justă cauză. Referitor la bunurile presupus dobândite (fie integral, fie parțial) din produsele infracțiunilor de trafic de droguri ori la alte activități ilicite ale unor organizații de tip mafiot ori criminale, Curtea Europeană nu a considerat o problemă să afirme că măsura confiscării este proporțională chiar în lipsa unei condamnări care să stabilească vinovăția persoanelor învinuite. De asemenea, Curtea a considerat că este legitim pentru autoritățile naționale relevante să emită ordine de confiscare pe baza unei preponderențe a probelor care să sugereze că veniturile legale ale pârâților nu puteau fi suficiente pentru ca aceste persoane să dobândească bunurile în cauză. Într-adevăr, atunci când ordinul de confiscare este o consecință a unor proceduri civile *in rem* legate de produsele infracțiunilor derivate din infracțiuni grave, Curtea Europeană nu a pretins probarea „dincolo de orice dubiu rezonabil” a originii ilicite a bunurilor în cadrul unor astfel de proceduri. În schimb, s-a considerat că probarea potrivit balanței probabilităților ori o probabilitate înaltă a originii ilicite, combinată cu incapacitatea proprietarului de a proba contrariul, era suficientă în sensul testului proporționalității impus de articolul 1 din Protocolul nr.1. În plus, autorităților naționale li s-a acordat o marjă de manevră conform Convenției pentru a aplica măsura confiscării nu doar persoanelor învinuite direct de comiterea unor infracțiuni, dar și membrilor de familie ai acestora și altor rude apropiate, despre care se presupunea că dețineau ori administrau neformal bunurile dobândite ilicit în numele persoanelor bănuite de infracțiuni sau care, în alt mod, nu dispuneau de statutul de bună-credință necesar (a se vedea *Raimondo v. Italia*, 22 februarie 1994, § 30; *Arcuri și alții v. Italia* (dec.), 5 iulie 2001; *Morabito și alții v. Italia* (dec.), 7 iunie 2005; *Butler v. Regatul Unit* (dec.), 27 iunie 2002; *Webb v. Regatul Unit* (dec.), 10 februarie 2004; *Saccoccia v. Austria*, 18 decembrie 2008).

De altfel, în opinia Comisiei de la Veneția, sistemele de confiscare civilă sunt concepute pentru a se asigura faptul că sumele aferente veniturilor penale sunt dovedite pe baza standardului balanței probabilităților, nu pe baza standardului probei dincolo de orice îndoială rezonabilă. Unele state de asemenea instituie prezumții ce pot fi răsturnate în cadrul procedurilor de confiscare civilă. Ideea care stă la baza unei prezumții care poate fi răsturnată este că pentru o persoană este mai ușor decât pentru autorități să stabilească că proprietatea sa a fost dobândită în mod legal (a se vedea Opinia interimară referitoare la proiectul de Lege privind confiscarea în favoarea statului a bunurilor dobândite ilegal din Bulgaria, adoptat la cea de-a 82-a sesiune plenară (Veneția, 12-13 martie 2010), CDL-AD(2010)010, § 67).

Un element important, care urmează a fi evidențiat, este că în cadrul controlului efectuat de către inspectorii de integritate ai ANI privind respectarea regimului juridic de declarare a averii și a intereselor personale este că în perioada controlului subiecții în privința cărora se desfășoară controlul dispun de dreptul de a fi informați despre inițierea controlului, de a fi asistate de către un avocat sau avocat stagiar, de a lua cunoștință de sesizarea depersonalizată și de materialele controlului după finalizarea acestuia. Însă până la emiterea actului de constatare, ei urmează să prezinte date și informații suplimentare pe care le consideră necesare, inclusiv evaluarea proprie a valorii reale a bunului, să conteste în condițiile legii actul de constatare emis de către inspectorul de integritate, toate aceste drepturi fiind prevăzute în art.32 din Legea nr.132/2016 cu privire la Autoritatea Națională de Integritate.

Prin urmare, este de menționat că subiecții supuși controlului de către ANI în cadrul procedurii de control beneficiază de dreptul de a-și prezenta probele pe care le consideră necesare în vederea justificării unei diferențe substanțiale, pot solicita evaluarea proprie a bunului pentru determinarea reală a prețului acestuia în cazul în care nu sunt de acord cu stabilirea valorii bunului de către ANI, de asemenea aceștia pot fi asistați de către un avocat sau avocat stagiar în vederea respectării de către Autoritate a drepturilor lor. În acest sens, menționăm că desfășurarea procedurii de control de care ANI nu este una secretă, subiecții supuși controlului având toate posibilitățile de a-și prezenta poziția în cadrul procedurii de control, precum și de a-și prezenta probele pe care le consideră necesare, fiindu-le respectate drepturile fundamentale.

Respectarea regimului juridic de declarare a averii și a intereselor personale este mecanismul prin care se previne îmbogățirea nejustificată și ilicită a agenților publici și se evită conflictele de interese în activitatea lor, acestea fiind și în vederea responsabilizării pentru asemenea fapte. Or, prin obligarea depunerii declarației de avere și interese personale în format electronic (la angajare, anuală și la demisie din funcție) inspectorii de integritate din carul ANI pot identifica cu ce avere a intrat în funcție un funcționar sau altul, care sunt modificările

patrimoniale ale acestora în perioada exercitării mandatelor, a funcției publice și a celei de demnitate publică, precum și cu ce avere și venituri au demisionat din funcția respectivă. Anume prin depunerea declarațiilor de avere și interese personale de către subiecții obligați să le depună se poate constata dacă prin averea pe care agentul public respectiv a dobândit-o în perioada exercitării funcției s-a îmbogățit nejustificat sau nu.

Concomitent este de remarcat că declarațiile de avere și interese personale depuse de către subiecții declarării sunt depuse în format electronic, acestea fiind disponibile pe situl ANI la compartimentul portalul declarațiilor. Astfel, orice persoană interesată poate vizualiza declarațiile de avere și interese personale ale subiecților declarării, în acest sens fiind asigurată transparența declarațiilor de avere și interese personale, ceea ce nu era până la adoptarea Legii nr.132/2016 cu privire la Autoritatea Națională de Integritate și a Legii nr.133/2016 cu privire la declararea averii și a intereselor personale. Or, până la adoptarea pachetului de integritate declarațiile cu privire la venit și proprietate, precum și declarațiile de interese personale erau depuse pe suport de hârtie în cadrul instituțiilor în care activau subiecții obligați să depună declarațiile, ulterior fiind transmise Comisiei Naționale de Integritate CNI. Pentru a depune declarația de avere și interese personale în format electronic este necesar ca subiectul de control s-a dețină semnătura electronica, aceasta fiind eliberată de către Serviciul Tehnologiei Informaționale și Securitate Cibernetică la solicitarea angajatorului.

Adițional, menționăm că depunerea declarației de avere și interese personale de către subiecții obligați să o depună trebuie să conțină informația prevăzută în art.4 alin.(1)-(4) din Legea nr.133/2016 cu privire la declararea averii și a intereselor personale; prin urmare, controlul efectuat de către inspectorii de integritate se răsfrânge nu doar asupra subiecților prevăzuți la art.3 din Legea nr.133/2016, dar și asupra membrilor familiei acestora (soțului/soției, concubinului/concubinei).

Din perspectiva legislației naționale, prin Legea nr.133/2016 cu privire la declararea averii și a intereselor personale și Legea nr.132/2016 cu privire la Autoritatea Națională de Integritate, precum și prin alte norme aplicabile confiscării averii dobândite nejustificat, au fost elucidate particularitățile juridice cu care urmează a se opera în materia confiscării civile, trăsăturile fundamentale ce delimitează confiscare civilă de alte feluri de confiscări (confiscarea specială și cea extinsă), premisele și condițiile intentării procesului de confiscare civilă și particularitățile examinării și soluționării acestora. Fapt ce a condus la clarificarea naturii juridice a confiscării civile și a regulilor aplicabile la examinarea cauzelor privind confiscarea averii nejustificate, fiind respectiv creată baza teoretică pentru aplicarea eficientă a normelor de drept procedural și de drept material în materia confiscării averii nejustificate.

În concluzie, menționăm că un rol primordial în ce privește verificarea declarațiilor de avere și interese personale ale subiecților declarării îi revine

Autorității Naționale de Integritate, care este instituția ce acumulează materialul probator necesar privind stabilirea existenței sau inexistenței unei averi nejustificate, respectând în același timp și dreptul la un proces echitabil al persoanelor supuse controlului exercitat de către inspectorii de integritate din cadrul acestei instituții. Un rol nu mai puțin important este atribuit și instanței de judecată, care în cele din urmă decide asupra confiscării averii cu caracter nejustificat, decizie care urmează a fi executată de către Serviciul Fiscal de Stat.

Referințe bibliografice:

1. Legea nr.132/2016 cu privire la Autoritatea Națională de Integritate. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.245-246, art.513.
2. Legea privind declararea averii și a intereselor personale nr.133/2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.245-246, art.511.
3. Legea 87/2017 integrității. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr.229-243, art.360.
4. HCC nr.7 din 10 martie 2022 privind revizuirea HCC nr.21 din 20 octombrie 2011 și a HCC nr.6 din 16 aprilie 2015.
5. Avizul CC la proiectul de lege privind modificarea art.46 din Constituția Republicii Moldova.

MANAGEMENTUL RESURSELOR FORESTIERE ÎN ECONOMIA NAȚIONALĂ CONTEMPORANĂ

MANAGEMENT OF FOREST RESOURCES IN THE CONTEMPORARY NATIONAL ECONOMY

CZU: 005:630.4:502.131.1

Cătălina FRANGOPOL¹

ABSTRACT. *Forest management is an area of management, characterised by an issue that is as topical as it is complex, due to the many aspects it addresses. Through this type of management, the methods of planning, organization, training, coordination, evaluation and implementation of the measures provided for in the strategies for sustainable development of the national forestry fund are concretized, taking into account the particularities of the production process in forestry, ecological, social and economic conditions specific to the Republic of Moldova.*

Keywords: *forest management, sustainable management, forest fund.*

REZUMAT. *Managementul forestier este un domeniu al managementului, caracterizat printr-o problematică pe cât de actuală, pe atât de complexă, prin multitudinea aspectelor pe care le abordează. Prin intermediul acestui tip de management sunt concretizate modalitățile de planificare, organizare, antrenare, coordonare, evaluare și implementare a măsurilor prevăzute în strategiile de dezvoltare durabilă a fondului forestier național, ținându-se cont de particularitățile procesului de producție din silvicultură, condițiile ecologice, sociale și economice concrete din Republica Moldova.*

Cuvinte-cheie: *management forestier, gestionare durabilă, fond forestier.*

Managementul resurselor forestiere în economia națională contemporană în aceste condiții a devenit extrem de relevant și importantă. Deoarece lemnul este o materie primă regenerabilă, dar nu inepuizabilă, trebuie să se asigure gestionarea și exploatarea durabilă a pădurilor, iar gestionarea durabilă a oricărui teren forestier trebuie să capete un nou sens și să devină mai mult decât un simplu concept.

Cea mai drastică perioadă de diminuare a suprafețelor forestiere a avut loc în anii 1812-1940, după care a urmat o perioadă de stabilitate până în anul 1960 la un nivel de cca 200 mii ha. După care a urmat o perioadă de creștere a suprafețelor forestiere, ajungând în 2013 la cca 375 mii hectare, însă sub nivelul din 1812. Astfel, gradul de împădurire încă este mult sub nivelul propus de 15% pentru asigurarea tuturor necesităților ecologice și economice ale populației. [1, p.63]

¹ Cătălina FRANGOPOL, asistent universitar, Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul doctorand, Universitatea de Stat din Moldova ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5864-9521>, e-mail: catalina.tudor@mail.ru

În cadrul gestionării actuale a pădurilor din Republica Moldova, se constată cumulara de către Agenția ”Moldsilva” a funcțiilor de elaborare a politicilor și reglementărilor cu cele de gestionare a fondurilor forestier și cinegetic. [5, p.82] Există o centralizare excesivă la nivelul agenției a diferitelor aprobări și decizii manageriale.

Este necesar a se degaja activitățile entităților silvice prin transferul unei părți a activității către entități economice (recoltarea lemnului din produsele principale, crearea și îngrijirea culturilor forestiere, construirea și întreținerea drumurilor forestiere etc.). În gestionarea strategică a pădurilor, există rezerve considerabile pentru dezvoltarea și creșterea productivității plantațiilor forestiere prin utilizarea potențialului sezonier, creșterea clasei de producție și utilizarea mai intensă a speciilor locale valoroase. Există o nevoie strategică de a dezvolta sectorul forestier comunal și privat.

Pentru a organiza și gestiona terenurile forestiere comunale, trebuie să se realizeze un inventar forestier. Reforma managementului pădurilor ia în considerare necesitatea de a crea condiții pentru întreținerea, conservarea și dezvoltarea tuturor terenurilor forestiere prin armonizarea cadrului legislativ și de reglementare, dezvoltarea și aplicarea instrumentelor de politică forestieră, supravegherea și controlul eficient al respectării legislației forestiere. [7, p.42]

Documentele de politici forestiere au fost elaborate în timpul formării statalității în Republica Moldova și au împrumutat unele idei și prevederi din legislația anterioară. [9] Altele au fost elaborate ca răspuns la instrumentele internaționale la care Moldova a aderat.

Printre principalii factori care au dus la marginalizarea politicii forestiere în Moldova se numără:

1. Lipsa unui document de politici justificate științific privind utilizarea resurselor forestiere pentru dezvoltarea Republicii Moldova. [9]

După prăbușirea fostei URSS, în Republica Moldova nu s-au conștientizat schimbările radicale în ceea ce privește tranziția rapidă de la condițiile sociale și economice stabilite de-a lungul timpului, bazate pe resurse naturale și financiare imense, la realitatea iminentă a unui stat mic, cu specificități geopolitice, demografice și de mediu distincte. [8, p.48] Ca urmare, fostele guverne au adoptat o serie de măsuri sporadice și neliniștitoare, fără o justificare economică adecvată situației de la acel moment, care s-au dovedit ulterior ineficiente. A fost adoptat conceptul unui regim de comandă administrativă, bazat în mare parte pe numeroase legi și reglementări contradictorii.

În prezent, există legi care, deși discutate și aprobate de aceleași instituții centrale, inclusiv de guvern și parlament, sunt pline de incertitudini juridice, creând situații confuze și chiar contradictorii la nivelul diferitelor instituții ale statului și agenți economici.

2. *Lipsa unei politici eficiente de cooperare regională și internațională, în special în ceea ce privește colectarea de fonduri pentru protecția mediului și conservarea resurselor naturale.* [9]

Moldova face parte din grupul țărilor favorizate în ceea ce privește fluxul de asistență financiară din partea fondurilor internaționale, atât sub formă de donații, cât și de investiții pe termen lung. Până în prezent, potențialul de atragere a acestora nu a fost exploatat, în principal din cauza capacității scăzute a personalului agențiilor de mediu de a dezvolta și promova propuneri de proiecte de mediu atractive și de a le integra în programele regionale, inclusiv în cele pentru bazinele Dunării și Mării Negre. [8, p. 56] Din păcate, politicile de cooperare internațională se limitează la semnarea și ratificarea tratatelor (convențiilor) internaționale și la participarea la conferințe și reuniuni similare.

Pe baza celor menționate mai sus, Republica Moldova are nevoie de o politică de management a pădurilor clar definită.

Principalele criterii pentru o politică forestieră eficientă ar trebui să fie următoarele:

- Posibilitatea de a regenera resursele forestiere și de a le aduce la un nivel acceptabil;
- Reducerea poluării și a perturbărilor la un nivel minim de siguranță;
- Respectarea limitelor pentru conservarea biodiversității;
- Evitarea proceselor economice și biologice ireversibile prin strategii de evitare a riscurilor;
- Orientarea schimbărilor instituționale către bune practici de mediu;
- Orientarea procesului de luare a deciziilor economice către durabilitate;
- Distribuirea prosperității într-un mod echitabil și rezonabil. [12, p.112]

Acest lucru este posibil prin reformarea politicii forestiere în următoarele direcții:

- Armonizarea cadrului existent de legislație forestieră la nivel european și național prin eliminarea contradicțiilor cu alte legi din domenii ca protecția mediului, conservarea fertilității solurilor, amenajarea terenurilor și spațiilor rurale ș.a.;
- Elaborarea și aprobarea unui document de politică forestieră, a noii redacții a Codului silvic ș.a. [12, p.132]

Managementul forestier se referă la modalitățile de planificare, organizare și punere în aplicare a măsurilor de gestionare și utilizare rațională a diferitelor produse și servicii forestiere, pe baza specificului procesului de producție forestieră, a condițiilor specifice de mediu, sociale și economice ale țării, în scopul de a asigura continuitatea pădurilor și eficiența economică a întreprinderilor forestiere.

În prezent, există trei tendințe majore în ceea ce privește managementul forestier mondial:

1. Procesul de globalizare și globalizarea politicilor și instituțiilor ca răspuns la interesul crescând al comunității internaționale față de starea resurselor forestiere.

2. Eficacitatea managementului forestier.

3. Lărgirea cercului de participanți la procesul de luare a deciziilor în domeniul managementului forestier. [7, p.49]

Există o cerere în creștere pentru produse și servicii forestiere la nivel național și internațional. Există inițiative internaționale de promovare a pădurilor și a serviciilor ecosistemice ale acestora. Experiența altor țări care și-au reformat sectorul forestier arată că promovarea unei astfel de reforme în Moldova este posibilă.

În același timp, în ciuda schimbărilor care au loc în societate, sectorul forestier rămâne conservator și mai puțin receptiv la apariția relațiilor economice de piață.

Riscurile și amenințările în activitatea Agenției ”Moldsilva” sunt legate în principal de aspectele calitative și cantitative ale patrimoniului forestier, cu indicatori mai mici în comparație cu potențialul stațiunilor forestiere și capacitatea speciilor de a ajunge la arborete productive și valoroase. [4, p.25] Gestionarea terenurilor forestiere și activitățile de gestionare au o bază științifică slabă. Unele aspecte pozitive din conservatismul silvicultorilor au permis evitarea greșelilor și a distrugerilor de proporții.

În silvicultura națională, a fost păstrat patrimoniul forestier, mijloacele fixe din domeniul prelucrării lemnului, centrele mecanizate pentru exploatarea forestiere, pentru prelucrarea solurilor la regenerarea și extinderea terenurilor cu vegetație forestieră create anterior, s-a păstrat structura organizațională la nivel național, raional și local, există disciplina tehnologică și generală, s-a păstrat personalul silvic cu pregătirea profesionistă corespunzătoare.

Managementul pădurilor trebuie să se sprijine pe promovarea unei silviculturi bazate pe niște principii bine determinate, cum ar fi:

- principiul continuității;
- principiul eficacității funcționale;
- principiul valorificării raționale a tuturor resurselor pădurii;
- principiul ecologic. [11, p.68]

Datorită caracteristicilor sale, gestionarea pădurilor este o componentă strategică a gestionării pădurilor. Scopul managementului într-o economie de piață nu se limitează la reglementarea producției. De-a lungul timpului, cerințele privind calitatea factorilor de mediu sunt în creștere, iar rolul silviculturii în menținerea echilibrului ecologic și economic devine din ce în ce mai important. Rolul silviculturii este de a găsi o soluție armonioasă din punct de vedere ecologic și economic. După cum arată experiența noastră, neglijarea consumului real de produse și servicii forestiere duce în cele din urmă la o deteriorare a resurselor forestiere.

Rolul și importanța lucrărilor forestiere trebuie revizuite pentru a înțelege resursele forestiere și pentru a planifica strategic gestionarea durabilă a acestora. În acest scop, lucrările vor fi extinse nu numai pe terenurile administrate de Agenția ”Moldsilva”, ci și pe terenurile cu păduri și altă vegetație forestieră, cum ar fi gardurile de protecție a pădurilor, aliniamentele și alte zone deținute de autoritățile locale. [4, p.26] Toate pădurile de stat și municipale ar trebui să fie gestionate în comun, ținând cont de aspectele ecologice, sociale și economice la nivel național și regional, de bazinele hidrografice ale râurilor și cursurilor de apă etc., și ar trebui să li se atribuie categorii funcționale adecvate.

Activitatea de planificare ar trebui să se încadreze în conceptul de planificare spațială națională, asigurând conservarea peisajelor naționale. Noua paradigmă în amenajarea și gestionarea teritoriului va fi cea a holismului sau a integrității, care ia în considerare în primul rând impactul benefic și ecologic al terenurilor forestiere. Practicile agroforestiere și silvopastorale demonstrează noi posibilități de valorificare a terenurilor cu fertilitate scăzută și cu fenomene de degradare. [2, p. 26]

Un domeniu deosebit de important este identificarea și crearea de resurse genetice forestiere și asigurarea menținerii, conservării și dezvoltării acestora.

Aceste resurse forestiere vor fi deosebit de valoroase și necesare ca modele naturale de ecosisteme forestiere și ca surse de material forestier de reproducere pentru regenerarea și extinderea pădurilor. Aceste două domenii sunt strategice pentru prezentul și viitorul resurselor forestiere și sunt prezentate în Strategia pentru dezvoltarea durabilă a sectorului forestier.

Pentru a evita supraexploatarea produselor forestiere lemnoase și nelemnoase, trebuie să se fundamenteze științific potențialul de producție biologică al diferitelor componente ale biomasei din ecosistemele forestiere și pragurile critice pentru exploatare. [3, p.18] Vârsta de exploatare, vârsta tehnică și vârsta de protecție joacă un rol special. Tehnologiile de întreținere și gestionare și utilizarea produselor forestiere vor fi revizuite pentru a minimiza intervenția umană și pentru a încorpora mecanismele de regenerare naturală.

O silvicultură ecologică are ca scop întoarcerea la structurile naturale ale ecosistemelor forestiere, cu proprietățile lor de autoconservare și autoreglare. Din punctul de vedere al gestionării durabile, este cea mai eficientă și profitabilă din punct de vedere economic. Specificul geografic al Republicii Moldova este destul de limitativ pentru conservarea și întreținerea vegetației forestiere din cauza prezenței zonelor de stepă și de silvostepă, pe lângă schimbările climatice în curs de desfășurare și extinderea zonelor aride. [12, p.119]

O altă provocare este și starea moștenită de plantațiile forestiere cu structuri degradate și derivate și specii care nu corespund condițiilor staționare, aproximativ 40% din suprafața forestieră. Reconstrucția ecologică pe scară largă este strict necesară și urgentă, din cauza vulnerabilității crescute, a declanșării în avalanșă

a unor procese de desecare anormale și intensive. [11, p.68] Pădurile naturale existente trebuie menținute și conservate ca o oportunitate pentru a asigura restaurarea și reconstrucția ecologică.

Încorporarea activităților menționate mai sus în prioritățile întreprinderilor forestiere este un exercițiu complex de gestionare a întreprinderii. Actualul mecanism de finanțare depinde de volumul de lemn recoltat și contravine clasificării funcționale a plantațiilor forestiere și dispozițiilor articolului 14 din Codul silvic privind atribuirea grupei funcționale I cu funcții exclusiv de protecție a mediului. [5] Statul ar trebui să revină la promovarea intereselor și priorităților naționale în sectorul forestier în cadrul planificării strategice prin înființarea unei comisii de stat pentru cele mai importante activități forestiere.

Lansarea de inițiative privind prioritățile naționale în domeniul conservării biodiversității naturale și a pădurilor va stimula și intensifica acțiunile potențialilor parteneri: instituții publice, APL, ONG-uri și sectorul privat. Unul dintre principalele motive care împiedică dezvoltarea sectorului forestier este organizarea actuală a întreprinderilor forestiere, care au activități complexe și foarte diverse. Printre acestea se numără colectarea de semințe, creșterea materialului forestier de reproducere, lucrări de reîmpădurire și de extindere, lucrări de întreținere și gestionare, tăieri primare, creșterea și vânatoarea de vânat, colectarea, prelucrarea și comercializarea de produse nelemnoase, prelucrarea lemnului și producția de bunuri de consum (parchet, garduri, măhuri de sorg etc.). [12, p.213]

Această complexitate asigură diversificarea surselor de venit și este benefică în perioade de criză și de schimbări bruște pe piață, dar ceea ce lipsește este specializarea pe domenii, concentrarea și optimizarea costurilor. Întreprinderile forestiere funcționează în condiții de competitivitate și eficiență insuficiente.

Dotarea întreprinderilor silvice este sub nivelul cerințelor și cu tehnici, și cu tehnologii depășite de progresul tehnico-științific. Una din activitățile importante ale întreprinderilor pentru silvicultură este exploatarea și prelucrarea primară a masei lemnoase recoltate. La întreprinderi anual se prelucrează în medie 25 mii m³, ceea ce reprezintă aproximativ 6,9% din volumul total de masă lemnoasă recoltat sau 30-40% din volumul lemnului de lucru. În prezent la 18 întreprinderi silvice, funcționează 31 de secții și puncte de debitare și prelucrare a lemnului, instituirea cărora a început în anii 70 ai secolului XX. [8, p.89] Actualele secții și puncte de debitare au fost create în scopul de a prelucra materia primă proprie și a celei importate din Rusia, Ucraina și Belarus. Capacitatea de proiect a utilajului instalat la întreprinderile silvice constituie 160 mii m³ masă lemnoasă anual într-un singur schimb. Coeficientul folosirii utilajului principal este de 0,156. Termenul de exploatare a utilajului de debitat în medie pe ramură constituie 20 de ani. [8, p.112]

Un alt aspect al managementului forestier este calificarea corpului silvic. În conformitate cu articolul 64 din actualul Cod silvic, angajații serviciului forestier trebuie să aibă studii speciale sau experiență profesională în domeniul forestier.

[6] Analiza sistemului de gestionare a pădurilor din Republica Moldova arată că resursele umane angajate în sectorul forestier nu sunt suficient de bine pregătite conform cerințelor de calificare din fișele de post și cerințelor actuale. În domeniul managementului forestier existent în Republica Moldova, putem constata cumularea de funcții de elaborare a politicilor și reglementărilor cu cele de gestionare a fondurilor forestier și cinegetic.

Nu există o practică de înființare a unor centre specializate, în care să se concentreze activități speciale, ceea ce ar duce la o îmbunătățire a calității și competitivității produselor și serviciilor forestiere. Există rezerve semnificative în gestionarea strategică a pădurilor, ceea ce ar permite dezvoltarea și punerea în aplicare a metodelor de creștere a productivității plantațiilor forestiere prin creșterea gradului de producție și creșterea utilizării de specii locale valoroase. Se constată o lipsă de planuri de gestionare a pădurilor pe terenurile forestiere aflate în proprietatea municipalităților. La nivelul agenției se remarcă o centralizare excesivă a diferitelor aprobări de gestionare.

Prin urmare, este necesar să se reformeze gestionarea pădurilor pentru a crea condiții pentru întreținerea, conservarea și dezvoltarea terenurilor forestiere pentru toți proprietarii de păduri prin armonizarea cadrelor legislative și de reglementare, elaborarea și punerea în aplicare a instrumentelor de politică forestieră, supravegherea și controlul legislației și reglementărilor forestiere. Sistemul național de inventariere și gestionare a pădurilor și a terenurilor cu altă vegetație forestieră va fi menținut și îmbunătățit. Având în vedere că cea mai mare parte a expansiunii forestiere poate avea loc pe terenuri locale și private, ar trebui sprijinite activitățile de înființare a sectoarelor forestiere comunale și private.

Referințe bibliografice:

1. Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2006, Departamentul Statistică și Sociologie, Chișinău, 2007. 703 p.
2. Bejan I., Utilizarea terenurilor în Republica Moldova, Editura ASEM, Chișinău, 2010, 165 p.
3. Boboc N., Considerații cu privire la legitățile de repartiție spațială a peisajelor silvice în Republica Moldova. În: Mediul Ambient, nr. 4, 2008, p. 17-19
4. Botnari F., Galupa D., Platon I. et al., Raport privind starea fondului forestier din Republica Moldova: perioada 2006-2010. Agenția „Mold-silva”, Chișinău, Agenția „Moldsilva”, 2011, p. 25-27.
5. Cadastrul funciar al R. Moldova la 1.01.2005, Agenția de Stat pentru Relații Funciare și Cadastru, Chișinău, 2005. 864 p.
6. Cadastrul funciar general al Republicii Moldova pentru perioada 2006-2010.

7. Eficiența și transparența utilizării resurselor fondului forestier. „Expert-Grup”. Centru Analitic Independent, Chișinău, 2013. 88 p.
8. Galupa D., Talmaci I., Șpitoc L., Sectorul forestier din Republica Moldova – probleme, realizări, perspective, Chișinău, 2006. 230 p.
9. Hotărârea Guvernului nr. 112 din 27.04.2001 cu privire la aprobarea Strategiei naționale și a Planului de acțiuni în domeniul conservării diversității biologice // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 090 din 02.08.2001.
10. Lazu Ș., Scorpan V., Teleuță Al., et. al., Reacția vegetației silvice din Rezervația științifică „Codrii” la impactul climateric al secetei din anul 2007 // Mediul ambiant, 2008, nr. 3 (39).
11. Muică C., Popova-Cucu A., Contribuția Institutului de Geografie la studiul covorului vegetal în perspectivă geografică // Rev. Geogr., București, 1994, an. L, nr.1, seria nouă, p.66-72.
12. Postolache Gh., Vegetația Republicii Moldova, Știința, Chișinău, 1995. 340 p.

PROBLEMATICA ȘI FLUXUL REFUGIAȚILOR UCRAINEI ÎN SOCIETATEA EUROPEANĂ PRIN PRISMA MECANISMELOR SOCIAL-POLITICI

CZU: 341.43(=161.2):061.1 EU:341.123.04

Artur FUIOR¹

ABSTRACT. *This information has the power to relate teaching to everyone about a primordial appearance, such as the problems and flow of Ukrainian refugees in the European society. Various new research pillars are used to assimilate the practical-truthful account. The problem of Ukrainian refugees at the time of social inclusion is enigmatic, starting from the complete understanding of European policies in relation to vital human needs and the acceptance of all elements. The reality of these practical aspects has with the aim of improving and drawing attention to the gaps in which Ukrainian refugees were unaware of their adoptive country. After examining a series of doctrinal documents in the field of refugees, we appreciate the importance of ensuring the place of adoption of refugees. At the end of this presentation, the results of the inspection regarding the practical management moves related to the flow of Ukrainian refugees are presented. It ends with conclusions and important recommendations.*

Keywords: UNHCR, refugee, Ukraine, EU, PNUD

REZUMAT. *Prezenta informație are înputernicirea de a relata învățătură tuturor despre o aparență primordială, cum ar fi problemele și fluxul refugiaților ucraineni în societatea europeană. Se întrebuițează diverși pilastri noi de cercetare, pentru a asimila relatarea practică-veridică. Problematika refugiaților ucraineni în momentul incluziunii sociale este enigmatică, pornind de la înțelegerea completă a politicilor europene în raport cu necesitățile vitale umane și acceptarea tuturor elementelor. Realitatea acestor aspecte practice are drept scop ameliorarea și de a atrage atenția privind lacunele în care s-au pomenit refugiații ucraineni în necunoștință a țării adoptive. În urma examinării unu-i șir de acte doctrinare din domeniu refugiaților, apreciem importanța asigurării locului de adopție a refugiaților. La sfârșitul acestei prezentări sunt expuse rezultatele inspecției cu privire la mișcările practice de gestionare ce ține de fluxul refugiaților ucraineni. Se finalizează cu concluzii și recomandări importante.*

Cuvinte-cheie: UNHCR, refugiat, Ucraina, UE, PNUD

Această situație critică în care s-a pomenit comunitatea europeană și cea mondială este cea mai gravă de după cel deal doilea război mondial, subiectul principal fiind fluxul de refugiați, reflectată în această sursă de informare, este una la moment de prim importantă dat fiind faptul că a format un precedent periculos și a schimbat statutul la mii și milioane de oameni din Ucraina, defapt schimbările ce au loc la moment puteau sa nu există dacă era oprită la timp agresiunea rusă și n use permitea intrarea trupelor pe teritoriul ucrainean, în special pe

¹ Artur FUIOR, Student-doctorant, Facultatea de Drept, Universitatea de Studii Europene din Moldova, e-mail: deztab.distribution@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9307-6298>

continentul european, după încălcările normelor juridice internaționale de către subiectul invadator trebuia din start să expună anumiți piloni de apărare.

La moment situația practică privind refugiații este una alarmantă, legi de protecție și susținere nu rezistă la fluxul masiv. În comunicare sunt redată o multitudine de concepte, statistici, date în raport cu problema refugiaților care au loc și care au avut loc cât și soluțiile întreprinse la acel moment.

Obiectivul acestei informații este de a familiariza cititorii cu prezentele politici europene, situația refugiaților și de integrare a refugiaților în baza noilor realități în raport cu legislația statelor adoptive.

La moment actual conflictul militar nu s-a finalizat, UE are drept obiectiv formarea unei societăți sănătoase moderne în cunul cu refugiații prin stabilirea unui șir de acțiuni concrete.

Înaltul Comisariat pentru Refugiați al Națiunilor Unite, **UNHCR**, a fost înființat pe 14 decembrie 1950 de către Adunarea Generală a Națiunilor Unite. Agenția este mandată să conducă și să coordoneze operațiuni internaționale pentru protecția refugiaților. Scopul său principal este acela de a apăra drepturile și bunăstarea refugiaților. Luptă pentru a se asigura că toată lumea își poate exercita dreptul de a solicita azil și de a găsi refugiu într-un alt stat, cu opțiunea de a se reîntoarce acasă voluntar, de a se integra local sau de a se restabili într-o altă țară. De asemenea, **UNHCR** are și un mandat pentru a ajuta oamenii fără cetățenie ^[1]. **UNHCR** la fel ca și toate celelalte instituții mandatate în domeniul refugiaților nu a fost pregătită de un astfel de flux de refugiați ucraineni.

Criza refugiaților în Europa reprezintă un fenomen politico-social declanșat pe baza unor presupuse motive, cum ar fi conflictele din țările din nordul Africii și din Orientul Mijlociu, nivelul de sărăcie și al încălcării drepturilor omului din aceste state. Un moment important, când criza a început să fie percepută în întreaga dimensiune istorică l-a constituit aprilie 2015, când cel puțin 5 vapoare având la bord circa două mii de imigranți s-au scufundat în Marea Mediterană, incident care s-a soldat cu peste 1.200 de victime.

Între 2007 și 2011, un mare număr de emigranți fără documente legale, proveniți din Orientul Mijlociu, Africa și Asia de Sud, au trecut fraudulos frontierele dintre Turcia și Grecia, obligând Agenția Europeană pentru Gestionarea Cooperării Operative la Frontierele Externe ale Statelor Membre ale Uniunii Europene, **FRONTEX**, să întărească controlul la granițe. De asemenea, UE încearcă să găsească măsuri care să reducă fluxul de emigranți. Statele componente au trecut deja la măsuri radicale, montând garduri la frontierele acestora: Ungaria la granița cu Serbia, Bulgaria la granița cu Turcia, Republica Macedonia la granița cu Grecia, Austria la granița cu Slovenia. Spre deosebire de statele UE, multe state non-UE nu au dorit să primească refugiați, un exemplu în acest sens fiind Japonia, care în 2015 a acordat statutul de refugiat doar pentru 27 de persoane din 7.000 de cereri ^[2]. Iar acum în anul 2022 sunt sute și mii de cereri din partea

refugiaților din cauza mai multor conflicte militare de pe glob,iar ca cosecință indivizii exilează forțat ilegal și legal în UE.Recent cel mai dureros moment ar fi criza refugiaților din Ucraina.

Diferențierea socială este un aspect prin care trec toți refugiații ucraineni,dată fiind faptul neadaptării la starea de existență a societății europene, separarea unei comunități , indivizi și grupurile sociale pe care le stabilesc identitățile sociale, determină diferențierea la nivel de cultura și alte caracteristici relevante social.Aducînd un prevudiciu la stabilitatea socială din regiune.Sociologia în urma studiilor stabilește o modernă împărțire distinctă a separării ca o mărire a complexității societății-sistem și adaptarea lor,la fel este ca o creștere a nivelului de autoritate , avere , prestigiu într-un grup social.

Probleme sociale duc la o dificultate ce are ca consecință afectarea mai multor grupuri ale populației , cu incapacitatea lor de a accesa la un nivel de existență corect și pune piedici la progresul societății.Ca rezultat avem inegalitățile economice, politice ,sociale ele fiind deobicei principalele consecințe ale unor astfel de momente.Pe măsura ce o societate este mai redus de echitabilă în partea de egalitatea între cetățenii săi, diversificarea la fluxul refugiaților devine un element sinucigaș.Un exemplu în acest sens este luptele civile din Statele Unite în anii 1950 și 1960, când populația ducea o criză de discriminare,iar accesul la vot a fost înființat doar în 1965.

Șomajul devinde la fel un segment de luptă socială, munca fiind principala sursă de venit pentru subiecții din societate. Șomer trec prin anumite tensiuni sociale ca rezultat al problemelor financiare,de aici și se distrug familiile,ucraineni din cauza razboiului trec prin cea mai gravă problemă de ordin stabilitatea neamului său.Intoleranța este ca un factor constatat, dar pe acest subiect mai este și cea religioasă nu doar financiară.

Criza refugiaților din Ucraina este o mare migrare în masă a persoanelor din Ucraina în timpul invaziei ruse din 2022. A început odată cu intrarea inițială a trupelor ruse pe 24 februarie 2022 prin Marea Neagră și granițele cu Belarus și Rusia. Chiar înainte de invazie, mai multe țări europene se pregăteau să primească refugiați odată cu escaladarea tensiunii internaționale din 2021 dintre Rusia și Ucraina. Sute de mii de oameni au fugit în primele zile după atac. Majoritatea și-au găsit refugiu în țările vecine din vestul Ucrainei: România, Polonia, Ungaria, Republica Moldova și Slovacia. Mulți dintre cei afectați caută refugiu în casele rudelor care locuiesc în străinătate.

Uniunea Europeană și țările individuale au anunțat că vor fi deschise pentru ucraineni, astfel încât refugiații să nu fie nevoiți să treacă printr-o procedură de azil. Companiile de căi ferate din mai multe state, precum România, permit refugiaților ucraineni să călătorească gratuit cu trenul.

Numărul de persoane care fug din Ucraina se poate schimba rapid și sunt adesea doar estimări. Călătoria dintr-o țară în alta nu este neapărat înregistrată

oficial. Ucrainenii pot călători în unele țări europene fără viză. Li se poate permite să rămână în țară pentru o perioadă prelungită, cum ar fi 90 de zile, fără o permisiune specială. În alte locuri, trebuie să solicite azil. De asemenea, trecerea graniței unei țări nu înseamnă că oamenii vor rămâne în acea țară „permanent”.^[3]

Pînă la momentul traversării trupelor ruse pe teritoriul ucrainei pe data de 24 februarie 2022, a avut loc anexarea Crimeei de către Federația Rusă și războiul din Donbas în anul 2014, ambele fiind piloni ale războiului ruso-ucrainean, au creat deja în acest moment la cel puțin două, trei milioane de refugiați. Încă din 2014 mai multe ONG și unele mass-media au dat un al doilea nume acești subiecți- refugiații uitați ai Europei, din cauza unui mecanism neloial și neaplicativ pentru refugiații începînd din 2014, acum în 2022 Uniunea Europeană se confruntă cu o misiune practic imposibilă.

În jur de un milion dintre acele persoane cu statut de refugiați de dinainte de 2022, primordial cei din Donbas, au exilat în Rusia între 2014 și 2016, în timp ce numărul subiecților strămutați în Ucraina s-a mărit pînă la aproximativ două milioane de persoane .

Invazia a provocat cea mai mare criză a refugiaților din Europa de la cel de-al Doilea Război Mondial și de la urma acestuia, este prima de acest fel din Europa de la războaiele iugoslave din anii 1990 și una dintre cele mai mari crize de refugiați din secolul XXI, cu cea mai mare rată a transporturilor aeriene pentru refugiați la nivel global. Datorită acumulării militare continue de-a lungul graniței cu Ucraina, mai multe guverne vecine și organizații de ajutor s-au pregătit pentru un posibil eveniment de migrație forțată în masă cu câteva săptămâni înainte de invazia reală. Ministerul ucrainean al Apărării a estimat în decembrie 2021 că o invazie ar putea forța între trei și cinci milioane de oameni să-și părăsească casele. Polițiștii de frontieră ucraineni nu au permis unui număr de non-ucraineni ,mulți dintre ei studenți străini blocați în țară, să treacă granița către națiunile vecine sigure, susținînd că cetățenilor ucraineni li se acordă prioritate să treacă primii. Ministrul de Externe ucrainean a spus că nu există restricții pentru cetățenii străini care părăsesc Ucraina și că forțelor de frontieră li sa spus să permită tuturor cetățenilor străini să plece. Cu toate acestea, mulți oameni care au trecut granița în Polonia au raportat rele tratamente și rasism din partea poliției de frontieră ucrainene. În fața acestui fapt, reprezentanții a trei națiuni africane în Consiliul de Securitate al ONU -Kenya, Ghana și Gabon- au condamnat rapoartele de discriminare în timpul unei întâlniri la sediul ONU din New York, luni, 28 februarie. Pe 27 februarie, Înalțul Comisar al Națiunilor Unite pentru Refugiați ,UNHCR, a declarat că peste 268.000 de persoane au fugit din Ucraina de la începutul invaziei. ^[3]Paradoxul vine din datele statistice unde de regulă toți refugiații au de origine persoane din tărîmul continentului African,Asia,iar conflictul din Ucraina a adus rădăcina militară de persecuție chiar pe continentul european,cel care era considerat cel mai sigur,unde toți refugiații de rînd tindeau.

Discriminarea este o acțiune ce determină o atîrnare diferită față de anumiți subiecți, unu-l nedrept față de un anumit grup social. Comportamentele discriminatorii este imagine negatoivă pe care o primesc refugiații de la anumiți indivizi din cauza viziunilor social-politice, toate includ un anumit element de excludere sau de respingere.

Mare majoritate a țărilor democratice sunt aplicate legi împotriva discriminării, iar egalitatea dintre indivizi este garantată de Constituție. Cu toate acestea factorul de discriminare există și în lipsa unor instrumente aplicativ executorii drastice, acestor factor va persista mereu.

De la darea startului războiului din Ucraina de către Federația Rusă, societatea din Republica Moldova expus prin autoritățile sale naționale și locale, au reacționat pront pentru cei care cautau un refugiu de frica războiului și persecuțiilor. Clădirile aflate în gestiunea instituțiilor publice, pensiunile, casele din satele și orașele s-au transformat într-un loc de refugiu pentru odihnă, hrană și un loc pentru refugiații din ucraina care sunt bulversați de soarta lor care a fost modificată de invazia rusă.

Pentru a asigura peste 24.000 de refugiați din Ucraina cu provizii, cazare, suport juridic și psihologic, PNUD a cooperat cu autoritățile centrale și locale din peste 75 de comunități-gazdă de pe ambele maluri ale râului Nistru. Astfel, PNUD și partenerii săi – UE, Elveția, Suedia, Marea Britanie și Franța – au alocat aproximativ 1,56 milioane dolari SUA pentru a acoperi parțial necesitățile imediate ale refugiaților și ale comunităților-gazdă, dar și pentru a susține incluziunea socio-economică a persoanelor care fug de război, prin promovarea oportunităților de angajare, extinderea accesului la servicii publice și asigurarea coeziunii sociale.

Previziunile economice ale PNUD conturează un potențial scenariu sumbru: 30% din populația Moldovei ar putea să ducă un trai sub pragul sărăciei, iar 54% dintre cetățeni ar putea să se confrunte cu riscuri mari de a cădea în sărăcie în următoarele 12 luni, drept rezultat al războiului, consecințelor pandemiei COVID-19 și al crizei energetice. PNUD mai estimează că peste 63% dintre familiile din Moldova s-ar putea confrunța cu sărăcie energetică în acest an. Astfel, multe familii vor fi forțate să ia decizii dureroase dacă să-și încălzească locuințele sau să-și trimită copiii la școală, să poată pune mâncare pe masă sau să meargă la medic.^[4] Republica Moldova fiind o țară dependentă de fluxul comercial din Ucraina a avut cel mai mult de suferit din cauza acestui conflict, acest lucru demonstrează și rata de inflație ce mai mare de pe continentul european.

Potrivit Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați, UNHCR, aproape șase milioane de refugiați ucraineni au fugit din țară de la începutul războiului. Polonia și România au primit cei mai mulți dintre ei, 3,2 milioane și, respectiv, 889.000.

Aproximativ 772.000 s-au mutat în Rusia și 577.000 în Ungaria. În timp ce guvernele adoptă o retorică de caldă primire și oferă ajutor umanitar, în Europa Centrală și de Est au avut loc proteste de stradă împotriva refugiaților ucraineni. Cu toate acestea, atitudinile pozitive față de aceștia prevalează în majoritatea țărilor. O excepție notabilă este Bulgaria, unde 38% dintre cetățeni au o atitudine pozitivă față de refugiați, în timp ce 18% au o atitudine negativă, se arată în cel mai recent sondaj. Este un fenomen comun faptul că solidaritatea necondiționată cu refugiații de război slăbește în timp în țările gazdă vecine.^[5] Datele statistice demonstrează că la momentul actual asistăm la ocriză profundă socială.

Uniunea Europeană oferă 130.000 de euro, prin intermediul programului său „Măsurile de Promovare a Încrederii”, implementat de PNUD, pentru susținerea răspunsului autorităților și comunităților-gazdă la necesitățile refugiaților din Ucraina care ajung în Republica Moldova. Cu sprijinul Platformei Sănătate creată în cadrul programului UE „Măsurile de Promovare a Încrederii”, 1.500 de refugiați cazați temporar pe ambele maluri ale râului Nistru vor beneficia de seturi sanitare. Acestea includ echipamente de protecție personală, medicamente de primă necesitate, inclusiv pentru persoanele cu diabet. Vor mai fi oferite pături, cuverturi, lenjerie de pat, perne.

Platforma Sănătate a mobilizat în sprijinul refugiaților șase echipe de voluntari formate din câte cinci persoane. De asemenea, refugiații din Ucraina vor putea apela la consultații medicale și psihologice. Chiar din primele zile de la declanșarea agresiunii față de Ucraina, au fost donate 10 aeroterme pe motorină centrului de triere a refugiaților din Palanca, situat la frontiera cu Ucraina. Totodată, Centrul regional pentru reabilitarea victimelor violenței în familie din Autonomia Găgăuză, care oferă adăpost inclusiv refugiaților, a primit 20 de unități de echipamente și obiecte de uz casnic, care să le permită refugiaților să se simtă mai confortabil.^[6] UE prin intermediul statelor membre oferă sprijin social și economic dar acest fapt nu este suficient.

După câteva săptămâni petrecute pe valize în Republica Moldova, mii de refugiați ucraineni își pot găsi un loc de trai nou, pe o perioadă mai îndelungată, în țări ale Uniunii Europene: sunt preluați de guverne europene care vor să-i ajute și pe ei, și pe gazdele moldovene ajunse la limita puterilor. Primele câteva sute de refugiați, în principal femei și copii, au plecat deja cu avionul în Austria și Lituania, iar alte curse de avion și autobuz pleacă în zilele următoare. Milioane de ucraineni au fugit deja în țările UE din calea războiului, călătorind pe cont propriu sau cu ajutorul unor organizații de caritate și cetățeni europeni. Înaltul Comisariat ONU pentru Refugiați, UNHCR, a estimat la 3,6 milioane numărul celor care a plecat din Ucraina în țările învecinate de la vest în prima lună a invaziei rusești, începută de 24 februarie. Prin intermediul Platformei UE de Solidaritate, peste 12 mii de refugiați urmează să fie transferați din R. Moldova în Franța, Germania, Norvegia, Austria, Lituania, Olanda. Dar mai sunt câteva state care au anunțat că

vor să participe la acest proces, fără a preciza și numărul de persoane pe care sunt dispuse să îl accepte.^[7] În această situație Republica Moldova involuntar devine un pilon important în privința soluționării crizei refugiaților ucraineni, de aceea este nevoie ca statele UE să se implice unilateral în această problematică.

În Olanda, pe lângă cetățenii ucraineni, sunt primiți toți refugiații străini care nu au naționalitate ucraineană dacă, la 23 februarie 2022, erau refugiați recunoscuți de Ucraina sau dacă aveau un permis valabil de ședere în Ucraina. Olandezii au primit până acum peste 50.000 de persoane fugite din Ucraina. Serviciul Olandez de Imigrare și Naturalizare „IND”, a anunțat că refugiații care vin din Ucraina sunt înregistrați de municipalitate și astfel sunt recunoscuți automat de IND. Această înregistrare dă tot dreptul refugiaților la anumite beneficii, cum ar fi locuința, cheltuielile de trai, îngrijirea medicală și educația.

Germania a înregistrat până acum peste 300.000 de refugiați din Ucraina. Iar guvernul german și liderii politici au căzut de acord asupra unui pachet de ajutor financiar de 2 miliarde de euro prin care să ajute statele federale să găzduiască și să integreze refugiații ucraineni, inclusiv prin acces la centrele de locuri de muncă și la cursuri de limba germană

Portugalia este o altă țară care primește atât cetățeni ucraineni, cât și cetățeni străini fugiți din Ucraina cărora le dă protecție temporară. Între categoriile pe care guvernul portughez le-a inclus în regimul de protecție temporară care sunt și rezidenți permanenți în Ucraina sau care au un permis de ședere temporară, iar aici intră și studenții străini care se aflau la universitățile din Ucraina. În Portugalia au ajuns peste 10.000 de refugiați din Ucraina.^[8]

Transferul dintr-un stat în altul nu sunt de regulă înregistrate oficial. Ucrainenii li se dă voie să traverseze în unele state din Europa fără viză și li se oferă posibilitatea să rămână în statul dat pentru un timp mai îndelungat, fără un acord mai special. Ca rezultat al existenței Spațiului Schengen, după ce refugiații au intrat aleatoriu într-o țară Schengen, ei pot să se deplaseze în alte state cu facilitatea Schengen.

Promovarea coeziunii sociale și a convergenței este una dintre cele șase activități principale ale programului de activitate al Eurofound pentru perioada 2021-2024. Eurofound va acționa în continuare ca centru de expertiză pentru monitorizarea și analizarea tendințelor și factorilor principali în obținerea convergenței ascendente a condițiilor de viață și de muncă și în consolidarea coeziunii economice și sociale în UE. Pandemia de COVID-19 reprezintă o provocare fără precedent pentru reziliența economică și socială a UE, scoțând în evidență fragilitatea progreselor obținute deja în privința tiparelor de convergență. În următorii patru ani, Eurofound va oferi o înțelegere importantă a provocărilor și perspectivelor din domeniul coeziunii sociale și convergenței în UE, contribuind la asigurarea faptului că economiile și societățile Uniunii sunt reziliente în fața șocurilor viitoare. Eurofound își va extinde activitatea din anii precedenți în do-

meniul convergenței ascendente, punând în mod deosebit accentul pe potențiala apariție a unor noi inegalități între cetățeni și pe modul de abordare a provocărilor intensificate la adresa coeziunii sociale, generate de criză. Agenția va prezenta periodic rapoarte cu privire la tendințele de convergență ascendentă din cadrul dimensiunii socioeconomice, precum și al dimensiunilor incluse în Pilonul european al drepturilor sociale la nivel de state membre și de regiuni, comparând totodată UE cu alte țări dezvoltate. La explorarea factorilor și a implicațiilor convergenței economice și sociale, Eurofound va acorda atenție unei întregi serii de aspecte: investițiile sociale, mobilitatea și cadrele instituționale, reglementările, sistemele de protecție socială, calitatea instituțională și serviciile publice, dialogul social și reformele structurale. Cercetarea va examina eficacitatea răspunsului UE la pandemie din perspectiva convergenței economice și sociale. Se va analiza, de asemenea, situația din zona euro, punându-se accentul și pe rolul jucat de procesele din cadrul relațiilor de muncă în influențarea convergenței. Eurofound va cerceta tendințele și factorii coeziunii sociale din Uniunea Europeană, examinând în special modul în care pandemia de COVID-19 a accentuat inegalitățile existente sau a generat unele noi, care afectează societatea în sens mai larg sau grupuri specifice de cetățeni. Analiza se va axa pe disparitățile economice, sociale și în materie de sănătate, atât de pe piața muncii, cât și în ceea ce privește accesul la produse și servicii vitale, cum ar fi asistența medicală, locuințele, educația și protecția socială, precum și calitatea acestor produse și servicii. Se va studia legătura dintre inegalități, încrederea în instituții și nemulțumire. Printre alte domenii de interes se numără migrația, integrarea și tensiunile societale. Rezultatele acestei activități de cercetare vor contribui la lucrările desfășurate de diverse servicii ale Comisiei Europene și ale Comitetului pentru ocuparea forței de muncă (EMCO), ale Comitetului pentru protecție socială (CPS), ale Comitetului economic și financiar (CEF), ale Consiliului și ale Parlamentului European, inclusiv în legătură cu semestrul european. ^[9]

Studiile în domeniul refugiaților la momentul actual demonstrează efectele conflictului militar prin destrămarea familiilor, destabilizarea omului ca individ, criză alimentară, crize economice, iar cel mai mult sunt afectate părțile care se confruntă.

Concluzii:

Un flux de indivizi pe continentul european nu a mai fost văzut până acum., criza refugiaților ca rădăcină din Ucraina este complet diferită față de cea din Syria în anul 2015. Aspectul anplu al acestei crize se desfășoară foarte rapid într-un ritm descurajant, care pune la încercare capacitatea instituțiilor de rezistență și anume pe segmentul social, politic, economic.

Ca determinare a aspectelor reglementate mai sus avem un pericol eminent pe unda incluziunii refugiaților ucraineni în societatea europeană, cea mai mare problemă fiind limitarea de locuri de care dispune UE. Uniunea Europeană nu a

făcut în ultimii ani corectări la legislație,locuri specializate,instituții supliment pe acest subiect pentru a gestiona fluxul de mii,milioane de refugiați.Cea mai mare povară fiind capacitățile diferențiate dintre state și ne dorința în unanimitate dintre statele membre de a adăposti refugiații,unii avînd receptivitate alții nu.

Subiectul refugiat este a cea temelie a persecuției sociale din punctul de vedere al religiei, apartenenței , opiniilor politice,viziunile colective iar fluxul acestor apartenențe crește în proporția numărului mare de indivizi ce cer adopție. Revolta socială este grija de acum al UE fiindcă se dorește o infiltrare rapidă a subiecților cu anumite elemente problematice,de aici și vine întrebarea privind acceptul societății europene nu la nivel de guvern dar la cel comunitar.Soluțiile fiind reflectate în instrumentele instituționale.

Orice instrument are propriile elemente problematice, astfel chiar cu existența tendinței progresiste, sunt unii piloni negativ care sunt printre rîndurile refugiaților ,ca spre exemplu diferențierea dintre societăți celei exilate și adoptive,iar subiecții care exilați se trezesc într-o lume a necunoașterii.De aici și majoritatea studiilor expun că de fapt problemele refugiaților și numărul lor este foarte redus în comparație cu realitatea din cauza acestor litigii. La momentul dat UE nu doar aplică mecanismele ce dispun în lupta cu criza profundă a refugiaților și problemelor lor,dar în același timp elaborează noi instrumente pentru a face față situației.

Obiectivul dat în comunicare este atenția maximă a problemei,reflectarea soluțiilor și ca un factor de soluției să existe pentru un posibil viitor în cazul refugiațiilor ce se îndreaptă spre UE avînd deja o experiență cu subiecții din ucraina.

Ca fundament a problemelor va fi mereu războaiele ce duc ulterior la probleme sociale ca criza economică,divizarea societății etc,ca rezultat avem o imagine apocaliptică prin suferința refugiațiilor ucraineni, zi de zi îndurerînd brutalitatea conflictului, iar implicarea comunității internaționale va duce la ameliorarea situației și finalizarea durerilor concludente ale războiului.

Referințe bibliografice:

1. Înaltul Comisariat pentru Refugiați al Națiunilor Unite <https://www.unhcr.org/ro/2799-rodesspre-noi-html.html>
2. Criza refugiaților în Europa https://ro.wikipedia.org/wiki/Criza_refugia%C8%9Bilor_%C3%AEn_Europa
3. Criza refugiaților din Ucraina (2022) [https://ro.wikipedia.org/wiki/Criza_refugia%C8%9Bilor_din_Ucraina_\(2022\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/Criza_refugia%C8%9Bilor_din_Ucraina_(2022))
4. SUȘȚINEM REFUGIAȚII & COMUNITĂȚILE-GAZDĂ <https://www.undp.org/ro/moldova/razboiul-din-ucraina>

5. Resentimentele față de refugiații ucraineni cresc în Europa Centrală și de Est, Ionut Baias, 12 Mai 2022 https://www.hotnews.ro/stiri-razboi_ucraina-25553272-resentimentele-fata-refugiati-ucraineni-cresc-europa-centrala-est.htm
6. UE continuă să acorde suport imediat comunităților din Moldova pentru a ajuta refugiații din Ucraina, 6 iulie 2022 <https://eucoopnews.md/ue-continua-sa-acorde-suport-imediat-comunitatilor-din-moldova-pentru-a-ajuta-refugiati-din-ucraina/>
7. Infografic: Țările UE preiau organizat refugiați ucraineni din R. Moldova, 24 martie 2022, Valentina Basiul <https://moldova.europalibera.org/a/infografic-%C8%9B%C4%83rile-ue-preiau-organizat-refugia%C8%9Bi-ucraineni-din-r-moldova-/31767923.html>
8. Ce țări primesc refugiați străini din Ucraina, alții decât cei ucraineni, și care sunt condițiile, 10 mai 2022, Andreea Ofițeru <https://romania.europalibera.org/a/refugiati-ucraina-tari-europene/31841208.html>
9. Promovarea coeziunii sociale și a convergenței <https://www.eurofound.europa.eu/ro/topic/promoting-social-cohesion-and-convergence>

ROLUL MIJLOACELOR DIGITALE ÎN REDIMENSIONAREA VIOLENȚEI ÎN FAMILIE

THE ROLE OF DIGITAL MEANS IN REDIZING FAMILY VIOLENCE

CZU: 343.625:343.541:004

Violeta GHERASIMENCO¹

ABSTRACT. *Violence has always been a part of human society's existence, and its impact can be seen everywhere in the world. Currently, family violence being a topic that has been discussed a lot in recent years, it is a problem at the international level. Family violence has no ethnic origin, knows no age limits or geographical borders, it is a phenomenon of continuous changes in society. Today, family violence refers to more than physical, psychological aggressive behavior, because the aggressor aims to control, dominate the victim, using not only physical force, but also different digital means. Thus, the increasingly wide accessibility of the Internet, the rapid spread of digital tools and the widespread use of social communication platforms, in combination with the pandemic, represent a threat, but also a new stage in the evolution of family violence.*

Keywords: *domestic violence, cyber violence, online violence, digitization, digital means.*

Problematika legată de violența în familie s-a impus tot mai mult în societatea contemporană, chiar dacă nu se simte sau nu se aude durerea dintr-o altă parte a lumii.

În societatea actuală, este necesar să analizăm problema violenței în familie din perspectiva schimbării, deoarece, este important să luăm în considerare și traiectoriile de dezvoltare ce au influențat modul de manifestare a violenței în familie.

În contextul global actual al pandemiei COVID-19, trebuie să recunoaștem impactul semnificativ și pe termen lung pe care îl are această criză pentru toată Europa și nu numai. Intrăm într-o perioadă, în care crește timpul petrecut pe internet, iar accesul la internet nu mai este un lux, ci o necesitate a timpului.

Prin urmare, pe de o parte, suntem martorii unei revoluții informaționale, iar pe de altă parte, tehnologiile informaționale au generat crearea unor pericole eminente pentru garantarea dreptului la viața intimă, privată și familială. Iar, pe măsură ce am intrat în cel de-al doilea val al erei digitale, amploarea tot mai mare a tehnologiilor bazate pe internet, au întărit formele existente de abuz, ba chiar au creat noi instrumente pentru a face rău oamenilor. În ciuda acestor transformări în domeniul digitalizării, societatea este amenințată cu violență în moduri îngro-

¹ Violeta GHERASIMENCO, doctorandă Școala doctorală Științe juridice, Universitatea de Stat din Moldova, ORCID 0000-0003-3972-325X; e-mail: gherasimenco.violeta79@mail.ru Conducător științific: Oleg PANTEA, doctor în drept, conf. univ., Universitatea de Stat din Moldova

zitoare în lumea digitală, deoarece comunicarea directă, față-în-față a pierdut teren în fața celei mijlocite de echipamente digitale, și care se află într-o continuă schimbare. Totodată, aceasta a generat creșterea vulnerabilității utilizatorilor diferitor dispozitive, datorită lipsei siguranței în mediul on-line și diversificării formelor de abuz prin intermediul tehnologiilor.

Odată cu apariția noilor tehnologii și a rețelelor sociale, violența este o amenințare în continuă creștere, cu impact la nivel individual, social. Prin urmare, amenințările, abuzurile online asupra persoanelor sunt grave, omniprezente și merită aceeași atenție ca și alte forme de abuz din viața publică sau cea privată. Astfel, suntem martori ai unei noi probleme globale în evoluție, violența on-line sau violența cibernetică, violență digitală, violență facilitată de tehnologie, atât în ceea ce privește complexitatea situației cât și a schimbărilor continue în tehnologie și comportament, cu consecințe vizibile asupra societății. [1, p.17]

În timp ce, violența cibernetică poate fi vizată oricărui individ sau grup și poate implica o gamă largă de acte, acest studiu se concentrează în special asupra mediului familial, partenerii intimi care sunt adesea victimele *ciberviolenței*.

În general, fenomenul violenței cibernetice este relativ recent și încă în creștere, cu toate acestea deja datele estimează că o femeie din 10 a suferit o formă de violență cibernetică după vârsta de 15 ani. [2, p.9]

Chiar dacă am vrea să generalizăm subiectul privind victima actelor de violență în familie, cercetările demonstrează totuși că femeile constituie principala țintă a anumitor forme de violență în familie, fiindcă are loc în intimitate și este locul cel mai puțin vizibil, acolo unde autoritățile nu pot interveni [3, p.87] sau intervin dar mai greu, în mod special cea cibernetică.

Iar, scopul violenței manifestate în cadrul familiei este de a stabili și exercita puterea și controlul asupra altei persoane. Acest lucru ne demonstrează, în special perioada stării de urgență, când agresorii intenționat sparg telefonul victimelor sau verifică apelurile și contul de pe rețelele de socializare. În acest sens, marcăm propunerea de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, ce vizează combaterea efectivă a violenței împotriva femeilor și a violenței domestice în întreaga Uniune Europeană [4].

Având în vedere evoluția dinamică a digitalizării, a impactului asupra întregii societăți, Parlamentul European a cerut, în mod repetat, o nouă legislație a Uniunii Europene în acest domeniu. Astfel, în temeiul articolului 225 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, raportul din proprie inițiativă cu caracter legislativ, prin care a solicitat Comisiei Europene să prezinte propuneri privind combaterea violenței pe criterii de gen și a violenței cibernetice [5].

Totuși, trebuie să menționăm că la nivelul Uniunii Europene, există mai multe reglementări, directive și politici ale Consiliului Europei, care sunt direct sau indirect aplicabile diferitelor forme de violență cibernetică.

Deși, Națiunile Unite, Consiliul Europei și instituțiile Uniunii Europene recunosc, parțial, fenomenul violenței cibernetice până în prezent nu există definiții unanim acceptate, însă diferiți jucători, instituții și comitete au analizat fragmentat problema definirii violenței cibernetice și violența cibernetică bazată pe gen. Prin urmare, s-a realizat și un studiu în care au fost vizate 12 state membre Uniunii Europene: Belgia, Cehia, Germania, Spania, Franța, Lituania, Olanda, Polonia, România, Suedia, Finlanda, Italia, fiind evaluate în special legislația și politicile existente la nivel internațional, Uniunii Europene și național.

În sensul Directivei Parlamentului European și a Consiliului privind combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, „*violență cibernetică*” înseamnă orice act de violență reglementat de directivă care este săvârșit, asistat sau agravat, parțial sau integral, prin utilizarea tehnologiilor informației și comunicațiilor. Iar, prin „*tehnologii ale informației și comunicațiilor*” se înțelege toate instrumentele și resursele tehnologice utilizate pentru stocarea, crearea, partajarea sau schimbul digital de informații, inclusiv telefoane inteligente, calculatoare, aplicații și servicii de socializare în rețea și alte aplicații și servicii mass-media. [6, p.39] Astfel, utilizarea tehnologiilor digitale nu este lipsită de provocări, deoarece multe alte forme de contacte sociale sunt create digital. Acestea pot genera consecințe fizice și efecte psihologice pentru cei care trăiesc în acest mediu.

Prin urmare, violența cibernetică în familie este, de fapt, o extensie a violenței cu care se confruntă victimele în mediul offline, care s-a dezvoltat în urma utilizării internetului și a instrumentelor informatice [7, p.28].

În acord cu ceea ce am exprimat mai sus, recunoscând violența cibernetică drept o formă a violenței în familie, vom prezenta și alte definiții din care rezultă modul de săvârșire ale ei, daică prezențe mijloacelor digitale.

Astfel, Comitetul Convenției privind criminalitatea cibernetică al Consiliului Europei definește *violența cibernetică* drept „utilizarea sistemelor informatice pentru a provoca, facilitarea sau amenințarea cu violența împotriva persoanelor care are ca rezultat, sau este probabil să aibă ca rezultat [...] vătămări sau suferințe și poate include exploatarea circumstanțelor, caracteristicilor individului sau vulnerabilități [8, p.11].

Prin urmare, Comitetul consultativ pentru egalitatea de șanse pentru femei și bărbați, stabilește că *violența cibernetică împotriva femeilor* este un act bazat pe gen violențe comise direct sau indirect prin intermediul informațiilor și tehnologiile de comunicare care au ca rezultat sau sunt probabil rezultă în vătămări fizice, sexuale, psihologice sau economice sau suferință pentru femei și fete, inclusiv amenințări cu astfel de acte, indiferent dacă au loc în viața publică sau privată, sau obstacole în calea utilizarea drepturilor și libertăților lor fundamentale, ... care decurge și susține forme multiple de violență offline [9].

Totodată, Organizația Națiunilor Unite într-un raport special pentru violența împotriva femeilor, definește *violența cibernetică* drept orice act de violență de

gen împotriva femeilor care este comise, asistate sau agravate parțial sau integral prin folosirea TIC, cum ar fi telefoanele mobile și smartphone-urile, internetul, social platforme media sau e-mail, împotriva unei femei pentru că este a femeie sau afectează femeile în mod disproporționat. Totodată, aici se mai precizează că noile tehnologii „vor da inevitabil naștere la diferite și noi manifestări ale violenței online împotriva femeilor” [10].

După cum am observat, Uniunea Europeană nu are o abordare „unică” pentru violența cibernetică în familie, de aceea este clar că abordările legislative ale statelor diferă și nu acoperă toate aspectele acestei probleme. Or, această problemă a devenit un fel de epidemie ce se întinde pe tot globul, iar, legile din mai multe state oferă o listă (exhaustivă sau neexhaustivă) de comportamente care pot intra sub incidența faptei de violență cibernetică în familie.

Conceptual, fiecare fenomen aduce aspecte unice care sunt necesare a fi înțelese. În cazul nostru, nu putem să separăm acest fenomen de violența din „lumea reală” de cel online, deoarece este privit mai potrivit ca un continuum de violență offline” [11], adesea legate și/sau împletite [12].

În sensul definirii și reglementării violenței cibernetice, drept formă a violenței în familie, Uniunea Europeană a lăsat să se ia în considerare particularitățile și nevoile naționale. În acest sens, și România a modificat Legea nr. 217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței domestice, iar *violența cibernetică* include: hărțuirea online, mesaje online instigatoare la ură pe bază de gen, urmărirea online, amenințările online, accesul ilegal de interceptare a comunicațiilor și datelor private etc. [13].

Aici observăm că, actele de violență cibernetică pot implica diferite tipuri de abuz cu ajutorul noilor tehnologii: urmărirea sau supravegherea cibernetică, instalarea de aplicații de spionaj, utilizarea abuzivă de conturi private/familiale pentru servicii online; schimbarea parolilor etc.

Astfel, prin *manifestarea violenței cibernetice se are în vedere orice formă de utilizare abuzivă a tehnologiei informației și a comunicațiilor cu scopul de a face de rușine, umili, speria, amenința, duce la tăcerea victimei, care mai și demonstrează o lipsă de înțelegere și de conștientizare între membrii familiei.*

Totuși, observăm că pentru a-și atinge scopul, agresorul poate utiliza orice tip de aparat, incluzând calculatoare, telefoane mobile inteligente sau alte dispozitive similare care folosesc telecomunicațiile sau se pot conecta la internet și pot transmite sau utiliza platformele sociale sau de e-mail [14, p.32]. Totodată, la această categorie adăugăm: utilizarea unei game largi de tehnologii în urmărirea partenerului intim, inclusiv fără fir și telefoane celulare, faxuri, e-mail, Internet-based hărțuire, sisteme de poziționare globală, spy ware, camere video, și baze de date online [15].

În acest sens, datele raportului privind ajutorul pentru femei în cazul abuzului domestic online, dezvăluie că 29% din abuzul online de către un partener

sau fost partener implică utilizarea de programe spion sau de localizare GPS pe telefoanele sau computerele victimei [16].

După cum observăm, tehnologia a fost folosită pentru a crea un sens al faptului de a izola, de a pedepsi, și umili victimele violenței în familie.

Anume progresul științific înregistrat de ramurile informaticii, ne pune în fața sarcina de a conferi o protecție adecvată vieții private a individului în cadrul relațiilor familiale, deoarece, internetul, dar și mijloacele digitale au devenit elemente componente ale violenței în familie.

Deci, posibilitățile actuale ale sistemelor informatice moderne prezintă un pericol eminent ce atentează la respectul vieții private, de familie ținând cont de capacitățile colosale și diversitatea acestora, ceea ce ne determină să reiterăm că manifestarea violenței în familie depinde de nivelul de evoluție a digitalizării ale unei comunități la momentul dat. Iar, statul trebuie să aibă capacitatea de a răspunde provocărilor prin interzicerea, sancționarea acestor manifestări violente săvârșite în cadrul familiei după gradul de pericol social. Totodată, nu toate formele sau cazurile de violență cibernetică sunt la fel de severe și nu toate neapărat necesită o soluție de drept penal, dar poate fi abordată printr-o abordare gradată și o combinație de măsuri preventive, educaționale, de protecție și alte măsuri [17].

Referințe bibliografice:

1. Gătej M. *Violența în familie*. București: Orizonturi, 2021.
2. Violența împotriva femeilor: o anchetă la nivelul UE Rezultatele pe scurt Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2014 [citată 22.10.2022]. Disponibil: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_ro.pdf
3. Pavlencu M., Coștișanu V. *Combaterea violenței împotriva femeilor*. *InterConf* [citată 14.11.2022]. Disponibil: <https://doi.org/10.51582/interconf.21-22.11.2021.023>
4. Propunere de Directiva Parlamentului European și a Consiliului privind combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice [citată 10.11.2022]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0105&from=EN>
5. Norme la nivelul UE pentru combaterea violenței împotriva femeilor. [citată 12.11.2022]. Disponibil: https://ec.europa.eu/commission/press-corner/detail/RO/ip_22_1533.
6. Propunere de DIRECTIVĂ A PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI A CONSILIULUI privind combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice. Comisă europeană [citată 22.10.2022]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0105&from=EN>

7. Ghid de intervenție în cazurile violență cibernetică [citat 17.11.2022]. Disponibil: https://issuu.com/fundatia_sensiblu/docs/ghid_interventie_violenta_cibernetica
8. Cyber violence and hate speech online against women [citat 29.11.2022]. Disponibil: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604979/IPOL_STU\(2018\)604979_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604979/IPOL_STU(2018)604979_EN.pdf)
9. Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences on online violence against women and girls from a human rights perspective A/HRC/38/47, UN Human Rights Council, 2018 [citat 01.12.2022]. Disponibil: <https://digitallibrary.un.org/record/1641160>
10. European Institute for Gender Equality. Cyber violence against women and girls [citat 21.11.2022]. Disponibil: https://eige.europa.eu/sites/default/files/the_index_press_release_final_ro.pdf
11. Combating gender-based violence: Cyberviolence, European added value assessment. European Parliamentary Research Service, March, 2021. ISBN 978-92-846-7890-7 [citat 29.11.2022]. Disponibil: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662621/EPRS_STU\(2021\)662621_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662621/EPRS_STU(2021)662621_EN.pdf)
12. Legea României nr. 217/2003 privind prevenirea și combaterea violenței domestice [citat 30.11.2022]. Disponibil: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/44014>
13. Gătej M. *Violența în familie*. București: Orizonturi, 2021.
14. Intimate partner violence, technology, and stalking [citat 12.12.2022]. Disponibil: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17699114/>
15. Virtual World, Real Fear: Women's Aid report into online abuse, harassment and stalking. February 2014 [citat 26.11.2022]. Disponibil: <https://www.womensaid.org.uk/virtual-world-real-fear/>
16. Cybercrime Convention Committee (T-CY) Working Group on cyberbullying and other forms of online violence, especially against women and children Mapping study on cyberviolence with recommendations adopted by the T-CY on 9 July 2018 T-CY mapping study on cyber-violence [citat 29.11.2022]. Disponibil: <https://rm.coe.int/t-cy-mapping-study-on-cyberviolence-final/1680a1307c/rm.coe.int>

CONFIDENȚIALITATE ȘI SECURITATE ÎN ERA DIGITALĂ: PROVOCĂRI CONTEMPORANE ȘI DIRECȚII VIITOARE

PRIVACY AND SECURITY IN THE DIGITAL AGE: CONTEMPORARY CHALLENGES AND FUTURE DIRECTIONS

CZU: 342.738:004.056.5

Daniela GÎNCO-FODOR¹

ABSTRACT. *The topicality of the researched theme resides in the idea of presenting the contemporary problems encountered in the process of protecting personal data in the digital age. Privacy and security are at the heart of civil rights from which all other human rights and freedoms derive, and the digital age is in full swing, so the challenges and future directions for the development of this subject need to be addressed.*

Keywords: *privacy, security, digital age.*

Introducere

În goana spre a ne depăși propria ființă, uităm că astfel, pierdem tot ... securitate, confidențialitate, identitate, personalitate.

Astăzi, este practic imposibil să ne imaginăm viața în absența interacțiunii cu computerul. Fiecare domeniu uman de activitate necesită recurgerea la rețele informatice și de comunicare racordate global. Conexiunile de acest gen asigură un suport esențial în toate domeniile de activitate: social, economic, financiar, politic și, nu în ultimul rând, cel de securitate. Dar în tot acest amalgam de informații, există riscul de a deveni victima atacurilor cibernetice, atât pe rețelele sociale, cât și prin intermediul „capcanei pentru click-uri”. Toate acestea creează un habitat optim pentru a rămâne expuși amenințărilor și furtului de informații personale. Însă, pentru a ne securiza datele și a rămâne imuni, trebuie să respectăm anumite reguli vitale, care sunt necesare în mediul informațional.

Confidențialitatea este un drept fundamental al omului, cu semnificație internațională și este recunoscută în diferite documente internaționale și regionale [1]. Confidențialitatea este capacitatea unui individ sau a unui grup de persoane de a proteja viața privată și mediul privat, inclusiv informațiile despre ei înșiși. S-ar putea pune mai multe întrebări, de exemplu: „Ce este viața privată? Care sunt granițele acestui domeniu?”. Răspunsurile concrete la aceste întrebări ar putea fi formulate pe baza culturii naționale și a caracteristicilor specifice ale individului, dar există teme comune, care ar putea fi discutate pentru determina-

¹ Daniela GÎNCO-FODOR, Studentă, Facultatea de drept, Universitatea de Stat din Moldova, <https://orcid.org/0000-0001-8362-908X>, gfdannelly@mail.ru

rea hotarelor generale ale domeniului de „viețuire privată”. În general, domeniul confidențialității se suprapune parțial cu confidențialitatea informațiilor personale și protecția acestora (acces, utilizare, diseminare, transfer etc.). Din acest motiv, fiecare persoană are dreptul la protecția datelor sale personale [3, p.7].

Dreptul la intimitate formează fundamentul comun al libertății de conștiință, dreptul de a fi în siguranță, dreptul de a refuza auto incriminarea. Era digitală actuală extinde definiția confidențialității ca *intimitate în mediul digital (e-privacy)* [2, p.97] și sugerează că dreptul la confidențialitate ar trebui văzut ca un drept independent care merită în sine protecție legală [2, p.100]. În acest sens, se poate propune următoarea definiție de lucru pentru dreptul la viață privată: Dreptul la viață privată este dreptul nostru de a păstra un domeniu în jurul nostru, care include toate acele lucruri care fac parte din noi, cum ar fi corpul nostru, casa, proprietate, gânduri, sentimente, secrete și identitate. Dreptul la confidențialitate ne oferă posibilitatea de a alege ce părți din acest domeniu pot fi accesate de alții și de a controla măsura, modul și momentul utilizării acelor părți pe care alegem să le dezvăluim.

Importanța păstrării confidențialității și securității în era digitală

Creșterea rolului Tehnologiilor Informaționale (IT) în societate, utilizarea pe scară largă a computerelor și procesarea informațiilor în sfera publică în ultimele 3 decenii, impun dezvoltarea unei politici puternice pentru protecția datelor cu caracter personal, începând cu primele legi în diferite țări în cursul anilor 1970 (Țara Hesse în Germania, Suedia, SUA, Germania, Franța etc.). Următoarea etapă a fost adoptarea documentelor care formează cadrul legal european de bază. Acest proces a condus la adoptarea Regulamentului general privind protecția datelor (GDPR) în 2016, care a intrat în vigoare la 28 mai 2018.

Securitatea informației poate fi definită pe scurt ca starea de protecție a resurselor informaționale cu diferite tipuri de date care sunt stocate, procesate sau transmise prin utilizarea sistemelor și rețelelor informatice. Trebuie să protejeze datele de diferite acțiuni interne și/sau externe care ar putea cauza perturbări ale funcțiilor sistemului, inclusiv accesul neautentificat și neautorizat. Această protecție trebuie realizată prin utilizarea unor mijloace și instrumente speciale (software și hardware) pe baza unei politici de securitate puternice. Securitatea informațiilor este o parte importantă a securității în general, care este determinată ca totul despre protejarea activelor critice și valoroase, iar articolul marchează diferite părți, dar fără a se limita la securitatea computerelor, securitatea internetului, securitatea comunicațiilor, securitatea rețelei, securitatea cererilor, securitatea datelor și securitatea informațiilor [4, p.12].

O problemă pentru securitatea informațiilor este discutată în contextul utilizării inteligenței artificiale și, în special, al învățării profunde în viziunea computerizată. Articolul confirmă popularitatea rețelelor sociale online (OSN) pen-

tru partajarea diferitor tipuri de informații, dar observă că atacatorul exploatează conturi false pentru a distribui informații înșelătoare, cum ar fi malware, viruși sau URL-uri rău intenționate [5].

Confidențialitatea, ca drept fundamental al omului, este asociată cu necesitatea și obligația de a păstra secretă viața privată a persoanelor. Confidențialitatea informațiilor personale presupune protejarea datelor în timpul accesului, utilizării, difuzării și transferului din interior și din exterior. Aceste cerințe definesc două drepturi importante – dreptul la confidențialitate și dreptul la protecția datelor. Era digitală actuală extinde definiția confidențialității prin „confidențialitate în mediul digital” sau „e-privacy”, care este prevăzută în Regulamentul general privind protecția datelor – GDPR [6].

Motivele apariției provocărilor contemporane în asigurarea confidențialității și securității datelor personale în era digitală

Există termeni specifici în domeniul securității resurselor informaționale:

- Securitatea informațiilor este protecția informațiilor sub toate formele posibile (electronic, tipărit sau de altă natură);
- Securitatea computerelor acoperă funcționarea sistemelor și rețelelor informatice și a informațiilor prelucrate de acestea;
- Protecția informațiilor include practici de management al riscurilor legate de utilizarea, prelucrarea, stocarea și transmiterea informațiilor, inclusiv a sistemelor și proceselor în acest scop, cu scopul principal de a preveni pierderea datelor în situații critice.

Câteva motive ale potențialelor amenințări sunt:

- creșterea puternică a volumului de informații procesate și stocate;
- utilizarea masivă a rețelelor de calculatoare și integrarea acestora;
- extinderea numărului de utilizatori care au acces la sistem și resursele informaționale;
- unirea diferitelor fonduri de informații într-o bază de date comună și permiterea accesului multiplu la aceasta;
- îndepărtarea semnificativă a infractorului de obiectul atacului;
- atacul poate viza atât un anumit computer, cât și o conexiune de rețea;
- capacitatea de a ataca infrastructura și protocoalele de rețea;
- atacuri la serviciile de telecomunicații.

Provocările erei digitale pentru confidențialitate și protecția datelor

Securitatea informațiilor și protecția datelor sunt domenii dinamice, care sunt în mod constant influențate de progresele tehnologiilor din era digitală și de inovația în practicile de afaceri.

Dezvoltarea TIC reflectă regulile de organizare a protecției datelor și schimbă înțelegerea pentru definirea datelor cu caracter personal, gestionarea transfe-

rului transfrontalier de date, confidențialitatea utilizatorilor în era digitală, drepturile utilizatorilor și obligațiile operatorilor de date.

Un sondaj în rândul utilizatorilor de internet arată că 74% dintre cetățenii UE cred că descoperirea datelor cu caracter personal este o parte din ce în ce mai integrantă a lumii digitale. Pe de altă parte, doar 26% dintre utilizatorii de computere sociale și 18% dintre cumpărătorii online cred că au acces deplin la datele lor personale.

Se pot pune multe întrebări despre cum și unde sunt stocate datele noastre personale, cine le poate evalua, cine este responsabil pentru protecția datelor, ce politică se aplică pentru stocarea datelor cu caracter personal și pentru păstrarea confidențialității acestora, care este garanția transferului corect al datelor între diferite noduri prin intermediul rețelei globale.

Pot fi date diverse exemple pe internet. Unul pertinent ar fi din „Opțiunile de confidențialitate” publicate pe un site, unde sunt indicate categoriile de date cu caracter personal colectate, cum ar fi „numele, sexul, ziua de naștere sau vârsta, pagina de pornire, fotografia de profil, fusul orar, adresa de e-mail, țara, interesele și comentariile și conținutul pe care l-ați postat/partajat” [7]. Multe dintre aceste categorii nu au legătură cu domeniul specific al site-ului. Aceste provocări necesită a fi discutate detaliat.

Provocări de calcul social (SoC)

În multe cazuri, site-urile web joacă rolul unei *uși deschise* – în timpul înregistrării preliminare sau la prima vizită cu doar un click utilizatorii pot accepta *Politica de confidențialitate*, fără a citi textul. Rezultatul este acceptarea deplină a tuturor condițiilor, fără ca utilizatorul să le cunoască cu adevărat. În acest caz, el nu știe exact ce se va întâmpla cu datele sale personale din profilul utilizatorului creat.

În alte cazuri, datele personale ale utilizatorului sunt stocate numai după o singură vizită și transferate automat în centru, fără știrea și acordul proprietarului.

În unele cazuri, este posibil ca un media să nu furnizeze informații despre *Politica de confidențialitate* sau să solicite prea multe informații personale atunci când utilizatorul se înregistrează, ceea ce depășește scopul definit al mass-media.

O altă problemă este locația datelor personale stocate undeva în rețeaua globală.

Problema de mai sus determină un alt aspect negativ la îndeplinirea *dreptului de a fi uitat/șters* în cazul refuzului utilizării ulterioare.

Cerințe pentru limitarea impactului negativ

Era digitală oferă diverse posibilități tehnologice de rezolvare a problemelor din viața de zi cu zi a oamenilor, dar, așa cum sa prezentat în secțiunea anterioară,

crează și dezavantaje și consecințe negative pentru persoanele care sunt utilizatori de servicii electronice. Anumite cerințe și oportunități pot fi propuse pentru limitarea impactului negativ al tehnologiilor digitale în condițiile confidențialității și protecției datelor utilizatorilor:

- Cerința de a da consimțământul explicit și deplin pentru colectarea și utilizarea datelor cu caracter personal;
- Accesul ușor al utilizatorilor la propriile date personale și controlul asupra acestora;
- Obligarea furnizorilor de servicii de rețea să informeze consumatorii în mod clar și transparent cum vor fi utilizate datele furnizate;
- Asigurarea drepturilor de portabilitate pentru datele personale (transfer mai ușor de la un furnizor la altul).

Pentru a îndeplini aceste sarcini, sistemul trebuie organizat ca un set de componente care suportă următoarele funcții și cerințe: cerințe pentru managementul general al securității; protecția perimetrului; securitatea mediului; cerințe de protecție serioasă a rețelei; securitatea sistemului, cerințe pentru securitatea infrastructurii IT și protecția mediului virtualizat.

Metode de protecție a datelor cu caracter personal (PDP)

Protecția datelor cu caracter personal (PDP) se ocupă de relațiile dintre persoane și societate, prezentate de diferite subiecte și autorități precum guvern, stat, instituții, organizații publice și private, companii etc. Prelucrarea datelor cu caracter personal trebuie să se bazeze pe reguli solide pentru protecția datelor, păstrarea confidențialității persoanei vizate. Din acest motiv, toate instituțiile care prelucrează date cu caracter personal (personal, operator de date) trebuie să elaboreze și să aplice o politică clară și promptă de protecție a datelor ca parte a politicii de securitate a informațiilor și a politicii de securitate în general.

Metodele prezentate de protecția datelor sunt:

- *Blocare* – împiedică accesul utilizatorului neautorizat în încăperile în care sunt stocate datele;
- *Managementul Accesului* – asigură utilizarea în siguranță a tuturor resurselor de informații și utilizarea tuturor resurselor sistemului prin verificarea drepturilor de acces, definite preliminar pentru fiecare utilizator;
- *Criptare* – oferă utilizarea algoritmilor criptografici pentru a cripta datele făcându-le de neînțeles pentru un utilizator nelegitim;
- *Identificare* – identificarea personalului și a componentelor individuale ale sistemului care sunt înregistrate ca utilizatori legitimi și pentru care au fost definite drepturi de acces;
- *Control* – metode, care protejează datele de activitățile neautorizate ale utilizatorilor legitimi;

- *Sanctiuni* – programul de protecție descrie regulile interne de prelucrare și utilizare a informațiilor, precum și responsabilitatea consumatorilor conform normelor legale și legilor

Concluzie

Confidențialitatea și securitatea în era digitală sunt probleme actuale ce vizează fiecare membru al societății. Din aceste considerente, informarea în masă cu privire la riscurile absenței unor garanții suficiente pentru protecția datelor cu caracter personal și cu privire la măsurile de precauție în domeniu este indispensabilă. *Un om informat este un om protejat!*

Referințe bibliografice:

1. Bloustein E.J., Pallone N.J. *Individual and Group Privacy*, New York: Routledge, 2017.
2. Romansky R. A survey of digital world opportunities and challenges for user's privacy. In: *International Journal of Information Technology and Security*, 2017, no.4, vol.9, pp. 97-112. [citat la 06.12.2022]. Disponibil: https://www.researchgate.net/profile/Radi-Romansky/publication/321475317_A_SURVEY_ON_DIGITAL_WORLD_OP-PORTUNITIES_AND_CHALLENGES_FOR_USER'S_PRIVACY/links/5a22d18e4585155dd41c8e99/A-SURVEY-ON-DIGITAL-WORLD-OPPORTUNITIES-AND-CHALLENGES-FOR-USERS-PRIVACY.pdf
3. Alsmadi I., Burdwell R., Aleroud A., Wahbeh A., Al-Qudahn M, Al-Omari A. Introduction to information security. In: *Practical Information Security*, Springer: 2018, pp.1-16. [citat la 06.12.2022]. Disponibil: <https://www.springer.com/gp/book/9783319721187>.
4. Oostveen M., Irion U., The golden age of personal data: How to regulate an enabling fundamental right? In: *Personal Data in Competition, Consumer Protection and Intellectual Property Law*" (eds. M. Bakhoum, B. Conde Gallego, MO Mackenrodt, G. Surblytė-Namavičienė), Springer: 2018, pp.7-26. [citat la 06.12.2022]. Disponibil: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-662-57646-5_2
5. Wandra P, Jie H., DeepProfile: Finding fake profile in online social network using dynamic CNN. In: *Journal of Information Security and Applications*, 2020, vol. 52, 102465. <https://doi.org/10.1016/j.jisa.2020.102465> [citat la 06.12.2022]. Disponibil: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2214212619303801>
6. Regulamentul (UE) 2916/679 al Parlamentului European și al Consiliu-

lui din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (General Data Protection Regulation). In: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 4.5.2016, L 119/1. [citat la 06.12.2022]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&from=EL>

7. Facebook. *Opțiunile de confidențialitate.*

Coordonat:

Natalia CRECIUN, dr. în drept, lector univ., USM

ANALIZA LEGISLAȚIILOR PRIVIND DEZINFORMAREA ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI SINGAPORE

CZU: 343.346.8:070.16(478+592.3)

Vladimir GÎRA¹

ABSTRACT. *Disinformation is a harmful phenomenon, which has grown substantially in recent years. Malicious actors pursue multiple goals when they spread false information: diminishing society's trust in the media, undermining the security of our state, harming fundamental values in a state, influencing public opinion, creating a climate of panic among citizens, even the desire to increase revenue from views. To combat disinformation, it is necessary for states to adopt effective laws that, on the one hand, do not destroy the freedom of expression of its citizens, including journalists, and on the other hand, impose reasonable sanctions that deter malicious actors to spread false information. This paper proposes an analysis of the legislation on disinformation from the Republic of Moldova and Singapore, in order to outline the similarities and differences between the legal norms of the two states.*

Keywords: *disinformation, free expression, laws, security, sanctions, Republic of Moldova, Singapore*

Analiza legislației privind dezinformarea în Republica Moldova

Combaterea răspândirii informațiilor false prin mijloacele mass-media, mai ales a celor care au scopul de a submina securitatea și stabilitatea statului sau de a prejudicia statul de drept și valorile democratice, reprezintă o preocupare constantă atât a statului, cât și a mass-mediei și societății civile. Lupta vizează atât identificarea actorilor rău-intenționați care propagă informații false și dezinformări cu rol strategic, cât și aplicarea unor măsuri eficiente de combatere a acestora.

Deși noțiunea de *dezinformare* a devenit populară abia în ultimii ani, mai ales, în perioada pandemiei COVID-19 și a războiului dintre Rusia și Ucraina, spațiul informațional din Republica Moldova a cunoscut dezinformarea mult mai devreme. Un raport prezintă câteva știri false populare: din anii 2016-2017: „Maia Sandu va aduce 30.000 refugiați în Moldova”; „Maia Sandu îl va grația pe fostul Prim Ministru Filat”; „400 de adolescenți s-au sinucis în perioada 2012-2015 din cauza examenelor de absolvire dificile”; din anul 2018: „Numărul cetățenilor moldoveni care solicită cetățenia română este în continuă scădere”; „UE și SUA sunt gata „să dăruiască” 160 de miliarde de dolari pentru unirea Republicii Moldova cu România”; „Românii „fură ploaia” din Moldova pentru ca moldovenii să cumpere legume și fructe din UE”; „Chișinăul va fi concesionat arabilor pe 50 de

¹ Vladimir GÎRA, doctorand la Școala Doctorală de Științe socio-umane, Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați, e-mail, gira.vlad@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1372-3465>

ani”. [1, p. 17] În 2018, un post de televiziune din Republica Moldova a difuzat un „breaking news” despre expulzarea a șapte profesori de origine turcă din țară, moderatoarea prezentând că angajații Ambasadei și ai Consulatului Republicii Moldova de la Berlin au fost amenințați cu moartea de membrii unei grupări islamiste printre care se aflau și profesorii în cauză, subliniind că sunt în pericol copiii angajaților, aceasta în condițiile în care, la momentul difuzării emisiunii, nu au fost aduse la cunoștință publică pozițiile oficiale ale Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene și a Ambasadei Republicii Moldova de la Berlin. [2, p. 16] Ulterior, aceste autorități au dezmințit informația falsă, însă postul de televiziune nu a mai publicat nicio dezmințire. În anul 2019, au fost răspândite următoarele informații false: „SUA construiește obiective militare, laboratoare secrete și testează arme biologice în Republica Moldova”; „Parlamentul European cere lichidarea statului Republica Moldova”. [3, p. 17] În perioada 2020-2021, asociată pandemiei COVID-19, atât în Republica Moldova, cât și în România, au fost vehiculate următoarele informații false: „Coronavirusul este o farsă, nu există” [4, p. 41], „fabricarea virusului servește doar în scopuri comerciale, în care marii câștigători sunt companiile farmaceutice” [5, p. 132], „virusul a fost creat de Bill Gates”, „vaccinul îți modifică ADN-ul” [6], „nanociparea populației prin vaccinare” [7, p. 112], precum și altele. În 2022, Serviciul de Informații și Securitate a dat exemple de mesaje false care au fost promovate: „sistarea furnizării electricității de către termocentrala de la Cuciurgan”, „ipoteze false privind elemente de șantaj utilizate de Republica Moldova în negocierea contractelor de livrare a gazelor naturale”, „referințe la contracte/ acorduri inexistente prin citarea surselor anonime” [8].

Existența unui val de dezinformări cu rol strategic care influențează opinia publică și prin care se urmărește realizarea unor scopuri ascunse de către actorii rău intenționați a determinat autoritățile publice să propună o serie de modificări și completări la Codul Serviciilor media audiovizuale. În cele ce urmează, vom prezenta principalele dispoziții care reglementează dezinformarea. În vederea realizării unei analize efective a legislației, este necesar, mai întâi, să creionăm definițiile legale ale dezinformării, securității informaționale și ale furnizorului de servicii media. Așadar, potrivit art. 1 din Codul Serviciilor media audiovizuale al Republicii Moldova (în continuare, Cod) [13], *dezinformarea* este „răspândirea intenționată a informațiilor false, create pentru a dăuna unei persoane, unui grup social, unei organizații sau securității statului”, *securitatea informațională* reprezintă „stare de protecție a resurselor informaționale, a persoanei, a societății și a statului, inclusiv prezența unui ansamblu de măsuri pentru asigurarea protecției persoanei, a societății și a statului de eventuale tentative de dezinformare și/sau de informare manipulatorie din interiorul și/sau exteriorul țării și pentru neadmiterea agresiunii mediatice îndreptate împotriva Republicii Moldova”, iar *furnizor de servicii media* este „persoana fizică sau juridică care

poartă responsabilitate editorială pentru alegerea conținutului audiovizual al serviciului media audiovizual și care stabilește modul de organizare a serviciului respectiv”.

Conform art. 17 alin (3) din Cod, se interzice „difuzarea programelor audiovizuale ce constituie discurs care incită la ură, dezinformare, propagandă a agresiunii militare, conținut extremist, conținut cu caracter terorist sau care prezintă o amenințare pentru securitatea națională.” Autoritatea responsabilă în legătură cu supravegherea spațiului audiovizual național este Consiliul Audiovizualului, care „în cazul constatării dezinformării în cadrul serviciilor media audiovizuale liniare și neliniare sau, în cadrul serviciilor media audiovizuale retransmise, dispune monitorizarea repetată a acestora în decurs de 7 zile” [art. 75 alin. (4) lit a.1) din Cod]. De exemplu, Decizia nr. 265 din 12 august 2022 reflectă o sesizare realizată de Comunitatea pentru Advocacy și Politici Publice „WatchDog.MD”, prin care petiționarul invocă faptul că știrea difuzată de un serviciu media audiovizual de televiziune, din data de 13 iulie 2022, care reflectă declarațiile unui lider de partid potrivit căreia „țara e distrămată, țara e distrusă, oamenii fug din țară, copiii nu se nasc, oamenii mor, iar a venit Covid-ul înapoi, e sărăcie, foame, nevoie; vine iarna, nimeni nu se gândește ce o să fie cu prețul la gaz; prețul la gaz, după vizita cucoanei în Kiev, s-a majorat peste o săptămână, s-a dublat cu 50%; deodată au reacționat rușii și „Gazprom-ul”; nu se știe ce o să fie” reprezintă o dezinformare, invocând că se încalcă art. 17 alin. (3) din Cod. [9] Consiliul Național al Audiovizualului a menționat că declarația nu cade sub incidența acestui articol, deoarece „reportajul nu conține elemente ale discursului care incită la ură, dezinformare sau propagandă a agresiunii militare”, respingând sesizarea. [10]

Art. 84 din Cod prevede o serie de sancțiuni în cazul dezinformării: „amendă de la 40000 de lei la 70000 de lei pentru furnizorii de servicii media care au difuzat conținuturi calificate drept dezinformare”; „amendă de la 70000 de lei la 100000 de lei pentru furnizorii de servicii media care, după ce au fost sancționați conform alin. (101) din prezentul articol, au difuzat în mod repetat conținuturi calificate drept dezinformare” și „suspendarea licenței de emisie, pe o perioadă de cel mult 7 zile, pentru furnizorii de servicii media care, după ce au fost sancționați conform alin. (102) din prezentul articol, au difuzat în mod repetat conținuturi calificate drept dezinformare.”

În legătură cu securitatea națională și securitatea informațională, trebuie să aducem câteva mențiuni despre prevederile Strategiei securității informaționale a Republicii Moldova pentru anii 2019–2024. [11] Așadar, Strategia recunoaște că spațiul informațional din Republica Moldova este supus vulnerabilităților, riscurilor și amenințărilor de securitate (pct. 8), iar campaniile de dezinformare creează confuzie și destabilizează situația socio-politică a statului, actorii urmărind atât deținerea controlului asupra unei părți a societății, cât și influențarea politicilor interne și externe ale statului (pct. 11). Strategia subliniază că una dintre pro-

vocările securității informaționale ține de domeniul mediatic (pct. 48), dezinformarea devenind mai accentuată atunci când se organizează evenimente naționale, promovând sentimentul de nemulțumire socială în rândul cetățenilor (pct. 50). Dezinformarea intenționată urmărește, în principal, subminarea suveranității, independenței și integrității teritoriale ale Republicii Moldova (pct. 55), caracterizându-se atât printr-un ritm dinamic, cât și prin alocarea de resurse foarte mari care depășesc posibilitățile de combatere a acestui fenomen nociv în Republica Moldova (pct. 56). În vederea combaterii dezinformării, Uniunea Europeană oferă un suport Republicii Moldova, luând în considerație că aceasta și-a majorat bugetul pentru combaterea acestui fenomen (pct. 57). Strategia menționează că internetul este un spațiu în care informațiile false se răspândesc ușor și fără a întâlni obstacole (pct. 74).

Este important să menționăm că Strategia își propune realizarea câtorva obiective în perioada 2019-2024, referitor la combaterea dezinformării. Pct. 89 reflectă obiectivul nr. 1. *„Dezvoltarea mecanismelor de comunicare strategică pentru realizarea intereselor naționale ale Republicii Moldova”*, care presupune *„crearea resursei/platformei informaționale de comunicare strategică care va conține informații privind tentativele și acțiunile de dezinformare și/sau de informare manipulatorii ce afectează securitatea informațională și starea generală de securitate.”* Pct. 90 prevede că obiectivul nr. 2. este *„Controlul civic și consolidarea cooperării societății civile cu autoritățile publice cu atribuții de asigurare a securității informaționale”*, care urmărește *„elaborarea și organizarea unor cursuri de instruire tematică pentru radiodifuzori, distribuitorii de servicii, formatorii de opinie publică, jurnaliști și ONG-urile de profil cu privire la tehnicile de dezinformare și/sau de informare manipulatorie utilizate pentru prejudicierea securității informaționale a statului.* Pct. 92 reflectă că obiectivul nr. 4. este *„Asigurarea transparenței financiare în activitatea autorităților administrației publice, a asociațiilor obștești și a societăților comerciale în contextul asigurării securității informaționale”*, care presupune *„elaborarea, sub egida Consiliului coordonator pentru asigurarea securității informaționale, a criteriilor de calificare a informației ca produs de dezinformare, de manipulare sau de propagandă, orientat spre subminarea securității informaționale, în scopul identificării comanditarilor, a surselor de finanțare și a executorilor; ajustarea cadrului legal în vederea eficientizării colectării de date pentru identificarea provenienței mijloacelor financiare și a proprietății ale subiecților implicați în activități de dezinformare, manipulare și propagandă ce subminează securitatea informațională”*. Pct. 105 din Strategie subliniază că impactul acesteia se va manifesta prin *„protecția societății împotriva dezinformărilor distructive având drept scop incitarea la ură națională și religioasă, schimbarea orânduirii constituționale”*.

În vederea combaterii dezinformării și a realizării obiectivelor stabilite prin Strategia securității informaționale a Republicii Moldova pentru anii 2019-2024,

a fost creat Consiliul coordonator pentru asigurarea securității informaționale. Statutul [12] relevă că acesta reprezintă „un organ colectiv, cu atribuții consultative și operaționale, fără personalitate juridică” (art. 1 din Statut), funcția de bază fiind „promovarea și coordonarea măsurilor de punere în aplicare a politicilor de securitate informațională și cibernetică într-o societate democratică în funcție de dezvoltarea tehnologiei, raporturilor juridice și de altă natură din sectorul informațional, atât la nivel național, cât și internațional” (art. 2 din Statut). Potrivit art. 11 din Statut, activitatea acestui organ presupune patru paliere: cibernetic, operațional, mediatic și civic-privat. Atribuții concrete în domeniul dezinformării îl are palierul mediatic, care trebuie să efectueze „cercetarea și aprecierea situațiilor calificate ca agresiune informațională, propagandă, dezinformare, intoxicare sau manipulare a spațiului informațional” și „acordarea suportului instituțiilor mass-media în obținerea informațiilor de la instituțiile publice ale statului în scopul dezmințirii unor știri false sau manipulatorii [art. 14 alin. (3), (7) din Statut]. Este important să menționăm că din componența Palierului Mediatic fac parte Președintele Consiliului Audiovizualului sau un membru delegat în acest sens, Directorul general al Instituției Publice Compania „Teleradio-Moldova”, Președintele Comisiei parlamentare cultură, educație, cercetare, tineret, sport și mass-media, Consilierul pentru comunicare publică, purtător de cuvânt al Președintelui Republicii Moldova, reprezentantul Asociației Obștești „Centrul pentru Jurnalism Independent”, reprezentantul Asociației Obștești „Asociația Presei Independente”- Compania împotriva informației false și tendențioase „STOP FALS”, reprezentantul Asociației Obștești Comunitatea pentru Advocacy și Politici Publice „WatchDog.md”, reprezentantul Asociației Obștești „TRIAC-TIV”- Transparență Publică, Ambianță de Afaceri, Societate Civilă”, reprezentantul Asociației Presei Electronice din Moldova și reprezentantul Consiliului de Presă din Republica Moldova.

2. Analiza legislației privind informațiile false în Singapore

Protection from Online Falsehoods and Manipulation Act [13] (în continuare, POFMA) reprezintă legea care reglementează răspândirea informațiilor false în mediul online în Singapore. Numeroase surse indică faptul că: „noua lege este un dezastru pentru libertatea de exprimare online și o lovitură de ciocan împotriva independenței multor portaluri de știri online” [14] „giganții tehnologici, inclusiv Google și Facebook, au spus că legea dă guvernului din Singapore prea multă putere de a decide ce este adevărat sau fals” [15] și că „liderii din Singapore au elaborat o lege care va avea un efect înfricoșător asupra libertății internetului în Asia de Sud-Est și, probabil, declanșează un nou set de războaie informaționale în timp ce încearcă să impună versiunea lor restrânsă a „adevărului” în întreaga lume” [16]. De exemplu, în 2022, un editor din Singapore a fost condamnat la trei săptămâni de închisoare pentru defăimare din cauza unei scrisori publicate pe

site care pretindea corupție la cele mai înalte nivele în rândul miniștrilor guvernamentali”. [17] Directorul Amnesty International pentru Asia de Est și de Sud-Est și Pacific a menționat „când legea draconică a știrilor false din Singapore a fost adoptată, Amnesty și alții au avertizat cu privire la probabilitatea de a fi abuzat de Guvernul din Singapore și de partidul său de guvernământ notoriu litigios” [18]. În pofida criticilor ilustrate mai sus, Curtea de Apel Singapore a susținut într-o hotărâre de referință din 2021 că POFMA este constituțională, în sensul că nu restrânge libertatea de exprimare [19].

POFMA a fost adoptată în anul 2019 de către Parlamentul din Singapore, ca rezultat al apariției al unui val de informații false prin care erau compromise valorile fundamentale într-un stat. De exemplu, în 2016, știrea falsă care anunța despre prăbușirea unui acoperiș de la Punggol Waterway Terraces a provocat atât anxietate în rândul cetățenilor, cât și a condus la o risipă substanțială de resurse, întrucât liderii de bază, poliția și personalul Forței de Apărare Civilă din Singapore s-au deplasat la fața locului pentru a salva potențialele victime. [20]

POFMA este o lege amplă care cuprinde 62 de articole. Lucrarea de față își propune creionarea celor mai importante prevederi legale, care au ca scop combaterea declarațiilor de fapt false în Singapore. Înainte de a trece la analiza modului de combatere a știrilor false, este necesar să cristalizăm definițiile legale ale *declarațiilor de fapt*, *declarațiilor false*, *comunicării unei declarații* și *interesului public*. În primul rând, potrivit art. 2 alin. (2) lit. a) din POFMA, declarația de fapt reprezintă o declarație pe care o persoană care o vede, o aude sau o percepe în alt mod o consideră o reprezentare a unui fapt. Conform art. 2 alin. (2) lit. b), declarația este falsă dacă are un conținut, total sau parțial, fals sau înșelător, care apare independent sau integrat într-un context. Trebuie să menționăm că POFMA se referă la declarațiile de fapt false și nu se aplică opiniilor, criticilor, satirei sau parodiilor. În al doilea rând, în conformitate cu art. 3 alin. (1), (2) din POFMA, comunicarea unei declarații se consideră efectuată atunci când este pusă la dispoziția unor utilizatori finali din Singapore, prin internet, prin MMS sau SMS. În al treilea rând, conform art. 4 din POFMA, se va recurge la măsuri legale de combatere a declarației de fapt false răspândite dacă aceasta pune în pericol securitatea Singapore, sănătatea publică, finanțele publice, siguranța publică, liniștea publică; relația de prietenie a Singapore cu alte state, influențează rezultatul unei alegeri pentru funcția de președinte, a unei alegeri generale a deputaților în Parlament, a unei alegeri parțiale a unui deputat în Parlament sau a unui referendum; promovează dușmănia, ura sau rea-voință între diferite grupuri de persoane; sau încearcă să diminueze încrederea publicului în organele statului. Privitor la promovarea sentimentelor de rea-voință și ostilitate între diferite rase din diverse micronațiuni, în jurisprudența instanțelor de judecată din Singapore, am identificat o speță din 2016, înainte de apariția POFMA, în care editorul revistei „The Real Singapore” a fost condamnată la închisoare de 10 luni pentru publicarea

unor știri false despre doi filipinezi și un chinez, prin care a încercat să atragă vizualizări pe pagină și venituri vaste din publicitate, [20] speța demonstrându-ne că se aplicau sancțiuni severe și înainte de POFMA.

Partea a 2-a din POFMA prezintă infracțiunile pe care le poate săvârși cel ce răspândește știri false:

- art. 7 alin. (1), (2) din POFMA, cu denumirea marginală „Comunicarea unor declarații de fapt false în Singapore”, relevă faptul că persoana care efectuează un act, în Singapore sau în afara Singapore, prin care comunică în Singapore o declarație de fapt, știind sau trebuind să știe că este falsă și care poate prejudicia interesul public, va fi sancționată cu amendă care nu depășește 50.000 dolari sau/și cu închisoare până la 5 ani dacă este persoană fizică, iar, în orice alt caz, la o amendă care nu depășește 500.000 dolari.

- Art. 7 alin. (3) din POFMA prevede că în situația în care se utilizează un cont online neautentic sau un bot în vederea comunicării declarației de fapt false în Singapore și în scopul accelerării unei astfel de comunicări, persoana se face vinovată de o infracțiune, sancționată cu amendă care nu depășește 100.000 dolari sau/și închisoare până la 10 ani în cazul unei persoane fizice, sau, în celelalte cazuri, la amendă care nu depășește 1 milion dolari.

- Art. 8 alin. (1) din POFMA stipulează că „o persoană nu trebuie, în Singapore sau în afara Singapore, să creeze sau să modifice un bot cu intenția: (a) de a comunica, prin intermediul botului, o declarație de fapt falsă în Singapore; (b) de a permite oricărei alte persoane să comunice, prin intermediul botului, o declarație falsă de fapt în Singapore”. În caz contrar, ea săvârșește o infracțiune, pedepsită, în cazul persoanei fizice, cu amendă care nu depășește 30.000 dolari sau/și închisoare până la 3 ani, iar în cazul altor persoane, cu amendă care nu depășește 500.000 dolari.

- Art. 8 alin. (2) din POFMA prevede că atunci când prin infracțiunea prevăzută de art. 8 alin. (1) din POFMA se urmărește prejudicierea interesului public, precum prejudicierea securității, sănătății publice, siguranței publice, liniștii publice, finanțelor publice etc., persoana se face vinovată de comiterea unei infracțiuni, pedepsită cu amendă care nu depășește 60.000 dolari sau/și închisoare până la 6 ani în cazul unei persoane fizice, iar în cazul altor persoane, la amendă ce nu va depăși 1 milion dolari.

- Art. 9 alin. (1) din POFMA, cu denumirea marginală „Furnizarea de servicii pentru comunicarea unor declarații de fapt false în Singapore”, prevede că „o persoană care, în Singapore sau în afara Singapore, pretinde, primește sau acceptă promisiunea oricăror foloase materiale în vederea încurajării sau pentru a recompensa furnizarea oricărui serviciu, știind că serviciul este sau va fi folosit pentru comunicarea uneia sau mai multor declarații de fapt false în Singapore, se face vinovată de infracțiune și va fi pedepsită: în cazul persoanei fizice, cu amendă care nu depășește 30.000 dolari sau/și închisoare până la 3 ani, iar în

cazul oricărui altor persoane, cu amendă care nu depășește 500.000 dolari.” De asemenea, persoana vinovată va trebuie să plătească valoarea folosului material obținut, potrivit art. 9 alin. (5) din POFMA.

- Art. 9 alin. (2) din POFMA menționează că atunci când infracțiunea de la art. 9 alin. (1) din POFMA este săvârșită în vederea prejudicierii interesului public, persoanele fizice vor fi sancționate cu amendă care nu depășește 60.000 dolari sau/și închisoare până la 6 ani, iar celelalte persoane vor fi sancționate cu amendă care nu depășește 1 milion dolari. De asemenea, persoana vinovată va trebui să plătească valoarea folosului material obținut, potrivit art. 9 alin. (5) din POFMA.

Pentru a ilustra un exemplu al aplicării acestor norme juridice, vom evidenția o speță în care un șofer de taxi din Singapore a fost condamnat la patru luni de închisoare, deoarece a postat un mesaj fals pe Facebook despre presupusele închideri de magazine de produse alimentare din cauza pandemiei COVID-19 și a instaurat un climat de panică. [21] Chiar dacă acesta a șters postarea după 15 minute, procurorul, totuși, a propus condamnarea, motivând că minciunile sale ar putea conduce la alarmarea publică și la panică, iar aplicarea unei pedepse este necesară pentru descurajarea celorlalte persoane [22].

Partea a 3-a din POFMA prezintă procedura prin care se constată că o declarație de fapt este falsă, actorii implicați, precum și căile de atac împotriva actelor emise de autorități. Așadar, în cazul în care sunt temeuri rezonabile să se creadă că o declarație de fapt este falsă, este comunicată în Singapore și combaterea acesteia este necesară pentru interesul public, atunci ministrul solicită Autorității Competente emiterea unui act, numit *Direction*. Acesta poate fi *Correction Direction* și *Stop Communication Direction*. Așadar, prin *Correction Direction*, persoana poate fi obligată să publice o notificare de rectificare prin care să sublinieze că declarația de fapt în cauză este falsă și să plaseze notificarea de rectificare în spațiul online sau într-un ziar menționat în *Correction Direction* sau altă publicație tipărită din Singapore [art. 11 alin. (2), (3) din POFMA]. Potrivit art. 11 alin. (4) din POFMA, o persoană care a comunicat o declarație de fapt falsă în Singapore poate primi *Correction Direction* chiar dacă persoana nu știe sau nu are motive să creadă că declarația este falsă. Prin *Stop Communication Direction*, se solicită unei persoane să înceteze comunicarea declarației de fapt false, să comunice o notificare de rectificare în forma și modalitatea indicată și până la o oră indicată, precum și să publice notificarea de rectificare într-un ziar menționat în act sau în altă publicație tipărită din Singapore [art. 12 alin. (1), (2), (3) din POFMA]. Potrivit art. 12 alin. (4) din POFMA, o persoană care a comunicat o declarație de fapt falsă în Singapore poate primi *Stop Communication Direction* chiar dacă persoana nu știe sau nu are motive să creadă că declarația este falsă. Ulterior, *Stop Communication Direction* trebuie publicat în Monitorul Oficial de către Autoritatea Competentă, cu mențiunea că nepublicarea nu atrage

nevalabilitatea acestui act [art. 12 alin. (5), (6) din POFMA]. Nerespectarea *Correction Direction* și *Stop Communication Direction* constituie infracțiune, care se pedepsește în cazul persoanei fizice cu amendă care nu depășește 20.000 dolari sau/și închisoare până la 12 luni, iar, în cazul altor persoane, cu amendă care nu depășește 500.000 dolari.

POFMA prevede că atunci când o persoană nu respectă actele menționate mai sus, când o declarație este comunicată în Singapore de către o persoană într-o locație online și ministrul este convins că există utilizatori finali care accesează serviciile unui furnizor de servicii de acces la internet pentru a accesa locația online respectivă, atunci va fi emis un ordin de blocare a accesului [art. 16 alin. (1), (2) din POFMA]. Dacă furnizorul de servicii de acces la internet nu respectă ordinul de blocare a accesului, el se va face vinovat de săvârșirea unei infracțiuni, care se sancționează cu 20.000 dolari pentru fiecare zi de întârziere, fără a depăși 500.000 dolari.

Interesează pentru lucrarea de față dacă *Correction Direction* și *Stop Communication Direction* pot fi atacate la instanța de judecată. Răspunsul este afirmativ și procedura este reglementată, în continuare, de POFMA. Așadar, cei vizați de aceste acte trebuie să înainteze o cerere ministrului care a emis actul, prin care să solicite fie modificarea, fie anularea actului [art. 17 alin. (2) din POFMA]. Doctrina menționează că ministrul are la dispoziție două zile lucrătoare pentru a soluționa cererea, iar dacă nu oferă niciun răspuns, înseamnă că cererea a fost respinsă [23]. Potrivit art. 19 alin. (1), (2) din POFMA, ministrul care a solicitat Autorității Competente să emită actul poate în orice moment să solicite Autorității Competente fie să modifice, fie să anuleze actul, prin transmiterea unei notificări scrise persoanei căreia i s-a emis actul, din proprie inițiativă sau la cererea persoanei vizate. Dacă ministrul refuză să modifice sau să anuleze actul, persoana vizată se poate adresa instanței de judecată [art. 17 alin. (1) din POFMA]. Instanța de judecată poate anula actul emis de ministru, numai dacă: (a) persoana nu a comunicat în Singapore declarația; (b) enunțul nu reprezintă o declarație de fapt falsă sau este o declarație de fapt adevărată; (c) nu este posibil din punct de vedere tehnic să se respecte actul [art. 17 alin. (5) din POFMA].

Partea a 4-a din POFMA conține prevederi referitoare la răspândirea informațiilor false de către intermediarii de internet și furnizorii de servicii mass-media. În categoria intermediarilor de internet se încadrează Google, Facebook și altele. Potrivit art. 20 alin. (1) din POFMA, orice ministru poate solicita Autorității Competente emiterea unui act dacă materialul conține declarații de fapt false care au fost sau sunt comunicate în Singapore și dacă ministrul consideră că este în interes public emiterea acestui act. De exemplu, în data 17 februarie 2020, ministrul comunicațiilor și a informației din Singapore a ordonat Facebook să interzică utilizatorilor rețelelor sociale din Singapore accesul la pagina de Facebook a *States Times Review*, un site care critica Guvernul [24]. Doctrina este de părere că

„țintirea *States Times Review* este cea mai recentă dovadă că această lege este, pur și simplu, un instrument de cenzură” și „companiile care dețin rețelele de socializare sunt forțate să respecte suprimarea de către Singapore a criticilor online și reducerea la tăcere a oponentilor politici” [25].

Denumirea actelor care pot fi emise cu privire la intermediarii de internet și furnizorii de servicii mass-media sunt *Targeted Correction Direction*, *Disabling Direction* și *General Correction Direction*. Prin urmare, *Targeted Correction* presupune obligația intermediarului de internet să publice o notificare de rectificare în care să menționeze că materialul conține o declarație de fapt falsă [art. 21 alin. (1) din POFMA]. *Disabling Direction* constă în obligarea intermediarului de internet să dezactiveze accesul utilizatorilor finali din Singapore la materialul ce conține declarațiile de fapt false, până la o oră specificată în act [art. 22 alin. (1) din POFMA]. Autoritatea Competentă urmează să publice un anunț privitor la emiterea *Disabling Direction* în Monitorul Oficial, cu mențiunea că nepublicarea nu afectează valabilitatea actului [art. 22 alin. (3), (4) din POFMA]. *General Correction Direction* se aplică unui intermediar de internet precizat, unui deținător precizat potrivit art. 21 din Legea Ziarelor și Tipografiei, unui titular de licență de difuzare precizat în sensul art. 2 alin. (1) din Legea privind difuzarea, unui deținător precizat al unei licențe conform art. 5 din Legea privind telecomunicațiile, ori oricărei alte persoane care poate fi precizată [art. 23 alin. (1) din POFMA]. Acest act presupune comunicarea unei notificări de rectificare. Cu privire la cele trei tipuri de acte, POFMA precizează că notificarea de rectificare trebuie să îndeplinească anumite condiții. Astfel, potrivit art. 24 din POFMA, în primul rând, notificarea de rectificare trebuie să fie vizibilă; în al doilea rând, notificarea de rectificare trebuie să fie ușor de citit, de vizualizat sau de ascultat (de exemplu, dacă textul este diferențiat de fundal și are o dimensiune rezonabilă, dacă înregistrarea audio are un volum rezonabil, dacă înregistrarea video este dinamică și ușor de vizualizat) și nu ușor de ratat; în al treilea rând, notificarea de rectificare ar trebui plasată lângă declarația de fapt și pusă într-o locație unde utilizatorii finali sau spectatorii pot să o găsească; în al patrulea rând, utilizatorul final, spectatorul sau ascultătorul nu trebuie să acceseze o locație online separată pentru a face cunoștință de notificarea de rectificare (art. 24 din POFMA). Dacă persoana vizată în aceste acte nu le respectă, atunci se va face vinovată de săvârșirea unei infracțiuni, pedepsită, în cazul unei persoane fizice, cu o amendă ce nu depășește 20.000 dolari sau/și închisoare până la 12 luni, iar în cazul altor persoane, cu amendă care nu depășește 1 milion dolari.

Potrivit art. 28 alin. (1) din POFMA, se poate emite un ordin de blocare a accesului, dacă persoana este un intermediar de internet ce nu respectă actul, materialul este comunicat în Singapore într-o locație online și ministrul este convins că unul sau mai mulți utilizatori finali din Singapore au folosit sau folosesc serviciile unui furnizor de servicii de acces la internet pentru a accesa locația online

respectivă. Dacă furnizorii de servicii de acces la internet nu respectă ordinul de blocare a accesului, se vor face vinovați de săvârșirea unei infracțiuni care se pedepsește cu amendă care nu depășește 20.000 dolari pentru fiecare zi, fără a depăși 500.000 dolari.

Art. 29 din POFMA conține dispoziții cu privire la calea de atac împotriva *Targeted Correction Direction*, *Disabling Direction* și *General Correction Direction*. Prin urmare, intermediarii de internet și furnizorii de servicii mass-media pot redacta o cerere adresată ministrului prin care să solicite fie modificarea actului, fie anularea acestuia [art. 29 alin. (2) din POFMA]. Dacă a refuzat cererea, atunci aceștia se pot adresa instanței de judecată [art. 29 alin. (6) din POFMA].

Concluzii

Dezinformarea este un fenomen comun multor state, inclusiv Republica Moldova și Singapore. Răspândirea informațiilor false are ca scop destabilizarea statutului de drept, subminarea securității naționale și informaționale, prejudicierea imaginii autorităților publice, încălcarea valorilor fundamentale necesare într-un stat democratic și reducerea gradului de încredere al societății în mass-media. Republica Moldova a introdus o serie de modificări și completări în cadrul Codul serviciilor media audiovizuale privitor la dezinformare, conturând noțiunea de dezinformare, securitate informațională, stipulând interdicții cu privire la răspândirea dezinformării și stabilind o serie de sancțiuni. Singapore are o lege destul de amplă și strictă cu privire la sancțiuni, care urmărește descurajarea oricărei persoane fizice și juridice în publicarea declarațiilor de fapt false. Lucrarea de față subliniază două modalități diferite de combatere a informațiilor false, una cu sancțiuni rezonabile, iar cealaltă cu sancțiuni severe. În opinia noastră, sancțiunile trebuie să fie rezonabile, stabilite în raport de impactul fiecărei informații false în societate. În concluzie, ne punem speranța că, în legislația din Republica Moldova, se poate găsi loc pentru o lege dedicată special dezinformării, care să reglementeze aprofundat acest fenomen, luând în considerație că spațiul informațional din Republica Moldova este unul vulnerabil, supus riscurilor și amenințărilor în cazul răspândirii informațiilor false.

Referințe bibliografice:

1. Fenomenul stirilor false în Republica Moldova și (in)acțiunile autorității de reglementare în audiovizual în vederea combaterii acestui fenomen (2014-2019), p. 17, disponibil la https://stopfals.md/dashboard/uploads/upload_6281d98ef8f4961f3e2963b67e4fc876.pdf, accesat la data de 22.11.2022.
2. Ibidem, p. 16.

3. Ibidem, p. 17.
4. M. ȘTEFAN, „Intelligence versus Fake News în contextul COVID-19”, Revistă de studii de securitate și informații pentru apărare, INFOSFERA, Anul XII nr. 2/2020, p. 41, disponibil la https://www.mapn.ro/publicatii_militare/arhiva_infosfera/documente/2020/2_2020.pdf?fbclid=IwAR0xaj--WVwVc_Vr8ze1tVzK1-ABIfrWokHSzbVej3hsyZmKuJoL_9Zta0, accesat în data de 22.11.2022.
5. T. L. MOGA, „COVID-19 Disinformation Response Index”, „Romania”, KYIV, 2020, p. 132, disponibil la http://prismua.org/wp-content/uploads/2020/08/DRI_11_10WEB.pdf, accesat la data de 22.11.2022.
6. <https://funky.org/wp-content/uploads/2021/12/Propaganda-anti-occidentala-Raport-de-Funky-Citizens.pdf>, accesat la data de 22.11.2022.
7. M. C. KETTERMANN, M. FERTMANN, Viral Information. How States and Platforms Deal with Covid-19 Related Disinformation an Exploratory Study of 20 Countries”, p. 112, disponibil la https://www.elevenjournals.com/tijdschrift/eeyhr/2021/1/EEYHR_2589-7764_2021_004_001_005.pdf?fbclid=IwAR3R-8rB3MsnJv58MiOOz7TBWsihiO4igfZiIai-kdpwPWRnY6Huji9QBD04, la data de 22.11.2022.
8. <https://www.sis.md/ro/content/ghid-pentru-depistarea-știrilor-false>, accesat la data de 22.11.2022.
9. http://www.audiovizual.md/files/D.%20265%20din%2012.08.2022%20-%20%20Cu%20privire%20la%20examinarea%20rezultatelor%20monitorizarii%20NTV%20Moldova%20si%20Primul%20in%20Moldova%20-%20WatchDog.pdf?fbclid=IwAR24AmgBoh2wVsLELamE3BH9I75TercVQ_f2Lydpc0ILLte-5Wl0uaZXmH0, accesat la data de 22.11.2022.
10. Ibidem.
11. Hotărârea Nr. 257 din 22-11-2018 privind aprobarea Strategiei securității informaționale a Republicii Moldova pentru anii 2019–2024 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia.
12. <https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/subiect-11-nu-259-mei-2020.pdf?fbclid=IwAR0oyqgN-kyXgv1sCdnsVY8Mhlddu1d-tKYPLLAyt7b-KRUfPziKQt51VKMY>, accesat la data de 22.11.2022.
13. <https://www.pofmaoffice.gov.sg/regulations/protection-from-online-falsehoods-and-manipulation-act/>, accesat la data de 22.11.2022.
14. <https://amp.theguardian.com/world/2019/may/09/singapore-fake-news-law-a-disaster-for-freedom-of-speech-says-rights-group>, accesat la data de 22.11.2022.
15. <https://amp.theguardian.com/world/2019/may/09/singapore-fake-news-law-a-disaster-for-freedom-of-speech-says-rights-group>, accesat la data de 22.11.2022.

16. <https://amp.theguardian.com/world/2019/may/09/singapore-fake-news-law-a-disaster-for-freedom-of-speech-says-rights-group>, accesat la data de 22.11.2022.
17. <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/24/pregnant-australian-woman-jailed-for-sedition-in-singapore-over-website>, accesat la data de 22.11.2022.
18. <https://amp.theguardian.com/world/2022/apr/22/singapore-editor-jailed-defamation-corruption-claims-terry-xu-online-citizen>, accesat la data de 22.11.2022.
19. <https://singaporelegaladvice.com/law-articles/singapore-fake-news-protection-online-falsehoods-manipulation/>, accesat la data de 23.11.2022.
20. <https://singaporelegaladvice.com/law-articles/singapore-fake-news-protection-online-falsehoods-manipulation/>, accesat la data de 22.11.2022.
21. <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/24/pregnant-australian-woman-jailed-for-sedition-in-singapore-over-website>, accesat la data de 22.11.2022.
22. <https://en.vietnamplus.vn/singaporean-man-jailed-for-spreading-covid19-fake-news/174039.amp>, accesat la data de 22.11.2022.
23. <https://en.vietnamplus.vn/singaporean-man-jailed-for-spreading-covid19-fake-news/174039.amp>, accesat la data de 22.11.2022.
24. <https://singaporelegaladvice.com/law-articles/singapore-fake-news-protection-online-falsehoods-manipulation/>, accesat la data de 23.11.2022.
25. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/02/singapore-social-media-abusive-fake-news-law/>, accesat la data de 22.11.2022.
26. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/02/singapore-social-media-abusive-fake-news-law/>, accesat la data de 22.11.2022.

APRECIERI CONCEPTUALE PRIVIND DAUNA DE MEDIU ÎN RAPORTURILE DE REPARARE A PREJUDICIILOR CAUZATE MEDIULUI

CONCEPTUAL APPRECIATION OF ENVIRONMENTAL DAMAGE IN ENVIRONMENTAL DAMAGE COMPENSATION RELATIONSHIPS

CZU: 343.77:504.03:347.51

Evghenia GUGULAN¹
Mihaela PASCAL²

*Motto: „Cînd vom fi tăiat ultimul copac, otrăvit ultimul izvor și distrusă
ultima brazdă de pământ,
De abia atunci vom descoperi că nu putem respire, bea și mânca banii”.*
Adrian Barbu Ilie

ABSTRACT. *General concept of liability is found in all branches of law, it has formed and evolved with the dynamics of human society, imposing a specific conduct on any subject, which obliges him not to harm the general interests or legitimate rights of a person and not to cause damage. Any departure from the rules of conduct which results in damage or creates a state of danger entails the liability of the perpetrator.*

In the context of the existence of life on earth, in the context of the permanent concern to ensure human survival as a species among species, environmental protection aims to protect, preserve and develop the environment. In support of this objective, the legal protection of the environment is inseparable from the legal liability of the person who has caused damage or injury.

As a consequence, in the context of the above, the authors propose to carry out a study on the conceptual appreciation of environmental damage in environmental damage compensation relationships.

Keywords: *environment, damage, environmental damage, environmental protection, right to a healthy environment, environmental report.*

REZUMAT. *Noțiunea generală de răspundere este întâlnită în toate ramurile dreptului, s-a format și a evoluat odată cu dinamica societății umane, impunând o anumită conduită a oricărui subiect, pe care îl obligă să nu aducă atingere intereselor generale sau drepturilor legitime ale unei persoane și să nu provoace un prejudiciu. Orice abatere de la regulile de conduită, urmată de producerea unei daune sau de crearea unei stări de pericol, atrage responsabilitatea autorului faptului ilicit.*

În condițiile existenței vieții pe pământ, în contextul preocupărilor permanente de asigurare a supraviețuirii omului ca specie între specii, protecția mediului vizează ocrotirea, conservarea și dezvoltarea acestuia. În sprijinul acestui deziderat, protecția juridică a mediului este

¹ Evghenia GUGULAN, PhD student, Academy „Stefan cel Mare” of the Ministry of Internal Affairs, Email: gugulan.eugenia@gmail.com ORCID: 0000-0002-5960-1164

² Mihaela PASCAL, PhD student, Academy „Stefan cel Mare” of the Ministry of Internal Affairs, Email: mihaelapascal2018@gmail.com ORCID:0000-0003-2018-4495

inseparabilă de existența răspunderii juridice a celui ce a cauzat producerea unui prejudiciu sau a unei daune.

Drept consecință, în contextul celor expuse, autorii își propun de a realiza un studiu privind aprecieri conceptuale privind dauna de mediu în raporturile de reparare a prejudiciilor cauzate mediului.

Cuvinte-cheie: mediu, prejudiciu, daună de mediu, protecția mediului, dreptul la un mediu sănătos, raport de mediu.

Aplicarea unitară a principiilor dreptului comunitar cu privire la răspunderea pentru daune cauzate mediului nu se pot realiza uniform în toate țările UE, decât fiind folosită aceeași terminologie specifică și în legislația comunitară și în cea națională.

În literatura de specialitate, doctrinarii utilizează noțiuni de „prejudiciu”, „daună ecologică”, „daună de mediu”, „prejudiciu ecologic”, faptul care facilitează o discordanță în aplicabilitatea conceptuală a acestora. Venim cu intenția de a realiza o claritate în aprecierea categoriei de „daună de mediu”.

Din perspectiva juridică, dauna ecologică, în sens larg, poate să se manifeste, pe de o parte ca o daună de mediu, respectiv pagubele produse prin intermediul mediului poluat sau degradat persoanelor și bunurilor, cu un prejudiciu subiectiv derivat, iar, pe de altă parte, ca o daună adusă mediului, cu un prejudiciu obiectiv direct, independent de de lezarea unui interes uman, cu particularități majore în privința reparării lor, pe calea angajării răspunderii.

Așadar, dauna privind mediului ridică numeroase probleme, mai întâi cea a existenței sale, apoi cea evaluării și, în fine cea a reparării care îi poate fi adusă [5, p.117-118].

Astfel, potrivit articolul 7 al *Regulamentului Consiliului Europei nr. 864/2007* [14] al Parlamentului Euroepan din 11 iulie 2007 privind legea aplicabilă obligațiilor necontractuale, intitulat „Daune aduse mediului”, legea aplicabilă obligațiilor necontractuale care decurg din prejudicii aduse mediului sau din prejudicii suferite de persoane sau bunuri, ca urmare a unor prejudicii aduse mediului, este legea stabilită în conformitate cu articolul 4 alineatul (1), cu excepția cazurilor în care persoana care pretinde despăgubiri pentru aceste prejudicii doarește să-și întemeieze acțiunea pe legea țării în care a avut loc faptul cauzator de prejudiciu.

Totodată, art.24-25 al *Regulamentului nr.864/2007* [14] stabilește că: „prin noțiunea de „daună adusă mediului” ar trebui să se înțeleagă schimbarea negativă a unei resurse naturale, cum ar fi apa, aerul sau solul, deteriorarea unei funcții îndeplinite de acea resursă în beneficiul unei alte resurse naturale sau al publicului, sau deteriorarea variabilității între organismele vii. Cu privire la prejudiciile aduse mediului, articolul 174 din tratat, care stipulează că trebuie să existe un nivel ridicat de protecție, conform principiului precauției și principiului acțiunii preventive, principiului priorității acțiunilor corective la sursă și principiului po-

luatorul plătește, justifică pe deplin folosirea principiului discriminării în favoarea persoanei care a suferit prejudiciul. Condițiile în care o persoană care solicită despăgubiri poate să aleagă legea aplicabilă ar trebui stabilite în conformitate cu dreptul statului membru în care este sesizată instanța”.

Legiuitorul autohton nu expune expres noțiunea de „**daună de mediu sau ecologică**” folosind noțiunea de „**impact asupra mediului**”, *ceea ce formează la rândul său schimbări directe sau indirecte ale mediului, provocate de realizarea unor activități planificate care afectează sau pot afecta atât sănătatea omului, cât și diversitatea biologică, solul, subsolul, apa, aerul, clima, landsaful, bunurile materiale, patrimoniul cultural, precum și interacțiunea acestor factori* [9, art.2]. De asemenea, este important de menționat că în Legea nr.1515/1993 privind protecția mediului înconjurător se utilizează sintagma de „daună adusă mediului” alături de sintagma „prejudiciu adus mediului”, însă legiuitorul nu dă o definiție a acesteia, lăsând loc de interpretare.

Într-o altă ipoteză autorul *Trofimov Igor*, în lucrările sale punctează că: „că dauna de mediu se referă în exclusivitate doar la vătămările aduse mediului și nu se referă la daunele rezultate din această poluare” [15, p.50]. Argumentarea acestui fapt rezultă din simpla considerațiune, că omul, în virtutea imposibilității sale de a influența fenomenele obiective, inclusiv cele naturale, corespunzător nu poate să dirijeze ca o acțiune a sa asupra mediului să aibă ca efect sau să nu aibă ca efect pricinuirea de daune și asupra omului.

Prin urmare, daunele de mediu pot avea drept rezultat influență asupra omului și patrimoniului acestuia, dar pot fi daune de mediu ce nu au drept rezultat influența asupra omului și patrimoniului acestuia.

În acest sens, este necesar de a reține, că dauna de mediu constituie sursa daunei cauzate omului și patrimoniului acestuia, eventual a daunei civile în rezultatul acțiunii poluatoarei. Ultima, de asemenea, poate fi numită eventual cu caracter ecologic, iar mai corect – survenită dintr-o daună ecologică, dar totuși va fi supusă recuperării categoric diferit decât cea de mediu.

Făcând referință la doctrina dreptului mediului, putem deduce că „**daună de mediu sau ecologică**” este considerată ca fiind „*acea vătămare care aduce atingere tuturor factorilor de mediu, sub o formă sau alta, cu efecte ireversibile și cu consecințe greu de stabilit*”. Noțiunea de „daună ecologică” include prejudiciile cauzate mediului natural și artificial, protejate din punct de vedere juridic [10, p.82-87].

Prin prisma studiilor realizate, autorul *Ardelean Grigore*, conturează opina potrivit căreia, noțiunea de „prejudiciul ecologic” utilizată pînă în prezent ca sinonim cu cea de „daună ecologică”, unde *daună de mediu*, este privită ca o vătămare direct a factorilor de mediu, fără repercusiuni asupra persoanei, și *prejudiciu ecologic*, ca daună adusă indirect persoanei și bunurilor sale prin intermediul mediului poluat. Tot în acest, context stipulează că din punct de vedere

conceptual, noțiunile „*daună de mediu*” și „*prejudiciu ecologic*” necesită o delimitare clară, iar prin urmare și o abordare distinctă ulterior încorporării acestora în regimuri diferite ale răspunderii, care se vor susține reciproc în calea îndeplinirii măreței misiunii de a garanta repararea daunelor aduse mediului direct și, respectiv, prejudiciilor aduse persoanei și bunurilor sale. Drept urmare, statuează că: „*dauna de mediu urmează să fie apreciată ca vătămare directă a mediului, independent de repercusiunile sale asupra persoanei, și prejudiciul ecologic ca daună adusă indirect persoanei și bunurilor sale prin intermediul mediului degradat*” [1, p.29-35].

Autorul român, *Ernest Lupan* abordează noțiunea de „prejudiciu” sau „daună” sub mai multe aspecte. De altfel, în dreptul civil, prin „prejudiciu” (daună sau pagubă) vom înțelege rezultatul dăunător, de natură patrimonială sau nepatrimonială, efect al încălcării drepturilor subiective și intereselor legitime ale unei persoane. În dreptul protecției mediului, definiția prejudiciului asupra mediului „are o importanță capitală, întrucât în funcție de ea se determină tipul și întinderea acțiunilor în răspundere posibilă, precum și sancțiune aplicabilă” [4, p.494]. Calificarea unei fapte cu efect negativ asupra mediului este dificilă, datorită caracterului ambiguu al noțiunii de daună adusă mediului, dar nu și imposibilă [11, p.570].

În aspect comparativ, Ordonanța de urgență a Guvernului României nr.195/2005 privind protecția mediului [12, art.2, p. 52], determină conceptul de „*prejudiciu*” ce constituie *efectul cuantificabil în cost al daunelor asupra sănătății oamenilor, bunurilor sau mediului, provocat prin poluanți, activități dăunătoare ori dezastre*. Potrivit definițiilor date de Ordonanța de urgență a Guvernului nr.68/2007 [13, art.2, punctul 12], prin „*prejudiciu*” în general, se înțelege „*o schimbare negativă măsurabilă a unor resurse naturale sau deteriorare măsurabilă a unui serviciu legat de resursele naturale, care poate surveni direct sau indirect*”.

Într-o altă opinie [3], în încercarea de a defini noțiunea de daună ecologică, se naște următoarea întrebare: cine poate fi considerată victima a unui prejudiciu ecologic, omul sau mediul său?

Firește, dacă vom considera omul ca fiind un element (foarte important) al mediului, afectat oricum (direct sau indirect) de prejudiciile aduse factorilor naturali ai mediului, victima unei daune ecologice este mediul. Când spunem aceasta avem în vedere legislația de mediu, potrivit căreia mediul este constituit din „ansamblul de condiții și elemente naturale ale Terrei: aerul, apa, solul și subsolul, toate straturile atmosferice, toate materiile organice și anorganice, precum și ființele vii, sistemele naturale în interacțiune cuprinzând elementele enumerate anterior, inclusiv valorile materiale și spirituale”.

Dar putem spune că omul este nu numai victimă a daunelor ecologice, el însuși fiind în același timp autorul degradării factorilor naturali ai mediului, este victima propriei sale acțiuni.

Potrivit unei opinii „dauna ecologică este cea cauzată persoanelor și bunurilor de către mediul în care trăiesc, ori prejudiciul cauzat prin intermediul mediului natural” [5, p.134-214]. Deci, într-o astfel de concepție, omul este victima daunelor, mediul fiind considerat ca fiind cauza.

Din alt punct de vedere, dauna ecologică este considerată a fi vătămarea adusă de către om, mediului. Prejudiciul ecologic ar fi, în opinia aceasta, rezultatul vătămărilor aduse factorilor naturali prin poluare [7, p.13].

Un alt cercetător definește dauna ecologică drept „orice pagubă cauzată direct mediului, considerată ca independentă de repercusiunile sale asupra persoanelor și bunurilor” [2, p.293].

În susținerea unei alte concepții, se propune recunoașterea pentru fiecare individ a unui drept subiectiv la mediu, care să permită o protecție eficientă a tuturor factorilor de mediu în calitatea lor de „*res communis*” [6, p.261].

Față de cele expuse *supra*, termenul de „daună ecologică” poate avea mai multe accepțiuni [8, p.310]:

Lato sensu, prejudicial adus mediului (dauna ecologică), constă în atingerile aduse factorilor naturali, ceea ce înseamnă deteriorarea mediului natural, și deopotrivă a sănătății, vieții și bunurilor oamenilor provocate de poluanți, activități dăunătoare, dezastre sau accidente ecologice.

Stricto sensu, dauna ecologică, denumită în doctrină „daună ecologică pură” sau „prejudicial asupra mediului” constă în deteriorarea mediului natural, adică alterarea caracteristicilor fizico-chimice și structurale ale componentelor naturale și atropice ale mediului, reducerea diversității și productivității biologice a ecosistemelor naturale, a speciilor și habitatelor naturale protejate, afectarea mediului natural cu efecte dăunătoare asupra calității vieții, cauzate în principal, de poluarea apei, atmosferei și contaminării solului, supraexploatarea resurselor, gospodărirea și valorificarea lor deficitară, precum și amenajarea necorespunzătoare a teritoriului [12].

Concluzionând, într-o formulare generală, dauna ecologică este considerată a fi „acea vătămare care aduce atingere ansamblului elementelor unui sistem și care, datorită caracterului său indirect și difuz, nu permite constituirea unui drept la reparație”.

Sintetizând multiplele opinii doctrinare și legislative, ajungem la următoarele idei:

- Esențial pentru existența daunei ecologice este prezența unui prejudiciu cauzat mediului, și ca rezultat la aceasta- persoanei;
- Existența daunei ecologice este apreciată de fiecare dată prin prisma cauzării sau posibilității cauzării unui prejudiciu persoanei;
- Nu orice daună adusă mediului este susceptibilă reparațiunii, deoarece omul prin activitatea sa de exploatare a factorilor de mediu în mod direct cauzează daună mediului, fără a fi obligat de multe ori la reparația acesteia;

- Că de fapt noțiunea de „prejudiciu” și „daună de mediu sau ecologică” în fine au același sens atunci când este vorba despre atingerile aduse mediului.

Referințe bibliografice:

1. Ardelean Grigore, Noțiunea daunei de mediu și a prejudiciului ecologic. Delimitări conceptuale, În: Legea și Viața, 12/2015, p.29-35. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/5.Notiunea%20daunei%20de%20mediu%20si%20a%20prejudiciului%20ecologic.%20Delimitari%20conceptuale.pdf
2. Caballero Francis, Essai sur la notion juridique de nuisance, LGDJ, Paris, 1981.
3. Durac Gheorghe, Considerații privind răspunderea juridică pentru daune ecologice, Acta Universitatis George Bacovia. Juridica - Volume 5. Issue 1/2016 - <http://juridica.ugb.ro/>
4. Duțu M., Tratat de dreptul mediului, Ed.C.H.Beck, București, 2007.
5. Duțu Mircea, Duțu Andrei, Dreptul mediului, Editura C.H. BECK, București, 2015.
6. Gilles Martin, Indemnisation des dommages ecologiques, Paris, 1977.
7. Girod Patrick, La reparation du dommage ecologique, These, Paris, 1974.
8. Ilie Adrian Barbu, Dreptul mediului, Editura C.H. Beck, București, 2017.
9. Legea nr.86 din 29.05.2014 privind evaluarea impactului asupra mediului, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.174-177 din 04.07.2014.
10. Lupan Ernest, Noțiunea juridică a poluatorului mediului, Revista „Curentul juridic”, Tg-Mureș, nr.1-2/2002, pag.82-87.
11. Lupan Ernest, Tratat de dreptul protecției mediului”, Editura C.H.Beck, București, 2009.
12. Ordonanță de urgență a Guvernului României nr.195/2005 privind protecția mediului. Publicată în Monitorul Oficial al României nr. 1196 din 30 decembrie 2005.
13. Ordonanță de urgență a Guvernului nr.68/2007 privind răspunderea de mediu cu referire la prevenirea și repararea prejudiciului asupra mediului, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 446 din 29.6.2007.
14. REGULAMENTUL (CE) NR. 864/2007 AL PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI AL CONSILIULUI din 11 iulie 2007 privind legea aplicabilă obligațiilor necontractuale („Roma II”) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007R0864&from=IT>
15. Trofimov Igor, Reflecții teoretice privind răspunderea patrimonială în dreptul mediului, În. Administrarea Publică, nr. 1, 2015.

ASPECTE DE UTILZARE ȘI SECURITATE A INFORMAȚIEI PE PLATFORMA MOODLE ÎN ERA DIGITALĂ

INFORMATION SECURITY ON MOODLE EDUCATIONAL PLATFORM IN THE DIGITAL AGE

CZU: 004.42:37:303.4(478)

Dumitru IEȘEANU¹
Tudor BRAGARU²

ABSTRACT. *In the knowledge-based information society (CIS), digital educational platforms are the basis for the continuous realization and improvement of the study process. And identifying an accessible e-education platform for the organization, access and use of digital educational resources in safe conditions and in accordance with legal requirements are important objectives in achieving the mission and purpose of the institution. The present paper initiating a study on the security of information and digital educational resources on digital educational platforms for technical vocational education (TVET) in the Republic of Moldova (RM). The research is based on bibliographic analysis and synthesis, conducting the survey “Good practices for the use of e-learning platforms”, applied to teachers in technical vocational education.*

Keywords: *Distance (open) electronic (open) education (ODL, e-Learning), Information and communication technologies (ICT), E-transformation of Technical Vocational Education through Digitization, Digital Educational Resources (OER), Legal Security Requirements, Strategies, Policies, Roles.*

REZUMAT. *În societatea informațională bazată pe cunoaștere (SIC) platformele educaționale digitale constituie baza realizării și îmbunătățirii continue a procesului de studiu. Iar identificarea unei platforme accesibile de învățământ electronic pentru organizarea, accesarea și utilizarea resurselor educaționale digitale în condiții de siguranță și conformitate cu cerințele legale constituie obiective importante în atingerea misiunii și scopului instituției. Lucrarea prezintă inițierea unui studiu privind securitatea informației și resurselor educaționale digitale pe platforme educaționale digitale pentru învățământul profesional tehnic (ÎPT) din Republica Moldova (RM). Cercetarea se bazează pe analiza și sinteza bibliografică, realizarea sondajului „Bune practici de utilizare a platformelor e-learning”, aplicat cadrelor didactice din învățământul profesional tehnic.*

Cuvinte-cheie: *Învățământ electronic (deschis) la distanță(ODL, e-Learning), Tehnologii informaționale și comunicaționale(ICT), E-transformarea Învățământului Profesional Tehnic prin Digitizare, Resurse educaționale digitale (RED), Cerințe legale de securitate, Strategii, Politici, Roluri.*

¹ Dumitru IEȘEANU, Doctorand, Școala Doctorală de Științe Fizice și Inginerești, Universitatea de Stat din Moldova, ORCID: 0000-0003-2189-1466, e – mail: dumitruieseanu77@gmail.com

² Tudor BRAGARU, Doctor conferențiar, Profesor universitar, USM Facultatea de Matematică și Informatică ORCID: 0000-0001-6356-2906, e - mail: theosnume@gmail.com

Introducere

Actualmente trăim într-o *societate informațională bazată pe cunoaștere, aflată în continuă schimbare/e-transformare și orientată spre tranziția către o economie preponderent digitală, servicii digitale/electronice, afaceri electronice, educație electronică, inclusiv deschisă la distanță, mediată de Internet și Web, cu utilizarea pe larg a resurselor educaționale digitale stocate pe platforme de e-Learning*. RED se referă inclusiv și la sarcini individuale, itemi, teste de auto-evaluare, de antrenament și teste finale de absolvire, administrate și susținute în condiții certe, prescrise de legislația în vigoare și regulamentele interne. Astfel, majoritatea proceselor educaționale și formative în societatea digitală modernă sunt bazate pe ICT, sunt desfășurate pe diverse platforme digitale, care stochează o mare diversitate de RED (*text, audio, video, simulatoare, itemi de evaluare etc.*), multe dintre care cad sub incidența *Legii RM nr. 230 Privind dreptul de autor și drepturile conexe [1]*.

Totodată, pe platformele digitale sunt stocate și prelucrate datele personale ale studenților, cadrelor didactice și personalului auxiliar, răspunsurile și notele elevilor/studenților, care cad sub incidența *Legii RM privind protecția datelor cu carter personal [2]* și cerințelor Uniunii Europene GDPR (*Regulamentul general privind protecția datelor [3]*). Stocarea și prelucrarea datelor personale sunt caracteristice pentru toate instituțiile de învățământ de la toate nivelurile, pornind de la cel primar-secundar și terminând cu învățământul universitar și postuniversitar, de formare continuă de-a lungul vieții, inclusiv de acreditare profesională/licențiere sistematică, pe numeroase domenii înguste și mentenanță, inclusiv de formare profesională corporativă.

SIC este caracterizată de explozia informațională (*creșterea bruscă, exponențială și continuă a volumului diferitor informații sociale, cunoștințe, resurse educaționale digitale etc.*), însoțită de foamea informațională (*pe deoparte există un foarte mare volum de informații și resurse educaționale digitale dar, deseori, necesitatea informațională rămâne nesatisfăcută ca urmare a complexității și volumului universului de date și informații*).

Caracteristica definitorie a SIC moderne este producerea și utilizarea de noi cunoștințe și informații în condiții de erodare rapidă a acestora, de difuzare liberă a informațiilor și RED, adesea neoficializate, neredactate, „deschise” (pentru copiere-stocare-reutilizare), chiar dacă au numele sau amprenta de autor. Reluarea și publicarea majorității RED (texte, prezentări, imagini, itemi de evaluare etc.) poate fi efectuată de orice student subscris, de persoane cu funcții de administrare a platformelor și de supraveghere a desfășurării proceselor de e-Learning. Iar organizațiile și site-urile neguvernamentale, e.g. Regielive (<https://www.regielive.ro/>), YouTube (<https://www.youtube.com/>), Scribd (<https://ro.scribd.com/>) etc., care stochează și publică asemenea RED, lucrări și referate studențești, conșpecte de lecții etc. nu verifică drepturile de autor și nu poartă nici o răspundere în

fața autorilor. Unicul mod de răspuns a asemenea site-uri la pretențiile autorilor este linkul de ștergere a resursei publicate fără acordul autorului, dar acest mod de răspuns este inefficient. În locul resursei șterse apar altele, publicate de alte persoane. Așa reacție la publicarea ilicită este similară cu „Lupta lui Sancho Panza contra morilor de vânt” din romanul lui M. Servantes Don Kixot. *Este imposibil de urmărit publicarea sute de milioane de resurse pe sute de mii de site-uri cu miliarde de persoane înrolate.*

Ca urmare a transformărilor inovative masive și continue, SIC modernă devine tot mai digitalizată, marcată de incertitudine, complexitate și ambiguitate. Iar pentru a face față acestor schimbări perpetue, formatorii de orice nivel, fie din învățământul superior și postuniversitar de formare continuă a adulților, fie din sistemul educațional vocațional sau secundar, trebuie să dea dovadă nu doar de competențe profesionale, ci și de competențe transversale relevante, precum gândire critică și analitică, creativitate, abilități de inovare etc. [4]. Dar și de schimbare a accentelor în tratarea securității RED și a operării/procesării informației digitale și sistemele automatizate.

Oricum, dacă „*nu putem lupta cu morile de vânt*”, poate ar fi cazul de a declara/marca majoritatea RED ca deschise, publice? Într-adevăr, tendința de deschidere tot mai mare în societatea digitizată, alături de posibilitățile enorme de reluare-copiere-modificare cu efort minim a oricăror RED, face imposibilă aplicarea în practică a controlului adecvat al drepturilor de autor. Dacă nu pot fi asigurate aceste drepturi pentru RED, poate ar fi cazul să fie soluționată problema, de exemplu, prin ***deschiderea RED fără careva limitări***. Acest lucru ar soluționa problema colectării-publicării legale a RED pe orice site, inclusiv pe cele corporative. Evident, mecanismul de demarcare între resursele deschise, libere, gratuite și resursele de autor, corporative, care au un proprietar, fie oficial documentat, fie nedocumentat, totuși, mai persistă.

Actualitatea temei de cercetare. Provocările digitizării în masă a proceselor educaționale și a e-transformării sistemului educațional, îndeosebi accelerate odată cu apariția pandemiei COVID-19, impun cercetări suplimentare a mijloacelor, platformelor, instrumentelor, resurselor educaționale, inclusiv a modurilor de dezvoltare, implementare, administrare, asigurare a calității și securității e-educației, e-instruirii, e-învățământului mediat de ODL și RED prin creșterea respectivă a calității și securității proceselor de digitalizare, de e-transformare, inclusiv a proceselor educaționale și conformității lor cadrului legal și de reglementare.

Importanța problemei cercetate. Actual, tendința de e-transformare și promovare a învățământului electronic, inclusiv deschis la distanță este în creștere. În perioada post pandemică se pune tot mai des accentul pe *folosirea rațională și în siguranță a resurselor educaționale digitale*, amplasate în spațiul cibernetic, adesea liber accesate prin Internet și Web de la distanță. Printre problemele

centrale, legate de siguranță ODL în ciber spațiul virtual în condiții de echilibru a cerințelor legale și a tendinței pronunțate de deschidere a RED în SIC, se referă:

- Asigurarea cerințelor fundamentale de securitate a informației, cunoscute ca triada CIA, de la „*Confidentiality, Integrity, Availability*” [5];
- Protecția datelor cu caracter personal conform Legii RM și Regulamentului Uniunii Europene GDPR [2-3];
- Respectarea dreptului de autor conform Legii RM privind drepturile de autor și drepturile conexe [1].

Scopul cercetării – creșterea eficienței implementării ODL în IP ÎPT din RM.

Direcții de cercetare/obiective de bază:

- Studiul situației reale de implementare ICT în IP ÎPT din RM, precum și de utilizare a bunelor practici și platforme de e-Learning;
- Studiul cadrului organizațional și legal de utilizare a RED în ciber spațiul virtual;
- Identificarea metodelor de colectare, stocare și folosire rațională și în siguranță a resurselor educaționale digitale pe platforma moodle a IP ÎPT din RM.

Rezultate preconizate:

- Definirea strategiei de protecție a informației și RED în spațiul virtual educațional din Republica Moldova, inclusiv prin marcarea și certificarea drepturilor asupra RED;
- Dezvoltarea capacității de administrare și control a securității informației și RED pe platforme educaționale și în spațiul virtual educațional;
- Determinarea criteriilor legale de colectare-amplasare a RED pe platforme educaționale corporative în scopul desfășurării durabile a proceselor educaționale pe platforme de e-Learning publice și/sau corporative;
- Determinarea strategiilor de digitalizare de încredere și de durată a învățământului.

Metode de cercetare: studiul teoretic (*documentarea științifică, diagnosticarea prin sondaje*); metode praxiologice (*observarea, chestionarea, analiza rezultatelor sondajului*); experimentul practic (*de constatare, de analiza, de formare strategică*); prelucrarea statistică a datelor experimentale.

Valoarea practică a lucrării– modalitatea strategică de implementare a politicilor de administrare a platformei moodle.

Ipoteza principală și cercetării viitoare: Eficientizarea învățământului de toate nivelurile în SIC este bazată pe digitalizarea tuturor proceselor educaționale, formative, evaluative, de management și control și presupune o reorganizare a sistemului educațional prin e-Transformare, e-Învățare, e-Predare, e-Antrenament, e-Evaluare, e-Evidență etc. În acest context, apare problema securității informației, RED și a proceselor de e-Transformare a învățământului într-un

spațiul virtual bine reglementat, gestionat și controlat, inclusiv cu un registru unic automat a RED certificate.

Starea de facto a e-transformării educației în Republica Moldova

Ultimul deceniu este marcat de tendința globală de digitalizare și de e-Transformare. Datorită acestui factor, atât în sistemul educațional, cât și în orice alte medii de dezvoltare și de utilizare ICT, se impun norme adecvate de utilizare a informației în spațiul virtual. Una din strategiile ce reglementează acest lucru este „Strategia Națională de Dezvoltare a Societății Informaționale - Moldova Digitală 2020” și respectivul plan de acțiune, adoptat de Guvern prin hotărârea sa Nr. 857 din 31 octombrie 2013 [6].

Însă digitizarea și e-transformarea nu s-a terminat în 2020 și nu se preconizează a fi încheiată în viitorul apropiat. În acest context, subliniind continuitatea transformărilor societale, Guvernul RM a elaborat Strategia de e-transformare incluzivă atât la nivel național până în 2030, al cărei obiective generale reflectă dezvoltarea unui mediu digital funcțional și sigur pentru dezvoltarea și utilizarea pe scară largă a serviciilor digitale în diversele domenii de activitate umană, atât la nivel de organizații, instituții de stat, guvernamentale, publice, educaționale etc., cât și la nivel personal fiecare membru al societății [7].

Moodle este una dintre cele mai populare platforme de e-Learning la nivel global și național. Moodle este deja tradus în peste 100 de limbi. Găzduiește multe universități importante din întreaga lume. Utilizarea moodle în procesul educațional inovativ în era digitală și sustenabilitatea sa pot fi justificate prin locul de clasament mondial 11 în topul primelor 100 de platforme pentru învățare online. Moodle [8-9] are acum un număr de peste 171.153 site-uri / organizații în 241 de țări, cu un număr de peste 43 milioane de cursuri, peste 350 milioane de utilizatori, circa 2 miliarde de înrolări, circa 381 milioane de RED și peste 7.6 miliarde itemi de evaluare. Totodată, moodle are și o variantă mai extinsă contra plată - **iSpring Learn**, care este mai ușor de gestionat și are o gamă mai largă de funcții.

Platforma Moodle a fost inițial dezvoltată de Martin Dougiamas pentru a ajuta profesorii să creeze cursuri online, care să fie **focusate pe interacțiune și construirea colaborativă a conținutului educațional, aflat în continuă dezvoltare** [10].

Avantajele utilizării platformei moodle în procesului educațional:

- Accesibilitatea resurselor educaționale la distanță doar de un click cu condiția de a avea acces la curs și conexiune Internet.
- Transparență activității evului la disciplina de studiu (vizualizarea numărului de accesări, a temelor plasate/executate).
- Creșterea competenței de productivitate prin activitatea de repetiție, de antrenament, de conlucrare pe echipe de lucru.

- Siguranța plasării resurselor educaționale pe platformă, vizibilitatea persoanei ce a accesat resursa de câte ori.
- Acordarea feedbackului în mod automat sau manual stabilit de profesor unde se poate determina limita de plasare a temelor de către profesor pentru elevi.
- Vizualizarea raportului activității per elev per grupă în orice moment și într-un mod transparent și sigur oricând și ori de câte ori dorim până când este acces la curs/disciplină.
- Adaptarea rolurilor de administrare a platformei în întregime cât și repartizarea gradului de responsabilitate ca rol profesor ce are dreptul să plaseze materiale didactice să creeze cursuri să invite/înscrisă elevi, rolul cu drept de profesor cu drepturi limitate, roluri de elev. Fiecare elev la nivel de platformă și de instituție este adus la cunoștință regulamentul etic de utilizare a resurselor educaționale de pe platformă și a dreptului de autor.

În Republica Moldova sunt înregistrate 84 site-uri moodle (inclusiv 53 private și neafișate) [9]. Printre utilizatorii (oficial înregistrați și neînregistrați sau neafișati pe site)sunt *Universitatea de Stat din Moldova, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testițeanu”, Academia de Studii Economice a Moldovei, Universitatea Tehnică a Moldovei, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Universitatea Pedagogică de Stat „Alecă Ruso” din Bălți, Institutul de Științe ale Educației, Universitatea de Stat din Comrat, Centrul de Formare Continuă, Centrul de Excelență în Informatică și Tehnologii Informaționale, Colegiul de medicină din Orhei și altele.*

O statistică oficială a Ministerului Educației și Cercetării RM privind utilizarea moodle nu a fost depistată, *dar o asemenea listă a organizațiilor ar fi fost utilă pentru un schimb de experiență și bune practici de ODL pe moodle, inclusiv aspectele de securitate a RED, itemilor, testelor etc.*

Securitatea procesului educațional pe moodle. Una dintre problemele oricărui sistem informatic este securitatea. Moodle nu face excepție de la această regulă, are anumite breșe și vulnerabilități specifice de securitate cibernetică, care rezumă în recomandări generale tehnico-tehnologice de administrare, precum:

- Crearea unor copii de siguranță (pentru restaurarea în orice caz de necesitate);
- Actualizarea regulată a software-ului platformei Moodle;
- Dezactivarea configurării PHP Register globals, care ajută la prevenirea atacurilor posibile din partea unor script-uri;
- Utilizarea de roluri (administrator, creator de curs, supraveghetor/inspector a RED și proceselor desfășurate, profesor fără drepturi de editare, student, oaspete) fiecare cu diferite niveluri de acces la RED, drepturi de modificare, copiere, ștergere etc.;

- Utilizarea de parole puternice, pentru administrator, profesori, studenți și elevi înrolați, considerată a fi o practică de bază de securitate pentru protejarea împotriva spargerii conturilor de utilizator [11] și altele.

Însă, în afara problemelor tehnico/tehnologice, există diverse posibilități de fraudare, de falsificare a procesului educațional pe moodle, îndeosebi desfășurat la distanță și fără supravegherea directă. Cel mai des acestea se referă la credibilitatea evaluării. De exemplu, testele pot fi susținute de alte persoane, decât cele înrolate. Respondenții pot utiliza diverse surse ajutătoare sau chiar răspunsurile prealabil colectate și dezvăluite/distribuite de studenți, fie intenționat, în cunoștință de cauză fie neintenționat. Evident, acestea pot fi evitate, dar evitarea lor presupune *elaborarea anumitor politici de securitate, aprobarea unor măsuri organizaționale adecvate de control, angajamentul top managementului în asigurarea securității, inclusiv a alocării resurselor necesare etc.*

Aproape în toate instituțiile educaționale există structuri organizaționale solide privind managementul și asigurarea *calității (consilii de calitate, comisii de calitate, comisii de etică etc.)*. Dar ceva similar (structuri acoperitoare, roluri și responsabilități specifice, controale, mijloace financiare etc.) pentru managementul și asigurarea securității nu există. Evident, existența unor roluri, politici, măsuri importante de securitate ar permite îmbunătățirea calității e-educației, controlul operațional al proceselor și prevenirea posibilelor fraude, încălcarea triadei CIA, scurgeri de date etc.

Abordarea practică a securității e-învățării poate porni de la studiul bunelor practice a utilizării platformei moodle pentru Instituțiile Publice ÎPT, lucru realizat în baza unui chestionar elaborat/administrat de autori [12] și lansat în cadrul evenimentului organizat de Asociația AGIRoMD, organizat de către Mariana Marin cu Tematica „*Metoda de predare Clasa Inversată*”.

Cu permisiunea organizatorilor, a fost realizată chestionarea a 30 de cadre didactice din IP ÎPT cu scopul de a determina unele recomandări de îmbunătățire a politicilor de securitate pe orice e-platformă educațională prin creșterea factorului de încredere în calitatea instruirii și evaluării mediate de RED, amplasate în spațiul educațional virtual al organizației. Pentru desfășurarea e-Learning în cadrul ÎPT, cu suportul Ministerului Educației, au fost instalate două servere moodle, administrate de Centrul de Excelență în Informatică și Tehnologii Informaționale. Acestea servesc ca bază tehnico-tehnologică pentru experimentarea, dezvoltarea și promovarea soluțiilor ODL pentru ÎPT.

Chestionarul din 10 întrebări, a fost elaborat cu googleforms și oferit în acces online, după care a fost completat de 30 persoane. Printre obiectivele urmărite de sondaj pot fi menționate:

- Acumularea de date referitoare la experiența de aplicare a platformelor educaționale;

- Identificarea nivelului de încredere în rezultatele procesul educațional desfășurat pe platformele educaționale;
- Un schimb de bune practici în domeniul utilizării platformelor educaționale și a pragului de încredere în RED plasate pe platforme;
- Familiarizarea cu politicile de securitate a unei platforme educaționale [12].

Rezultate și discuții

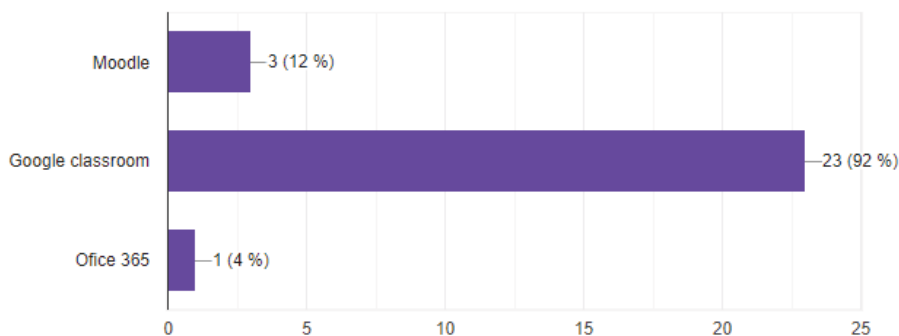
O expres-analiză a sondajului privind bunele practici de utilizare a platformei moodle în ÎPT denotă **starea incipientă a problemei**. Chiar dacă avem deja exemple reale și bune practici de implementare a platformei în ÎPT, în problema încrederii în rezultatele RED, a securității proceselor educaționale desfășurate la distanță pe platforme de e-Learning, la nivel de management, organizare și control suntem doar la un început de cale și avem multe de rezolvat.

e-Transformarea ÎPT prin digitizarea sa masivă, securitatea RED amplasate pe platformele educaționale, încrederea în rezultatele educaționale, certitudinea rezultatelor, transparența etc. rămân a fi o provocare, care poate dura încă pentru următorul deceniu.

Câteva dintre rezultatele sondajului sunt afișate în următoarele diagrame (Fig.1-2), din care rezultă că cea mai mare parte a bunelor practici rezumă în utilizarea platformei google.classroom, preponderent utilizată pentru predare, și mai puțin pentru evaluare formală sau informală. Moodle și Office 365, care sunt capabile să acopere toate sau cea mai mare parte a proceselor educaționale, un grad foarte mic de utilizare:

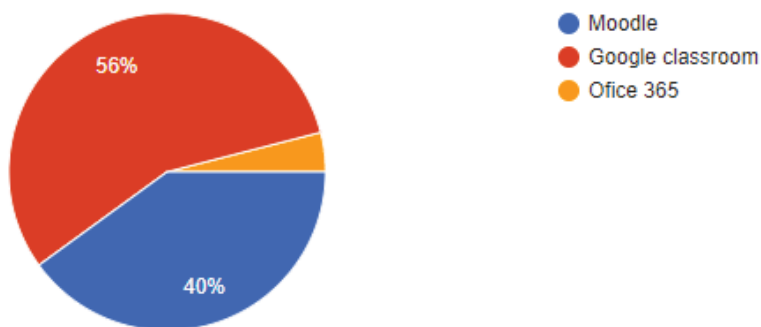
Ce platformă educațională utilizați

25 ответов

Figură 1. Utilizarea platformelor educaționale în ÎPT

Și siguranța în utilizarea platformelor educaționale în clasament este cea mai bună pentru Google Classroom 56%, moodle 40% și office 365 4% (Fig.2):

Figură 2. Siguranța în utilizarea platformelor educaționale

Concluzii finale și recomandări

Era digitalizării pune la dispoziție tot mai multe oportunități pentru modernizarea și inovarea procesului educațional. Însă oportunitățile nedepistate și neimplementate în timp util se transformă în riscuri. Totodată, e-Transformarea ÎPT prin digitizarea sa masivă este însoțită de o serie de **riscuri cibernetice inerente**, așa ca blocarea serviciilor, fraudarea rezultatelor și altele, care pot deveni impedimente și pot afecta securitatea resurselor educaționale amplasate pe platforme de e-Learning, a drepturilor de proprietate intelectuală, a încălcării protecției datelor cu caracter personal etc. Soluționarea acestor probleme migrează de la probleme tehnice-tehnologice spre problemele de management.

Pentru a promova e-transformarea ÎPT în siguranța, pentru a crește calitatea serviciilor de e-Learning și nivelul de încredere în rezultatele e-învățării, este categoric necesar nu doar trasarea de strategii la nivel național, ci și aprobarea unor strategii și politici de nivel local, corporativ, se impune un schimb de bune practici și experiențe, cunoașterea riscurilor aferente ale e-transformării, e-evaluării etc.

Primul lucru care trebuie subliniat, este că sondajul menționat a fost unul de inițiere a problemei, după care vor urma și altele precizate conform constatărilor, focusate pe diferite categorii de respondenți și scopurile urmărite,

În al doilea rând, e-Transformarea ÎPT prin digitalizarea masivă a proceselor tehnico-tehnologice adiacente de e-Învățare, e-Predare, e-Antrenament, e-Evaluare, e-Certificare etc. necesită multiple și diverse cercetări și experimentări, inclusiv psiho-pedagogice, de drept, de securitate etc.

Referințe bibliografice:

1. Legea RM privind dreptul de autor și drepturile conexe nr. 230 (adoptată la 28.07.2022), Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110544&lang=ro

2. LEGEA Nr. 133 din 08-07-2011 privind protecția datelor cu caracter personal (cu modificări din 2018). Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110544&lang=ro
3. General Data Protection Regulation (GDPR), accesat [07.12.2022]. Disponibil <https://gdpr-info.eu/>
4. Olga Zubikova, Andrei Braicov, Daniela Pojar. – E-Teaching : Studii de caz / editori: Chișinău: Tehnica-Info, 2018 (Tipogr. “MS Logo”). – 116 p.
5. ISO/IEC 27001:2013. Information Technology. Security Techniques. Information security management systems. Requirements (reconfirmat în 2018)
6. Strategia Moldova Digitală 2020, accesat [07.12.2022]. Disponibil: <https://eufordigital.eu/ro/library/digital-moldova-2020-strategy/>
7. Strategia de transformare digitală a Republicii Moldova pentru anii 2023–2030 (STDM 2030), accesat [07.12.2022]. Disponibil: <https://egov.md/ro/node/39487>
8. Platforma educațională Moodle, un succes în e-learning, accesat [07.12.2022]. Disponibil: <https://www.elearning.ro/platforma-educationala-moodle-un-succes-in-e-learning>
9. Statistics, accesat [07.12.2022]. Disponibil: <https://stats.moodle.org/>, <https://stats.moodle.org/sites/index.php?country=MD/>
10. Căpățînă A., MOODLE: Administrare, Utilizare, Conferința științifico-practică „Inovația: factor al dezvoltării social-economice”, 22 decembrie 2017
11. Ursache L., Vâju Gh., Donici C., Herman C. Moodle: Administrare, utilizare, evaluare, Arad 2011, pp25-26
12. Ieșeanu D. Utilitatea și securitatea eficientă a procesului educațional pe platformele educaționale, accesat [07.12.2022]. Disponibil: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfydbAL1tVmHg9yHO2gS1fqT513Vs nDD8HNa2DS8xTao0bNNg/viewform?usp=sharing/>

CETĂȚEANUL CA SUBIECT AL PROCESULUI DECIZIONAL LEGISLATIV

THE CITIZEN AS SUBJECT OF THE LEGISLATIVE DECISION- MAKING PROCESS

CZU: 342.4/.5:342.71/.74(478)

Lazăr MATEI¹

ABSTRACT. *The study includes a succinct approach to the issue of citizen involvement in the legislative decision-making process carried out by the Parliament. As a result of the analysis of the legislative framework in force, it is argued the importance and necessity of citizen involvement in this process in the form of the legislative initiative and through the legislative referendum.*

Keywords: *Constitution, decision-making process, legislative decision-making process, Parliament, legislative initiative, citizens, legislative referendum.*

REZUMAT. *Studiul cuprinde o abordare succintă a problemei implicării cetățeanului în procesul decizional legislativ, desfășurat de Parlament. Ca rezultat al analizei cadrului legislativ în vigoare, se argumentează importanța și necesitatea implicării cetățenilor în cadrul acestui proces sub forma inițiativei legislative și prin intermediul referendumului legislativ.*

Cuvinte-cheie: *Constituție, proces decizional, proces decizional legislativ, Parlament, inițiativă legislativă, cetățeni, referendum legislativ.*

În general, după cum susțin cercetătorii, „procesul decizional este propriu tuturor autorităților statului, doar că la fiecare acesta dispune de particularități distincte în funcție de specificul autorității și modul de exercitare a competențelor legale”. Respectiv și Parlamentului îi este propriu „un veritabil și distinct proces decizional, prin intermediul căruia acesta își realizează, în special, competențele sale legislative” [1, p. 138].

În context, este necesar a reitiera că Parlamentul este instituția centrală a democrației, ce întruchipează voința poporului și reprezintă societatea în toată diversitatea sa, fapt ce presupune că „trebuie să fie un model al transparenței” [2, p. 114], „deschisă spre comunicare, spre dialog și receptivitate cu societatea civilă” [3, p. 16-17] și cetățeni. Cu toate acestea, cercetătorii atestă „o încredere scăzută față de Parlament din partea cetățenilor ca rezultat al lipsei de transparență în activitatea acestuia” [1, p. 138]. O astfel de percepție, desigur că poate fi anihilată prin intermediul unei implicări largi a cetățenilor în procesul decizional al legislativului.

În doctrină, asigurarea participării cetățenilor la procesul legislativ este apre-

¹ Lazăr MATEI, doctorand, Școala doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova, e-mai: mateilazar34@yahoo.com , ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2794-3514>

ciată ca având „o semnificație deosebită atât pentru dezvoltarea societății civile și edificarea statului de drept, cât și pentru atingerea scopurilor reale ale democrației”. În acest sens se susține că „participarea cetățenilor și a asociațiilor acestora la procesul legislativ asigură stabilirea echilibrului necesar între interesele publice și cele obștești, fapt ce constituie o condiție obligatorie pentru funcționarea stabilă a oricărui organism statal” [4, p. 247]. Aceste momente accentuează într-un mod distinct necesitatea și actualitate cercetării procesului legislativ și modalităților de implicare a cetățeanului în procesul decizional al legislativului.

Pornind de la cele enunțate, în prezentul demers științific ne propunem o abordare succintă a problemei participării cetățeanului în procesul decizional al Parlamentului în vederea elucidării esenței și principalelor forme de realizare a acesteia.

Premise istorice și semnificație. Sub aspect istoric, prezintă importanță în context experiența Republicii Moldova. Potrivit cercetătorilor, „în fosta URSS, mulți ani la rând s-a acordat o atenție deosebită democratizării procesului de creare a legilor. Publicarea planurilor activității legislative, evidența propunerilor cetățenilor și sistematizarea acestora, dezbaterile publice generale, sondajul opiniei publice pe marginea proiectelor de legi au fost măsuri destul de caracteristice acelor vremuri” [5, p. 269-270]. Cel mai relevant exemplu, în acest sens, servește „dezbaterile publice a proiectului Constituției URSS, care a avut loc în perioada 5 iunie–sfârșitul lunii septembrie anul 1977. Potrivit datelor oficiale, la acestea au participat mai mult de 140 milioane de persoane, au fost desfășurate în jur de 1,5 milioane de adunări ale colectivelor de muncă la întreprinderi și colhozuri, la unitățile militare și la domiciliul cetățenilor. În total au parvenit 400 mii de propuneri de amendare a textului Constituției” [6, p. 214].

Este semnificativ faptul că numeroși specialiști din Republica Moldova au fost antrenați direct la acea perioadă în acțiuni de consultare și dezbateri publice a proiectelor de acte normative, precum și a altor probleme de pe agenda autorităților statului. În acest sens, sunt relevante afirmațiile prof. Gh. Costachi, care se expune destul de nostalgic, dar ferm asupra necesității „de a reveni la practica organizării unor structuri la nivel central și local, responsabile de educația juridică interactivă a cetățenilor, de informarea corectă a acestora, de organizarea dezbaterilor pe marginea actelor normative și a acțiunilor întreprinse de autorități în cadrul unor lecții publice (cu implicarea politicienilor și a funcționarilor publici), aspect de natură să sporească atât transparența activității statului, cât și să consolideze încrederea cetățenilor în autoritățile publice, momente indispensabile unei societăți democratice” [7, p. 612-613].

Primii ani de independență democratică ai Republicii Moldova au fost marcați de dezvoltarea diferitor forme de asigurare a transparenței procesului legislativ, fapt determinat, în primul rând, de dezvoltarea furtunoasă a activității de informare în masă (moment caracteristic practic tuturor statelor ex-sovietice). Rezultatele dezbaterilor parlamentare erau reflectate în presă și la televiziune,

ceea ce într-o anumită măsură a apropiat cetățenii de autoritățile statului. Cu toate acestea însă, o interacțiune reală a acestor subiecți nu s-a înregistrat. În opinia cercetătorilor, „pozițiile cetățenilor și diferitor asociații ale acestora nu era luată în considerație întotdeauna și, de cele mai multe ori, ele erau formale. Legislația de la acea vreme nu reglementa vreo oarecare formă organizată de dezbateri publice a proiectelor de legi, nemaivorbind de mecanismele juridice de consultare publică a proiectelor de acte normative subordonate legilor” [1, p. 138].

La moment, problema implicării cetățenilor și a asociațiilor acestora în procesul legislativ a devenit una deosebit de actuală. Tot mai mult se susține că „edificarea statului de drept și asigurarea supremației legii sunt imposibile fără implicarea activă a cetățenilor și a structurilor societății civile” [4, p. 248]. Un accent deosebit se pune pe necesitatea implicării cetățenilor în procesul de creare a legilor, pe oferirea posibilității de a iniția și a elabora proiecte de legi și acte normative ce corespund priorităților celor mai largi grupuri sociale. Deci, se optează pentru ca „cetățenii să dispună de posibilitatea de a veni cu propuneri, cu inițiative legislative de reglementare a anumitor relații sociale” [4, p. 248].

Avantajele unei asemenea implicări sunt privite în mod diferit, dar, în esența lor, sunt aceleași. O trecere în revistă a câteva opinii în acest sens atestăm în lucrarea semnată de T. Pânzaru, după cum urmează [1, p. 138-139]:

- „participarea activă a cetățenilor și a asociațiilor acestora la procesul legislativ permite instituirea unor proceduri transparente de elaborare a proiectelor de acte normative și legislative, sporirea responsabilității autorităților (în special a deputaților și a membrilor de guvern) pentru rezultatele activității lor normative, stăvilirea tendințelor negative de a conferi procesului legislativ un caracter corporativ, altfel spus, supunerea acestuia unor interese de grup sau partid în detrimentul intereselor generale ale societății, grupurilor sociale și ale statului în ansamblu” [8, p. 64].

- „participarea activă a cetățenilor la procesul legislativ creează premisele necesare pentru atingerea scopurilor reale ale democrației, întrucât caracterul democratic al statului se exprimă prin aceea că însăși organizarea sa oferă cetățenilor și asociațiilor acestora posibilitatea de a influența conținutul deciziilor puterii publice, obținând astfel satisfacerea intereselor sociale generale” [9, p. 295].

- „importanța implicării cetățenilor în procesul legislativ constă în faptul că astfel se exercită un adevărat control social asupra activității legislativului, manifestat prin: prevenirea adoptării de acte legislative și normative coruptibile; asigurarea reprezentării intereselor societății în procesul legislativ; reducerea erorilor și a lacunelor din textele actelor normative; optimizarea mecanismului social de acțiune a dreptului” [10, p. 12-13].

Așadar, semnificația deosebită a implicării cetățenilor în procesul decizional al Parlamentului este indubitabilă. Pentru a asigura această implicare este absolut necesară garantarea transparenței activității Parlamentului.

Transparența procesului decizional legislativ și formele de implicare a cetățenilor. În contextul dat, este bine cunoscut faptul că elaborarea proiectelor de acte legislative, în marea lor parte, este efectuată la inițiativa și de către instituțiile și autoritățile publice ale statului (Guvernul, Președinte sau deputați, care au dreptul de inițiativă legislativă). În aceste condiții, pentru ca proiectele date să fie justificate, ele trebuie să fie ajustate la nevoile generale ale societății, altfel spus, ideea elaborării acestora trebuie să rezulte din înseși necesitățile societății. Acest fapt nu poate fi realizat dacă nu este asigurată *transparența procesului decizional*. Lipsa acesteia, precum și a posibilității cetățenilor de a influența procesul de elaborare a cadrului legislativ, conduce, de cele mai multe ori, la înstrăinarea și îndepărtarea societății civile de autoritățile publice, iar în cazul unor probleme extrem de sensibile pentru societate, pot apărea chiar nemulțumiri și manifestări publice în masă [11, p. 14].

Desigur, asigurarea *transparenței procesului decizional* nu este benefică doar societății civile, ci și autorităților publice care inițiază și elaborează cadrul legislativ. În cazul în care un proiect de act legislativ este elaborat doar la decizia organelor centrale, fără implicarea opiniei publice, procesul de implementare a acestuia va deveni unul anevoios, foarte îndelungat și exagerat de costisitor. Or, în caz contrar, dacă se va asigura încă de la primele etape, coordonarea acestuia cu opinia publică și societatea civilă, atunci procesul de implementare va fi unul relativ scurt și fără impedimente sau costuri exagerate [11, p. 14].

Dincolo de necesitatea asigurării *transparenței procesului decizional*, este important de elucidat și formele de participare a cetățenilor la desfășurarea acestuia, în concret la procesul legislativ. Potrivit specialiștilor, „cetățenii pot să se implice în acest proces în principala în două forme: activă și pasivă” [4, p. 248].

I. Forma activă de participare a cetățenilor

Forma activă de participare a cetățenilor este considerată *inițiativa legislativă* a acestora. Importanța instituției date constă în faptul că „ea permite elucidarea necesităților sociale reale ale reglementării juridice unor sau altor relații sociale, luarea în considerație a intereselor diferitor categorii de cetățeni, precum și stimularea activismului juridic al populației” [12, p. 9].

Din punctul de vedere al procesului legislativ, „*inițiativa legislativă* reprezintă rezultatul inițial al promovării unor interese sub forma propunerilor legislative și a proiectelor de lege, manifestându-se și în calitate de acțiune de mediere la nivel general-social cu multiple efecte politice și juridice”. Din punctul de vedere al procedurii legislative, *inițiativa legislativă*, în general, este recunoscută în calitate de „etapă distinctă și indispensabilă a procedurii legislative, ce nu constituie parte integrantă a deciziei legislative propriu-zise” [13, p. 311].

În doctrină, prin *inițiativa legislativă* se înțelege „posibilitatea de a propune proiecte de legi sau propuneri legislative, corelată cu obligația Parlamentului de a le examina, dezbate și a se pronunța asupra lor” [14, p. 203; 15, p. 540; 16, p.

170]. Într-o altă viziune, *inițiativa legislativă* este „prima procedură parlamentară a procesului legislativ și presupune depunerea oficială la organul competent al Parlamentului de către subiectul de drept competent a proiectului de lege sau a propunerii legislative” [17, p. 203].

La nivel constituțional sunt stabilite anumite exigențe referitoare la admisibilitatea *inițiativei legislative*. Una dintre acestea se referă la categoriile de subiecți care pot exercita această prerogativă [16, p. 170]. Important este că „cercul subiectelor *inițiativei legislative* are un mare rol în caracterizarea unui sistem constituțional ca democratic sau nedemocratic” [18, p. 336].

Astfel, conform art. 73 din *Constituția Republicii Moldova* [19] „de dreptul la *inițiativă legislativă* se bucură orice parlamentar, Președintele Republicii Moldova, Guvernul și Adunarea Populară a Unității Teritoriale Găgăuzia”. O dispoziție similară atestăm și în art. 47 din *Regulamentul Parlamentului Republicii Moldova* [20]. Observăm că *Constituția Republicii Moldova* (în comparație cu cea a României, Federației Ruse și multe altele) nu consacră expres printre titularii dreptului la *inițiativă legislativă cetățenii*, chiar dacă, după cum susține E. Rîbca [13, p. 312]: „acest drept este consacrat într-o formă lipsită de precizie în prevederile art. 75 alin. (1) și își găsește statuare în Capitolul 13 (Referendumul republican) din Codul Electoral” [21]. În viziunea sa, „prin aceste dispoziții legale, legiuitorul recunoaște cetățenilor dreptul de a iniția referendumul legislativ. Acest fapt poate fi interpretat ca o recunoaștere indirectă a *dreptului cetățenilor la inițiativă legislativă*” (ceea ce, în opinia altor cercetători, nu este unul și același lucru, pornind de la conținutul *dreptului la inițiativă legislativă* [1, p. 141-142]).

Susținând această ultimă opinie, considerăm că, la fel ca și în *Constituția României* (art. 74 alin. (1) [22]), în *Legea Supremă a Republicii Moldova* trebuie expres să fie recunoscut *dreptul cetățenilor la inițiativă legislativă*, întrucât valoarea acestei instituții este incontestabilă.

În general, *inițiativa legislativă*, fiind o instituție juridică a suveranității, reprezintă „o formă a activismului social-juridic al cetățenilor”. În sistemele constituționale ale statelor contemporane, *inițiativa legislativă populară* este o instituție complexă, care presupune că „un anumit număr de cetățeni poate să propună operarea de modificări în Constituție sau în alte acte legislative prin intermediul înaintării de proiecte de acte normative în cadrul referendumului sau propunerii acestora autorităților publice reprezentative ale statului” [23, p. 784]. Este o instituție destul de răspândită astăzi în lume (fiind recunoscută în SUA, Germania, Suedia, Italia, Spania, România, Polonia, Slovenia, Lituania, Letonia etc.).

Întâlnită și ca *inițiativă populară*, instituția reprezintă „procedura prin care populația unui stat dă impulsul (inițiază) un proces decizional care se poate finaliza tot cu intervenția poporului (referendum) sau printr-o decizie adoptată de autoritățile legal desemnate de acesta (lege adoptată de Parlament)” [14, p. 134] (este cazul referendumurilor legislative).

După cum am constatat mai sus, cetățenii Republicii Moldova sunt lipsiți de *dreptul la inițiativă legislativă*, fapt contestat de o bună parte din reprezentanții mediului academic, numeroși cercetători susținând pe bună dreptate că „cetățenii merită acest drept pornind de la teoria democrației populare” [24, p. 46; 25, p. 495].

În ceea ce ne privește, susținem [26, p. 55-56; 27, p. 60-61] implicarea cetățenilor în procesul legislativ atât la etapa *inițiativei legislative*, cât și la cea de adoptare a legilor (în cele mai importante domenii ale organizării statului și a societății).

II. Forme pasive de participare a cetățenilor

Drept *forme pasive* de participare a cetățenilor la procesul legislativ și normativ, sunt considerate a fi [4, p. 249]:

- participarea la formarea organelor reprezentative și executive ale puterii publice;
- participarea la luarea deciziilor în cadrul referendumurilor republicane și locale;
- participarea la dezbaterile publice a deciziilor autorităților publice centrale și locale și înaintarea de obiecții și propuneri;
- participarea la desfășurarea expertizei anticorupție asupra proiectelor de acte legislative și normative ale autorităților centrale și locale.

Evident, toate aceste forme de implicare a cetățenilor sunt foarte importante și necesită o analiză și cercetare distinctă. Cu regret, limitele în care trebuie să încadrăm demersul științific de față nu ne permit să le abordăm detaliat. De aceea vom sintetiza doar următoarele idei principale:

Referitor la *participarea cetățenilor la formarea organelor puterii publice*, subliniem că rolul acestora este unul crucial în cazul Parlamentului ca autoritate legislativă supremă a statului, întrucât aceasta, potrivit art. 61 alin. (1) din Constituția RM, „este ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat.” Chiar dacă norma dată nu precizează concret subiectul care alege Parlamentul, este de la sine înțeles că vorbim în acest caz de *cetățenii Republicii Moldova*.

În pofida celor enunțate, trebuie totuși să recunoaștem că participarea cetățenilor la procesul de „constituire” a organului legiuitor, prin alegeri, nu reprezintă în esență o participare la un veritabil proces decizional. Plecând de la aceasta, considerăm că implicarea cetățenească dată, chiar dacă reprezintă forma principală de exercitare a suveranității poporului, nu poate fi considerată drept o participare la procesul decizional legislativ.

În privința celei de-a doua *forme pasive* de participare a cetățenilor la procesul legislativ, atragem atenția că este vorba despre participarea la luarea deciziilor în cadrul *referendumurilor*. Orientându-ne atenția doar asupra *referendumului republican*, care ține de activitatea legislativă a Parlamentului, precizăm că în doctrina moldovenească se susține că „din plasarea dispozițiilor constituționale ce vizează referendumul republican – art. 75 (în secțiunea în care este regle-

mentată *legiferarea*) și în baza prevederilor art. 143 din *Codul electoral al RM* (potrivit cărora referendumului legislativ sunt supuse proiectele de legi sau unele prevederi ale acestora de importanță deosebită) se deduce că prin *referendum* cetățenii sunt implicați în mod nemijlocit în procesul legislativ” [25, p. 495-496]. Cu regret însă, nu a fost elaborat un mecanism concret de realizare a acestei oportunități, fapt ce poate fi apreciat că cetățenii sunt lipsiți de posibilitatea implicării nemijlocite prin referendum în procesul legislativ.

Dincolo de aceasta, este de subliniat că în pofida dezavantajelor pe care le reprezintă *referendumul legislativ* (printre care, nu poate fi inițiat de către cetățeni, nu permite acestora să decidă asupra conținutului proiectului supus aprobării etc.), totuși acesta reprezintă o veritabilă formă de control social exercitat asupra activității legiuitorului, principalul scop fiind asigurarea consensului dintre interesele autorităților statului și interesele societății. De aceea, considerăm (de rând cu alți cercetători [1, p. 144]) că în Republica Moldova este imperios necesară consolidarea substanțială a instituției *referendumului legislativ*, întrucât sunt parcurse etape decisive pentru dezvoltarea statului, în care un rol determinant trebuie să revină voinței poporului.

În ceea ce privește *a treia formă pasivă de participare a cetățenilor la procesul legislativ* – participarea la dezbaterile publice a proiectelor de „decizii legislative” – precizăm că este vorba despre variate activități de implicare a cetățenilor prevăzute cu precădere în *Concepția privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă* [28], precum și în *Legea privind transparența în procesul decizional nr. 329/2008* [28].

Un interes distinct prezintă *Concepția*, care în pct. 1.1. prevede drept obiective urmărite prin desfășurarea cooperării dintre legislativ și societatea civilă: „a) evaluarea obiectivă a problemelor cu care se confruntă societatea; b) reprezentarea cât mai largă în Parlament a opiniilor diverselor grupuri de cetățeni; c) eficientizarea democrației participative și a procesului de luare a deciziilor; d) încurajarea inițiativelor civice; e) extinderea și perfecționarea cadrului legislativ prin participarea cât mai largă a alegătorilor la acest proces.”

Principiile cooperării sunt consacrate în capitolul 2 al *Concepției*, cuprinzând: principiul participării, principiul transparenței, principiul eficienței, principiul egalității și principiul independenței.

Potrivit pct. 3.5. din *Concepție*, cooperarea se efectuează prin intermediul următoarelor instrumente (forme): a) consilii de experți; b) consultare permanentă; c) întruniri ad-hoc; d) audieri publice (cel puțin o dată pe an); e) conferința anuală. O astfel de paletă largă de instrumente considerăm că prezintă oportunități distincte, binevenite de participare a cetățenilor (organizați în ONG-uri, asociații profesionale etc.) să participe efectiv în procesul decizional legislativ. Desigur, contează foarte mult cum aceste reglementări sunt transpuse în practică, aspect la care ne vom referi cu ocazia unui alt demers științific.

Referitor la *Legea privind transparența în procesul decizional nr. 329/2008*, este de precizat că la fel prezintă o importanță distinctă pentru subiectul nostru, mai ales că potrivit art. 3 alin. (2), sub incidența acesteia cade și Parlamentul ca „autoritate publică care elaborează proiecte de decizii”. Cel mai important moment reglementat de Legea citată ține de *principalele etape ale asigurării transparenței* în procesul de elaborare a deciziilor (art. 8), care cuprind: a) informarea publicului referitor la inițierea elaborării deciziei; b) punerea la dispoziția părților interesate a proiectului de decizie și a materialelor aferente acestuia; c) consultarea cetățenilor, asociațiilor constituite în corespundere cu legea, altor părți interesate; d) examinarea recomandărilor cetățenilor, asociațiilor constituite în corespundere cu legea, altor părți interesate în procesul de elaborare a proiectelor de decizii; e) informarea publicului referitor la deciziile adoptate.

Pornind de la actele normative citate, constatăm că la nivel legislativ sunt consacrate atât diferite forme de implicare a cetățeanului în procesul decizional al legislativului, cât și etapele concrete ce necesită a fi parcurse întru realizarea unora dintre acestea. Totodată, trebuie să recunoaștem că valoarea lor derivă în cea mai mare parte din eficiența utilizării practice, fiind absolut necesar ca acestea să nu rămână doar declarative.

În ceea ce privește ultima *formă pasivă de implicare a cetățenilor în procesul legislativ – desfășurarea expertizei anticorupție* asupra proiectelor de acte legislative, de care vorbește doctrina, precizăm că pentru Republica Moldova o astfel de formă de implicare este improprie din considerentul că desfășurarea expertizei anticorupție asupra proiectelor de decizii legislative este dată de lege în competența Centrului Național Anticorupție (potrivit art. 35 alin. (4) din *Legea cu privire la actele normative nr. 100/2017* [30]). Chiar dacă legea recunoaște, în art. 35 alin. (3), dreptul Centrului de a „antrena în efectuarea expertizei anticorupție specialiști din afara instituției”, doar dintr-o perspectivă extrem de largă s-ar putea interpreta ca fiind o posibilitate de antrenare a cetățenilor în acest proces. Lipsa certitudinii în acest caz ne determină să optăm pentru varianta în care cetățenii sunt excluși de la această procedură (existând probabil și circumstanțe concrete ce justifică acest fapt).

Generalizând cele expuse, subliniem că în cadrul procesului decizional legislativ, cetățeanul poate fi implicat atât ca titular al dreptului la inițiativă legislativă (calitate nerecunoscută cu regret cetățenilor Republicii Moldova), cât și ca participant al referendumurilor și a diferitelor forme de consultare publică reglementate de lege. Dincolo de semnificația deosebită a acestor prerogative recunoscute cetățenilor, este foarte importantă clarificarea modului în care pot fi ele efectiv realizate și se realizează, care este starea de lucruri reală pe acest segment al democrației participative. Până la urmă, semnificația și valoarea acestora trebuie confirmată de practică și rezultatele obținute.

Referințe bibliografice:

1. Pânzaru T. Asigurarea juridică a implicării cetățeanului în procesul decizional al autorităților de guvernare și reprezentative. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2015.
2. Chiveri G. Principiul transparenței în activitatea autorităților publice – garanție a unei administrări democratice în statul de drept. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2013. 169 p.
3. Dudina A., Sprindzuku M. Analiza Funcțională a Administrației Parlamentului Republicii Moldova. Chișinău. 2006. 45 p.
4. Карасев Д.В. Формы участия общественности в правотворческом процессе России. В: Вестник СамГУ, 2012, №8/1 (99), pp. 247-252.
5. Общая теория государства и права: академический курс: в 3 т. Т. 2 / отв. ред. проф. М.Н. Марченко. 3-е изд. Москва: Зерцало-М, 2002.
6. Авакьян С.А. Конституционное право России: учебный курс: в 2 т. Т. 1. 2-е изд. Москва: Юристъ, 2007.
7. Costachi Gh. Cultura și educația juridică – condiții necesare pentru edificarea statului de drept: Monografie. Chișinău: S. n., 2014 (Î.S. F.E.-P. «Tipografia Centrală»). 672 p.
8. Михайлов И.П. Общественное участие в региональном законодательном процессе. В: Известия РГПУ им. А.И. Герцена, 2006, №23, p. 63-67.
9. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Общая часть/ отв. ред. Б.А. Страшун. 4-е изд. Москва: Норма, 2005.
10. Старчикова В. В. Общественный контроль в правовом государстве (теоретико-правовое исследование). Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2014. 190 p.
11. Troșin P. Perspectiva reglementării activității de lobby în Republica Moldova (Politici Publice, Nr 3, 2011). Chișinău: IDIS “Viitorul”, 2011 (Tipogr. “MS Logo” SRL). 48 p.
12. Гриб В.В. Законодательная (правотворческая) инициатива как форма влияния институтов гражданского общества на органы государственной власти. В: Конституционное и муниципальное право, 2010, №12, p. 9-15.
13. Rîbca E. Inițiativa legislativă (I). În: Dimensiunea științifică și praxiologică a dreptului. Materialele conferinței științifice internaționale „Contribuții la dezvoltarea doctrinară a dreptului” In honorem Elena Aramă, doctor habilitat în drept, profesor universitar. Om emerit. (Chișinău, 14-15 martie 2009). Chișinău: Bons Offices, 2009.
14. Muraru I., Tănăsescu E. S. Dept constituțional și instituții politice. Ediția a XII-a, Vol. II. București: Editura C. H. Beck, 2006.

15. Iancu Gh. Drept constituțional și instituții politice. Ediția a III-a. București: Lumina Lex, 2005.
16. Varga A. Constituționalitatea procesului legislativ. București: Editura Hamangiu, 2007.
17. Парламентское право России. Под ред. Т. А. Хабриевой. Москва, 2003.
18. Pînzaru T., Gagiu E. Inițiativa legislativă: subiecți de drept și condiții de admisibilitate. În: Contribuții științifice la edificarea și consolidarea statului de drept, material ale conferinței științifice internaționale consacrată jubileului de 70 de ani al prof. Gheorghe Costachi (3 mai 2011, mun. Chișinău). Chișinău: 2011, p. 334-342.
19. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. Republicată: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 78/140 din 29.03.2016 (cu modificări și completări ulterioare aduse prin Legea nr. 256 din 25.11.2016 și Legea nr. 70 din 13.04.2017)*.
20. Legea nr. 797-XIII din 2 aprilie 1996 Pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului. Republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 50 din 7 aprilie 2007.
21. Codul electoral, aprobat prin Legea nr. 1381-XIII din 21 noiembrie 1997. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 81 din 8 decembrie 1997.
22. Constituția României din 21 noiembrie 1991 (revizuită în 2003). În: Monitorul Oficial al României, nr. 233 din 21.11.1991. Republicată în Monitorul Oficial, nr. 767 din 31 octombrie 2003.
23. Black's Law Dictionary. With Pronunciations. St. Paul, Minn. West Publishing Co, 1990.
24. Guceac I. Forme și condiții de exercitare a democrației în statul de drept. În: Revista Națională de Drept, 2003, nr. 10.
25. Costachi Gh., Hlipcă P. Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept. Ediția a II-a. Chișinău: S.n., 2011 (Tipografia Centrală). 664 p.
26. Lazăr M. *Subiecții procesului legislativ: considerații generale*. În: Legea și Viața, 2020, nr. 3, p. 55-56.
27. Lazăr M. *Cetățenii ca subiecți ai procesului decizional al Parlamentului*. În: Legea și Viața, 2020, nr. 5-6, p. 58-61.
28. *Concepția privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă*, aprobată prin Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova nr. 373 din 29.12.2005. În: Monitorul Oficial nr. 5-8 din 13.01.2006.
29. *Legea privind transparența în procesul decizional* nr. 329 din 13.11.2008. În: Monitorul Oficial nr. 215-217 din 05.12.2008 (actualizată prin Legea nr. 161 din 07.07.2016, MO369/28.10.16).
30. *Legea cu privire la actele normative* nr. 100 din 22.12.2017. În: Monitorul Oficial nr. 7-17 din 12.01.2018 (modificată prin Legea nr. 156 din 09.06.2022, MO194-200/01.07.22).

DISCRIMINAREA INDIRECTĂ, PE CRITERIUL DE DIZABILITATE, A AVOCAȚILOR ÎN ACCES LA ASISTENȚA MEDICALĂ OBLIGATORIE

CZU: 342.724-056.36:316.647.82:616-82

Vitalie MEȘTER¹

ABSTRACT. *Indirect discrimination is any apparently neutral provision, action, criterion or practice that has the effect of putting one person at a disadvantage compared to another person based on the criteria stipulated by law, unless that provision, action, criterion or practice is justified objectively, through a legitimate purpose and if the means to achieve that purpose are proportionate, adequate and necessary.*

In this line of ideas, the rule that obliges all lawyers to pay the mandatory medical assistance insurance premium, although it seems to be neutral, has the effect of disadvantaging lawyers with disabilities (having a deteriorated state of health, more limited possibilities to work, higher expenses for maintaining health, etc.) compared to lawyers without disabilities, thus generating a treatment contrary to the provisions of art. 16 in conjunction with art. 47 of the Constitution.

Keywords: *disability, equality, constitutionality, justification, discrimination.*

REZUMAT. *Discriminare indirectă constituie orice prevedere, acțiune, criteriu sau practică aparent neutră care are drept efect dezavantajarea unei persoane față de o altă persoană în baza criteriilor stipulate de lege, în afară de cazul în care acea prevedere, acțiune, criteriu sau practică se justifică în mod obiectiv, printr-un scop legitim și dacă mijloacele de atingere a aceluia scop sînt proporționale, adecvate și necesare.*

În această ordine de idei, norma care obligă pe toți avocații să achite prima de asigurare obligatorie de asistență medicală, deși pare să fie neutră, are drept efect dezavantajarea avocaților cu dizabilități (având o stare de sănătate deteriorată, posibilități mai limitate de a munci, cheltuieli mai ridicate pentru menținerea sănătății, etc.) față de avocații fără dizabilități, generând astfel un tratament contrar prevederilor art. 16 în coroborare cu art. 47 din Constituție.

Cuvinte-cheie: *dizabilitate, egalitate, constituționalitate, justificare, discriminare.*

Pe rolul Curții Constituționale a Republicii Moldova se află sesizările nr. 91g/2022 [1] și 110g/2022 [2] privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din art. 4 alin. (4) din Legea nr. 1585 din 27.02.1998, art. 23 alin. (4) din Legea nr. 1593 din 26.12.2002 în coroborare cu pct. 2 din Anexa 2 la aceeași lege, pct. 10 din Regulamentul aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1246 din 19.12.2018

Din argumentele prezentate de autorii sesizărilor nominalizate reies două prezumții de discriminare:

1) Presumția discriminării indirecte, pe criteriul de dizabilitate, în opinia autorilor sesizării, se manifestă prin prevederea aparent neutră (pct. 10 din

¹ Vitalie MEȘTER, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, e-mail: vitalie.mester@gmail.com

Regulamentul aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1246 din 19.12.2018), [3] din care reiese că toți avocații urmează să achite prima de asigurare obligatorie de asistență medicală, dar care are drept efect dezavantajarea avocaților cu dizabilități (având o stare de sănătate deteriorată, posibilități mai limitate de a munci, cheltuieli mai ridicate pentru menținerea sănătății, etc.) față de avocații fără dizabilități.

Argumentele menționate mai sus în opinia noastră pot fi susținute deoarece sunt întrunite toate elemente ale unei prezumții de discriminare indirectă, iar pentru a o combate este necesară justificarea obiectivă și rezonabilă a tratamentului aplicat.

Cu referire la acest aspect, menționăm art. 25 lit. (a) din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități ratificată de Parlamentul Republicii Moldova prin Legea nr. 166 din 09.07.2010 [4] prescrie statelor părți obligația de a furniza persoanelor cu dizabilități programe medicale gratuite ori la prețuri accesibile. Această obligație presupune, că programele de asigurare medicală și primele de sănătate trebuie să fie stabilite pe o bază echitabilă și rezonabilă în raport cu persoanele cu dizabilități.

Bazându-ne pe standardul consfințit în art. 25 lit. (a) din Convenția ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, conchidem că orice tratament contrar acestei norme nu poate să aibă o justificare obiectivă și rezonabilă.

Prin urmare considerăm că argumentele autorilor sesizărilor precum că prevederile pct. 10 din Regulamentul aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1246 din 19.12.2018 (respectiv și prevederile pct. 2 din Anexa nr. 2 la Legea nr. 1593 din 26.12.2002) [5] generează discriminare indirectă, pe criteriul de dizabilitate, a avocaților în acces la asistența medicală obligatorie.

Considerăm, totodată, că tratamentul diferențiat aplicat în baza acestei norme nu are o justificare obiectivă și rezonabilă. În acest sens, relevăm, că potrivit prevederilor alin. (1) din art. 16 al Constituției Republicii Moldova, care reglementează conținutul constituțional al dreptului la egalitate, „respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului”. [6]

Prin urmare reiese, că odată ce se constată existența unei situații de discriminare provocate de o prevedere din lege, statul urmează să întreprindă măsuri efective în vederea restabilirii dreptului la egalitate ce a fost încălcat prin efectul normei legale discriminatorii.

Cu referire la acest aspect, sunt relevante explicațiile oferite de Comitetului ONU privind drepturile economice, sociale și culturale în pct. 40 al Comentariului general nr. 19 „Cu privire la dreptul la securitate socială”, care stipulează următoarele: „În timp ce pactul prevede realizarea progresivă și recunoaște constrângerile datorate limitelor resurselor disponibile, Pactul impune Statelor Părți diferite obligații care au un efect imediat. Statele Părți au obligații imediate în ceea ce privește dreptul la securitatea socială, cum ar fi garantarea faptului

că acest drept va fi exercitat fără discriminare de orice fel, asigurând egalitatea drepturilor bărbaților și femeilor”. [7]

Conducându-ne de aceste considerente, recomandăm pentru declararea constituționalității prevederilor pct. 10 din Regulamentul aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1246 din 19.12.2018, în măsură în care persoanele care se încadrează concomitent în prevederile pct. 2 din Anexa nr. 2 la Legea nr. 1593 din 26.12.2002 și în prevederile art. 4 alin. (4) lit. i) și j) din Legea nr. 1585 din 27.02.1998 beneficiază de reduceri de la plata primei de asigurare obligatorie de asistență medicală, proporțional gradului de pierdere a capacității de muncă.

2) Prezumția discriminării directe, pe criteriul de statut profesional, în opinia autorilor sesizării, se manifestă prin aplicarea unui tratament diferențiat (pct. 10 din Regulamentul aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1246 din 19.12.2018 și art. 23 alin. (4) din Legea nr. 1593 din 26.12.2002 coroborat cu pct. 2 din Anexa nr. 2 la aceeași lege), care dezavantajează expres unele persoane cu dizabilități în raport cu alte persoane cu dizabilități în dependență de ocupația acestora. Astfel, persoanele cu dizabilități care sunt proprietari de terenuri agricole, sau care sunt fondatori de întreprinderi individuale sau care sunt titulari de patentă sunt scutiți de plata primei de asigurare în suma fixă, în timp de persoanele cu dizabilități care au obținut atestat, licență sau autorizație pentru desfășurarea profesiilor libere (inclusiv avocați) sunt obligați să achite prima de asigurare în suma fixă.

În acest sens, menționăm că autorii sesizării pretind că activitățile indicate în pct. 1 lit. a), b), d) și cele indicate în pct. 2 din Anexa nr. 2 la Legea nr. 1593 din 26.12.2002 ar fi similare sau comparabile, iar tratamentul diferențiat aplicat persoanelor care desfășoară activitățile sus enunțate nu este justificat obiectiv și rezonabil.

În opinia noastră, situațiile enunțate în pct. 1 lit. a), b), d) și cele indicate în pct. 2 din Anexa nr. 2 la Legea nr. 1593 din 26.12.2002 nu sunt comparabile. Or, în primul caz (pct. 1 lit. a), b), d) din Anexa nr. 2 la Legea nr. 1593 din 26.12.2002) sunt incluse activitățile care pot fi desfășurate de orice persoană și aceste activități nu necesită anumite studii, calificări sau experiență profesională, respectiv și beneficiile aferente exercitării acestor activități (inclusiv scutirea de plată a primei de asigurare obligatorie de asistență medicală) sunt deschise tuturor care doresc să exercite această activitate.

În cel de-al doilea caz (pct. 2 din Anexa nr. 2 la Legea nr. 1593 din 26.12.2002) sunt incluse profesiile libere, reglementate de legi speciale, pentru accesarea cărora sunt necesare studii, calificări sau experiență profesională, respectiv și beneficiile aferente exercitării acestor activități nu sunt deschise publicului larg. Prin urmare, cu toate că activitățile enunțate în pct. 1 lit. a), b), d) și în pct. 2 din Anexa nr. 2 la Legea nr. 1593 sunt activități aducătoare de venituri, este greu de comparat nivelul veniturilor înregistrate de aceste două

grupuri de ocupații, acestea având regimuri juridice diferite, făcând parte din ramuri de economie distincte.

Prin urmare, considerăm, că cea de-a doua prezumție a discriminării nu-și găsește confirmare din lipsa elementelor constitutive ale unui fapt de discriminare directă.

În această ordine de idei, considerăm că norma conținută pct. 10 din Regulamentul aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1246 din 19.12.2018, care obligă pe toți avocații să achite prima de asigurare obligatorie de asistență medicală, deși pare să fie neutră, are drept efect dezavantajarea avocaților cu dizabilități (având o stare de sănătate deteriorată, posibilități mai limitate de a munci, cheltuieli mai ridicate pentru menținerea sănătății, etc.) față de avocații fără dizabilități, generând astfel un tratament contrar prevederilor art. 16 în coroborare cu art. 47 din Constituție.

Urmare a celor expuse mai sus, considerăm că Curtea Constituțională este în drept să admită parțial sesizările nr. 91g/2022 și 110g/2022 și să declare constituțional pct. 10 din Regulamentul aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1246 din 19.12.2018, în măsură în care persoanele care se încadrează concomitent în prevederile pct. 2 din Anexa nr. 2 la Legea nr. 1593 din 26.12.2002 și în prevederile art. 4 alin. (4) lit. i) și j) din Legea nr. 1585 din 27.02.1998 beneficiază de reduceri de la plata primei de asigurare obligatorie de asistență medicală, proporțional gradului de pierdere a capacității de muncă.

Putem conchide că Curtea Constituțională a Republicii Moldova prin posibila sa hotărâre având la bază raționamentele menționate mai sus va elimina discriminarea indirectă pe criteriul de dizabilitate, a avocaților în acces la asistența medicală obligatorie.

Menționăm că potrivit art. 2 al Legii Nr. 121 din 25.05.2012 cu privire la asigurarea egalității ”discriminare indirectă constitui orice prevedere, acțiune, criteriu sau practică aparent neutră care are drept efect dezavantajarea unei persoane față de o altă persoană în baza criteriilor stipulate de prezenta lege, în afară de cazul în care acea prevedere, acțiune, criteriu sau practică se justifică în mod obiectiv, printr-un scop legitim și dacă mijloacele de atingere a aceluși scop sînt proporționale, adecvate și necesare;” [8]

Prin urmare principiul egalității, potrivit căruia toate ființele umane au dreptul de a fi egale în demnitate, de a fi tratate cu respect și considerație și au dreptul de a participa în condiții de egalitate cu ceilalți la orice aspect al vieții economice, sociale, politice, culturale sau civile, fără nicio deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere, origine socială sau alte criterii, stă la baza noțiunii de drepturi ale omului și se regăsește, practic, în toate tratatele internaționale de protecție a drepturilor omului.

Principiul egalității presupune, de asemenea, tratarea oamenilor în mod diferit în funcție de circumstanțele diferite în care se află, astfel încât aceștia să

poată participa în mod egal în activitățile societății (persoanele cu dizabilități, minoritățile naționale, etc.) .

Constituția Republicii Moldova, în articolele 1 și 16 stabilește că demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, reprezintă valori supreme, iar statul garantează în măsură egală, tuturor cetățenilor Republicii Moldova egalitate în fața legii și autorităților publice pentru realizarea plenară a acestor valori.

La rândul său Dreptul la egalitate este dreptul tuturor ființelor umane de a fi egale în demnitate, de a fi tratate cu respect și considerație și de a participa în condiții de egalitate cu ceilalți la orice aspect al vieții economice, sociale, politice, culturale sau civile. Toate ființele umane sunt egale în fața legii și au dreptul la protecție și beneficiu egal în fața legii

Totodată este de reținut că tratamentul egal, ca un aspect al egalității, nu este echivalent tratamentului identic. Pentru a realiza egalitatea deplină și efectivă este necesar ca oamenii să fie tratați în mod diferit în funcție de circumstanțele lor diferite, să fie afirmată valoarea lor egală și să fie sporite capacitățile lor de a participa în societate ca egali.

Dreptul de a nu fi discriminat este un drept de sine stătător, fundamental, subsumat dreptului la egalitate.

Referinte bibliografice:

1. Sesizarea nr 91/g https://www.constcourt.md/public/ccdoc/sesizari/91g_2022.06.24.pdf
2. Sesizarea nr 110/g
3. https://www.constcourt.md/public/ccdoc/sesizari/110g_2022.07.12.pdf
4. Hotărârea gubernului Nr. 1246 din 19-12-2018 pentru aprobarea Regulamentului privind acordarea/suspendarea statutului de persoană asigurată în sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală Publicată în Monitorul Oficial Nr. 512 art. 1342 la 27-12-2018 Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=112794&lang=ro
5. Legea 166 din 09-07-2010 pentru ratificarea Convenției Organizației Națiunilor Unite privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități publicată în Monitorul Oficial Nr. 126-128 la 23-07-2010. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=24019&lang=ro
6. Legea Nr. 1593 din 26-12-2002 cu privire la mărimea, modul și termenele de achitare a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală; Publicat în Monitorul Oficial Nr. 18-19 art. 57: la 08-02-2003 Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120073&lang=ro
7. Constituția Republicii Moldova Nr. 1 din 29-07-1994 Publicată în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140 la 29-03-2016 Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro

8. Pact internațional Nr. 19 din 16-12-1966 cu privire la Drepturile Economice , Sociale și Culturale Publicat în Tratatul Internațional Nr. 1 art. la 19: 30-12-1998 Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 16 septembrie 1996 prin Rezoluția 2200 A (XXI). Intrat în vigoare la 3 ianuarie 1967, c. dispozițiilor art.27. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115566&lang=ro
9. Legea Nr. 121 din 25-05-2012 cu privire la asigurarea egalității Publicată în Monitorul Oficial Nr. 103 art. 355 la 29-05-2012 Disponibil : https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94542&lang=ro

PRINCIPIILE RĂSPUNDERII DISCIPLINARE A JUDECĂTORULUI PRIN PRISMA JURISPRUDENȚEI CURȚII EUROPENE PENTRU DREPTURILE OMULUI

INTERNATIONAL STANDARDS IN THE FIELD OF DISCIPLINARY LIABILITY OF THE JUDGE THROUGH THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS JURISPRUDENCE

CZU: 347.962.3:341.645(4-672 UE)

Olga MIHAILENCO¹

ABSTRACT. *Possibility of incurring legal liability, be it disciplinary, criminal or civil, of the judge is not contrary to international standards, especially in case of violation of the mandatory norms, even more it is necessary in a democratic society. At the same time, according to international standards, disciplinary procedures regarding judges must be accompanied by certain guarantees to prevent interference in the independence of the judicial system. In this article, we propose to analyze in the light of the jurisprudence of the European Court of Human Rights the basic principles of disciplinary liability of judges.*

Keywords: *judge, disciplinary liability, responsibility, international standards, guarantees, fair trial.*

Potrivit Consiliului Consultativ al Judecătorilor europeni, ”[...]Dată fiind importanța eticii și integrității pentru încrederea publică în puterea judecătorească, judecătorii au obligația să se comporte cu integritate, atât în funcțiile oficiale cât și în viața particulară și vor fi trași la răspundere pentru conduita lor, dacă aceasta este în afara normelor acceptate. [...] Reversul competențelor extinse și încrederii pe care societatea le acordă judecătorilor este acela că trebuie să existe modalități de tragere la răspundere a judecătorilor și chiar de concediere în cazuri de comportament greșit atât de flagrant încât să justifice aceasta. Aceste măsuri se aplică în special în cazurile de corupție judiciară, care subminează în mod fundamental încrederea publică în imparțialitatea și independența justiției. În alte cazuri de comportament judiciar greșit, poate fi potrivită răspunderea penală, civilă sau disciplinară, în funcție de natura comportamentului[...]” [4, pct.33].

Examinând coraportul dintre imunitatea și responsabilitatea judecătorului, Hans Petter Graver în lucrarea sa ”*Judging without Impunity: On the Criminal Responsibility of Authoritarian Judges*”, a menționat că ” [...] imunitatea judecătorilor nu trebuie să fie fără limite și nu trebuie să depășească ceea ce impune statul de drept, judecătorii nu ar trebui să fie doar independenți, ei ar trebui să răspundă pentru ilegalitățile comise[...]” [2, pag.127]. De asemenea, *Cristi Danileț*

¹ Olga MIHAILENCO, Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, e-mail: olgamihaileenco9@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9344-9503>

și *Filipe César Marques* au evidențiat faptul că, ” [...] justiția fără responsabilitate poate genera practici abuzive din partea judecătorilor. De aceea, trebuie găsit un echilibru între respectarea libertății decizionale a judecătorilor, pe de o parte și creșterea integrității și profesionalismului lor, pe de altă parte. Una dintre modalitățile de responsabilizare a judecătorilor o reprezintă sistemul de răspundere disciplinară[...]”, însă, trebuie efectuată o delimitare clară între acțiunile care pot fi calificate drept abatere disciplinară și care nu cad sub incidența normelor disciplinare. ”[...] Regula generală este că abaterile disciplinare trebuie să aibă legătură cu modul de îndeplinire a activității profesionale, nu cu legalitatea hotărârii pronunțate sau cu încălcările de natură etică. Doar în mod excepțional se acceptă răspunderea disciplinară a judecătorilor pentru încălcarea cu un anumit grad de vinovăție a normelor juridice în cursul activității de judecată, ceea ce presupune o atentă reglementare a acestui temei și o grijă mare în aplicarea sa [...]” [1, pag.6]

Totodată, ”[...] judecătorii nu ar trebui să fie trași la răspundere pentru acțiunile lor în acest rol prin alte mijloace decât obligația de a motiva hotărârile adoptate, care pot fi supuse revizuirii printr-un sistem de apel [...] interpretarea legii, evaluarea faptelor sau cântărirea probelor efectuate de judecători pentru a stabili cauzele nu ar trebui să dea naștere la răspundere disciplinară, cu excepția cazurilor de intenție și neglijență gravă [...]” [2, pag.128-129].

După cum au menționat cercetătorii *Serghei Țurcan* și *Dorin Dulghieru*, în lucrarea intitulată ”*Garanțiile constituționale ale independenței și responsabilității judecătorilor în jurisprudența curții constituționale a Republicii Moldova*”, ” [...] principiul independenței judecătorilor presupune că judecătorii trebuie să ia decizii în deplină libertate și să acționeze fără restricții și fără a fi obiectul unor influențe, presiuni, amenințări sau intervenții nelegale, directe sau indirecte, indiferent din partea cărei persoane vin și sub ce motiv. [...] Deciziile judecătorilor nu pot face obiectul vreunei reanalizări, în afara procedurilor de atac sau de redeschidere a cauzei, așa cum sunt ele prevăzute de lege. Nu ar trebui să existe vreun alt mod în care judecătorii să fie obligați să își justifice hotărârile. Astfel, judecătorii trebuie să beneficieze de libertate neîngrădită de a soluționa în mod imparțial cauzele, în conformitate cu legea și cu propria apreciere a faptelor. Chiar și anularea sau modificarea hotărârii judecătorești nu constituie un temei determinant pentru sancționarea judecătorului. Pentru angajarea răspunderii judecătorului nu este suficientă existența unei erori judiciare cauzatoare de prejudiciu drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Aceasta devine imputabilă judecătorului drept consecință a exercitării atribuțiilor cu rea-credință sau neglijență gravă[...]” [3, pag. 46-47].

În același timp, potrivit standartelor internaționale procedurile disciplinare în privința judecătorilor trebuie însoțite de anumite garanții ”[...] pentru a preveni ingerința în independența sistemului judiciar. Acestea trebuie să fie stabilite în

lege într-o manieră detaliată, legislația privind procedurile disciplinare trebuie să stabilească o serie de fapte și sancțiuni pentru astfel de fapte, iar procedurile în sine trebuie să fie conduse de o autoritate sau o instanță independentă și să ofere dreptul la apel. Sancțiunile trebuie să fie proporționale cu încălcările determinate, iar revocarea unui judecător ar trebui să fie posibilă numai în cele mai grave împrejurări și sub nicio condiție de erori simple în hotărâri. [...] În general, prevederile disciplinare trebuie formulate cu suficientă precizie, astfel încât judecătorii să știe cum să se comporte, și să prevadă consecințele date pe care le poate presupune o anumită acțiune, dar și pentru a evita aplicarea arbitrară a legii[...]” [11].

Să analizăm standarde internaționale în domeniul răspunderii disciplinare formulate supra prin prisma jurisprudenței Curții Europene pentru Drepturile Omului.

Prevederile disciplinare trebuie formulate cu suficientă precizie, astfel încât judecătorii să știe cum să se comporte, și să prevadă consecințele date pe care le poate presupune o anumită acțiune, dar și pentru a evita aplicarea arbitrară a legii.

Referitor la condițiile de previzibilitate a legislației este relevantă hotărârea Curții Europene pentru Drepturile Omului, emisă la 09.01.2013 în Cauza *Oleksandr Volkov vs. Ucraina*, în care s-a menționat, că ”nu există nicio abordare uniformă a organizării sistemului de disciplină judiciară în țările europene. Cu toate acestea, se poate observa faptul că, în multe țări europene, motivele pentru angajarea răspunderii disciplinare a judecătorilor sunt definite în termeni destul de generali [precum, de exemplu, neglijarea gravă sau repetată a îndatoririlor oficiale care generează impresia că un judecător este în mod evident nepotrivit pentru a deține o funcție judiciară (Suedia)]. În mod excepțional, în Italia, dreptul prevede o listă exhaustivă de treizeci și șapte de abateri disciplinare diferite în ceea ce privește comportamentul judecătorilor atât în cadrul, cât și în afara funcției lor. Sancțiunile pentru o abatere disciplinară săvârșită de un judecător pot include: avertismentul, mustrarea, transferul, retrogradarea, suspendarea promovării, amendă, reducerea salariului, suspendarea temporară din funcție, eliberarea din funcție cu sau fără prestații de pensie. Eliberarea din funcție a unui judecător, cea mai severă sancțiune, este dispusă, de regulă, doar de o instanță [...]” [8, pct.82].

Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a menționat că, ” [...] admite că, în anumite domenii, poate fi dificil să se redacteze legi cu un grad ridicat de precizie și că un anumit grad de flexibilitate poate fi chiar de dorit pentru a permite instanțelor naționale să elaboreze legislația în lumina aprecierii lor cu privire la măsurile necesare în circumstanțele speciale ale fiecărei cauze în parte [...]. Faptul că formularea statutelor nu este întotdeauna precisă este consecința logică a principiului conform căruia legile trebuie să aibă o aplicare generală. Necesitatea de a evita rigiditatea excesivă și de a ține pasul cu circumstanțele

schimbătoare implică faptul că multe legi sunt inevitabil redactate în termeni care, într-o măsură mai mare sau mai mică, sunt vagi. Interpretarea și aplicarea unor astfel de legiferări depinde de practică [...]. Aceste calificări, care impun limite în ceea ce privește condiția de precizie a statutelor, sunt relevante îndeosebi pentru domeniul dreptului disciplinar [...], în care [...] este foarte puțin probabil să fie redactate reglementări care descriu în detaliu diverse tipuri de comportament. Prin urmare, poate fi necesar ca autoritățile să formuleze astfel de reglementări în termeni mai generali [...] Experiența altor state sugerează că motivele pentru angajarea răspunderii disciplinare a judecătorilor sunt, de regulă, formulate în termeni generali, în vreme ce exemplele de norme statutare detaliate privind acest aspect nu dovedesc în mod necesar caracterul adecvat al tehnicii legislative utilizate și previzibilitatea domeniului de drept respectiv [...] Prin urmare, în contextul dreptului disciplinar, ar trebui să existe o abordare rezonabilă în ceea ce privește aprecierea preciziei normelor, având în vedere că este o chestiune de necesitate obiectivă ca *actus reus* al unor astfel de infracțiuni să fie formulat într-un limbaj general. În caz contrar, este posibil ca norma statutară să nu abordeze problema în mod cuprinzător și să necesite o revizuire constantă și o actualizare conformă cu numeroasele circumstanțe noi care apar în practică. Rezultă că descrierea unei infracțiuni într-un statut, pe baza unei liste de comportamente specifice, dar cu aplicare generală și numeroasă nu oferă nicio garanție pentru abordarea corespunzătoare a chestiunii previzibilității legislației. Ar trebui să fie identificați și examinați ceilalți factori care afectează calitatea reglementărilor juridice și caracterul adecvat al protecției juridice împotriva arbitrarului [...]” [8, pct. 175-178]. În această privință, Curtea reamintește că existența unei practici specifice și constante de interpretare privind dispozițiile legale relevante a reprezentat un factor care a condus la concluzia că dispoziția în cauză a fost previzibilă [8, pct. 179].

În cauza supusă examinării, acțiunile judecătorului care erau calificate drept abaterea disciplinară se datau din anii 2003 și 2006, iar examinarea lor a avut loc în anul 2010. Astfel, Curtea a menționat, ” [...]reclamantul a fost pus într-o poziție dificilă, având în vedere că a trebuit să își pregătească apărarea cu privire la unele evenimente care au avut loc în trecutul îndepărtat. [...] Deși Curtea consideră că nu este adecvat să precizeze ce durată ar trebui să aibă termenul de prescripție, consideră că o astfel de abordare neclară a cauzelor disciplinare care implică judecători reprezintă o amenințare serioasă la adresa principiului securității juridice [...]” [8, pct.138-140]. Prin urmare, ” [...] Absența unor termene de prescripție, [...] a conferit un caracter nedeterminat marjei de apreciere a autorităților disciplinare și a subminat principiul securității raporturilor juridice [...]” [8, pct.181-182].

În cauza *Camelia Bogdan vs. România*, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului, a examinat cererea reclamantei formulate împotriva statului Român care,

de asemenea, s-a plans inclusiv de ” [...] nerespectarea principiului securității raporturilor juridice din cauza inexistenței, pretinsă de aceasta, în legislația națională a unui termen de prescripție în materie de răspundere disciplinară a magistraților [...]” [5, pct.35]. Curtea a reiterat poziția expusă în jurisprudența sa constantă precum că ”termenele de prescripție legale, care se numără printre restrângerile legitime aduse dreptului la o instanță, au mai multe scopuri importante: să garanteze securitatea juridică prin stabilirea unui termen al acțiunilor, să protejeze potențialii pârâți de plângeri tardive, poate chiar dificil de contracarat, și să împiedice nedreptatea care ar putea apărea dacă instanțele ar fi sesizate să se pronunțe asupra unor evenimente care au avut loc în trecutul îndepărtat pe baza unor mijloace de probă în care nu se mai putea avea încredere și care ar fi incomplete din cauza timpului scurs” [5, pct.38].

Totodată, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului,” a constatat că legislația internă aplicabilă în materie prevedea două termene de prescripție pentru exercitarea, în fața CSM, a unei acțiuni disciplinare împotriva unui magistrat: un termen de doi ani de la săvârșirea faptelor și un termen de treizeci de zile de la finalizarea cercetării disciplinare. Curtea a reținut că aceste două termene prevăzute de legislația națională se raportează la prescripția dreptului de a exercita o acțiune disciplinară. În speță, în cadrul procedurii disciplinare împotriva reclamantei, au fost respectate cele două termene de prescripție. În ceea ce privește consecințele lipsei unui termen de prescripție pentru aplicarea unei sancțiuni disciplinare în speță, Curtea observă că reclamanta nu a fost împiedicată să-și pregătească apărarea, faptele examinate de CSM în 2016-2017 datau din 2014 și niciun element din dosar nu permite concluzia că este posibil ca partea interesată să fi întâmpinat dificultăți în pregătirea apărării [5, pct.46-47]. Astfel Curtea a constatat că nu există careva încălcări ale drepturilor reclamantei la acest capitol.

Procedurile disciplinare trebuie să fie conduse de o autoritate sau o instanță independentă și să ofere dreptul la apel.

Acest standart în domeniul răspunderii disciplinare este detaliat descris în *Cauza Denisov vs Ucraina*, în care Curtea a menționat, că ” [...] Procedurile disciplinare pot fi demarate în cazul în care judecătorii nu reușesc să își îndeplinească obligațiile într-o manieră eficientă și adecvată. Aceste proceduri ar trebui să fie efectuate de către o autoritate independentă sau o instanță judecătorească, cu toate garanțiile unui proces echitabil și care să îi asigure judecătorului dreptul de a contesta decizia și sancțiunea. Sancțiunile disciplinare trebuie să fie proporționale cu abaterea comisă. [...] Pentru a garanta independența judecătorilor, fiecare stat trebuie să creeze un consiliu Judiciar sau a un organism specific, care să fie el însuși independent de puterile executivă și legislativă, dotat cu prerogativele cele mai extinse pentru toate chestiunile privind statutul judecătorilor, precum și organizarea, funcționarea și imaginea instituțiilor judiciare. Consiliul trebuie să fie alcătuit exclusiv din judecători ori dintr-o majoritate substanțială de

judecători aleși de colegii lor. Consiliul judiciar este responsabil de activitățile și deciziile sale [...]” [6, pct.36-37].

Potrivit Curții Europene pentru Drepturile Omului, ” [...] printre criteriile pentru a verifica dacă [...] organism disciplinar în magistratură, a respectat cerințele de independență și imparțialitate se numără: [...] un număr important de membri ai unui astfel de organism disciplinar să fie ei înșiși magistrați și că prezența printre membrii unei instanțe a magistraților care să dețină cel puțin jumătate din voturi, inclusiv președintele cu un vot decisiv, oferea un anumit indiciu de imparțialitate; [...] modul în care sunt numiți judecătorii în acest organism disciplinar [...], [...] având în vedere autoritățile care efectuau numirile și rolul corpului judecătoresc în acest cadru; [...] membrii organismului disciplinar lucrau cu normă întreagă sau continuau să lucreze și să primească un salariu în afara acestui organism, ceea ce implica în mod inevitabil o dependență materială, ierarhică și administrativă a acestora față de angajatorii lor principali și punea în pericol independența și imparțialitatea acestora; [...] dacă reprezentanții parchetului întâ în componența organismului disciplinar al judecătorilor și [...] că prezența în calitate de membru de plin drept a procurorului general și a altor membri numiți de parchetul punea sub semnul întrebării imparțialitatea anumitor organisme, având în vedere rolul procurorilor în sistemul judiciar intern; [...] membrii organismului disciplinar au jucat un rol în cercetarea preliminară înainte de a participa ulterior la soluționarea aceluiași litigiu de către acest organism, un asemenea cumul de funcții putea genera îndoieli obiective în privința imparțialității lor [...] [6, pct.68].

Astfel, Curtea a menționat, că ” pentru buna aplicare a art. 6 § 1, imparțialitatea se stabilește i) în baza unui demers subiectiv, ținând seama de convingerile personale și comportamentul unui judecător, cu alte cuvinte dacă judecătorul a dat dovadă de prejudecăți personale sau atitudine părtinitoare într-un astfel de caz și totodată ii) în baza unui demers obiectiv, care constă în a se verifica dacă, făcând abstracție de comportamentul membrilor săi, instanța a oferit, în special prin compunerea sa, suficiente garanții pentru excluderea oricărei îndoieli legitime în legătură cu imparțialitatea sa” [6, pct.61].

Totodată, ”potrivit jurisprudenței Curții, când un organism judiciar însărcinat cu examinarea contestațiilor referitoare la „drepturi și obligații cu caracter civil” nu îndeplinește toate exigențele art. 6 § 1, nu se produce o încălcare a Convenției dacă procedura în fața acestui organism a făcut obiectul „controlului ulterior al unui organism judiciar cu plenitudine de jurisdicție care îndeplinește, în ceea ce-l privește, garanțiile acestui articol” [6, pct.65].

Sancțiunile trebuie să fie proporționale cu încălcările determinate, iar revocarea unui judecător ar trebui să fie posibilă numai în cele mai grave împrejurări și sub nicio condiție de erori simple în hotărâri.

În cauza *Baka împotriva Ungariei*, Curtea a constatat importanța crescută pe care documentele internaționale și cele ale Consiliului European, precum și

jurisprudența instanțelor internaționale și practica altor organisme internaționale o acordă respectării caracterului echitabil al procedurii în cauzele care privesc revocarea sau destituirea judecătorilor, în special intervenției unei autorități independente de puterile executivă și legislativă în orice decizie legată de încetarea mandatului unui magistrat (9, pct. 75). Principiul proporționalității a fost indicat și în cauza *Oleksandr Volkov împotriva Ucrainei*, în care Curtea menționează că, ” [...]principiul aplicării proporționale a sancțiunilor disciplinare în cazul judecătorilor este citat direct la punctul 5.1 din Carta Europeană privind Statutul Judecătorilor, [...] dreptul intern nu a prevăzut o ierarhie adecvată a sancțiunilor pentru abaterile disciplinare și nu a elaborat norme care să asigure aplicarea acestora în conformitate cu principiul proporționalității [...] [8, pct. 182-183].

Aspecte importante privind posibilitatea destituirii judecătorului din funcție sunt abordate în Hotărâre din 26 octombrie 2021 (definitivă la 26.01.2022), emisă în cauza *Donev c. Bulgariei*. În care Curtea a stabilit că, ” [...] concedierea reclamantului din motive disciplinare ar constitui o ingerință în dreptul la respectarea vieții sale private. O astfel de ingerință poate fi justificată în temeiul articolului 8 § 2 numai dacă este prevăzută de lege, urmărește unul sau mai multe dintre scopurile legitime enumerate în acel alineat și este necesară, într-o societate democratică, pentru a atinge acest sau aceste scopuri. [...] „prevăzute de lege” din articolul 8 § 2 nu numai că impun ca măsura atacată să aibă un temei în dreptul intern, ci se referă și la calitatea legii în cauză: ele trebuie să fie accesibile subiectului, care, de altfel, trebuie să prevadă consecințele, precum și compatibilitatea acestei măsuri cu statul de drept. Curtea a constatat că sancțiunile aplicate reclamantului au avut un temei juridic în legea justiției și consideră, având în vedere textul articolului 307, alin. 3 alin. (4) și (5) , care se referea la acțiuni „de prejudiciu prestigiului instituției judiciare”, precum și la „încălcări ale altor obligații profesionale”, că reclamantul putea prevedea în mod rezonabil că faptele de care a fost acuzat în contextul procedurii disciplinare vor fi considerate abateri disciplinare [...] Curtea admite, de asemenea, că demiterea disciplinară a reclamantului a avut ca scop, după cum susține Guvernul, garantarea integrității justiției și păstrarea încrederii publicului în instituția judiciară și poate fi, prin urmare, considerată ca urmărește obiectivul menționat în articolul 8 § 2. [...] Pentru a stabili dacă măsura atacată era „necesară într-o societate democratică”, este necesar să se analizeze cauza în ansamblu și să se examineze dacă motivele invocate pentru a o justifica au fost relevante și suficiente și dacă măsura menționată a fost proporțională cu vizează ținte legitime. În acest sens, Curtea reamintește că este de competența autorităților naționale să fie primele care să judece dacă ingerința este necesară și că statele contractante păstrează, în contextul acestei evaluări, o marjă de apreciere care depinde de natura activităților în cauză și scopul restricțiilor. [...] În speță, reclamantul a fost demis pe motiv că a încălcat mai multe reguli și obligații legate de atribuțiile sale de judecător și președinte al instanței. [...] Persoana în cauză a

putut beneficia de asistența unui avocat și că a avut posibilitatea de a-și prezenta argumentele de apărare atât în fața CSM, în cursul procedurii disciplinare, cât și în fața Curții Supreme, în cadrul controlului judiciar al deciziilor CSM. [...] În special, în ceea ce privește proporționalitatea sancțiunii aplicate, autoritățile interne și-au justificat decizia printr-o apreciere a gravității greșelilor comise de reclamantă, și anume, pe de o parte, consecințele prejudiciabile asupra prestigiului justiției în vedere a suspiciunilor de corupție stârnite de dezvăluirile apărute în presă și, pe de altă parte, nerespectarea prelungită de către reclamant a obligațiilor sale de președinte al instanței în ceea ce privește repartizarea cauzelor. În lumina acestor observații, Curtea consideră că reclamantul a beneficiat de garanții procedurale adecvate și că, având în vedere marja de apreciere de care se bucură autoritățile interne în astfel de materii, sancțiunea disciplinară care i-a fost aplicată a fost justificată prin relevanță și suficiente motive și a fost proporțională cu abaterea profesională constatată, astfel încât să nu constituie o ingerință disproporționată în dreptul său la respectarea vieții sale private [7, pct. 116-121].

Respectiv, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului, în jurisprudența sa, menționează, că condiție de calitate a normelor juridice precum și dreptul la instanță imparțială și independentă depinde în mare măsură de jurisprudența instanțelor naționale, precum și posibilitatea efectivă a judecătorului de a se apăra și a contesta deciziile ce consideră că aduc atingerea drepturilor sale legitime.

Jurisprudența Curții Europene. Posibilitatea tragerii la răspunderea disciplinară a judecătorilor pentru exercitarea de către aceștia a funcției jurisdicționale. Cazul Poloniei.

La data de 15 iulie 2021, Curtea Europeană a emis Hotărârea, în cauza C 791/19, având ca obiect o acțiune în constatarea neîndeplinirii de către Polonia a obligațiilor formulate în temeiul articolului 258 TFUE [10, pct. 80-157]. Potrivit pct. 157 din hotărâre, Curtea a stabilit că, reformele recente care afectează puterea judiciară poloneză și regimul disciplinar aplicabil judecătorilor instanțelor de drept comun și în special având în vedere că nu sunt garantate independența și imparțialitatea organului judiciar competent să se pronunțe asupra procedurilor disciplinare care îi vizează pe acești judecători, definițiile abaterii disciplinare cuprinse la articolul 107 alineatul 1 din Legea privind instanțele de drept comun și la articolul 97 alineatele 1 și 3 din noua Lege privind Curtea Supremă nu permit evitarea utilizării acestui regim disciplinar pentru a genera presiuni și un efect disuasiv asupra judecătorilor care sunt chemați să interpreteze și să aplice dreptul Uniunii, ceea ce poate influența conținutul deciziilor lor. Așadar, dispozițiile menționate aduc atingere independenței judecătorilor.

Criticile Comisiei Europene. Aceasta a susținut că articolul 107 alineatul 1 din Legea privind instanțele de drept comun și articolul 97 alineatele 1 și 3 din noua Lege privind Curtea Supremă încalcă articolul 19 alineatul (1) al doilea paragraf TUE, în măsura în care aceste dispoziții naționale permit, cu încălcarea

principiului independenței judecătorilor, punerea în discuție a răspunderii disciplinare a judecătorilor instanțelor poloneze de drept comun din cauza conținutului deciziilor lor judiciare și, în acest mod, utilizarea regimului disciplinar care le este aplicabil pentru a exercita un control politic asupra activității lor jurisdicționale. Norma definește abaterea disciplinară ca incluzând printre altele cazurile de „încălcare vădită și flagrantă a normelor de drept”. O astfel de formulare ar permite o interpretare potrivit căreia răspunderea disciplinară a judecătorilor se extinde la exercitarea de către aceștia a funcției jurisdicționale. Pe de altă parte, articolul 97 alineatele 1 și 3 din noua Lege privind Curtea Supremă ar împuternici Sąd Najwyższy (Curtea Supremă), inclusiv Camera de control extraordinar și cauze publice a acesteia atunci când este sesizată cu o cale de atac extraordinară, să adreseze o „constatare a unei erori” către instanța în cauză în cazul unei „încălcări vădite a normelor”, precum și să sesizeze în acest caz Camera disciplinară cu o cerere de anchetare disciplinară a judecătorilor în cauză, în conformitate cu articolul 110 alineatul 1 litera b) din Legea privind instanțele de drept comun. Or, noțiunea de „încălcare vădită a normelor” ar permite, la rândul său, o interpretare conform căreia răspunderea disciplinară a judecătorilor se extinde la exercitarea de către aceștia a funcției jurisdicționale (pct.115-119).

Argumentele Poloniei. În memoriul său în apărare, Republica Polonă susține că definiția abaterii disciplinare cuprinsă la articolul 107 alineatul 1 din Legea privind instanțele de drept comun nu este de natură să permită un control politic asupra conținutului hotărârilor judecătorești. În această privință, Comisia nu ar fi luat în considerare interpretarea restrictivă bine stabilită a acestei dispoziții de către Sąd Najwyższy (Curtea Supremă). Astfel, din jurisprudența constantă a instanței menționate ar rezulta că o abatere disciplinară nu poate rezulta dintr-o eroare obișnuită de interpretare sau de aplicare a normei de drept care reiese dintr-o hotărâre judecătorească, ci numai din încălcări „vădite și flagrante” ale normelor de drept, și anume, în principiu, încălcări ale normelor de natură procedurală și care nu au legătură directă cu decizia în sine, care pot fi constatate imediat de oricine și care au produs efecte negative semnificative, în detrimentul intereselor părților, ale celorlalți justițiabili sau ale administrării justiției. Potrivit Republicii Polone, transformarea într-o abatere disciplinară a unui astfel de comportament bazat pe reaua credință sau pe o ignoranță profundă din partea unui judecător ar fi justificată pentru a asigura o protecție judiciară efectivă a justițiabililor și pentru a păstra imaginea de echitate inerentă puterii judiciare (pct.120-124).

Aprecierile Curții. În temeiul articolului 19 alineatul (1) al doilea paragraf TUE, sarcina de a asigura că regimul disciplinar aplicabil judecătorilor instanțelor naționale care fac parte din sistemul lor de căi de atac în domeniile reglementate de dreptul Uniunii respectă principiul independenței judecătorilor, în special garantând că deciziile pronunțate în cadrul procedurilor disciplinare inițiate împotriva judecătorilor instanțelor menționate sunt controlate de un organism

care îndeplinește el însuși garanțiile inerente unei protecții jurisdicționale efective, printre care se numără garanția de independență. După cum a subliniat și Curtea Europeană a Drepturilor Omului, controlul jurisdicțional exercitat trebuie, așadar, să fie adecvat naturii disciplinare a deciziilor în cauză. Astfel, atunci când un stat inițiază o asemenea procedură disciplinară, este în joc încrederea publicului în funcționarea și independența sistemului judiciar, încredere care, într-un stat democratic, garantează însăși existența statului de drept (pct.80, pct.83). Dreptul Uniunii, impune, pentru a evita orice risc ca regimul disciplinar aplicabil celor care au sarcina de a judeca să fie utilizat ca un sistem de control politic asupra conținutului hotărârilor judecătorești, ca un asemenea regim să includă în special norme care să definească comportamentele care constituie o abatere disciplinară. Regimul disciplinar aplicabil judecătorilor ține, desigur, de organizarea justiției și, prin urmare, de competența statelor membre, iar capacitatea autorităților unui stat membru de a angaja răspunderea disciplinară a judecătorilor poate constitui, în special și în funcție de opțiunile statelor membre, un element care permite să se contribuie la responsabilizarea și la eficiența sistemului judiciar. Cu toate acestea, statele membre trebuie să respecte dreptul Uniunii, în special prin asigurarea independenței instanțelor chemate să statueze cu privire la chestiuni legate de aplicarea sau de interpretarea acestui drept, pentru a garanta justițiabililor protecția jurisdicțională efectivă. În acest context, salvagardarea acestei independențe nu poate avea printre altele drept consecință excluderea totală a posibilității ca răspunderea disciplinară a unui judecător să fie angajată, în anumite cazuri cu totul excepționale, ca urmare a deciziilor judiciare adoptate de acesta. Astfel, este evident că o asemenea cerință de independență nu are scopul de a justifica eventuale comportamente grave și total impardonabile din partea judecătorilor, care ar consta, de exemplu, în încălcarea în mod deliberat și cu rea credință sau printr-o neglijență deosebit de serioasă și gravă a normelor de drept național și de drept al Uniunii a căror respectare trebuie să o asigure sau în faptul de a acționa arbitrar ori în denegarea de dreptate, atunci când aceștia sunt chemați, în calitate de persoane însărcinate cu funcția jurisdicțională, să se pronunțe asupra litigiilor cu care sunt sesizați de către justițiabili. În schimb, pare esențial, pentru a păstra aceeași independență și pentru a evita astfel ca regimul disciplinar să poată fi deturnat de la scopurile sale legitime și utilizat pentru controlul politic al deciziilor judiciare sau pentru a exercita presiuni asupra judecătorilor, ca faptul că o decizie judiciară conține o eventuală eroare în interpretarea și aplicarea normelor de drept național și de drept al Uniunii sau în aprecierea faptelor și în evaluarea probelor să nu poată conduce în sine la angajarea răspunderii disciplinare a judecătorului în cauză. În consecință, chestiunea răspunderii disciplinare a unui judecător pentru o hotărâre judecătorească trebuie să fie limitată la cazuri cu totul excepționale și să fie încadrată, în această privință, de criterii obiective și verificabile, referitoare la imperative legate de buna administrare a justiției, pre-

cum și de garanții care urmăresc evitarea oricărui risc de presiuni externe asupra conținutului hotărârilor judecătorești și care permit înlăturarea astfel, în percepția justițiabililor, a oricărei îndoieli legitime cu privire la impermeabilitatea judecătorilor în cauză și la neutralitatea acestora în raport cu interesele care se înfruntă. În acest scop, este esențial să fie prevăzute în special norme care să definească suficient de clar și de precis comportamentele susceptibile să angajeze răspunderea disciplinară a judecătorilor pentru a se garanta independența inerentă misiunii lor și pentru a se evita ca aceștia să fie expuși riscului ca răspunderea lor disciplinară să poată fi angajată exclusiv ca urmare a deciziei lor. În speță, având în vedere numai textul lor, articolul 107 alineatul 1 din Legea privind instanțele de drept comun și articolul 97 alineatele 1 și 3 din noua Lege privind Curtea Supremă nu îndeplinesc cerințele de claritate și de precizie expuse la punctul 140 din prezenta hotărâre. Astfel, trebuie constatat că expresiile „încălcarea vădită și flagrantă a normelor de drept” și „constatare a unei erori” care implică o „încălcare vădită a normelor de drept”, utilizate în aceste dispoziții, nu sunt de natură să excludă faptul ca răspunderea judecătorilor să poată fi angajată exclusiv pe baza conținutului pretins „eronat” al deciziilor lor, garantând în același timp ca o asemenea răspundere să fie întotdeauna strict limitată la cazuri cu totul excepționale. Cu toate acestea, trebuie arătat mai întâi că cele două dispoziții care fac obiectul prezentei critici utilizează formule parțial diferite, dat fiind că articolul 97 alineatele 1 și 3 din noua Lege privind Curtea Supremă se referă astfel numai la încălcări „vădite” ale normelor de drept. Or, omiterea din această nouă dispoziție a precizării referitoare la caracterul „flagrant” al încălcării normelor de drept prevăzute în schimb la articolul 107 alineatul 1 din Legea privind instanțele de drept comun, precizare care este luată în considerare în special în jurisprudența constantă, este de natură să genereze îndoieli cu privire la domeniile de aplicare ale dispozițiilor menționate. Pe de altă parte, împrejurarea că, în temeiul articolului 97 alineatele 1 și 3, camera în cauză poate, atunci când efectuează o „constatare a unei erori” din partea unui judecător a cărui hotărâre o reexaminează și consideră, în acest context, că această „eroare” reflectă o „încălcare vădită a normelor de drept”, să solicite direct ca o cauză disciplinară împotriva judecătorului respectiv să fie examinată în fața Camerei disciplinare ar putea fi înțeleasă ca implicând faptul că răspunderea judecătorilor poate fi angajată numai pe baza conținutului pretins „eronat” al deciziilor lor judiciare în cazuri care nu se limitează la ipotezele cu totul excepționale (pct.130-135).

Astfel, din conținutul hotărârii examinate rezultă că cerința de independență nu are scopul de a justifica judecătorul care în mod deliberat și cu rea credință sau neglijență gravă încalcă normele de drept. Totuși pentru a asigura independență și pentru a evita ca procedura disciplinară să fie utilizată drept instrument de influență în activitatea judecătorului, judecătorul nu ar trebui să răspundă pentru deciziile emise, cu excepție unor situații excepționale.

Referințe bibliografice:

1. Cristi Danileț, Filipe César Marques, Acțiune împotriva Corupției în Republica Moldova, Document ethnic, Inspekția judiciară din Republica Moldova, Analiză și propuneri privind legislația și practicile interne, citat 20.04.2022, Disponibil <https://rm.coe.int/eccd-aac-mld-tp6-judicial-inspection-ro-/1680a43574>.
2. Hans Petter Graver Judging without Impunity: On the Criminal Responsibility of Authoritarian Judges Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice • Volume 4, Issue 1, 2016, online, citat 16.04.2022 Disponibil <https://www.legal-tools.org/doc/70d29c/pdf/>.
3. Serghei Țurcan, Dorin Dulghieru, Garanțiile constituționale ale independenței și responsabilității judecătorilor în jurisprudența curții constituționale a Republicii Moldova, Online, citat 18.04.2022, Disponibil <https://ulim.md/sju/wp-content/uploads/SJU-1-2-2018-Serghei-%C8%9AURCAN-Dorin-Dulghieru.-Garan%C8%9Bii-le-constitu%C8%9Bionale-ale-independen%C8%9Bei-%C8%99i-responsabilit%C4%83%C8%9Bii-judec%C4%83torilor-%C3%AE-n-jurispruden%C5%A3a-Cur%C5%A3ii-Constitu%C5%A3ionale-a-Republicii-Moldova.pdf>.

Surse web:

4. Avizul nr. 18 (2015) al Consiliul consultativ al judecătorilor europeni, Citat 18.04.2022, Disponibil <https://rm.coe.int/16807481f7>.
5. Cauza Camelia Bogdan împotriva României (Cererea nr. 36889/18), Hotărâre din 20 octombrie 2020, online, citat 22.04.2022, Disponibil <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2021/02/Camelia-Bogdan-impotriva-Romaniei.pdf>.
6. Cauza Denisov împotriva Ucrainei (Cererea nr. 76639/11), Hotărâre din 25 septembrie 2018, online, citat 22.04.2022, Disponibil <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2018/12/Denisov-impotriva-Ucrainei.pdf>.
7. Cauza Donev c. Bulgariei, Hotărârea din 26 octombrie 2021, devenită definitivă la 26.01.2022, Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-212697>.
8. Cauza Oleksandr Volkov împotriva Ucrainei, Hotărâre din 9 ianuarie 2013, citat 22.04.2022, online, Disponibil <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Oleksandr-Volkov-%C3%AEmpotriva-Ucrainei.pdf>.
9. Ghid privind art. 6 din Convenția europeană a drepturilor omului Dreptul la un proces echitabil (aspectul civil), Actualizat la 30 aprilie 2018, online, citat 20.04.2022, Disponibil: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ROM.pdf.

10. Hotărârea Curții Europene (Marea Cameră) din 15 iulie 2021 emisă în cauza C 791/19, având ca obiect o acțiune în constatarea neîndeplinirii de către Polonia a obligațiilor formulată în temeiul articolului 258 TFUE, online, citat 22.04.2022, Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244185&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9024557>.
11. Note on international standards and good practices of disciplinary proceedings against judges, Citat 16.04.2022, Online, https://www.osce.org/files/341_JUD_KAZ_27Dec2018_en.pdf.

ASPECTE DE DREPT COMPARAT REFERITOARE LA DIGITALIZAREA SERVICIILOR PUBLICE

ASPECTS OF COMPARATIVE LAW RELATED TO THE DIGITALIZATION OF PUBLIC SERVICES

CZU: 340.5:35.08:004

Ion MIHALAȘ¹

ABSTRACT. *The article presents the main development trends of digital public services in different states of the world in a comparative aspect. The objective of the research is to identify the best practices of the states in the field of digitalization of services and to evaluate the perspective of implementing these practices in the Republic of Moldova. The comparative interpretation of the aspects regarding the digitization of public services determines the idea of the state's development policy, in terms of the modernization of public services. Currently, most states are implementing transition policies to an electronic government, thus aiming to raise the level of quality of services offered to citizens and the business environment, as well as economic and social development.*

Keywords: *digitalization, information technologies, electronic services, AGE, MPower*

La nivel mondial, guvernele statelor aplică politici, strategii și practici de e-guvernare în vederea îmbunătățirii calității, eficienței și controlului interacțiunilor dintre administrația publică și cetățeni, în procesul de asigurare a diferitor servicii publice. Interpretarea comparativă a aspectelor privind digitalizarea serviciilor publice determină ideea de politică de dezvoltare a statului, în ceea ce vizează modernizarea serviciilor publice.

În acest sens, elucidând esența politicii de dezvoltare a mai multor state cu referire la digitalizarea serviciilor publice, s-au conturat unele elemente de nouitate care ar putea avea rol uzual și în ipoteza implementării acestora în Republica Moldova. În prezent, majoritatea statelor implementează politici de tranziție la o guvernare electronică, urmărind astfel ridicarea nivelului de calitate al serviciilor oferite cetățenilor și mediului de afaceri, precum și dezvoltarea economică și socială. De asemenea, un alt scop important constă în creșterea eficacității activităților din cadrul administrației publice.

Analiza comparativă la nivel european a situației privind procesul de digitalizare a serviciilor publice, denotă faptul că în fruntea clasamentului privind valorificarea avantajelor oferite de tehnologiile digitale se situează Suedia, Danemarca și Finlanda, iar la polul opus se află Bulgaria, Italia și România. Domeniile prioritare de modernizare sunt e-Guvernare, e-Business, e-Comerț și e-Sănătate. Având în vedere progresele înregistrate de SUA și China în domeniul digitalizării

¹ Ion MIHALAȘ, Institutul Național al Justiției, ORCID: 0000-0002-0178-2724, e-mail: ion.mihalas@gmail.com

serviciilor, cât și investițiile alocate de aceste țări pentru dezvoltarea infrastructurii specifice, considerăm că UE trebuie să își intensifice eforturile de îmbunătățire a gradului de digitalizare a serviciilor din statele sale membre. În caz contrar, evoluțiile dinamice din acest domeniu vor adânci și mai mult decalajele atât la nivelul țărilor membre ale UE, cât și la nivel mondial.

Singapore se află în fruntea statelor lumii în ceea ce privește e-guvernarea, realizând progrese importante în domeniul competitivității globale, prin poziționarea TIC în centrul strategiilor naționale de inovare și dezvoltare. În prezent Singapore oferă cetățenilor acces online la circa 95 % dintre toate serviciile publice disponibile. În această țară, cetățenii pot interacționa cu statul on-line în astfel de situații precum: cumpărarea unui imobil, depunerea cererilor de chemare în judecată, completarea plângerilor sau sesizărilor, achitarea impozitelor și taxelor, înscrierea la școală sau grădiniță și multe altele. Pagina web oficială gestionată de guvernul din Singapore „eCitizen Centre” (www.citizenconnectcentre.sg), funcționează ca un centru de furnizare a serviciilor către cetățeni prin intermediul internetului. Așadar, serviciile pe care Centrul eCetățeanului le prestează în regim online sunt structurate pe acest portal după categorii: afaceri, sănătate, locuri de muncă, educație, familie, apărare, transport, legislație, etc.

Estonia este una dintre cele mai dezvoltate state europene la capitolul digitalizării serviciilor publice. Potrivit indicelui DESI, Estonia se află pe locul 8 dintre cele 28 de țări ale Uniunii Europene. Modernizarea tehnologiilor electronice și integrarea lor în domeniul serviciilor publice oferite cetățenilor a pornit odată cu conștientizarea faptului că investiția în digitalizare este mai oportună decât susținerea unui aparat administrativ birocratic. De asemenea, odată cu modernizarea serviciilor publice, rata de încredere a populației în Guvern a crescut simțitor. În prezent, cetățenii Estoniei au acces online la aproximativ 160 de servicii publice electronice.

Portalul serviciilor publice din **Statele Unite ale Americii** (www.usa.gov) este foarte bine organizat și structurat din punct de vedere al accesibilității. Informațiile și serviciile publicate pe acest site sunt ușor de urmărit, fiind ordonate într-o succesiune logică. Portalul este divizat în mai multe secțiuni, care conțin publicații, baze de date și servicii ale instituțiilor guvernamentale. Serviciile care pot fi accesate cuprind practic toate domeniile: educație, electoral, medicină, apărare și ordine publică, justiție, mediu, fiscalitate, angajare, etc.

Portalul web al **Canadei** (www.canada.ca) reprezintă un alt exemplu de site funcțional, util și ușor de utilizat de către cetățean. Portalul se remarcă prin motorul de căutare interactiv cu ajutorul căruia pot fi identificate rapoarte, ghiduri, servicii, utilizând anumite criterii și filtre de căutare. Diversitatea serviciilor publice oferite cetățenilor este la fel de mare ca și în cazul portalului SUA.

Portalul **Australiei** (www.australia.gov.au) oferă câteva moduri de navigare pe site, în dependență de poziția socială a cetățeanului: student, om de afaceri, re-

prezentant al autorităților guvernamentale, etc. Astfel, beneficiarul va vizualiza prioritar doar serviciile care îl privesc în mod direct și care se referă la statutul său social. Este de remarcat faptul că cea mai mare parte din serviciile electronice disponibile pe portal sunt din domeniul de sănătate, începând cu programarea la consultația medicului, până la prescrierea medicamentelor online.

În **Marea Britanie** funcționează sistemul „Apply”, care permite utilizatorilor săi înregistrarea în bazele de date ale unor școli, colegii, officii de consiliere a carierei sau a altor birouri. Scopul propus a fost acela de a crea un singur sistem care să faciliteze accesul la informațiile și serviciile necesare a tuturor candidaților la admiterea în învățământ. Modelul dat deja a fost preluat de mai multe state europene care în prezent implementează proiecte pilot în acest sens.

Un alt sistem electronic în domeniul public care este utilizat cu succes în Marea Britanie este votul electronic. Astfel, cetățenii își pot exprima dreptul la vot cu ajutorul tehnologiilor informaționale, cum ar fi telefon sau computer. Această platforma electronică a fost instituită pentru a crește nivelul de implicare socială al cetățenilor în cadrul procedurilor electorale și pentru a promova inițiativele de e-democrație.

În **Spania** a fost lansat Sistemul electronic „Managementul integrat al taxelor și impozitelor”, care are scopul de a asigura procesul de plată a taxelor și impozitelor (informarea, plata electronică a taxelor și impozitelor, emiterea certificatelor, etc.). Serviciul dat a fost implementat cu scopul de responsabilizare a contribuabililor, simplificarea procedurilor și încurajarea plății taxelor în timp util. Contribuabilii completează declarațiile online, iar plata impozitelor și taxelor poate fi efectuată prin intermediul serviciilor *online banking*.

În **Grecia** funcționează un serviciu electronic inteligent „TAXISnet”, destinat atât cetățenilor, cât și mediului de afaceri, care constă în completarea online a declarațiilor de TVA, completarea online a formularelor de plată a taxelor și impozitelor, precum și emiterea online a diferitelor categorii de certificate. Existența și funcționarea sistemului TAXISnet permite contribuabilului (persoană fizică sau juridică) să efectueze procedurile fiscale de la distanță, fără a fi nevoit să viziteze ghișeele fiscale și să stea la rând timp îndelungat. Pentru clarificarea neclarităților care țin de utilizarea serviciului dat, există un birou online de informare și îndrumare a cetățenilor.

În ceea ce privește sistemul de achiziții publice electronice, remarcăm faptul că majoritatea statelor europene au implementat deja cu succes acest proiect. **Franța** a lansat recent portalul „e-Tendering”, care constituie defapt parte integrantă din site-ul Monitorului Oficial francez. Este de menționat faptul că unele ministere din Franța și-au lansat portaluri proprii destinate achizițiilor publice electronice: Ministerul Construcțiilor, Ministerul Transporturilor și Locuințelor sau Ministerul Apărării.

În **Germania** funcționează Platforma Federală pentru Achiziții Electronice „e-Vergabe” (www.evergabe-online.de), care facilitează autorităților publice din Germania achiziția online de bunuri și servicii și simplifică semnificativ procedurile. Cu ajutorul acestui sistem, licitatorii pot înregistra online ofertele cu privire la bunurile și serviciile disponibile, precum și de a desfășura celelalte etape a achizițiilor publice.

Și în **Irlanda** este utilizat Portalul achizițiilor electronice (www.etenders.gov.ie), care oferă autorităților publice posibilitatea de a publica cererile lor online. Datorită acestui portal, sectorul public din Irlanda beneficiază de oportunități deosebite în ceea ce privește achizițiile publice.

Spania este în proces de implementare a unui portal actualizat de achiziții publice electronice. În vederea realizării acestui obiectiv, au fost elaborate un șir de specificații pentru SILICE (Sisteme Informatice pentru Achiziții și Contractare Electronică), cărora trebuie să corespundă achizițiile electronice din sectorul public. Aceste specificații cuprind tot procesul de derulare a unei achiziții publice, începând cu pregătirea anunțului de licitație și terminând cu desfășurarea propriu-zisă a licitației și efectuarea plăților. În această situație, se iau în vedere toate tipurile de licitații care vor putea fi desfășurate (licitația deschisă, licitația restrânsă, etc.).

În **Republica Moldova**, majoritatea achizițiilor publice în prezent sunt realizate prin intermediul Sistemului Integrat Automatizat Registrul de Stat al Achizițiilor Publice „MTender” (www.mtender.gov.md). Astfel, operatorii economici care vor să participe la achizițiile publice pot accesa toate achizițiile pe MTender, sau pe una dintre platformele care preia datele de pe MTender: www.achiziti.md, www.yptender.md, www.e-licitatie.md. Pe aceste platforme online, operatorii economici pot depune clarificări, pot realiza circuitul electronic al documentelor, utilizând semnătura electronică avansată calificată, pot participa la licitații electronice și pot fi informați despre decizia de atribuire a grupului de lucru. Un avantaj major al platformei Mtender este funcționarea pe bază de blockchain, datorită cărui fapt modificarea sau ștergerea documentelor este imposibilă.

În **Austria** a fost implementată platforma „Help” (www.oesterreich.gv.at), care are menirea de a informa cetățenii cu privire la procedurile administrative, termenele de îndeplinire a acestora și costurile acestor servicii. De asemenea, prin intermediul platformei, cetățenilor le sunt puse la dispoziție formulare tip pentru completare, care acoperă aproximativ 150 evenimente de viață.

Danemarca a pus în aplicare DanmarksDebatten (www.dr.dk), platformă care reunește toate dezbaterile publice, la nivel local, regional sau național. Acest sistem reprezintă generatorul planului de dezvoltare a guvernului danez, a unei abordări direcționate spre cetățean, deoarece la aceste dezbateri pot participa și cetățenii. Sistemul oferă posibilitatea de a efectua analize asupra opiniilor exprimate privind subiectele puse în discuție.

În **România** a fost lansată Platforma posturilor vacante în administrația publică românească (www.posturi.gov.ro). Acest serviciu unifică într-un portal unic informațiile privind posturile vacante din cadrul autorităților și instituțiilor publice din România. Astfel, este asigurat principiul transparenței față de cetățeni și față de societatea civilă. Scopul portalului este informarea publicului interesat de ocuparea unui loc de muncă în cadrul administrației centrale și locale din România.

Platformă europeană a patrimoniului cultural oferă populației accesul la o gamă variată de resurse culturale europene. Platforma cuprinde peste 53 de milioane de articole, inclusiv imagini, text, sunet, video și materiale 3D din colecțiile a peste 3.700 de biblioteci, arhive, muzee, galerii și colecții audiovizuale din toată Europa. Platforma poate fi folosită atât de profesori, artiști, profesioniști din instituții culturale și domenii creative, cât și de publicul general care caută informații despre cultură.

În prezent, multe state deja aplică pe scară largă în anumite domenii, procesul de digitalizare al serviciilor publice. Un exemplu elocvent în acest sens reprezintă domeniul medical, unde serviciile electronice sunt implementate de la procesele de lucru administrativ până la actul medical propriu-zis. Printre activitățile de lucru digitalizate se numără: *diagnosticul pacientului* – datorită tehnologiilor informaționale diagnosticul poate fi stabilit mult mai rapid și eficient prin accelerarea programelor de screening și transferul rezultatelor investigațiilor către laborator, *terapia* – grație optimizării fluxurilor de lucru și dezvoltării înregistrărilor digitale este posibilă păstrarea evidenței tratamentelor, a simptomelor pacientului, etc., *monitorizarea* – pacienții cu afecțiuni cronice au posibilitatea de a monitoriza periodic indicatorii de sănătate, iar apoi transmit datele direct în fișa electronică.

MyHealthMyData este o platformă lansată de mai multe țări a UE (Italia, Austria, Franța, Germania, Grecia, România, Elveția și Marea Britanie), care permite ca datele medicale ale cetățenilor să fie stocate și transmise eficient și în siguranță. MyHealthMyData este o platformă bazată pe sistemul Blockchain, un registru digital în care tranzacțiile de date sunt vizibile pentru întreaga rețea de părți interesate, minimizând orice posibilitate de utilizare frauduloasă. O interfață de management al consimțământului dinamic va permite utilizatorilor să acorde, să refuze sau să revoce consimțământul pentru accesul la date pentru diferite utilizări în funcție de preferințele lor. Proiectul va explora fezabilitatea aplicațiilor care utilizează informațiile din seturile de date clinice, în special analizele de date avansate, motoarele de recuperare a adnotărilor medicale și cele specifice pacientului din punct de vedere al predicției fiziologice. [1]

Un alt exemplu de proiect la nivelul UE este **MyHealthAvatar**, care ilustrează modul în care digitalizarea serviciilor poate modela domeniul sănătății. Acest proiect constă în lansarea unei aplicații mobile care colectează informații despre starea de sănătate a pacienților și oferă acces pe termen lung la dosarul di-

gital creat. În felul acesta, dosarul medical devine accesibil oricând și de oriunde, însoțind pacientul ca un profil virtual pe tot parcursul vieții. Serviciul are capacitatea de a prezice pe baza informațiilor din dosarul electronic riscul de accident vascular cerebral și probabilitatea ca pacientul în cauză să dezvolte diabet, boli cardiovasculare sau hipertensiune.

Un aspect specific de drept comparat pe care dorim să îl abordăm sunt **Centrele universale de prestare a serviciilor publice (CUPS)**, esența cărora a fost expusă anterior în prezenta lucrare. În acest sens, menționăm că, în **Finlanda** funcționează centre de informare a cetățenilor, unde persoanele fizice și juridice pot primi informații cu privire la modul de utilizare a serviciilor electronice. În toată țara există aproximativ 200 de asemenea birouri de informare. În **Marea Britanie** același tip de servicii se acordă doar în format electronic, accesând o pagină oficială. Cu ajutorul acestor ghișee electronice, rezidenții au posibilitatea de a accesa o gamă largă de servicii, structurate pe portal după categorii, inclusiv servicii de consiliere. În **Croația**, cetățenii pot beneficia de anumite servicii publice, accesând diverse canale de comunicare: online - cu ajutorul aplicațiilor mobile sau fizic - în cadrul oficiilor publice. Platforma electronică este disponibilă non-stop, permite utilizarea semnăturii electronice, iar serviciile publice pot fi achitate cu ajutorul „mobile banking”. Printre serviciile electronice oferite cetățenilor se numără servicii fiscale, cadastrale, pensii și de sănătate (e-Regos, e-Cadastre, e-Pension, e-Craft și e-Health).

Rezultatele studiilor socialologice arată că în ultimul deceniu, digitalizarea serviciilor publice în Uniunea Europeană a înregistrat o creștere constantă. Rata cetățenilor care au interacționat cu autoritățile publice prin intermediul site-urilor online a crescut de la 43,8 % în 2009 la 59,6 % în 2019.

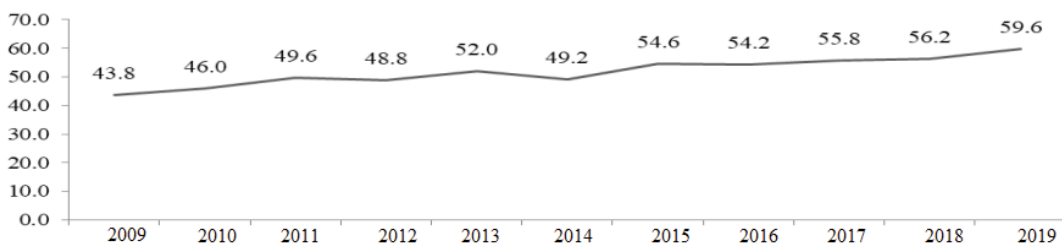

Figura 1.1 Rata populației (în procente din totalul populației UE) care a interacționat cu autoritățile publice online în perioada anilor 2009 – 2019

În altă ordine de idei, analiza fiecărui stat în parte, semnaleză discrepante esențiale între țările membre ale UE, în ceea ce privește ponderea populației care a interacționat cu autoritățile publice prin internet. În fruntea clasamentului se află Danemarca – 95,5 %, apoi Finlanda – 89,8 %, urmată de Suedia cu 89,6 %. În țara vecină, România, doar 12,9 % din populație au utilizat serviciile publice electronice.

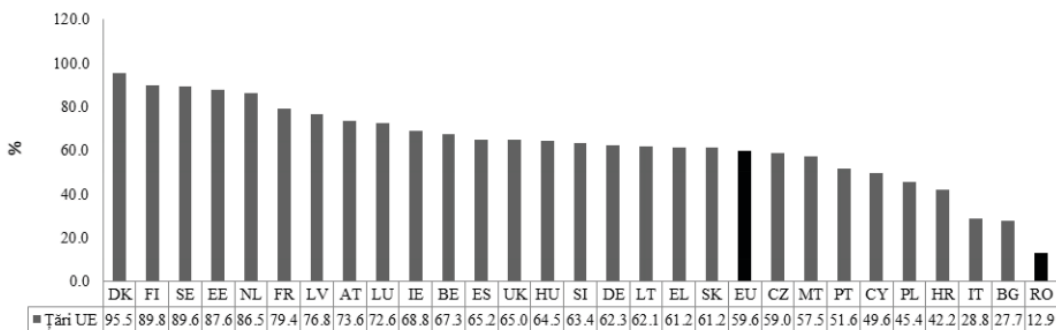

Figura 1.2 Rata populației (în procente din totalul populației fiecărui stat) care a interacționat cu autoritățile publice online în anul 2019

Așadar, din câte putem observa, la nivel internațional, în special în statele membre ale UE, există o tendință majoră spre eGuvernare. Aceste țări alocă fonduri însemnate pentru implementarea serviciilor electronice, menite să contribuie la îmbunătățirea vieții populației.

Pentru a măsura evoluția diferitelor țări în domeniul e-guvernării, una dintre cele mai relevante imagini este dată de indexul de dezvoltare a e-guvernării, măsurat periodic de Organizația Națiunilor Unite pe baza a trei dimensiuni: aria de cuprindere și calitatea serviciilor online, situația infrastructurii de telecomunicații și resursa umană inerentă. [1]. Conform acestei evaluări, toate Statele Membre ale UE se află peste media globală și, de fapt, spațiul european este mai dezvoltat decât toate celelalte zone geografice ale lumii.

De asemenea, Statele Membre UE se află peste media globală din perspectiva e-participării măsurată prin trei dimensiuni: disponibilitatea informațiilor despre serviciile publice fără a fi solicitate, participarea online a cetățenilor la dezbaterile politicilor publice, participarea cetățenilor prin forme online la elaborarea politicilor publice sau proiectarea anumitor componente de servicii publice.

O altă apreciere relevantă a progresului în domeniul e-guvernării este dată de indexul economiei și societății digitale (DESI) care surprinde imaginea a aproximativ 30 de indicatori relevanți pentru performanța digitală a UE, prin prisma a cinci dimensiuni: conectivitate, capitalul uman, utilizarea Internetului, integrarea tehnologiei digitale, servicii publice digitale. Deși domeniul e-guvernării este surprins distinct sub dimensiunea serviciilor publice digitale, este util să reținem și date despre gradul de alfabetizare digitală a populației sau măsura penetrării Internetului, acestea din urmă putând fi interpretate ca fiind factori care influențează în mod direct dezvoltarea serviciilor publice digitale și utilizarea/popularitatea acestora.[2]

Referințe bibliografice:

1. Hagberg J., Sundstrom M. The digitalization of retailing: an exploratory framework. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 2016.

Resurse Web:

1. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/blockchain-enable-medical-data-be-stored-andtransmitted-safely-and-effectively>.
2. <https://sgg.gov.ro/new/wp-content/uploads/2020/10/Propunere-de-politica-publica-in-domeniul-e-guvernarii.pdf>.

EXEMPLE PRIVIND MECANISMELE DE DEBLOCARE A CRIZELOR CONSTITUȚIONALE

EXAMPLES REGARDING THE MECHANISMS FOR UNBLOCKING CONSTITUTIONAL CRISES

CZU: 342.4/.5:342.565.2(478)

Radu MOLDOVANU¹

ABSTRACT. *This article aims to provide an analysis of the several mechanisms for unblocking constitutional crises.*

Thus, the main objective is to analyse the opportunity to introduce the institution of constructive vote of no confidence of the Government, strengthen the institution concerning the dissolution of the Parliament and facilitation to organize the snap parliamentary elections.

Another important component of the article is to describe the major risks regarding the institutional and constitutional instability in the country.

Keywords: *Constitutional Court, separation of powers in the State, mechanisms for unblocking constitutional crises, institutional conflicts, dissolution of the Parliament, constitutional instability.*

Introducere

Subiectul analizei vizează identificarea unor soluții de ordin constituțional pentru a contribui la rezolvarea unor probleme fundamentale ce țin de funcționalitatea instituțiilor democratice din Republica Moldova, și anume carențele, deficiențele și constrângerile care survin în procesul de asigurare a realizării principiului separării puterilor în stat. Această problemă este analizată în contextul mecanismelor de deblocare a conflictelor între ramurile puterii în stat.

Această analiză nu abordează exhaustiv mecanismele de deblocare a crizelor constituționale care pot fi identificate, ci se refera doar la câteva instrumente utilizate în practica constituțională a statelor europene, care pot fi relevante și utile pentru stabilizarea sistemului constituțional din Republica Moldova.

Pe lângă multiplele constrângeri, care au afectat funcționalitatea instituțiilor statului pe parcursul evoluției constituționale a Republicii Moldova, trebuie să reținem două mari probleme constituționale ”cronice”, care în mod particular au complicat aplicarea principiului continuității și funcționalității depline a instituțiilor fundamentale ale statului.

Prima problemă de proporții este cea a **instabilității constituționale**, care a generat câteva crize constituționale și politice. În acest sens, prevederile legate de alegerea Președintelui a dus la 3 rânduri de alegeri anticipate (25 februarie

¹ Radu MOLDOVANU, doctorand, Școala Doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova ORCID ID: 0000-0002-1843-1672 E-mail: radumoldovanu84@yahoo.com

2001; 29 iulie 2009; 30 noiembrie 2010) și interimate lungi ale Președintelui (septembrie 2009- martie 2012). Aceste probleme s-au manifestat din cauza modificării Constituției din iulie 2000 prin care cetățenii au fost lipsiți de dreptul de a-și alege Președintele țării prin vot direct și atribuirea acestei funcții Parlamentului cu votul a 3/5 din deputați (61 de deputați). Riscul repetării alegerilor exista și în 2016 și doar prin Hotărârea nr. 7 din 04.03.2016 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova [1] s-a rezolvat această problemă. Clasa politică timp de 16 ani nu a reușit să rezolve această capcană constituțională. Totodată, instabilitatea constituțională a fost generată și de căderi multiple de guvern, schimbarea frecventă a Primilor Miniștri, schimbări frecvente de majorități parlamentare. Sunt destul de limitate cazurile în istoria constituțională a Republicii Moldova când un Guvern și-a exercitat atribuțiile pe durata întregului mandat.

A doua problemă constă în **blocajul constituțional**, care spre deosebire de prima problemă, s-a manifestat sub formă de paralizie constituțională și anume incapacitatea de a forma Guvernul. În istoria constituțională recentă acest conflict a implicat, într-o primă fază, pe de o parte, Președintele Republicii Moldova ales de Parlament, iar pe de altă parte, majoritatea parlamentară. În contextul acestui conflict jurisprudența Curții Constituționale a contribuit la susținerea necondiționată a majorităților parlamentare din 2015 și până în 2021 în vederea evitării alegerilor anticipate. Ambii actori politici și instituționali încercau să dobândească un rol decisiv în procesul de desemnare a candidatului Primului ministru. Prima criză de acest tip a avut loc în perioada cuprinsă între 29 octombrie 2015 (demiterea Guvernului Streleț) și până la 20 ianuarie 2016 (investirea Guvernului Filip). În rezultat, Curtea Constituțională a obligat Președintele să desemneze candidatul majorității parlamentare. Durata crizei politice și constituționale a fost de aproximativ 3 luni. A doua criză a avut loc în perioada cuprinsă între 23 decembrie 2020 (demisia Guvernului Chicu) și 6 august 2021 (investirea Guvernului Gavrilă). Părțile acestui conflict au fost, pe de o parte, Președintele Republicii Moldova ales de către cetățeni prin vot direct, iar pe de altă parte majoritatea parlamentară. De această dată, durata crizei politice și constituționale a fost mai mare de 7 luni. În rezultat, printr-un concurs de circumstanțe politice, ținând cont de jurisprudența Curții Constituționale, Președintele Republicii a reușit, prin utilizarea mecanismului constituțional de desemnare a Primului Ministru, să dizolve Parlamentul și să declanșeze alegeri parlamentare anticipate.

Pentru următoarele cicluri politice, în cazul în care președintele ales nu va avea majoritate parlamentară și respectiv, majoritățile parlamentare nu vor beneficia de susținerea politică a Președintelui, sau în cazul în care nici un partid nu va avea majoritatea parlamentară, fiind necesară o coaliție politică, există un mare risc ca problemele care au afectat funcționalitatea instituțiilor să se repete

sub anumite forme. Există riscul ca instabilitatea constituțională să se reproducă în continuare prin căderi frecvente de guverne, majorități instabile și de conjunctură. Totodată, există și riscul ca iarăși să se manifeste paralizia constituțională, în cazul în care președintele va intra într-o luptă acerbă cu o majoritate parlamentară ostilă.

În mod normal, respectând cutumele democratice și constituționale ar trebui ca în cazul lipsei unei majorități politice clare să funcționeze cultura dialogului, să se conștientizeze necesitatea identificării unui compromis politic, o coabitare politică în interesul tuturor cetățenilor. Însă realitățile politice și constituționale din Republica Moldova sunt mult mai complexe, pornind de la faptul că are loc o confruntare politică permanentă. În loc să funcționeze un sistem de separație și de colaborare loială a puterilor în stat în exercitarea prerogativelor ce le revin, așa cum este prevăzut în art.6 al Constituției Republicii Moldova, realitatea arată că funcționează mai degrabă un sistem de confruntare continuă între ramurile puterii în stat. Anume din aceste considerente este necesară identificarea unor soluții sistemice, care ar facilita stabilizarea constituțională.

Identificarea unor mecanisme constituționale din practica europeană care pot contribui la soluționarea crizelor de natură constituțională

Pornind de la riscurile invocate ce țin de aplicarea principiului continuității și funcționalității depline a instituțiilor fundamentale ale statului, este important de identificat unele mecanisme, care ar putea atenua sau diminua impactul negativ asupra stabilității constituționale a Republicii Moldova. Astfel, se propun spre analiză două tipuri de mecanisme. Primul mecanism se referă la consolidarea stabilității guvernamentale prin introducerea instituției constituționale ce se referă la ”Moțiunea de cenzură constructivă.” Al doilea mecanism se referă la deblocarea crizelor constituționale care se referă la introducerea unui mecanism simplificat de declanșare a alegerilor parlamentare anticipate în caz de blocaj și impas constituțional precum și examinarea oportunității introducerii instituției autodizolvării Parlamentului.

Introducerea instituției constituționale ce se referă la ”Moțiunea de cenzură constructivă” care este definită ca un act prin care Parlamentul exprimă vot de neîncredere Prim-ministrului și propune concomitent Șefului Statului, pentru numire, candidatura noului Prim-ministru.

Sistemul moțiunii de cenzură constructive, a apărut începând cu 1949 în Germania de Vest, fiind reglementat prin art.67 din Constituție. Chiar dacă au fost 2 tentative de a utiliza acest mecanism în Germania, o singură moțiune de cenzură constructivă a reușit să demită un guvern prin propunerea unui alt candidat. Acest eveniment s-a produs în 1982, când Helmut Kohl l-a succedat pe social-democratul Helmut Schmidt.

Ulterior, mai multe state europene au preluat acest model, printre care: Spania, Belgia, Polonia, Slovenia și Ungaria. De asemenea, prevederi similare există și în state precum Armenia, Nepal, Tunisia, Lesotho, Fiji și Israel. Moțiunea de cenzură constructivă a fost utilizată până în prezent la nivel național doar de cinci ori, de două ori în Germania (27 octombrie 1972 și 1 octombrie 1982) și de trei ori în Spania (30 mai 1980, 30 martie 1987 și 1 iunie 2018). [2]

În Republica Moldova a existat un asemenea proiect de modificare a Constituției, care urmărea introducerea instituției constituționale de moțiune de cenzură constructivă. Acest proiect a fost supus avizului de către judecătorii constituționali prin *Hotărîrea Curții Constituționale Aviz asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea Constituției Republicii Moldova Nr.1 din 11.07.2000*. [3]

Conform proiectului, art. 104 Controlul parlamentar conținea următoarele:

(5) *Parlamentul poate exprima vot de neîncredere Prim-ministrului prin adoptarea, la propunerea a cel puțin 1/4 din deputați, a unei moțiuni de cenzură constructive. Inițiativa adoptării moțiunii de cenzură constructive se examinează după cel puțin 3 zile, dar nu mai târziu de 6 zile de la data prezentării în Parlament.*

(6) *Parlamentul nu poate exprima neîncrederea sa față de Prim-ministru decât alegînd, cu votul majorității deputaților, un succesor la funcția de Prim-ministru.*

(7) *Adoptarea de către Parlament a moțiunii de cenzură constructive atrage demisia de drept a Prim-ministrului și obligația Președintelui Republicii Moldova de a numi, în termen de 3 zile, noul Prim-ministru”.*

Este important de menționat că introducerea moțiunii de cenzură constructive nu exclude mecanismul angajării răspunderii, una din consecințele căreia ar putea fi moțiunea de cenzură. Astfel, în conformitate cu prevederile proiectului, art. 106 Angajarea răspunderii Guvernului conținea următoarele:

”Guvernul își poate angaja răspunderea în fața Parlamentului asupra unei declarații de politică generală, a unui program de activitate sau a unui proiect de lege.

(2) *Guvernul este demis dacă Parlamentul a adoptat, la propunerea a cel puțin 1/4 din deputați, în decurs de 3 zile de la data angajării răspunderii Guvernului, o moțiune de cenzură, cu votul majorității deputaților.*

(3) *Dacă Guvernul nu a fost demis în condițiile alineatului (2), proiectul de lege prezentat se consideră adoptat în redacția propusă de Guvern și se promulgă în conformitate cu art.93, iar declarația de politică generală sau programul de activitate devine obligatoriu(e)u pentru Guvern”.*

Prin urmare, această instituție, care deja a fost supusă analizei Curții Constituționale, ar putea fi preluată și introdusă cu unele ajustări în Constituția Republicii Moldova în vederea stabilizării sistemului constituțional.

Introducerea unui mecanism simplificat de declanșare a alegerilor parlamentare anticipate în caz de blocaj și impas constituțional

Practica constituțională europeană și internațională este una diversă în materie de dizolvare a instituției legislative și declanșării alegerilor parlamentare anticipate pentru a rezolva o criză politică cu implicații constituționale. Importanța acestei instituții vine din caracterul său extraordinar care implică un mecanism constituțional de criză. Doctrinarii francezi, printre care și *Michel de Villiers, Armel Le Divellec, în cadrul Dictionnaire du droit constitutionnel, (Paris, Éd. Dalloz, 2007)* menționează că prin acest mecanism *”se provoacă încheierea activității puterilor unei adunări înaintea termenului normal al mandatului său, prin organizarea de alegeri anticipate.”* [4]

În cadrul studiului Alexandrinei Șerban *”Atribuții ale președinților în republicile semiprezidențiale – dizolvarea Parlamentului”* în care este invocat *Simon-Louis Formery, La Constitution commentée article par article, (Paris, Éd. Hachette Livre, 2001)*, se disting, două tipuri de dizolvare parlamentară: „dizolvarea regală”, care provine dintr-un arbitraj al șefului de stat, care apelează la electorat pentru a tranșa un conflict între puterea executivă și legislativă, și „dizolvarea ministerială”, în care Cabinetul de miniștri este cel care decide dizolvarea și organizarea alegerilor anticipate.

Unul din cele mai interesante exemple privind instituția dizolvării Parlamentului se referă la modelul Republicii Franceze. Astfel, art.12 al Constituției Franceze [5] prevede următoarele:

”După consultarea Prim-ministrului și a președinților Camerelor Parlamentare, Președintele Republicii poate pronunța dizolvarea Adunării Naționale. Alegerile generale sunt organizate cu cel puțin 20 și cel mult 40 de zile de la dizolvare.

Adunarea Națională se reunește de drept în cea de-a doua zi de joi de după alegerea sa. Dacă această reuniune nu are loc în perioadă prevăzută pentru sesiunea ordinară, se va convoca de drept o sesiune cu durata de 15 zile.

În anul următor acestor alegeri nu se poate proceda la o nouă dizolvare”.

După cum rezultă din prevederile Constituției Republicii Franceze, Președintele are împuterniciri cvasi-discreționare și exclusive de a dizolva în orice moment Adunarea Națională (camera inferioară a legislativului francez). În același timp, doctrina franceză consideră că nimeni nu poate contesta faptul că dizolvarea organului legislativ ar fi un mijloc democratic și adecvat pentru a tranșa, soluționa un conflict politic grav prin intermediul sufragiului universal. Pentru a înțelege mai profund esența și semnificațiile instituției dizolvării în varianta franceză, este relevant de analizat cum a fost această atribuție discreționară a Președintelui Republicii Franceze utilizată pe parcursul existenței celei de-a 5 Republici Franceze.

Prima dizolvare a Adunării Naționale a avut loc în contextul conflictului politic dintre majoritatea parlamentară și Președintele Charles de Gaulle. Astfel, în data de 5 octombrie 1962, făcând uz de art.50 din Constituție, majoritatea parlamentară a demis Guvernul condus de Georges Pompidou. Ca răspuns la acest act, în data de 9 octombrie 1962, Șeful statului a dizolvat legislativul provocând alegeri anticipate. În rezultat, Președintele a obținut o majoritate parlamentară absolută. Astfel, conflictul dintre puterea legislativă și executivă a fost rezolvat în favoarea celei din urmă.

A doua dizolvare din 30 mai 1968 a Adunării Naționale a avut loc în rezultatul evenimentelor dramatice, protestelor violente din mai 1968. În acest caz, apelul la popor nu a urmărit soluționarea unui conflict de natură constituțională ci a avut mai degrabă un caracter de verificare a încrederii șefului statului, fiind asociat cu un referendum. Campania a fost condusă de către Prim Ministrul Georges Pompidou, care a reușit să obțină o majoritate foarte largă. [6]

A treia dizolvare a legislativului a avut loc în 1981 după câștigarea alegerilor prezidențiale de către candidatul socialist Francois Mitterand. Această decizie a urmărit obținerea majorității parlamentare de către președintele nou ales. În rezultatul alegerilor parlamentare, Președintele a obținut o majoritate confortabilă.

A patra dizolvare a legislativului a avut loc în 1988 după câștigarea celui de-al doilea mandat prezidențial de către candidatul socialist Francois Mitterand. Scopul a fost obținerea unei majorități în legislativ. În 1986, la alegerile parlamentare la termen, majoritatea a fost obținută de către partidele de dreapta și centru, astel încât Președintele Mitterand a pierdut suportul parlamentar după o perioadă de 5 ani de când exercita mandatul prezidențial. Ca și consecință, în perioada 1986-1988, Franța a fost guvernată în baza principiilor de coabitare. Dat fiind că Președintele francez nu dispunea de majoritate, a fost agreat ca Guvernul să fie format din partidele care au obținut majoritatea parlamentară. Astfel, Prim Ministru a fost numit Jacques Chirac, care era de dreapta fiind liderul opoziției de dreapta și centru. În momentul în care, Mitterand a câștigat cel de-al doilea mandat, prima decizie a fost dizolvarea Parlamentului pentru a cere poporului majoritatea parlamentară pentru exercitarea celui de-al doilea mandat. În rezultat, acesta a reușit să-și formeze o nouă majoritate în urma alegerilor parlamentare anticipate. [7]

A cincea și ultima dizolvare a legislativului a avut loc în 1997, atunci când Președintele Jacques Chirac a hotărât să-și consolideze majoritatea parlamentară. Pentru prima dată în cele 5 dizolvări a legislativului care au avut loc, Președintele a pierdut majoritatea în rezultatul alegerilor parlamentare anticipate. Astfel, o largă coaliție de stânga a câștigat alegerile și a guvernat timp de 5 ani în cadrul sistemului de coabitare.

Sintetizând experiența constituțională franceză în materie de dizolvare a Adunării Naționale și provocare a alegerilor parlamentare anticipate trebuie de menționat câteva observații:

- această instituție reprezintă o atribuție discreționară a Președintelui, de care poate face uz în orice moment. Această prerogativă consolidează rolul Președintelui în raport cu Parlamentul, atribuindu-i șefului statului responsabilitatea de bază în a utiliza mecanismul apelului la popor;

- este o posibilitate de a rezolva un conflict de natură constituțională sau de a soluționa o criză politică sau socială prin apelarea la sufragiul universal. Totodată, în spiritul instituțiilor politice franceze, este un mecanism prin care Președintele ales, poate cere majoritate parlamentară pentru a-și realiza propriul program prezidențial;

- Utilizarea acestui mecanism de 5 ori timp de 60 de ani nu a generat instabilitate ci invers, a stabilizat situația politică și a furnizat legitimitate vieții politice franceze. Totodată, utilizarea acestei instituții a demonstrat că există posibilitatea ca nu doar Președintele să obțină succes electoral în urma dizolvării ci și opoziția.

În majoritatea statelor europene, instituția dizolvării organului legislativ ca atribuție a șefului statului nu este atât de discreționară, fiind condiționată de unele proceduri și etape politico-juridice concrete.

Un exemplu relevant este cel al Germaniei, unde dizolvarea legislativului este legată de o altă instituție importantă care este *”votul de încredere”*. Spre deosebire de *”votul de neîncredere”*, votul de încredere, este solicitat de către Cancelarul federal pentru a-și reconfirma majoritatea. Din momentul solicitării, acest vot pentru reconfirmarea încrederii are loc pe parcursul unei perioade de 48 de ore. În contextul acestei proceduri, este necesară o majoritate absolută. Astfel, în conformitate cu art.68 din Constituție [8] este prevăzută următorul mecanism: *„Dacă o moțiune de încredere în Cancelarul federal nu este aprobată de Bundestag printr-o majoritate a membrilor săi, președintele Republicii Federale poate, la propunerea cancelarului federal, să dizolve Bundestagul într-un interval de 21 de zile. Dreptul de dizolvare încetează o dată ce Bundestagul a ales un alt cancelar federal printr-o majoritate a membrilor săi”*.

În ceea ce privește **instituția dizolvării Parlamentului în Republica Moldova**, trebuie de menționat că la momentul de față, în conformitate cu prevederile art.85 din Constituția Republicii Moldova pot fi declanșate alegeri parlamentare anticipate în următoarele situații:

- imposibilitatea formării Guvernului timp de 3 luni (art.85, alin1);
- blocarea procedurii de adoptare a legilor timp de 3 luni (art.85, alin1).

În ambele situații, Președintele Republicii Moldova, după consultarea fracțiunilor parlamentare poate să dizolve Parlamentul (art.85, alin1).

Totodată, în conformitate cu art.85, alin.2, Parlamentul poate fi dizolvat, dacă nu a acceptat votul de încredere pentru formarea Guvernului, în termen de 45 de zile de la prima solicitare și numai după respingerea a cel puțin 2 solicitări de investitură. De asemenea, conform aceluiași articol (alin.3), Parlamentul poate fi dizolvat o singură dată pe parcursul unui an.

Trebuie de menționat, că până la Hotărârea Curții Constituționale din martie 2016, Constituția Republicii Moldova prevedea în art. 78 ”Alegerea Președintelui” care ulterior a fost declarat neconstituțional, încă o condiție pentru dizolvarea Parlamentului. Astfel, conform art.78 (alin.5) era stabilită următoarea prevedere: ”*Dacă și după alegerile repetate Președintele Republicii Moldova nu va fi ales, Președintele în exercițiu dizolvă Parlamentul și stabilește data alegerilor parlamentare.*”

În acest context, este foarte relevantă jurisprudența Curții Constituționale din martie 2016, care menționa ca o constrângere că nu există mecanisme de evitare a dizolvărilor Parlamentului, ceea ce generează instabilitate constituțională. Totodată, în rezultatul interpretării, s-a accentuat faptul că judecătorul constituțional este pus în situația de a elimina mecanismele ce generează dezechilibrarea instituțiilor constituționale, salvând astfel coerența Constituției. Iar forma de alegere a Președintelui nu poate fi sursă de criză constituțională. Astfel, dizolvarea Parlamentului în formula art.78 din Constituție reprezenta o sursă permanentă de instabilitate și criză constituțională.

Odată cu declararea neconstituțională a reformei din iulie 2000 de către Curtea Constituțională, riscul dizolvării Parlamentului, ca element de destabilizare constituțională s-a redus semnificativ, rămânând doar opțiunea dizolvării Parlamentului ca rezultat al imposibilității votării Guvernului.

Un alt mecanism constituțional relevant ține de **procedura de autodizolvare a Parlamentului**. Un exemplu de un asemenea model este Macedonia. În conformitate cu art.63 din Constituție, dizolvarea Parlamentului (Adunarea Macedoneană) are loc prin votul majorității deputaților. Un mecanism similar este reglementat în constituția din Lituania (art.58) unde pot fi declanșate alegerile parlamentare anticipate prin votul Parlamentului fiind necesare cel puțin 3/5 din voturile deputaților. Un alt exemplu este cel al Poloniei [9] în care conform art.98 (alin.3) prevede următoarele: ”*Seimul Poloniei (Camera inferioară a Parlamentului) își poate scurta mandatul printr-o hotărâre adoptată cu o majoritate de cel puțin două treimi din voturile numărului statutar al deputaților. Orice scurtare a mandatului Sejmului va însemna simultan o scurtare a mandatului Senatului.*”

Concluzii privind aplicarea unor mecanisme constituționale din practica europeană care pot contribui la soluționarea crizelor de natură constituțională

În rezultatul descrierii și analizei unor mecanisme constituționale din practica europeană, au fost identificate unele concluzii ce țin de oportunitatea introducerii acestora în sistemul constituțional al Republicii Moldova.

În ceea ce privește moțiune de cenzură constructivă, care presupune un act prin care Parlamentul exprimă vot de neîncredere Prim-ministrului și propune

concomitent Șefului Statului, pentru numire, candidatura noului Prim-ministru, necesitatea acestei instituții este dictată de câteva considerente.

Demiterea unui Guvern nu reprezintă un scop în sine. Scopul principal al unei moțiuni de cenzură este înlocuirea guvernului existent cu unul nou. Altfel spus, demiterea unui Guvern este doar o primă etapă în procesul de investire a unui nou Executiv. Votarea unei moțiuni de cenzură și investirea unui nou Guvern se înscrie în continuitatea proceselor democratice. Aplicarea separată și la distanță în timp a acestor două etape este un factor de risc, mai ales în condițiile Republicii Moldova.

Negocierile pentru formarea viitoarei coaliții guvernamentale ar trebui începute concomitent cu identificarea unui număr suficient de voturi pentru demiterea guvernului în exercițiu. Astfel, perioada de aflare a țării fără guvern este una scurtă și adâncirea crizei guvernamentale este evitată.

Aceste prevederi ar putea produce câteva avantaje și beneficii pentru sistemul constituțional din Republica Moldova:

- responsabilizarea clasei politice prin faptul că nu va exista un mecanism de a demite un guvern fără a avea o perspectivă clară privitor la continuitatea guvernării;

- creșterea costurilor politice pentru partidele care demit un guvern deoarece va fi necesară formalizarea unei coaliții politice care precede demiterea. În experiența politică a Republicii Moldova au existat majorități parlamentare anti-guvernamentale. Totodată, aceste majorități parlamentare situaționale nu întotdeauna au avut vocația să devină majorități pro-guvernamentale.

În consecință, o asemenea prevedere ar contribui la stabilizarea sistemului constituțional și ar diminua instabilitatea guvernamentală.

Referitor la introducerea unui mecanism simplificat de declanșare a alegerilor parlamentare anticipate în caz de blocaj și impas constituțional, Avizul nr. 1 din 15.04.2021 pentru constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului după consumarea celor două tentative nereușite de numire a Guvernului [10]) pune bazele unei schimbări de optică în ceea ce privește instituția dizolvării din perspectiva unui mecanism mai ușor de declanșare a alegerilor anticipate. Astfel, Curtea oferă o interpretare diferită a instituției dizolvării Parlamentului în raport cu jurisprudența precedentă, prezentând-o nu ca o sursă de instabilitate ci ca o posibilă soluție de depășire a crizei constituționale. Astfel, dizolvarea Parlamentului și desfășurarea alegerilor anticipate, este prezentată de către Curte ca o garanție constituțională care permite soluționarea și deblocarea unei crize instituționale. De asemenea, este formulată sarcina șefului statului de a contribui la depășirea crizei politice și a conflictului declanșat între puteri. Totodată, este considerată ca o soluție oferită alegătorilor să rezolve pe cale constituțională conflictul dintre autorități. În același timp, procedura de dizolvare a Parlamentului a fost interpretată de către Curtea utilizarea ca fiind o sancțiune constituțională

aplicabilă Parlamentului cauzată de incapacitatea acestuia de a forma Guvernul și respectiv de a nu-și putea exercita funcțiile.

Tot Curtea recomandă ca apelul la popor ar trebui să fie unul din mecanismele principale de restabilire a bunei funcționări a mecanismelor constituționale în spiritul prevederilor din Opinia nr. 886/2017 a Comisiei de la Veneția privind propunerea Președintelui Republicii Moldova de a extinde competențele prezidențiale referitoare la dizolvarea Parlamentului, § 20);

Din această perspectivă, este necesară ajustarea acestei instituții la particularitățile constituționale și politice a Republicii Moldova, astfel încât să existe un mecanism de deblocare a crizelor politice. În același timp, este important ca această instituție să nu fie utilizată ca un șantaj politic de către instituția prezidențială.

În ceea ce privește instituția autodizolvării Parlamentului, este necesară studierea aprofundată a prevederilor și practicii constituționale din Macedonia, Polonia, Lituania, dar și alte state în vederea examinării oportunității introducerii unui asemenea mecanism în sistemul constituțional al Republicii Moldova. Cu atât mai mult, o asemenea instituție a fost pusă în aplicare în 1993 atunci când s-a decis autodizolvarea Parlamentului ales în 1990 și organizarea alegerilor parlamentare anticipate în februarie 1994.

Referințe bibliografice:

Resurse Web:

1. <http://www.e-democracy.md/files/elections/cc-decision-04-03-2016.pdf>
2. https://ro.frwiki.wiki/wiki/Motion_de_censure_constructive
3. https://www.constcourt.md/public/ccdoc/avize/ro_2000_a_1.pdf
4. <http://www.rsdr.ro/Art-4-2-2009.pdf>
5. https://www.conseilconstitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/constiution_anglais_oct2009.pdf
6. https://www.lemonde.fr/le-monde-2/article/2008/05/22/la-dissolution-de-l-assemblee-nationale_1048194_1004868.html
7. <https://www.vie-publique.fr/fiches/19442-la-dissolution-de-l-assemblee-nationale-une-arme-presidentielle>
8. (https://www.constituteproject.org/constitution/German_Federal_Republic_2012.pdf)
9. <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/konse.htm>
10. <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=avize&docid=74&l=ro>

GARANTAREA DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

CZU: 342.7-056.36:316.647.82(478)

Rodica NICHITA¹
Liliana RÎHLEA²

„Nu există persoane cu dizabilități. Există societăți care creează bariere și dificultăți pentru persoane cu diferite necesități. Dizabilitatea se conține în însăși societatea, ci nu în condiția fizică a fiecărui individ”.
(Simon Brisenden, 1986)

ABSTRACT. *Disability is seen as a person with physical, mental or intellectual impairments, which, in combination with other obstacles, can prevent their effective participation in social life. This article analyzes guaranteeing the rights and freedoms of persons with disabilities in the Republic of Moldova. I set out to analyze the state institutions that deal with disabled people, the equality and non-discrimination of disabled people, the determination of disability and the sources of income of these people.*

Keywords: *disability, rights, deficiency, equality and non-discrimination, legislation.*

Persoanele cu dizabilități reprezintă o categorie de persoane dezavantajate, comparativ cu alte categorii de populație.

Persoană cu dizabilități reprezintă persoana cu deficiențe fizice, mintale, intelectuale sau senzoriale, deficiențe care, în interacțiune cu diverse bariere/obstacole, pot îngreuna participarea ei deplină și eficientă la viața societății în condiții de egalitate cu celelalte persoane.

Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, adoptată de Adunarea Generală a ONU pe 13 decembrie 2006 este primul instrument internațional obligatoriu din punct de vedere juridic în domeniul drepturilor omului care abordează în mod specific dizabilitatea populației. Aceasta oferă un nivel de protecție fără precedent și stabilește standarde universale minime de acțiune, măsuri concrete care ar asigura incluziunea persoanelor cu dizabilități în toate domeniile de activitate; stabilește două mecanisme de implementare:

- Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, în vederea monitorizării implementării Convenției;

¹ Rodica NICHITA, doctor în drept, e-mail: r.nichita2012@yandex.com , ORCID: 0000-0002-0623-5578, Universitatea de Stat din Moldova

² Liliana RÎHLEA, studentă anul II, Facultatea Drept, Universitatea de Stat din Moldova, e-mail: rihlea_liliana@mail.ru

- Conferința Statelor-Membre pentru discutarea problemelor privind aplicarea Convenției în practică.

Convenția prevede crearea unor structuri naționale independente responsabile pentru implementare și monitorizare etc.

Republica Moldova a semnat Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități la 30 martie 2007 și a ratificat-o prin Legea nr. 166 din 09.07.2010.

Protecția persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova este reglementată de Constituția Republicii Moldova. Constituția Republicii Moldova prin articolul 51 garantează expres protecția persoanelor cu dizabilități, care *„beneficiază de o protecție specială din partea întregii societăți. Statul asigură pentru ele condiții normale de tratament, readaptare, învățămînt, instruire și integrare social”*; prin articolul 47 stipulează că *„statul este obligat să ia măsuri pentru ca oricare om să aibă un nivel de trai decent care să-i asigure sănătate și bunăstare lui și familiei lui, cuprinzînd hrana, îmbrăcămîntea, locuința, îngrijirea medicală, precum și serviciile sociale. Cetățenii au dreptul la asigurare în caz de invaliditate ... în urma unor împrejurări independente de voința lor”*.

Protecția drepturilor persoanelor cu dizabilități este prevăzută de un număr impunător de legi și acte normative, care prevăd respectarea drepturilor omului, stabilesc și dezvoltă sistemul de protecție socială, garantează și asigură protecția persoanelor aflate în dificultate, printre acestea se numără:

- Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, nr. 60 din 30.03.2012;

- Legea privind protecția socială a cetățenilor care au avut de suferit de pe urma catastrofei de la Cernobîl, nr. 909-XII din 30.01.1992;

- Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat, nr. 156-XIV din 14.10.1998;

- Legea cu privire la ajutorul social, nr. 133- XVI din 13.06.08;

- Hotărîrea Guvernului nr. 1268 din 21.11. 2007 cu privire la compensarea cheltuielilor de deservire cu transport a persoanelor cu dizabilități ale aparatului locomotor;

- Hotărîrea Guvernului nr. 65 din 23.01.2013 cu privire la determinarea dizabilității și capacității de muncă;

- Hotărîrea Guvernului nr. 1167 din 16.10.2008 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de stabilire și plată a ajutorului social, ș.a.

Din cadrul instituțional al protecției sociale a persoanelor cu dizabilități fac parte instituții de nivel central, teritorial și local.

1. La nivel central activează: Consiliul național pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei (MMPSF), Casa Națională de Asigurări Sociale (CNAS), Consiliul Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă.

2. La nivel teritorial activează: direcțiile raionale/municipale de asistență socială și protecție a familiei; casele teritoriale de asigurări sociale; consiliile teritoriale pentru determinarea dizabilității și capacității de muncă, care realizează politica de asistență și asigurare socială și asigură aplicarea legislației la nivel teritorial.

3. La nivel local activează: primăriile locale; organizațiile nonguvernamentale. Acțiunile de asistență socială se realizează de asistenții sociali și lucrătorii sociali.

Persoanele cu dizabilități, deși sunt declarate egale în drepturi și libertăți, atât în legislația internă cât și internațională, foarte des sunt întâlnite cazuri de discriminare în relațiile de muncă, în procesul educațional și în societate per ansamblu. În Republica Moldova populația nu percepe această categorie de persoane ca fiind una egală și, mai ales, în cadrul relațiilor de muncă, angajatorii sunt sceptici în ceea ce privește angajarea persoanelor cu dizabilități din varii motive.

În conformitate cu Legea privind asigurarea egalității nr. 121 din 25.05.2012, articolul 2 „*prin discriminare se înțelege orice deosebire, excludere, restricție ori preferință în drepturi și libertăți ale persoanei sau a unui grup de persoane, precum și susținerea comportamentului discriminatoriu bazat pe criteriile reale, stipulate de prezenta lege sau pe criterii presupuse*”.

Potrivit Legii privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități nr. 60 din 30.03.2012, articolul 8 facem referire la egalitatea și nondiscriminarea persoanelor cu dizabilități: „*Persoanele cu dizabilități au dreptul să fie recunoscute, oriunde s-ar afla, ca persoane cu drepturi egale în fața legii, beneficiază de capacitate juridică în egală măsură cu celelalte persoane în toate aspectele vieții, iar după caz, și de măsuri de protecție și asistență juridică în exercitarea capacității juridice, prevăzute de legislația în vigoare, au dreptul inalienabil la respectarea demnității umane indiferent de dizabilitate sau altă stare de sănătate, indiferent de rasă, naționalitate, originea etnică, limbă, religie, sex, orientarea sexuală, opinie, apartenența politică, avere, originea socială sau orice alt motiv, se bucură de toate drepturile civile, politice, sociale, economice și culturale, precum și de libertățile fundamentale consfințite prin Constituția Republicii Moldova, prin Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități. Persoanele cu dizabilități, pe lângă drepturi egale cu ale celorlalte persoane, au obligații și responsabilități egale, prevăzute de legislația Republicii Moldova*”.

Dizabilitatea persoanei este determinată de Consiliul Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă ținând cont de actorii medicali, psihopedagogici, habituali, profesionali, precum și de alți factori sociali.

Drept criteriile de bază pentru determinarea dizabilității servesc capacitatea:

- de a studia și de a se instrui;
- intelectuală și comportamentul;
- de autoservire și de autoîngrijire;

- de comunicare (vederea, auzul, vorbirea) și de adaptare situațională;
- locomotorie și dexteritatea;
- de muncă păstrată și capacitatea vitală a organismului;
- de participare la viața socială și profesională – determinată de deficiențe fizice, mintale, intelectuale sau senzoriale de lungă durată.

În funcție de gravitatea deficiențelor funcționale individuale provocate de afecțiuni, defecte, traume care conduc la limitări de activitate și restricții de participare exprimate în raport cu păstrarea capacității de muncă dizabilitatea este considerată:

- severă - capacitatea de muncă este păstrată de 0-20%;
- accentuată- capacitatea de muncă este păstrată de 25-40%;
- medie - capacitatea de muncă este păstrată de 45-60%.

Protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu dizabilități au la bază principiul egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă.

Conform prevederilor Codului Muncii al Republicii Moldova, persoanele cu dizabilități au dreptul de a munci și de a acumula venituri la fel ca și ceilalți cetățeni. Unul din drepturile fundamentale ale persoanelor este dreptul la muncă, care pentru marea majoritate a populației reprezintă principala sursă de venit. Articolul 43 alin. (1) al Constituției Republicii Moldova prevede că *„orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului”*.

În legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități nr. 60 din 30.03.2012, este prezent un capitol privind incluziunea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități. Acest capitol este compus din 8 articole care cuprind dreptul la muncă și plasarea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități, munca la domiciliu, întreprinderile specializate, bligațiile angajatorilor privind plasarea în câmpul muncii a persoanelor care și-au pierdut capacitatea de muncă, durata timpului de muncă și normele de producție, concediile, orientarea, formarea și reabilitarea profesională a persoanelor cu dizabilități.

Persoanele cu dizabilități au dreptul la standarde de viață și de protecție socială adecvate și îmbunătățirea continuă a condițiilor de trai. Pentru acest scop, legislația prevede accesul persoanelor cu dizabilități la:

- prestații de asigurări sociale (pensii, alocații sociale, suport financiar de stat, indemnizații);
- prestații de asistență socială (ajutor social, compensații/ajutor pentru perioada rece a anului, compensație pentru transport ș.a.);
- servicii sociale (îngrijire socială la domiciliu, asistență personală, ș.a.);
- locuință social;
- facilități la prestarea serviciilor publice (scutiri fiscale, scutiri/reduceri la achitarea taxei de stat).

În baza legii nr. 156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii, articolul 19 face referire la condițiile de stabilire a pensiei de dizabilitate „*Are dreptul la pensie de dizabilitate persoana asigurată căreia, în urma expertizării de către Consiliul Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă sau structurile sale teritoriale, i s-a stabilit dizabilitate din cauza:*

- a) unei afecțiuni generale;
- b) unui accident de muncă;
- c) unei boli profesionale”.

În baza legii nr. 499 din 14.07.1999 privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni, articolul 2 alin. (1) stabilesc cine beneficiază de alocații din partea statului „*De dreptul la alocație beneficiază categoriile de persoane specificate la art. 3 lit. a)–e), care nu îndeplinesc condițiile pentru obținerea dreptului la pensie de asigurări sociale de stat, din rîndul cetățenilor Republicii Moldova, precum și al cetățenilor străini cu domiciliul legal pe teritoriul Republicii Moldova, în condițiile prevăzute de legislația în vigoare*”. În cazul alocațiilor prestate categoriilor de persoane cu dizabilități sunt specificate în articolul 3 lit. a)-c):

- a) persoanele cu dizabilități severe, accentuate și medii;
- b) persoanele cu dizabilități severe, accentuate și medii din copilărie;
- c) copiii cu dizabilități severe, accentuate și medii în vîrstă de pînă la 18 ani.

Persoanele cu dizabilități au dreptul la serviciile sociale, conform Nomenclatorului serviciilor sociale, aprobat prin Ordinul MMPSF nr.53 din 15 decembrie 2011. Cele mai răspândite servicii sociale pentru persoane cu dizabilități sînt:

- Serviciul de îngrijire socială la domiciliu – pentru persoanele cu dizabilități lipsite de suport din partea copiilor, rudelor, care au nevoie de un suport în îngrijirea locuinței și a gospodăriei, prepararea hranei, procurare produselor alimentare etc.
- Asistența Personală – pentru persoanele cu dizabilități severe care necesită îngrijire, însoțire și supraveghere permanentă din partea unei alte persoane în procesul integrării lor în societate, în toate domeniile vieții.

Biroul Național de Statistică este responsabil și prezintă informația la capitolul statistică, inclusiv informația privind situația persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova. La 1 ianuarie 2022, conform datelor Casei Naționale de Asigurări Sociale, numărul persoanelor recunoscute cu dizabilități în Republica Moldova a constituit 168,0 mii persoane, inclusiv 10,6 mii copii cu vârsta de 0-17 ani. Persoanele cu dizabilități au reprezentat 6,5% din populația totală a țării, iar copiii cu dizabilități au constituit 1,9% din numărul total al copiilor din Republica Moldova.

Prin Hotărîrea Guvernului nr. 723/2017, a fost aprobat Programul național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022 și Planul

de acțiuni privind implementarea acestuia. Programul prevede o abordare intersectorială în incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități și asigurarea respectării drepturilor fundamentale ale acestora în egală măsură cu ceilalți cetățeni în toate domeniile vieții sociale. Scopul programului este abordarea direcțiilor strategice de acțiune la nivel național în vederea asigurării drepturilor persoanelor cu dizabilități și participării lor efective și depline în societate.

Totodată au fost incluși și parteneri externi în procesul de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități. Ca rezultat al implicării partenerilor de dezvoltare/donatorilor externi, Republica Moldova a înregistrat progrese semnificative în domenii precum: reforma instituției responsabile de determinarea dizabilității, dezinstituționalizare, creare de servicii comunitare, dezvoltare de competențe a personalului din diferite tipuri de servicii, elaborare și aplicare de metodologii și instrumente noi privind evaluarea necesităților și acordarea asistenței beneficiarilor de diferite servicii, noi tehnologii informaționale etc. Reprezentanții autorităților publice, experții și reprezentanții societății civile din Republica Moldova asigură reprezentarea și participarea activă la diferite evenimente, atât la nivel național cât și internațional, conexe protecției și promovării drepturilor persoanelor cu dizabilități, inclusiv în cadrul dezbaterilor interactive, conferințe, vizite de studiu, ș.a.

În concluzie garantarea drepturilor și libertăților persoanelor cu dizabilități au la bază următoarele principii: respectarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului; egalitatea de șanse; nediscriminarea; solidaritatea socială; libertatea opțiunii și controlul sau decizia asupra propriei vieți, asupra serviciilor și formelor de suport de care beneficiază; respectarea demnității inalienabile, a autonomiei individuale, a libertății de a face propriile alegeri și a independenței persoanei; acceptarea persoanelor cu dizabilități ca parte a diversității umane și a umanității; participarea și integrarea deplină și efectivă în societate; egalitatea în drepturi a femeilor și bărbaților; respectarea capacităților de dezvoltare ale copiilor cu dizabilități și a dreptului acestora de a-și păstra propria identitate.

Referințe bibliografice:

1. Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, din 13 decembrie 2006.
2. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.78.
3. Legea nr. 60 privind incluziunea persoanelor cu dizabilități, din 30.03.2012. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 155-159.
4. Legea nr. 121 cu privire la asigurarea egalității, din 25.05.2012. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 103.
5. Legea nr. 156 privind sistemul politic de pensii, din 14.10.1998. Monito-

- rul Oficial al Republicii Moldova nr. 111-113.
6. Codul muncii al Republicii Moldova din 28.03.2003. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 150-162.
 7. Legea nr. 499 privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni, din 14.07.1999. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 106-108.
 8. Biroul național de statistică al Republicii Moldova.

OMUL INFORMAȚIONAL ÎN EPOCA POSTMODERNĂ ȘI NEOMODERNĂ

INFORMATIONAL MAN IN THE POSTMODERN AND NEOMODERN ERA

CZU: 342.727:327:007

Nicolae PARCEVSCHII¹

ABSTRACT. *The current stage is characterized by an unprecedented increase in the volume of information flows, information technologies and the total computerization of all spheres of human life. In recent decades, there has been persistent talk of the transition from the “industrial society” to the “information society”. There is a certain evolution of the processes and means of production, of the outlook of the people and their way of existence. Information technology fundamentally changes the daily life of millions of inhabitants. Information has become one of the most important strategic and managerial resources, along with human, financial and material resources. In modern conditions, the right to information and access to it becomes a fundamental and vital value for all members of society. The growing role of information in society has become the subject of scientific research. In this context, knowledge in the field of reflection and reflective games becomes not only requested, but also of applicative importance.*

Keywords: *Geopolitics, information, invasion, Ukraine, Russia, reflexive game theory, psychohistory.*

REZUMAT. *Etapa actuală se caracterizează printr-o creștere fără precedent a volumului fluxurilor informaționale, tehnologiilor informaționale și informatizarea totală a tuturor sferelor vieții umane. În ultimele decenii, se vorbește persistent despre tranziția de la „societatea industrială” la „societatea informațională”. Există o evoluție anumită a proceselor și mijloacelor de producție, a perspectivelor oamenilor și modului lor de existență. Tehnologia informației schimbă fundamental viața cotidiană a milioanele de locuitori. Informația a devenit una din cele mai importante resurse strategice și manageriale, alături de resursele umane, financiare și materiale. În condițiile moderne, dreptul la informație și accesul la ea devine valoare fundamentală și vitală pentru toți membrii societății. Rolul crescând al informației în societate a devenit subiectul cercetărilor științifice. În acest context cunoștințele în domeniul reflexiei și jocurilor reflexive devin nu numai solicitate, dar și de o importanță aplicativă.*

Cuvinte-cheie: *Geopolitică, informația, invazia, Ucraina, Rusia, teoria jocurilor reflexive, psihoistoria.*

Nouă eră informațională

Informația a devenit una din cele mai importante resurse strategice, manageriale, umane, financiare și materiale. Producția și consumul, constituie baza necesară pentru funcționarea și dezvoltarea eficientă a diferitor sfere din viața socială și economică. În condițiile moderne, dreptul la informație și accesul la aces-

¹ Nicolae PARCEVSCHII, președintele Centrului de Geografie Istorică Militară din Republica Moldova. Doctorand Universitatea de Stat din Moldova, e-mail: parcevschiinicolai@mail.ru

tea dețin o valoare vitală deosebită pentru toți membrii societății. Subliniez că rolul crescând al informației în societate a devenit subiectul cercetărilor științifice. Cele mai populare sunt teoriile postindustriale ale societății informaționale. În publicațiile recent apărute, unul din punctele cheie este teza despre **nouă eră informațională**, era activității economice electronice, comunității de rețea și organizații, entități juridice, state și valute virtuale, fără frontiere. Unii autori sunt de opinia că apariția noilor tipuri de comunicare vor schimba radical aspectele economice și sociale ale țărilor. Informatizarea vieții cotidiene și apariția unui nou spațiu informațional nu trece fără urmă pentru civilizația umană [17, p. 202-206].

Ca urmare a fluxului sporit de informații de la sfârșitul secolului al XX-lea începutul secolului XXI intervine revoluția informațională cu un nou tip de societate – informațională. Respectiv, în următorii ani, societatea informațională va deveni o realitate pentru unele țări, iar pentru altele un etalon de dezvoltare. Prin utilizarea parametrilor matematici are loc ierarhizarea civilizațiilor, după criteriul cantității de informații produse de acestea¹:

Nivelul 0 - capacitatea de procesare a creierului unui individ - 10^7 biți;

Nivelul 1 - Comunicarea verbală în cadrul unei comunități tribale are cantitatea de informații de 10^9 biți;

Nivelul 2 - cultura scrisă; Biblioteca din Alexandria, cu 532.800 de suluri-manuscrite, care conțin 10^{11} biți de informații;

Nivelul 3 - cultura cărții: există zeci de mii de biblioteci, sunt publicate sute de mii de cărți, ziare, reviste, a căror capacitate totală este estimată la 10^{17} biți;

Nivelul 4 - societatea informațională cu volum de prelucrare electronică a informațiilor 10^{25} de biți.

Tendențele globale în evoluția societății informaționale se caracterizează prin faptul că în 2002 omenirea a produs $18 * 10^{18}$ octeți de informații (18 exabytes). În ultimii cinci ani omenirea a produs mai multe informații decât în toată istoria anterioară. Volumul de informații în lume crește anual cu 30%. În medie, în lume sunt produși $2,5 * 10^8$ octeți per persoană pe an.

Studiul surselor îmi permit să afirm că fenomenul informației este reprezentat de astfel de concepte precum **informație, informatizare, virtualitate, revoluție informațională, explozie informațională, criză informațională, supralicitare informațională etc.** În ultimele decenii, se vorbește persistent despre trecerea de la „*societatea industrială*” la „*societatea informațională*”. Consider că baza revoluției informaționale o constituie modificările calitative în procesele de colectare a datelor, prelucrarea acestora și diseminarea către subiecții-țintă (*statele-țintă*). Simbolurile sale cheie sunt computerul, multimedia și internetul [17, p. 202-206].

¹ Robertson R. Procesul dublu al particularizării universalului și al universalizării particularul // Globalization: Social Theory and Global Culture, Londra, 1992, p.177-178.

Este oare societatea informațională una desăvârșită și perfect eficientă? Putem constata că nu este, deoarece cantitatea de informații produce întrece posibilitățile fiziologice ale omului de a le procesa.

Respectiv deducem că societatea informațională este o societate în care majoritatea populației sunt angajați în producția, stocarea, prelucrarea și realizarea informațiilor, în special forma sa cea mai solicitată- cercetarea, educația, instruirea și formarea continuă.

Studiul tezilor Conferinței de la Santa Fe din 2018 a dezvăluit prerogativele genezei doctrinei noi a neoglobalismului. Această doctrină prevede apariția unor „societăți antropologice” sau „anclave antropologice” (ex. Dubai, Hong Kong Special Administrative Region, Silicon Valley, Scolcovo, estrato Bagota, Columbia ș.a.) în care elitele și segmentele „inferioare” a societăților se deosebesc esențial unele de altele, practic devizând în două specii antropologice și chiar biologice. Elitele vor avea o speranță de viață de 100-120 ani, alimentație naturală, educație și instruire de elită din surse fizice de informare, habitat în anclave ecologice. Păturile inferioare vor „binefecia” de educație și formare on-line, alimentație geno-modificată, habitate în zone austere. În final formarea societăților de castă cu anomie absolută (ex. India cu societatea sa de castă și religia budistă **reprezentă o un spațiu reflexiv benefic pentru doctrina neoglobalistă**¹). Impactul acestei conferințe și efectul său reflexiv redirecționează importante forțe geopolitice, geoeconomice spre alte orizonturi existențiale, puțin cunoscute maselor largi a populației din toate țările lumii.

Teoria jocurilor reflexive devine nu numai parte componentă a fluxului informațional, dar se încadrează în conținuturile și semantica acestor informații, prin instrumentele sale neuro și psiholingvistice specifice, transformă modul de existență și mentalitatea receptorilor, beneficiarilor și consumatorilor de informații. Un loc deosebit în acest context ocupă „Teoria mediilor reflexive active de dezvoltare inovativă” a prof. Vl. Lepski, doctor, prof. univ., membru al AȘ din Rusia [7]. În esență este o teorie, care concretizează la maxim teoria prof. Vl. Lefebvre, accentele fiind puse pe capacitățile sinergetice a individului, grupului social, statelor, care prin aplicații reflexive pot fi dirijate operațional (*situația Moldovei contemporane în reflexia geoeconomică a resurselor energetice*).

Menționez că „Teoria mediilor reflexive active de dezvoltare inovativă” a prof. Vl. Lepski a intrat în arsenalul activ al politicii și geopoliticii ruse actuale și stau la baza aplicațiilor reflexive internaționale. Sistemele reflexive trebuie să fie complexe, mozaice, capabile de autorganizare, cu calități sinergetice. Cu alte cuvinte, complexitatea generează un haos, iar capacitatea sinergetică a sistemelor asigură dirijarea haosului și stabilizarea lui. **Se formează un paradox- impulsul**

¹ Doctrina politică americană anii 1980 („Doctrina Reagan”), care a extins „zona intereselor vitale” a Statelor Unite în întreaga lume. <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ogegova/124506>

reflexiv extern¹ activează haosul local care este dirijat din interiorul sistemelor afectate. În aceste împrejurări prezența reflexiei externe rămâne neobservată, iar populația și guvernarea în stare incertă. Astfel de exemple sunt mesajele reflexive a președintelui rus Vl. Putin privind problema Ucrainei și Donbasului sau concentrarea trupelor militare la perimetrul hotarelor Ucrainei în anii 2020-2022. Aceste mesaje conțin nu numai construcții psiholingvistice subliminale, dar reprezintă o reflexie care afectează un spațiu geografic extins, de la Donbass până la Bruxelles, Londra și Washington, NATO, UE și ONU. Iar afirmația lui Vl. Putin despre lipsa sensului de existență a civilizației fără Rusia, induce în mod dramatic noi reflexii diplomatice și doctrinare în Occident. După cum vedem președintele Vl. Putin este în cunoștință de cauză ce înseamnă reflexia, iar consilierii lui (*cu studii în domeniul reflexiei*) construiesc discursuri reflexive pentru el la diferite forumuri internaționale și presa occidentală (*ex. discursul pentru concernul mediatic Bloomberg 2016 ș.a*).

Analiza reflexivă a evenimentelor din luna ianuarie 2022 la subiectul Donbass și Ucraina, cerința Rusiei de retragere a contingentului NATO din România denotă următoarele: sursele mass-media stimulează apariția unor stări afective în Ucraina, Moldova și România și oscilații „brouniene” în spațiul informational al acestor țări, cu precădere în România (*lista surselor mass-media ce abordează subiectul este impunătoare, iar unele surse sunt parte componentă a sistemului reflexiv rus, cum ar fi agenția media „Sputnic”, din Moldova și România*). Sesi-zez aparția anxietății în masă pe fondul militar-politic, specifică etapei incipiente a haosului dirijat. Rusia nu avansează în continuare, dar stopează reflexiile la pragul oscilațiilor majore, pentru a nu provoca stări afective dramatice până la momentul „C”. Metodologia planificării strategice reflexive prevede câteva variante de acțiuni, respectiv există și câteva variante a momentelor „C,„. Nu mă îndoiesc că există și componenta militară, dar aceasta va fi aplicată în cazul în care Ucraina va cădea în cursă ecuației de substituție „provocare – reflexie-feedback”. Fără feedback componenta militară nu poate fi aplicată (*ex. conflictul nistrean din 1992, conflictul ruso-georgian 2008*). Cu alte cuvinte Rusia se află în libera alegere a acțiunilor sale și nu întâmpină obstacole de ofensivă pentru realizarea doctrinelor sale geopolitice. Sunt de părerea că acest fapt plasează Rusia în poziție favorabilă față de alte state UE și NATO. O altă abordare este că Ucraina, Moldova și România nu posedă școli teoretice în teoria reflexiei, structuri de aplicare a reflexiilor și practică în domeniu. Accentuez faptul că Rusia este nu numai o putere nucleară, dar posedă o doctrină militară ajustată la realitățile obiective ale lumii și la final este un aplicant global de constructe reflexive.

Crearea unei bifurcări a sistemul reflexiv estic a început în Republica Moldova în anul 1992 și continuă până în prezent prin nodul reflexiv transnistrean.

¹ Conform prof. Drujinin V. și Kontorov D.

De fapt a început construcția unui fractal¹ inovativ, politico-administrativ, parte componentă a sistemului politico-administrativ rus. Destrămarea acestui sistem a început în Moldova după alegerile din 2019. Va lăsa oare Rusia acest fapt neobservat? Va ceda spațiul informațional al Moldovei? Cu siguranță nu. La fel ca și spațiul informațional ucrainean care nu a fost cedat și a trecut din stadia războiului informațional în forma războiului fizic.

Originile invaziei Rusiei în Ucraina se regăsesc în geopolitica lui Gînghis-han, Papa Inocențiu IV, Alexandr Nevskii, Daniil Galițkii, Petru-I și V. Putin. Astfel putem spune că este un război psihoistoric secularist, război al doctrinelor seculariste dar și moderne. Iată de ce informația și spațiul informațional reprezintă o noosferă efectivă, în dinamică și transformare permanentă.

Cercetând bazele teoretice a prof. Vl. Lefebvr [8, p 64-73] și Vl. Lepskii [6, p 26-37], ajungem la concluzia că aspectul contemporan al conflictului civilizațional West –Est (*SUA- Rusia*) constă în neacceptarea teroretico- doctrinară reciprocă al acestora (*lipsa dialogului doctrinar*). Studiul doctrinelor permite ca toate evenimentele din politica internă, externă, relații internaționale pot fi calculate și predeterminate, încât o supraputere sau bloc de supraputeri (G-5, G-7, G-8, G-20) vor putea construi noi realități diplomatice, atingându-și scopurile. Construcția și conținutul doctrineleor statelor mici în mod obligator trebuie să i-a în considerație acest postulat al geopoliticii contemporane.

Una din cele mai sensibile probleme ale antropologiei moderne este problema relației dintre aspectele fizice, spirituale, biologice și intelectuale ale omului. Viziunea lumii moderne asupra acestei probleme este determinată de tendința recent apărută de a „*extrage*” unele componente biologice ale omului prin intermediul constructelor artificiale „*omologii corpului*”. Vorbim despre o varietate de modalități: înlocuirea organelor cu analogii mecanice ale acestora, implantarea și atașarea dispozitivelor electronice care extind posibilitățile fizice și chiar transferă parametrii psihicului uman la un computer (*lucrările profesorului Ig. Smirnov, Sanct Peterburg*).

Tehnologiilor informaționale la etapa actuală

Semnificată contemporană este exprimată prin faptul că în Rusia și Japonia a apărut o tehnologie nouă, perfect deosebită, elaborarea modelului digital al conștiinței și chiar sufletului uman (*ca obiect de cercetare al teoriei cuantice din fizică*). Modelul digital al omului este nu numai studiat, copiat și virtualizat, dar și stocat pe purtători fizici de informații. Astăzi se construiește modelul holografic digitalizat al omului căruia i se implantează conștiința digitală, cu atribute de comunicare verbală și nonverbală, specifică intelectului artificial. Comunicarea între omul viu și modelul digital a devenit o realitate a contemporanității. Rețelele

¹ Fractal- parte componenta a unui integru, care poate fi divizat în părți, astfel încât fiecare dintre acestea să fie o copie în miniatură a întregului.

neurale foto s-au învechit moral și tehnologic, chiar în momentul apariției lor. Androidul¹ digital pătrunde în spațiul informațional al realității, provocând reflexii și dirijând omul viu, și invers, omul viu își transferă comunicarea și modul de existență în spațiul androidului digital. Pentru startul acestor tehnologii este ales un subiect foarte sensibil pentru fiecare om viu- cel de comunicare cu rudele răposate. Are loc bifurcarea și intercalarea oamenilor vii cu modelele digitale. Modelele digitale ale personalității pot evoluționa spre controlul total al gândirii persoanelor vii și, invers, poate fi remodelat spațiul semantic al personalității prin comunicare cu omologul său digital. Omul este direcționat treptat spre necesitatea de a comunica efectiv în spațiul digital nu numai cu omologul său dar și omologi digitali a altor oameni. Această paradigmă se înscrie perfect în teoria prof. Vl. Lepskii despre Om ca ființă „*bio-cibernetică*” [7, p. 126-135].

Comunicarea în masă este unul din fenomenele importante ale societății moderne, ceea ce vizibil accelerează dezvoltarea tehnologiilor informaționale. Deseori procesele de informatizare au o conotație negativă, care este inerentă societății de consum. Mulți reprezentanți ai gândirii științifice văd în procesele de informatizare tendințe distructive pentru sfera spirituală a societății și asociază civilizația informațională cu antipodul culturii și spiritualității. Problemele civilizației informaționale, în curs de dezvoltare, au fost descrise pentru prima dată în lucrările cercetătorilor occidentali. În anii 40 a sec. XX economistul australian Clarke C.² și sociologul francez Fourastier J., definesc un aspect economic nou „*societatea informațională a consumatorilor*”. În special la Fourastier J. în publicația „*Marea speranță a secolului XX*”, se conțin cele mai importante prevederi metodologice ale societății postindustriale.

La etapa acuală este relevantă strategia guvernului din Luxemburg și, unor firme private, de a înainta în epoca „*postindustrialismului informațional*” cu noi proiecte, strategii globale și chiar cosmologice de extragere a zăcămintelor prețioase din centura asteroizilor. În această țară mică deja a fost elaborat proiectul foresingt cu toate atributele economice specifice (*bussiness plan, plan strategic, strategie durabilă*). Exemplul Luxemburgului este remarcabil prin faptul că el a început formarea unei reflexii globale și cosmologice, complet diferită de doctrina neoglobalistă cu „*societatea antropologică*”. În anii următori ne putem lovi de promovarea globală a doctrinei de „*postindustrialism informațional*”. Exemplul Luxemburgului pentru Republica Moldova devine un punct nodal psihoistoric de reformatare a mentalității etnice și implementarea Reflexiei în cadrul gândirii științifice autohtone. Luxemburgul este exemplu deosebit pentru Republica Moldova, atunci când o țară mică își permite să devină promotoarea unor strategiilor globale și cosmologice [18, p. 115-118]. .

¹ Omul virtualizat digital.

² Colin Grant Clark (2 noiembrie 1905 - 4 septembrie 1989) a fost un economist și statistician britanic și australian care a lucrat atât în Regatul Unit, cât și în Australia. El a fost pionier în utilizarea produsului național brut (PNB) ca bază pentru studierea economiilor naționale.

La începutul anilor 1980 apariția societății informaționale în țările dezvoltate din Vest și Japonia a fost menționată de profesorul american Martin J. și japonezul Masuda I. Potrivit lui Masuda I. [1, p. 145-151]. computerizarea schimbă natura unei persoane, transformându-l din Homo Sapiens în Homo Intelligens. Noul om va aduce o nouă civilizație. Această tranziție va avea loc nu prin revoluție socială, dar prin „*transformarea socială orizontală*”. Tehnologia informației nu poate fi privită ca ceva care aparține exclusiv lumii tehnologice. Schimbările de conștiință și percepția lumii au loc sub amprenta tehnologiei informației care se reflectă în filosofia postmodernă. Informația este capabilă nu numai să reprezinte realitatea, dar poate crea în mod activ o nouă realitate care nu exista până la moment. Informația devine un catalizator al apariției noii realități. Totodată, informațiile sunt mai ușor de gestionat ca realitate obiectivă, pentru că au mai puțină inerție și se modifică în fiecare minut și oră. Omul devine nu numai consumator al informațiilor, dar și obiectul transformării, dat fiind că el este transferat în spațiul digitalizat și virtualizat cu toate aspirațiile, cognițiile și percepțiile sale.

Menționez că progresul și bunăstarea unei țări depind în mare parte de calitățile și aspectul comportamental al cetățenilor săi, iar informația despre ei devine un produs inclus în circuitul financiar (*ex. marketingul digital din rețelele sociale în societatea ratingului social din China*). Atestez că omul informațional, digitalizat și virtualizat devine obiect de vânzare –cumpărare exprimată în valoare financiară concretă, pe piața de desfacere a rețelelor de socializare Instragram, Telegram, Facebook, Odnoklassniki, Vkontacte etc. Aceste corporații își sporesc efectiv veniturile prin realizarea informațiilor despre utilizatorii săi către producătorii de mărfuri și servicii.

Cercetările efectuate detestă că dinamica social- politică favorabilă este în dependență directă de personalitatea unor lideri politici puternici. Maxima „*Omul sfîrșește locul*” rămâne actuală și constituie o pârghie eficientă prin care trecutul este legat de prezent, iar prezentul se reflectează spre viitor. În opinia mea liderul carismatic, în formula TJR, poate fi nominalizat ca liderul reflexiv înzestrat cu influență directă asupra spațiilor informaționale economice, politice, diplomatice etc.

Profiling- ul liderilor politici a devenit un product informațional deosebit de important și a fost elaborat pentru a furniza informații psihologice despre acestea. Elementelor tradiționale de evaluare psihologică, în cazul liderilor politici, li se adaugă aspecte ce țin de stil managerial, stil de negociere, aplicarea deciziilor strategice, deciziilor în situații de criză, stil retoric, stil cognitiv. Aceste aspecte ale leadership-ului politic sunt modelate, pe de o parte, de contextul cultural și politic, de altă parte, de calitățile personale ale liderului.

În Republica Moldova profiling- ul a fost elaborat și aplicat pentru prima dată în anul 2003 privitor la liderii politici regionali, lideri separatiști, dar și unii

lideri politici autohtoni. În prezent profiling-ul nu este practicat în Moldova. Iar noțiunile de „*personalitate anomică*” și „*personalitate modală*” lipsesc în vocabularul social-politic și didactico-științific. Consider necesar să subliniez că azi studiul autohton al valorilor umane fundamentale, din păcate, a fost marginalizat. În aceste condiții, nu sunt suficient elucidate calitățile unei persoane politice.

Întrebarea se transferă în alt plan mai superior: care sunt calitățile Omului ca specie biologică? Ce factori amenință supraviețuirea și care sunt perspectivele reale pentru supraviețuire? Cu alte cuvinte, întrebarea „*ce este omul*” ne interesează în legătură directă cu întrebarea „*ce poate deveni el*”. Este o ființă (*specie*) axată spre autodistrugere, sau dimpotrivă, capacitatea de supraviețuire și adaptare la schimbări este mai mare decât la alte specii? În acest caz este necesar de menționat trecerea speciei umane la o nouă etapă antropologică. Problema esenței umane este nu numai relevantă și universală, dar și paradoxală. Își păstrează oare persoană esența, calitatea sa umană în condiții fundamentale noi?

Noțiunea clasică despre Om relatează:

Omul (*Homo sapiens sau Homo sapiens sapiens*) este unicul reprezentant din clasa Hominini, o ramură din familiei Hominidae caracterizată prin postura verticală și locomoție bipedă; dexteritate manuală și utilizare avansată a uneltelor, posesori ai celui mai complex creier și organizare socială. Biologii consideră că toți oamenii contemporani sunt membrii ai aceleiași subspecii numite *Homo sapiens sapiens*. Generic, oamenii sunt denumiți „*rasa umană*” sau „*omenirea*”, iar membrii săi sunt nominalizați ca „*oameni*” sau „*ființe umane*”.

Există și alte încercări de a-l defini pe Om.

Pentru Aristotel, omul este un animal social. Pentru H. Bergson și L. Blaga, un animal care fabrică unelte. Pentru L. Feuerbach omul este ceea ce mănâncă. În sfârșit, pentru Ch. Darwin și adepții lui omul nu este decât o continuitate a maimuței, pentru Th. Hobbes omul este lup pentru alt om. Fr. Nietzsche pune la baza ființei umane voința de putere, iar Z. Freud vede în om un conglomerat de instincte peste care domină sexualitatea, care determină orice activitate a omului. Toate aceste definiții se potrivesc omului, însă nici una din ele nu poate fi percepută drept adevăr absolut.

La rândul meu, consider necesar de introdus noțiunea reflexivă despre Om, care nu a fost definită până în prezent de clasicii TJR.

„*Omul ca specie biologică este un paradox. Este veșuitoare paradoxală. Nici un animal nu este paradoxal. Mamiferele sunt mamifere, plantele sunt plante și numai omul nu reprezintă sinele și esența sa. Omul permanent se perfecționează, se depășește pe sine ca specie și acesta reprezintă paradoxul. Paradoxul constă în faptul că el a depășit fizicul existenței sale prin forța gândirii. Un alt paradox constă în faptul neîncrederii în propriile puteri și corectitudinea evoluției sale. Omul se află în explorare continuă a existenței și bune interpretări a evoluției sale, prin involuție și perfecționare a tehnologiilor autodistrugătoare. Și totuși,*

Omul prin gândire, a devenit liber în habitatul Terrei, neavând limite în Percepție, Cunoaștere, Conștientizare și Reflecție”¹.

Prin această noțiune ființa Omului devine efectiv obiectul de studiu al reflexiei. Această reflexie reprezintă un important punct nodal al TJR, deoarece în jurului Omului apar toate constructele teoretico- aplicative ale domeniului de referință. Motivul principal al abordării reflexive a Omului contemporan constă în faptul că pe glob state monoetnice practic nu există (*doar unele triburi africane, amazoniene și indoneziene*). Statele contemporane reprezintă țări poli-etnice cu zeci de etnii integrate, care au acceptat supremația etniei titulare, dar își păstrează identitatea națională sub diferite forme, fie că este statut special, autonomie regională, culturală, federație, confederație, republică etc. Convețuirea pașnică are loc atunci când, națiunea titulară nu afectează drepturile și imaginea entităților naționale mici. O astfel de stare a națiunii se numește polimorfism mozaic. Polimorfismul mozaic, specific poporului SUA, în plan psihoistoric îi aduce performanțe neașteptate, deoarece este acceptat ca unul firesc. Această stare de lucruri este realizată de mai multe supraputeri mondiale. Chiar și Izraelul care tinde spre monoetnism și monomorfism, în realitate se lovește de un polimorfism etno- cultural format din valurile de imigranți evrei din toate țările lumii.

Reflecții conceptuale privind Teoria Jocurilor Reflexive

Este ridicol să presupunem că Moldova va deveni o putere economică² sau militară importantă în plan regional în apropiatăii 100 ani. Dar Moldova posedă capacități academice destule sa-și dezvolte propriile teorii inovative și inteligență strategică de a manevra în lumea marilor puteri mondiale. Teoria Jocurilor Reflexive reprezintă o astfel de disciplină care „*sparge*” aspectele ascunse ale geopoliticii, **formând o punte spre viitor prin prezentul trecutului psihoistoric.**

În general TJR este o teorie care posedă și un aspect „*special*” prin faptul că „*sparge*” spații, intenții, dinamici, precalculează aspecte politice și geopolitice, formează modele ale viitorului psihoistoric pentru orice țară. În acest context pot menționa că la Centrul de Geografie Istorică Militară sa lucrat asupra „**Graful viitorului Moldovei 2050**” și în fond dialectica psihoistorică este destul de clară, iar TJR va facilita manevrarea Moldovei pe termen lung în spațiul geopolitic. Faptul că Moldova va poseda această teorie este o șansă de a construi modele ale viitorului. Aceasta însă nu este posibil fără o teorie, o școală și o cultură TJR autohtonă.

Profesorul rus Vladimir Lefevr (*fondatorul modelului rus al TJR*) a emigrat în SUA devenind ulterior consilierul personal a lui Ronald Reagan. Prof. Vl. Lefevr a precalculat pentru R. Reagan caderea URSS și a stat în spatele doctrinei Reagan și geopoliticii americane din acea perioadă. Prin aceasta se manifestă

¹ Noțiune de Parcevschii N.

² Versus Republica Dubrovnic 1358-1808, care apare și dispare simultan ca și Moldova

aspectul „*special*” al TJR., fapt ce o plasează în formatul unei arme strategice (*speciale*).

Concluzii

Modelul irenologic¹ TJR autohton intră în concurență directă cu modelul polemologic², promovat în primul rând de Rusia și paralel SUA. Totodată menționez că principiul neproliferării armelor nucleare se răsfrânge și asupra neproliferării TJR,

La etapa actuală civilizația parcurge un război psihoistoric și totodată doctrinar- strategic, în spațiul informațional global. Modelul irenologic TJR autohton apare ca o oportunitate nouă în spațiul științelor sociale nu numai ca teorie, dar și este materializat prin programul cursului „**Psihoistorie și Teoria Jocurilor Reflexive, competență și inteligență geostrategică**”. Curs pe care l-au absolvit deja în premieră trei masteranzi de la Universitatea din Vest din România.

Dacă ne referim la aspectul general al Teoriei Jocurilor Reflexive pot menționa următoarele- per ansamblu SUA și Rusia sunt două supraputeri care dețin nu numai triada armelor nucleare dar și Teoria Jocurilor Reflexive în geopolitică. Astfel TJR poate fi nominalizată ca a patra componentă strategică informațională, alături de triada nucleară strategică. Și dacă triada nucleară reprezintă „*spada*” pentru lovitura de grație apocaliptică, Teoria Jocurilor Reflexive reprezintă o tehnologie, doctrină și strategie informațională, care se aplică fără ca adversarul politic sau militar să conștientizeze aspectele invizibile, până la starea când statele- țintă acceptă binevol și irevocabil virusii informaționali injectați în spațiul social- politic și economic al statelor victimizate. Astfel s-a întâmplat cu Moldova în 1989-1992 și Ucraina în perioada 2008-2022.

Necătând la toate problemele interne de ordin politic și economic Moldova a devenit un exportator al păcii, prin participarea contingentelor militare moldovenești în circa 10 zone de conflicte militare din lume.

Referințe bibliografice:

1. Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society. Wash., 1981.
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. М., 1993.; Белл Д.; Bell D. Notes on the Post-Industrial Society // The Public Interest. 1967. No 7.
3. Вегнер Д., Уорд А. Как Интернет меняет наш мозг // В мире науки, №2. 2014. С. 98 - 102.
4. Дьяков А. В. Жан Бодрийяр: Стратегии «радикального мышления». СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2008. 357 с.

¹ Irenologie știință despre gestionarea păcii

² Știința despre război

5. Иванов Д. Общество как виртуальная реальность // Информационное общество: СПб. - М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. С. 352-427.
6. Лепский В.. Рефлексивные процессы и управление. 2006. - Т. 6. - № 1. - С. 26-37. - <http://www.reflexion.ru>.
7. Лепский В.. Рефлексивно-активные среды инновационного развития. 2010. Когито-Центр.
8. Лефевр В.. Закон саморефлексии: возможное общее объяснение трех различных психологических феноменов / В.А. Лефевр // Рефлексивные процессы и управление. 2003. - Т. 3. - № 1. - С. 64-73. - <http://www.reflexion.ru>.
9. Лефевр В.. Ментализм и бихевиоризм: слияние? / В.А. Лефевр // Рефлексивные процессы и управление. 2004. - Т. 4. - № 1. - С. 75-98. - <http://www.reflexion.ru>.
10. Лефевр В.. О самоорганизующихся и саморефлексивных системах / В.А. Лефевр // Рефлексивные процессы и управление. 2005. - Т. 5. - № 1. - С. 29-34. - <http://www.reflexion.ru>.
11. Лефевр В.. Функции быстрой рефлексии в биполярном выборе /
12. Лефевр, В.А. Алгебра совести / В.А. Лефевр. М.: Когнито-Центр, -2003.-426 с.
13. Либшер Х. Математические модели конфликтных ситуаций и понятие диалектического противоречия / Х. Либшер // Кибернетика и диалектика. М.: Наука, 1987.
14. Марченко И.. Биополе лесных экосистем / И.С. Марченко; Брянск. гос. инженер.-технол. акад., Ин-т экологии Междунар. инженер. акад. Брянск, Придесенье. 1995.188 стр.
15. Мастенбрук У. Управление конфликтными ситуациями и развитие организации / У. Мастенбрук. М.: ИНФРА-М, 1996 - 253 с.
16. Михайлов Ф.. Общественное сознание и самосознание индивида / Ф.Т. Михайлов. М.: Наука, 1990. - 222 с.
17. Павлова Е. Д. Скрытое воздействие средств массовой информации на массовое сознание как социально-философская проблема : автореф. дис. ... канд. филос. наук. М., 2004. URL: <http://cheloveknauka.com/skrytoe-vozdeystvie-sredstv-massovoy-informatsii-na-massovoe-soznanie-kak-sotsialno-filosofskaya-problema#ixzz3kCONfWWX> (data accessarii: 23.11.2022).
18. Щербакова Л.Н., Евдокимова Е.К., Савинцева С.А. «Человек информационный» как новый субъект цифровой экономики // Фундаментальные исследования. – 2019. –№11.–С.202-206;

DREPTURILE CONSUMATORILOR ÎN CADRUL COMERȚULUI ELECTRONIC

CONSUMER RIGHTS IN E-COMMERCE

CZU: 347.451.031:004:366.54

Mihaela PASCAL¹
Sergiu ZESTREA²

ABSTRACT. *E-commerce is a catalyst for innovation and productivity for the creation and development of business startups of any kind. It is directly influenced by the evolving consumer needs and technological advances. In the Republic of Moldova, e-commerce is regulated by the Law no. 284/2004 on electronic commerce, whilst the updated Civil Code pays closer attention to the relationship between the businesses and the consumer in general, putting an emphasis onto the legal regime of remote contracts and contracts concluded outside the commercial premises.*

In the named context, in this particular study, the authors addressed the deficiencies of the homogenous application of the legal rules governing the remote contracts and those concluded outside of commercial premises, in conjunction with those concluded within the commercial premises, in a practical way.

Keywords: *consumer, economic agent, e-commerce, remote contract, right of revocation, products and services*

REZUMAT. *Influențat de evoluția nevoilor consumatorilor și de progresele tehnologice, comerțul electronic a fost transformat rapid și este un catalizator pentru inovare și productivitate în inițierea și dezvoltarea afacerilor de orice tip. În Republica Moldova comerțul electronic este reglementat de Legea nr. 284/2004 privind comerțul electronic, iar Codul civil modernizat acordă o atenție sporită raporturilor între profesionist și consumator în general, și în mod special regimului juridic a contractelor la distanță și a contractelor încheiate în afara spațiilor comerciale.*

Context în care, în cadrul acestui studiu autorii au abordat carențele la aplicarea uniformă a normelor juridice care guvernează contractele la distanță și cele încheiate în afara spațiilor comerciale, coroborate cu cele încheiate în spațiile comerciale, în mod practic.

Cuvinte-cheie: *consumator, profesionist, comerț electronic, contract la distanță, drept de revocare, produse și servicii*

Începutul secolului XXI a fost marcat de o nouă eră tehnologică, o epocă a economiei digitale bazate pe implementarea și utilizarea unui complex de tehnologii digitale. Inovațiile tehnologice, întotdeauna au provocat modificări majore în stilul de viață al oamenilor și al societății, ceea ce a condus la reducerea

¹ Mihaela PASCAL, doctorandă, asistent universitar Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, ORCID: 0000-0003-2018-4495, Email: mihaelapascal2018@gmail.com

² Sergiu ZESTREA, Șef al Direcției control metrologic, Inspectoratul de Stat pentru Supravegherea Produselor Nealimentare și Protecție a Consumatorilor ORCID: 0000-0002-3854-0008, Email: zestreas@gmail.com

costurilor și a fost însoțită de schimbări semnificative în organizarea și structura comerțului internațional.

Digitalizarea are potențialul de a oferi soluții pentru multe dintre provocările cu care se confruntă cetățenii. Tehnologiile digitale schimbă atât modul în care comunică oamenii, dar și modalitatea în care aceștia trăiesc și muncesc. Situația creată de pandemia de COVID-19 a dat și Republicii Moldova un nou impuls pentru a depune eforturi în scopul accelerării tranziției tehnologice.

Soluțiile digitale contribuie la crearea de locuri de muncă, la progresul educației, la stimularea competitivității și a inovării și pot îmbunătăți viețile cetățenilor. Tehnologia digitală joacă un rol esențial în transformarea economiei și a societății. Respectiv, un sector al comerțului cu amănuntul dinamic și competitiv este important pentru consumatori, întreprinderi și, prin urmare, pentru întreaga economie a țării.

Dezvoltarea comerțului cu amănuntul prin multiple canale și estomparea frontierelor dintre comerțul offline (desfășurat în spații comerciale) și cel online (comerțul electronic) promovează concurența și stimulează inovarea în acest sector.

În Republica Moldova comerțul electronic este reglementat de Legea nr. 284/2004 privind comerțul electronic, precum și de Codul Civil.

Conform legislației, comerțul electronic reprezintă activitatea de întreprinzător desfășurată de către persoane fizice sau juridice de vânzare a bunurilor, executare a lucrărilor sau prestare a serviciilor, care este efectuată cu utilizarea comunicărilor electronice și/sau a contractelor electronice.

Totodată, contractele în comerțul electronic pot fi încheiate sub formă de contract electronic, în conformitate cu prevederile Legii nr. 91/2014 privind semnătura electronică și documentul electronic sau sub altă formă, cu utilizarea mijloacelor electronice. [3] De asemenea, față de contractele încheiate în cadrul comerțului electronic se aplică legislația civilă.

Concomitent, odată cu modificările operate în Codul civil prin Legea nr. 133 din 15.11.2018 au fost clarificate multe aspecte privind forma electronică a actului juridic, contractului. Astfel, conform art. 318 Cod civil actul juridic are formă electronică dacă se cuprinde într-un document electronic care întrunește condițiile legii. Tot în acest articol legiuitorul a identificat și tipurile semnăturii electronice care pot fi aplicate unui document electronic, gradul de protecție al fiecărui tip și valoarea juridică. Actul juridic în format electronic este asimilat cu actul juridic încheiat în formă scrisă, indiferent de tipul de semnătură utilizat care este prevăzut de lege, dacă prin acordul părților nu se prevede utilizarea unui anumit tip de semnătură, precum și în alte cazuri prevăzute de lege. La art. 319 CC RM se reglementează actul juridic încheiat prin utilizarea de mijloace electronice, astfel de fapte se reușește să rezolve cazuri întâlnite în practica de încheiere a contractelor prin mijloace electronice, în care subiectul de drept nu

utilizează semnătură electronică, inclusiv unele cazuri de procurare a produselor online sau de luare cu împrumut a mijloacelor bănești.

În acest sens legiuitorul s-a expus că actul juridic încheiat prin utilizarea oricărui mijloc electronic, pe care persoana nu l-a încheiat prin semnătură electronică prevăzută de art.318 alin.(3) Cod civil, se prezumă că consimțământul este al acelei persoane până când ea nu contestă existența lui. În același sens, legiuitorul a venit și cu o definiție nouă dată contractelor la distanță (art.1013 Cod civil), și anume: orice contract negociat sau încheiat între un profesionist și un consumator în cadrul unui sistem de vânzări sau de prestări de servicii la distanță organizat, fără prezența simultană a profesionistului și a consumatorului, cu utilizarea exclusivă a unuia sau a mai multor mijloace de comunicare la distanță, până la și în momentul în care este încheiat contractul, inclusiv orice comandă făcută de consumator care produce efecte obligatorii asupra lui. [1]

Totodată, art. 9 alin. (3) și (4) din Legea 231/2010 cu privire la comerțul interior prevede că dreptul de a efectua comerț electronic se obține din momentul înregistrării la organul înregistrării de stat a persoanei juridice sau a întreprinzătorului individual în condițiile Legii nr.220/2007 privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali. [7]

Prin urmare, magazinul on-line are la bază aceleași principii de activitate ca și un magazin fizic, însă prezentarea produselor, acceptarea ofertei și procurarea bunurilor are loc la distanță în spațiu virtual pe o platformă web.

Subiecți ai comerțului electronic pot fi persoanele fizice și juridice, inclusiv străine, indiferent de tipul de proprietate și forma de organizare juridică, iar obiecte ale comerțului electronic sînt bunurile ce pot fi înstrăinate conform prevederilor legale, lucrările și serviciile.

Potrivit art. 14 din Legea 231/2010, comerciantul are dreptul să desfășoare activitatea de comerț concomitent cu depunerea la administrația publică locală a unei notificări privind inițierea activității de comerț. Iar regulile specifice de desfășurare a comerțului cu amănuntul pe teritoriul Republicii Moldova și Nomenclatorul unităților comerciale care desfășoară comerț cu amănuntul, sunt aprobate prin HG nr. 931 din 8 decembrie 2011. Conform acestui nomenclator, magazin on-line (virtual) reprezintă pagină-web, prin intermediul căreia se efectuează publicitatea unui produs sau serviciu, se acceptă comenzile de cumpărare și care oferă utilizatorului posibilitatea de a alege modalitatea de achitare, precum și metoda de primire a mărfii. [10]

Ulterior încheierii contractului la distanță, profesionistul trebuie să transmită consumatorului confirmarea încheierii contractului, pe un suport durabil, într-un termen rezonabil din momentul încheierii contractului la distanță și cel târziu la momentul livrării bunurilor sau înainte de începerea prestării serviciului solicitat. Confirmarea respectivă trebuie să includă principalele caracteristici ale bunurilor sau serviciilor; denumirea completă sau prescurtată, numărul de identificare de stat

ale profesionistului persoană juridică ori, respectiv, numele, prenumele și numărul de identificare de stat ale profesionistului persoană fizică; adresa sediului profesionistului și datele de contact, pentru a-i permite consumatorului să ia rapid legătura cu acesta; prețul total al bunurilor sau serviciilor cu toate taxele incluse sau, modalitatea de calcul al prețului și toate costurile suplimentare de transport, de livrare, taxele poștale ori de orice altă natură sau, în cazul în care acestea nu pot fi calculate din timp în mod rezonabil; modalitățile de plată, livrare, executare, data până la care sau termenul în care profesionistul se angajează să livreze bunurile sau să presteze serviciile; condițiile, termenul și procedurile de exercitare a dreptului de revocare; durata contractului precum și alte informații prevăzute de lege.

De asemenea, în cazul contractelor de vânzare-cumpărare, consumatorul poate să-și exercite dreptul de revocare și înainte de dobândirea posesiei fizice asupra bunurilor, și nu este obligat să justifice decizia de revocare. Termenul de revocare fiind de 14 zile și începe să curgă de la data încheierii contractului. [1]

Totodată, trebuie de remarcat faptul că, Codul civil modernizat acordă o atenție sporită raporturilor între profesionist și consumator în general, precum și regimului juridic a contractelor la distanță în special. Prin urmare, poziția vulnerabilă a consumatorului a influențat puternic materia normativă vizând comerțul la distanță expusă în Codul civil modernizat, consumatorii obținând un set de drepturi noi, care nu sunt expuse în Legea 105/2003. [5]

Politica europeană în materie de protecție a consumatorilor are ca obiectiv protecția sănătății, a siguranței și a intereselor consumatorilor, în temeiul articolului 169 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene. Această politică promovează dreptul consumatorilor la informare, educare și organizare în vederea apărării intereselor lor.

În Republica Moldova, problematica drepturilor de bază ale consumatorilor a fost reglementată prin Legea nr. 105/2003 privind protecția consumatorilor, cu modificările și completările ulterioare. Deși nu este singurul organism cu atribuții în domeniu, Inspectoratul de Stat pentru Supravegherea Produselor Nealimentare și Protecție a Consumatorilor reprezintă organul de specialitate al administrației publice centrale căruia îi revine principala sarcină în ceea ce privește protecția consumatorilor, deținând în acest sens statutul de punct național de contact. [5]

Pe de altă parte, *există și unele bariere care îi împiedică pe comercianți să activeze online și pe consumatori să prefere canalele digitale*. Printre acestea se enumeră: consimțământul din partea consumatorului legat de prelucrarea datelor cu caracter personal, lipsa cardurilor bancare pentru majoritatea populației, sabotajul, departamente IT slab dezvoltate și lipsa cadrelor în acest domeniu în autoritățile publice, neîncrederea populației în sistemul bancar, necesitatea deținerii semnăturii electronice pentru realizarea unor procese, lipsa unor reglementări clare privind încheierea contractelor la distanță, lipsa pârghiilor pentru identificarea clienților pentru comerțul online etc.

În scopul facilitării interacțiunii la distanță și promovării serviciilor digitale pentru mediul de afaceri, stimulării utilizării comerțului electronic de către companii și consumatori, stimulării serviciilor poștale și de curierat, promovării și atragerii în țară a platformelor naționale și internaționale de comerț electronic, a fost aprobată Foaia de parcurs pentru impulsionearea procesului de digitizare a economiei naționale și dezvoltare a comerțului electronic. [12]

De asemenea, în proiectul Strategiei pentru o economie incluzivă, durabilă și digitală până în anul 2030 se reiterează necesitatea elaborării și implementării măsurilor de fortificare continuă a capacităților instituțiilor publice în domeniul protecției consumatorilor, conform Noii Agende Europene privind consumatorii - din perspectiva conformității și inofensivității bunurilor (în special a apei, alimentelor și medicamentelor) și serviciilor (inclusiv digitale, financiare și medicale), cu focusare pe acordarea de sprijin dedicat consumatorilor cu nevoi speciale; valorificarea oportunităților de capacitate a consumatorilor, generate de transformările legate de tranziția verde și cea digitală. [11]

Cu toate acestea, în Republica Moldova nu există o strategie de țară pentru comerțul electronic, care ar defini clar particularitățile, etapale, actorii și care ar oferi suport pentru întreprinderi, îndeosebi pentru cele mici care nu departamente sau soluții IT atât de dezvoltate.

Printre strategiile de protecție a consumatorilor se evidențiază supravegherea pieței, care are scopul de a bloca plasarea pe piață a produselor și serviciilor necorespunzătoare cerințelor prescrise sau declarate în standarde. Până la momentul actual este efectuată o delimitare clară a atribuțiilor autorităților de supraveghere a pieței în scopul excluderii dublărilor și excesului de control asupra agențiilor economice. Dar, pentru a ajusta cadrul legal privind supravegherea pieței la cerințele UE este necesară elaborarea și adoptarea unei legi privind supravegherea pieței și crearea unui mecanism de colaborare și coordonare a activității de supraveghere a pieței la nivel național între organele statale interesate.

Distinct de cele relatate supra, s-a observat carențe sau o lipsă de interpretare și aplicare uniformă în practica aplicării normelor juridice care guvernează revocarea contractelor la distanță și cele încheiate înafara spațiilor comerciale, coroborate cu cele de vânzare.

Printr-o optică juridică în ceea ce privește revocarea contractelor la distanță și cele încheiate înafara spațiilor comerciale versus cele închinat în spațiile comerciale se observă o măsură de protecție superioară în rândul celor încheiate online, lucru care deranjează economic pe cei care au sarcina de a le aplica, și anume comercianților. Trebuie de spus că noua abordare protectivă a consumatorilor în ceea ce privește contractele online este deranjantă agenților economici implicați în astfel de afaceri, crezând chiar uneori ca ele sunt împotriva acestora.

În general este o dispută între aplicarea practicii înlocuirii produsului de calitate corespunzătoare prevăzute de art. 19 al Legii nr. 105/2003 privind protecția

consumatorilor (care în esență este o revocare a contractului de vânzare cumpărare) și art. 1059 din Codul Civil.

În concret, conform prevederilor art. 19 din Legea nr. 105/2003 privind protecția consumatorilor în cazul în care lipsește un produs spre înlocuire consumatorul are dreptul să rezilieze contractul, iar vânzătorul este obligat să-i restituie contravaloarea produsului cu excepția produselor nealimentare de calitate corespunzătoare ce nu pot fi înlocuite cu un produs similar prevăzute în anexa 1 a legii.

În ceea ce privește revocarea contractelor online de asemenea există anumite excepții, care sunt reglementate de art. 1065 Cod Civil.

Așadar observăm că în cazul comerțului online lista produselor nealimentare de calitate corespunzătoare ce nu pot fi înlocuite cu un produs similar este redusă la minim, or practic dace cele mai revocate contracte sunt cele legate de produsele electrice și electronice care potrivit anexei din Legea 105/2003 privind protecția consumatorilor nu pot fi returante, spre deosebire de comerțul online care nu prevede o excepție a acestor produse în lista descrisă la art. 1065 Cod Civil.

Mai mult, deși potrivit art. 19 din Legea 105/2003 privind protecția consumatorilor, ca și în art. 1060 Cod Civil este prevăzut același termen de revocare (14 zile calendaristice), în cazul comerțului online, dacă profesionistul nu a transmis consumatorului informațiile privind dreptul de revocare conform art.1015 alin.(1) lit.h), termenul de revocare va expira la 12 luni de la sfârșitul termenului inițial de revocare stabilit în conformitate cu dispozițiile art.1054 alin.(2) și art.1060 alin.(1) Cod civil.

Așadar, fiindcă o dată cu intrarea în vigoare a Codului Civil modernizat, autoritățile nu sau îngrijit să familiarizeze mediul de afaceri suficient pentru a decide cu luciditatea riscului inițierea unei afaceri în domeniului comerțului online, ba chiar au fost prevăzute și anumite sancțiuni pentru încălcarea cerințelor de informare pentru contractele negociate în afara spațiilor comerciale și cele la distanță la art. 344 alin. (8) Cod contravențional, ultimii încercă tot mai des să aplice interpretarea Legii 105/2003 privind protecția consumatorilor versus Codul Civil, cum că prima este o lege specială și în cazul unei divergențe (*cel mai des la revocarea contractelor*) este aplicabil art. 19 din Legea 105/2003 privind protecția consumatorilor ca fiind o lege specială vehiculând chiar și judecătorii cu această terminologie. Din punct de vedere juridic nu există legi spegiale și legi generale, există norme speciale și norme generale, care pot fi contradictorii în acte de același nivel (art. 5 Legea nr. 100/2007 cu privire la actele normative), iar o interpretare ca aceasta nu este aplicabilă.

Astfel, putem spune pe bună dreptate că în cazul contractelor încheiate la distanță și cele încheiate înafara spațiilor comerciale urmează de aplicat garanțiile de protecție a consumatorilor prevăzute de art. 1059 – 1065 Cod Civil și nu cele

prevăzute de Legea nr. 105/2003 privind protecția consumatorilor, iar o clarificare a acestei divergențe ar fi prin introducerea unei norme juridice în cuprinsul Legii nr. 105/2003 privind protecția consumatorilor.

Influențat de evoluția nevoilor consumatorilor și de progresele tehnologice, comerțul electronic a fost transformat rapid și este un catalizator pentru inovație și productivitate. Comerțul electronic a devenit o realitate pentru majoritatea cetățenilor din UE, el creează atât noi oportunități, cât și noi provocări pentru sector. Motiv din care, reiterăm autorităților că trebuie să identifice măsuri stimulatorii stringente pentru impulsivarea procesului de digitalizare a țării noastre. La moment, politicile guvernamentale și regimurile de reglementare se îndreaptă în direcția corectă, însă sunt necesare eforturi suplimentare pentru o transformare mai rapidă mai încrezătoare.

De asemenea, se atestă unele constrângeri privind metodele de interacțiune la distanță dintre actorii sociali: Guvern, bussines și consumatori, întrucât deși, există cadrul legal suficient pentru realizarea unor reforme serioase, în realitate procesele și măsurile de protecție, au rămas ca inexistente, iar acest lucru împiedică consumatorii să obțină încredere deplină în protecția acestora și pe cale de consecință dezvoltarea afacerilor în acest domeniu din cauza lipsei cererii.

Referinte bibliografice:

1. Codul Civil al Republicii al Moldova. În: Monitorul Oficial al RM, 22.06.2002, nr. 82-86;
2. Codul Contravențional al Republicii al Moldova. În: Monitorul Oficial al RM, 17.03.2017, nr. 78-84;
3. Legea nr. 91 din 27.06.2014 privind semnătura electronică și documentul electronic. În: Monitorul Oficial al RM, 04.07.2014, nr. 174-177;
4. Legea nr. 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative. În: Monitorul Oficial al RM, 12.01.2018, nr. 7-17;
5. Legea nr. 105 din 13.03.2003 privind protecția consumatorilor. În: Monitorul Oficial al RM, 27.06.2003, nr. 126-131;
6. Legea nr. 157 din 18.07.2014 despre încheierea și executarea contractelor la distanță privind serviciile financiare de consum: În: Monitorul Oficial al RM, 22.08.2014, nr. 249-255;
7. Legea nr. 231 din 23.09.2010 cu privire la comerțul interior. În: Monitorul Oficial al RM, 01.10.2021, nr. 230-237;
8. Legea nr. 284 din 22.07.2004 privind comerțul electronic. În: Monitorul Oficial al RM, 09.02.2018, nr. 40-47;
9. Legea nr. 845 din 03.01.1992 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi. Monitorul Parlamentului nr. 2 din 28.02.1994;
10. Hotărârea de Guvern nr. 931 din 08.12.2011 cu privire la desfășurarea

comerțului cu amănuntul. În: Monitorul Oficial al RM, 16.12.2011, nr. 222-226;

11. Conceptul Strategiei pentru o economie incluzivă, durabilă și digitală până în anul 2030, <https://cancelaria.gov.md/ro/content/cu-privire-la-aprobarea-strategiei-pentru-o-economiei-incluziva-durabila-si-digitala-pana>, accesat la 24.12.2022
12. Foaia de parcurs pentru impulsionearea procesului de digitizare a economiei naționale și dezvoltare a comerțului electronic, https://me.gov.md/sites/default/files/foia_de_parcurs.pdf, accesat la 24.12.2022

APLICABILITATEA PRINCIPIULUI TRANSPARENȚEI ÎN ACHIZIȚIILE PUBLICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

CZU: 351.712:336.25:659.1(478)

Oxana POSTOLACHI¹
Teodor CÂRNAȚ²

ABSTRACT. *A democratic society must adhere to the ideal of openness, as both human rights and democracy can only be practiced in transparent circumstances. Transparency is a complicated phenomenon whose development has been influenced by a number of natural political, economic, social and cultural variables. It grew with the spread of democracy in the second half of the 20th century, with the adoption of the first international declarations and agreements guaranteeing human rights.*

Keywords: *principle, transparency, public procurement, procedure, announcement, award, publicity.*

Principiul transparenței se referă la contabilizarea completă și onestă a tuturor faptelor, informațiilor și contextului esențial pentru asigurarea unui proces decizional informat și echitabil. În practică, principiul transparenței se aplică și intențiilor și comportamentului liderilor, organizatorilor și facilitatorilor, inclusiv dacă încurajează sau suprimă criticile și punctele de vedere divergente și dacă împărtășesc sau ascund informații nemăgulitoare și conflicte de interese.

Conceptul de transparență își are începutul în Declarația Universală a Drepturilor Omului. [1] Astfel, în art. 19 al declarației, este stipulat că: „Orice persoană are dreptul la libertatea opiniei și a expresiei, acest drept include libertatea de a susține opinii fără nicio interferență și de a căuta, primi și răspândi informații și idei prin orice mijloc, indiferent de frontiere”.

Totodată, art. 21 stabilește: „Orice persoană are dreptul de a lua parte la conducerea treburilor publice ale țării sale, fie direct, fie prin reprezentanții liberi aleși. Orice persoană are dreptul la acces egal la funcțiile publice din țara sa.”

O societate democratică trebuie să adere la idealul deschiderii, deoarece atât drepturile omului, cât și democrația pot fi practicate numai în circumstanțe transparente. Transparența este un fenomen complicat a cărui dezvoltare a fost influențată de o serie de variabile naturale politice, economice, sociale și culturale. El a crescut odată cu răspândirea democrației în a doua jumătate a secolului XX, odată cu adoptarea primelor declarații și acorduri internaționale de garantare a drepturilor omului.

¹ Oxana Postolachi, doctorand, e-mail, postolachivoxana@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3178-8748, Universitatea de Stat din Moldova,

² Teodor Cârnaț, doctor habilitat, profesor universitar, e-mail: carnateo@yahoo.co.uk, Universitatea de Stat din Moldova

În literatura de specialitate se cunosc patru perioade de dezvoltare a principiului transparenței:

- 1) Europa medievală timpurie;
- 2) Europa medievală târzie;
- 3) sfârșitul secolului XVIII – mijlocul secolului XIX și
- 4) secolul XX până în prezent.

Însă, ideile de bază referitoare la acest principiu le găsim în Grecia, unde cetățenii aveau dreptul de a participa la viața politică, la guvernare și la procesul decizional. [2, p.10]

Dicționarul Explicativ al Limbii Române [3] definește termenul transparență drept proprietate a unor corpuri sau a unor medii de a fi transparente, prin care se poate vedea limpede conturul și detaliile obiectelor aflate în partea opusă.

Transparența în sens juridic se referă la condițiile care permit accesul public nerestricționat la operațiunile și procedurile guvernamentale.

Conceptul de transparență este uneori descris ca o metodă de funcționare, un principiu al organelor de conducere sau al liderilor care își fac întreaga activitate vizibilă pentru tot publicul.

Din definițiile expuse putem deduce următoarele elemente ale transparenței:

- dreptul cetățenilor de a avea acces la informația publică;
- dreptul cetățenilor de a participa la procesul decizional;
- informația publică (care prezintă interes pentru cetățeni și trebuie să fie accesibilă, obiectivă, veridică și completă);
- transparența – mod de lucru al tuturor autorităților publice sau instituții publice de a face publică activitatea lor.

Articolul 34 din Constituția Republicii Moldova [4] prevede că nu poate fi îngrădit dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public. Autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal, iar mijloacele de informare publică, de stat sau private sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice. Mijloacele de informare publică nu sunt supuse cenzurii.

Din punct de vedere istoric, principiul transparenței a venit ca o alternativă pentru antagonistul său – principiul secretului de stat și tainei administrative. Acest lucru a fost posibil doar prin impunerea unor exigențe noi pentru sistemul administrativ:

- argumentarea juridică, științifică și morală a actelor administrative;
- accesul liber la informație cu privire la unele probleme de interes public;
- asigurarea transparenței în gestionarea a bunului public, a proprietății publice, a banului public și asigurarea participării active și directe a cetățeanului la procesul decizional cu privire la treburile locale.

O altă trăsătură a transparenței în administrația publică ține de asigurarea controlului extern de către societatea civilă care duce la depistarea unor abuzuri admise de către reprezentanții din administrația publică, care sunt constatate în urma unei administrări proaste sau în urma actelor de corupție. [5]

Transparența decizională este elementul-cheie în administrarea chestiunilor publice. Aceasta asigură accesul la informația de interes public, permițând controlul permanent al activității autorităților publice de către cetățeni, în virtutea dreptului de a participa la procesul decizional în interesul întregii societăți pentru edificarea unui stat de drept și democratic.

Republica Moldova este una din puținele țări din lume care dispune de un act normativ special în domeniul informării, consultării și participării cetățenești. Este vorba de Legea privind transparența în procesul decizional nr.239-XVI, adoptată la 13.11.2008 și intrată în vigoare în martie 2009. [6]

Principiul transparenței în procesul decizional este reglementat de Legea nr. 982 din 11.05.2000 privind accesul la informație, [7] adoptată de către Parlamentul Republicii Moldova în scopul de a crea un cadru normativ general al accesului la informațiile oficiale pentru eficientizarea procesului de informare a populației și a controlului efectuat de către cetățeni asupra activității autorităților publice și a instituțiilor publice.

În Legea nr.100 din 22.12.2017 privind actele normative [8] se specifică că asigurarea transparenței, publicității și accesibilității sunt principiile fundamentale ce stau la baza elaborării și adoptării a unui proiect de act normativ.

Regulamentul cu privire la paginile oficiale ale autorităților administrației publice în rețeaua Internet, adoptat prin intermediul Hotărârii de Guvern nr. 188 din 03-04-2012 privind paginile oficiale ale autorităților administrației publice în rețeaua Internet, [9] elucidează interpretarea noțiunii de pagină-web-oficială a unei autorități publice.

Hotărârea Parlamentului nr. 373 din 29-12-2005 pentru aprobarea Concepției privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă, Legea nr. 436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală și actul normativ de bază, în materia principiului transparenței în procesul decizional este Legea nr. 239 din 13.11.2008 privind transparența în procesul decizional.

Absența acestui principiu, combinată cu alte probleme politice și administrative, face ca societatea să aibă puțină încredere în capacitatea politicienilor și conducătorilor, ceea ce duce la o nerespectare a moralității.

Deoarece regulile și reglementările au fost create după consultarea tuturor părților implicate, ar exista mai multă încredere în ele dacă principiul transparenței ar fi pus efectiv în practică. Transparența servește și ca instrument de evaluare a performanței administrației publice locale și de prevenire a comportamentelor care pun în pericol integritatea publică.

Achizițiile publice reprezintă suma tuturor proceselor de planificare, stabilire a priorităților, organizare, publicitate și de proceduri, în vederea realizării de cumpărări de către organizațiile care sunt finanțate total sau parțial de bugete publice.

Art. 7 din Legea nr. 131 din 3 iulie 2015 [10] privind achizițiile publice prevede principiile de reglementare a relațiilor privind achizițiile publice

Reglementarea relațiilor privind achizițiile publice se efectuează în baza următoarelor principii:

- utilizarea eficientă a banilor publici și minimizarea riscurilor autorităților contractante;
- transparența achizițiilor publice;
- asigurarea concurenței și combaterea practicilor anticoncurențiale în domeniul achizițiilor publice;
- protecția mediului și promovarea unei dezvoltări durabile prin intermediul achizițiilor publice;
- menținerea ordinii publice, bunelor moravuri și siguranței publice, ocrotirea sănătății, protejarea vieții oamenilor, florei și faunei;
- liberalizarea și extinderea comerțului internațional;
- libera circulație a mărfurilor, libertatea de stabilire și de prestare a serviciilor;
- tratament egal, imparțialitate, nediscriminare în privința tuturor ofertanților și operatorilor economici;
- proporționalitate;
- recunoaștere reciprocă;
- asumarea răspunderii în cadrul procedurilor de achiziție publică.

Aplicabilitatea principiului *transparenței* în procesul de achiziții publice este indispensabilă pentru respectarea normelor legale cât și morale în desfășurarea procedurii de achiziție publică. Transparența față de părțile implicate în cadrul procedurii, cât și față de cetățeni este crucială, minimizează factorul corupției în domeniu, crește încrederea populației în organele și autoritățile statului, și demonstrează modul în care se cheltuie banii publici.

Conform cadrului normativ în vigoare în cadrul procedurii de achiziție, autoritatea contractantă este obligată să publice în Buletinul achizițiilor publice un anunț de intenție privind achizițiile publice preconizate. Autoritatea contractantă are obligația de a include în anunț cel puțin informațiile cuprinse în anexa nr. 3 din Legea nr. 131 din 3 iulie 2015 și, dacă este necesar, alte informații considerate utile de către aceasta.

Art.28 din legea sus menționată prevede că: „anunțul de intenție va fi publicat în mod separat pentru fiecare procedură de achiziție, în cel mult 30 de zile de la data aprobării bugetului propriu al autorității contractante respective.

Pentru contractele a căror valoare estimată pentru bunuri și servicii este mai mică de 800000 de lei, iar pentru lucrări este mai mică de 2000000 de lei, publicarea anunțului de intenție nu este obligatorie. Publicarea anunțului de intenție nu obligă autoritatea contractantă să efectueze achiziția publică respectivă. ”

Autoritatea contractantă este obligată să publice în Buletinul achizițiilor publice și pe pagina web a Agenției Achiziții Publice anunțul de participare în toate cazurile prevăzute de prezenta lege, conform procedurii de achiziție aplicate.

Anunțul de participare va fi publicat în limba de stat și, după caz, în una din limbile de circulație internațională. În particular, pentru fiecare achiziție publică a cărei valoare estimativă este egală sau mai mare de pragurile prevăzute la art. 2 alin. (3), din Legea nr. 131 din 3 iulie 2015, a autoritatea contractantă publică un anunț sumar în Buletinul achizițiilor publice în una din limbile oficiale ale Organizației Mondiale a Comerțului (engleză, franceză, spaniolă), care va conține cel puțin următoarele informații:

- obiectul achiziției publice;
- data-limită pentru depunerea ofertelor sau, după caz, orice dată-limită pentru depunerea cererilor de participare la achiziție;
- adresa și modul în care poate fi accesată documentația de atribuire.

În scopul asigurării unei transparențe maxime, autoritatea contractantă are dreptul de a publica anunțul de participare și în alte mijloace de informare în masă, naționale sau internaționale, dar numai după publicarea anunțului respectiv în Buletinul achizițiilor publice și pe pagina web a Agenției Achiziții Publice. Anunțul publicat și în alte mijloace de informare locale, naționale sau internaționale va face trimitere la Buletinul achizițiilor publice în care a fost publicat inițial anunțul și nu va conține alte informații decât cele publicate în buletinul respectiv.

Pct. 6 și 7 din Legea nr. 131 din 3 iulie 2015 prevede că: „anunțul de participare va fi publicat în termene care să ofere tuturor operatorilor economici interesați, fără nicio discriminare, posibilități reale de participare la procedurile de atribuire a contractului de achiziții publice.

Dacă după publicarea anunțului de participare, dar înainte de expirarea termenului-limită de depunere a ofertelor, apare necesitatea de corectare a acestuia, anunțul corectat va fi publicat în aceleași mijloace de informare în masă și va avea aceeași valoare ca și anunțul original. În acest caz, autoritatea contractantă va prelungi termenul de depunere a ofertelor pentru a permite potențialilor oferanți să efectueze modificările necesare. În cazul în care, indiferent de motiv, caietul de sarcini și documentele sau informațiile suplimentare, deși solicitate în timp util, nu au fost furnizate sau au fost furnizate incomplet în termenele stabilite de prezenta lege ori în cazul în care ofertele nu pot fi formulate decât în urma unei vizite la fața locului sau după consultarea pe loc a unor documente anexate la caietul de sarcini, autoritatea contractantă va prelungi termenul de depunere

a ofertelor astfel încât toți operatorii economici interesați să poată avea acces la toate informațiile necesare pentru formularea ofertelor.”

Art. 30 prevede obligativitatea anunțului de atribuire: „Autoritatea contractantă are obligația de a transmite spre publicare în Buletinul achizițiilor publice un anunț de atribuire nu mai târziu de 30 de zile de la data la care va remite informația cu privire la:

- finalizarea procedurii de achiziție publică – licitație deschisă, licitație restrânsă, dialog competitiv, negociere cu/fără publicarea prealabilă a unui anunț de participare, cerere a ofertelor de prețuri – prin atribuirea contractului de achiziții publice sau prin încheierea acordului-cadru;
- finalizarea unui concurs de soluții prin stabilirea concurentului câștigător;
- atribuirea unui contract de achiziții publice printr-un sistem dinamic de achiziție.

Autoritatea contractantă are obligația de a informa operatorii economici implicați în procedura de atribuire despre deciziile referitoare la rezultatul selecției, la rezultatul procedurii de atribuire a contractului de achiziții publice sau de încheiere a acordului-cadru, la admiterea într-un sistem dinamic de achiziție, la rezultatul concursului de soluții ori, după caz, la anularea procedurii de atribuire și eventuala inițiere ulterioară a unei noi proceduri, în scris și cât mai curând posibil, dar nu mai târziu de 3 zile lucrătoare de la emiterea acestora.

Comunicarea prin care se realizează informarea prevăzută la alin. (1) din Legea nr. 131 din 3 iulie 2015, este transmisă prin mijloace electronice la adresele indicate de către ofertanți în ofertele acestora. În toate cazurile, acest fapt este înregistrat.

Pentru a asigura transparența, autoritățile contractante au obligația de a permite accesul persoanelor interesate la informațiile cuprinse în dosarul achiziției publice, după finalizarea procedurii de atribuire, cu respectarea prevederilor legale referitoare la liberul acces la informațiile de interes public.

Accesul persoanelor la aceste informații se realizează cu respectarea termenelor și procedurilor prevăzute de reglementările legale privind liberul acces la informațiile de interes public și nu poate fi restricționat decât în măsura în care aceste informații sunt confidențiale, clasificate sau protejate de un drept de proprietate intelectuală, potrivit legii. Se poate observa că legiuitorul instituie o excepție de la caracterul public al documentelor ce fac parte din dosarul achiziției publice, respectiv situația în care aceste informații sunt confidențiale, clasificate sau protejate de un drept de proprietate intelectuală, potrivit legii.

Deși principiul transparenței și caracterul public al dosarului achiziției publice sunt unanim recunoscute atât la nivelul acquisului comunitar cât și la nivelul legislației statelor membre, trebuie admis că oferta, în ansamblul său, reprezintă un produs intelectual, ea putând să ofere informații cu privire la situația econo-

mică a ofertantului, capacitate sa financiară și tehnică, rezultând deci necesitatea firească de a proteja, în limitele legii, acele informații care ar putea prejudicia interesele comerciale ale operatorilor economici implicați în procedurile de atribuire a contractelor de achiziție publică.

În acest sens, la nivelul legislației naționale există o serie de dispoziții care reglementează protecția anumitor informații cuprinse la nivelul ofertelor, în măsura în care divulgarea unor asemenea informații ar prejudicia interesele operatorilor economici.

Odată cu semnarea Acordului de Asociere cu UE, în Republica Moldova a demarat procesul de reformare a sistemului de achiziții publice. În pofida acestor eforturi, țara noastră încă rămâne în urmă la capitolul ajustării la cele mai bune practici în comparație cu țările din regiune.

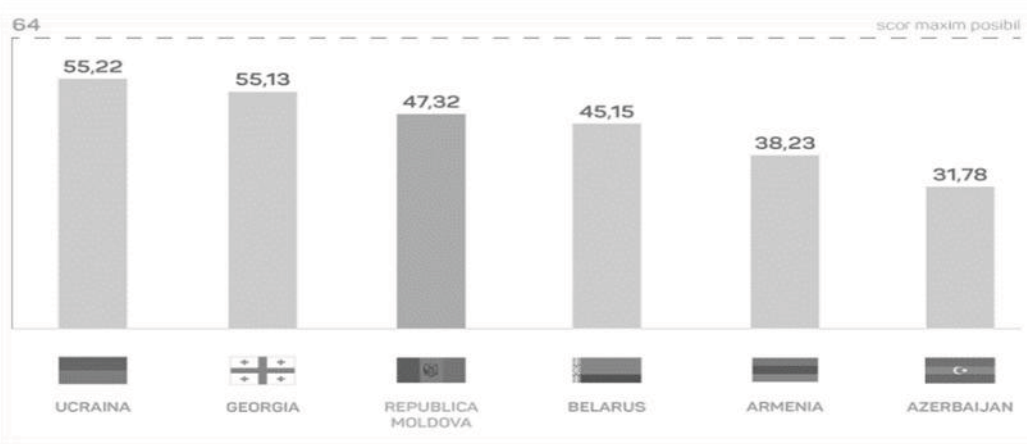

Fig.1. Clasamentul transparenței achizițiilor publice a țărilor din Parteneriatul Estic, 2022 [11]

Piețele de achiziții publice transparente prezintă un nivel ridicat de deschidere și un potențial de concurență ridicată, ceea ce înseamnă că societățile care obțin ofertele sunt cele care propun cel mai bun produs, oferă cel mai bun preț și permit obținerea celor mai bune rezultate. Tipul de proceduri utilizate constituie un element-cheie care indică gradul de transparență. Atunci când se utilizează proceduri deschise, există șanse mai mari ca transparența și concurența să fie ridicate.

În schimb, atunci când se recurge la o procedură negociată fără publicare, nivelurile de transparență și concurență riscă să fie mult mai scăzute.

Asigurarea transparenței procedurilor de achiziție publică se efectuează prin mai multe mijloace:

- prin publicarea pe pagina oficială WEB – www.tender.gov.md;
- prin editarea Buletinului Achizițiilor Publice (BAP);

- prin publicarea listei contractelor de achiziții publice pe pagina-web “date.gov.md”;

- prin intermediul Sistemului Informațional Automatizat ”Registrului de Stat al Achizițiilor Publice” Mtender;

- prin desfășurarea întrunirilor, meselor rotunde, atelierelor de lucru.

Pe pagina web www.tender.gov.md se publică:

- lista documentelor în examinare;

- lista de interdicție a operatorilor economici;

- lista întrebărilor frecvente cu răspunsurile corespunzătoare;

- lista celor mai frecvente greșeli ale autorităților contractante;

- rapoartele analitice;

- actele normative în domeniul achizițiilor publice;

- modele de documente, modele de cereri și formulare cu posibilitatea de a fi descărcate;

- contracte atribuite;

- comunicate;

- alte documente stabilite de legislație acceptate spre examinare, precum și instrucțiunile privind completarea lor și alte informații relevante.

Întru asigurarea implementării cu succes a prevederilor Legii nr.131 din 03.07.2015 privind achizițiile publice, în BAP se publică:

- anunțurile de intenție;

- anunțurile de participare la proceduri de achiziții publice și anunțuri de modificare ale acestora;

- anunțurile de atribuire ale contractelor și anunțuri de modificare ale acestora;

- dările de seamă privind desfășurarea procedurilor de achiziții publice;

- altă informație utilă.

Agenția Achiziții Publice publică zilnic lista contractelor atribuite pe pagina web www.tender.gov.md cu câmpurile privind:

- tipul contractului;

- nr. documentului;

- data documentului;

- IDNO și denumirea operatorului economic; denumirea autorității contractante;

- nr. procedurii;

- nr. de intrare a documentului;

- data de intrare a documentului;

- tipul procedurii;

- obiectul achiziției;

- cod CPV;

- nr. de participanți;

- suma contractului.

În scopul realizării prevederilor Legii nr. 131 din 3 iulie 2015 privind achizițiile publice, cu modificările și completările ulterioare, și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr. 1332 din 14 decembrie 2016, precum și în vederea implementării unui sistem electronic eficient și transparent de realizare, evidență și control al achizițiilor publice în Republica Moldova a fost aprobat Conceptul tehnic al Sistemului informațional automatizat „Registrul de stat al achizițiilor publice” (MTender) prin Hotărârea Guvernului nr. 705 din 11.07.2018 și Regulamentul privind modul de ținere a Registrului de stat al achizițiilor publice format de Sistemul informațional automatizat „Registrul de stat al achizițiilor publice” (MTender) prin Hotărârea Guvernului nr.986 din 10.10.2018.

Sistemul Informațional Automatizat „Registrul de Stat al achizițiilor publice” (MTender) începând cu luna octombrie 2018, a devenit un instrument obligatoriu pentru toate autoritățile contractante în procesul de inițiere și desfășurare a procedurilor de achiziții publice. Actualmente, Sistemul „MTender” este lansat și utilizat în regim de exploatare experimentală și nu a fost predat în exploatare de producție, motiv pentru care nu au fost dezvoltate instrumente de extragere a datelor statistice. Respectiv, Agenția dispune doar de datele extrase din dările de seamă transmise spre procesare de către autoritățile contractante.

Prin intermediul SIA „Registrul de stat al achizițiilor publice” (MTender) autoritățile contractante pot desfășura doar două tipuri de proceduri de achiziții publice (din 8 tipuri de proceduri stabilite de Legea 131/2015):

- Licitație deschisă;
- Cererea ofertelor de prețuri. Sistemul „MTender” oferă un instrument dedicat modalității speciale de atribuire a contractelor de achiziții publice, precum ar fi licitația electronică.

Deci, una din direcții este creșterea transparenței, a integrității și a calității datelor; Achizițiile publice electronice reprezintă o modalitate de sporire a transparenței și a eficienței procedurilor de achiziții publice. Acestea sunt puse în aplicare în mod treptat în statele membre. Totuși, calitatea serviciilor de achiziții publice electronice introduse lasă încă de dorit.

În continuare vom analiza practica judiciară pentru a vedea cum se aplică în practică principiul transparenței. CSJ, dosarul nr. 3ra-210/17 [12] examinând chestiunea cu privire la admisibilitatea recursului declarat de asociația obștească „Asociația pentru Guvernare Eficientă și Responsabilă”, în pricina civilă la cererea de chemare în judecată depusă de asociația obștească „Asociația pentru Guvernare Eficientă și Responsabilă” împotriva Cancelariei de Stat cu privire la recunoașterea încălcării dreptului de acces la informație, obligarea oferirii accesului la dosarele de achiziții publice și compensarea cheltuielilor de judecată.

Cancelaria de Stat nu a oferit acces la dosarele de achiziții publice, limitând neîntemeiat accesul la informația de interes public, fiindu-i încălcat dreptul constituțional de acces la informația de interes public.

Prin răspunsul din 29 decembrie 2015 Cancelaria de Stat a indicat că poate prezenta doar informația prevăzută la art. 70 alin. (1) lit. a) și b) Legea cu privire la achizițiile publice nr. 96-XVI din 13 aprilie 2007 și a prezentat un tabel cu privire la 2 procedurile indicate, în care se conțin informații despre denumirea serviciilor, denumirea operatorului economic, numărul contractului de achiziție și suma contractului de achiziție.

În baza prevederilor Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, Constituției Republicii Moldova, Legii privind accesul la informație nr. 982-XIV din 11 mai 2000, care garantează neîngrădit accesul la informațiile de interes public, a solicitat acces la dosarele de achiziții publice pentru procedurile indicate. Cererea cu privire la acces la informație are la bază interesul public privind corectitudinea utilizării de către instituțiile guvernamentale a fondurilor și resurselor publice.

În cadrul proiectului este desfășurată o campanie de monitorizare a procesului de achiziție, unde se urmărește:

- informația disponibilă privind achizițiile publice, pentru a observa dacă informația respectivă este prezentată în mod corespunzător și timpul stabilit;
- relevanța și caracterul adecvat al achizițiilor prin compararea cu planurile locale de dezvoltare strategică;
- obiectivitatea și transparența achizițiilor prin analiza informației despre achiziții disponibilă în Buletinul achizițiilor publice, informației obținute de la autoritățile contractante;
- corectitudinea și eficiența achizițiilor publice prin monitorizarea implementării contractelor atribuite. O rețea de jurnaliști urma să efectueze investigații cu scopul de depista potențialele cazuri de fraude sau nereguli în procesul de achiziții.

În baza informațiilor obținute urmau să fie elaborate recomandări în vederea îmbunătățirii procesului de achiziții publice. Transparența, eficiența, legalitatea și oportunitatea achizițiilor publice intrând în sfera interesului public și a cetățeanului interesat de modalitatea de cheltuire a banilor bugetului public a ieșit de sub protecția parafei de „confidențialitate” sau „acces restricționat” și urmează a fi supusă unei radiografii publice.

Restrângerea dreptului de acces liber la informațiile oficiale poate avea loc doar dacă sunt întrunite următoarele exigențe în privința acestei restrângeri, denumită „regula triplului test”: limitarea este prevăzută de lege, protejează un interes legitim, să fie necesară într-o societate democratică.

Cere asociația obștească „Asociația pentru Guvernare Eficientă și Responsabilă” recunoașterea încălcării de către Cancelaria de Stat a dreptului de 3 acces

la informații prin neoferirea accesului la informația privind procedurile de achiziții publice, obligarea Cancelariei de Stat să ofere acces la dosarele de achiziții publice

CSJ a respins recursul deoarece Asociația obștească „Asociația pentru Guvernare Eficientă și Responsabilă” în cererea de recurs temeiuri prevăzute la art. 432 alin. (2), (3) și (4) Codul de procedură civilă nu a invocat.

În esență, întrebarea care ne interesează este dacă a fost sau nu încălcat principiul transparenței, cum observăm părțile au opinii contrare, ambele justificate.

Concluzii

Definită ca fiind un principiu fundamental în procesul achizițiilor publice, *transparența* constituie un veritabil instrument de control, o garanție a utilizării eficiente și legale a resurselor financiare ale autorităților contractante, reprezentând o condiție esențială pentru integritate și prevenirea corupției în domeniul achizițiilor publice. Aplicarea principiului transparenței vine în sprijinul consolidării procesului de achiziție publică, asigurând credibilizarea publică a acestui proces.

Referințe bibliografice:

1. Declarația Universală a Drepturilor Omului [citat 06. 11. 2022]. Disponibil: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf
2. Cârnaț T., Chiveri G. Aspecte conceptuale privind principiul transparenței. În: Revista Națională de Drept Nr. 10-12, 2009 , p.10.
3. Dicționarul explicativ al limbi române [citat 10. 11. 2022]. Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/transparen%C8%9B%C4%83>
4. Constituția RM, Publicat : 29-03-2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140, [citat 10. 11. 2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro
5. Socolan P. Aplicabilitatea principiului transparenței în cadrul autorităților publice locale de nivelul II din Republica Moldova. În: Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova. Lucrări studentești, ediția 2021 [citat 10. 11. 2022]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/226-230_21.pdf
6. Juc V. Aplicabilitatea principiului transparenței în procesul decizional în cadrul autorităților administrației publice locale [citat 15. 11. 2022]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/325-327_5.pdf
7. Legea nr. 982 din 11.05.2000 privind accesul la informație, [citat 10. 11. 2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=108552&lang=ro

8. Legea nr.100 din 22.12.2017 privind actele normative [citat 14. 11. 2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105607&lang=ro
9. Hotărârea de Guvern nr. 188 din 03-04-2012 privind paginile oficiale ale autorităților administrației publice în rețeaua Internet [citat 08. 11. 2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=103186&lang=ro
10. Legea nr. 131 din 3 iulie 2015 [citat 10. 11. 2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113104&lang=ro
11. Transparența achizițiilor publice din Republica Moldova [citat 10. 11. 2022]. Disponibil: <http://www.budgetstories.md/transparența-achizițiilor-publice-din-republica-moldova/>
12. Practica CSJ [citat 13. 11. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=35094

DISCRIMINAREA PE CRITERII LINGVISTICE

DISCRIMINATION BASED ON LINGUISTIC CRITERIA

CZU: 342.722/.731:316.647.82

Mihaela SĂFTOIU¹

ABSTRACT. *In any state configuration in which diversity is not accepted and equality of rights is not effectively respected and the protection measures taken by the State for the expression and development of specific identity are not effective, the phenomenon of discrimination occurs, which, in addition to the political factors involved in its emergence and development, also has psychological, social and historical factors, being a complex phenomenon. Discrimination is the different treatment of a person in connection with his or her recognition or exercise of rights because he has a characteristic or is perceived to have a specific characteristic, which may be the criterion of race, colour, nationality, ethnic origin, language, religion or belief, sex, age, disability, political opinion or membership, sexual orientation or any other similar criterion. Discrimination on the basis of language is a form of discrimination based on differences in spoken or written language, and the establishment of the minority language in a state is a first step in its analysis. Linguistic discrimination is one of the most serious forms of discrimination because it refers to the very element that connects, develops and perpetuates human communities and separates us from the animal kingdom – articulated speech.*

Keywords: *linguistic discrimination, equal rights, non-discrimination, equal treatment, minority language*

Introducere

În domeniul dreptului, egalitatea reprezintă unul dintre cele mai complexe principii ale dreptului pozitiv, o noțiune ce oglindește dorința fiecărui subiect de drept de a fi tratat corespunzător.

Prin discriminare se înțelege “*tratamentul diferit aplicat unei persoane (sau unui grup de persoane), în legătură cu recunoașterea sau exercitarea drepturilor de către aceasta, din cauză că are o caracteristică sau este percepută că are o caracteristică specifică, care poate fi criteriul de rasă, culoare, naționalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vârstă, dizabilitate, opinie sau apartenență politică, orientare sexuală sau orice alt criteriu similar*” [1, p. 9].

În opinia prof. Teodor Cârnaț, discriminarea “*înseamnă tratarea inegală, defavorizată a indivizilor, a categoriilor de indivizi sau a grupurilor umane, în raport cu diverse criterii, cum ar fi apartenența etnică, rasială, religioasă etc.*” [2, p. 67].

La baza conceptului de discriminare se află principiul egalității transpus în dezideratul, realizabil uneori, alteori nerealizabil, ca toate ființele umane să fie tratate echidistant, cu respectarea demnității și unicității lor.

¹ Mihaela Săftoiu, doctorand în cadrul Școlii doctorale, științe juridice USM, e-mail: miha_sft@yahoo.com

Un alt aspect esențial ce derivă din discriminare constă în modul în care este privită diversitatea umană, nu ca sursă de bogăție culturală și spirituală, ci drept complex de inferioritate, respectiv de superioritate.

Dintre tipurile de discriminare, discriminarea pe criterii lingvistice face obiectul acestui studiu.

Reglementări naționale și internaționale

Articolul 4 din Constituția României prevede la alineatul second că *“România este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de ... limbă ...”* [3, p. 14]. Iar articolul 6 alin. 1 prevede: *“Statul recunoaște și garantează persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase”* [3, p. 14]. Constituția României prevede în articolul 16 alin. 1 că *“cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări”* [3, p. 16]. De asemenea, prevede în articolul 6 alin. 2 că *“măsurile de protecție luate de stat pentru păstrarea, dezvoltarea, și exprimarea identității persoanelor aparținând minorităților naționale trebuie să fie conforme cu principiile de egalitate și de nediscriminare în raport cu ceilalți cetățeni români”* [3, p. 14].

Articolul 10 din Constituția Republicii Moldova prevede că *“statul recunoaște și garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor ... lingvistice ... ”* [4,], iar articolul 13 prevede că *“limba de stat a Republicii Moldova este limba moldovenească ... ”* [4] iar *“statul recunoaște și protejează dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la funcționarea limbii ruse și a altor limbi vorbite pe teritoriul țării”* [4].

Prof Alexandru Arseni făcând referire la art. 16 alin 2 din Constituția Republicii Moldova care prevede că *“toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de (...) limbă (...)”* [5, p. 278] conchide că această egalitate nu este una *“ipotetică, abstract, demografică și speculativă, ci una reală, efectivă (...)standardizată”* [5, p. 279].

În Declarația Universală a Drepturilor Omului, la articolul 1 se prevede că *„toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi”* [6]. La articolul 2 se arată că fiecare ființă umană se poate prevala de toate drepturile și de toate libertățile, fără nicio deosebire *„de (...) limbă”* [6].

În Pactul Internațional cu Privire la Drepturile Civile și Politice, la articolul 2 se arată că statele părți *“se angajează să respecte și să garanteze tuturor indivizilor care se găsesc pe teritoriul lor (...) drepturile recunoscute, fără nicio deosebire, în special de (...) limbă (...)”* [7]. Pactul prevede expres diferența de natură lingvistică, în teza finală a articolului menționat mai sus și, de asemenea, se face trimitere la deosebirile întemeiate pe orice altă împrejurare, astfel încât enumerarea criteriilor distinctive pentru indivizi din cuprinsul articolului nu este

limitativă ci exemplificativă. Ulterior, în articolul 26, se arată că *“toate persoanele sunt egale în fața legii și au, fără discriminare, dreptul la o ocrotire egală din partea legii”* [7].

Convenția Europeană a Drepturilor Omului prevede la articolul 14 interzicerea discriminării, stipulând că *“exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de prezenta convenție trebuie să fie asigurată fără nicio deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație”* [3, p. 84].

În articolul 22 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene se prevede că *“Uniunea respect diversitatea (...) lingvistică”* [8, p. 274].

Pavel Nicolae, tratând conceptul de nediscriminare în Monografia *Egalitatea în drepturi a cetățenilor și nediscriminarea*, face trimiteri, printre altele, la doctrine religioase care proclamă egalitatea și fraternitatea indiferent de deosebirile lingvistice. Astfel remarcă acesta, *“diversitatea limbilor și a culorilor printre oameni, Coranul o pune în legătură directă cu diversitatea culorilor din natură, acestea fiind manifestări ale atotputerniciei divine”* [9, p. 78].

Condiții ale discriminării

Pentru a interveni discriminarea, trebuie îndeplinite patru condiții, în mod cumulativ, astfel:

1. Existența unui tratament diferit aplicat unei alte persoane și aprecierea acestui tratament prin compararea sa cu tratamentul aplicat unei alte persoane aflate în situație similară. Discriminarea intervine și dacă tratamentul este similar aplicat unei persoane care se află într-o situație diferită și căreia ar trebui să i se aplice un tratament diferit.

2. Tratamentul diferit sau similar este aplicat în baza unor caracteristici specifice, care fie sunt prevăzute expres de lege, fie pot fi criterii suplimentare distinctive.

3. Inexistența unei justificări rezonabile și obiective pentru aplicarea unui tratament diferențiator sau similar.

Tipuri de discriminare lingvistică

Pentru a clasifica tipurile de discriminare lingvistică este absolut necesar să ne ocupăm cu prioritate de tipurile de discriminare, întrucât discriminarea lingvistică este o subcategorie a discriminării.

Astfel, discriminarea îmbracă următoarele forme:

a. Discriminare unică și discriminare multiplă

Discriminarea unică intervine atunci când victima discriminării este discriminată pe baza unui singur criteriu, iar în cazul celei multiple, discriminarea are

la bază mai multe criterii, de exemplu, discriminarea pe criterii lingvistice poate fi alăturată discriminării pe criterii etnice.

b. În funcție de criteriile care stau la baza discriminării, există discriminare de rasă, culoare, naționalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vârstă, dizabilitate, opinie sau apartenență politică, orientare sexuală sau orice alt criteriu similar.

c. Discriminare pe criterii efective și discriminare pe criterii prezumate

În funcție de apartenența efectivă sau prezumată a persoanei discriminate la un anumit grup cu caracteristici specifice, există discriminare pe criterii efective și discriminare pe criterii prezumate. Astfel, discriminarea intervine atât atunci când persoana discriminată aparține efectiv unui anumit grup cât și când se presupune această apartenență a sa. În cel de-al doilea caz, considerăm că persoana discriminată resimte o dublă nedreptate, atât cea inerentă oricărei atitudini discriminatorii, cât și cea cauzată de o atribuirea unei caracteristici nereale. De exemplu, o persoană care are caracteristici fizionomice similare persoanelor de etnie romă poate fi discriminată pe criterii etnice, deși nu aparține unei anumite etnii.

d. Discriminarea obiectivă și discriminarea subiectivă

Discriminarea obiectivă este cea efectivă, reală, asumată sau neasumată de autorul discriminării. „*Discriminarea subiectivă constă în atribuirea de către subiecți a existenței unui act de discriminare la baza/originea unei experiențe frustrante*” [10, p. 99], care este întotdeauna neasumat de presupusul autor al discriminării

Forme ale discriminării lingvistice

Discriminarea lingvistică, raportându-ne la clasificarea discriminării în unică și multiplă, poate fi:

- Discriminare lingvistică simplă, atunci când criteriul diferenței lingvistice este singurul incident

- Discriminare lingvistică complexă, atunci când alături de discriminarea pe criterii lingvistice persoana este discriminată și pe baza altor criterii, cum ar fi originea etnică, naționalitatea, originea socială etc.

Considerăm că discriminarea cauzată de diferențele de limbă vorbită este de două categorii:

- Discriminarea interlingvistică, atunci când discriminarea se realizează prin raportare la limba minoritară, discriminată în acest caz.

Nicolae Pavel definește limba minoritară ca fiind “*limba vorbită tradițional pe teritoriul României de persoane cetățeni români, aparținând minorităților naționale, care este diferită de limba română și care ste identificată în conformitate cu dreptul fiecărei persoane de a-și declara liber consimțit limba maternă prin recensământ*” [9, p. 281]. Autorul o deosebește de “*limbile străine, limbi vorbite pe teritoriul României de cetățenii străini și apatrizi, care și-au stabilit reședința pe teritoriul României*” [9, p. 278] precum și de limbile de circulație internațională..

- Discriminarea intralingvistică, atunci când în cadrul aceleași limbi deosebirea se realizează între dialecte.

De exemplu, deși vorbesc limba română cu toții, cetățenii din Banat îi pot discrimina pe criterii lingvistice ce țin de dialectul vorbit pe cei din Oltenia.

Conform Dicționarului explicativ al limbii române, prin dialect se înțelege „ramificație teritorială a unei limbi, cuprinzând adesea mai multe graiuri, grai, limbă” [11, p. 299].

În doctrina juridică, unii autori au neglijat dialectele de la analiza cu privire la nediscriminarea pe criteriul limbă, pe „considerente că dialectele nu sunt limbi minoritare distincte și pe cale de consecință constituie o nonproblemă pentru stabilirea conceptului de limbă minoritară” [9, p. 279], abordare cu care nu suntem de accord și pe care o considerăm inoportună.

O întrebare care derivă natural din problematica egalității în drepturi ar fi aceea dacă principiul egalității și cel al nediscriminării pot fi aplicate și persoanelor juridice? Nicolae Pavel, referindu-se la decizia Curții Constituționale nr. 52/23.05.1995 cu privire la faptul că art. 16 alin. 1 din Constituția României “proclamă și garantează egalitatea în drepturi a cetățenilor, deci a persoanelor fizice care aparțin statului roman, iar nu egalitatea persoanelor colective, a persoanelor juridice” [9, p. 204] și plecând “de la premisa că persoanele juridice sunt constituite din grupuri de persoane fizice” [9, p. 205], opinează că “principiul egalității poate fi aplicat și acestora” [9, p. 205]. De asemenea, în Ghidul cu privire la discriminare al CRJM se prevede că “oricine poate fi victimă a discriminării, atât persoanele fizice, cât și cele juridice (...)” [1, p. 13]. Astfel, pot fi supuse discriminării pe criterii lingvistice și persoanele juridice, întrucât discriminarea pe baza diferențelor de limbă se referă atât la limba vorbită cât și la limba scrisă. De exemplu, poate fi supusă discriminării o societate comercială ce are denumirea sau site-ul într-o limbă care, din cauza unui context socio-politic, psihologic sau istoric este urâtă de populația majoritară sau de persoanele care aparțin unei minorități naționale.

Concluzii

Discriminarea este extrem de dăunătoare pentru individ privit ut singuli, dar și pentru societate în ansamblul ei și pentru stat. Discriminarea are repercusiuni grave din punct de vedere emoțional, social și economic pentru că persoanele discriminate nu se pot implica eficient în viața comunității întrucât încrederea în sine și în stat este serios afectată.

Dintre tipurile de discriminare, cea bazată pe criterii lingvistice îmbracă un rol important deoarece limba reprezintă modalitatea prin care indivizii se exprimă, își manifestă trăirile, preocupările, obiceiurile și preocupările socio-culturale. De aceea, discriminarea pe criterii lingvistice are un impact psihologic grav asupra victimei discriminării în primul rând pentru că limba ține de viața socială a omului și este prima modalitate de exprimare la contactul cu ceilalți.

Discriminarea pe criterii lingvistice cauzează un deficit și asupra societății în ansamblu dar și asupra comunității din care face parte victima întrucât de mebrii acesteia este legată prin limbă.

Într-un cadru statal în care diversitatea este acceptată și egalitatea în drepturi este garantată și respectată efectiv iar măsurile de protecție luate de stat pentru exprimarea și dezvoltarea identității specifice sunt eficiente comunitatea în întregul său are de câștigat deoarece astfel fiecare individ poate contribui la dezvoltarea acesteia.

Referinte bibliografice:

1. IONESCU Iustina, ș. a., Ghid – Discriminarea – cum să o recunoaștem și cum să ne protejăm împotriva ei?, Centrul de Resurse Juridice din Republica Moldova, Chișinău, 2016
2. CÂRNAȚ Teodor, Non-discriminarea în condițiile constituționalismului contemporan din Republica Moldova – monografie, Editura Pontos, Chișinău, 2008, ISBN 978-9975-102-91-9.
3. CONSTITUȚIA ROMÂNIEI, Convenția europeană a drepturilor omului, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, Ediția a 15-a actualizată la 1 septembrie 2021, Editura Rosetti Internațional, București, 2021, ISBN 978-606-025-068-5
4. BLOCUL DE CONSTITUȚIONALITATE 2022, Constituția Republicii Moldova, Declarația de Independență, Hotărârea Curții Constituționale nr. 36 din 5 decembrie 2013, ©2022, Available: Constituția RM (parlament.md), [Accessed: 11.09.2022]
5. ARSENI Alexandru, Drept constituțional și instituții politice. Tratat. Volumul I. Ediția a – III – a actualizată și restructurată [Constitutional law and political institutions. Treaty. Volume I. Third edition – updated and restructured]. Chișinău: CEP USM, 2021.
6. DECLARAȚIA UNIVERSALĂ A DREPTURILOR OMULUI , <https://www.ohchr.org> [Accessed: 30.12.2022]
7. PACTUL INTERNAȚIONAL CU PRIVIRE LA DREPTURILE CIVILE ȘI POLITICE, <https://www.roaep.ro>, [Accessed: 30.12.2022]
8. CRĂZNIC Oliviu coord., Tratatul Uniunii Europene, Editura Universul Juridic, București, 2018, ISBN 978-606-39-0366-3
9. NICOLAE Pavel, Monografie Egalitatea în drepturi a cetățenilor și nediscriminarea, Editura Universul Juridic, București, 2010
10. GRUNBERG Laura, ș. a., Discriminarea multiplă în România, Tipografia Mediaprint, București, 2007, ISBN 978-973-8295-74-2
11. COTEANU Ion, coord. , DEX – Dicționarul explicative al limbii române, Editura Univers Enciclopedic, bucurești, 1998, ISBN 973-9243-29-0,

DREPTUL PERSOANELOR PRIVATE DE LIBERTATE LA EDUCAȚIE. TEMEI JURIDIC. METODE DE REALIZARE. SEMNIIFICAȚIE

THE RIGHT TO EDUCATION OF PERSONS DEPRIVED OF LIBERTY. LEGAL GROUND. METHODS OF IMPLEMENTATION. SIGNIFICATION

CZU: 342.733:37.013.3

Victor SAMOILENCO¹

ABSTRACT. *The right to education is a right guaranteed by law. No one in the Republic of Moldova is restricted in his right to education. Only social differences determine that some people have access to an elitist education and others to an underground one. People sentenced to prison have a poor educational background that explains their failure in social adaptation. Detention does not abolish the right to education, on the contrary, it is an opportunity to achieve behavioral change, namely through the full exercise of this right. This is the reason why the executional – penal regulations present the right to education rather as an obligation of prisoners than as a right of them. This approach addresses the issue of exercising the right to education for convicts through the lens of legislation and the way to achieve it, in this sense, all 3 forms of education are taken into account - formal, non-formal and informal.*

Keywords: *the right to education, formal education, non-formal education, informal education, legal basis.*

REZUMAT. *Dreptul la educație este un drept garantat prin lege. Nimeni în Republica Moldova nu este îngrădit în dreptul la educație. Numai diferențele sociale determină ca unii oameni să aibă acces la un învățământ elitist iar alții la unul de subteran. Persoanele condamnate la pedeapsa închisorii au un fon educațional slab, fapt care explică eșecul lor în adaptarea socială. Detenția nu abolește dreptul la educație, dimpotrivă, constituie un prilej pentru realizarea schimbării comportamentale anume prin exercitarea deplină a acestui drept. Acesta este motivul pentru care, reglementările execuțional – penale prezintă dreptul la educație mai curând ca pe o obligație a prizonizaților decât ca pe un drept. Prezentul articol abordează tema realizării dreptului la educație pentru condamnați prin prisma legislației și modului de realizare, în acest sens, sunt luate în considerație toate cele 3 forme ale educației - formală, nonformală și informală.*

Cuvinte-cheie: *dreptul la educație, educație formală, educație nonformală, educație informală, temei juridic.*

„Educația este cea mai puternică armă pe care voi o puteți folosi pentru a schimba lumea”, spunea Nelson Mandela și nu există contraargument temeinic pentru aceasta. Tocmai din acest motiv, dreptul la educație este stipulat într-o gamă diversă de legi și alte acte normative, atât naționale cât și internaționale.

¹ Victor SAMOILENCO, doctorand, Școala Doctorală Științe Juridice a USM, ofițer principal al Secției Logistică și Administrare a Penitenciarului nr.3 –Leova, comisar de justiție, E-mail: vic84@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9277-5983>

Ceea ce a fost în alte epoci accesibil doar elitelor (dreptul la educație), astăzi, cel puțin prin prisma cadrului legal, a devenit accesibil tuturor. Totuși, admitem că există un decalaj mare între ceea ce există de jure și ceea ce se întâmplă de facto privitor la acest drept.

Ceea ce face ca dreptul la educație sau dreptul la învățatură după cum mai este numit să fie unul extrem de important este faptul că acesta „reprezintă nu numai un drept fundamental al omului, ci în același timp o garanție necesară pentru realizarea altor drepturi ale omului iar acest lucru se datorează faptului că anume educația permite individului să conștientizeze natura drepturilor și responsabilităților sale, să le realizeze și să le exercite – adică, asigură transmiterea competențelor și cunoștințelor necesare pentru viața individului în societate și participarea acestuia la viața statului.” [1,pag.126]

Literatura de specialitate consacră dreptul la educație atât ca un drept fundamental al omului cât și ca un tip de serviciu public: „ca drept, educația reprezintă o garanție care are ca rezultat formarea persoanelor în deplinul potențialului acestora și dezvoltarea abilităților cognitive, morale, fizice, culturale și sociale ale lor” iar „ca serviciu public, dreptul la educație este una din obligațiile inerente ale statului, în măsura în care constă în capacitatea de a beneficia de un serviciu în condiții de disponibilitate, accesibilitate, adaptabilitate și acceptabilitate.” [2,pag.541] Dintr-un anumit punct de vedere, nu ar fi eronat să afirmăm că dreptul la învățatură reprezintă un „drept – obligație”, deoarece actul învățării vine pe parcursul vieții și ca o impunere: nu putem munci fără o instruire prealabilă, oricât de ne semnificativă, chiar și muncitorii necalificați sunt instruiți privitor la securitatea muncii, pe de altă parte, până la o anumită treaptă, învățământul este absolut obligatoriu.

Deși de jure nimeni nu este astăzi îngrădit în dreptul la învățatură, de facto, diferențele sociale în care coexistă indivizii ce alcătuiesc masa socială demonstrează contrariul: unii au posibilitatea de a accesa programe educaționale avansate și școli de elită, alții dimpotrivă, abia reușesc să nu meargă pe calea abandonului școlar. Aceste diferențe determină ca în societate să avem indivizi cu diferit background educațional, care le permite unora să aspire la joburi bine plătite, la poziții și funcții cât mai înalte, iar altora nu le favorizează nici măcar un minim de adaptare socială, ajungând într-un final într-o instituție de detenție.

Totuși, ipocrizia legii lucrează chiar și la acest nivel, pentru că așa cum am afirmat supra, nimeni nu este îngrădit în dreptul la învățatură, nici chiar persoanele private de libertate. În acest articol urmează să elucidăm care este semnificația dreptului la educație pentru condamnați, care este temeiul juridic și care sunt modalitățile prin care se înfăptuiește acest drept. Nu în ultimul rând, voi argumenta prin prisma experienței de penitenciarist gradul de implementare al garanțiilor și statuărilor legale ce privesc dreptul condamnaților la educație.

Pentru început, menționez că în deosebi pentru persoanele private de libertate dreptul la educație se prezintă ca un „drept – obligație”. În primul rând pentru că scopul pedepsei penale, după cum și legea dar și doctrina menționează, nu este cel de a pedepsi printr-o simplă și banală limitare a libertății ci și de a asigura un tip specific de instituționalizare a individului care a săvârșit o faptă penală în vederea corijării, reeducării și resocializării lui cu sensul de a nu mai comite alte abateri pe viitor, prevenind astfel infracțiunile. Caracterul imperativ al acțiunilor educative la care este supus condamnatul, derivă din însăși facilitățile legii care permit eliberarea acestuia înainte de termen sau anumite beneficii pe durata detenției, facilități care pot fi accesate numai condiționat – prin manifestarea unei atitudini sânguicioase față de, și nemijlocit prin realizarea unui program individual de executare a pedepsei, elaborat și implementat de către o echipă multidisciplinară după o evaluare prealabilă a riscurilor și nevoilor criminogene, astfel, pentru a „obliga” condamnatul să își exercite dreptul la educație, în legislația penală și execuțional – penală avem prezentate următoarele facilități:

eliberarea condiționată înainte de termen, care se aplică numai condamnaților ce au realizat programul individual de executare a pedepsei, axat în mare parte pe acțiuni cu caracter educativ [3,art.91];

- comutarea pedepsei, care se aplică „ținând cont de comportarea condamnatului în timpul executării pedepsei” [3,art.92], comportare care este apreciată de către membrii Comisiei Penitenciarului [4,art.449], comisie care poate da un calificativ „nesatisfăcător” celor care refuză participarea la acțiuni educative, chiar dacă judecătorul decide în ultimă instanță oportunitatea acestei facilități;

- compensarea privilegiată a zilelor de muncă, în măsura în care și munca este abordată ca o metodă de educație [5,art.238];

- măsurile de stimulare, pentru care implicarea condamnatului în activități educative constituie unul din temeiurile aplicării [5,art.243];

- amnistia și grațierea – deși nu prevăd nemijlocit clauze privitoare la caracterul obligatoriu al activităților educative, din punct de vedere procedural, aceste 2 facilități presupun și o trecere prin comisia penitenciarului în vederea aprobării caracteristicii condamnatului după ce a fost evaluat comportamentul său [4,art.449], iar această caracteristică este transmisă ulterior factorilor de decizie (către judecătorii și aparatul președintelui).

Reieșind din cele expuse supra, rezultă că dreptul la educație al condamnaților are o semnificație multiplă. Acest drept este concomitent și o obligație, și o metodă de a preveni alte infracțiuni, și o metodă de corijare/resocializare, și o cale a condamnatului de a se elibera din detenție mai devreme, etc.

Privitor la temeiul juridic în virtutea căruia spunem că persoanele private de libertate au dreptul la educație, menționăm faptul că condamnatul este același cetățean de rând, cu excepția faptului că execută o pedeapsă penală privativă de libertate, astfel, dreptul său la educație este mai întâi de sorginte constituțională:

„dreptul la învățătură este asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal și cel profesional, prin învățământul superior precum și prin alte forme de instruire și perfecționare” [6,art.35].

De asemenea clauzele tratatelor internaționale ratificate de Republica Moldova care privesc dreptul persoanelor la educație, vizează și persoanele private de libertate. Spre exemplu, în Declarația Universală a Drepturilor Omului este stipulat că „orice persoană are dreptul la învățătură. Învățământul trebuie să fie gratuit, cel puțin în ceea ce privește învățământul elementar și general. Învățământul elementar trebuie să fie obligatoriu. Învățământul tehnic și profesional trebuie să fie la îndemâna tuturor, iar învățământul superior trebuie să fie deasemenea egal, accesibil tuturor, pe bază de merit” [7, art.26]. Deasemenea Declarația Universală a Drepturilor Omului stabilește niște standarde minime care se impun față de învățământ, astfel, acesta „trebuie să urmărească dezvoltarea deplină a personalității umane și întărirea respectului față de drepturile omului și libertățile fundamentale, el trebuie să promoveze înțelegerea, toleranța, prietenia între toate popoarele și toate grupurile rasiale sau religioase, precum și dezvoltarea activității Organizației Națiunilor Unite pentru menținerea păcii” [7, art.26].

Alte statuări privind dreptul condamnaților la educație regăsim în Codul de Executare al Republicii Moldova și Statutul Executării Pedepsei de către Condamnați. Aceste acte normative întăresc și mai mult ideea că dreptul la educație al condamnaților este un „drept – obligație”. Anume lipsa educației, erorile de educație și atitudinea cinică față de educația bazată pe valori autentice condiționează comportamentul criminal, astfel, dreptul la educație pentru condamnați este formulat ca și obligație în măsura în care aceștia nu s-ar supune benevol procesului de transformare pozitivă a personalității care parvine odată cu implicarea în activități educative. Ori, educația condamnatului implică și o componentă „meta”, care presupune transformarea atitudinii psihologice a acestuia față de actul transformator al educației în sine, altfel acesta ar opune rezistență la efectul pozitiv al acțiunilor de educare și resocializare, ar pune la îndoială beneficiul procesului transformator de educație care este și bază a schimbării lui comportamentale.

Articolul 171 din Codul de Executare al Republicii Moldova prevede că munca educativă este unul din „mijloacele principale de corijare a condamnatului”. Articolul 142 al aceleiași legi prevede că „în instituțiile penitenciare, munca educativă cu condamnații este direcționată spre familiarizarea lor cu valorile social – umane, respectarea legii, dezvoltarea deprinderilor social – utile, ridicarea conștiinței și nivelului lor cultural”. Deasemenea în Codul de Executare și în Statutul Executării Pedepsei de către Condamnați regăsim și alte clauze privind reglementarea dreptului la educație al condamnaților. Din aceste clauze rezultă că educația condamnatului este un proces care întrunește următoarele trăsături:

a) răspunde necesităților condamnatului – „procesul de educație a condamnaților se desfășoară ținându-se cont de particularitățile individuale ale persoanei

condamnatului, în urma evaluării complexe și prognozării comportamentului, utilizându – se forme individuale sau în grup în baza metodelor psihopedagogice” [5,art.242,al.3; 4,art.410];

b) se realizează diferențiat – „ procesul de educație se efectuează diferențiat, întocmindu- se un plan individualizat de intervenție educativă” [5,art.242,al.4; 4,art.409];

c) este orientat către un scop pozitiv de transformare a personalității și schimbare comportamentală a condamnatului [5,art.242,al.1; 4,art.406];

d) are caracter obligatoriu pentru unele categorii de condamnați (ex. învățământul general pentru condamnații minori) și unul facultativ pentru alte categorii (ex. „condamnații în vârstă de peste 50 de ani, condamnații cu dizabilități severe, precum și condamnații la detențiune pe viață urmează învățământul secundar general la dorință” [5,art.240,al.2; 4,art.415]);

e) pentru a se desfășura, impune măsuri pozitive din partea statului – „pentru organizarea muncii educative cu condamnații, administrația penitenciarului, cu concursul autorităților publice și asociațiilor obștești interesate, creează baza tehnico-materială respectivă” [5,art.242,al.5; 4,art.408], „în penitenciare se organizează în mod obligatoriu învățământul secundar general al condamnaților” [5,art.240,al.1; 4,art.414], „la solicitarea condamnatului, administrația penitenciarului și autoritatea administrației publice locale îi creează condiții pentru învățământul secundar profesional sau învățământul superior” [5,art.240,al.3; 4,art.416], etc.;

f) este axat pe integrarea tuturor componentelor și formelor educației: învățământul laic (general, secundar, superior), învățământul religios, cultural – sportiv, autoeducația, etc.;

g) se desfășoară într-o manieră favorizantă exercitării concomitente a mai multor drepturi – spre exemplu, în scopul exercitării dreptului la educație și a dreptului la muncă, „condamnatul antrenat la muncă, în perioada susținerii examenelor, beneficiază de concediu în condițiile Codului Muncii” [5, art.240, al.4];

h) implică o coordonare a activității între diferite autorități – ex. între diferite ministere [5,art.240,al.6; 4,art.420], între instituțiile penitenciare și Administrația Publică Locală/Asociațiile Obștești [5,art.242,al.5; 4,art.416], etc.;

i) este subordonat scopului general al educației, și anume cel de a spori numărul populației calificate profesional: „diplomele, certificatele sau orice alte documente care atestă însușirea unei meserii, calificarea sau recalificarea profesională în cursul executării pedepsei sînt recunoscute în condițiile stabilite de lege” [4,art.421];

j) favorizează protecția social-juridică a condamnatului după eliberarea din detenție (prin faptul că-i creează premise de plasare în câmpul muncii [4,art.417] și îi dezvoltă competența în domeniul apărării drepturilor și intereselor legitime).

Privitor la modalitățile prin care condamnații își exercită dreptul lor la educație, acestea sunt deasemenea reglementate legal. În Statutul Executării Pedepsei de către Condamnați sunt enumerate expres direcțiile în care se desfășoară munca educativă cu aceștia: „activități educative, instruirea profesională, activități de creație, activități spirituale (religioase), consiliere psihologică, asistență socială, activități sportive, frecventarea bibliotecilor, activități în timpul liber și activitate de profilaxie individuală, care se efectuează în baza studierii personalității condamnatului, ținându-se cont de fapta săvârșită, vârsta, studiile, specialitatea, confesiunea și alte particularități ale personalității acestuia”. [4, art. 411]

Legislația execuțional – penală asigură desfășurarea în mediul carceral a tuturor celor 3 forme de învățământ pe care teoria educației le prevede: formal, non-formal și informal. Învățământul general, cel profesional-tehnic dar și cel liceal și superior la care în virtutea legii au acces condamnații alcătuiesc învățământul formal. Învățământul liceal și superior există doar de jure, pe când învățământul general există de jure și de facto, fiind implementat în special în penitenciarul pentru minori, la fel și cel profesional tehnic, care este implementat în toate penitenciarele fără deosebire.

Învățământul nonformal întrunește o diversitate mai mare și se referă la programe care sunt obligatorii pentru condamnați dar nu și pentru persoanele civile necondamnate: programe psihocorecționale cognitiv-comportamentale (ex. pentru agresorii sexuali, pentru condamnații violenți), programe educative cu caracter formativ – informativ (ex. educație civică, educație pentru sănătate), programe de creație artistică, programe de terapie psiho-socială (pentru consumatorii de droguri, pentru persoanele în etate, pentru agresorii familiari, etc.), cercuri de interese, alte activități educative semistructurate și nestructurate (ore informative, seminare, etc.).

Învățământul informal, ca un tip specific de învățământ ce derivă din experiența individuală a fiecăruia, poate căpăta coloritul unei educații negative, deoarece pe lângă bunele moravuri pe care administrația penitenciarelor încearcă să le promoveze în rândul populației carcerale, există și o sumedenie de moravuri negative dar și norme informale care reglementează neoficial relațiile dintre condamnați și sunt consacrate în doctrina criminologică ca și „norme subculturale”, care împreună cu alte elemente de limbaj (argoul criminal), folclor carceral, tradiții carcerale, etc., alcătuiesc „subcultura criminală” a persoanelor private de libertate sau „subcultura penitenciară”.

Totuși, nu toată experiența individului încarcerat se rezumă la respectarea normelor de subcultură, fiind o chestiune de liber arbitru în cele din urmă, pentru că unii condamnați nu respectă și acceptă decât formal ierarhia socială pe care această subcultură o presupune, pe când alții o respectă din convingere. Unii deținuți dimpotrivă, aderă la culturile religioase care își desfășoară activitatea în instituția penitenciară prin intermediul unor reprezentanți de la libertate, acumu-

lând cunoștințe mai curând prosociale, astfel educația lor informală căpătând un colorit pozitiv și favorabil reintegrării lor în societate.

Un alt aspect important al educației informale în spațiul carceral îl constituie munca. Unii deținuți implicați la munci remunerate, dar și la cele nereunerate, sunt de fapt la prima lor experiență de muncă, altfel spus, la primul lor job, deoarece viața lor până la încarcerare a fost atât de neorganizată încât ei efectiv nu au fost antrenați oficial în câmpul muncii, sau erau minori în momentul săvârșirii infracțiunii, sau și-au socializat personalitatea într-un mediu subcultural care disprețuia valoarea muncii. Pentru astfel de condamnați, o achiziție absolut nouă este „respectarea regimului de muncă”, care vine și ca o deprindere prosocială și este beneînțeleș un rod al educației informale.

Existența a numeroase ateliere în zona locativă a penitenciarelor, condiționează ca unii condamnați să capete deprinderi de muncă absolut noi. Din experiența mea de penitenciarist am reținut în special cazul unui tractorist care pe durata detenției a învățat să prelucreze și să manopereze metalul, creând porți, balustrade stilizate și diverse obiecte metalice de decor. Deși acesta nu a obținut o nouă calificare profesională oficială, cea de fierar, a „furat” o meserie care în mediul extracarceral este chiar foarte bine plătită și nu necesită în mod obligatoriu o calificare oficială la angajare, iar acest fapt nu este decât un factor favorabil reintegrării lui sociale. Foarte mulți condamnați ajung astfel să dobândească competențe în domeniul prelucrării lemnului, devenind lemnari necalificați, în domeniul prelucrării pieilor de animale (tăbăcari), în repararea hainelor (croitori) și a încălțăminte (cizmari), etc. Unele dintre aceste competențe, pentru a fi exercitate solicită un nivel avansat de gândire și creativitate, astfel, condamnații evoluând și cognitiv, iar acest aspect este determinant chiar și în păstrarea sănătății lor mintale, deoarece un creier care nu gândește sau nu este pus în funcțiune, degradează și se îmbolnăvește, la propriu și la figurat, „mintea are nevoie de gimnastică” și din păcate, nu toți condamnații identifică cu ușurință în mediul de detenție oportunități pentru a face această gimnastică a minții, degradând și pierzându-și echilibrul psihic.

Condamnații echilibrați și în normă mentală sunt de regulă cei care și-au identificat propria terapie ocupațională care îi servește ca și context, dar și ca pretext pentru „a face gimnastica minții”. Unii identifică soluții prosociale, așa cum este sportul, lectura, alții dimpotrivă, aleg o cale inversă, preferând jocurile de noroc, planificarea și săvârșirea de noi infracțiuni, etc. Important este că și cei care fac alegeri prosociale, și cei care fac alegeri antisociale sunt socialmente adaptați. Nu este și cazul celor care nu au identificat o terapie ocupațională care să le „ocupe mintea”. Astfel de condamnați sunt implicați fregvent în conflicte, cu alți deținuți și cu administrația, scriu fregvent cereri la greva foamei și la asigurarea securității personale (conform art. 229 și 206 din Codul de Executare), distrug bunurile instituției, incendiază celulele, se au-

tomutilează, etc., din acest motiv, diversificarea ocupațională a condamnaților trebuie să reprezinte o preocupare activă a staff-ului penitenciar.

Mai exact, diversificarea oportunităților pentru condamnați ca aceștia să își identifice pe durata încarcerării o ocupație stabilă, care să le ofere sens și structură, ar determina soluționarea unei game largi de probleme tipice penitenciarelor și în același timp ar asigura accesul condamnaților la un învățământ informal de calitate, care să fie o alternativă prosocială și viabilă subculturii penitenciare. Diversificarea ocupațională este în special o provocare în cazul condamnaților delăsați pedagogic, deoarece aceștia au o sferă de interese foarte îngustă, dar și talente și capacități foarte limitate. Astfel de condamnați oferă feedback pozitiv la activități de muncă și orice alte acțiuni care se realizează manual, și, din păcate un feedback negativ la orice activitate menită să le dezvolte sfera cognitivă, anume la acțiuni care implică achiziția de noi cunoștințe.

Totuși, atât în cazul condamnaților delăsați pedagogic, cât și în cazul condamnaților „mai evoluți”, personalul penitenciar nu are dreptul efectiv să acționeze într-o manieră ignorantă, fără a lua în considerație „nevoia de ocupare a timpului liber al condamnatului”, fiind necesar să identifice cât mai multe oportunități pentru condamnați ca aceștia să aibă acces la o educație informală de calitate în penitenciar. Acest lucru este dezirabil și din cauza că altfel s-ar atenua efectele pozitive ale acțiunilor de resocializare ce constituie educația formală și nonformală a condamnaților, întrucât subcultura ar veni cu propriul ei aport negativ. În diversificarea ocupațională a condamnaților, staff-ul penitenciar trebuie să țină cont neapărat de diferențele background-ului educațional al condamnaților, de talentele și capacitățile diferite ale acestora.

Finalizăm prezentul articol prin punctarea următoarelor concluzii: a) exercitarea dreptului la educație este extrem de importantă pentru condamnați, fiind capabilă să influențeze schimbarea comportamentului a acestora în mod direct, din acest motiv, dreptul la educație se prezintă în special ca un „drept – obligație”, fiecare condamnat fiind supus pe durata detenției unei „terapii educaționale” care este și necesară pentru că răspunde unor nevoi specifice umane, și utilă pentru că sporește capacitatea de adaptare și reintegrare a condamnatului în societate, și imperativă pentru că este impusă prin lege); b) dreptul la educație al condamnaților își are temeiul în reglementări constituționale, în prevederile tratatelor internaționale, în Codul Educației și alte legi care reglementează domeniul învățământului, precum și în legislația execuțională – penală; c) dreptul la educație al condamnaților, în virtutea legii și a realității carcerale așa cum este conturată în țara noastră, se realizează la nivelul tuturor celor 3 forme de educație – formală, nonformală și informală; d) pentru a oferi educației informale un colorit prosocial, este necesar de creat condiții pentru diversificarea ocupațională a persoanelor încarcerate, în caz contrar, influența normelor de subcultură criminală va determina o rezistență a condamnaților la

efectul pozitiv al acțiunilor de resocializare și formarea unui stil de viață antisocial, compatibil cu recidiva.

Referințe bibliografice:

1. Nichita, R., Dreptul la învățătură – garant al dezvoltării ființei umane. În: materialele conferinței științifice „Integrare prin cercetare și inovare” din 10-11 noiembrie 2015, Chișinău, Republica Moldova, seria științe juridice și economice. Chișinău: CEP al USM, 2015, pp. 125-127.
2. Polisca, C.-E., Cîrnaț, T., Protejarea dreptului la educație prin prisma legislației Republicii Moldova și a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului. În: materialele conferinței științifice „Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale” din 12-13 decembrie 2019, Chișinău, Republica Moldova. Chișinău: Tipografia Artpoligraf, 2020, pp. 540-559. ISBN 978-9975-3462-2-1.
3. Codul Penal al Republicii Moldova
4. Hotărârea Guvernului Nr. 583 din 26-05-2006 cu privire la aprobarea Statutului executării pedepsei de către condamnați
5. Codul de Executare al Republicii Moldova
6. Constituția Republicii Moldova
7. Declarația Universală a Drepturilor Omului

PREVENȚIA VICTIMOLOGICĂ A FEMEILOR ȘI COPILOR ÎMPOTRIVA INFRAȚIUNILOR SEXUALE ÎN ERA DIGITALĂ

VICTIMOLOGICAL PREVENTION OF WOMEN AND CHILDREN AGAINST SEXUAL CRIMES IN THE DIGITAL ERA

CZU: 343.541:343.85:004(478)

Victoria SAMOILENCO¹

ABSTRACT. *Women and children represent a group with increased vulnerability. This fact is conditioned in an aprioric way by bio-psycho-social factors. In the Republic of Moldova, women and children are particularly vulnerable to such social dangers as sexual crimes. This is the reason why criminological crime prevention measures must be correlated with victimological prevention measures and the victimological policy itself revived as much as it is possible. Of course, the digital age imposes difficulties as well as opportunities in the changing of the crime prevention paradigm. There are also changes in the way the aggressors act. They have a physical environment and already an online one. In other words, the digital space has created new contexts for sexual victimization of women and children and the agents who carry out the activity of victimological prevention of crimes cannot remain insensitive to these changes. From those exposed, it follows that the adaptation of the victimological prevention of children and women against sexual crimes to the changes that occurred with the onset of the digital era represent the object of this research.*

Keywords: *victimological prevention, digital age, online victimization, sexual crimes, sexual aggressors, victims, women, children.*

Este un fapt că în prevenirea infracțiunilor, în Republica Moldova predomină paradigma criminologică. Prevenția criminologică desemnează în acest caz „ansamblul de activități desfășurate în direcția identificării, explicării și diminuirii cauzelor și condițiilor generale și speciale, sociale și individuale, obiective și subiective care generează sau favorizează manifestări delincvente în societate”. [1,pag.87] Admitem această idee preluată de la S. M. Rădulescu și D. Banciu, cu mică excepție: sintagma „manifestări delicvente” să fie înlocuită cu sintagma „manifestări deviante”. „Manifestările delicvente” fac trimitere la comportamentul criminal, pe când „manifestările deviante”, extinde sensul definiției de mai sus, deoarece devianței comportamentale subscie atât comportamentul criminal-delicvent cât și comportamentul victimal, astfel și noțiunea de prevenție dobândește o paradigmă dublă: pe de o parte acțiuni centrate pe delicvent sau criminal, pe de altă parte acțiuni centrate pe victime sau potențialele victime.

¹ Victoria SAMOILENCO, doctorandă, Școala Doctorală Științe Juridice a USM, Ofițer superior al Secției Reintegrare Socială a Penitenciarului nr.3, Leova, E-mail: victoria.samoilenco.92@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5998-2622>

În structura criminalității Republicii Moldova, infracțiunile sexuale au o pondere destul de îngrijorătoare, grupul cel mai vulnerabil din punct de vedere victimologic fiind constituit din femei, dar și minorii prezintă o vulnerabilitate destul de înaltă, fapt scontabil având în vedere „vulnerabilitatea condiționată aprioric de factori bio-psiho-sociali” [2, pag.48] dar și demonstrat prin ultimele statistici victimologice furnizate de către autorități (pentru anul 2021) – „101 de infracțiuni de viol, 153 de raporturi sexuale cu o persoană care nu a împlinit 16 ani, 50 de acțiuni perverse cu caracter sexual.” [3]

Având această realitate criminologică, ideea de prevenție victimologică a femeilor și copiilor împotriva infracțiunilor cu caracter sexual devine un imperativ și concomitent o adevărată provocare. Totodată, era digitală contribuie cu un aport semnificativ de premise atât în sensul realizării acestui tip reacție socială preventivă împotriva criminalității cât și în sensul diversificării modalităților faptice de săvârșire a infracțiunilor sexuale. Spre exemplu, în infracțiunile sexuale împotriva copiilor, ademenirea lor în mediul online de către agresor a devenit deja o situație tipică. O bună parte din pedofili au adoptat anume acest mod de operare, crezând oarecum neîntemeiat că anume această modalitate este mai dificil de probat de către victime și eventual de persoanele care activează în organele de urmărire penală.

Era digitală a creat noi contexte de victimizare și pentru femei. Situația tipică prin care victimele de sex feminin sunt atrase de către agresor în „scenariul crimei” este seducția și manipularea operată în scopul obținerii de imagini și înregistrări video care să surprindă victimele în ipostaze intime. Ulterior acestea sunt șantajate. Deși mai des este practicat șantajul economic, au fost înregistrate și cazuri când agresorul a folosit materialele compromițătoare pentru a determina victima să întrețină relații intime, atât în scop comercial cât și non-comercial. În acest sens, trebuie să distingem între: a) infracțiunile cu caracter sexual propriuzise (așa cum este violul, hățuirea sexuală, etc.) și b) infracțiunile cu context sexual, a căror latură obiectivă corespunde mai curând infracțiunilor împotriva patrimoniului și infracțiunilor contra libertății, cinstei și demnității persoanei (ex.: trafic de ființe umane, șantaj, etc.). De fapt, pentru aceste „metode de șantaj care derivă din sau au ca scop comportamente sexuale a fost inventat și un termen specific și anume, „sextortion”. [4,pag.23]

Era internetului, dincolo de faptul că a extins arealul modalităților faptice de săvârșire a anumitor infracțiuni, a contribuit la crearea unor situații tipice de victimizare a femeilor și copiilor care nu se regăsesc în latura obiectivă a nici unei infracțiuni, astfel, prin aplicarea principiilor „nullum crimen sine lege” și respectiv „nulla poena sine lege”, foarte mulți agresori rămân nepedepsiți iar victimele nerestabilite în drepturile lezate, nesatisfăcute în justiție și nerecompensate moral sau material.

Rezultă că era digitală a diversificat și a creat noi posibilități de „modi operandi” pentru persoanele predispuse să comită infracțiuni. Noile posibilități de

antrenare a victimei în situația criminogenă sunt valorificate în mod special de agresorii sexuali. Tehnicile de seducție și manipulare fină folosite de persoanele cu asemenea orientare criminală a personalității sunt valorificate cu mai multă prisosință în mediul online decât într-un mediu fizic. Astfel de agresori, mai ales dacă ne referim la pedofili, nu dispun de foarte mult curaj pentru a acționa, ei sunt conștienți de caracterul penal al faptei lor și se tem de un eventual efect de rezistență care poate parveni din partea victimelor, mai ales efecte care presupun amenințarea cu divulgarea acțiunilor penale organelor de drept sau adulților. Mediul online implică o posibilitate de apropiere emoțională a victimelor care decurge treptat, și în același timp o distanțare fizică care face posibilă întreruperea contactului atunci când situația devine deranjantă sau suspectă, în orice moment. Ipostaza unor astfel de agresori, este datorită erei digitale aproape ideală: „departe de victimă, dar cumva foarte aproape”.

Nu doar pedofilii, dar și violatorii pot racola victimele în mediul online. „Departe dar aproape” este senzația rece și frustrantă pe care ei o pot crea cu ușurință în mintea potențialelor victime. Femeile care interacționează cu astfel de indivizi se pot simți ca rezultat al unei dialogări în online urmărite, hărțuite, persecutate. Când comunicarea are loc în chat, acest efect paranoic este și mai ușor de indus victimelor care au posibilitatea de a reciti mesajele și a-și autoinocula gânduri care să le alimenteze frica în mod continuu.

Aceste noi realități impuse de era digitală, determină ca anumite măsuri de prevenție victimologică să fie necesare atât în cazul femeilor cât și a copiilor victime sau potențiale victime ale infracțiunilor cu caracter sexual. Evident, o primă măsură ar fi identificarea victimelor și potențialelor victime. Pentru a realiza această măsură, avem nevoie de un cadru legal și instituțional. Din păcate asistență victimologică pentru potențialele victime dar și pentru victime, în Republica Moldova oferă mai curând structurile non-guvernamentale. Este necesar de a dezvolta serviciul victimologic în cadrul unor structuri guvernamentale și a-l face cunoscut, accesibil și funcțional. Un astfel de serviciu ar putea fi creat chiar în mai multe instituții concomitent (ex. pe lângă primării și organele locale de poliție) și în ciuda costurilor, recomandăm acest fapt, deoarece avantajele unei astfel de schimbări sunt considerabile. Oricum sume mari de bani sunt cheltuite ulterior pe întreținerea și corijarea infractorilor în mediul de detenție, astfel este mai convenabil să reducem numărul acestora prin corectarea orientării deviate a personalității victimelor. În acest mod prevenim săvârșirea de noi infracțiuni, victimizarea și mai ales revictimizarea persoanelor.

Serviciul victimologic în mod normal ar trebui să activeze pe baza a 5 piloni:

- a) identificarea victimelor și a potențialelor victime;
- b) evaluarea victimelor;
- c) elaborarea planului individual de intervenție victimologică;
- d) implementarea planului de intervenție victimologică;
- e) evaluarea rezultatelor.

Anume acest model de organizare a serviciului victimologic poate genera rezultate favorabile în

domeniul prevenției victimologice a infracțiunilor, inclusiv a infracțiunilor cu caracter sexual.

În fond, orice serviciu victimologic nu este organizat decât în scopul redresării comportamentale a beneficiarilor, iar aceasta implică psihocorecție și formare de competențe și abilități. Având în vedere diversificarea modurilor de operare a infractorilor prin identificarea unui nou mediu infracțional și anume mediul online, o importanță deosebită o capătă dezvoltarea competențelor digitale victimelor și potențialelor victime ale infracțiunilor cu caracter sexual. Deși la moment, în special pentru reprezentanții diferitor profesii sunt conturate careva standarde de competență digitală dar și domeniile concrete de competență digitală, așa cum sunt: „comunicarea digitală, gestionarea informației, crearea conținuturilor digitale, utilizarea echipamentelor digitale și mai ales respectarea normelor etice și legale în spațiul digital” [5], nicăieri nu a fost statuată competența sau subcompetența de manevrare securizantă și autosecurizantă a informației în mediul digital, ori, acest lucru, împreună cu stabilirea unor standarde privitoare la respectiva competență, ar fi benefică nu doar pentru reprezentanții unor profesii dar și pentru victimele infracțiunilor sexuale, a potențialelor victime, precum și pentru oricare altă persoană deoarece a te autosecuriza în mediul online înseamnă a întreprinde măsuri de autoprevenție victimologică, astfel, fiecare individ poate și trebuie să își aducă aportul la diminuarea criminalității prin întreprinderea măsurilor de autoprevenție, eventual, fiecare individ trebuie educat să acționeze în acest mod.

Din păcate în învățământul general conținuturile educaționale au fost proiectate într-o manieră în care elevii ajung să poată deveni buni utilizatori ai rețelei de internet, însă nu ajung suficient de abili și competenți pentru a exploata rețeaua în condiții de siguranță și chiar într-o manieră corectă din punct de vedere etic și juridic. Din această perspectivă, oricine care nu a făcut studii ori o careva perfecționare în domeniu, este în mediul online o persoană vulnerabilă în sens victimologic și totodată predispusă să comită erori: să contribuie la răspândirea unor informații false, să defăimeze pe cineva, să jighească, să piardă timp folosind irațional rețeaua, să agreseze inclusiv sexual prin mesaje ori conținuturi altă persoană, etc. Situația este cu atât mai gravă cu cât avem o categorie de utilizatori ai rețelei internet care nu au fost instruiți în domeniul tehnologiilor informaționale nici măcar elementar. Avem în vedere persoanele care au apucat acele timpuri în care informatica nici măcar nu se studia în școală. Elementar, astfel de persoane pot confunda chat-ul privat cu chat-ul comun și dezvălui date cu caracter personal în mod absolut inconștient, autovictimizându-se în acest sens.

În cazul infracțiunilor sexuale, victimele și potențialele victime trebuie instruite ca sub nici o formă să nu transmită informații compromițătoare către infractori sau să își expună demonstrativ viața intimă și părțile intime ale corpului pe rețelele de socializare, inclusiv în chat-uri private. Îndeosebi trebuiesc instruite

în legătură cu faptul că nici o persoană, oricât de apropiată – soț/soție, mamă/tată, soră/frate, amic/amică, iubit/iubită nu trebuie să dețină informații ce ar putea să le compromită. Când sunt solicitate poze intime de către o anumită persoană apropiată să răspundă tranșant, clar, fără ezitare, că o asemenea solicitare i se pare o lipsă de respect și orice insistență pe această temă este un motiv suficient pentru a întrerupe dialogul și contactul pentru totdeauna, iar în cazul în care interlocutorul din online insistă, atunci insistența dă și mai mult de bănuț că persoana este răuintenționată. Din păcate majoritatea victimelor care parcurg această situație sunt atrase în capcană de către persoane apropiate (de regulă partenerul intim), persoane cu care victima inițial avuse o relație bazată pe încredere.

Și minorii trebuie atenționați în legătură cu riscurile socializării în mediul online. Îndeosebi trebuie învățați să abordeze cu maximă precauție și suspiciune situațiile în care persoane necunoscute doresc să inițieze cu aceștia contacte. Chiar dacă aceste persoane se prezintă de aceeași vârstă, minorii trebuie atenționați despre probabilitatea profilurilor false. De asemenea minorilor trebuie să li se vorbească despre cât de important este să aibă un dialog cu părinții atunci când suspectează un pericol cât de nesemnificativ în mediul online. Nu mai puțin importantă este instruirea minorilor în legătură cu securizarea informațiilor care țin de viața privată și de familie: graficul de muncă al părinților, adresa unde locuiesc, numărul de telefon, activitățile extrașcolare la care participă, etc.

În general există un instinct de supravețuire care determină un comportament precaut la oameni, inclusiv în mediul online, însă acesta este inegal dezvoltat la diferiți indivizi, din acest motiv, există persoane care în mod normal nu s-ar lăsa pradă agresorilor din online, însă sunt și persoane chiar foarte vulnerabile în acest sens, naive și incapabile să sesizeze la timp pericolul. Mai mult de atât, orice experiență negativă în mediul online pentru unele dintre acestea nu finalizează cu tragerea unor concluzii și învățăminte de rigoare, astfel, ele cu ușurință se lasă revictimizate și nu întrerup acest cerc vicios decât atunci când cu ele se lucrează și suportă anumite intervenții specializate: psihoterapie, consiliere psihologică, consiliere juridică, etc.

Profilul psihologic al persoanelor victimizate online este caracterizat de nevoia categorică de conectare, specifică tuturor oamenilor ca atare, dar mult mai profundă anume în cazul acestor persoane. Această nevoie de conectare, concomitent cu o imagine de sine distorsionată, de regulă depreciativă, cu un nivel scăzut al stimei de sine, cu traumă psihologică din trecut care au dictat prezentului o frică de separare și sentimentul de autoinsuficiență, alte tulburări afective și comportamentale, determină o conduită în mediul online prin care victimele se autocompromit. Nevoia acută de conectare predispoaze spre victimizare, deoarece realizarea acestei nevoi vine ca o dependență: ea trebuie realizată aici și acum fără a lua în calcul anumite riscuri.

Minorii neglijați de părinți, care nu își satisfac nevoia de conectare în mediul familiei, mediu care ar trebui să fie cel mai favorabil pentru a satisface această trebuință umană în anii copilăriei și adolescenței, devin victime ușoare în spațiul online, uneori identificându-și singuri agresorul, fără a fi abordați. Ocrotirea părintească așadar nu se rezumă la simpla asigurare a condițiilor materiale pentru creștere și dezvoltare. Comunicarea și relația armonioasă părinte-copil este la fel de importantă și de o asemenea natură încât să determine securizarea minorului în mediul online, care nu va mai căuta să se conecteze vicios cu alte persoane, având deja o bună conectare și acceptare în familie.

Părinții în mod deosebit trebuie să acorde atenție copilului în anii adolescenței dar și să învețe cum anume să facă acest lucru fără a dăuna, deoarece vorbim despre o etapă controversată care marchează trecerea la un alt nivel de maturizare, trecere pe care o identificăm terminologic în literatura de specialitate ca „criză de vârstă” și înglobează în sine „criza de originalitate, criza de identitate, criza de prestigiu, etc.”.[6,pag.46-47] Rezultă că un aspect important al prevenției victimologice a minorilor împotriva infracțiunilor sexuale îl reprezintă implicarea factorului părintesc în proces iar toate aceste manifestări ale adolescenței, predispozante spre victimizare, „dacă nu sunt acutizate de către părinți printr-un comportament excesiv de restrictiv și impunător, sau din potrivă unul excesiv de *laisse fair*, trec odată cu maturizarea și conturarea identității de sine”. [6,pag.47]

Totodată, trebuie să menționăm și faptul că victimizarea sexuală online a minorilor mai implică și un aspect „industrial”. Este agreat că există cel puțin „5 elemente care implică copiii și adolescenții și determină proliferarea industriei online a sexului: a) exploatarea sexuală prin șantaj online; b) intersectarea identității reale a copilului și a identității create online de acesta care poate duce la experiențe de abuz și exploatare; c) adolescenții care se identifică drept homosexuali sau care declară că au incertitudini cu privire la orientarea lor sexuală care sunt mai expuși riscului de exploatare sexuală online; d) transmisia în direct contra cost a abuzurilor copiilor și a violurilor; e) copiii mai mici sunt din ce în ce mai vulnerabili la exploatarea conținutului sexual online. [7]

Prevenția victimologică a minorilor împotriva infracțiunilor cu caracter sexual reprezintă o provocare ce nu se poate în mod obiectiv realiza fără implicarea dirigintelui și a psihologului care activează în cadrul școlii în care copilul este instituționalizat. Având în vedere că minorii petrec cea mai mare parte a timpului lor la școală și în familie, părinții și colectivul pedagogic ajung să formeze un important factor de protecție pentru minor, din acest motiv, conlucrarea dintre ei este foarte importantă. Este în deosebi importantă monitorizarea comportamentală desfășurată de către părinți și profesori. Aceasta trebuie să fie pe de o parte continuă, pe de altă parte desfășurată și într-o manieră non-invazivă, respectând astfel nevoia de intimitate, îndeosebi la adolescenți, care altminteri ar deveni frustrați și revoltați din cauza acestui fapt.

Instituționalizarea minorilor determină ca serviciul victimologic în cazul minorilor să fie și mai ușor de realizat deoarece el poate funcționa concomitent cu serviciul psihologic în școli. Pentru a preveni diferite infracțiuni, ar trebui create și implementate în școli programe de profilaxie victimologică, de scurtă durată, axate pe nevoile și particularitățile de vârstă a minorilor. Acestea s-ar prezenta mai curând ca niște training-uri tematice ce pot fi incluse în programa educațională ca și ore opționale. Totodată, în implementarea acestora pot fi implicați și alți agenți: polițistul de sector, un preot, un părinte, un expert, etc.

Totuși, prevenția victimologică a minorilor, dar și a femeilor împotriva infracțiunilor cu caracter sexual, dar și a altor infracțiuni, nu ține de sau se limitează strict numai la existența unor servicii victimologice. Acestea sunt dezirabile și ideale. Însă, în egală măsură se pot organiza campanii naționale sau întreprinde acțiuni de informare a populației. Prevenția victimologică se poate desfășura, prin intermediul unor intervenții specializate, identificând și implicând victimele în proces în modul cel mai direct, în egală măsură cum se poate realiza într-un context mai general, la nivel propagandistic, prin desiminarea informațiilor potrivite, într-o manieră potrivită, care să creeze impact și să promoveze un mesaj: afiș, spot, lozincă, etc. Spațiul digital este o premisă colosală în acest sens, deoarece favorizează calitate, volum și viteză în desiminarea informației.

Prevenția victimologică este o activitate care ține atât de voința statală, pentru că statul în persoana legiuitorului este în cele din urmă creatorul politicii victimologice care constituie un element inerent politicii penale a statului, cât și de voința oricăror particulari cointeresați de această activitate. Aceștia din urmă dispun de posibilitatea de a crea ONG-uri, grupuri pe rețelele de socializare, precum și multe alte metode de organizare, pentru a desfășura acțiuni temtice în acest sens.

Totuși, nu este benefic faptul de a lăsa la îndemâna particularilor și a structurilor non-guvernamentale prerogativa realizării prevenției victimologice a infracțiunilor, mai ales a celor cu caracter sexual și cu atât mai mult a celor ce vizează minorii. În cazul Republicii Moldova este necesar de a crea un cadru mai solid de reglementare privitor la această nouă paradigmă de prevenire a infracțiunilor. Victima în sistemul causal al infracțiunii de cele mai deseori vine cu un semnificativ aport comportamental, iar de aici denotă că numai responsabilitatea pentru infracțiune este delegată agresorului, el fiind cel care răspunde penal, este pedepsit și execută ulterior pedeapsa, însă redresarea comportamentală este în egală măsură imperativă pentru victimă și agresor, dacă ne dorim cu adevărat prevenirea altor infracțiuni pe viitor.

În urma celor expuse, conchidem că femeile și minorii reprezintă 2 grupuri cu vulnerabilitate victimală sporită pe segmentul infracțiunilor sexuale, necesită măsuri de prevenție victimologică atât generale cât și speciale, realizate atât la nivel propagandistic cât și la nivel mai structurat, prin intermediul unor

programe specifice de intervenție victimologică. Desfășurarea acestor programe poate fi delegată diferitor structuri ale statului – Administrației Publice Locale sau organelor de poliție, încadrul cărora poate fi creat și dezvoltat un serviciu victimologic performant, capabil să reducă semnificativ numărul de persoane cu orientare victimală a personalității. Serviciul victimologic în cazul minorilor poate funcționa concomitent cu serviciul psihologic în cadrul instituției școlare, iar întrucât în prevenția victimologică a minorilor un rol deosebit îl joacă părinții și pedagogii, recomandăm crearea unor platforme care să favorizeze dialogul între aceștia. Deasemenea este recomandată promovarea unor politici victimologice mai coerente, cel puțin în infracțiunile sexuale ce vizează ca și victime persoanele minore și cele de sex feminin precum și dezvoltarea unor competențe digitale persoanelor vulnerabile în mediul online, în măsura în care activitatea acestora pe rețelele de socializare să excludă posibilitatea de a se angaja benevol în situații criminogene. Nu în ultimul rând menționăm că prevenția victimologică este o metodă de reacție socială preventivă împotriva criminalității ce poate genera rezultate favorabile atât în reducerea numărului de victime cât și a numărului de agresori, altminteri, trăim timpuri în care dacă ești victimizat, cel mai probabil ți-ai dat acordul pentru ca acest lucru să se întâmple, chiar dacă uneori reiese că acest acord este unul tacit.

Referinte bibliografice:

1. Rădulescu, S., M., Banciu, D., Sociologia crimei și criminalității. Casa de Editură și Presă „Șansa” S.R.L., București, 1996, 239 pag. ISBN 978-973-9167-56-7.
2. Corcea, N., Identificarea etimologică a termenului „Violența în Familie”. În: Revista Națională de Drept. Nr.1(171) din 2015, pp.48- 55. ISSN 1811-0770.
3. Biroul Național de Statistică/Statistici pe domenii/Justiție și infracționalitate. Accesat: [12.12.2022] Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/statistic_indicator_details/9#data_bank
4. Herinean, D., Relația dintre șantaj și alte infracțiuni. În: Revista Penalmente Relevant, nr.1 (5) din 2018, pp.21-43. ISSN 2501-1367.
5. Ministerul Educației Culturii și Cercetării. Standarde de competențe digitale pentru cadrele didactice din învățământul general. Accesat: [12.12.2022] Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Culegerea_cu_ISBN_2022.pdf
6. Condor, M., Chira, M., Criza personalității în adolescență. În: Euromentor, vol. II, nr. 2, 2011. pp. 44-47. ISSN 2067-7839.
7. The Child Protection Hub. Accesat: [12.12.2022] Disponibil: https://childhub.org/sites/default/files/attachments/virtual_traps_ro.pdf

REFLECȚII ASUPRA JURISPRUDENȚEI CURȚII CONSTITUȚIONALE PRIVIND DREPTUL LA UN NIVEL DE TRAI DECENT

REFLECTIONS ON THE JURISPRUDENCE OF THE CONSTITUTIONAL COURT ON THE RIGHT TO A DECENT STANDARD OF LIVING

CZU: 342.734:342.565.2:347.99

Victor SANDU¹

„Se poate modifica totul, numai
nu drepturile naturale și inalienabile ale omului”
Thomas Djeferson

ABSTRACT. *The rule of law and democracy implies the constitutional guarantee of citizens' fundamental rights and freedoms as supreme values. This guarantee must be ensured by the state institutions, implicitly by the Constitutional Court which guarantees the supremacy of the Constitution, which reflects the fundamental law of the expression of the sovereignty of the people.*

In this article we will elucidate this constitutionally determined function through the prism of guaranteeing the right to a decent standard of living, within the jurisprudence of the Constitutional Court.

Keywords: *right to a decent standard of living; quality of life; welfare state; state obligation; state responsibility; jurisprudence; functions; guarantor.*

REZUMAT. *Statul de drept și democratic implică garantarea constituțională a drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățeanului ca valori supreme. Această garanție trebuie asigurată de către instituțiile statului, implicit de către Curtea Constituțională care garantează supremația Constituției, Legea fundamentală a expresiei voinței suverane a poporului.*

În comunicarea dată vom elucida această funcție determinată constituțional prin prisma garantării dreptului la un nivel de trai decent, în jurisprudența Curții Constituționale.

Cuvinte-cheie: *dreptul la un nivel de trai decent; calitatea vieții; stat social; obligația statului; responsabilitatea statului; jurisprudență; funcții; garant.*

Omul, în calitatea sa de ființă umană, în virtutea nașterii naturale este înzestrat de Dumnezeu cu un complex de drepturi inalienabile liberei dezvoltări ale personalității sale. Pe bună dreptate. „Omul în stare de natură este o ființă rezonabilă și liberă, dornică să trăiască bine. Pentru aceasta, el renunță voluntar, prin contract, la unele dintre pretențiile și prerogativele lui în favoarea statului, care îi datorează respect și protecție” [1].

¹ Victor SANDU, doctorand Universitatea de Stat din Moldova, e-mail: sanduvictor24@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9985-6145>

Astfel, legătura organică dintre individ, deținător al drepturilor naturale și statutul fondat de el în scopul de a-i asigura respect și protecție, se argumentează științific încă de la începutul abordărilor doctrinare, abordări valabile și astăzi. Iar, contractul care servește ca temei juridic al acestui proces, astăzi este Constituția, Legea fundamentală a poporului suveran. Dovadă ne servește art.16 din Constituție, în care prin alin.(2) se stabilește: „Respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului” [2].

Iar această obligație este garantată în exercitarea ei de către Curtea Constituțională (art.134 alin.(3) din Constituție).

Pornind de la axiomă în conformitate cu care „omul este participant și producător al relațiilor sociale necesare traiului lui individual și în comun în societate” el tinde spre perfecțiune, inclusiv al propriilor condiții de viață umană. Anume în cadrul acestui proces dialectic și dinamic, tot mai mult se pune accentul pe asigurarea unui trai decent persoanei, implicând asigurarea statului cu garanții concrete. Chiar dacă „dreptul la un nivel de trai decent” nu este individualizat direct în textul constituției ci este cuprins în art.47 din Constituție cu titlul „Dreptul la asistență și protecție socială”, în alin.(1) se stipulează: „statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent”.

Scopul: Anume, în aceste circumstanțe constituționale ne propunem ca scop de a analiza jurisprudența Curții Constituționale în ce formulă este garantat acest drept, în calitate de drept individualizat sau în cadrul drepturilor fundamentale conexe materializării acestui drept.

Obiectivele: Respectiv, că doar identificarea obiectivelor organice și logice independente vor asigura elucidarea legală și legitimă a asigurării dreptului la un nivel de trai decent. Pe această linie de gândire am trasat următoarele obiective:

- prin definirea și identificarea naturii juridice a dreptului la un nivel de trai decent de a-i determina caracterul individual în cadrul drepturilor și libertăților fundamentale cetățenești;
- identificarea conținutului și a drepturilor conexe, antrenate în asigurarea dreptului la un nivel de trai decent;
- elucidarea jurisprudenței Curții Constituționale în garantarea responsabilității statului pentru asigurarea dreptului la un nivel de trai decent.

Definirea și natura juridică a dreptului la un nivel de trai decent. Aplicând metoda deducției vom începe expunerea materiei de la o definiție complexă dată drepturilor și libertăților fundamentale. Astfel, drepturile fundamentale sunt: „drepturi subiective ale persoanei ca subiect de drept, esențiale pentru libera dezvoltare a personalității umane și datorită acestor calități ele sunt înscrise în acte fundamentale, precum Constituție și Declarații, Pacte ale drepturilor” [3]. Pe această linie de gândire, în opinia noastră dreptul la un nivel de trai decent este *un drept fundamental al omului și cetățeanului pentru asigurarea liberei dezvoltări a personalității umane, realizat prin aportul individual, precum și având ca*

suport dezvoltarea social-economică a societății, drept asigurat de către stat și protejat, inclusiv pe calea jurisprudenței Curții Constituționale.

Numai pentru interesul legăturilor ideilor ne vom expune pe scurt în problema naturii juridice a drepturilor fundamentale și, implicit, al dreptului la un nivel de trai decent.

Doctrina constituțională operează cu mai multe teorii privind natura juridică a drepturilor fundamentale, cum ar fi: a) teoria dreptului natural subiectiv și b) teoria dreptului natural obiectiv.

Cât ne privește, considerăm că teoria „dreptului natural obiectiv” explică armonia între lege și Natură. Părintele acestei teorii Aristotel sublinia: „Natura – opera lui Dumnezeu creator – ascultă de o ordine rațională. Legea rezultă din observarea inteligentă a ordinii naturale, imaginată ca rațională. Legea astfel obținută – impersonală și generală – se va aplica ipotezelor particulare cu dreptate și echitate” [4].

Așadar, și dreptul la un nivel de trai decent, este un drept, fundamental, natural, inalienabil funcției umane, în virtutea nașterii. Urmează însă să facem o precizare de rigoare referitoare șa „nivelul” de trai decent care este o situație fluctuantă și asigurată în funcție de nivelul de dezvoltare social-economică a fiecărui stat, precum și de gradul statului de drept și democratic, obligat să asigure acest nivel de trai decent în calea liberei dezvoltări a personalității umane.

Iată din ce raționament de ordin științific și normativ considerăm că „*dreptul la un nivel de trai decent*” trebuie să fie individualizat ca un drept autentic și încadrat în categoria drepturilor „social-economice”. Drept social pentru esența sa naturală subiectivă, iar economic prin asigurarea lui de către stat, atât în baza art.126 alin.(2) lit.g) în conformitate cu care „statul trebuie să asigure sporirea numărului de locuri de muncă, crearea condițiilor pentru creșterea calității vieții”.

Conținutul și concursul altor drepturi fundamentale în asigurarea dreptului la un nivel de trai decent. Constituțional, dreptul la un nivel de trai decent este înglobat în art.47 alin.(1) în conformitate cu care „Statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, care să-i asigure sănătatea și bunăstarea, lui și familiei lui, cuprinzând hrana, îmbrăcămintea, locuința, îngrijirea medicală, precum și serviciile sociale necesare”. În fond reglementarea constituțională invocă legătura organică dintre două dimensiuni ale dreptului la un nivel de trai decent: a) sănătatea și b) bunăstarea.

Sănătatea implică îngrijirea medicală. Această prevedere se regăsește într-o formulă dezvoltată în art.36 din Constituție, în conformitate cu care:

„a) Dreptul la ocrotirea sănătății este garantat;

(2) Minimul asigurării medicale oferit de stat este garantat;

(3) Structura sistemului național de ocrotire a sănătății și mijloacele de protecție a sănătății fizice și mentale a persoanei se stabilesc potrivit legii organice”.

Vom adăuga aici și dreptul la un mediu înconjurător sănătos, prevăzut de art.37 din Constituție în conformitate cu care „(1) Fiecare om are dreptul la un mediu înconjurător nepriemnic din punct de vedere ecologic pentru viață și sănătate, precum și la produse alimentare și obiecte de uz casnic inofensive”.

„Bunăstarea”, sub aspect material, cuprinde: hrana, îmbrăcămintea, locuința. Vom menționa că aceste elemente ale bunăstării rezidă, în principiu, în exercitarea dreptului la muncă și remanierea muncii. În acest context art.43 din Constituție „Dreptul la muncă și protecția muncii”, stabilește că „(1) Orice persoană are dreptul la muncă ... și la protecția împotriva șomajului.

(2) Salariații au dreptul la protecția muncii. Măsurile de protecție privesc ... instituirea unui salariu minim pe economie ...”.

Dreptul la muncă, ca drept fundamental constituțional este luat sub oblăduirea și reglementarea de către Dreptul muncii ca ramură distinctă de drept.

Respectiv, că anume remunerarea muncii, adică salariul minim pe economie trebuie să-i asigure cetățeanului și familiei lui hrana, îmbrăcămintea și locuința ca elemente ale bunăstării, parte componentă a unui nivel de trai decent.

O categorie aparte ca element al nivelului de trai decent, constituția stabilește și „serviciile sociale necesare”. Aici trebuie să facem referință la alin.(2) al art.47 din Constituție (art.47 alin.(2) din Constituția României potrivit căreia „Cetățenii au dreptul la asigurare în caz de: șomaj, boală, invaliditate, bătrânețe sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subsistență, în urma unor împrejurări independente de voința lor”.

Rezultă cu certitudine că această asigurare oferită de către stat, în una din condițiile identificate, urmează să-i asigure persoanei un nivel de trai decent non-discriminatoriu cu persoanele cu surse legale de existență, provenite din câmpul muncii.

Observăm așadar, că dreptul la un nivel de trai este un drept fundamental complex prin materializarea căruia sunt antrenate fie direct, fie indirect și alte drepturi constituționale identificate. Mai mult ca atât acest areal este și mai larg, incluzând și dreptul la educație. Astfel, într-o opinie *dreptul la educație* își are un rol aparte în asigurarea dreptului la un nivel de trai decent, ca drept fundamental complex. Astfel, „dreptul la educație, este privit ca un drept de sine stătător, complex și inalienabil, care joacă un rol crucial în dezvoltarea personalității umane, dar și ca un drept component al dreptului omului la un trai decent, ținând chiar de esența acestuia din urmă, la rândul lui complex ” [5]

Indubitabil, că dreptul la un nivel de trai decent, ca drept economico-social este un drept complex ce atrage în exercitarea sa și alte drepturi fundamentale conexe, impunându-le amprentele sale, contribuind astfel la evoluția lor progresivă și, respectiv, primind de la ele impulsuri și confirmare spre ridicarea progresivă a nivelului de trai demn unei personalități umane în statul de drept și democratic contemporan.

În acest context, Curtea Constituțională în jurisprudența sa statuează acest text constituțional (p.50) „... reprezintă nucleul minim de garanții sociale care trebuie asigurat cetățenilor potrivit scopului stabilit de articol” [6].

Astfel extinderea drepturilor și libertăților social-economice, accentuarea funcțiilor ce revin acestor drepturi și libertăți și anume – crearea bazei materiale și determinarea gradului și nivelului de realizare a „dreptului la un nivel de trai decent, în condițiile unei economii de piață „resolicită” activismul statului și multiplică valențele lui sociale. Corelativ drepturile și libertățile social-economice, obligațiile statului nu constituie doar o logică retorică, ci constituie premise ale responsabilității lui” [7].

Prerogativele sociale ale statului sunt ridicate la valoare constituțională și reglementate respectiv. Astfel statul, potrivit art.126 alin.(2) din Constituție trebuie să asigure: a) reglementarea activității economice și administrarea proprietății publice ce-i aparțin în condițiile legii; b) libertatea comerțului și activității de întreprinzător, protecția concurenței loiale, crearea unui cadru favorabil valorificării tuturor factorilor de producție; c) protejarea intereselor naționale în activitatea economică, financiară și valutară; d) stimularea cercetărilor științifice; e) exploatarea rațională a pământului și a celorlalte resurse naturale în concordanță cu interesele naționale; f) refacerea și protecția mediului înconjurător, precum și menținerea echilibrului ecologic; g) sporirea numărului de locuri de muncă, crearea condițiilor pentru creșterea calității vieții; h) inviolabilitatea investițiilor persoanelor fizice și juridice, inclusiv străine.

Totodată caracterul social al statului mai este suplinit cu încă două prerogative [8], și,, anume:

1. Formarea, administrarea, utilizarea și controlul resurselor financiare ale statului, ale unităților administrativ-teritoriale și ale instituțiilor publice sunt reglementate prin lege (art.130, alin.(1) din Constituție). Iar potrivit art.131 alin. (2) „Guvernul elaborează anual proiectul bugetului de stat și bugetului asigurărilor sociale de stat, pe care le supune, separat, aprobării Parlamentului. În caz de formare a fondului extrabugetar, el se prezintă spre aprobare Parlamentului”. Controlul asupra executării bugetelor, conform art.66 lit.h) din Constituție îi revine Parlamentului.

2. Potrivit art.127 alin.(4) din Constituție „Bogățiile de orice natură ale subsolului, spațiul aerian, apele și pădurile folosite în interes public, resursele naturale ale zonei economice și ale platoului continental, căile de comunicație, precum și alte bunuri stabilite de lege, fac obiectul exclusiv al proprietății publice”. Tocmai, în corespundere cu aceste prevederi, „valorificarea acestora, conservarea, gestionarea și întreținerea lor obligă statul – și îl abilitază – să acționeze în interesul general” [9].

Mai mult ca atât, pe planul îndeplinirii obligațiilor ce revin statului „obligații corelative drepturilor și libertăților social-economice – funcțiile lui de asemenea

sugestive pentru a justifica atributul de „social”, statul este un factor al politicii de securitate socială” [10]. De exemplu, statul trebuie să asigure protecția socială a muncii (art.43), un nivel de trai decent (art.47 alin.(1), protecția familiei și a copiilor (art.49); ocrotirea mamei, copiilor și a tinerilor (art.50), protecția persoanelor cu dezabilități (art.52) din Constituția Republicii Moldova.

Astfel statul modern poate și trebuie „să imprime tuturor acțiunilor economice, politice, culturale un conținut social fundamentat pe valori etice și umane care să creeze terenul fertil exprimării reale a personalității cetățenilor, a drepturilor și libertăților lor a șanselor egale” [11]. În aceste circumstanțe statul social „nu poate fi un simplu partener de afaceri, un simplu observator, ci un participant care trebuie să intervină, trebuie să aibă inițiativă și mai ales să ia măsuri care să asigure realizarea binelui comun” [12].

Așadar, statul social, „trebuie să ia cele mai potrivite măsuri pentru ocrotirea și promovarea intereselor generale, precum și pentru asigurarea condițiilor materiale necesare pentru ca cetățenii să se poată bucura în mod egal de drepturile și libertățile lor” [13].

Indubitabilă este interdependența și complexitatea drepturilor social-economice și caracterul social al statului. Finalitatea exercitării acestor drepturi în dialectica lor determină starea dreptului la un nivel de trai decent.

Echitatea, este „fundamentul dreptului încă de la originile societății umane, conceptul care a făcut posibilă organizarea societății și a păcii sociale” [14]. Iar „societatea umană contemporană se cristalizează printr-un grad sporit de asigurare juridico-etatică a drepturilor fundamentale ale omului – condiție imanentă a liberei dezvoltări a personalității umane” – un loc fundamental, de bază „îl ocupă drepturile social-economice”, printre care „dreptul la un nivel de trai decent”, dat fiind că calitatea și asigurarea lui determină demnitatea omului [15].

Asigurarea dreptului la un nivel de trai decent în jurisprudența Curții Constituționale.

Am constatat deja că dreptul la un nivel de trai decent este examinat în literatura de specialitate ca un drept distinct, de sinestătător, apoi reglementările normative îl expun în context cu alte drepturi fundamentale conexe care asigură un trai decent sau creează condiții pentru creșterea calității vieții. În aceste circumstanțe urmează a determina cum se reflectă această stare în jurisprudența Curții Constituționale pentru început.

Vom analiza jurisprudența Curții Constituționale prin prisma drepturilor conexe dreptului la un nivel de trai decent. Dat fiind că dreptul la muncă și remunerarea muncii constituie greutatea specifică a dreptului la un nivel de trai decent vom identifica câte sesizări au constituit obiect al controlului constituționalității legilor, confirmate prin Hotărârile Curții Constituționale.

Astfel, trei hotărâri a adoptat Curtea Constituțională privind dreptul la muncă și cinci hotărâri referitoare la salarii.

Și problema asigurărilor sociale a constituit obiect în cinci Hotărâri a Curții Constituționale, începând cu anul 2015.

Incapacitatea temporară de muncă a constituit obiect al unei Hotărâri a Curții Constituționale.

În această perioadă Curtea Constituțională a rezolvat și cazuri excepționale de neconstituționalitate (art.135 alin.(1), lit.g) din Constituție). Astfel, patru hotărâri referitoare la pensii; câte două: dreptul la muncă și salarii, precum și două pe motive de boală, adică dreptul la ocrotirea sănătății.

În același timp în atenția Curții Constituționale au fost persoanele cu dizabilități. Așa spre exemplu Hotărârea nr.34 din 11.10.13 explicativă privind modul de executare a Hotărârii Curții Constituționale nr.27 din 20 decembrie 2011 privind controlul constituționalității unor legi de modificare a condițiilor de asigurare cu pensii și alte plăți sociale pentru unele categorii de salariați. Publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.312-314 din 31.12.2013. Art.nr.52.

Totodată Curtea Constituțională a adoptat și o Hotărâre explicativă privind condițiile de asigurare cu pensii și alte plăți sociale pentru unele categorii de salariați.

Sintetizând jurisprudența Curții Constituționale constatăm că dreptul la un nivel de trai decent, ca drept singular nu a constituit obiect de sesizare și, respectiv, de examinare de către Curte. În același timp, drepturile fundamentale constituționale, conexe asigurării dreptului la un nivel de trai decent au constituit obiect de examinare cu adoptarea hotărârilor de asigurare.

Astfel dreptul la muncă a constituit obiectul a cinci hotărâri; dreptul la un salariu minim garantat – 7 hotărâri; dreptul la asigurare cu pensii – 13 hotărâri și asistență în caz de boală – 3 hotărâri.*

Totodată prezintă relevanță Hotărârea Curții Constituționale nr.12 din 16 ianuarie 2022 privind controlul constituționalității articolului 3 alin.(2) din Legea nr.1432 din 28 decembrie 2000 privind modul de stabilire și reexaminare a salariului minim, a articolului 27 alin.(2) din Legea nr.270 din 23 noiembrie 2018 privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar, a Hotărârii Guvernului nr.165 din 9 martie 2010 cu privire la quantumul minim garantat al salariului în sectorul real și a Hotărârii Guvernului nr.550 din 9 iulie 2014 privind stabilirea quantumului salariului minim pe țară [16]. Și aceasta din următoarele două raționamente științifice și interpretare constituțională.

Astfel în punctul 24 „Curtea identifică în calitate de drept fundamental individualizat la „...un nivel de trai decent al cetățenilor”. Iar în p.50 „Curtea a reținut că din interpretarea coroborată a articolului 43 alin.(1) și (2) cu articolul 47 alin. (1) din Constituție rezultă o legătură logică între dreptul la muncă și obligația statului de a lua măsuri pentru ca orice om să aibă un trai decent. Altfel spus,

* *Notă:* Dat fiind numărul mare al Hotărârilor și respectiv al volumului textual ne limităm doar la sinteza actelor.

condiția principală pentru un trai decent este asigurarea dreptului la muncă și protecția acestuia””.

Al doilea raționament menționat de Curte în p.49 constă în faptul „că textul” „un nivel de trai decent” reprezintă un obiectiv social stabilit de Constituție, care trebuie realizat prin măsurile întreprinse de către autorități.

Din cele relatate rezultă că în atenția Curții Constituționale se află atât asigurarea, pe de o parte, a dreptului subiectiv la un nivel de trai decent cât și, pe de altă parte, concomitent și însăși „nivelul de trai decent” asigurat în funcție de capacitățile economice ale statului cu o creștere treptată a acestui standard,

Concluzii generale. Pornind de la proprietățile caracteristice societății umane spre perfecțiune, respectiv că odată cu acest proces se lărgeste și sfera drepturilor fundamentale ce impun individualizarea lor într-o formulă distinctă și încadrarea lor în una dintre categoriile drepturilor și libertăților fundamentale. Pe această cale se asigură garantarea respectării lor inclusiv și prin jurisprudența Curții Constituționale.

Pornind de la această deducție logico-constituțională îngăduim a formula următoarele concluzii:

1. Dreptul la un nivel de trai decent este un veritabil drept cu statut individualizat în sfera drepturilor și libertăților fundamentale.

2. Realizarea pleneră a dreptului la un nivel de trai decent antrenează exercitarea, în primul rând, a dreptului la muncă și protecția acestuia, precum și dreptul la asistență socială în complexitatea sa, adică dreptul la sănătate și bunăstare.

3. Statul este instituția obligată să asigure dreptul la un nivel de trai fiecărui om, indiferent de statutul lui social, pe calea dezvoltării social-economice a statului.

4. Garantul suprem al asigurării răspunderii statului în raport cu drepturile și libertățile fundamentale și, implicit, a dreptului la un nivel de trai decent.

Propunere. Dat fiind că în reglementările constituționale actuale „dreptul la un nivel de trai decent” este înglobat în art.47 alin.(1) din Constituție cu titlul: „Dreptul la asistență și protecție socială”, pierzându-și astfel valoarea și individualitatea pe care a dobândit-o, propunem, cu titlu de „*lege ferenda*” de a completa Constituția cu art.47 cu titlu „Dreptul la un nivel de trai decent” cuprinzând alin.(1) din actualul text. Iar alin.(2) să devină conținut de sinenstătător la art.47¹ cu titlul actual.

Referinte bibliografice:

1. John Locke. Al doilea tratat despre cărmuire. Scrisoarea despre toleranță. București: Nemira, 1999, p.54.
2. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1 din 12.08.1994, Republica-

- tă în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78 din 29.03.2016. Art. nr.140 (În continuare în text doar: Constituția)
3. Muraru Ioan, Tănăsescu Elena Simina. Drept constituțional și instituții politice. Ed. a 14-a, rev. București: CH BECK, 2011, vol.1, p.140.
 4. Aristotel. Etica nicomahică. Москва: МЫСЛЬ, 1984, vol.4, p.145.
 5. Smochină Andrei, Vlăiescu George. Educația – determinant primordial al asigurării dreptului constituțional la un trai decent. În: Revista de studii juridice universitare, nr.3-4. Chișinău, 2018, ISSN 1857-4122, p.85-94.
 6. Hotărârea Curții Constituționale nr.12 din 16 iunie 2022. Publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.201-207 din 08.07.2022. Arts.nr.97.
 7. Deleanu Ion. Drept constituțional și instituții politice. Tratat. București: Europa Nova, 1996, vol.2, p.72.
 8. Deleanu Ion. Drept constituțional ..., p.73.
 9. Deleanu Ion. Drept constituțional ..., p.73-74.
 10. J.-J.Dupeyroux. Droit de la sécurité sociale, 6e éd. Paris : Dalloz, 1975, p.8.
 11. Muraru Ioan, Tănăsescu Elena Simina. Drept constituțional și instituții politice. Ed. a 14-a, rev. București: Editura CH BECK, 2011, vol.1, p.83.
 12. Muraru Ioan, Tănăsescu Elena Simina. Drept constituțional ..., p.83; Iancu Gheorghe. Drept constituțional și instituții politice. Ed. a 5-a rev. și compl. București: Lumina Lex, 2007, p.272; Arseni Alexandru. Drept constituțional și instituții politice. Tratat. Ed.a 2-a, rev.și adăugată conform reglementărilor normative. – Chișinău: CEP USM, 2019, vol.2, p.178.
 13. Drăganu Tudor. Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar. Vol. I. Cluj-Napoca: Lumina Lex, 2000, p.355.
 14. Pipera Gheorghe. Buna credință, echitate și pace socială în Noul Cod Civil. [Online]. Disponibil: www.hotnews.ru/stiri_opinii_11524982_buna_credinta_echitate_pace_sociala_noul_cod_civil.html
 15. Sandu Victor. Statul social – garanție juridico-economică de asigurare a dreptului la un nivel de trai decent. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2021, nr.11. – ISSN- 1814-3199, p.97.
 16. Hotărârea Curții Constituționale nr.12 din 16 iunie 2022. Publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.301-207 din 08.07.2022. Art. nr.97.

REFLECȚII ASUPRA TITULARILOR DREPTULUI CONSTITUȚIONAL LA UN NIVEL DE TRAI DECENT

REFLECTIONS ON THE SUBJECTS OF THE RIGHT TO A DECENT STANDARD OF LIVING

CZU: 342.734:342.4:364.442.6(478)

Victor SANDU¹

ABSTRACT. *The study is focused on a brief review of the holders of the constitutional right to a decent standard of living, expressly enshrined in the constitutional norms. It is about the citizen and his family. A distinct attention is paid to the qualities that the citizen can have as the holder of this right, namely those of: employee; retired; unemployed; sick; not valid; disabled person; old man etc. It goes without saying that depending on the concrete quality of the citizen, the state's assurance of the right to a decent standard of living will include different social policies and their implementation mechanisms.*

Keywords: *decent living, decent standard of living, right to a decent standard of living, right holder, citizen, unemployed, sick, elderly, disabled person, pensioner.*

REZUMAT. *Studiul este axat pe o trecere succintă în revistă a titularilor dreptului constituțional la un nivel de trai decent, consacrați expres în normele constituționale. Este vorba despre cetățean și familia acestuia. O atenție distinctă se acordă calităților pe care poate să le aibă cetățeanul ca titular al acestui drept, și anume celor de: salariat; pensionar; șomer; bolnav; invalid; persoană cu dizabilități; bătrân etc. Este de a sine clar că în funcție de calitatea concretă a cetățeanului, asigurarea de către stat a dreptului la un nivel de trai decent va cuprinde diferite politici sociale și mecanisme de implementare a acestora.*

Cuvinte cheie: *trai decent, nivel de trai decent, dreptul la un nivel de trai decent, titular de drept, cetățean, șomer, bolnav, bătrân, persoană cu dizabilități, pensionar.*

Inițial, vom preciza că în noțiunea de „dreptul la un nivel de trai decent” se utilizează în sens larg și în sens îngust.

În sens larg, prin „dreptul la un nivel de trai decent” se înțelege „posibilitatea omului de a deține și de a beneficia de bunurile și realizările civilizației: asigurarea medicală, tehnică modernă, mijloace de transport, hrană rațională și calorică, servicii ale întreprinderilor din sfera de deservire, acumularea de bogății culturale etc.” [1, p. 189].

Această definiție descriptivă cuprinde elementele constitutive, complexitatea cărora asigură un nivel de trai decent fiecărui om și cetățean. Cu alte cuvinte, la baza definirii „dreptului la un nivel de trai decent” sunt puse elementele social-economice din societate.

¹ Victor SANDU, doctorand Universitatea de Stat din Moldova e-mail: sanduvictor24@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9985-6145>

În același timp, se întâlnește și o definiție în *sens restrâns*, în conformitate cu care „dreptul la un nivel de trai decent” se rezumă la „asigurarea unui salariu minim ce ar acoperi necesitățile (hrană, îmbrăcăminte, locuință, asistență și îngrijire materială, servicii sociale necesare), adică a unui salariu ce ar acoperi așa-numitul coș minim de consum (existență), stabilit prin calcule economico-statistice” [1, p. 189]. De data aceasta definiția este prea îngustă, limitată la salariu, calculat economico-statistic. Nu este relevantă obligația statului de a asigura acest nivel de trai decent, precum și perspectivele de evoluție progresivă.

În acest context, o a treia concepție în definiție pornește de la faptul că acest drept „implică obligația statului și a comunității internaționale de a asigura îmbunătățirea continuă și fără limite a nivelului de trai (în raport de posibilitățile și standardele sociale). Este, deci, un drept constituțional complex ce încorporează toate drepturile (singulare sau complexe), care prin natura lor sau în anumite circumstanțe converg către satisfacerea plenară a nevoilor și aspirațiilor omului în toată complexitatea sa” [2, p. 10].

Adică este „un drept dinamic și expansiv, în sensul că încorporează toate drepturile ce privesc calitatea vieții umane, de natură patrimonială (dreptul la salariu, la pensie etc.) și drepturi personale extrapatrimoniale (sănătatea, educația, integritatea fizică și psihică, respectul vieții private etc. ...” [2, p. 10].

Succinta expunere a definițiilor date „dreptului la un nivel de trai decent” invocă următoarea concluzie, pe care o împărtășim: „... traiul decent este imposibil fără dezvoltarea liberă a personalității umane, fără beneficierea de realizarea științei, culturii, fără posedarea unei profesii” [1, p. 190], calificate în toate domeniile, vom adăuga noi.

Acum îngăduim a defini *dreptul la un nivel de trai decent ca fiind un drept social-economic complex ce implică, pe de o parte tendința subiectivă, având ca suport dezvoltarea social-economică a societății pentru asigurarea liberei dezvoltări a personalității umane iar, pe de altă parte, obligația statului, în colaborare cu comunitatea umană de a crea condițiile economice adecvate și a garanțiilor juridice de a satisface această tendință general-umană.*

Titularii *dreptului la un nivel de trai decent* sunt strict determinați în conținutul art. 47 din *Constituția Republicii Moldova* [3], aceștia fiind: a) cetățeanul, în funcție de situație și b) familia cetățeanului.

În funcție de diferite situații concrete, cetățeanul „îmbracă” statutul de titular de drept în calitate de: a) salariat; b) pensionar; c) șomer; d) bolnav; e) invalid; f) persoană cu dezabilități; q) bătrân și h) sau alte cazuri” (art.47 alin.(2) din *Constituție*).

Identificarea titularilor acestui drept constituțional se impune deoarece anume pe această cale determinăm gradul relativ al asigurării nivelului de trai decent. Astfel, gradul nivelului de trai al salariatului este direct proporțional cu salariul minim instituit pe economie (art. 43 alin.(2) din *Constituție*). Cu alte cuvinte

„bunăstarea cetățeanului și a familiei lui” depinde de mărimea salariului minim garantat de lege.

Chiar dacă prevederile constituționale nu operează cu categoria „pensionar”, ci „bătrânețe”, îngăduim a opera cu noțiunea generală „bătrânețe”, incluzând și categoria de „pensionar”. Aceasta, deoarece și nivelul minim al pensiei, trebuie să-i asigure „bătrânului” un nivel de trai decent relativ, pornind de la prevederile art.16 alin. (2) din *Constituție* – principiul egalității.

Alta este starea șomerilor, bolnavilor, invalizilor, persoanelor cu dezabilități (art. 51 din *Constituție*), celor văduve, precum și a altor persoane în cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistență, în urma unor împrejurări independente de voința lor.

Spiritul acestui subiect rezidă în legătura dialectică dintre caracterul social al statului și dreptul la un nivel de trai decent, la general, și, în funcție de statutul juridic specific al subiecților de drept, beneficiari de acest drept, în special.

Nivelul de trai decent minim garantat trebuie să fie asigurat relativ în funcție de statutul juridic al subiectului de drept.

Astfel, gradul de nivel de trai al salariatului este în directă dependență de realizarea dreptului la muncă, pornind de la instituirea unui salariu minim pe economie (art. 43 alin. (2) din *Constituție*). Anume, cuantumul salariului, care este o determinantă fluctuantă, în funcție de dezvoltarea economică a statului, trebuie să-i asigure lui și familiei lui un nivel de trai decent pe dimensiunea „bunăstare” (art.47 alin.(1) din *Constituție*).

O altă situație se urmărește în cazul „șomerilor”, adică a persoanelor care temporar nu sunt angajate în câmpul muncii și nu sunt asigurate cu salariul minim garantat pe economie. În aceste împrejurări, intervine statul prin acordarea alocațiilor sociale pe perioada șomajului.

Cu toate că această calitate este de scurtă durată, totuși alocația trebuie să-i asigure un minim nivel de trai decent. Totodată, pe această perioadă, statul este obligat ca aceste persoane să fie reangajate în câmpul muncii fie prin crearea noilor locuri de muncă, fie prin reciclarea profesională.

Tot în raport cu statutul de *salariat* se află și „starea de boală”, determinată pe o durată limitată în timp, dar care trebuie „compensată” în raport cu statutul salariatului, situație reglementată de normele dreptului muncii.

Alta este situația cetățeanului „invalid”, care a pierdut capacitatea de muncă pe viață. În acest caz, asigurarea nivelului minim de trai decent este pusă pe seama statului. Ca și în cazul persoanelor care au pierdut mijloacele de subzistență, în urma unor împrejurări independente de voința lor, și de astă dată funcția socială a statului se manifestă plenar. Respectiv, gradul nivelului de trai a acestor subiecte de drept este direct proporțional nivelului de dezvoltare social-economică a statului și, respectiv, a politicilor implementate în acest domeniu.

Statutul „văduviei” este condiționat de mai mulți factori, iar intervenția statului poartă un caracter suplinitor în fiecare caz individual aparte.

Considerăm oportun de a identifica încă două categorii de subiecte, specifice în raport cu asigurarea dreptului la un nivel de trai decent și, anume: a) copii și familiile cu copii; b) persoanele cu dizabilități. Aceasta deoarece, se impune luarea de măsuri speciale pentru ocrotirea copiilor, familiilor cu copii și a persoanelor cu dezabilități pentru că „situațiilor egale trebuie să le corespundă un tratament juridic egal, la situații diferite, tratamentul juridic nu poate fi decât diferit” [4, p. 187].

a) Copiii și familiile cu copii. Acestui subiect îi sunt dedicate mai multe studii, inclusiv și o teză de doctor în drept cu titlul „*Reglementări juridice privind asistența socială a copilului și a familiei cu copii în Republica Moldova*”, autor Chisari Aliona, teză susținută în anul 2006.

Autoarea în baza cercetării actelor normative, a literaturii de specialitate, precum și a practicii realizării drepturilor fundamentale în general și a celui la un nivel de trai decent, în special, pornește de la constatarea conform căreia: „În Republica Moldova persistă sărăcia infantilă, în special în zonele rurale, unde patru din zece copii sub vârsta de zece ani trăiesc în sărăcie extremă” [5, p. 3].

Această temă este reflectată în lucrările specialiștilor de domeniu, privind obligația statului de a asigura un nivel de trai decent persoanelor aflate în dificultate sau cu dezabilități. Anume statutul special al acestor subiecte merită o abordare aparte cât privește dreptul la un nivel de trai decent ca un drept universal.

La momentul actual, cu adevărat „acțiunile de asistență socială a copiilor și a familiei cu copii constituie o prerogativă esențială realizată atât la nivel statal, cât și la nivel internațional. Fiind identificate mai multe accepțiuni ale asistenței sociale, ... este abordată în calitate de instituție a dreptului securității sociale: ... diferă de cea „de asigurare socială” [5, p. 8-9].

În calitate de subiecte ale raporturilor juridice de asistență socială cu statut deosebit, copiii și familia cu copii aflați în dificultate sunt „orice copil sau familie a căror necesități de ordin material, psihologic, social etc. nu sunt realizate pe deplin” [5, p. 9].

Asistența socială este privită ca instituție a dreptului securității sociale.

Sintetizând literatura supusă cercetării, autoarea afirmă că această instituție reprezintă totalitatea „de norme juridice menite să reglementeze relațiile sociale ce apar între persoana sau familia aflată în dificultate și organul abilitat, în legătură cu acordarea diferitelor prestații și/sau servicii sociale celor dintâi” [5, p. 15].

Anume pe această cale copiilor și familiilor cu copii li se asigură plener dreptul la libera dezvoltare a personalității umane și constituirea unui stat de drept și democratic. La aceasta contribuie și Avocatul Poporului pentru problemele copiilor atât prin munca explicativă, cât și prin acțiuni practice.

b) Persoanele cu dezabilități. Pentru început vom remarca că în literatura de specialitate se mai utilizează categoria „persoane cu handicap” care, în viziunea noastră, este depășită atât sub aspect moral, cât și juridic, care poate

provoca jigniri persoanelor. Corect, și tot mai des utilizată cu respectul demnității personalității umane este categoria „persoane cu dezabilități”. Suntem de acord cu afirmația potrivit căreia aceste persoane „figurează printre populațiile dezavantajate, „ținte” ale unor măsuri speciale de protecție socială. De aici rezultă că nivelul calității vieții lor se află în raporturi strânse cu tipurile de intervenții ale colectivității” [1, p. 137].

Aceasta deoarece „handicapul”, „dizabilitatea” înseamnă „expunerea la un anumit *risc de excluziune socială*, având semnificația obstacolelor care împiedică o persoană să participe activ la diferite tipuri de activități sociale” [1, p. 137].

Calitatea vieții persoanelor cu dizabilități în literatură este văzută din două perspective: dimensiunea obiectivă și dimensiunea subiectivă. Acești indicatori, dimensiuni încep și au la bază faptele materiale ale circumstanțelor personale.

a) Dimensiunea obiectivă a calității vieții constă „din două componente: pe de o parte, un set de fapte materiale și, pe de altă parte, o evaluare socialmente structurală a acestora. Această dimensiune obiectivă cuprinde caracteristicile observabile care descriu viața cuiva: fiecare persoană are o anumită formă a corpului, o culoare (în mod obișnuit) o conștiință de sine, un ansamblu specific al funcțiilor și atribuțiilor privind utilizarea minții și a corpului, un mediu care include circumstanțele familiale, locuința, comunitatea etc.” [6, p. 48].

b) Dimensiunea subiectivă – practica socială a ridicat o serie de probleme legate de demersul de măsurare a calității vieții persoanelor cu dezabilități „în special atunci când este vizată dimensiunea subiectivă” [6, p. 49].

Cea mai importantă și veritabilă trăsătură a calității vieții subiective constă „în sursa judecăților normative care sunt aplicate faptelor – în orice caz, mai largi sau mai restrânse decât putem noi să le identificăm. În cazul persoanei competente, aceste judecăți își au originea în capacitatea sa ca ființă autonomă de a-și formula propriile sale credințe și valori, de a-și judeca propriile condiții de viață și de a lua deciziile corespunzătoare care o privesc” [1, p. 147-148].

O altă problemă ce ține de calitatea vieții, a dreptului la un nivel de trai decent a persoanelor cu dezabilități este „dependența” creată „nu atât datorită limitărilor funcționale privind capacitățile lor de a se îngriji, cât datorită faptului că viețile lor sunt modelate de o varietate de forțe economice, politice și sociale. Dependența nu este pur și simplu o problemă a individului dependent, ci și una pentru politicieni, planificatori și specialiști care trebuie să organizeze (controleze) această dependență în acord cu valorile sociale curente și cu circumstanțele economice” [7, p. 94].

În fond dreptul implică ideea ca fiecare să dispună de mijloace de a-și îndeplini și impune propria voință. Și dacă în majoritatea lor oamenii își impun propria voință de sine stătător, apoi copiii și persoanele cu dezabilități nu tot timpul „au de ales în ce privește hotărârile ce le vor lua, neputând să-și realizeze propria

voință din diferite motive de vârstă, sănătate, economice sau administrative” [1, p. 186]. În acest sens, facultatea de autodeterminare a acestor subiecți de drept este afectată și nu se mai poate vorbi de drepturile lor decât în măsură de protecție juridică prin care să le ocrotească [1, p. 186].

Și dacă pentru copiii, care se bucură de un regim juridico-social de protecție [1, p. 187], apoi cu persoanele cu dezabilități inițial statutul lor „purta amprenta aproape exclusivă a medicalizării. În ultimul timp se conturează o veritabilă tendință a „demedicalizării”, de substituire a logicii medicale cu alta de factură medico-administrativă, prin care gestiunea problemelor personale cu deficiențe este încredințată autorităților publice” [1, p. 187].

Astfel, în Republica Moldova, Centrul pentru Drepturile Omului, implicat nemijlocit în acest proces a editat un Ghid privind drepturile persoanelor cu dezabilități [8]. În lucrare sunt expuse competențele Centrului cum ar fi: asigurarea respectării drepturilor și libertăților constituționale; cadrul legal și instituțional al protecției sociale a persoanelor cu dezabilități.

Un rol aparte ocupă „dreptul la un nivel de trai decent asigurat, în mare parte, prin organizarea și funcționarea sistemului de asistență socială” [8, p. 10-11] pentru categoria dată de persoane.

Generalizând cele menționate, subliniem ideea conform căreia asigurarea dreptului constituțional la un nivel de trai decent de către stat depinde în mod crucial de categoria din care fac parte titularii acestuia, acțiunile pentru fiecare categorie fiind distincte. În funcție de categoriile de titulari ai acestui drept constituțional, statul trebuie să dezvolte și să aplice politici publice (sociale) distincte însoțite de mecanisme corespunzătoare de implementare în practică. Într-o anumită măsură, pornind anume de la existența și implementarea acestor politici este posibilă evaluarea modului în care statul își onorează obligațiile sale pozitive în acest domeniu.

Referințe bibliografice:

1. Manea Livius. Protecția socială a persoanelor cu handicap. București: Casa de editură și presă ȘANSA SRL, 2000.
2. Vlăescu George. Asigurarea drepturilor omului la un trai decent. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2021.
3. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994. Publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1 din 12.08.1994. Republicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78 din 29 martie 2016.
4. Drăganu Tudor. Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar. Cluj Napoca, 2009.
5. Chisari Aliona. Reglementări juridice privind asistența socială a copilu-

lui și a familiei cu copii în Republica Moldova. Autoreferatul la teza de doctor în drept. Chișinău, 2006.

6. Moreim Haavi E., Computing the Quality of Life. 1986 in vol.: The Price of Healthy (eds.) G.I Agich & C.E. Beghey, Cambridge, D.Reidel Publishing Company.
7. Oliver Michael. The Politics of Disablement. Macilian-London, 1990.
8. Drepturile persoanelor cu dezabilități. Centrul pentru Drepturile Omului din Republica Moldova. Chișinău: 2012. 23 p.

CENZURA - MECANISM CE ÎMPIEDICĂ EXERCITAREA EFECTIVĂ A DREPTULUI FUNDAMENTAL LA LIBERTATEA CREAȚIEI SAU MECANISM NECESAR ÎNTR-O SOCIETATE DEMOCRATICĂ

CENSORSHIP – MECHANISM THAT PREVENTS THE EFFECTIVE EXERCISE OF THE FUNDAMENTAL RIGHT TO FREEDOM OF CREATION OR A NECESSARY MECHANISM IN A DEMOCRATIC SOCIETY

CZU: 342.732:070.13:316.3

Daniel SECHER¹

ABSTRACT. *The present study is carried out in order to define concept of censorship and the necessity of this institution in a democratic society. It is also necessary to establish the link between censorship and creative freedom as a fundamental right.*

Finally, we propose to answer to the question – is censorship a mechanism that prevents the effective exercise of the right to freedom of creation or a necessary mechanism in a democratic society?

Keywords: *freedom of creation, censorship, democratic society etc.*

REZUMAT. *Prezentul studiu este realizat în scopul definirii conceptului de cenzură și necesitatea acestei instituții într-o societate democratică. De asemenea, se impune necesitatea stabilirii legăturii dintre cenzură și libertatea creației ca drept fundamental.*

Într-un final ne propunem să dăm răspuns la întrebarea – cenzura reprezintă un mecanism ce împiedică exercitarea efectivă a dreptului fundamental la libertatea creației sau mecanism necesar într-o societate democratică?

Cuvinte-cheie: *libertatea creației, cenzura, societate democratică ș.a.*

Într-o societate democratică respectarea exercitării drepturilor fundamentale ale omului este o chestiune fundamentală. Totuși, în anumite circumstanțe se poate pune problema restrângerii acestora dacă astfel se aduce atingere altor valori democratice. Printre drepturile fundamentale indispensabil persoanei îl reprezintă dreptul la libertatea creației. Orice formă de cenzură a libertății creației este o restricție în exercitarea acesteia.

Așadar, pentru a atinge scopul acestui studiu de la început o să definim conceptul de cenzură. Conceptul de cenzură a fost tratat de mulți gânditori care au acordat mai multe semnificații, exemple de cenzură existând în diferite perioade ale istoriei.

¹ Daniel SECHER, Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept, Școala doctorală științe juridice, e-mail: daniel.secher@yahoo.com, ORCID : 0000-0001-6282-7925

Termenul de *cenzură* provine de la latinescul *censere* care înseamnă estimare sau *evaluare*. În Roma Antică *cenzorul* era un magistrat a căror funcție era de înregistrare a cetățenilor și proprietăților lor care au fost extinse foarte mult pentru a include supravegherea listelor senatoriale și a conduitei morale [1].

Asociația Americană de Biblioteci definește *cenzura* ca o schimbare a statutului de acces al materialului în funcție de conținutul lucrării, realizată de o autoritate a guvernării sau de reprezentanții acesteia. Astfel de modificări includ excluderea, restricția, eliminarea sau schimbări ale vârstei/nivelului de clasă [2].

Potrivit opiniei autorilor Prebor și Gordon prin *cenzură* se înțelege „o acțiune realizată pentru a interzice accesul la cărți sau informație deoarece conținutul lor este considerat periculos și dăunător cititorilor” [3, p.28].

Autorul Moody consideră că *cenzura* reprezintă acele acțiuni care în mod semnificativ restricționează accesul la informație” [4, p.138].

Knox descrie *cenzura* ca pe un amalgam de practici care includ redactarea unui text într-un document, tăierea paginilor dintr-o carte sau respingerea accesului la materiale”. Tot acesta, privește *cenzura* ca pe ceva pasiv atunci când o instituție stătea alege să nu achiziționeze materiale de teamă să nu provoace contraverse sau, ceva activ, care implică eliminarea cărților de pe rafturile bibliotecilor sau filtrarea site-urilor web de pe calculatoarele bibliotecii [5, p.741].

Suplimentar, potrivit autorului McMenemy, *cenzura* poate îmbrăca diferite forme, de la presiunea de a nu achiziționa un material sau un anumit subiect de la un autor concret, companii deschise ale guvernelor, grupuri de interes special sau indivizi din cadrul unei comunități care își doresc propriul punct de vedere moral a fi în frunte [6, p.341].

În opinia autorului Gurin C., prin *cenzură* se înțelege obligativitatea de a coordona și a primi aprobare asupra rezultatelor creației cu persoane oficiale, organe ale puterii de stat sau alte persoane. Prin același termen se înțelege și interdicția de a da publicității astfel de materiale sau părți distincte ale acestora. *Cenzura* este interzisă sub toate formele, indiferent că provine de la organe ale puterii de stat, de la autorități politico-administrative, de la asociații obștești, grupuri sociale etc. [7, p.146].

Conform Dex-ului prin *cenzura* se înțelege a aplica *cenzura*; a exercita un control asupra moravurilor; a opri, a interzice o publicație; cercetare de către o persoană care are sau își ia un drept de control al scrisului cuiva destinat tipăririi, spre a opri de la publicare părțile considerate primejdioase [8].

În ceea ce privește legislația națională, vom porni de la prevederile constituționale, deși Constituția Republicii Moldova nu prevede o definiție a conceptului de *cenzură*. Partea a doua alin. (1) al art. 33 din Constituția Republicii Moldova, prevede că „*Creația nu este supusă cenzurii*” [9].

O noțiune legală o găsim în Legea nr. 64/2010 cu privire la libertatea de exprimare la art. 2 *cenzura* este definită ca „*denaturarea nejustificată a materi-*

alului jurnalistic sau interzicerea nejustificată de a răspândi anumite informații de către conducerea mass-mediei; orice manifestare a autorităților publice sau a persoanelor care exercită funcții publice de ingerință în activitatea editorială a mass-mediei sau a angajaților acesteia ori de împiedicare a tirajării sau a răspândirii informației.” În legea menționată pot fi identificate și alte dispoziții relevante cu privire la cenzură. (la art. 5 alin. (1)) Cenzura este interzisă; (art. 5 alin. (4)) prevede că nu constituie cenzură obligația impusă de instanța de judecată prin hotărâre definitivă de a răspândi sau de a nu răspândi o informație, precum și obligația impusă prin lege de a răspândi o anumită informație [10].

Trebuie să subliniem și Legea nr. 939 din 20.04.2000 cu privire la activitatea editorială, [11] care la art. 2 definește activitatea editorială care „reprezintă totalitatea activităților editurii (organizatorice, de creație, economice) și constă în pregătirea pentru tipar, tipărirea și difuzarea diverselor genuri de tipărituri: cărți, ziare, reviste, note, calendare, ediții de artă etc.” Art. 3 al aceleiași legi prevede că „Activitatea editorială are drept scop: b) crearea de posibilități pentru afirmarea cetățenilor în calitate de autori, indiferent de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială; c) asigurarea dreptului la libertatea gândirii și a cuvântului, la exprimarea liberă a opiniilor și convingerilor; d) contribuirea la dezvoltarea național-culturală a poporului prin majorarea considerabilă a tirajului și volumului edițiilor, prin extinderea tematică a producției de carte; etc.” Normele legale citate vin în opoziție cu termenul de *cenzură*. Prin cenzură s-ar lipsi cetățenii de posibilitatea de a avea calitate de autori, de a-și exprima fără careva rețineri gândurile, convingerile.

Sintetizând cele expuse, remarcăm că cenzura este un concept foarte complex și reprezintă puterea de control asupra conținutului și a diseminării informațiilor, tipăriturilor, filmelor, muzicii, televiziunii, teatrului, radioului, picturilor, benzilor desenate, jocurilor video, site-urilor web etc. de către o autoritate, în scopul de a limita sau a preveni răspândirea materialelor sau ideilor considerate a fi de nedorit.

Având în vedere definiția cenzurii expusă de autori nominalizați precum și prevederile legale, constatăm că conceptului de cenzură i se acordă o atenție deosebită, mai mult ca atât, rezultatele libertății creației nu pot fi supuse cenzurii.

Cenzura este periculoasă pentru libertatea creației. Însă se pune problema dacă ar trebuie să existe unele excepții? Răspunsul la această întrebare o să încercăm să îl oferim prin prezentarea unor exemple.

Așadar, dacă prin realizarea și publicarea unor creații artistice sau științifice s-ar aduce atingere demnității, onoarei unor persoane, s-ar chema la ură, violență, lipsă de respect față de o anumită religie sau un sistem de credințe, la discriminări bazate pe criterii de vârstă, sex, opinii, educație, apartenență politică ș.a., sau s-ar promova relațiile netraditionale care distrug conceptul de familie, propaganda homosexualității în rândul adolescenților, pornografie infantilă, jigniri în adresa

populației unui stat, promovarea consumului de droguri, suicidul, separatismul ș.a., am putea vorbi despre prescrierea unor limitări.

În prezent, un loc aparte îl ocupă defăimarea religiei prin creații artistice, și anume imagini sau muzică, ironizarea unor figuri religioase, simboluri religioase, scoaterea în evidență a puterii, bogățiilor liderilor religioși, criticarea extremismului religios. Prin urmare, se aduce o insultă la adresa sentimentelor religioase care incită la ură religioasă. Aceste fapte pot trezi nemulțumiri a unei comunități. Ne amintim consecințele acțiunii de satirizare a islamului și a profetului Mahomed care a atras în Franța cel mai feroce atac terorist din ultimele două secole, în care ținta atacului a fost redacția revistei satirice Charlie Hebdo, prin publicarea a unor caricaturi cu Mohamed [12].

Relevant contextului este cauză din Jurisprudența Curții europene a drepturilor omului, și anume cauza I.A. împotriva Turciei [13], în speță reclamantul cetățean al Turciei a publicat o nuvelă scrisă de către Abdullah Riza intitulată „Frazele interzise”. Cartea conține viziunea autorului asupra problemele filosofice și religioase într-o manieră nuvelistică.

Reclamantul a fost acuzat de către autorități pentru blasfemie împotriva religiei, profet și cartea sfântă pentru publicarea acestei cărți.

Conținutul cărții a fost supus unei expertize, și s-a constatat că autorul critică credințele, ideile, tradițiile și modul de viață a societății turcești, prin adoptarea unui punct de vedere independent și nonconformist referitor la lideri, gânditori, oameni de știință. Un punct de vedere bazat pe materialism și pozitivism, care duce spre ateism și renunță credința și descoperirea divină.

Opiniile filosofice a autorului mai conțin un element sigur de umilință și discreditare vizavi de religie, profet și credința în Dumnezeu referitoare la islam. În opinia autorului credințele și opiniile religioase sunt niște simple obscurități. Autorul mai descrie credințele religioase ca un miraj de deșert, o idee primitivă, și practicile religioase ca primitivismul vieții de deșert.

În raport, s-a făcut trimitere și la pasaje din carte, cum ar fi „Mohammed nu a interzis relațiile sexuale cu o persoană moartă sau cu un animal viu”, „Priviți la inegalitatea și incoerența din Coran”, „Mesagerul lui Dumnezeu și a întrerupt rapid raportul sexual după cină și înainte de rugăciune”, „toate credințele și religiile nu sunt nimic mai mult decât niște performanțe....”.

Reclamantul s-a plâns la Curte că condamnarea sa a dus la încălcarea dreptului la libertatea de exprimare garantat de art. 10 al Convenției.

Guvernul Turciei a subliniat că condamnarea este o necesitate socială deoarece cartea conține un atac abuziv în adresa religiei, în particular la islam, și insulta sentimentele religioase.

Curtea a abordat problema din perspectiva necesității interferenței într-o societate democratică. Curtea a statuat că libertatea de exprimare constituie un element esențial într-o societate democratică și creează condiții pentru pro-

gres și satisfacție individuală. Art. 10 alin. (2) al Convenției nu se aplică doar informațiilor sau ideilor care sunt favorabil primite sau considerate ca inofensive, sau cu indiferență dar și acelor care offensează, atacă sau deranjează.

Cu privire la atacurile asupra religiei Statele Contractante au o marjă de apreciere când reglementează libertatea de exprimare. Statul poate lua măsuri pentru a reprimă anumite forme de comportament, incluzând comunicarea de informații și idei, apreciate incompatibile cu respectul față de libertatea de gândire, conștiință sau religie.

Curtea a constatat că acei care aleg să exerseze libertatea de a-și manifesta religia sa, indiferent dacă sunt membri unei majorități sau minorități, nu pot aștepta să fie exceptați de la critică. Ei trebuie să tolereze și să accepte respingerea de către alții care au alte credințe religioase chiar și promovarea de către alții o doctrină ostilă religiei pe care o au.

Prezenta cauză nu se referă doar la comentarii care offensează sau șochează, dar este un atac abuziv la adresa profetului islamului. Curtea a constatat că chiar dacă există o anumită toleranță față de critică adusă religiei, din partea societății turcești, credincioșii se pot simți ofențați de următorul pasaj „Muhammad nu a interzis relațiile sexuale cu o persoană moartă sau cu un animal viu”, „Mesagerul lui Dumnezeu și a întrerupt rapid raportul sexual după cină și înainte de rugăciune”.

Curtea a constatat că nu există o violare a art. 10 al Convenției.

Observăm că libertatea de exprimare care s-a realizat prin publicarea acelei creații ce vine să insulte religia, ridică anumite probleme specifice privitoare la libertatea de exprimare și creație, pe de o parte, și apărarea sentimentelor religioase individuale sau colective, pe de altă parte. Curtea recunoaște libertatea de exprimare ca un drept esențial, și remarcă necesitatea protejării sentimentelor religioase ale populației turcești. Este absolut necesară într-o societate democratică prevenirea și sancționarea comiterii unor atacuri injurioase împotriva unor credințe religioase variabile în timp și în spațiu. Totuși, atunci când o creație artistică are un conținut care se exercită împotriva sentimentelor religioase ale altor persoane, autoritățile statale pot interveni pentru a sancționa o astfel de creație. Aprecierea când intervin sau nu, este dată de către autoritățile statului prin crearea unor mecanisme legale în legislațiile naționale. Or, de la stat la stat diferă atingerea admisibilă adusă dreptului la libertatea de exprimare și creație.

Astfel cenzura, care a fost întotdeauna o metodă de control a fluxului de informații și a ideilor cetățenilor, a ajuns să fie folosită și privită ca un instrument al represiei.

În prezent există oameni care cred că cenzura rămâne o metodă utilă de a proteja valorile societății [14, p.22].

Adesea se consideră în mod eronat, mai ales prin comparație cu societățile autoritare și cele totalitare, că în democrație cenzura nu există, aducând în discuție

fie principiile democratice constituționale ca libertatea de exprimare fie diverse norme legislative ce interzic cenzura de orice fel. Asocierea cenzurii cu regimurile totalitare se face mult mai des, datorită naturii mult mai intruzive pe care o capătă, în acest caz cenzura nu doar limitează diseminarea informațiilor nedorite dar și intervine în procesul de creație, sfera profesională și viața personală a cetățenilor.

Există, astfel, forme de cenzură, care nu pot fi catalogate ca negative, servind la stabilitatea societății și respectării legii și care trebuie să fie examinate foarte atent pentru a le defini. În întreaga sa istorie, omul nu a reușit să creeze o formă funcțională de guvernare mai bună decât democrația, supraviețuirea ei în timp a dovedit acest lucru. Democrația nu este perfectă și cetățenii săi sunt conștienți de acest lucru, dar conform spiritului de conservare și pe principiul alegerii răului cel mai puțin rău, aceștia știu că alte regimuri au un potențial negativ mai mare.

Conform lui Judith Butler, cenzura este o formă productivă de putere: ea nu este doar privativă, dar și formativă. Cenzura caută să producă subiecți conform normelor explicite și implicite, iar la baza acestui proces stă regularizarea discursului. Aceasta din urmă, implică faptul că producția subiectului nu este strict legată de reglementarea discursului subiectului, ci mai degrabă la reglementarea domeniului social al discursului acceptat. Pentru a deveni un subiect înseamnă a fi supus la o serie de norme explicite și implicite care guvernează tipul de discurs care este acceptat drept „discurs de subiect“ [15, p.250].

Cenzura a fost complementară creației din cele mai vechi timpuri. Încă de când o autoritate, de orice natură ar fi fost, a simțit că poziția sau măcar prestigiul li-ar putea fi afectate de un produs al gândirii omenești, s-a mobilizat pentru a împiedica acest fapt. Abordarea și mijloacele folosite în îndeplinirea acestei sarcini diferă după cum am arătat în funcție de cine este agentul cenzurator și nivelul de toleranță acceptat de ideologia lui.

Concluzii. Cenzura este un mecanism de control utilizat și în societățile democratice. Ținând cont de cele expuse, putem afirma cu certitudine că la moment regula generală este că libertatea creației nu poate fi supusă cenzurii. Derogări de la regula generală nu există expres prevăzute în actele normative naționale. Totuși, dacă ar exista careva excepții suntem de părere că acestea s-ar face doar cu scopul de a proteja drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei. Nu putem enunța că libertatea creației ca drept fundamental nu poate fi cenzurată în anumite situații concrete.

Pe de altă parte, cenzura ca un mecanism de control poate fi utilizat atât cu intenții bune cât și cu rea-credință. În cazul în care prin cenzură se urmărește scopul de a lipsi societatea de adevăr, de a o manipula prin interzicerea producerii, difuzării unor creații științifice sau artistice, este cert faptul că în asemenea cazuri cenzura este un mecanism care împiedică exercitarea efectivă a dreptului la libertatea creației.

În măsura în care cenzura este aplicată cu scopul de a proteja societatea de unele creații științifice sau artistice (*de exemplu: articol științific despre confecționarea obiectelor explozive*) care dăunează și pot genera riscuri, pericole care se pot materializa, susținem necesitatea absolută a existenței instituției cenzurii într-o societate democratică pentru protejarea valorilor democratice.

Actualmente, nu există un act normativ care să reglementeze temeiurile, condițiile, procedura supunerii unui produs intelectual cenzurii. Acest mecanism trebuie să fie atât de riguros încât să nu permită careva abuzuri din partea subiecților cu drept de a-l pune în aplicare. Iar subiecții cu drept de sesizare ar trebui în primul rând să fie cetățenii.

Referințe bibliografice:

1. Censor. (1998). In Encyclopedia Britannica online. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/censor-ancient-Roman-official> (Accesat 15.12.2022).
2. American Library Association. (2016). Challenge support. Retrieved from <http://www.ala.org/tools/challengesupport> (Accesat 15.12.2022).
3. Prebor, G., & Gordon, D. (2015). Collection development and censorship in Torah studies libraries in Israel. *Collection Management*, 40(1).
4. Moody, K. (2005). Covert censorship in libraries: A discussion paper. *The Australian Library Journal*, 54(2), 138–147. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00049670.2005.10721741> (Accesat 15.12.2022).
5. Knox, E. (2014). “The books will still be in the library”: Narrow definitions of censorship in the discourse of challengers. *Library Trends*, 62(4).
6. McMenemy, D. (2008). Selection and censorship: Librarians and their collections. *Library Review*, 57(5).
7. Corneliu Gurin, Ion Creangă și alții „Constituția Republicii Moldova: Comentariu”, Editura Arc, Chișinău 2009.
8. Dicționar explicativ al limbii române, <https://dexonline.ro/>, (Accesat 15.12.2022).
9. Constituția Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12-08-1994. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro (Accesat 16.08.2021).
10. Legea nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.117-118/355 din 09.07.2010. Disponibil: Moldlex (Accesat 11.12.2022).
11. Legea cu privire la activitatea editorială, nr. 939 din 20.04.2000 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 70-72/511 (Accesat 11.12.2022).

12. Charlie Hebdo, publicația care a ajuns ținta unui atentat sângeros după o istorie de ofense aduse lumii musulmane, <https://www.zf.ro/business-international/charlie-hebdo-publicatia-care-a-ajuns-tinta-unui-atentat-sangeros-dupa-o-istorie-de-ofense-aduse-lumii-musulmane-13753623> (Accesat 16.12.2012).
13. Cauza I.A. împotriva Turciei, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-70113%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-70113%22]) (Accesat 16.11.2022).
14. Jean-Michel Ducomte, *La censure*, (Toulouse: Editions Milan, 2007).
15. Judith Butler, *Excitable Speech: A Politics of the Performative*, (London: Routledge, 1997).

CONTABILITATEA INSTITUȚIILOR PUBLICE - DE LA EMPIRIC LA DIGITALIZARE

PUBLIC SECTOR ACCOUNTING - FROM EMPIRICAL EVIDENCE TO DIGITALIZATION

CZU: 351.711:657.1:004.78

Lidia TONU¹

RÉSUMÉ : *Cette étude aborde la notion de numérisation de la comptabilité des établissements publics : un attribut indispensable dicté par le temps et les exigences professionnelles pour que l'État ait confiance dans l'exactitude des informations financières pour pouvoir faire des prévisions aussi réalistes que possible, et pour que la société à son tour ait l'assurance du succès et de l'efficacité du gouvernement dans la gestion des fonds publics. En théorie, le comptable est considéré comme un expert des chiffres et des calculs mathématiques. L'expérience prouve que le travail du comptable peut être numérisé à toutes les étapes, sous sa surveillance permanente.*

Mots clés : *digitalisation, métier comptable, formation comptable, systèmes d'information comptable.*

Digitalizarea aduce cu sine multe schimbări la nivel multidisciplinar, mai ales în acele domenii în care tehnologia informației este indispensabilă. La astfel de domenii se atribuie și profesia de contabil public, în care transformările digitale sunt inevitabile, dar și necesare. *Obiectivul* acestui articol este de a oferi o imagine de ansamblu asupra evoluției contabilității în general, ulterior concentrându-ne atenția asupra digitalizării contabilității instituțiilor publice.

Scopul autorului este de a prezenta beneficiile digitalizării în contabilitatea instituțiilor publice, identificând astfel modul în care profesia contabilă se schimbă datorită digitalizării și modul în care educația contabilă, autoritățile publice de reglementare în domeniu și sistemele de informații contabile contribuie la această schimbare.

Concluziile studiului vor fi orientate spre abordarea tri-partită: educația contabilă, reglementarea profesională și sistemele informaționale contabile în sectorul bugetar [1].

Cercetările istorice denotă că contabilitatea, ca activitate practică, a fost folosită din vremurile cele mai îndepărtate. Astfel, în comuna primitivă contabilitatea s-a născut odată cu nevoia de subzistență, dovadă fiind desenele din peșteri prin forme începătoare de „socoteli”: câte animale au fost vâdate și mâncate, câte piei s-au jupuit și câte haine au rezultat etc. Altfel spus exista o evidență economică primară care consta în efectuarea de socoteli cu ajutorul creștăturilor făcute în lemn, al funiilor înnodate, al mărgelilor înșirate etc.

¹ Lidia TONU, drd., Școala Doctorală Științe Economice, USM, e-mail: lidiatonu.usm@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0217-64321

Cu referire la studiile debutului contabilității românești [2], de care suntem istoric legați, cercetările arată că registrele contabile, care la început erau din bucăți de lemn acoperite cu un strat subțire de ceară, numite table, înlocuite cu papirusuri, apoi cu hârtie, erau obligatorii, fiind ținute atât de către bancheri și comercianți, cât și de către fiecare cap de familie (*pater familias*).

La nivel statal, exista o evidență riguroasă a tributurilor cuvenite statului.

În secolele XVI-XVII apar documente contabile privind modul de administrare a averii statului, cu reflectarea situației economice a perioadei respective.

Treptat, tehnicile contabile au evoluat către contabilitatea în partidă simplă, care utiliza fișele de conturi, ținute după principiul „Cel ce primește ceva și are să dea este debitor, cel ce dă ceva și are să ia este creditor (fără a exista legături între conturi)”, prin intermediul cărora operațiunile erau grupate pe persoane și bunuri, iar ansamblul acestora era ținut cu ajutorul unui registru denumit maestru.

În secolul XIX, când comerțul era exercitat de obicei în aer liber contabilitatea în partidă simplă era suficientă, comerciantul se mulțumea că știe care este situația comerțului său la un moment dat și care este câștigul/pierderea realizat/ă într-un interval de timp. La început îi era de ajuns să-și inventarieze bunurile și datoriile și să-și stabilească averea negrevată de datorii („averea curată”). Comparând „averea curată” de la începutul perioadei cu cea de la sfârșitul ei, el își putea da seama dacă și cu cât anume i-a sporit sau i s-a micșorat averea.

Cu timpul, această contabilitate a devenit insuficientă. Evoluția partidei simple nu s-a oprit însă aici. Negustorii au luat măsuri pentru sporirea câștigului sau micșorarea muncii depuse. În registrul de casă, încasările erau evidențiate pe feluri de încasări și plățile, pe categorii de plăți, introducându-se un registru pentru vânzări și unul pentru cumpărări de mărfuri. Cu toate acestea, sistemul de înregistrare în partidă simplă se deosebea fundamental de *doppia scriptura* (partida dublă), deoarece nu era capabil să ofere o cunoaștere continuă a rezultatelor, iar tehnica utilizată nu asigură sesizarea eventualelor greșeli de prelucrare.

Datorită complexității ideologiei capitaliste, ca structură, organizare, politică de finanțare, de aprovizionare, de desfacere etc., contabilitatea în partidă simplă a devenit perimată, fiind nevoie de o contabilitate fundamentată pe știință.

Astfel, începând cu prima jumătate a secolului al XIX-lea se poate vorbi de o literatură de contabilitate.

Cea dintâi carte de contabilitate românească a fost o traducere din limba germană *Pravila comerțială* (1837), destinată practicii comerciale în general. Lucrearea conține explicarea noțiunii de partidă dublă, însemnând înscrierea de două ori a aceleiași operațiuni: o dată în debitul unui cont și apoi în creditul altui cont. Anterior, noțiunea este prezentată destul de clar de Luca Pacioli în lucrarea sa *Summa de arithmetica* (1494), în care este formulată prima egalitate contabilă între conturile „Casa” și „Capital”, din care se deduce relația de echilibru „Avere” = „Capital”. Pentru prima dată s-a folosit:

a) terminologia de „bilancio”, semnificând balanța de verificare, prin care se pune în evidență relația formală Debit = Credit, sau „pro e dano”, adică profit și pierdere;

- Registrele contabile pentru evidența dublă ca: - Strata - în care operațiunile se înregistrau zilnic sub formă de articole contabile; -Maestrul - în care se utilizau partizi pentru fiecare cont folosit; - Inventarul - prin intermediul căruia erau centralizate la finele fiecărui an averea și datoriile.

Autorul a fost convingător și în prezentarea necesității și importanței registrului de casă, clarificând noțiunile de debitare și creditare a conturilor, dar și a inițiat noțiunea de etică contabilă, punând accentul la acel moment pe regulile necesare în activitatea de comerț, care reflectau spiritul religios și cinstit al negustorilor.

La sfârșitul secolului XIX lipsea o legislație explicită în domeniul contabilității. O lege specifică exista doar pentru contabilitatea publică, primul domeniu care a fost reglementat, prin apariția în anul 1861 a Regulamentului financiar, prin care în Țările Române a fost introdusă obligatoriu contabilitatea publică, în vederea controlării averii statului. Bugetul și finanțele statului s-au separat de cele ale domnitorului în vederea realizării unui control efectiv asupra autorizării banului și bunurilor publice.

Astfel, studiile istorice [3; 4] dovedește că contabilitatea s-a adaptat la cerințele solicitate de utilizatorii informațiilor.

Actualmente, este cert că creșterea exponențială a progresului tehnologic, sau faptul că multe aspecte ale vieții umane sunt influențate de tehnologie nu este surprinzător.

Domeniul contabil este unul dintre cele mai afectate de transformarea digitală având în vedere că majoritatea sarcinilor îndeplinite de contabili sunt de rutină. Digitalizarea are potențialul de a influența practicile contabile în multe feluri, cu efect asupra profesiei contabile, atât în ceea ce privește tipurile de activități profesionale derulate, cât și în ceea ce privește instrumentele și abordările utilizate în proces de desfășurare a activității profesionale.

Pornind de la deosebirea semnificativă dintre contabilitatea corporativă și contabilitatea publică: prima implică precizarea mărimilor macroeconomice, cum ar fi venitul național, produsul național etc., cealaltă - cuantifică variabilele microeconomice executate de bugetele tuturor autorităților și entităților publice, respectiv și cerințele față de sistemele informaționale preconizate pentru digitalizarea contabilității din sectorul public atrag după sine cerințe de tehnici și metode care să genereze interconexiunea întregului sistemul contabil: de la bugetare până la raportare.

Cum se dezvoltă digitalizarea contabilității în instituțiile publice?

Care este accentul și critica despre digitalizarea contabilității în instituțiile publice?

Care este viitorul privind digitalizarea contabilității în instituțiile publice?

Pentru a răspunde la aceste întrebări, activitatea profesională arată că nu este suficient doar de a îndrepta atenția către domeniul digitalizării contabilității, dar și a investiga impactul digitalizării asupra activității contabile.

Potrivit informațiilor publice [3], recent s-a dat startul versiunii pilot al Sistemului Informațional „Contabilitatea Unică Bugetară” (SI CUB) sistem realizat pe durata anului 2020 de către Instituția Publică „Centrul de Tehnologii Informaționale în Finanțe” (I.P.,CTIF”), la la solicitarea Ministerului Finanțelor. Astfel, Ministerul Finanțelor în calitate sa de organ de specialitate al administrației publice centrale, care elaborează și promovează politica unică a statului în domeniul finanțelor publice își propune standardizarea sistemelor informaționale de ținere a evidenței contabile în sistemul bugetar în corespundere cu Normele metodologice [5] , precum și stabilirea unui instrument unic de evidența contabilă și raportare financiară pentru instituțiile bugetare la nivel central și la nivel local. La fel, e de menționat și economisirea cheltuielilor bugetare din contul mentenanței și dezvoltării centralizate a SI CUB, precum și a utilizării locațiilor de stocare în centrul de date guvernamental și nu în ultimul rând îmbunătățirea securității informaționale.

Concluzia finală trasă în urma studiului efectuat se referă la faptul, că digitalizarea profesiei contabile prezintă oportunități enorme, însă pentru a răspunde așteptărilor, contabilii trebuie să se perfecționeze continuu. Altfel spus, dacă nu știi unde vrei să ajungi, nu poți fi sigur de rezultatele obținute. Astfel, viitorii contabilii trebuie să-și impună perspective mai clare pentru a fi mai bine pregătiți pentru locul de muncă digitalizat propriu-zis.

Referințe bibliografice:

1. Lidia TONU, Rolul contabilului din sistemul bugetar în utilizarea fondurilor publice. În culegerea de articole a Simpozionului Științifico-Practic cu participare internațională „Reconsiderarea rolului profesiei contabile. Acționăm astăzi pentru provocările generate de viitor”. USM, Moldova. 31 martie 2022. DOI: 10.5281/zenodo.6793627 Disponibil: <https://zenodo.org/record/6793627#.YzG10nZByM8>.
2. Cronica Vistieriei din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu sau Codicele Vistieriei Moldovei din 1777, 1786, 1798, 1804.
3. Calu, D.A. Istorie și dezvoltare privind contabilitatea din România, Editura Economică, București. 2005.
4. Demetrescu, C.G. (1947), Istoria critică a literaturii contabile din România, Editura Socec, București 1947.
5. Ordinulul ministrului Finanțelor nr.216 din 28.12.2015 cu privire la aprobarea Planului de conturi contabile în sistemul bugetar și a Norme-

lor metodologice privind evidența contabilă și raportarea financiară în sistemul bugetar, cu modificările și completările ulterioare. Publicat în Monitorul Oficial al RM Nr.377-391 art.1001 din 31.12.2015.

Resurse Web:

1. <https://www.semanticscholar.org/paper/Enterprise-resource-planning-systems%3A-systems%2C-life>
2. <https://ideas.repec.org/a/cmj/seapas/y2015i7p489-496.html>
3. <https://ctif.gov.md/ro/sistemul-informational-contabilitatea-unica-bugetara-si-cub-lansat-la-etapa-pilot>
4. <https://www.academia.edu/13139962/Contabilitate>

SCOPUL ȘI FUNCȚIILE PROCESULUI CONTENCIOSULUI CONSTITUȚIONAL ÎN STATUL DE DREPT

L'OBJET ET LES FONCTIONS DU PROCESSUS DE CONTENTIEUX CONSTITUTIONNELS DANS L'ÉTAT DE DROIT

CZU: 342.4:342.565.2

Andrei UNGUREANU¹

RÉSUMÉ. *L'étude est généralement consacrée à la recherche du but et des fonctions du contentieux constitutionnel, et en particulier elle est dédiée à la recherche du but et des fonctions du processus de contentieux constitutionnel dans le cadre de l'État de droit. Sous réserve de l'existence d'un cadre juridique pertinent, les notions doctrinales relatives à l'objet et aux fonctions du contentieux constitutionnel contribuent à tirer une conclusion selon laquelle: le contentieux constitutionnel s'identifie aux procédures de contrôle de constitutionnalité, par voie d'action ou par voie d'exception, antérieurement ou postérieurement à l'entrée en vigueur de la loi.*

En ce qui concerne le but du processus de contentieux constitutionnel au sein d'un État de droit, l'auteur note qu'il vise directement à garantir la suprématie de la Constitution, en: 1) assurant la réalisation du principe de la séparation du pouvoir de l'État en pouvoirs législatif, exécutif et judiciaire; 2) garantissant la responsabilité de l'État envers le citoyen et du citoyen envers l'État.

Concernant les fonctions du contentieux constitutionnel au sein d'un État de droit, l'auteur constate qu'elles visent directement: l'interprétation de la Constitution sur la base du principe de légalité et de publicité; le contrôle de la constitutionnalité en général des actes normatifs nationaux et internationaux; résoudre les exceptions d'inconstitutionnalité des actes juridiques; la protection juridique des droits et libertés de l'homme et du citoyen, etc.

Mots-clés: *Constitution, Cour constitutionnelle, Contentieux constitutionnel, Contrôle de la constitutionnalité des lois, Conflit juridique de nature constitutionnelle.*

REZUMAT. *Studiul este dedicat în general cercetării scopului și funcțiilor contenciosului constituțional, iar în particular este dedicat cercetării scopului și funcțiilor procesului contenciosului constituțional în cadrul statului de drept. În condiția existenței unui cadru juridic relevant, conceptele doctrinare care referitoare la scopul și funcțiile procesului contenciosului constituțional contribuie la tragerea unei concluzii, potrivit căreia: contenciosul constituțional se identifică cu procedurile de control al constituționalității, pe cale de acțiune sau pe cale de excepție, anterior sau posterior intrării în vigoare a legii.*

În ceea ce privește scopul procesului contenciosului constituțional în cadrul unui stat de drept, autorul constată că acesta vizează nemijlocit garantarea supremației Constituției, prin: 1) asigurarea realizării principiului separării puterii de stat în putere legislativă, în putere executivă și în putere judecătorească; 2) garantarea responsabilității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.

În ceea ce privește funcțiile procesului contenciosului constituțional în cadrul unui stat de drept, autorul constată că acestea vizează nemijlocit: interpretarea Constituției în baza prin-

¹ Andrei UNGUREANU, Școala Doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova, ORCID: 0000-0003-0147-6505, E-mail: andreiungureanu1396@gmail.com

cipiului legalității și publicității; controlul constituționalității în general a actelor normative naționale și a celor internaționale; soluționarea excepțiilor de neconstituționalitate a actelor juridice; protecția juridică a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului, etc.

Cuvinte-cheie: *Constituție, Curte Constituțională, Contencios constituțional, Controlul constituționalității legilor, Conflict juridic de natură constituțională.*

Introducere

Cercetarea contenciosului constituțional la etapa contemporană se transformă dintr-o problemă de cercetare națională într-o problemă de cercetare internațională. Aceasta se confirmă prin apariția Comisei Europene pentru Democrație prin Drept numită și Comisia de la Veneția a Consiliului Europei care instituționalizează cercetarea științifică comparată a contenciosului constituțional [1].

Având un aspect jurisdicțional, contenciosul constituțional imprimă procesului contenciosului constituțional un caracter obiectiv care contribuie la aplicabilitatea directă a Constituției. În acest context, se remarcă fenomenul de edificare a unui cadru de stabilitate care scapă de oscilațiile inerente procesului de guvernare [2]. Fie, acest lucru scoate în evidență faptul că un judecător al constituționalității în cadrul procesului este o exigență a statului de drept așa cum este și judecătorul legalității.

Respectiv, în cele ce urmează ne propunem să analizăm conceptele susținute și combătute de diferiți teoriticieni în doctrina de specialitate cu precădere la scopul și funcțiile procesului contenciosului constituțional. Ulterior, urmează să ne expunem și să argumentăm propria opinie asupra subiectului supus analizei în baza studiilor științifice ale doctrinarilor autohtoni și străini, precum și de legislația în vigoare din domeniu. Rezultatele prezentei cercetări urmează a fi unele scontate, întrucât vom utiliza cele mai importante și corespunzătoare metode de cercetare, printre care: metoda logică, metoda comparativă și metoda sistemică, etc.

Rezultate obținute și discuții

Întru atingerea scopului studiului de față, ne propunem conturarea conținutului noțiunii de contencios constituțional și de proces al contenciosului constituțional, care în doctrină a fost și continuă să fie abordată, iar după caz, interpretată sub diferite aspecte.

Odată cu apariția și funcționarea instituției controlului constituționalității în Republica Moldova printr-un organ special și specializat numit Curte Constituțională a contribuit la utilizarea tot mai frecventă a termenului de contencios constituțional, care la rândul său poate fi înțeles în mai multe sensuri:

- cuprinzând orice conflict juridic de natură constituțională: contenciosul electoral; conflictele între autorități (contenciosul separației orizontale a puterii);

conflictele între federație și statele membre (contenciosul separației verticale a puterii); contenciosul drepturilor și libertăților fundamentale [3].

- identificându-se cu procedurile de control al constituționalității, pe cale de acțiune sau pe cale de excepție, anterior sau posterior intrării în vigoare a legii [4].

- incluzând ansamblu litigiilor asupra unei contestații a constituționalității actelor subordonate Constituției, precum și procedeele și tehnicile care au ca obiect soluționarea acestor contestații [5].

Cercetătoarea B. Selejan-Guțan abordează rolul și importanța procesului contenciosului constituțional, având în vedere că în cadrul acestui proces există un ansamblu de reguli, instituții și proceduri în care se circumscrie soluționarea de către autoritatea de jurisdicție constituțională, prin decizii obligatorii, a conflictelor cu caracter constituțional [6].

În opinia doctrinarilor autohtoni Costachi Gh. și Răilean P., justiția constituțională vizează nemijlocit procesul contenciosului constituțional întucât presupune activitatea jurisdicțională desfășurată de către Curtea Constituțională (unica autoritate de jurisdicție constituțională). La rândul său, această activitate este îndreptată spre: asigurarea protecției legalității constituționale; aprecierea constituționalității legilor și a altor acte normativ-juridice; soluționarea conflictelor constituționale, etc. [7].

Respectiv, rezultă că prin intermediul procesului contenciosului constituțional, Curtea Constituțională exercită centralizat un control special și specializat privind constituționalitatea legii, în corespundere cu alte atribuții ale sale. Fie, doctrina de specialitate autohtonă și internațională ne demonstrează într-o multitudine de investigații precum că scopul procesului contenciosului constituțional constă în garantarea supremației Constituției. Mai mult ca atât, prin intermediul respectării procesului contenciosului constituțional se consolidează statul de drept și se fundamentează controlul constituțional realizat de Curtea Constituțională.

În acest context, remarcăm că atingerea scopului procesului contenciosului constituțional depinde de atribuțiile și sarcinile Curții Constituționale. Or, aceasta este un subiect obligatoriu care:

- în primul rând participă la procesul contenciosului constituțional;
- în cel de-al doilea rând dispune de un șir de funcții de control, precum și competențe între soluționarea litigiilor constituționale ce apar între subiecții dreptului constituțional;
- în cel de-al treilea rând efectuează controlul constituționalității.

În cadrul prezentei investigații, punctând nemijlocit asupra rolului și scopului procesului contenciosului constituțional, am stabilit că acesta este determinat de următoarele momente: independența jurisdicției constituționale față de cele trei ramuri ale puterii; competența acestora de a asigura realizarea principiului separației puterilor în stat; controlul constituționalității exercitat asupra actelor

normative și procedurilor de exercitare a puterii; protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului față de abuzurile puterii [8]. Acest lucru, rezultă nemijlocit din prevederile legale ale art.134 alin.(3) din Constituția Republicii Moldova [12], art.1 alin.(3) din Legea cu privire la Curtea Constituțională [9] și art.2 alin.(2) din Codul jurisdicției constituționale [10], Curtea Constituțională:

- a) garantează supremația Constituției;
- b) asigură realizarea principiului separației puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească;
- c) garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.

Problematika acestei reglementări constă în fapt pe ideea că legiuitorul nu definește și nu identifică după careva criterii obiective scopul și sarcinile atât ale Curții Constituționale cât și ale procesului contenciosului constituțional.

În doctrina autohtonă există și opinii potrivit cărora [11] scopul presupune o perspectivă de durată, strategică a funcționării Curții Constituționale, care se concretizează prin anumite sarcini. Realizarea acestor sarcini presupun în ansamblu asigurarea și protecția supremației Constituției în cadrul procesului contenciosului constituțional. Din această perspectivă, aderăm la opinia cercetătorilor autohtoni [12], care susțin că scopul major al Curții Constituționale constă în: a) asigurarea și protecția legalității constituționale; b) respectarea și aplicarea principiului constituționalității.

În continuare, prin intermediul scopului procesului contenciosului constituțional vom pune în discuție funcțiile acestuia. După cum urmează, funcțiile procesului contenciosului constituțional, în cadrul unui stat de drept, depind nemijlocit de următoarele circumstanțe: a) funcționarea uniciei autorității de jurisdicție constituțională; b) exercitarea atribuțiilor și competențelor Curților Constituționale, stabilite în virtutea Constituției și altor legi.

Mai mult decât atât, în cadrul procesului contenciosului constituțional, Curțile Constituționale îndeplinesc mai multe funcții, printre care [13]:

1. interpretarea Constituției. Această funcție presupune o formă a activității juridice, orientate spre realizarea Constituției, consolidarea autorității acesteia, protecția normelor constituționale și prevenirea delictelor constituționale [14]. Scopul acestei funcții constă în oferirea unei interpretări autentice care contribuie la statornicia jurisprudenței constituționale. Totodată, prin intermediul acestei funcții, Curtea Constituțională stabilește competențele organelor puterii publice.

2. controlul constituționalității. Această funcție presupune verificarea corespunderii cu Constituția a legilor și altor acte normative, a tratatelor internaționale, a hotărârilor și a activității demnitarilor, persoanelor cu funcții de răspundere, a organelor administrației publice, inclusiv a organelor judiciare. Scopul acestei funcții constă în restabilirea constituționalității și a ordinii constituționale [15].

3. stabilirea competenței organelor puterii publice;

4. protecția drepturilor și libertăților omului și cetățeanului. Această funcție presupune examinarea sesizărilor adresate Curții Constituționale privind verificarea constituționalității legilor și altor acte normative. Scopul acestei funcții constă în asigurarea și protecția juridică a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului în contextul consolidării statului de drept.

Cu referire la cele menționate anterior, stabilim că în sistemul separației puterilor, Curtea Constituțională este unicul subiect al puterii, menit să afle echilibrul optim dintre interesul public și cel privat, să apere individul, societatea și statul față de atentatele neîntemeiate, să mențină o stare de protecție și siguranță a statutului constituțional al tuturor și al fiecărui subiect al relațiilor sociale și juridice. Fie, un asemenea moment decurge din însăși competența constituțională a Curții Constituționale ca unic organ investit cu dreptul de a interpreta Constituția și de a aprecia în baza acesteia calitatea practicii de reglementare juridică și de aplicare practică a normelor de drept [16].

Având în vedere complexitatea și natura atribuțiilor Curții Constituționale, precum și procedurile potrivit cărora își realizează aceste atribuții, ea poate fi considerată o autoritate publică politico-jurisdicțională. Respectiv, caracterele particulare ale Curții Constituționale se imprimă în caracterele procesului contenciosului constituțional, întrucât:

- Curtea Constituțională nu este o putere în stat și nici nu deține vreuna din funcțiile puterilor legislative, executive și judecătorești;
- Ca autoritate publică reglementată de Constituție într-un titlu distinct, Curtea exercită rolul de garant al supremației Constituției;
- Ea este o autoritate publică ce sprijină buna funcționare a puterilor publice în cadrul raporturilor constituționale de separație, echilibru, colaborare și control reciproc;
- Curtea Constituțională este independentă față de orice altă autoritate publică și se supune numai Constituției și legii sale organice;
- Caracterul politic al Curții Constituționale rezultă, în primul rând, din faptul de desemnare al judecătorilor, deoarece în desemnarea lor sunt implicate autoritățile politice, Parlamentul.
- Caracterul jurisdicțional determină și principiile de organizare și funcționare a Curții și anume independența și inamovibilitatea judecătorilor, iar procedurile prin care se realizează atribuțiile Curții, au, în mare parte, trăsături procedurale judecătorești.

Concluzii

Curtea Constituțională reprezintă acel organ ce realizează jurisdicția constituțională, cu referire la controlul constituționalității actelor normative și la anularea normelor juridice ce contravin Constituției, prin interpretarea Constituției.

În final, cele menționate anterior, vin să scoată în evidență că procesul contenciosului constituțional, prezintă următoarele trăsături:

- 1) fiind supus unei veritabile jurisdicții, ținându-se cont de scopul acesteia;
- 2) fiind desfășurat în conformitate cu niște reguli procedurale proprii, înscrise în Constituție, legi și regulamente determinate de contenciosul constituțional;
- 3) fiind realizat și condus de către un organ unic, special și specializat, care deține monopol asupra contenciosului constituțional.

Respectiv, hotărârile pentru controlul constituționalității sunt executorii și definitive, întrucât atrag nulitatea actului normativ sau a dispoziției acestuia declarate neconstituționale. În ceea ce privește deciziile adoptate în cadrul procesului contenciosului constituțional, acestea au încă un caracter de recomandare de aducere a actului respectiv în conformitate cu Constituția întrucât destinatarii acesteia sunt autoritățile statale care au elaborat și/sau adoptat actul supus controlului constituționalității [17].

Respectiv, asigurarea și garantarea legalității constituționale determină scopul procesului contenciosului constituțional în cadrul unui stat de drept, care vizează nemijlocit garantarea supremației Constituției, prin: asigurarea realizării principiului separării puterii de stat în putere legislativă, în putere executivă și în putere judecătorească; garantarea responsabilității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat. Cu toate acestea, scopul și funcțiile procesului contenciosului constituțional depind nemijlocit de aplicarea unor principii, precum: independența, inamovibilitatea, colegialitatea, legalitatea și publicitatea.

Referinte bibliografice:

1. CÂRNAȚ Teodor. Dreptul Contenciosului Constituțional. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova, Departamentul Drept Public, Tipografia Print-Caro, 2020. p. 7.
2. Brewer-Carias A., *Judicial Review in Comparative Law*, Cambridge University Press, 1989, p.89..
3. Mathieu B, Verpeaux M., *Contentieux constitutionnel des droits fondamentaux*. Ed. LGDJ, Paris, 2002, p.26.
4. CÂRNAȚ Teodor. Dreptul Contenciosului Constituțional. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova, Departamentul Drept Public, Tipografia Print-Caro, 2020. p. 9.[5] Drago G., *Contentieux constitutionnel francais*. Ed. PUF, Paris 1998, p. 13.
6. Selejan-Guțan B., *Excepția de neconstituționalitate*. Ed. All Beck, București, 2005, p. 32-22.
7. Railean P., Costachi Gh., *Menirea justiției constituționale în statul de drept contemporan*. Revista Legea și Viața nr. 10, 2014, p. 6.

8. Railean P., Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept: Monografie. Chișinău: S. n., 2015. 608 p.
9. Legea cu privire la Curtea Constituțională, nr.317 din 13.12.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.08 (versiune actualizată prin Legea nr.5 din 06.02.20, MO63-68/28.02.20).
10. Codul jurisdicției constituționale, nr.502-XIII din 16.06.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.53-54 (versiune actualizată prin Legea nr.38 din 28.02.20, MO103/14.04.20).
11. Gherghelegiu T., Scopul și funcțiile constituționale ale jurisdicției constituționale în statul de drept. Publicație în Metodologii Contemporane de Cercetare și Evaluare, p. 158 - 159.
12. HARUTYUNYAN, G. Justiția constituțională, expresie a esenței statului de drept și a constituționalismului. Materialele Conferinței internaționale „Justiția constituțională: actualitate și perspective”, consacrată aniversării a 10-a a Curții Constituționale a Republicii Moldova. Chișinău: Cartdidact, 2005.
13. ВИТРУК, Н.В. Цель, задачи и функции конституционного правосудия в государствах новой демократии. В: «Конституционное Правосудие» Вестник Конференции органов конституционного контроля стран молодой демократии, 2002, No2 (16). Disponibil: <http://www.concourt.am/hr/ccl/vestnik/2.16-2002/vitruk.htm>. [Accesat: 01.12.2022, orele 23:05].
14. МИКОВ, И.А. Толкование конституционных норм. В: Законность и правопорядок в современном обществе, 2011, No4, с.130-132.
15. COSTACHI, Gh. Misiunea justiției constituționale în statul de drept. În: Revista Națională de Drept, 2020, nr.2, p.41-52.
16. ПУЛБЕРЕ, Д. Воздействие конституционной юрисдикции на общество. В: Influential Constitutional Justice: its influence on society and on developing a global human rights jurisprudence, World Conference on Constitutional Justice Cape Town, 23- 24 January 2009. Disponibil: http://www.venice.coe.int/WCCJ/Papers/MDA_Pulbere_RUS.pdf. [Accesat: 10.04.2021]
17. Negru B., Oscmochescu N., Smochină A., Gurin C., Creangă I., Popa V., Cobăneanu S., Zaporojan V., Țurcan S., Șterbeț V., Armeancic Al., Pulbere D., Constituția Republicii Moldova. Comentariu. Editura Arc. Chișinău, 2021, p. 521.

ADAPTAREA REPUBLICII MOLDOVA LA ERA DIGITALĂ DUPĂ MODELUL UE ÎN CONTEXTUL RESPECTĂRII DREPTURILOR OMULUI

ADAPTATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TO THE DIGITAL ERA ACCORDING TO THE EU MODEL IN THE CONTEXT OF RESPECTING HUMAN RIGHTS

CZU: 342.7(478):341.231.14:061.1 UE

Viorica UNGUREANU¹

ABSTRACT. *The trend in respect of human rights applicable online, the digital sphere, or the Internet, involves the attention of a growing number of human rights organizations, lawyers and civil society, who claim that digital rights are the same as traditional rights, but applicable in another environment. Currently, increased attention is paid to the promotion of children's safety in the online environment, which in most developed countries has become a prerogative of the state. In this sense, the UN Human Rights Council, through its resolutions, states that people have the same rights, both offline and online, which must be protected. In this article, the author formulated a hypothesis, the justification of which is carried out according to the following scheme: the interpretation of digital human rights is conceptualized as an extension of the traditional ones; their structure and particularities are analyzed, which determine a separate notion, and it is proposed that cyberspace be treated as a platform for which, there is no need to invent new human rights, but solutions must be found to adopt a set of tools that would expand already existing human rights in the virtual space as well, especially given that on June 23, 2022, the Republic of Moldova was offered the status of a candidate for accession to the European Union. Thus, the protection of personal data is of major importance, which is a fundamental right, not only enshrined in national legislation, but also in the Charter of Fundamental Rights of the EU and in the Treaty on the Functioning of the European Union.*

Keywords: *digital rights, EU, human rights, offline, online, platform, traditional rights, the digital sphere, UN, virtual space.*

Pornind de la premisele că drepturile digitale sunt aceleași drepturi tradiționale, individuale și intangibile, se constată autenticitatea afirmațiilor marelui gânditor Jean Jacques Rousseau precum că „drepturile omului sunt daruri ale naturii de care nimeni nu se poate atinge nici într-un fel” [1, p.145-146].

În opinia autorului Alexandru Arseni, natura juridică a drepturilor și libertăților fundamentale este un drept natural și cuprinde drepturile înnăscute pe care omul le dobândește în afară de orice reglementare legală, prin însăși calitatea lui de om, și care sunt anterioare, superioare și opozabile statului, iar după

¹ Viorica UNGUREANU, studentă USM anul IV la Facultatea de Drept, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2874-439X>, e-mail: vioricaungureanu.dreptate@gmail.com; vioricaung@mail.ru

apariția statului ele primesc și o formă juridică de exprimare și, în consecință, și o protecție sporită [2, p.35].

Reieșind din aceste opinii, drepturile omului, fie ele offline, fie online, într-o societate digitală în care trăim cu toții actualmente, oamenii trebuie să decidă în mod liber, pentru a evita abuzurile, cum și în ce mod le sunt utilizate datele personale, și dacă, acest fapt, nu le curmă libertățile, nu le încalcă drepturile și dacă aceste drepturi le sunt protejate. Totodată, reieșind din faptul că Republica Moldova are un potențial ridicat de dezvoltare prin lansarea proiectelor inovatoare și are specialiști cu capacitate intelectuală nelimitată, care pot genera idei promițătoare, mai ales în domeniul IT, apare necesitatea atragerea surselor de finanțare a investitorilor străini, a fondurilor cu capital venture, pentru ca să fie posibilă realizarea ideilor prin elaborarea proiectelor inovatoare. În acest context, este nevoie, nu doar de un cadru legal adecvat și mecanisme necesare de implementare a proiectelor inovatoare, sau o interacțiune eficientă a statului cu mediul de afaceri, dar și de o siguranță bazată pe justiție corectă și pe respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Reieșind din premisa unei colaborări reușite a statului cu mediul de afaceri și cetățenii săi, dar, totodată, pentru comercializarea rezultatelor cercetării științifice în domenii intensive în știință și, în primul rând, în domenii, în care rezultatele nu sunt garantate și există un risc semnificativ, apare necesitatea preocupării de siguranța statului în mediul virtual. Nici un investitor străin nu va dori să aloce fonduri, fie sub formă de investiții, granturi, fie sub formă de fonduri de risc (venture), într-un stat, în care nu se respectă drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Pentru siguranța implementării mecanismelor în alocarea de fonduri, granturi, implementarea de proiecte inovatoare, finanțarea activităților de capital, este necesară o raportare adecvată prin adaptarea Republicii Moldova la era digitală, ceea ce presupune respectarea drepturilor omului, inclusiv și în spațiul virtual. În Republica Moldova, cadrul legal în privința reglementării activității venture s-ar părea a fi unul formal, fără o claritate prin descrierea unor procese și mecanisme de implementare a acestui tip de activitatea. Elaborarea unei legi de căpătâi pentru reglementarea juridică a activității venture [3], apariția unor reglementări de finanțare instituțională a organizațiilor de drept public din domeniile cercetării și inovării [4], precum și modificarea Legii cu privire la IMM-uri [5], nu sunt suficiente pentru a pune pe roate acest mecanism destul de complicat al generării proiectelor inovatoare din țară. Respectarea drepturilor omului trebuie să se dezvolte în tandem cu implementarea mecanismelor necesare inovării, deoarece, în mare parte, activitatea inovatoare ține de respectarea drepturilor patrimoniale de autor și drepturi conexe, drepturi asupra proprietății intelectuale și asupra operelor și fonogramelor.

Un exemplu demn de urmat, pentru țara noastră în materia respectării drepturilor de autor este Uniunea Europeană, unde pentru orice utilizare sau reproducere a video-urilor, fotografiilor sau a altor materiale, ce nu sunt sub incidența

dreptului de autor al Agenției pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, trebuie solicitată permisiunea directă a titularilor drepturilor de autor.

Criza pandemiei de Covid-19, perturbările politice, războiul la hotarele țării noastre și multe alte provocări, ne determină de a alege un loc de muncă mai aproape de locul de trai, ba chiar munca la distanță în mediul online și ne face pe noi oamenii să ne adaptăm, tot mai mult, la era digitală. În consecință, acest fapt, a determinat un număr impunător de oameni să aleagă mediul virtual pentru a-și exercita anumite drepturi: dreptul la muncă, la învățământ, la informație etc. Deoarece, datele cu caracter personal sunt colectate în permanență, statul împreună cu instituțiile sale, trebuie să se preocupe de siguranța datelor cu caracter personal și să asigure că normele în materia drepturilor omului se aplică în egală măsură, atât în spațiul online, cât și cel offline.

Deci, ce înțelegem, totuși, prin noțiunea de drepturi digitale? Drepturile noastre fundamentale ale omului – drepturile noastre la libertatea de exprimare, libertatea de întrunire, intimitate și altele drepturi implicate asemănătoare, sunt, de fapt, determinate și de modul în care comunicăm cu colegii noștri, familia și cei dragi de pe dispozitivele noastre mobile și se presupune că ceea ce se întâmplă pe rețelele sociale ar avea un impact semnificativ asupra alegerilor zilnice pe care le facem fiecare din noi în mediul virtual. Ca rezultat, cu toate că, drepturile digitale, sunt doar o extensie a celor tradiționale, totuși datorită particularităților lor, capătă o noțiune separată, care, de fapt, se referă mai mult la modul în care aceste drepturi au fost exercitate.

Rolul esențial al tehnologiilor digitale în viața omului s-a manifestat și în gestionarea crizei, însă o problemă majoră s-a identificat a fi implementarea soluțiilor digitale în țările cu un nivel scăzut de digitalizare, iar în acest caz, apare ca un decalaj și o inegalitate care echivalează cu încălcări ale drepturilor individuale. Acest fapt, a fost vizibil și la noi în țară, ca de exemplu, învățământul online în locațiile rurale, în care copii nu sunt asigurați cu acces la internet și dispozitive electronice necesare. Odată cu aceste probleme de ordin tehnic, se identifică și alte probleme legate de digitalizare, și anume s-au evidențiat sporirea cazurilor de abuz asupra copiilor în perioada de pandemie și a școlii online. La fel, este necesară intervenția statului și în scopul promovării siguranței copiilor în mediul online. Odată cu beneficiile digitalizării, sporește și riscul dependenței copiilor și altor persoane vulnerabile de jocurile online, de atacuri cibernetice care pot utiliza datele cu caracter personal în scopuri care ar putea denatura și leza drepturile și libertățile omului. În timp ce un matur crede că copilul își pregătește lecțiile în fața unui dispozitiv electronic, acesta poate accesa sau transmite date cu caracter personal, care se poate solda cu apariția unor pericolele din mediul virtual ca cyberbullying sau creșterea numărului de cazuri de violență asupra copiilor. Astfel, pe agenda sistemului educațional și a Ministerului Educației ar trebui să fie mereu problema siguranței copilului atât în mediul offline, cât și

online, deoarece mulți copii nu cunosc riscurile la care se expun online, nu li s-a vorbit despre comportamentul ce ar trebui să îl aibă în mediul virtual, sau cu ce ar trebui să se împărtășească pe rețelele online și ce nu. De multe ori, chiar și cei maturi, devin victime ca rezultat al divulgării unor date cu caracter personal, care conduc la apariția mai multor tipuri de infracțiuni (economice, de proprietate sau asupra drepturilor și libertăților persoanei e.t.c.).

În acest mod, intervin reglementările internaționale ce prevăd dreptul tuturor persoanelor la protecția datelor cu caracter personal, și anume articolul 8 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, prin care se stipulează că pe baza consimțământului persoanei interesate sau în temeiul unui motiv legal, datele cu caracter personal trebuie tratate în mod corect și în scopurile precizate, la fel, orice persoană are dreptul de acces la datele colectate care o privesc, precum și dreptul de a obține rectificarea acestora [6]. Pe lângă protejarea oricărei persoane din UE prin cadrul juridic adoptat în temeiul articolului 8 din Cartă, în cazul în care prelucrarea este legată de o ofertă de bunuri sau servicii ori de monitorizarea comportamentului, acest lucru se poate realiza prin respectarea prevederilor legale și din articolul 16 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene [7]. Pe de o parte, Parlamentul European este cointeresat de a găsi un echilibru între creșterea securității și combaterea terorismului și a criminalității, iar pe de altă parte, protecția datelor cu caracter personal și a vieții private ale oamenilor. Adoptarea diverselor rezoluții referitoare la aceste aspecte sensibile de către Parlamentul European, în special cu privire la supravegherea electronică în masă a cetățenilor UE, a făcut posibilă combaterea infracțiunilor grave a terorismului. Astfel, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a pronunțat mai multe hotărâri de o însemnătate majoră cu privire la compatibilitatea cu Carta a legislației Uniunii privind combaterea infracțiunilor grave și a terorismului, de exemplu: *Digital Rights Ireland Ltd (C-293/12)* cu referire la articolele 7, 8 și 11 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene prin care s-a considerat că prin adoptarea Directivei 2006/24, legiuitorul Uniunii a depășit limitele impuse de respectarea principiului proporționalității în lumina articolelor 7 și 8 și a articolului 52 alineatul (1) din cartă [8].

Un exemplu interesant poate servi și Hotărârea din 4 mai 2000 în cauza *Rotaru împotriva României* prin care Curtea Europeană a Drepturilor Omului concluzionează că reclamantul se poate pretinde “victimă” în sensul art. 34 din convenție și, reamintește că, ”atât înregistrarea de către o autoritate publică a unor date privind viața privată a unui individ, cât și folosirea lor și refuzul de a acorda posibilitatea ca acestea să fie contestate, constituie o încălcare a dreptului la respectarea vieții private, garantat de art. 8 alin. 1 din convenție” [9]. Totodată, în speța dată, de către Curte se urmărește formularea unei opinii parțial separate a domnului judecător Bonello, prin care nu a putut reține aplicabilitatea art. 8 din Cartă, deoarece, potrivit acestuia, articolul dat, ”protejează viața privată a

individului, în schimb, activități care sunt, prin însăși natura lor, publice și care se hrănesc cu adevărat din publicitate nu beneficiază în nici un fel de protecția oferită de art. 8 din Cartă” [9].

Reieșind din multiplele precedente judiciare, în aprilie 2016, Parlamentul European și Consiliul, pentru a puncta mai bine legislația UE, a adoptat pachetul legislativ privind protecția datelor cu caracter personal, care cuprinde un regulament și o directivă. Începând cu 25 mai 2018, cadru juridic, pe care statele membre trebuie să le aplice, devine mai modern și solid, menit să garanteze protecția în UE a tuturor datelor cu caracter personal. Anumite grupuri speciale de date cu caracter personal se consideră sensibile, fapt pentru care li se utilizează o protecție specială, în conformitate cu Regulamentului general privind protecția datelor ale UE [10].

Drepturi digitale se bucură de aceeași natură formală ca și drepturile tradiționale, fiind protejate de acte juridice în care sunt consacrate, enumerând pactele internaționale privitoare la drepturile omului ca Convenția EDO, precum și Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 [11,12].

Figura1. Drepturile omului în era digitală
Sursa: elaborată de autor

1. Dreptul la egalitate, protecție egală în fața legii

Articolele 1 și 2 din Declarația Universală a Drepturilor Omului ne spun că toți oamenii sunt egali, însă din păcate, cunoaștem că suntem încă departe de a realiza aceste drepturi. În întreaga lume persistă discriminare sub diferite forme, iar uneori, dinamica tehnologiilor și platformele rețelelor sociale complică și mai mult această problemă, care conduce la o creșterea abuzurilor și hărțuire online de mai multe grupuri marginalizate, ce amplifică conținutul toxic și se transformă în bariere în calea exercitării egale a drepturilor. Se observă că pe lângă beneficiile „inovației” și „eficienței” sporite a automatizării cu tehnologii, primim

totodată și o doză de discriminare, iar îmbunătățirea proceselor în acest sens cade pe responsabilitatea statului, care va trebui să îmbunătățească și optimizeze supravegherea oamenilor prin diferite mecanisme de procesare.

2. Dreptul la viață

Articolul 3 din Declarație scoate în evidență o serie de crize și amenințări care presează drepturile omului. Una dintre aceste amenințări este dezvoltarea unui sistem de arme autonome, care, fără un control uman semnificativ, odată activat, poate selecta, ataca, ucide și răni oameni. În perioada pandemiei la nivel mondial, în timp ce activitățile umane au stagnat, dezvoltarea tehnologiilor militare, inclusiv arme complet autonome, au accelerat. Ceva mai devreme, în 2017, chiar și la noi în țară, o serie de amenințări digitale puneau în pericol viața copiilor și adolescenților, care cădeau în plasa unui joc online morbid și șocant, pe o rețea de socializare, „Blue Whale” (balena albastră), în care se joacă timp de 50 de zile, timp în care participanții trebuie să îndeplinească 50 de sarcini sau „provocări”, cum ar fi să-și facă tăieturi pe brațe, sau se trezească la o anumită oră din noapte sau să asculte o melodie tristă, iar în cea de-a 5-a zi, participantul la joc trebuie să-și pună capăt zilelor [22]. Pentru că totul se petrece în virtual, instituțiile statului, în vederea respectării drepturilor omului, sunt responsabile de a interveni prin programe de prevenire și instruire, împreună cu psihologi și părinți în privința hărțuirii copiilor lor în mediul online.

3. Dreptul de a fi liber din sclavie sau muncă forțată

Mediul online este un tărâm al oportunităților pentru tineri, oferind conectivitate, învățare și, pentru mulți, libertate, dar în realitate aceasta atrage după sine amenințarea pentru drepturile copilului exprimate prin abuzuri psihologice, sexuale sau de altă natură. Platforma virtuală poate fi folosită pentru a facilita direct exploatarea sexuală și traficul de copii, poate oferi un spațiu sigur pentru a se reuni infractorii și depozitarea informațiilor ușor disponibile de material abuziv, ceea ce contravine articolului 4 din Declarația Universală a Drepturile omului. Din aceste motive, la nivel mondial a apărut Alianța Globală: o organizație care unește societatea civilă, forțele de ordine, guvernele și mediul de afaceri într-o singură mișcare dedicată stopării abuzului și exploatării sexuale a copiilor online.

4. Dreptul de a nu fi supus torturii

Avansarea tehnologiei digitale în viața oamenilor de zi cu zi a demonstrat că abuzurile se pot întâmpla și de la distanță, iar noțiunea de tortură se poate înțelege nu doar ca o durere sau suferință severă fizică, dar și mentală sau psihică, iar cei care sunt înclinați a efectua tortură pot realiza acest lucru și prin mijloace digitale (art. 5 din Declarație).

5. Dreptul la un proces echitabil

Cunoscând faptul că la nivelul UE se utilizează videoconferințele în cadrul procedurilor judiciare, utilizarea transfrontalieră a videoconferințelor în cadrul procedurilor penale sau civile și comerciale, este evident că acestea pot juca un instrument util în acest scop. Utilizarea videoconferinței pentru obținerea de probe s-a dovedit destul de practică în cazurile audierii martorilor vulnerabili sau intimidați, audierea experților, medicilor legiști. Pentru a ține ritmul în lumea contemporană, justiția din Republica Moldova nu poate fi o excepție. Urmând exemplul UE, de câțiva ani instanțele judecătorești din țară în cadrul dosarelor penale petrec ședințe de judecată cu ajutorul videoconferinței, mai ales în perioada pandemică. Avantajele videoconferinței constau în reducerea costurilor procedurale și examinarea în termeni mai restrânși a cauzei. În acest scop, sistemul judiciar din țară pentru avansarea reformei de reorganizare, optimizare prin implementarea unor tehnologii informaționale moderne în instanțele judecătorești, contribuie la eficacitatea și transparența instituțiilor date. Instanțele online pot îmbunătăți cu siguranță justiția, dar, în egală măsură, pot cauza și nedreptăți, împiedicând inculpații marginalizați sau împiedicând audierile de a fi echitabile și publice. În aceste scopuri, implicarea tehnologii noi în sistemul de justiție, trebuie să asigure că ajută în mod activ la nivelarea terenului în drumul înfăptuirii justiției, să garanteze egalitatea și corectitudinea pentru toți participanții implicați atât la nivel mondial, cât și național, nepermițând inegalitatea ce poate submina justiția încălcând articolele 6-10 din Declarația Universală a Drepturile omului.

6. Dreptul la intimitate și viața personală

Amprenta digitală o simțim zilnic aproape pentru fiecare aspect din viața noastră: unde mergem, cu cine comunicăm, ce cumpărăm, ce căutăm, citim și ce condiții de sănătate avem. Astfel, putem deveni fragili în fața celor care caută acces la aceste amprente digitale, indiferent dacă suntem bănuți de fapte greșite și, ca urmare, are de suferit demnitatea și valorile democratice de bază. Totodată, prin monitorizarea sistematică a vieții și supravegherea în masă a oamenilor există un potențial pentru controlul asupra lor. În pofida faptului că, mulți ar putea spune că nu avem „nimic de ascuns”, totuși cunoașterea este putere, adică putere asupra oamenilor: în prevenirea riscurilor de săvârșire a infracțiunilor, sau recunoașterea facială prin monitorizarea de la disidența la fiecare demonstrație la care participăm ș.a.m.d. Nimeni nu este ferit de potențiale abuzuri de supraveghere.

De aceea, rezistența supravegherii în masă ar trebui să fie o prioritate pentru toți oamenii și protejată (art. 12 din Declarație), și nu atunci când este deja prea târziu.

7. Dreptul de a căuta azil și de a beneficia de azil în alte țări

Conform articolului 14 din DUDO, toată lumea are dreptul de a căuta și de a beneficia de azil. În schimb, dreptul la azil și drepturile omului ale migranților și refugiaților au continuat să fie centrul atacurilor politice violente pentru a se ocoli de la responsabilitățile legale. Guvernele și agențiile de stat au început să invadeze grav drepturile la confidențialitate a refugiaților în timpul procesării datelor cu caracter personal. Peste tot în lume, guvernele analizează datele de pe telefonul inteligent ale migranților și refugiaților prin intermediul căreia se confirmă rutele de zbor și se verifică identitatea și naționalitatea, dar posibil, de asemenea, dintr-o varietate de alte motive. Drepturile omului sunt inseparabile, fie în viața reală, fie cea virtuală, iar refugiații au dreptul la confidențialitate ale acestor date.

8. Dreptul de a deține proprietate

Navigând în spațiul online, de multe ori, oamenii se ciocnesc cu butonul „accept toate cookie-urile”, înainte de a accesa un site oarecare. Dar un clic pe acest buton nu este atât de banal, pe cât ar părea. Cookie-urile sunt mici informații pe care un utilizator, care se prezumă a fi om, le generează în timp ce navigează pe internet, pentru a ușura accesarea site-ului. În acest mod, cookie-urile pot stoca informații personale importante: informația accesată anterior, locația, datele financiare (card, portofel online, tranzacții payment), și chiar numele persoanelor. Făcând clic pe buton, oamenii își dau acordul ca datele lor să fie partajate cu site-ul web, care pot prezenta interes pentru companiile cointeresate pentru a trimite publicitate direcționată, sau pentru a-și adapta serviciile pentru persoanele respective. Însă, astfel de practici ridică o serie de preocupări pentru vulnerabilitatea drepturilor omului, deoarece, nu se știe cu adevărat ce se întâmplă cu acele date, cine le vede, controlează și folosește. Un risc sporit pentru persoane de a le se încălca anumite drepturi de acest gen, apare în cazul când datele au valoare economică. O modalitate de a rezolva aceste probleme este instituirea dreptului de proprietate asupra datelor, care sunt piatra de temelie a împuternicirii economice, personale și securitatea economică și prosperitatea generală într-o societate modernă. Dacă oamenii au dreptul de a deține și de a locui în casele lor sau să se bucure de roadele muncii lor, nu ar trebui să se aplice același lucru și în cazul datelor? Prin urmare, dacă sunt introduse drepturi de proprietate asupra datelor, ar trebui să fie realizate într-un mod care să reflecte în mod corespunzător interesele economice și de confidențialitate ale persoanei, care se încadrează perfect în reglementările articolului 17 din DUDO. Ca principiu, persoanei ar trebui să i se garanteze posibilitatea și un mod prin care aceasta ar putea monitoriza utilizarea datelor lor chiar și dincolo din punctul de transfer inițial și capacitatea de a anula consimțământul pentru utilizarea datelor atunci când ar exista suspiciuni sau bănuieli rezonabile că interesele personale sunt în joc.

Odată cu dezvoltare țării pe calea inovațiilor, mai ales în domeniul IT, se dorește și o siguranță sau protecție a ideilor promițătoare pentru inovații și a drepturilor de autor. Tot mai mare atenție se acordă dreptului la proprietatea intelectuală, care în mediul virtual, deseori este violat și utilizat fără acordul titularilor de drept. În acest sens, în Republica Moldova, prin traspunerea mai multor Directive europene, la 28 iulie 2022 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat o lege organică, care reglementează dreptul de autor și drepturile conexe, gestiunea acestor drepturi, organizarea și funcționarea organizațiilor de gestiune colectivă, precum și procedurile și mijloacele de reparare aplicabile în cazul încălcării dreptului de autor și drepturilor conexe [13].

9. Dreptul la libertate de exprimare

Fie că oamenii se conectează online la o masă de conferință prin Zoom, Teams, Google Meet, BlueJeans sau altă platformă, fie că este vorba de o ședință cu prezență fizică, dreptul la libera exprimare trebuie să fie garantată potrivit articolului 20 din Declarație. Înțelegând realitatea că spațiul informațional este în continuă evoluție și fără granițe, iar platformele online actuale sunt o putere masivă, acestea pretind că se sprijină pe libertatea de exprimare. Însă instrumentele automatizate, nu sunt capabile, la moment, să facă distincții între libertatea de exprimare care promovează valori ale libertății umane și țin cont de discriminare și incitare la ură, și exprimările în publicul online a utilizatorilor unde aceștia operează ignorând contextele de hărțuire și violență și încearcă a curma libertatea de exprimare a altor persoane, sau a prejudicia demnitatea, onoarea sau viața particulară a altor persoane. În mediul online se urmărește tendința persoanelor de a se exprima mai agresiv decât în viața reală, mai ales în contextul respectării drepturilor cetățenești și celor politice (dreptul de liberă circulație și de ședere, dreptul de a alege și de a fi ales, dreptul la petiționare, dreptul la asociere). Din aceste motive, se observă cum în numele libertății de exprimare, unii oameni, utilizatori ai internetului urmăresc să aducă atingeri imaginii sau reputației unei alte persoane, iar acest fapt, încalcă limitele liberei exprimări. Acest set de drepturi trebuie protejate de guverne, dar și de platforme private și de către cei care construiesc și administrează internetul de azi.

10. Dreptul la întrunire și asociere

Aplicarea echipamentelor de supraveghere precum recunoașterea facială, analiza mersului și alte tehnologii în curs de dezvoltare, pot ajuta la descoperirea diferitor crime, însă aduce o serie de prejudicii pentru drepturile omului, deoarece când suntem urmăriți, suntem controlați. Utilizarea echipamentelor de supraveghere pe scară largă, mărește probabilitatea că organele statale, ca poliția sau procuratura, le va folosi pentru a culege informații asupra oamenilor atunci când

acestea pot merge la proteste și demonstrații, și eventual să îi penalizeze pentru că participă în activități care contestă acțiunile statului. A câștiga dosare împotriva poliției este tot mai dificil, însă oamenii nu trebuie să renunțe la drepturile lor. Protestul este un mijloc vital pentru oameni de a-și exprima viziunile, cu toate că recunoașterea facială în spațiul public reprezintă o amenințare semnificativă pentru ei. În multe țări dreptul la protest este amenințat și este însoțit de o supraveghere sporită, care creează incomoditate și o stare alarmantă pentru oameni, care țin la confidențialitatea datelor lor.

11. Drepturi politice de a alege și a fi ales

Campaniile electorale nu se mai limitează la reclame pe afișe, în ziare sau la radio și televizor. Mai actuală este publicitatea electorală pe Facebook, Twitter și alte rețele sociale și fluxuri media. Reclamele politice prin intermediul unor algoritmi care studiază profilurile oamenilor și le monitorizează preferințele sunt instrumente actuale prin care se influențează opinia oamenilor în timpul alegerilor locale, parlamentare sau prezidențiale. La etapa actuală în era digitală a omenirii, Republica Moldova este tot mai aproape de a introduce și implementa votul electronic, care nu poate fi privit doar ca alternativă pentru cetățenii care nu pot ajunge la secțiile de votare în ziua alegerilor, dar și o metodă rapidă de procesare a rezultatelor. În acest context, sistemul prin care cetățenii își exprimă votul electronic trebuie să fie bine protejat, iar securitatea cibernetică ar trebui să corespundă celui mai înalt nivel. Lacunele în neimplementarea votului electoral, pot însemna doar nepregătirea statului în materie cibernetică de a-și asuma responsabilitatea și securitatea desfășurării alegerilor. Cu toate că, implementarea votului electronic ar facilita participarea cetățenilor din diasporă la procesul electoral, totuși pericolul securității este mult mai mare, decât beneficiile evaluate convențional. La fel de o importanță majoră pentru drepturile politice este manipularea opiniei publice în perioada preelectorală și cea electorală pe platformele virtuale și spațiul online, care se soldează cu o diferență vizibilă între alegeri libere și corecte, și un câștig bazat pe o campanie electorală pe social media construită pe minciuni. Alegerile libere și corecte marchează însăși linia de bază a democrației și a drepturilor consacrate în articolul 21 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, care asigură că oamenii au un cuvânt de spus în guvernare a țării în care locuiesc. În contextul alegerilor, drepturile și reglementările digitale sunt poarta de acces care fac sau întrerup accesul la toate drepturile omului.

12. Dreptul la securitatea socială

Reieșind din consecințele devastatoare a celui de-al Doilea Război Mondial, comunitatea internațională a anunțat în Declarația Universală a Drepturilor Omului că toți oamenii trebuie să aibă dreptul la securitate socială. Dreptul la

securitate socială este srâns legat de bunăstarea statului și tratamentul echitabil al tuturor oamenilor prin crearea unor plase de siguranță socială, cum ar fi ajutoarele sociale legate de șomaj, boală, bătrânețe sau calitatea de părinte e.t.c. Utilizarea pe scară largă a tehnologiilor digitale au condus la schimbări semnificative în securitatea socială, iar de datoria organelor statale este introducerea unor algoritmi electronici pentru a prezice riscurile sociale, pentru a automatiza eligibilitatea informațiilor, a verifica, calcula beneficiile sau detecta fraudele sociale. Big data și naliza automatizată a eficienței costurilor joacă un rol crucial în crearea de noi politici și luarea unor decizii guvernamentale importante. Toate țările lumii practică actualizările digitale ale administrării bunăstării. Aplicațiile online ușurează și activitatea guvernanților, ca de exemplu, în perioada noiembrie 2022 – martie 2023, Guvernul Republicii Moldova interine cu un sprijin către cetățeni prin intermediul platformei online ”compensatii.gov.md” pentru a acorda compensații parțiale pentru creșterea tarifelor la resursele energetice prin Programul “Ajutor la contor”. Pentru a primi aceste compensații, cetățenii, în dependență de prevederile Regulamentului cu privire la atribuirea categoriilor de vulnerabilitate energetică, trebuie să fie înregistrați pe această platformă. Toate aceste beneficii digitale de a Totodată, cei lipsiți de conexiune la internet sau competențe digitale se confruntă cu pericolul de excludere de la sprijinul social necesar. Rolul sistemelor automatizate în satisfacerea nevoilor de bază ale oamenilor sau impactul acestora în distribuirea adecvată a serviciilor publice au tangență cu justiția, atunci când securitatea cibernetică este pusă la îndoială, deoarece procesarea datelor cu caracter personal se poate solda cu apariția diferitor tipuri de infracțiuni.

13. Dreptul la muncă

O economie modernă lucrează prin mijloace digitale. Utilizarea pe larg a spațiului virtual și a platformelor digitale, eliberează necesitatea oamenilor de a fi legați de un loc de muncă fix și le oferă o flexibilitate în organizarea timpului de muncă. Însă, realitatea muncii digitale, este cu mult mai dură și însoțită de mult mai multe abuzuri, și mai puțin protejată. Resursele umane digitale sunt alcătuite din oameni de culoare și lucrătorii migranți care se confruntă prea des cu agresiuni și abuz la locul de muncă și suferă abuzuri din cauza lor rasială sau identitate religioasă. Folosind platforma digitală angajatorii fac abuz de puterea lor de negociere asimetrică asupra muncii pentru a reduce salariile și în mare parte refuză să coopereze cu sindicatele care încearcă să-și reprezinte lucrătorii. Clasificarea greșită și controlul algoritmic au permis angajatorilor platformei să evite obligațiile legale de angajare, cum ar fi salariul minim, plata concediului anual de odihnă, plata cotizațiilor sindicale, a îndemnizațiilor privind incapacitatea de muncă și reduce dreptul la nediscriminare. Mulți în angajarea precară nu poate lua niciodată concediu sau chiar o scurtă pauză, ceea ce contravine prevederilor

articolului 23 din DUDO. Astfel, muncitorii digitali sunt vulnerabili la exploatare și merită protecție. Mai mult decât oricând, trebuie să ne asigurăm că atât tehnologia, cât și legea ne servesc, nu invers.

14. Dreptul la sănătate

În perioada pandemică interesul protecției sănătății publice și a siguranței individuale a fost pus mai presus, sacrificând dreptul nostru la libera circulație și a altor drepturi și libertăți. Cu toate acestea, nu trebuie încălcat dreptul la confidențialitate, care este unul prioritar pentru societatea noastră. Confidențialitatea protejează și garantează alte drepturi democratice esențiale: dreptul la libera exprimare, la întrunire e.t.c. Confidențialitatea joacă un rol important, atunci când mergem la medic în contextul dreptului la sănătate, unde, medicii sunt obligați de a nu divulga informații personale privind sănătatea pacienților săi. Pentru a garanta accesul în siguranță la asistența medicală, confidențialitatea este esențială, cu toate că a avut o perioadă dificilă în timpul pandemiei COVID-19 [20]. Cu toate acestea, este foarte greu să argumentezi împotriva protecției sanataii publice. Atunci când avem nevoie de amândouă: de intimitate și sănătate, ce ar trebui să se completeze una pe alta. Un factor foarte important este că, ar trebui să fim foarte atenți cu introducerea și normalizarea datelor noastre de sănătate în baze de date ca de ex. Big data, pe care le poate supraveghea sau monitoriza monopolistii care vând tehnologii care adună date de sănătate pentru a-și consolida poziția de putere ca o soluție pentru problemele noastre din societate. Noi ar trebui să reținem că supravegherea nu este un medicament, și că o societate sănătoasă implică atât dreptul la sănătate garantat de către articolul 25 din DUDO, cât și dreptul la intimitate.

15. Dreptul la educație

Fiecare om are dreptul la educație, dar perioada pandemică a lărgit decalajul existent în realizarea acestui lucru în toată lumea. Cu mult timp înainte de coronavirus, orele de învățare erau o rutină pentru copiii, iar platformele digitale de învățământ au devenit o alternativă pentru ca oamenii să-și poată exercita dreptul la educație. Dar cum rămâne cu comunitățile marginalizate, cu nevoi educaționale, care trăiesc în sărăcie și nu au posibilități să-și asigure un dispozitiv necesar pentru buna desfășurarea a lecțiilor online. Se observă că învățământul digital a lăsat consecințe pentru cei care pot continua să învețe în afara clasei și pentru cei care nu pot. Potrivit articolului 26 din DUDO, învățământul este gratuit, cel puțin în etapele elementare și fundamentale, iar învățământul digital este legat condiția obligatorie de a asigura oamenii, în special copiii, cu dispozitivele necesară de a realiza conexiunea. Dar, în practică, costul accesului online scade posibilitatea copiilor de a-și exercita dreptul la educație, din cauză că statul nu poate asigura cu dispozitivele necesare familiile social vulnerabile iar școlile subfinanțate au

avut prea puține dispozitive pentru a fi împrumutate. În acest mod, se impunea responsabilitatea ce cădea asupra familiilor să cumpere dispozitivele necesare conectării. Aceasta a condus la faptul că unii copii au rămas fără acces la dispozitive sau la internet. Pe lângă accesul fizic la platformele de educație online, un impediment în exercitarea dreptului la educație au fost și capacitatea elevilor de a învăța tehnologiile noi și de a se adapta rapid la sistemul educațional online, precum și cunoștințele suplimentare în domeniul electronic și informațional. Această schimbare rapidă a cauzat și consecințe pentru copii, școli, societate și stat. Școlile sub presiune pentru a susține învățământul la distanță erau nevoite să învețe rapid, dar fără noi finanțări sau formări profesionale în domeniul digital. Adaptarea digitală rapidă a sprijinit învățarea pentru unii copii, dar a creat și noi bariere și consecințe nedorite. Protecția datelor într-un cadru educațional, trebuie privită dincolo de legea protecției datelor cu caracter personal, deoarece copiii în mediul digital sunt o categorie de oameni mai sensibilă și mai vulnerabilă, care necesită o atenție sporită pentru a fi feriți de hărțuiri și alte pericole și a susține universalitatea fiecărui copil.

16. Dreptul de a lua parte în mod liber la viața culturală a colectivității

În lume există peste 7000 de limbi vorbite. Fiecare dintre ele au la bază moștenirea sa culturală. Limbile sunt un sistem de a fi, de a face, de a comunica – și, cel mai important, de a cunoaște și imaginându-ne prin ce am trecut mai multe generații. Este, de asemenea, un sistem de cunoaștere în sine: este una dintre căile critice prin care noi dăm sens lumii noastre, cum acționăm în ea și cum le explicăm altora. Cu toate acestea, internetul pe care îl avem astăzi nu este suficient de multilingv pentru a reflecta toată aria de acoperire umană. Trebuie să schimbăm această realitate prin conducerea comunităților noastre care au fost marginalizate istoric sau în prezent de structurile de putere și privilegii – femei, oameni de culoare, LGBT, comunitățile indigene, oamenii din Asia, Africa, America Latină, Caraibe și Insulele Pacificului. Adesea nu putem adăuga sau accesa limba vorbită pe internet. Majoritatea cunoștințelor online de astăzi sunt create și accesibile numai prin intermediul limbilor vorbite pe teritoriul Uniunii Europene și a SUA, de obicei, engleza. Acest lucru întărește și adâncește inegalitățile și invizibilitatea care există deja offline în privința obiectelor culturale ale altor state, ale multiplelor cunoștințe, texte și culturi ale lumii. Acesta este motivul pentru care este imperativ să se folosească articolul 27 din DUDO să recunoască și să lucreze pentru un internet multilingv, ca aspect esențial al vieții culturale.

Pășind pe urmele Uniunii Europene, urmând modelul european de comportament uman, trebuie să ne deprindem cu monitorizarea din partea statului a fiecărui cetățean, iar acest fapt îl putem realiza doar armonizând legislația R.M. cu cea a Uniunii privind protecția datelor cu caracter personal. În acest mod, în

legislația națională există Lege menită să protejeze datele cu caracter personal, care stabilește principiile și obligațiile pe care un operator trebuie să le îndeplinească pentru a asigura prelucrarea legală a acestor date [14].

Monitorizarea respectării normelor de protecție a datelor este încredințată unor autorități publice independente pentru protecția datelor, potrivit art.19 alin. (1) din Lege organul de control pentru Republica Moldova este Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal [14].

Cetățenii se pot opune în orice moment prelucrării datelor lor cu caracter personal în scopuri de marketing, acestea fiind: datele referitoare la originea rasială sau etnică; opiniile politice; convingerile religioase sau filosofice; apartenența la un sindicat; prelucrarea datelor genetice; datele biometrice utilizate pentru identificarea persoanelor; sănătatea, viața sexuală și orientarea sexuală.

Instrumentele puse la dispoziția autorităților prin aprobarea unor legi menite să prevină infracțiunile prin monitorizarea oamenilor de către Serviciul de Informații și Securitate, pe de o parte, ajută la investigarea rapidă a diferitor încălcări ce țin de securitatea statului prin platforme digitale, iar pe de altă parte, urmărirea vizuală și folosirea mijloacelor tehnice, precum și localizarea sau urmărirea prin sistemul de poziționare globală ori prin alte mijloace tehnice, aduc anumite atingeri pentru drepturile și libertățile oamenilor. Astfel, potrivit art.12 lit. c) pct. 1) din proiectul de lege nr. 420 din 17.11.2022 privind activitatea contrainformativă și activitatea informativă externă, orice om poate fi urmărit vizual sau documentat cu ajutorul metodelor și mijloacelor tehnice, precum și localizarea sau urmărirea prin sistemul de poziționare globală ori prin alte mijloace tehnice [18]. Totodată, potrivit art.1 alin. (2) și art.3 lit. b) din proiectul de lege nr. 422 din 17.11.2022 privind Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, activitatea Serviciului se bazează pe principiul respectării drepturilor și libertăților omului, iar culegerea, verificarea, evaluarea, păstrarea și valorificarea informațiilor sunt necesare pentru apărarea Constituției, garantării și protejării drepturilor omului [19]. Apariția unor astfel de proiecte, este necesară pentru armonizarea legislației Republicii Moldova în corespundere cu legislația UE. Deci, într-un stat european la care tindem, trebuie să cedăm din libertăți, pentru a trăi în siguranță, or partajăm libertățile cu guvernul și autoritățile competente pentru a obține garanții, însă nesigure, în cazul unui stat care folosesc datele personale cu rea credință.

Concluzii.

Odată cu parcursul european al țării noastre, noi ca cetățeni, trebuie să cedăm din libertăți, pentru a atinge acele performanțe și progrese în economie. Acest lucru se poate întâmpla mai rapid, dacă permitem inovațiilor să ne vină în ajutor. În dezvoltarea și comercializarea proiectelor inovaționale sunt cointeresați atât investitorii interni și externi cât și statul, care are un rol reglementar și catali-

zator. Tendința de promovare a activității cu capital de risc (venture) este consacrată în strategiile de bază, atât la nivelul comunităților internaționale, cât și la nivel național. Valoarea entității inovatoare este determinată de potențialul de creștere pe termen lung, și se bazează pe cunoștințele științifice și proprietate intelectuală. Noi, ca oameni raționali, suntem obligați să utilizăm acest potențial enorm al cunoștințelor noastre intelectuale pentru a obține performanțe în toate domeniile, fie publice sau private, însă aceste performanțe nu pot fi atinse, fără a se respecta drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Doar atunci v-a exista un stat de drept și o societate pregătită, când drepturile noastre de autor nu vor putea fi utilizate, fără acordul nostru, iar ideile noastre promițătoare vor fi protejate. Ideia, este ca un patrimoniu intelectual al omului, iar nerespectarea drepturilor de autor, duce la violarea unor drepturi fundamentale ale omului fără de care nu poate exista o societate modernă bazată pe performanțe și inovare.

Urmare a unei analize mai ample a abordărilor conceptuale privind noțiunea „drepturile omului”, se observă că aceasta este mai amplă decât „drepturile cetățenilor”, iar acest fapt se datorează, în mare parte, instrumentelor internaționale, care protejează drepturile omului la general, chiar și cele nelegate de cetățenie.

Cu referire la drepturile cetățenești, e un lucru firesc, ca într-o societate modernă, procesele electorale să se îmbunătățească și să ușureze activitatea organelor statului, dar și să fie mai comod pentru cetățeni, însă pentru Republica Moldova este prematură ideia votului online. În acest mod, neîncrederea societății, pe deplin, în clasa politică, care și-a compromis activitatea pe parcursul mai multor ani în șir, a condus la poziția unui centru de greutate în mâinile unui singur partid de guvernare, care în final, poate fi periculos în experimentarea unor reguli noi în legislația electorală, mai ales în condițiile ce ridică mari semne de întrebare la capitolul siguranței cibernetice.

În dorința noastră de a ne apropia de valorile europene, de principiile democratice și de siguranța socială la nivel european, este foarte important de a înțelege, cât de pregătită este societatea noastră de a primi și a implementa pe larg toate instrumentele utilizate în UE, inclusiv și cele de urmărire vizuală sau localizare globală. Pericolul pentru drepturile omului sunt de a crea un monstru virtual, care monitorizează activitatea oamenilor pentru a-și întări pozițiile sale de administrare asupra unui element cheie al statului – omul, și activitățile fiecăruia în parte: unde lucrează, ce face, ce preferințe politice are, cu cine comunică e.t.c. Un semn de întrebare oentru noi ca cetățeni este, dacă, clasa politică, guvernul și alte autorități competente vor folosi datele noastre cu bună credință, dar nu în detrimentul libertăților pe care le avem, or nu pentru a se menține la putere pe o perioadă de timp mai îndelungată.

Alegerea omului între democrația de mâine și valorile nepalpabile, și pericolul de a simți incomoditatea monitorizării în prezent, poate crea mare nemulțumire

în rândul societății civile și în general al oamenilor, însă, anume aceasta este moneda siguranței, de a ne cumpăra din libertăți.

Oare se merită să hrănim astăzi un câțel micuț, care mâine, poate crește într-un câine de vânătoare pentru a vâna oamenii care l-au hrănit? Or, poate, monitorizarea, este o metodă de a educa societatea să devină mai ordonată, mai transparentă și oamenii cinstiți și bineintenționați nu au de ce să le fie frică? Noi, oamenii, primim siguranță și garanții, dar ce oferim în schimb? Și dacă, cei de la guvernare sunt rău intenționați, atunci ce se va întâmpla? Anume la aceste întrebări, trebuie să răspundem, pentru a înțelege, dacă avem nevoie de o astfel de societate în care fiecare pas se monitorizează și dacă suntem pregătiți de a partaja viața noastră personală ca pe niște poze de pe rețelele de socializare.

Referințe bibliografice:

1. Rousseau J.J. Discurs asupra originii și fundamentelor inegalității dintre oameni. București: Editura Științifică, 1958, p.145-146;
2. Arseni Alexandru, Drept constituțional și instituții politice: Tratat, Vol.2; Univ. De Stat din Moldova, Fac. De Drept, dep. Drept public. -Ed. a 2-a,- 2019.-320p. ISBN 98-9975-149-62-4;

Legi, acte normative, publicații oficiale:

3. Legea Nr.2 din 06.02.2020 privind organismele de plasament colectiv alternative. Publicat: 27.03.2020 în Monitorul Oficial Nr. 94-98, art.142; Disponibilă: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120967&lang=ro;
4. Hotărâre de Guvern Nr.53 din 05.02.2020 cu privire la aprobarea Metodologiei de finanțare instituțională a organizațiilor de drept public din domeniile cercetării și inovării (Publicat: 07-02-2020 în Monitorul Oficial Nr. 36-43 art. 65).
5. Legea Nr.179 din 21.07.2016 cu privire la întreprinderile mici și mijlocii. Publicat: 16.09.2016 în Monitorul Oficial Nr. 306-313 art. 651.
6. modul de accesare: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133367&lang=ro#;
7. CARTA DREPTURILOR FUNDAMENTALE A UNIUNII EUROPENE 2012/C 326/02,
8. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EN>;
9. TRATATUL PRIVIND FUNCȚIONAREA UNIUNII EUROPENE din 26.10.2012, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 326/47, - mod de acces:
10. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=RO>;

11. HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră) din 8 aprilie 2014 în cauzele conexe Digital Rights Ireland Ltd (C-293/12) și C-594/12, - mod de acces: https://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf;jsessionid=8639F7B8F8E3DF535C20AA8238000B2D?mode=DOC&pageIndex=0&docid=150642&part=1&doclang=RO&text=&dir=&occ=first&cid=180257;
12. Hotărârea din 4 mai 2000 în cauza Rotaru împotriva României, Publicat în MONITORUL OFICIAL nr. 19 din 11 ianuarie 2001, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/25965>;
13. REGULAMENTUL (UE) 2016/679 AL PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI AL CONSILIULUI din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&from=RO>;
14. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950 (Roma), Ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și a unor protocoale adiționale la această convenție nr. 1298-XIII din 24.07.1997. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.08.1997, nr. 54-55/502.
15. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948, la New York (Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.90). Publicată în ediția oficială „Tratate internaționale», 1998, volumul 1;
16. Legea Nr. 230 din 28.07.2022 privind dreptul de autor și drepturile conexe. Publicat : 09-09-2022 în Monitorul Oficial Nr. 278-282 art. 578, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133204&lang=ro;
17. Legea Nr. 133 din 08.07.2011 privind protecția datelor cu caracter personal. Publicat: 14-10-2011 în Monitorul Oficial Nr. 170-175 art. 492, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133182&lang=ro#;
18. Constituția Republicii Moldova; Publicat: 29-03-2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128016&lang=ro;
19. Legea nr. 110 din 9 iunie 2011 privind ratificarea Protocolului adițional la Convenția pentru protecția persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal, cu privire la autoritățile de supraveghere și fluxul transfrontalier al datelor; Publicat : 24-06-2011 în

- Monitorul Oficial Nr. 103-106 art. 274, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=4528&lang=ro;
20. Legea nr. 271 din 07 noiembrie 2013 privind formularea unor declarații ale Republicii Moldova la Convenția pentru protecția persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal; Publicat : 06-12-2013 în Monitorul Oficial Nr. 284-289 art. 780;
 21. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=21759&lang=ro;
 22. Proiect de lege nr. 420 din 17.11.2022 privind activitatea contrainformativă și activitatea informativă externă. Mod de acces:
 23. <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/6252/language/ro-RO/Default.aspx>;
 24. Proiectul de lege nr. 422 din 17.11.2022 privind Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova.
 25. <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/6254/language/ro-RO/Default.aspx>;

Resurse Web:

26. <https://cpr.md/2021/11/22/ce-sunt-drepturile-digitale-si-cum-s-au-respectat-in-pandemie/>
27. <https://moldova.europalibera.org/a/votul-electronic-%C3%AEn-proiectul-noului-cod-electoral-din-r-moldova/31867924.html>
28. <https://a1.ro/news/inedit/cum-se-joaca-balena-albastra-si-ce-sarcini-priesc-tinerii-care-accepta-provocarea-id647915.html>

RĂZBOIUL INFORMAȚIONAL - O ÎNCĂLCARE TACITĂ A DREPTURILOR OMULUI

INFORMATION WARFARE - A TACIT VIOLATION OF HUMAN RIGHTS

CZU: 341.231.14:070.16:004

Liuba VASILIU¹

ABSTRACT. *The subject of this article comes to address the most topical and accepted war - information warfare. Formally, it does not affect the course of mankind, but in essence it violates human rights and freedoms.*

Keywords: *information warfare, mass culture, language of wood, fundamental rights and freedoms, law.*

REZUMAT. *Subiectul acestui articol vine să abordeze cel mai actual și acceptat război-războiul informațional. Formal, acesta nu afectează cursul omenirii, dar în esență încalcă drepturile și libertățile omului.*

Cuvinte-cheie: *război informațional, cultură de masă, limbaj de lemn, drepturi și libertăți fundamentale, lege.*

În opinia majorității, războiul informațional se referă la impunerea voinței social-politice și economice prin crearea unui sistem informațional impenetrabil, activ, ofensiv și în măsură să asigure dominanța informațională continuă, asigurarea validității informațiilor, folosirea propagandei și a dezinformării pentru a demoraliza sau manipula inamicul și publicul, subminarea calității informațiilor părții adverse și contracararea culegerii informațiilor de către aceasta .

Războiul informațional, așa cum este definit, reprezintă crearea de realități alternative prin pervertirea adevărului pe baza datelor, faptelor și argumentelor concrete și răstălmăcirea lui prin utilizarea unei combinații de fapte, silogisme, sofisme, propagandă, interpretare forțată și o multitudine de minciuni.

Iar apariția și extinderea noilor mijloace de comunicare a modificat fundamental cultura contemporană.

Ceea ce numim astăzi mass media reprezintă de fapt un sistem foarte diversificat de dispozitive tehnice prin care se desfășoară comunicarea de masă, ce are alte caracteristici decât comunicarea interpersonală sau de grup. Acest tip de comunicare introduce o altă relație între emițător și receptor, o relație ce nu mai este una nemjlocită, ci este intermediată de mijloace tehnice.

¹ Liuba VASILIU, Doctorandă, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova, e-mail: vasiliiu.liuba@yahoo.com

Vorbim despre un război informațional, pentru că astăzi fiecare opinie are o contraopinie și fiecare argument are un contraargument, deja despre nivelul la care se abordează este altceva.

Acest război reprezintă o încălcare tacită dat fiind faptul că toți cunoaștem despre această luptă, care ne afectează direct, și pe care o admitem și o primim ca pe o normalitate.

Oare primul lucru făcut de dimineață nu este să vedem ce s-a mai întâmplat în lume? Și în acest context avem o lume segregată în "Noi" și "Ceilalți". Și în sfârșit vorbim despre încălcare a drepturilor omului, deoarece acestea configurează și setează natura umană ca zoon politikon, cum ar spune-o Aristotel.

Dacă în cadrul unui dialog ne-am expune pe marginea unor subiecte mai controversate, atunci am avea cel puțin un contraargument sau cel puțin un interlocutor aflat în opoziție. Argumentele prezentate nefiind bazate pe o logică proprie, ci fundamentate pe practica exterioară sau pe sursele furnizate la fel, din exterior. Și cum este caracteristic oamenilor, din sursele informaționale furnizate se va alege doar ce place și ce convine, astfel contra-argumentele fiind de un subiectivism real și instigator, ceea ce va duce la încălcarea dreptului la opinie, asta în cazul cel mai simplu și banal, sau la discriminare în sensul cel mai grav.

Aici apare paradoxul contemporan, în epoca digitală, unde sunt o sumedenie de surse care ne-ar permite să analizăm logic și obiectiv ceea ce se furnizează ca drept informație, în calitate noastră de consumatori alegem ce este mai ieftin, mai mult și la reducere. Nicidecum nu punem accentul pe calitatea informației înghițite, acceptăm să ni se încalce dreptul la o viață liniștită doar de dragul că trebuie să fim cumva în rând cu lumea, fără a ne gândi că ne poate costa stabilitatea și progresul. Acceptăm să ni se încalce dreptul la o realitate obiectivă.

Desigur, în cadrul unei dispute contează la cât de rece și calm rămâi, totul depinde de modul în care percepem și recepționăm realitatea furnizată, după felul cum privim păharul, pe jumate gol sau pe jumate plin. Însă ceea ce putem spune cu siguranță este că aceste realități alternative ne afectează starea psihonoțională, astfel afectându-ne în mod indirect calitatea vieții și în mod direct dreptul la viață.

Subliniem încălcarea dreptului la viață, pentru că acest drept nu presupune simplul act al nașterii și cel al morții propriu-zise, precum se indică expres în art. 2 al Convenției EDO, ci acesta implică calitatea acestei vieți, din momentul nașterii și până la moarte.

Respectiv dacă unele informații ating valorile și principiile care pot curma viața unei persoane, cu certitudine putem afirma că ni s-a încălcat dreptul la viață, drept consacrat și în art. 3 din Declarația Universală a Drepturilor Omului.

Cu siguranță ține de firea umană ceea ce acceptă și ce respinge, însă este practic imposibil să te menții cu mintea limpede atunci când te afli într-o avalanșă dintre DA sau BA, și într-un permanent război mediatic. Aici nu ne referim doar

la faptul că albul spune despre negru că e mai negru decât pare, dar la faptul că această tensiune care a devenit sistemică, duce la o reorganizare culturală în masă și la apariția unei culturi informaționale sau cultură mass-media.

Cultura informațională reprezintă un ansamblu de idei, valori, atitudini și conduite prin care indivizii și grupurile sociale își reprezintă și își conștientizează raporturile lor față de structurile de putere.

Așadar, ca o definiție de pornire, cultura informațională reprezintă un ansamblu de reprezentări, idei, sentimente, judecăți, atitudini și comportamente care vizează sistemul, raporturile dintre informație și individ. Cultura informațională se cristalizează și prin mecanismul de socializare generală a individului și de asimilare a normelor sociale. În cazul culturii informaționale, avem de a face cu procesul prin care indivizii și grupurile sociale interiorizează idealuri, valori, norme și atitudini furnizate de fluxul mediatic al societății, exteriorizându-le apoi în conduite și acțiuni individuale sau de grup, dar care au relevanță globală.

Postulatul teoretic al unității și universalității rațiunii umane cu diversitatea reală și istorică a culturilor și a limbilor, dar și a idealurilor și a criteriilor diferite prin care sunt apreciate manifestările și creațiile umane. În momentul în care conștiința modernă a postulat ideea universalității rațiunii umane și a unității genului uman, a apărut o problemă cardinală: problema raportului dintre unitate și diversitate în lumea umană. Cercetările istorice au impus în spiritul epocii ideea că diferențele dintre culturi sunt determinate de orientările lor axiologice diferite, de faptul că ele răspund unor nevoi determinate și au idealuri diferite, că fiecare mare cultură sau fiecare epocă sunt caracterizate și orientate de anumite valori specifice, dominante. În acest secol devin relevante diferențele dintre realitate obiectivă și realitate subiectivă, apoi dintre dreptul la opinie și manipulare, dintre analiza logică și analiza formală, dintre metropolă și periferie, dintre concepțiile politice, dintre culturile moderne și cele tradiționale, dintre modurile de viață și formele de expresie culturală etc. Toate aceste diferențe angajează, într-un fel sau altul, ideea de valoare. Pentru a explica aceste diferențe și contraste stilistice, de viziune și de expresie, gândirea filosofică modernă a apelat la ideea de valoare, pe care a transformat-o într-un concept fundamental.

Acest concept a îndeplinit cel puțin două funcții teoretice: o funcție critică, aceea de a stabili în interiorul unei culturi date criterii ale performanței, delimitând valorile de nonvalori, impunând o ierarhie a operelor într-un domeniu sau altul al creației umane, în funcție de calitatea specifică a operelor; o funcție de indicator al identităților culturale globale, arătând care sunt idealurile și criteriile specifice ce operează în spațiul diverselor epoci și culturi ale umanității, ce reprezentări, credințe și atitudini definesc anumite societăți, popoare și culturi.

Impunerea noțiunii de valoare în cadrul războiului informational este absolut necesară și vitală, deoarece se schimbă modul de percepere a valorilor general valabile, precum Bine, Adevăr și Dreptate fiind pus la îndoială necesitatea și

imperativitatea acestora. Se crează un limbaj de lemn, despre existența căruia se vorbea în timpul regimurilor totalitare.

În aceeași ordine de idei, oare acest război, care pare inofensiv, și la care luăm parte, prin a afirma sau a infirma o anumită opinie sau poziție, crezând că astfel ne exercităm dreptul la libera exprimare, oare acest drept închipuit nu crează o societate mai închisă și mai cenzurată decât societățile totalitare prin definiție. În prezent omul numai are capacitatea de a gândi și de a percepe lumea în mod individual și autentic, fără a face referire la informațiile furnizate astfel pierzându-și calitatea de liberul arbitru despre care tot vorbeau marii filosofi, or scopul unei societăți deschise este de a forma un om capabil să gândească critic și nicidecum o clonă?! Anume în această configurație se înțelege că existența umană este unică și trebuie valorificată.

Toate aceste aspecte mai mult sau mai puțin sunt reglementate atât la nivel internațional prin identificarea standartelor de monitorizare mass-media în vederea identificării și combaterii dezordinii informaționale, cât și la nivel național prin reglementarea normativă. În acest context, avem adoptat Codul Serviciilor Media Audiovizuale al RM, care la art. (1) vine cu o definiție foarte necesară și actuală cu referire la *securitate informațională*. Astfel, securitatea informațională presupune o stare de protecție a resurselor informaționale, a persoanei, a societății și a statului, inclusiv prezența unui ansamblu de măsuri pentru asigurarea protecției persoanei, a societății și a statului de eventuale tentative de dezinformare și/sau de informare manipulatorie din interiorul și/sau exteriorul țării și pentru neadmiterea agresiunii mediatice îndreptate împotriva Republicii Moldova. În aceeași ordine de idei avem și art. (2), care menționează că scopul legii este să asigure tuturor persoanelor dreptul de a primi informații corecte și obiective și să contribuie la formarea liberă a opiniilor precum și să garanteze dreptul la independență editorială și libertatea de exprimare. La nivel de normă, această reglementare vine să apere statul de drept și să promoveze principiul umanismului, principiu consacrat atât în Declarația Universală a drepturilor omului cât și Constituția RM, doar că atât de încălcat de către masele nocive ale democrației și anarhiei informaționale.

Scopul războiului informațional este de a crea o realitate alternativă ce va modifica percepția unei societăți vizate, într-o combinație de operațiuni psihologice, alături de dezinformare și propagandă, utilizând convingeri fundamentale, sentimente și imagini cu impact, cu scopul de a duce publicul țintă spre o percepție pre-definită, creându-se șablonul și modelul unei societăți perfecte.

De asemenea se vizează sădirea dubiului, utilizând teoriile conspirației, dar deja utilizând un întreg eșafodaj de instrumente de război psihologic și de creare a falsurilor și utilizarea instrumentelor de derutare a populației. Scopul este de a crea o masă de manevră și persoane care absorb și vehiculează teoriile conspirației, prin identificarea dușmanului comun necesar pentru a menține unită societatea vizată.

De regulă sunt abordate societățile sănătoase ca fiind principalii dușmani, astfel războiul informațional își propune nu doar atingerea imediată a unor obiective prin conținutul informațiilor, ci, construirea unor stări de spirit și abordări bazate pe frici și reacții comune, ca efect al contextului creat, care într-un final să zdruncine temelia drepturilor și libertăților fundamentale.

Drept concluzie menționăm, libertatea noastră se termină acolo unde începe libertatea lor, iar atâta timp cât informațiile din spațiul public nu afectează viața, libertatea și securitatea persoanei, această informație are dreptul la existență , în caz contrar aceasta trebuie cenzurată, și nicidecum nu ne referim la instaurarea unui regim informațional totalitar ci la crearea unui mecanism de garantare a drepturilor și libertăților fundamentale.

Referinte bibliografice:

1. ARISTOTEL. POLITICA. București: Paideia, 2001.
2. CONVENȚIA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI.
3. DECLARAȚIA UNIVERSALĂ A DREPTURILOR OMULUI, 1948
4. CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA, 1994
5. POPPER, K. SOCIETATEA DESCHISĂ ȘI DUȘMANII EI, București : Humanitas, 2017
6. ROUSSEAU, J. J. CONTRACTUL SOCIAL, București: Editura științifică, 1957.
7. GEORGIU Gr., CULTURĂ ȘI COMUNICARE, București 2008 -2009
8. CODUL SERVICIILOR MEDIA AUDIOVIZUALE AL REPUBLICII MOLDOVA, 2018
9. CHIFU I. RĂZBOI INFORMAȚIONAL.TIPIZAREA MODELULUI AFRESIUNII, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale Ion I.C. Brătianu al Academiei Române București, 2016

COMPATIBILITATEA ARTICOLULUI 330² DIN CODUL PENAL CU PRINCIPIILE PREZUMȚIEI NEVINOVĂȚIEI

THE COMPATIBILITY OF ARTICLE 330² OF THE CRIMINAL CODE WITH THE PRINCIPLES OF THE PRESUMPTION OF INNOCENCE

CZU: 343.131.7:343(478)(094.4)

Petru VÎRLAN¹

ABSTRACT. *The crime of illicit enrichment is rather a novelty in the context of criminal law. Such an offense presents a relatively new legal tool compared to other corruption offenses for law enforcement to deal with people who acquire property in a dubious manner. At the same time, the new crime of illicit enrichment presents significant challenges for criminal prosecution bodies, as well as for the courts that examine such crimes. First of all, the incrimination techniques and the legal formulation of the offense are new and raise questions at the time of its application.*

In addition, doubts and questions regarding the concordance of the fundamental principles of the criminal procedure, concerns regarding the respect of fundamental human rights as well as problems of balance between the rights of the accused and the right of society to recover illegally acquired wealth. The relationship of illicit enrichment to other criminal acts committed by the same accused is also of great importance in establishing the sources of such enrichment.

Keywords: *illicit enrichment, presumption of innocence, constitutional, prejudice, principles, legal instrument, corruption offences.*

REZUMAT. *Infrațiunea de îmbogățire ilicită este mai degrabă o noutate în contextul legislației penale. O astfel de infracțiune prezintă relativ un nou instrument juridic în raport cu alte infracțiuni de corupție pentru organele de drept în tratarea persoanelor care dobândesc proprietăți în mod dubios. Totodată, noua infracțiune de îmbogățire ilicită prezintă provocări semnificative pentru organele de urmărire penală, precum și pentru instanțele care examinează astfel de infracțiuni. În primul rând, tehnicile de incriminare și formularea legală a infracțiunii sunt noi și ridică semne de întrebare la momentul aplicării acesteia.*

În plus, îndoieli și întrebări cu privire la concordanța principiilor fundamentale ale procedurii penale, preocupările privind respectarea drepturilor fundamentale ale omului cât și problemele echilibrului dintre drepturile acuzatului și dreptul societății de a recupera averea dobândită în mod ilicit. Relația îmbogățirii ilicite cu alte fapte penale săvârșite de același învinuit are, de asemenea, o mare importanță în stabilirea surselor unei astfel de îmbogățiri.

Cuvinte cheie: *îmbogățire ilicită, prezumție de nevinovăție, constituțional, prejudiciu, principii, instrument juridic, infracțiuni de corupție.*

Introducere

Îmbogățirea ilicită a fost incriminată în așa mod încât că o persoană este considerată săvârșind o infracțiune dacă nu poate justifica legalitatea dobândirii

¹ Petru VÎRLAN, doctorand, lector universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova. ORCID: 0000-0001-9416-1427, E-mail: v.petru15@gmail.com

bunului pe care îl deține. În plus, legea cere ca o persoană să știe că proprietatea sa nu poate fi dobândită prin mijloace legale. Scopul principal al acestui amendament a fost de a preveni corupția, infracțiunile economice, financiare și alte infracțiuni inclusiv de a face aceste infracțiuni mai puțin atractive pentru infractori. Imediat după intrarea în vigoare a legii menționate [1] aceasta a primit multe critici. Principalele argumente ale criticilor au fost că norma îmbogățirii ilicite încalcă principiul prezumției de nevinovăție și inversează sarcina probei. De asemenea, unii oameni de știință și practici au dat vina pe amendament pentru incertitudinea acestuia. Cu toate acestea, nu toate argumentele criticilor sunt bine întemeiate.

În astfel de cazuri, în primul rând, autoritățile de aplicare a legii colectează toate dovezile despre veniturile legale, proprietatea persoanei și abia ulterior își exprimă suspiciunea. Totuși, norma îmbogățirii ilicite nu este atât de înțeleasă pe cât ar trebui. De la intrarea în vigoare a modificării Codului Penal au fost demarate peste 300 de cercetări prealabile. De obicei, investigațiile preliminare au fost demarate pe baza informațiilor de la Inspectoratul Fiscal de Stat sau de către Autoritatea Națională de Integritate. Totodată tot mai dese ori se atestă drept motiv de sesizare a organului de urmărire penală investigațiile jurnaliștilor pe marginea bunurilor deținute de către funcționari, și care ridică îndoieli în raport cu veniturile declarate de către aceștea și a bunurilor posedate de fapt.

Se vehiculează, că există câteva motive principale pentru care norma îmbogățirii ilicite este încă inefficientă. În primul rând, cercetarea acestei infracțiuni este destul de dificilă; anchetatorii trebuie să colecteze informații despre proprietatea suspectului, veniturile legale și așa mai departe. Iar al doilea și principalul motiv este că nu există o practică unică de investigare a unor astfel de crime. Numai atunci când instanțele vor forma o singură practică de aplicare a normei de îmbogățire ilicită, această normă își va atinge scopurile. În ceea ce privește componența de infracțiune, s-a observat, normele elementele infracțiunii sunt descrise vag și ambiguu. Dar semne destul de obișnuite ale îmbogățirii ilicite au fost depistate în investigarea altor infracțiuni, precum contrabandă, trafic de droguri, spălarea banilor și altele.

Dispoziția îmbogățirii ilicite nu permite înțelegerea cu exactitate a conținutului anumitor semne, această rămâne a fi o povară de către legiuitor lăsată în sarcina instanțelor pentru interpretare. De remarcat că nu a existat un acord unanim cu privire la faptul dacă norma corespunde (sau nu) conținutului principiilor de bază ale dreptului penal. În primul rând, în contextul răspunderii penale pentru îmbogățirea ilicită, au atins diferite opinii privind interpretarea principiului dreptului penal ca măsură de ultimă instanță *ultima ratio*. În lucrarea dată vom supune analizei și în special respectarea principiului prezumției de nevinovăție în raport cu infracțiunea de îmbogățire ilicită care este unul de natură foarte sensibilă. Acest proces nu atinge doar chestiuni de restrângere a drepturilor și libertăților

omului, ci aruncă provocarea pentru întregul sistem de drept penal de a rezista încorporării unor noi norme juridice în componența sa. În acest sens, îmbogățirea ilicită este un act care se caracterizează printr-o problemă atât de profundă atât pentru cel teoretic, cât și pentru iar la nivel practic. Se crede că studiarea articolului va contribui la înțelegerea aprofundată a fenomenului corupției și noilor acte criminal; va servi drept fundament la dezvoltarea punctelor slabe ale legislației penale; va ajuta pentru a determina amplasarea principiilor speciale de drept material și de drept procesual penal în sistemul de drept penal și schimbarea concepțiilor acestora în practica globală cât și contribuirea la dezvoltarea în continuare a practicii judiciare, corespunzător soartei îmbogățirii ilicite.

Rezultate obținute și discuții

Principiul prezumției de nevinovăție a fost studiat pe scară largă în literatura juridică a diferitelor țări și s-a scris despre el în manuale publicate în diferite limbi. Pentru început, trebuie remarcat faptul că în Europa de Vest, îmbogățirea ilicită nu este incriminată la fel de larg ca un act penal independent. De exemplu, în Franța [2] incapacitatea incriminată de a justifica acest lucru stilul de viață al persoanei corespunde veniturilor sale, dar există condiții suplimentare, care sunt esențiale, adică trebuie stabilite legăturile directe ale persoanei cu persoane implicate în cerșetorie, serviciu public, anumite infracțiuni astfel încât astfel de infracțiuni nu sunt analoge cu cele prevăzute la articolul 330² din Codul penal.

De exemplu, O. Fedosiuk ia poziția că instituirea unei noi fapte penale în codul penal nu a fost respectat conținutul principiului *ultima ratio*. Incriminarea a fost motivată de singurul fapt, acesta mizând pe faptul că Convenția [3, art. 20] a fost cu caracter de recomandare, ale cărei prevederi au fost mult prea mult extinse, din punctul de vedere al formulării inițiale prin incriminarea acestei infracțiuni drept infracțiune distinctă.

Pe de altă parte, L. Pakštaitis și V. Piesliakas susține că nu există o astfel de contradicție, dar relațiile sociale în continuă schimbare determină necesitatea incriminării noilor fapte penale. În continuare, au fost primite opinii diferite vorbind de prezumția de nevinovăție, care ocupă un loc important în procesul penal, și altele aspecte ale procesului probatoriu. L. Pakštaitis a scris că obiecția de îmbogățire ilicită nu există la prezumția de nevinovăție dacă întreaga sarcină a urmăririi penale revine procurorului. [5, p. 20].

Așadar, principala întrebare este dacă este compatibilă infracțiunea analizată cu legea supremă și dacă încalcă principiile constituționale. În conformitate cu art. 21 din Constituția Republicii Moldova *Orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată pînă cînd vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale*. [6]. Încălcarea principiului prezumției de nevinovăție este una dintre cele mai contestate probleme Doctrina Curții Constituționale explică că

”este una dintre cele mai importante în înfăptuirea justiției, garanții într-un stat democratic. Este fundamental în înfăptuirea justiției în cauzele penale în principiu, unul dintre cele mai importante într-un stat democratic de drept, în același timp, o garanție importantă a drepturilor și libertăților omului” [7, p. 31].

De menționat că conținutul prezumției de nevinovăție este foarte larg, dar ilegal în contextul îmbogățirii, venim cu mențiunile următoarele ale principiului: 1) principiul prezumției de nevinovăție presupune că sarcina probei revine urmării penale spre partea de susținere [8] . Suspectul sau învinuitul nu are însă obligația de a-și dovedi nevinovăția, acestuia trebuie să i se ofere oportunități de a folosi dreptul la apărare, de a prezenta dovezi și alte argumente, negarea acuzației, principiu consacrat în art. 24 [9] al Codului de Procedură Penală al Republicii Moldova. 2) toate îndoielile trebuie tratate în favoarea acuzatului (lat. *in dubio pro reo*). O condamnare nu poate fi bazată pe presupuneri - concluziile instanței trebuie să fie pe baza unor probe pertinente și concludente, care confirmă incontestabil vinovăția învinuitului în săvârșirea unei fapte penale și alte împrejurări importante ale cauzei. De fapt, schimbarea sarcinii probei nu este o problemă clară și, prin urmare, nu poate fi necondiționată de acord cu unele dintre argumentele instanței. În literatura științifică se exprimă opinia că articolul privind îmbogățirea ilicită în forma propusă de Convenție poate duce la încălcarea principiului neaducerii de două ori în fața justiției unei persoane pentru aceeași infracțiune, întrucât îmbogățirea ilicită nu este un act independent. act în sens penal (act intelectual și volitiv separat), deoarece acesta din urmă poate apărea numai din cauza săvârșirii unui alt act și, în majoritatea cazurilor - o infracțiune (deoarece orice cazuri de primire a bunurilor în sumă semnificativă de către funcționari care sunt neprevăzute de lege sunt acoperite de alte tipuri de infracțiuni), și de aceea urmărirea penală pentru îmbogățire ilicită poate duce la urmărirea repetată a unei persoane pentru fapta care a avut ca rezultat dobândirea de bunuri, adică pentru aceeași faptă [10, p. 219] . Da, prezumția de nevinovăție este consacrată în multe constituții ale lumii și în aproape fiecare tratat privind drepturile omului. Potrivit părții 1 a art. 11 din Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 [11] cât și paragraful 2 al art. 6 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 1950 [12] , orice persoană acuzată de săvârșirea unei infracțiuni este considerată nevinovată până la probarea vinovăției în mod legal. Potrivit practicii Curții Europene a Drepturilor Omului, dreptul penal permite existența unei prezumții în chestiuni de fapt sau de drept, dacă o astfel de prezumție este rezonabilă, proporțională și poate fi respinsă, precum și sunt implicate interese publice importante și dreptul persoanei la protecție este asigurat.

Prezumția de nevinovăție ca principiu fundamental acoperă următoarele cerințe: cercetarea unei infracțiuni nu trebuie să înceapă cu asumarea vinovăției unei persoane; dovedirea vinovăției unei persoane revine organului de urmărire

penală (sarcina probei); dreptul acuzatului de a nu depune mărturie împotriva sa; învinuitul are dreptul să tacă [13].

Unii cercetători ruși sunt, de asemenea, convingși de oportunitatea incriminării îmbogățirii ilicite, motivându-și poziția prin faptul că prezumția de nevinovăție nu trebuie să împiedice tragerea în judecată a persoanelor care prezintă un pericol sporit pentru societate, precum și prin faptul că înființarea faptului că excesul de profit al unui funcționar ridică serioase îndoieli cu privire la faptul că nu este corupt. Astfel, propunerea de a introduce un articol special pentru îmbogățirea ilicită este susținută de cunoscutul criminolog rus V.V. Luneev. Îmbogățirea ilicită în cantități semnificative ar putea confirma faptul că au fost comise anterior infracțiuni de corupție [14, p. 31]. . răspunderea penală lui potrivit V.M. nu trebuie Borkov, impusă „... pentru discrepanța dintre veniturile reale și cele oficiale ale funcționarului, ci pentru comportamentul său corupt anterior care a dus la un astfel de dezechilibru”. În ceea ce privește contradicțiile dintre principiul prezumției de nevinovăție și regula „îmbogățirii ilicite” V.M. Borkov constată că prezumția de nevinovăție nu exclude posibilitatea de a efectua diferite acțiuni procesuale în vederea obținerii de probe într-un dosar penal.

Într-un asemenea caz, va fi necesar să se facă dovada nu a faptului săvârșirii unor infracțiuni care au presupus îmbogățire, ci dimpotrivă, a absenței temeiului legal pentru o creștere semnificativă a averii funcționarului. Astfel, este foarte posibil să se îndepărteze de la funcționarul care este verificat sarcina de a fundamenta legitimitatea bunurilor sale patrimoniale de valoare considerabilă.

Prezumția de vinovăție la finalul cercetării preliminare se transformă în probabilitatea vinovăției persoanei învinuite și stă la baza apelului procurorului la instanță cu rechizitoriu. Potrivit lui M.Y. Korzhanskiy [15, p. 38], principiul prezumției de vinovăție este implementat în fiecare procedură penală. Fără prezumția de vinovăție nu există urmărire penală, deoarece sarcina principală a unui proces penal este stabilirea vinovăției sau lipsa acesteia. Procesul complex și confuz de a demonstra îmbogățirea ilicită poate duce la mai mult decât doar încălcări ale principiului prezumției de nevinovăție. Cerința de a desfășura procesul penal în mod corect (echitabil) este de obicei înțeleasă ca o obligație față de subiecții urmăririi penale și a instanțelor de judecată de a garanta că nicio persoană nu este găsită vinovată (condamnată) în procesul în care a existat încălcări ale garanțiilor procedurale ale unei persoane, în timpul cărora entitățile de stat au admis încălcări procedurale (de exemplu, s-au angajat în provocări, a indus persoana în eroare cu privire la întinderea drepturilor sale procedurale etc.). Poziția potrivit căreia, chiar și într-un proces care nu se încheie cu o sentință de condamnare, suspectului (invinuitului) i se „pune notă negativă” pe cariera sa, este strâns legată de teoria moștenită din vechiul sistem.

Desigur, se poate încerca să afirme că formularea „învinuit în comiterea îmbogățirii ilicite ” nu trebuie privită ca descriind o persoană a cărei vinovăție

a fost stabilită ca vinovată. Cu toate acestea, un astfel de raționament nu ar fi foarte convingător, deoarece, concluzionând că persoana a fost acuzată în mod justificat, hotărârea finală al instanței de judecată trebuie inevitabil să indice astfel motivele pentru luarea deciziei, de ex. adică a precizat împrejurările stabilite în cauză, a enumerat probele prin care pe baza căreia se ia o decizie că inculpatul este acuzat în mod rezonabil de săvârșirea infracțiunii de care este acuzat. Abia după actul final al instanței vom putea considera drept vinovată persoana [16, p. 424] .

Ba mai mult, există și cerință stabilită și în anul 2016 menționată din Directiva (UE) 2016/343 a Parlamentului European și a Consiliului privind asigurarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a participa la o cauză penală în instanță prevede că „*Statele membre iau măsurile necesare pentru a asigura că, deși vinovăția suspectului sau învinuitului nu a fost dovedită în procedură, în declarațiile publice făcute de autorități și hotărârile judecătorești, cu excepția celor în care o persoană este recunoscută ca vinovată, acea persoană nu ar fi calificată ca vinovată.*” [17, pct. 19] . Printre altele și în hotărârea CtEDO Didu împotriva României „Curtea reiterează, de asemenea, că a fost încălcată prezumția de nevinovăție în cazul în care, fără stabilirea legală prealabilă a vinovăției unui învinuit și, în special, fără ca acesta din urmă să fi avut ocazia să își exercite drepturile apărării, o decizie judiciară în privința acestuia reflectă sentimentul vinovăției sale. Acesta este cazul chiar în absența unei constatări formale; este suficientă o motivare care să lase să se întrevadă că judecătorul îl consideră pe reclamant ca fiind vinovat” [18, pct. 39] .

În doctrina românească în materia procesual-penală se recunoaște că prezumția de nevinovăție constituie o garanție procesuală cu caracter constituțional pentru orice persoană, astfel că în lipsa probelor de nevinovăție, nu poate fi trimisă în judecată și condamnată, deși fiind inserată complementar în articolul care dezvoltă libertatea individuală, ar putea determina calificarea sa ca o garanție doar a libertății individuale. [...] În această ordine de idei, reiese că prezumția de nevinovăție produce efecte din primul moment în care o persoană este învinuită într-o procedură judiciară de săvârșirea unei fapte care ar putea atrage răspunderea penală, astfel, în consecință, produce efecte juridice atât asupra primului act procesual îndeplinit de organele de cercetare penală cât și asupra actelor premergătoare, dat fiind faptul că acestea se efectuează în scopul începerii procesului penal. [19, pct. 54] .

Într-o altă accepțiune, dreptul penal american admite prezumții legale relative și absolute. În contextul îmbogățirii ilicite, pentru ca o prezumție relativă să fie compatibilă cu prezumția de nevinovăție, deținerea unor fonduri disproporționate față de veniturile persoanei care ocupă o funcție publică este mai degrabă rezultatul unei conduite corupte, decât al unei conduite corecte, potrivit împrejurărilor de viață așa cum le cunoaștem, cu toate acestea în Statele Unite și Ca-

nada, îmbogățirea ilicită nu este incriminată din cauza nerespectării principiului constituțional al prezumției de nevinovăție [20, p. 66] .

Concluzii

Procesul probatoriu este una dintre cele mai importante componente ale procesului penal și una principalele domenii de activitate ale entităților de drept penal material. În acest sens, pentru procedurile penale aplicarea normelor care guvernează probele asigură punerea în aplicare a principiului justiției și scopul procesului penal. În cele din urmă, se va avea în vedere faptul că multe țări străine¹ în dreptul penal îmbogățirea ilicită este definită ca incapacitatea unei persoane de a justifica bunurile pe care le deține, care este asociat cu transferul literal al prevederilor convențiilor.

Prin urmare posibilitatea de a transfera sarcina probei suspectului sau învinutului a fost refuzată în practica judiciară persoană, presupunând astfel că încălcările prezumției de nevinovăție ar putea fi soluționate în instanță.

Printre altele, diferite țări au supus examinării practica aplicării îmbogățirii ilicite a arătat că contradicția faptei este inocentă principiului prezumției de nevinovăție și poate fi tratat în moduri foarte diferite. În baza dreptului constituțional dispozițiile normei penale pot justifica atât transferarea sarcinii probei asupra acuzatului, cât și părții acuzării, creând o prezumție nepermisă, încălcând astfel prezumția fundamentală. Așadar, din aceste motive, este practic imposibil să se dea un singur răspuns ferm cu privire la transferul sarcinii probei în raport cu infracțiunea de îmbogățire ilicită.

De asemenea, trebuie menționat că în stabilirea circumstanțelor de mai sus controlul pentru pornirea procesului penal joacă un rol important. Jurisprudența arată că materialul furnizat de investigațiile jurnalistice este în mare parte primar sursă de informații, aflată la dispoziția ofițerilor de anchetă preliminară. Declarațiile de avere și interese personal (rapoarte, evaluarea analizei conturilor), documente și alte informații disponibile, întreprinderi asociate servesc de cele mai dese ori la declanșarea unui proces penal, deși în multiple cazuri, în presă apar știri care într-un oarecare mod, prejudiciază prezumția de nevinovăție a persoanei. Analizând astfel de știri postate pe rețelele de socializare vom observa anumite comentarii care sunt afirmative, însă lipsite de temeii, societate făcându-și anumite prejudecăți fără ca să existe o hotărâre judecătorească legală, motivată, definitivă și irevocabilă, ceea ce nu este atât de normal, dacă vom trece aceste acțiuni prin ”sita” principiului prezumției de nevinovăție. De ce ?!, răspunsul este simplu, în ipoteza în care persoana va fi achitată, și se va constata nevinovăția persoanei, sau nu vor fi întrunite toate componentele infracțiunii, atunci imaginea aceluia funcționar fiind prejudiciată inițial, va fi în mod dificil de a fi adusă la

¹ De exemplu, Argentina, Hong Kong, Columbia, Legile penale din India, Macedonia, Mexic, Pakistan

starea inițială deoarece societate a perceput știrile de incriminare a infracțiunii de îmbogățire ilicită și sceptic se va uita la achitarea aceluia funcționar.

Referințe bibliografice:

1. Legea nr. 326 din 23.12.2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 47-48 art. 92.
5. PAKŠTAITIS, L. Îmbogățirea ilicită ca faptă criminală: origini, incriminare problemă, aplicație, perspective. Jurisprudență, 2013.
6. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994.
9. Cod nr. 122 din 14.03.2003 Codul de procedură penală al RM. Publicat : 05-11-2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251 art. 699.
10. ЯКОБЛЕВ Д. Л. Probleme juridice ale îmbogățirii ilegale. Dreptul penal european și național: modalități și perspective de dezvoltare, Odesa, 2007.
16. KIRICHKO V.M. Răspunderea penală pentru corupție. Harkiv: Pravo, 2013.
19. ROȘCA I. Prezumția de nevinovăție – drept - garanție al fiecărui individ în fața justiției, Societatea civilă și statul de drept, Chișinău, 2015.

Resurse Web:

1. Codul penal al Republicii Franceze [citată 25.12.2022]. Disponibil: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006070719/>.
2. Convenția Națiunilor Unite Împotriva Corupției) din 9 decembrie 2003 (citată la 25.12.22) Disponibil: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/55623>.
3. GUILLERMO, J., Cadrul juridic românesc privind îmbogățirea ilicită [citată 25.12.2022]. Disponibil: http://apps.americanbar.org/rol/publications/romania-illegal_enrichment_framework-2007-eng.pdf.
4. Decizia în dosarul penal nr. 1A25-485-2014, Departamentul de cauze penale al Tribunalului Districtual Kaunas, 2014, (citată la 25.12.22) Disponibil: <https://www.infolex.lt/tp/833032#>.
5. Cauza Barberà, Messegué și Jabardo împotriva Spaniei <https://cambodia.ohchr.org/sites/default/files/echrsources/Barber%C3%A0,%20Messgu%C3%A9%20&%20Jabardo%20v.%20Spain%20%5B6%20Dec%201988%5D%20%5BEN%5D.pdf>.
6. Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 [citată 26.12.2022]. Disponibil: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf.

7. Convenția Europeană a Drepturilor Omului [citat 26.12.2022]. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf.
7. GACHERI KAMUNDE N. Infracțiunea de îmbogățire ilicită în regimul juridic internațional anticorupție/articole non-revizuite // KLR Journal. [citat 26.12.2022]. Disponibil: <http://kenyalaw.org/kl/index.php?id=1891>.
8. BORKOV V.N. Probleme de incriminare a îmbogățirii ilicite în Rusia. Drept penal. 2007. Nr 2 [citat 26.12.2022]. Disponibil: <http://diplomadviser.info/2010/05/23/article>.
9. КОРЖАНСЬКИЙ М.Й. Drept Penal. Partea Generală a Ucrainei [citat 26.12.2022]. Disponibil: http://www.kdu.edu.ua/new/metod/31_1196.pdf.
10. Directiva (UE) 2016/343 A PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI A CONSILIULUI din 9 martie 2016 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale [citat 26.12.2022]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0343&from=FI>.
10. Cauza Didu împotriva României, 14 aprilie 2009 [citat 26.12.2022]. Disponibil: <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Cauza-Didu-impotriva-Romaniei.pdf>.
11. MUZILA, L. MORALES, M. MATHIAS, M. BERGER, T. Despre combaterea corupției. Washington, 2012 [citat 26.12.2022]. Disponibil: <http://ideas.repec.org/b/wbk/wbpubs/13090.html>.

IDENTITATEA CA UN DREPT AL OMULUI CONTEMPORAN: O ANALIZĂ FILOSOFICĂ

IDENTITY AS A RIGHT OF CONTEMPORARY MAN: A PHILOSOPHICAL ANALYSIS

CZU: 342.7:351.755.62:340.12

Ксения ГОНЧАРОВА¹

ABSTRACT. *Modern liberal society increasingly formulates its aspirations in terms of a «right to identity», reinforcing the need to introduce this concept into the corpus of legal categories. Nevertheless, this is not a straightforward operation, as its philosophical foundations are still insufficiently explored. For this reason, the paper aims to carry out a philosophical analysis of the concept of «right to identity». In order to achieve the goal, we have defined the tasks that have been consistently implemented in the structure of the article: at the beginning was defined the essence of the concepts of «identity», «right to identity» and «right»; then their contents were correlated. The results of this conceptual analysis can be divided into two groups: first, the internal contradictions of the claim of «right to identity» and second, the contradictions between the concepts of «identity» and «right». As it seeks to recognize a certain uniqueness of the subject of law, the demand for a right to identity contradicts related philosophical legal concepts: it does not take into account the specificity of the language of law, the subject of law, the essence of the concept of «identity», the prior legal tradition and finally liberalism, from which it is derived.*

Keywords: *identity, identity theory, right to identity, identity politics, politics of identity, human rights, philosophy of law, social philosophy.*

REZUMAT. *Societatea liberală contemporană tot mai mult își formulează dorințele sale în termenii unui «drept la identitate», ce întărește necesitatea de a introduce acest concept în corpul de categorii juridice. Totuși, această operațiune nu este simplă, deoarece baza sa filosofică încă nu este destul de explorată. Din acest motiv, scopul acestui articol este de a realiza o analiză filosofică a conceptului de «drept la identitate». Pentru atingerea obiectivului am identificat următoarele sarcini care au fost implementate în mod consecvent în structura lucrării: în primul rând, a fost definită esența conceptelor de «identitate», «drept la identitate» și «drept», apoi au fost corelate conținuturile lor. Am împărțit rezultatele obținute în două grupuri de concluzii: primul grup contradicțiile interne ale conceptului de «dreptul la identitate», al doilea grup contradicțiile dintre conceptele de «identitate» și «drept». Fiind o dorință de a recunoaște unicitatea a subiectului de drept, revendicarea dreptului la identitate contrazice conceptele filosofice și juridice conexe: nu ține cont de specificitatea limbajului juridic, subiectului de drept, esenței identității, tradiția juridică anterioară și, în cele din urmă, liberalismul din care derivă.*

Cuvinte-cheie: *identitatea, teoria identității, dreptul la identitate, politica identitară, drepturile omului, filosofia dreptului, filozofia socială.*

¹ Ксения ГОНЧАРОВА, Молдавский Государственный университет, <https://orcid.org/0000-0002-0144-0265> goncharova.xenia@gmail.com

Введение

Начиная со второй половины XX в. общество все более погружается в состояние, как назвал его социолог Д. Рисмен, «озабоченности идентичностью» [28, р. ix]. Интеллектуалами все чаще затрагиваются проблемы расово-этнико-гендерной тематики, а категория «идентичности» фигурирует в качестве исследовательской «призмы» в большинстве рассуждений о современном обществе (К.А. Appiah, Н.Л. Gates [18, р. 625], S. Hall [21, р. 1] и др.).

Подобная тенденция наблюдается и в области права. Если «Декларация о ликвидации всех форм нетерпимости и дискриминации на основе религии или убеждений» (1981) или «Конвенция о коренных народах и народах, ведущих племенной образ жизни в независимых странах» (1989) только намечали проблему идентичности без ее прямого словесного обозначения, то начиная с 2004 года данное понятие все чаще появляется в документах международного права: в 2004, например, в докладе ООН о развитии человека «Культурная свобода в современном многообразном мире» в упоминании «культурной идентичности» [22], в 2007 – в «Джорджтаунских принципах» как рекомендации экспертов мирового уровня по применению международно-правовых норм о правах человека в отношении сексуальной ориентации и гендерной идентичности [5], в 2011 – в резолюции Совета ООН по правам человека «Права человека, сексуальная ориентация и гендерная идентичность» [23], не говоря уже о множестве заявлений, комментариев, рекомендаций и записей.

Подобный правовой интерес к «идентичности», однако, все еще не повлек за собой введение этого понятия в свод правовых, что закономерно поднимает вопрос: а рационально ли само требование «права на идентичность»? Возможно ли вообще введение идентичности в правовую плоскость? Ответу на этот вопрос в рамках концептуального философского анализа и посвящена данная статья, выстроенная по следующей структуре: 1) выявление сущности понятия «идентичность» и, соответственно, «права на идентичность»; 2) рассмотрение специфики концепта «права»; 3) сопоставление содержания данных понятий.

Понятие «идентичность»

Итак, обратимся к понятию «идентичность». Тот факт, что интерес первых философов к ἀρχή уже в лице Сократа обернулся рассуждениями о человеке, позволяет нам с уверенностью заключить, что вопрос о сущности мира всегда подразумевает – осознанно или бессознательно – вопрос о сущности человека. Каждая историческая эпоха на уровне категориально-понятийного аппарата оформляет этот интерес по-разному: «душа», «субъ-

ект», «личность», «индивид», «самость», «самосознание», «Я» – это лишь некоторые из способов концептуального осмысления человеческого существования. Вариацией же аналогичного любопытства в современности является понятие «идентичность».

Как пишет З. Бауман, вопрос об идентичности сегодня представляет собой совершенно новый принцип понимания человека, суть которого состоит не столько в «данно», сколько в «найти» [2, с. 185]. Проиллюстрировать этот бауманский тезис можно так: ключевым в дискурсе идентичности является уже не столько эссенциалистский поиск природы человека, который схож вопросом И. Канта «Что такое человек?» [24, р. 538], сколько конструктивистское выстраивание человеческой сущности самостоятельно, что можно выразить в вопрошаниях «Кем мне себя найти?» или «Кем стать?», вытекающих из сартровского понимания человека «как проекта самого себя» [12, с. 333].

Уже сама подобная постановка вопроса говорит о том, что единственного ответа на него быть не может: идентичность множественна, гибридна и несинтетична; она процессуальна и находится в постоянном поиске и трансформации; она может быть как результатом конвенциональной случайности, так и сознательного выстраивания; она всегда подразумевает обстоятельства негативности и отчуждения; она артикулируется в языке; она затрагивает не только проблему отличия людей друг от друга (или группы людей), но отношение человека к самому себе (Р. Брубакер, Ф. Купер) [20, с. 1]. Все это выливается в проблему исследовательского «схватывания» идентичности: она размыта и метафорична, что делает усложненным ее научное «препарирование» [26, с. 71].

Понятие «право на идентичность»

Требование права на идентичность, в рамках данных положений, является проявлением тройного желания: во-первых, видеть «идентичность» в качестве характеристики субъекта права, то есть утвердить субъект права носителем своеобразия, признанного законом и социумом; во-вторых, достичь «институционального равенства» всего отличного, то есть признать все отличающееся равнодостоинным всему унифицированному; и, наконец, в-третьих, ввести идентичность в ряды тем, на которые направлена правовая и политическая работы государства [13, с. 52; 19, р. 49].

Ярко демонстрирующим эту тенденцию времени является феномен «политики идентичности» (англ. «identity politics» / «politics of identity»). Появившись в 1979 г. в работах Р. Анспача, данный концепт пережил несколько трансформаций значения: от борьбы за права людей с ограниченными возможностями и меньшинств до именованного таким образом государственной политики по выстраиванию национального образа. На

сегодняшний же день наиболее общее определение политики идентичности сформулировано Дж. Наус: «политическая деятельность групп идентичности» [25, р. 752]. Подобные «группы идентичности» стали объектом интереса множества современных мыслителей и в самом общем виде могут быть описаны так: они общественно не признаны и нелегитимны; их социальный статус выстроен на основании какой-либо особой идентификационной характеристики (раса, этнос, гендер и др.); эта же характеристика воспринимается самой группой как приоритетная по отношению к другим источникам выстраивания смысла; борясь со статусом-кво, группа трансформируется в «идентичность сопротивления», то есть стремиться к дестигматизации и общественному признанию на общественно-политическом и государственном уровнях [8, с. 297]. В конечном счете, политика идентичности оказывается направленной на две основные цели, как пишет об этом Ф. Фукуяма, – изменение культуры и изменение поведения [14, с. 148].

Идеологической основой такого социально-политического феномена является либеральная теория права, представленная в лице Ф. Хайека, Дж. Роулза, Р. Рорти и др. Стремясь к обеспечению свободы индивида, либерализм, как описывает это Дж. Роулз в «Теории справедливости», пытается построить государство равных свобод, равных возможностей и дифференциации [11, с. 84-89]. Индивид в этом государстве ярко описан философом И. Берлином в «Двух пониманиях свободы»: он «делает то, что он способен делать», есть тот, «кем он способен быть», и сам служит «источником контроля или вмешательства» своих действий [3, с. 125]. Практически такой образ жизни выливается во множественные «хочу»: «хочу, чтобы моя жизнь и принимаемые мной решения зависели от меня», «хочу быть орудием своего собственного волеизъявления», «хочу быть субъектом», «хочу, чтобы мной двигали мои собственные мотивы и осознанно поставленные цели», «хочу быть деятелем, принимающим решения», «хочу сам собой руководить» [3, с. 137].

Современный же либерализм, в рамках которого и появляется требование «права на идентичность», идет немного дальше и высказывает требование не просто жизни, а жизни достойной, то есть поднимает проблему социальных гарантий прав и свобод индивида [1, с. 76]. Его опорная точка вполне может быть описана фрагментом С. Жижека о специфике прав человека: «Парадоксальным образом, я лишаюсь прав человека в тот самый момент, когда оказываюсь сведенным к человеку «в общем», становясь, таким образом, идеальным носителем тех «всеобщих прав человека», принадлежащих мне вне зависимости от пола, гражданства, религии, рода занятий, этнической принадлежности и т.п.» [6, с. 25-26] Борцы за право на идентичность понимают недейственность абстрактах прав человека, а потому вы-

ступают за права более определенные, конкретных групп с их конкретными идентификационными характеристиками.

Понятие «право»

Теперь обратимся к сущности права. Несмотря на то, что философские споры о праве, его сущности и специфике, не утихают, некоторые его характеристики уже считаются «общим местом», а именно его формализм. Как лаконично и афористично пишет об этом философ и правовед В.С. Нерсесянц, «право – математика свободы»: говоря и действуя мерами равенства, оно абстрагируется от фактических различий индивидов и сознательно обретает формальный характер [9]. Мыслители – как классические, так и современные – пишут об этом по-разному.

Классик философии права Г.В.Ф. Гегель определяет право как «наличное бытие свободной воли» и «свободу как идею» [4, с. 89], то есть движение свободной воли к установлению свободы [4, с. 67]. Этот путь, как пишет мыслитель, подразумевает постоянную работу с понятиями: «применение общего понятия к особенному», а затем принятие решений [4, с. 61-62]. Сложность же подобного процесса состоит в исторической его опосредованности: если идея права как свободы абсолютна, то все конкретные понятия права – в которых право реализуется как определенная ступень и форма свободы и как конкретный закон – лишь стремятся к идее: они ограничены, соподчинены и затрагивают лишь внешние стороны человеческих отношений [4, с. 15]. Как мы видим, правовая воля на практике, согласно Гегелю, оказывается формальной, а личность как ее основа – абстрактной: она руководствуется единственной максимой – «Будь лицом и уважай других в качестве лиц» [4, с. 98].

Особенности правового языка интересуют и современного мыслителя, представителя правового позитивизма Г. Харта. Язык права как и всякий человеческий язык, согласно Харту, – это «открытая структура» [10, с. 120]. Несмотря на то что на бытовом уровне закон ассоциируется с жёсткими установлениями, правовые понятия на самом деле неопределенны («vagueness») и отменяемы («defeasibility»). Именно благодаря этому обстоятельству возможно прецедентное право или оспаривание приговоров, свойственные судебной практике. Смысл понятия в праве фиксирован лишь в «сердцевине», а на периферии его значение размывается. Причина же такой неопределенности лежит в «свойствах используемых человеком логических категорий»: при использовании «общих образцов» в «конкретных случаях» мы неизбежно сталкиваемся с собственным недостаточным знанием фактов, а также неопределенностью нашей цели [16, с. 132]. В конечном счете, правовое понятие оказывается потенциально согласуемым с любой теорией с тем

лишь дополнением, что приоритетным принципом согласования является какое-либо разумное объяснение [15, с. 157-158].

Философские противоречия требования права на идентичность

Итак, теперь мы можем вернуться к исходной проблеме и вновь задать вопрос: возможно ли вообще понятие «право на идентичность»? Осуществленное нами соотношение понятий «право» и «идентичность» позволяет обнаружить ряд противоречий, которые мы разделили на две группы – внутренние противоречия «права на идентичность», противоречия между понятиями «идентичность» и «право».

Итак, внутренние противоречия «права на идентичность». Во-первых, имея своим истоком либерализм, право на идентичность утверждает приоритет своеобразия перед абстрактностью, хотя последнее более свойственно либеральной мысли при рассуждении об индивиде. Во-вторых, желание зафиксировать идентичность как норму права противоречит самой сущности идентичности, которая принципиально размыта и метафорична.

Интересна и следующая группа – противоречия между понятиями «идентичность и право». Во-первых, будучи осмысленным как логическое продолжение права на жизнь, пол, гражданство и культуру, право на идентичность требует признания их изменчивости и подвижности, а иногда даже незначительности, что ставит его в противоречие с предыдущей правовой традицией. Во-вторых, требование фиксации идентичности как своеобразия индивида на понятийно-правовом уровне противоречит пониманию субъекта в праве, для которого все идентификационные характеристики индивида безразличны. И, наконец, в-третьих, требование признания полноты личностных характеристик, в чем состоит суть «права на идентичность», не может быть удовлетворено в правовой плоскости, специфика языка которой состоит в размытых и отменяемых понятиях.

Заключение

Таким образом, право на идентичность вытекает из либеральной традиции и ее современной тенденции к требованию не столько общих прав, сколько прав конкретных и нормализующих ценность не просто жизни, но жизни достойной. В политике идентичности подобная тенденция выражается в борьбе маргинальных групп за общественное признание и легализацию своих идентификационных характеристик. Несмотря на распространенность этой темы, понятие «право на идентичность», однако, оказывается недостаточно разработанным, что выявляется при философском сопоставлении понятий «идентичность» и «право»: «право на идентичность» вступает в противоречие как с сущностью самой «идентичности», так и сущностными характеристиками «права».

Несмотря на то что весь этот «клубок» противоречий настораживает, отказ от разработки понятия «идентичности» в современности не кажется возможным, так как его исследование соответствует и экзистенциальной, и социальной потребности современного человечества. Кризисы идентичности – частое явление современности, а человек, имеющий идентичности – это исторически новая формулировка, которая подразумевает новый способ мышления [27, р. 34]. Способ мышления, который в какой-то степени реализуется в логике «фантазма», описанной философом С. Жижекком [7, с. 105]: разговоры об идентичности – это не просто *flatus vocis*, а социальная сила: с одной стороны, они намекают на наличие в обществе определенных патологий и помогают их выявить, а с другой, они являются инструментом преодоления кризиса и создания новой реальности. Отказ же от осмысления идентичности, как пишет философ В. Хесле в «Кризисе индивидуальной и коллективной идентичности», может быть губителен – от утраты навыков ориентации в мире и их регулирующих ценностей и норм до регресса к архаичным и тоталитарным формам существования общества и человека в нем [17, с. 123].

Библиография:

1. Абрамова М.О. Трансформация понятия прав человека в либеральных концепциях. В: *Вестник Томского государственного университета. Философия. Социология. Политология*. 2015, № 2 (30), с. 75-82.
2. Бауман З. *Индивидуализированное общество*. Москва: Логос, 2005.
3. Берлин И. Два понимания свободы. В: *Философия свободы. Европа*. Москва: Новое литературное обозрение, 2001, с. 123-185.
4. Гегель Г.В.Ф. *Философия права*. Москва: Мысль, 1990.
5. *Джохьякартские принципы: Принципы применения международно-правовых норм о правах человека в отношении сексуальной ориентации и гендерной идентичности*. Женева: Совет по правам человека ООН, 2007.
6. Жижек С. *Против прав человека*. Москва: Свободное марксистское издательство, 2010.
7. Жижек С. *Хрупкий абсолют, или Почему стоит бороться за христианское наследие*. Москва: Художественный журнал, 2003.
8. Кастельс М. Могущество самобытности. В: *Новая постиндустриальная волна на Западе*. Москва: Academia, 1999, с. 292-308.
9. Нерсесянц В.С. *Право – математика свободы. Опыт прошлого и перспективы*. Москва: Юристъ, 1996.

10. Оглезнев В.В. *Г.Л.А. Харт и формирование аналитической философии права*. Томск: Издательство Томского университета, 2012.
11. Ролз Д. *Теория справедливости*. 2-е изд. Москва: Издательство ЛКИ, 2010.
12. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм. В: *Сумерки богов*. Москва: Издательство политической литературы, 1990, с. 319-344.
13. Тернборн Г. Мультикультуральные общества. В: *Социологическое обозрение*. 2001, т. 1, № 1, с. 50-67.
14. Фукуяма Ф. *Идентичность: стремление к признанию и политика неприятия*. Москва: Альпина Паблицер, 2019.
15. Харт Г.Л.А. Аналитическая юриспруденция в середине XX века: ответ профессору Боденхаймеру. В: *Философия и язык права*. Москва: Канон+ РООИ «Реабилитация», 2017, с. 135-167.
16. Харт Г.Л.А. *Понятие права*. Санкт-Петербург: Издательство СПбГУ, 2007.
17. Хесле В. Кризис индивидуальной и коллективной идентичности. В: *Вопросы философии*. 1994, № 10, с. 112-123.
18. Appiah K.A., Gates H.L. Editors Introduction: Multiplying Identities. In: *Critical Inquiry*. 1992, № 18 (4), pp. 625-629.
19. Bernstein M. Identity Politics. In: *Annual Review of Sociology*. 2005, vol. 31, pp. 47-74.
20. Brubaker R., Cooper F. Beyond «Identity». In: *Theory and Society*. 2000, vol. 29, № 1, pp. 1-47.
21. Hall S. Who Needs «Identity»? In: *Questions of Cultural Identity*. London: Sage, 1996, pp. 1-18.
22. *Human development report 2004. Cultural liberty in today's diverse world*. New York: UNDP, 2004.
23. Human rights, sexual orientation and gender identity: resolution. Geneva: UN Human Rights Council, 2011.
24. Kant I. *Lectures on logic*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
25. Knouse J. From Identity Politics to Ideology Politics. In: *Utah Law Reviews*. 2009, № 3, pp. 749-796.
26. Melucci A. *Challenging Codes: Collective Action in the Information Age*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2003.
27. Moran M. Identity and identity politics: A cultural materialist history. In: *Historical Materialism*. 2018, vol. 26, is. 2, pp. 21-45.
28. Riesman D. Preface to the 1961 Edition. In: *The Lonely Crowd: A Study of the Changing American Character*. New Haven: Yale University Press, 1961, pp. xxiii-lx.

REGLEMENTAREA DREPTULUI MINORILOR LA SECURITATEA INFORMAȚIILOR

REGULATION OF THE RIGHT OF MINORS TO INFORMATION SECURITY

CZU: 341.231.14-053.2:004

Николай ЖЕКОВ¹

ABSTRACT. *The article analyzes the legal regulation of the mechanism for ensuring the information security of minors in the context of their protection from the negative information environment. The issues of protecting the rights of the child to a favorable information background, international standards that ensure the prevention of the dissemination of information potentially dangerous for children and adolescents. Analysis given of the current legislation of the Republic of Moldova on the information security of the child, its genesis, transformation and current development trends, which is important for understanding the essence and development directions of this area of the constitutional right to access to information.*

Keywords: *rights of minors, information, information security, negative information, freedom of information, right of access to information, positive restrictions, protection of children's information rights.*

АНОТАЦИЯ. *В статье дается анализ правового регулирования механизма обеспечения информационной безопасности несовершеннолетних в контексте их защиты от негативной информационной среды. Исследуются вопросы защиты прав ребенка на благоприятный информационный фон, международные стандарты, обеспечивающие предупреждение распространения информации потенциально опасной для детей и подростков. Дан анализ действующему законодательству Республики Молдова об информационной безопасности ребёнка, его генезиса, трансформации и современных тенденций развития что важно для понимания сущности и направлений развития данной области конституционного права на доступ к информации.*

Ключевые слова: *права несовершеннолетних, информация, информационная безопасность, негативная информация, свобода информации, право на доступ к информации, позитивные ограничения, защита информационных прав детей.*

Одним из аспектов права на доступ к информации является возможность его ограничения по определенным причинам.

В соответствии с положениями ст.4 ч.(2) Закона о доступе к информации [1] реализация прав на поиск, получение и ознакомление с официальной информацией может быть подвергнута ограничениям по специфическим причинам, соответствующим принципам международного права, в том числе охраны национальной безопасности или частной жизни лица.

¹ Николай ЖЕКОВ Докторант Молдавского Государственного университета ORCID: 0000-0002-4576-6873, avokej@mail.ru

Несовершеннолетний ребенок требует повышенного социального внимания, являясь субъектом, чью информационную безопасность как пользователя информации необходимо регламентировать особым образом.

С социально-правовой точки зрения дети представляют собой особую, со своими интересами, специальными правами и обязанностями социально-демографическую группу населения, нуждающуюся в силу психического и физического уровня развития в повышенном конституционно-правовом режиме обеспечения личной безопасности.

По этой причине основные права ребенка отличаются универсальным характером и признаются практически всеми государствами мира. Иными словами, каждое государство должно обеспечить минимальный стандарт неотъемлемых прав для каждого ребенка, вне зависимости от места его проживания, национальности, пола, гражданства, личных качеств и т. д.

Одним из основных документов, закрепляющим права ребенка, является Конвенция о правах ребенка (далее по тексту – Конвенция), принятая 20 ноября 1989 г. Генеральной Ассамблеей ООН [2].

Конвенция устанавливает, что любой ребенок, ввиду его физической и умственной незрелости, нуждается в особой охране и заботе, включая надлежащую правовую защиту. Государства – участники Конвенции обязуются обеспечить ребенку такую защиту и заботу, которые необходимы для его благополучия, принимая во внимание права и обязанности его родителей, опекунов или других лиц, несущих за него ответственность по закону, и с этой целью принимают соответствующие законодательные и административные меры.

Положения Конвенции основаны на том, что дети имеют право на особую заботу и помощь, ребенку необходимо расти в семейном окружении, в атмосфере счастья, любви и понимания.

Государствам необходимо выстраивать национальное законодательство таким образом, чтобы не только гарантировать соблюдение прав и свобод ребенка, но и обеспечивать создание условий, при которых такая атмосфера будет правильно формироваться. При формировании такого рода атмосферы юридический инструментарий государств ограничен, поскольку указанные ценности плохо поддаются регулированию правом.

Правовая защита таких ценностей заключается прежде всего в выявлении рисков разрушения указанной позитивной среды и обеспечении их профилактики юридическими средствами.

Следует отметить, что принятая в 1948 г. Всеобщая декларация прав человека предусматривает (ст.19): «Каждый человек имеет право на свободу убеждений и на свободное выражение их; это право включает свободу беспрепятственно придерживаться своих убеждений и свободу искать, получать и распространять информацию и идеи любыми средствами и независимо от государственных границ» [3].

Несовершеннолетний ребенок или подросток, как и всякий человек, обладает этой же свободой, и те же правами её составляющими.

Вместе с тем нормы Всеобщей декларации прав человека должны применяться к ребенку в контексте положений Конвенции и, соответственно, свобода получать информацию и идеи любыми способами может в полной мере быть реализована лишь при условии, если она не ставит под угрозу возможности ребенка расти в атмосфере счастья, любви и понимания.

Одна из идей, закрепленных Конвенцией состоит в том, что несовершеннолетний должен быть полностью подготовлен к самостоятельной жизни в обществе и воспитан в духе идеалов, провозглашенных в Уставе Организации Объединенных Наций, в духе мира, достоинства, терпимости, свободы, равенства и солидарности.

В свете данного принципа становится очевидно, что, стремясь уберечь ребенка от рисков информационной среды, нельзя просто взять и запретить ребенку доступ к информации. Самое сложное в данном вопросе поиск и нахождение компромисса отвечающего как интересам общества, так и правам несовершеннолетнего как будущего самостоятельного и полноправного члена этого общества.

Неограниченная доступность социальных сетей и информационных источников, в том числе Интернета обусловила его доступность для несовершеннолетних индивидов.

Вопросы защиты детей в информационной среде получили развитие и в документах Совета Европы.

22 апреля 1989 г., незадолго до принятия Генеральной Ассамблеей ООН Конвенции о правах ребенка, на 425-м заседании Комитета министров Совета Европы были приняты Рекомендации государствам-членам №R(89)7 «О принципах распространения видеogramм, содержащих насилие, жестокость или порнографию». Одна из целей заявленных в документе – защита несовершеннолетних. Были сформулированы принципы, опираясь на которые государства смогут противостоять распространению видеозаписей, содержащих насилие, жестокость и порнографию, а также поощрение употребления наркотических веществ [1].

Система правовых мер защиты несовершеннолетних от сексуального насилия или эксплуатации, включая вовлечение в детскую порнографию, была закреплена еще одними Рекомендациями Комитета министров от 9 сентября 1991 года № R(91)11 «Относительно эксплуатации секса в целях наживы, порнографии, торговли детьми и несовершеннолетними» [2].

Влияние пропаганды насилия в средствах массовой информации стало предметом рассмотрения при выработке Рекомендаций Комитета министров Совета Европы № R(97)19 от 30 октября 1997 г. «Об изображении насилия в электронных средствах информации» Особое внимание в дан-

ном документе обращается на воздействие такой информации на молодежь [3].

Одним из международных документов, определившим развитие информационного законодательства в том числе и в нашей стране выступила Европейская конвенция о трансграничном телевидении 1989 года [4]. В ней были сформулированы требования к телепрограммам, посягающим на права и интересы несовершеннолетних в сфере духовно-культурного и интеллектуального развития.

Европейская конвенция о трансграничном телевидении также установила пределы изготовления и использования рекламного контента с участием несовершеннолетних и контента, адресованного несовершеннолетним (реклама игрушек, сладостей, детских развлекательных центров и т.д.).

Конвенция о правах ребенка и документы Совета Европы заложили международно-правовую основу защиты несовершеннолетних от вредоносного информационного воздействия. В тоже время, основная роль в регулировании данной области по-прежнему принадлежит национальному законодателю обеспечивающему поиск эффективных решений по созданию и закреплению механизмов такой защиты.

Изучение зарубежного законодательства позволяет сделать вывод об общности применяемых подходов в вопросах регламентирования информационной безопасности несовершеннолетних: как правило, государства идут по пути разграничения информации по категориям в зависимости от влияния на ребенка и установления правил распространения информации, которая не рекомендована для несовершеннолетних либо доступ к ней запрещен [4].

При разработке национального законодательства, безусловно, были учтены и международные стандарты, и зарубежный опыт регулирования подобных отношений.

В соответствии с положениями ст.ст.49-50 Конституции Республики Молдова государство покровительствует детству, гарантируя для детей и молодежи особую поддержку в осуществлении своих прав.

Одновременно Основной закон запрещает эксплуатацию несовершеннолетних, использование их на работах, наносящих вред здоровью или нравственности либо подвергающих опасности жизнь или нормальное развитие [5].

Семейный кодекс развивает конституционный принцип, закрепляя в ст.53 право ребенка на защиту своих прав и законных интересов [6].

Законодательство об информационной безопасности несовершеннолетних начало формироваться с появлением Закона о правах ребенка [7].

Впоследствии был разработан ряд стратегических документов в целях совершенствования государственной политики в сфере защиты детства.

Первой по времени была принята Государственная программа по обеспечению прав ребенка [8] утвердившая перечень мероприятий и сроки их выполнения по реализации действий в интересах детей.

В 1998 г. был создан Национальный консилиум по защите прав ребенка при Правительстве Республики Молдова в целях применения Конвенции о правах ребенка и выполнения Закона о правах ребенка [9].

Национальный консилиум по защите прав ребенка, действующий и на сегодняшний день, является правительственным органом, призванным обеспечить разработку и внедрение политики по защите прав ребенка и семьи.

23 января 2002 г. Правительством Республики Молдова была утверждена Национальная концепция защиты ребенка и семьи [10] задачами которой явились обеспечение развития и реализации политики социальной защиты семьи и детей на национальном и местном уровнях, создание национальной системы мониторинга и оценки положения семьи и детей, развитие возможностей семьи и общества по предупреждению социальных рисков и др.

В 2003 г., дополнительно к Национальной концепции защиты ребенка и семьи была принята Национальная стратегия по защите ребенка и семьи [11], провозгласившая в качестве программных целей том числе развитие/гармонизацию законодательной базы в области защиты прав ребенка и семьи и обеспечение полноценной реализации Конвенции ООН и других национальных и международных нормативных актов по правам ребенка и семьи.

19 июля 2012 г. Координационным советом по телевидению и радио (ССА) было принято постановление №99 о соблюдении прав и защите ребенка в аудиовизуальных программах [12], выступившее по сути дела первым актом применения положений международных стандартов включая Европейскую конвенцию о трансграничном телевидении, устанавливающим конкретные организационные меры по обеспечению защиты несовершеннолетних в информационной среде, точнее, в её аудиовизуальном сегменте.

В частности решением ССА были установлены определенные запреты и ограничения радиовещателям находящиеся под юрисдикцией Республики Молдова, направленные на соблюдение прав на защиту достоинства, личной, частной и семейной жизни ребенка, устанавливающие, что при отображении событий с участием ребенка, а также при участии ребенка в аудиовизуальных программах должны быть учтены высшие интересы ребенка, чувствительность и уязвимость, характерные возрасту и свойственные его личности.

Так были запрещены любые вредные или дискриминационные ссылки на этническое происхождение, национальность, расу или религию ребенка,

прямое вещание аудиовизуальных программ с участием детей, за исключением культурных событий и спортивных соревнований, вещание любых указаний, которые могут привести к идентификации детей, замешанных в ситуации негативного характера, включительно в качестве жертвы или свидетеля, вещание программ, содержащих реконструкции преступлений, сцен насилия и других ситуаций негативного характера, в которых присутствуют дети, а также их интервью или декларации на интимные темы, в связи с драматическими обстоятельствами в обществе или семье, свидетелями которых они были.

Специализированное нормативное регулирование данной сферы начинается с принятием Закона о защите детей от негативного влияния информации [13].

В Законе о защите детей от негативного влияния информации были сформулированы основные принципы защиты и реализации высших интересов ребенка в сфере общедоступной информации, была определена необходимость обеспечения информационной безопасности несовершеннолетних путем введения законодательных гарантий и организационно-правовых механизмов защиты детей от информации, причиняющей вред их физическому, психическому, социальному, нравственному и духовному здоровью и развитию, а также от распространения печатной, видео- и аудиовизуальной продукции, электронных и компьютерных игр, пропагандирующих насилие и жестокость, антиобщественное поведение и содержащих сведения порнографического характера.

Законодателем были учтены накопленный на момент его принятия зарубежный опыт обеспечения информационной безопасности несовершеннолетних и международные стандарты в сфере законодательного регулирования оборота информационной продукции, представляющей потенциальный вред для детей и подростков.

Кроме того, была воспринята практика Европейского Суда по правам человека, который в своих решениях неоднократно признавал право государства принимать законы, ограничивающие распространение информации и идей, в том числе устанавливать контроль и классификацию информационной продукции, а при нарушении закона – применять штрафные меры, конфискацию и другие санкции, вплоть до уголовных, когда это необходимо в интересах защиты нравственности и благополучия детей, нуждающихся в особой охране в связи с недостатком зрелости или состоянием зависимости.

Закон дал определение многим терминам, уже использовавшимся в других правовых актах, но не имевших легальных дефиниций: «информация, оказывающая негативное влияние на детей», «компьютерная игра», «эротика» и т.д., что способствовало совершенствованию юридической техники и облегчению правоприменительной деятельности

Позитивной характеристикой принятия данного закона явилось объединение многих существовавших и до этого ограничений распространения информации, их детализация, конкретизация и систематизация.

Опираясь на вновь введенные определения, Закон установил запрет на распространение средствами масс-медиа информации, оказывающей негативное влияние на детей, которая прямо либо опосредовано позволяет идентифицировать или персонализировать несовершеннолетних вовлеченных в ситуации негативного характера (происшествия, преступления, сексуальное злоупотребление, физическое или психическое злоупотребление, семейные ссоры, самоубийства, употребление наркотиков, злоупотребление алкоголем и др.).

Одновременно в целях ограничения распространения информации, оказывающей негативное влияние на детей были введены нормативные обязанности для вещательных организаций предоставлять общественности достаточную информацию о времени вещания, устанавливать рекомендации, а также звуковые и визуальные предупреждения с тем, чтобы программы, просматриваемые или прослушиваемые в семье или детьми самостоятельно, не влияли на их физическое, умственное, духовное или нравственное развитие.

Законом был реализован дифференцированный подход в обеспечении информационных прав и свобод детей в зависимости от их возраста и вида информационной продукции путем определения для каждой возрастной категории требования к содержанию информационной продукции в соответствии с характером и степенью ее воздействия на здоровье и развитие детей разных возрастных групп с учетом нормативного уровня их биологического, психофизиологического и психического развития.

В 2014 г. Правительством была разработана и утверждена Стратегия по защите ребенка на 2014-2020 годы [14], впоследствии дополненная Планом действий на 2016-2020 годы [15] которая основываясь на анализе сложившейся ситуации, рисков обеспечения безопасности и социологических исследованиях (например, исследование о безопасности детей, пользующихся услугами Интернета «Дети Республики Молдова одни и в безопасности в режиме он-лайн?» (2011)) сформулировала ряд задач и мероприятий направленных на создание системы информационной безопасности и защиты детей от негативной информации (разработка и продвижение материалов по информированию и предупреждению в области интернет-безопасности детей, предоставляемых посредством интернет-платформы, разработка минимального набора обязательных правил для поставщиков интернет-услуг и набора рекомендаций относительно механизмов саморегулирования в отношении ограничения доступа к информационному пространству с содержанием, имеющим потенциально негативное воздействие на психику ребенка,

организация национальных кампаний для повышения осведомленности по вопросам безопасного и ответственного использования Интернета для детей, родителей и широкой общественности).

В настоящее время принята и исполняется согласно утвержденному плану действий Национальная программа защиты ребенка на 2022–2026 годы [16] предусматривающая, в том числе разработку Национального плана онлайн безопасности детей со сроком реализации, в будущем 2023 г.

Последним по времени появления нормативным документом, ориентированным на регламентацию вопросов в области обеспечения информационной безопасности детей является правительственная концепция Информационной системы в области защиты ребенка [17] выполняющей роль государственного информационного ресурса о потоках регистрации, взятия на учет, оказания помощи, направления, мониторинга и отчетности по делам детей, а также для расчета показателей мониторинга производительности в области защиты ребенка.

Социальная потребность в появлении и развитии национального законодательства о защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию, обусловлена особой уязвимостью детей, которые в условиях интенсивного развития новых информационных технологий в наибольшей степени подвержены негативному информационному воздействию.

Сложившаяся, причем во многом стихийно, агрессивная и бесконтрольная информационная среда порой оказывает на несовершеннолетних растлевающее и психотравмирующее воздействие, побуждает их к насильственному, жестокому, антиобщественному поведению, способствует усвоению ими криминальных норм и ценностей, совершению правонарушений, их виктимизации, обращению в жертвы сексуальной эксплуатации, торговли людьми и иных тяжких преступлений.

Соответственно отечественное законодательство преследует цели нейтрализации вредных и отрицательных влияний и воздействий информационной среды путем ограничения доступа к определенному контенту, способному причинить вред здоровью и развитию ребенка.

В этой связи следует отметить, что для достижения поставленных стратегических целей и реализации обозначенных в вышеуказанных стратегических документах направлений важно качественное правовое обеспечение, создание правовых механизмов блокирования информационных источников проникновения в детско-подростковую среду элементов криминальной психологии, культа насилия, других явных антиобщественных тенденций и их проявлений.

Библиография:

1. Закон о доступе к информации № 982 от 11.05.2000 (Мониторул Официал 88-90/664, 28.07.2000)
2. Конвенция от 20.11.89 о правах ребенка (Tratate internationale 1/51, 1998)
3. Всеобщая декларация прав человека от 10.12.48 (Tratate internationale 1/11, 1998)
4. Европейская конвенция от 05.05.89 о трансграничном телевидении (Tratate internationale 38/133, 2006)
5. Конституция Республики Молдова от 29.07.94 (Мониторул Официал 1 от 12.08.1994)
6. Семейный кодекс Республики Молдова от 26.10.2000 (Мониторул Официал 47-48/210 от 26.04.2001)
7. Закон о правах ребенка от 15.12.1994 (Мониторул Официал 13/127, 02.03.1995)
8. Постановление 679/06.10.95 об утверждении Государственной программы по обеспечению прав ребенка (Мониторул Официал 71-72/586, 21.12.1995)
9. Постановление 106/30.01.98 о создании Национального консилиума по защите прав ребенка (Мониторул Официал 24-25/176, 19.03.1998)
10. Постановление 51/23.01.2002 об утверждении Национальной концепции по защите ребенка и семьи (Мониторул Официал 17-19/121, 31.01.2002)
11. Постановление 727/16.06.2003 об утверждении Национальной стратегии по защите ребенка и семьи (Мониторул Официал 126-131/774, 27.06.2003)
12. Постановление N99 от 19.07.2012 о соблюдении прав и защите ребенка в аудиовизуальных программах (Мониторул Официал 177-180/1081, 24.08.2012)
13. Закон о защите детей от 07.03.2013 от негативного влияния информации (Мониторул Официал 69-74/221, 05.04.2013)
14. Постановление 434/10.06.2014 об утверждении Стратегии защиты ребенка на 2014-2020 годы (Мониторул Официал 160-166/481, 20.06.2014)
15. Постановление 835/04.07.2016 об утверждении Плана действий на 2016-2020 годы по внедрению Стратегии защиты ребенка на 2014-2020 годы (Мониторул Официал 204-205/905, 12.07.2016)
16. Постановление 347/01.06.2022 об утверждении Национальной программы защиты ребенка на 2022–2026 годы и Плана действий по ее выполнению (Мониторул Официал 194-200/492, 01.07.2022)

17. Постановление 446/29.06.2022 об утверждении Концепции Информационной системы в области защиты ребенка (Мониторул Официал 201-207/518, 08.07.2022)

Электронные ресурсы:

1. Рекомендации Комитета министров Совета Европы государствам-членам № R (89) 7 «О принципах распространения видеограмм, содержащих насилие, жестокость или порнографию» (принята 22 апреля 1989 г. на 425-м заседании представителей министров) // СПС «Консультант Плюс».
2. Рекомендации Комитета министров Совета Европы от 9 сентября 1991 года № R(91) «Относительно эксплуатации секса в целях наживы, порнографии, торговли детьми и несовершеннолетними» (рекомендации Комитета министров Совета Европы от 9 сентября 1991 г. № R(91)11) // СПС «Консультант плюс»
3. Рекомендации Комитета министров Совета Европы № R (97)19 «Об изображении насилия в электронных средствах информации» (рекомендации Комитета министров Совета Европы от 30 октября 1997 г. № R(97)19) // СПС «Консультант плюс».
4. Елизаров В.Г. и др. Анализ международного и зарубежного опыта правового регулирования информационной безопасности детей и подростков // https://rkn.gov.ru/docs/1_Razdel_10.pdf.

КЛАССИФИКАЦИЯ УНИТАРНЫХ ГОСУДАРСТВ

CLASSIFICATION OF UNITARY STATES

CZU: 341.213:342.24

Анатолий КОСТРОМИЦКИЙ¹

ABSTRACT. *This research article is devoted to the theoretical and legal analysis of different approaches to determining the varieties of unitary form of state structure and the criteria for their classification. The author considered two main criteria for classifying unitary states: the criterion of interaction between local and central state bodies, as well as the criterion of presence or absence of autonomous entities in a unitary state. The concepts of relatively decentralized, decentralized and centralized unitary states are disclosed. The characteristic of simple, complex and regionalist unitary state is given.*

Keywords: *Unitary state, classification of unitary states, centralized and decentralized unitary state, simple, complex and regionalist unitary state.*

Введение

Изучение унитарной формы государственного устройства сегодня имеет особое значение, поскольку оно определяется национальными, государственно-территориальными факторами, а также специфическими социокультурными условиями в разных регионах мира.

Существование любого государства обеспечивается институциональными и процедурными формами, через которые оно выражает свою власть по отношению к конкретной социально-исторической ситуации, включая надлежащее управление государственными делами, эффективное управление имеющимися ресурсами и экономической инфраструктурой, преодоление кризисов и социальных конфликтов, обеспечение благосостояния граждан. Вопрос эффективной территориальной организации публичной власти был предметом научной озабоченности с древних времен, не теряя своей актуальности, учитывая, что динамика социально-экономических процессов и изменений всегда порождала новые, более сложные и комплексные задачи. То, как государство выражает публичную власть, играет решающую роль в решении проблем экономического и социального, политического и культурного развития, влияет на конфигурацию транспортных сетей и предоставление услуг населению, и напрямую связано с такими понятиями, как унитарное государство, децентрализация и передача полномочий, региональное развитие и местная автономия.

¹ Анатолий КОСТРОМИЦКИЙ, докторант, e-mail: anatoly.kostromitsky@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6981-2547>, Молдавский Государственный Университет

Методологическая основа исследования

Основой научного исследования выступили такие научные методы, как: общие, специальные, частные, в том числе комплексный, системный, исторический, сравнительно-правовой, логический.

Результаты

Вопрос о классификации унитарных государств очень актуален, это связано, прежде всего, с тем, что большинство государств в мире похожи с точки зрения формы государственного устройства, но в то же время сильно отличаются друг от друга. Кроме того, классификация унитарных государств интересна в контексте тенденции регионализации.

Большинство ученых классифицируют унитарные государства по критерию взаимодействия местных и центральных органов государства.

Так, по мнению Мишиной Н. В., унитарные государства делятся на централизованные и децентрализованные. В централизованных унитарных государствах, решение различных общегосударственных проблем, а также вопросов местного значения относится исключительно к прерогативе центральных органов власти. В децентрализованных унитарных государствах, центральная власть освобождает себя от решения местных проблем, делегируя их решение на местный уровень. Классифицируя унитарные государства по степени централизации власти, Мишина считает, прежде всего, что местные органы власти могут обладать самостоятельными полномочиями наряду с государственными органами [7, с. 181].

Кудинов О. А. классифицирует унитарные государства исходя из принципов централизации или децентрализации, на которых базируются юридические отношения центральных и местных органов государства. Он считает, что к децентрализованным унитарным государствам, относятся те, в которых региональные органы образуются независимо от центральных органов, и, следовательно, юридические отношения между ними основаны на принципах децентрализации (Великобритания, Новая Зеландия и Япония). К централизованным Кудинов относит унитарные государства, в которых подчинение региональных органов центру осуществляется через должностных лиц, назначаемых самим центром (Франция, Нидерланды, Норвегия, Швеция, Финляндия) [6, с. 93].

В отличие от Мишиной Н. В., Кудинов О. А. под централизацией власти понимает порядок формирования государственных органов и органов местного самоуправления, не акцентируя внимание на их компетенции. Представляется, что централизация власти предполагает как порядок формирования органов государства, так и существование самостоятельной компетенции этих органов.

Иоан Мурару и Сими́на Тăнăсэску, в зависимости от способа осуществления государственной власти в унитарных государствах, также подразделяют их на централизованные или децентрализованные. По их мнению, в централизованных унитарных государствах, государственная власть осуществляется через центральные органы власти, а местные органы власти несут лишь ответственность за выполнение принятых решений. В децентрализованных государствах отмечают они, местные органы власти могут иметь некоторые полномочия по принятию самостоятельных решений, отличных от решений центральных органов власти [2, с. 362].

Рассмотрев такой подход к классификации унитарных государств, следует отметить, что в зависимости от степени централизации власти, также необходимо различать промежуточную форму централизации, между централизованной и децентрализованной, чтобы объективно представлять все формы взаимодействия между центральной властью и регионами.

Так, академик Ион Гучак, исходя из способа организации государственной власти, делит унитарные государства на: относительно децентрализованные, децентрализованные и централизованные.

К децентрализованным государствам он относит государства, которые в своих основных законах распределяют определенные полномочия между центральными органами государственной власти и административно-территориальными единицами более высокого ранга. Например, статья 117 Конституции Италии, наделяет регионы законодательными полномочиями во всех областях, не отнесенных к исключительной компетенции законодательной власти государства [5].

К категории относительно децентрализованных государств Гучак относит государства, в которых административно-территориальные единицы более высокого ранга носят чисто административный характер, а право на самоуправление предоставлено только первичным (основным) территориальным единицам. Так, в соответствии с частью (1) статьи 2 Конституции Болгарии: – «Республика Болгария является унитарным государством с местным самоуправлением. В ней не допускаются автономные территориальные образования.», согласно части (1) статьи 136: – «Муниципалитет является основной административно-территориальной единицей, в которой осуществляется местное самоуправление.» [4].

Под централизованными унитарными государствами академик понимает государства, которые не признают принцип децентрализации и местного самоуправления, при этом управление на местах осуществляется центральным органом государственной власти. Обычно в категорию централизованных унитарных государств входят государства с авторитарным политическим режимом [1, с. 175].

Другой представитель науки конституционного права Страшун Б. А. также подразделяет унитарные государства в зависимости от степени самостоятельности составляющих их территориальных единиц на децентрализованные, относительно централизованные и централизованные, а также на сложные и простые.

В децентрализованных унитарных государствах все территориальные единицы самоуправляются и обычно имеют свои выборные органы, а назначаемые правительством представители центра, как правило, отсутствуют (Япония, Ирландия).

В относительно централизованных унитарных государствах по мнению Страшуна, местное самоуправление существует на локальном уровне, на региональном же уровне управление осуществляется назначаемыми из центра чиновниками (Болгария), либо самоуправление осуществляется на всех уровнях, но под надзором назначенных сверху чиновников (Франция).

В централизованных унитарных государствах местное самоуправление или вообще отсутствует, или осуществляется на уровне сельских общин. Подавляющее большинство территориальных единиц управляется назначаемыми из центра чиновниками (большинство государств Тропической Африки, многие страны Востока), отмечает он.

К сложным Страшун относит такие унитарные государства, в которых наряду с обычными политико-территориальными и административно-территориальными единицами имеются государственно-автономные образования (Франция, Португалия, Финляндия и ряд других).

В простых унитарных государствах, по его мнению, государственно-автономные образования отсутствуют (Кувейт, Оман, Республика Конго, Уругвай, Колумбия).

По мнению Виериу Эуфемии и Виериу Думитру, централизованное государство больше не вариант для конституционных демократий. Это пирамидальная система с единым правительством, где в каждом сегменте территории есть человек, назначаемый и увольняемый правительством, который контролирует этот сегмент.

Идея централизованного государства возникла после Французской революции, когда на фоне этнических разногласий было решено разделить территорию и сделать ее управляемой префектом в стиле бонапартизма [8, с. 565].

В основе же децентрализованного государства лежит идея местной автономии, возможность для сообщества управлять своими делами, делами, которые исключают политическую сферу, вопросы, связанные с управлением наследием и решением конкретных проблем.

Сложное унитарное государство Виериу Эуфемии и Виериу Думитру классифицируют как, форму унитарного государства, в котором некоторые

провинции или регионы государства наделены особым законодательным статусом, в том смысле, что (единый) Парламент принимает специальное законодательство для этих провинций, отличное от того, которое принимается для остальной части страны. Регионы также могут иметь отличную от остальных провинций юрисдикционную и административную систему. Термин «унитарное государство» и связанный с ним термин «сложное» могут вызвать некоторую двусмысленность. Однако это двусмысленное выражение квалифицирует фактически сложную реальность. Сложное унитарное государство является одной из несовершенных форм категории «унитарное государство» [3, с. 55].

Можно сказать, что сложное унитарное государство – это унитарное государство, которое, не теряя единства своей структуры, в то же время, представляет большие местные управленческие, законодательные и даже юрисдикционные различия, благодаря чему внутри него сохраняются исторические анклавы с особенностями политического, социально-экономического и правового развития.

В таких государствах, единство конституционно-правовой базы противостоит акценту многообразия административных и законодательных (в том числе юрисдикционных) структур. Между центральной властью и местными особенностями поддерживается баланс, обеспечивающий функциональность социального управления.

Образование сложного унитарного государства имеет исторический характер. Правительства должны учитывать разнообразие стремлений и интересов более или менее однородного населения. В то же время они обязаны всеми средствами защищать унитарный характер государства.

Обсуждение

В результате проведённого теоретико-правового анализа конституционно-правовой основы унитарной формы государственного устройства можно сделать следующие выводы:

Унитарное государство является наиболее распространённой формой государственного устройства в мире. К унитарным государствам относятся Франция, Италия, Польша, Испания, Португалия и т.д.

В унитарных государствах имеются общие высшие органы государственной власти (глава государства, правительство, парламент), юрисдикция которых распространяется на территорию всей страны. Функциональная, предметная и территориальная компетенция высших органов государственной власти и подчиненной им центральной администрации ни юридически, ни фактически не ограничена полномочиями каких-либо региональных органов

Все административно-территориальные единицы (области, округа, департаменты, провинции) имеют одинаковый юридический статус которые не могут обладать политической самостоятельностью. Создаваемые в этих административно-территориальных единицах местные органы управления в той либо иной степени подчинены центральным органам государственной власти. Их правовой статус определяется правовыми нормами единой общегосударственной системы права [9, с. 47].

Неравномерность социально-экономического развития разных территорий внутри унитарных государств заставляет их интегрировать усилия административных единиц, объединять их по общности интересов в более крупные территории - регионы. Унитарные государства децентрализуют управление, передавая значительные полномочия на места, и тем самым превращаются в регионалистские. Регионалистские государства - нечто среднее между унитарными и федеративными. В них существует жесткий административный контроль центра над регионами.

Заключение

Территориальная организация местной публичной власти в современных государствах немыслима без децентрализации и разумного распределения ответственности между уровнями реализации публичной власти, что является неперенным условием такого процесса.

Развитие современной государственно-территориальной модели характеризуется одновременной реализацией концепций персонификации, регионализации и глобализации. При применении этих концепций на практике необходимо разработать инструментарий, адаптированный к конкретным условиям для решения закономерно возникающих конфликтов (столкновений). Территориальная автономия, может быть, одним из возможных средств разрешения таких конфликтов.

Однако на практике конкретные реалии того или иного государства трудно вписать в изложенные теоретические модели.

Более того на сегодняшний день в Уставе ООН есть противоречие 2-х важных принципов:

С одной стороны, Организация Объединенных Наций в соответствии с частью 2, статьи 1, Устава ООН, преследует цель: «Развивать дружественные отношения между нациями на основе уважения принципа равноправия и самоопределения народов, а также принимать другие соответствующие меры для укрепления всеобщего мира;».

Тогда как с другой, в соответствии с частью 4, статьи 2, Устава ООН: «Все Члены Организации Объединенных Наций воздерживаются в их международных отношениях от угрозы силой или ее применения как против территориальной неприкосновенности или политической независимости

любого государства, так и каким-либо другим образом, несовместимым с Целями Объединенных Наций;» [10].

Поиск баланса между правом на самоопределение и территориальной целостностью государства сегодня как никогда актуален.

Библиографические ссылки:

1. Guceac, Ion. Tratat elementar de drept constituțional, – Chișinău: (ÎS FER «Tipografia Centrală»), Vol. 1. – 2020;
2. Muraru, Ioan. TĂNĂSESCU, Simina. Drept constituțional instituții politice - Ediția a IX-a revăzută și completată. Editura LUMINA LEX. 2001;
3. Vieriu Eufemia; Vieriu Dumitru. Drept constituțional și instituții politice / Eufemia Vieriu, Dumitru Vieriu; Univ. de Studii Europene din Moldova. – Chișinău: Contrast-Design, 2012;
4. Конституция Болгарии от 12 июля 1991 года [цитат 01.12.2022]. Disponibil: <https://www.parliament.bg/bg/const>;
5. Конституция Итальянской Республики, принята в 1947 году Конституционной ассамблеей, вступила в силу 1 января 1948 года. [online]: Costituzione della Repubblica Italiana, [цитат 01.12.2022]. Disponibil: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:costituzione>;
6. Кудинов, О.А. Конституционное право зарубежных стран: Учебно-практическое пособие / Московский государственный университет экономики, статистики и информатики. - М.: МЭСИ, 2003;
7. Мишина, Н. В. Конституционное право зарубежных стран: учебник / Н.В. Мишина, А.Р. Крусян, Д.Я. Гараджаев и др., – Харьков: Право, 2015;
8. Мухаев, Р. Т. История государства и права зарубежных стран: учебник для бакалавров / Р. Т. Мухаев. – 3-е изд. – Москва: Издательство Юрайт, 2019;
9. Мишин, А.А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: учебник для вузов / А.А. Мишин. – 17-е изд., испр. и доп. – Москва: Статут, 2013;
10. Устав ООН (принят 26 июня 1945 г. в Сан-Франциско по завершении Конференции Организации Объединенных Наций по международной организации) [online]: <https://www.un.org/ru/about-us/un-charter/full-text>, accesat la data de 19.12.2022.

ПРИМЕНЕНИЕ СМЕРТНОЙ КАЗНИ КАК НАРУШЕНИЕ ФУНДАМЕНТАЛЬНОГО ПРАВА НА ЖИЗНЬ В США В СОВРЕМЕННЫЙ ПЕРИОД

THE APPLICATION OF THE DEATH PENALTY AS A VIOLATION OF THE FUNDAMENTAL RIGHT TO LIFE IN THE USA IN THE MODERN PERIOD

CZU: 343.25:341.231.14(73)

Вероника ПОЗНЯКОВА¹

*О степени цивилизованности общества можно судить, побывав в его
тюрьмах.*

Ф. М. Достоевский

ABSTRACT. *Actually, the United States remains one of the few developed countries in which is applied the death penalty. The UN Convention bodies have found systematic violations of the right to life in the criminal justice of the United States, such as: discriminatory use of lethal force by the police against women, minorities, people from socially vulnerable groups; the application of the death penalty to innocent people who were later acquitted, racial discrimination during criminal proceedings and the disproportionate application of the death penalty to Afro-Americans, severe suffering of people during the execution of the death penalty. The purpose of this article is to analyze the main violations of the right to life by the United States and the impact of the regulation of the death penalty on the right to life. The final goal of this study is to establish the impact of the use of the death penalty on the guarantee and realization of the right to life on the example of the United States. This article presents an analysis of the practice of applying the death penalty in the United States, the statements of the UN conventional bodies, statistical data, through the prism of positive and negative obligations of the state to guarantee respect for the right to life. The importance of this study is to analyze the practical realization of the right to life in a State that continues to use the death penalty in the XXI century, despite its international ban. The uniqueness of this study lies in the multilateral analyze of the impact of the death penalty on the realization of the right to life by analyzing specific examples from the judicial and criminal practice of the United States.*

Keywords: *right to life, death penalty, criminal justice, discrimination, human rights, UN Convention bodies, punishment*

ПЕРЕСКАЗ. *В настоящее время США остается одной из не многих развитых стран, в которых применяется смертная казнь. Конвенциональные органы ООН констатировали систематические нарушения права на жизнь в уголовной юстиции Соединённых*

¹ Вероника ПОЗНЯКОВА, Главный специалист Секция Международных Отношений, Отдел Проектов и Грантов, Молдавский Государственный Университет, Е-мэйл: veronicapozneacova@gmail.com , <https://orcid.org/0000-0003-0762-5049>,

Рекомендовано: Виктор ЗАХАРИЯ, Доктор права, Молдавский Государственный Университет Е-мэйл: vizat@yahoo.com

Штатов, такие как: дискриминационное применение летальной силы полицией в отношении женщин, меньшинств, людей из социально уязвимых групп; применение смертной казни к невиновным людям, которые позднее были оправданы, дискриминация по расовому признаку во время уголовного процесса и диспропорциональное применение смертной казни к афроамериканцам, сильные страдания людей во время исполнения смертной казни. Цель этой статьи проанализировать основные нарушения права на жизнь Соединёнными Штатами и влияние регламентирования смертной казни на право на жизнь. Конечная цель этого исследования установить влияние применения смертной казни на гарантирование и реализацию права на жизнь на примере США. Эта статья представляет анализ практики применения смертной казни США, констатации конвенциональных органов ООН, статистических данных, через призму позитивных и негативных обязательств государства гарантировать соблюдение права на жизнь. Важность этого исследования состоит в анализе практической реализации права на жизнь в государстве, которое продолжает применять смертную казнь в XXI веке, несмотря на её международный запрет. Уникальность этого исследования состоит в многостороннем рассмотрении влияния смертной казни на реализацию права на жизнь путем анализа конкретных примеров из судебно-уголовной практики США.

Ключевые слова: право на жизнь, смертная казнь, уголовная юстиция, дискриминация, права человека, Конвенциональные органы ООН, наказание

Введение

Соединённые Штаты Америки являются одним из первых государств мира, которые на конституционном уровне регламентировали права человека и гарантировали их соблюдение во всех сферах государственной и общественной жизни. 15 декабря 1791 г. были ратифицированы первые десять поправок известные как Биль о правах. Позднее было принято ещё десять поправок, некоторые из которых регламентируют права человека.

Конституция США регламентирует такие права как: свобода религии, слова, печати; право обращаться к правительству с петициями; право на хранение и ношение оружия; право на личную неприкосновенность, неприкосновенность жилища и имущества; право на свободу и безопасность; право на рассмотрение дела судом присяжных; право не быть призванным к уголовной ответственности дважды за одно и то же преступление (*non bis in idem*); право на безотлагательное и публичное разбирательство; право на информирование о сущности и основаниях обвинения, на очную ставку со свидетелями, показывающими против обвиняемого, на принудительный вызов свидетелей, показывающих в его пользу, и на помощь адвоката для защиты обвиняемого; право не быть подверженным жестокому и необычному наказанию; право не быть отданным в рабство, право на гражданство; недискриминация; права на свободное голосование [1].

Несмотря на долгую историю конституционализма в США и важность демократической традиции этого государства, Конституция Соединённых Штатов не регламентирует право на жизнь и право не быть подверженным

пыткам, негуманному и деградирующему обращению. Конвенциональные органы ООН, такие как Комитет ООН против пыток (далее КПП), Комитет ООН по правам человека (далее КПЧ) не однократно констатировали нарушение фундаментальных прав человека в уголовном праве, в общем, и права на жизнь, в частности. В этой статье будут рассмотрены систематические нарушения права на жизнь, констатированные органами ООН, теоретический анализ этих нарушений и изменений, которые должны быть приняты США, для гарантирования эффективной реализации права на жизнь.

Регламентация права на жизнь в законодательстве США

Право на жизнь регулируется Декларацией независимости США, принятой 4 июля 1776 года, представляющей один из столпов американской демократии: *“Мы считаем эти истины самоочевидными, что все люди созданы равными, что они наделены их Творцом определенными неотчуждаемыми Правами, среди которых Жизнь, Свобода и стремление к Счастью”* [2]. Это фундаментальное право прямо не регулируется Конституцией Соединенных Штатов. Запрет на незаконное лишение человека жизни представителями государства содержится в поправке V, которая регулирует уголовно-процессуальные гарантии, гарантии, которые применяются при совершении обыска, включая право лица не свидетельствовать против себя и принцип *non bis in idem*. В соответствии с поправкой V, *“Ни одно лицо не может быть привлечено к ответственности за преступление, караемое смертной казнью, или иное позорное преступление, кроме как по представлению или обвинительному заключению Большого Жюри, за исключением случаев, возникающих в сухопутных или военно-морских силах или в милиции, когда они находятся на действительной службе во время войны или общественной опасности; также ни одно лицо не может быть подвергаться за одно и то же преступление двукратной угрозе жизни или здоровью; не может быть принуждено в любом уголовном деле выступать свидетелем против самого себя, не может быть лишено жизни, свободы или собственности без надлежащей правовой процедуры; не может быть изъято частное имущество для общественного пользования без справедливой компенсации”* [1]. Таким образом, Поправка V гарантирует такие права как: 1) право на справедливое судебное разбирательство, 2) запрет на уголовное преследование, которое нарушает процессуальные гарантии и регламентированную уголовно-процессуальную процедуру, за исключением военного положения по отношению к военным лицам, 3) фундаментальный принцип уголовного права *non bis in idem*, согласно которому не должно быть двух взысканий за одну провинность, права обвиняемого на молчание и право не свидетельствовать против себя, 4) запрет на применение смертной казни, лишения жизни, свободы, собственности без соблюдения закон-

ной процедуры, 5) неприкосновенность частной собственности, экспроприация в случае общественной пользы только после предоставления справедливого вознаграждения. В то же время Поправка V не гарантирует абсолютное право на жизнь, а только запрещает незаконное лишение жизни сотрудниками правоохранительных органов. В этой поправке содержится запрет на применение пыток, негуманного и деградирующего отношения и наказания.

Отметим, что Декларация независимости США провозглашает право на жизнь универсальным правом, признанным всем лицам, а Конституция регламентирует отрицательное обязательство государства воздерживаться от незаконного лишения жизни человека, которое, однако, может осуществляться с соблюдением гарантий процессуально-уголовного процесса, регулируемого национальным законодательством, в случае если лицо приговорено к смертной казни в рамках уголовного дела будучи обвинённым в совершении преступления, которое карается смертной казнью. Таким образом, согласно конституционному блоку США, право на жизнь не является абсолютным, а государство имеет право решить человека жизни, в случае совершения ряда преступлений, при условии соблюдения уголовно-процессуального законодательства. Отметим, что регламентация права на жизнь в конституционной системе США отличается от большинства европейских стран, которые отменили смертную казнь и регламентируют право на жизнь как фундаментальное и абсолютное. Специфика регламентации США сводится к тому, что гарантии, которые в конституциях европейских государств объединяются в рамках одной и той же конституционной нормы, в правовой регламентации США находятся в различных конституционных актах, которые вместе образуют конституционный блок.

Нарушения права на жизнь констатированные конвенциональными органами ООН

Несмотря на регулирование права на жизнь на конституционном уровне в рамках конституционного блока, Комитет ООН по Правам Человека (далее, КПЧ) в отчете за 2014 год, который в настоящее время остается последним отчетом, опубликованным на официальном сайте ООН, обнаружил следующие нарушения права на жизнь:

1. Нарушение положительного обязательства государства по защите жизни. В соответствии с замечаниями, изложенными в отчете: *„анализируя меры, предпринятые для снижения уровня вооруженного насилия, Комитет выражает обеспокоенность сохранением высоких показателей смертности и телесных повреждений, вызванных применением огнестрельного оружия, и непропорциональными последствиями этого насилия в отношении меньшинств, женщин и детей. Комитет приветствует*

проведение комиссией США по гражданским правам расследования дискриминационного действия законодательства под общим названием „Защитите свою позицию”. Однако комитет обеспокоен распространением такого законодательства, используемого для оправдания превышения необходимых границ самообороны, нарушения долга государства-стороны по защите жизни” [3].

В соответствии с этим замечанием Комитета ООН по правам человека выделены два важных аспекта национального законодательства США. Первый аспект, а именно легализация ношения огнестрельного оружия, содержится во Второй поправке Конституции Соединенных Штатов, в соответствии с которой *„Хорошо организованная милиция, необходимая для безопасности свободного государства, право народа хранить и носить оружие не должно нарушаться”* [1]. Наличие поправки привело к легализации продажи оружия, в результате чего наблюдается высокий уровень вооружения населения. Следующий аспект представляет собой эффект права на покупку и хранение оружия и сводится к терпимости к вооруженному насилию, которое не находится в пределах законной самообороны. В результате столкновений между вооруженными людьми люди из уязвимых категорий получают телесные повреждения, которые могут быть опасны для их жизни и здоровья. Либерализация торговли оружием ставит под угрозу жизни других людей. Таким образом в опасности оказываются люди из социально уязвимых слоёв общества, а именно женщины, дети, меньшинства, которые не могут самостоятельно защитить себя.

Исходя из этих соображений, можем заключить, что США не полностью выполняют положительную обязанность защищать жизнь людей от вооруженных нападений со стороны физических лиц, потому что либерализация продажи оружия прямо пропорциональна риску нарушения права на жизнь других людей, особенно в случае нарушения принципа пропорциональности самообороны. Кроме того, КПЧ отметил существующую тенденцию аргументировать самозащитой превышение пропорциональности применения силы, что противоречит положительному обязательству государства, порожденному регламентированием права на жизнь. Считаем нужным отметить, что принцип пропорциональности применяется во всех случаях применения физической силы и оружия, а его несоблюдение не может быть аргументировано самозащитой.

2. Применение физической силы и спецсредств правоохранительными органами, без соблюдения принципа пропорциональности, что приводит к гибели жертв. *“Комитет обеспокоен большим количеством людей, убитых в результате столкновений с представителями полиции, в частности в Чикаго, и сообщениями о чрезмерном применении силы некоторыми офицерами, которые являются частью правоохранительных орга-*

нов, в том числе случаями причинения смерти в результате использования электрошоков. Последствия использования этих специальных средств непропорциональны по отношению к афроамериканцам. Кроме того, Комитет обеспокоен применением летальной силы сотрудниками пограничной службы в пограничной зоне” [3].

Проблемы в обеспечении и гарантии права на жизнь, изложенные в этих выводах КПЧ, сводятся к диспропорциональному и дискриминационному использованию летальной силы, что приводит к гибели жертв, особенно афроамериканцев, и использование летальной силе со стороны сотрудников пограничной службы. В этом случае констатируется нарушение трёх фундаментальных прав человека: права на жизнь, права не быть подверженным негуманному и деградирующему обращению и недискриминация. Непропорциональное применение силы приводит к систематическим злоупотреблениям со стороны полиции и нарушению абсолютного запрета на применение пыток и негуманного обращения, установленного международными стандартами. Необоснованное применение спец средств, в том числе летальных, приводит к нарушению фундаментального права на жизнь. От этих злоупотреблений больше всего страдают уязвимые слои населения, такие как женщины, афроамериканцы и меньшинства, что показывает дискриминационное применение силы и спец средств полицией.

Эти констатации показывают нарушение США негативного обязательства воздерживаться от незаконного лишения жизни людей, что проявляется в непропорциональном применении летальной силы сотрудниками правоохранительных органов. В этом случае государство должно предпринять меры для более строгого регулирования применения силы сотрудниками правоохранительных органов. В этом случае рекомендуется четкое регламентирование принципа пропорциональности в национальном законодательстве, установление конкретных случаев, в которых полиция в праве применять силу и процедуры подачи жалоб и выдачи компенсации жертвам злоупотребления полицией.

Применение Соединёнными Штатами смертной казни

Нужно отметить, что США вместе с Японией остаются двумя развитыми государствами, которые в настоящем времени применяют смертную казнь. В 2021 году в этом штате было казнено 5 человек, в 2020 году – 17 человек, а в 2019 году – 22 человека [4]. В США только преступления, рассматриваемые как смертные преступления (*death offenders*), могут быть санкционированы смертной казнью, включая убийства, шпионаж, военные преступления, преступления против человечности, геноцид и предательство Родины. Никто не был казнен за совершение другого преступления, кроме убийства, после повторного введения смертной казни Верховным судом в

1976 году. Тем не менее, 27 штатов признают, что лицо должно быть осуждено за убийство, если оно причастно к преступлению, которое привело к гибели жертв, даже если оно не несет прямой ответственности за смерть [4], что нарушает принцип персональной ответственности за преступление и принципу определения уголовного наказания соответственно вине подсудимого. В то же время нарушается принцип индивидуализации уголовного наказания, которой предусматривает, что наказание исполнителя должно быть более жестким, чем наказание сообщника. В системе правосудия США причастность к преступлению может караться смертной казнью.

Люди, приговоренные к смертной казни, помещаются в камеру для осужденных на смертную казнь, в которой они ожидают исполнения приговора. Часто осужденные остаются в этой камере в течение нескольких лет, периода, в течение которого рассматривается апелляция. Согласно статистическому отчету Министерства юстиции за 2020 год, среднее время между приговором к смертной казни и фактической казнью составляет 18,9 лет [4]. Обычно камеры для приговорённых к смертной казни одиночные, а заключённые ограничены в возможности общаться с другими людьми кроме адвокатов и контролёров.

Ссылаясь на историю применения уголовного наказания в США, мы должны упомянуть решение Верховного Суда 1972 года, согласно которому Высокий суд запретил смертную казнь в Соединенных Штатах, постановив, что смертная казнь в порядке ее применения является неконституционной. Это наказание было повторно введено Верховным судом в 1976 году [4].

В настоящее время смертная казнь применяется в некоторых штатах, включая Техас, Оклахому, Флориду, Миссури, Джорджию, Алабаму, Огайо, Северную Каролину, Южную Каролину, Аризону, Арканзас, Луизиану, Миссисипи, Индиану, Теннесси, Неваду, Юту, Южную Дакоту, Небраску, Айдахо, Кентукки, Монтану, Вайоминг, Канзас. В ряде штатов вводится мораторий на применение смертной казни, включая Калифорнию, Пенсильванию и Орегон. В других штатах смертная казнь не применяется [4].

В Соединенных Штатах нет единого мнения по поводу применение этого наказания. 24 штата применяют смертную казнь. 23 штата отменили смертную казнь. В трех штатах, Калифорнии, Орегоне и Пенсильвании, есть моратории на применение этого наказания, которое приостанавливает казни в штате. Из штатов, отменивших смертную казнь, Висконсин был первым штатом, запретившим это наказание в 1853 году. Вирджиния официально отменила смертную казнь с 1 июля 2021 года, став последним штатом, запретившим применение смертной казни. В среднем с 2000 года ежегодно казнено 26,3 человека. В целом количество казней уменьшается. В 2000 году в США было казнено 85 заключенных, а в 2020 году это число достигло 17 [4].

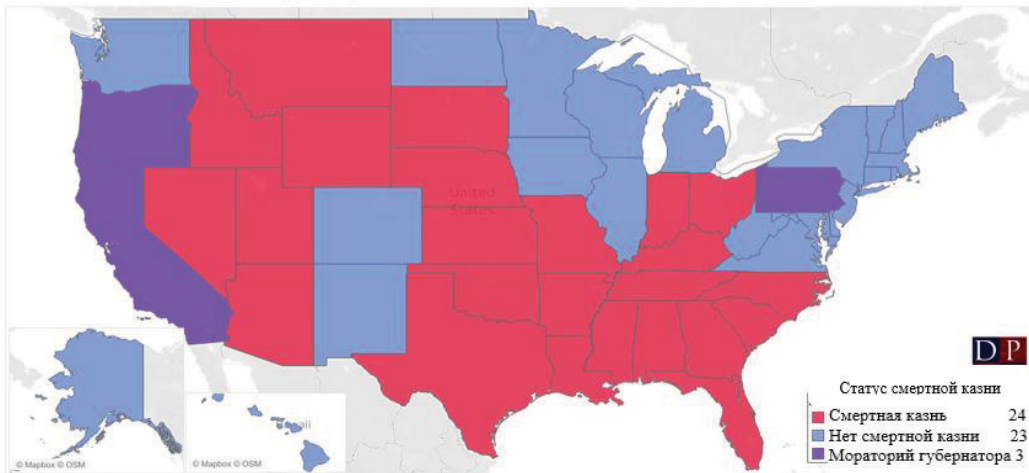
Анализируя количество человек, приговорённых к смертной казни в Техасе, с 1976 года были приговорены 574 человека. В среднем в Техасе ежегодно казнят 12 человек. Частое осуждение лиц, приговоренных к смертной казни, обусловлено отсутствием у обвиняемых государственных адвокатов. У обвиняемых недостаточно финансовых средств для оплаты юридической помощи, при этом основное внимание уделяется судьям апелляционных судов, назначаемых по выборной системе, что приводит к увеличению числа обвинительных приговоров. Кроме того, заключение Техаса проводят в камере для приговоренных к смертной казни на 40% меньше времени до казни чем заключённые других штатов, в среднем за 11 лет. По состоянию на июнь 2022 года в Техасе содержалось 194 приговоренных к смертной казни.

С 1976 года в Оклахоме было казнено 116 человек, что в среднем составляет 2,5 казни в год. В июне 2022 года 43 человека были приговорены к смертной казни в Оклахоме. Вирджиния - последний штат, отменивший смертную казнь в июле 2021 года. До отмены этого наказания в штате было казнено 113 человек в период с 1976 по 2017 год, когда произошла последняя казнь. С 1976 год во Флориде было казнено 99 осужденных. Этот штат является вторым штатом с самым высоким уровнем приговоров к смертной казни и самым длинным списком приговоренных к смертной казни. В июле 2022 года во Флориде ожидали исполнения смертной казни 303 человека. Флорида - последний штат, который запретил помещать осужденных в одиночную камеру после их прибытия в тюрьму. В Миссури с 1979 год было казнено 92 человека. В настоящее время в этом штате в камерах для осужденных на смертную казнь содержится 40 человек, ожидающих казни. Другим штатом с большим количеством приговоренных к смертной казни является Калифорния. В этом штате с 1976 год было казнено 30 человек, а с 2006 года ни один осужденный не был казнен, в камерах для приговоренных к смертной казни содержалось 600 человек. Губернатор Ньюсом ввел мораторий на применение смертной казни в 2019 году и в настоящее время планирует демонтировать систему камер для приговоренных к смертной казни, переведя их в общий режим содержания под стражей. Дестью штатами с наибольшим количеством казней с 1976 год являются: Техас (574), Оклахома (116) Вирджиния (113), Флорида (99), Миссури (92), Джорджия (76), Алабама (69), Огайо (56), Северная Каролина (43), Южная Каролина (43) [4].

В этом контексте считаем нужным отметить, что чрезмерная поляризация применения смертной казни как таковой нарушает принцип равенства граждан, поскольку определяет юридическое ограничение основного права на жизнь, которое применяется к гражданам некоторых штатов, когда в большинстве штатов самым суровым наказанием является пожизненное

заключение. Это правовое неравенство в процессуально-уголовной сфере не характерно для большинства современных развитых государств и подчеркивает анахронизм и несправедливость системы американского федерализма, в частности, с точки зрения принципов современного конституционализма. Другое обстоятельство, определяющее опасность открытой или скрытой дискриминации, заключается в том, что лидерами в применении смертной казни являются южные штаты с богатой традицией расовой сегрегации, линчевания и культа истинных белых американцев [5].

Штаты, в которых есть и была отменена смертная казнь 2021

Карта № 1. Географическое положение штатов США, применяющих смертную казнь, и тех, кто отменил ее на 2021 год [6]

Применение смертной казни в США критикуется экспертами в правах человека. Группа независимых экспертов ООН выступила с заявлением, в котором призвала президента США Джо Байдена «сделать все, что в его силах», чтобы покончить со смертной казнью в стране на федеральном и местном уровнях. Они напомнили, что в прошлом году (2020) федеральные власти США возобновили приведение в исполнение смертных приговоров, казнив 13 человек [7].

«Смертная казнь – это отвратительная практика, – говорится в заявлении, которое подписали несколько спец докладчиков ООН. – Она не является эффективным средством устрашения и противоречит праву на жизнь». По их словам, хотя и считается, что высшая мера наказания может быть приведена в исполнение «в гуманной форме», на деле казни часто представляют собой «недостойное зрелище». Более того, по данным экспертов ООН, этой форме наказания непропорционально часто подвергаются американцы африканского происхождения и люди, живущие в нищете [7].

По мнению авторов заявления, судебные разбирательства, в результате которых выносятся смертные приговоры, далеко не всегда соответствуют установленным стандартам: часто обвиняемый не имеет доступа к юридической защите или суд отказывается принять во внимание важные детали. Эксперты напоминают, что в 2020 году федеральное правительство США возобновило приведение в исполнение смертных приговоров, казнив за шесть месяцев 13 человек [7].

Рекомендации экспертов были реализованы. В 2021 году была отменена смертная казнь на федеральном уровне. В 2021 году были отмечены положительные изменения, направленные на отмену смертной казни в США. 2 июня 2021 года Генеральный прокурор США Меррик Гарланд ввел мораторий на смертные казни на федеральном уровне. *«Министерство юстиции должно обеспечить, чтобы всем, кто подпадает под федеральную систему уголовного правосудия, не только предоставлялись права, гарантированные конституцией и законами Соединенных Штатов, но, и чтобы с ними обращались справедливо и гуманно»*, - говорится в заявлении Гарланда. Он добавил: *«Это обязательство имеет особую силу в случаях, связанных со смертной казнью»* [8]. Федеральные казни в Соединенных Штатах не проводились в течение 17 лет до июля 2020 года, когда Дональд Трамп отменил мораторий на применение смертной казни, что привело к казни 13 осужденных [8].

Эти изменения показывают прогресс в соблюдении прав человека в уголовной юстиции США, в общем, и права на жизнь, в частности. В то же время, в американском обществе смертную казнь скорее поддерживают. Согласно опросу 2021 года [9], 60 процентов населения поддерживают смертную казнь за убийство, а 27 процентов «сильно поддерживают». 40 процентов же выступают против, а 15 процентов называют себя яростными противниками [10].

Применение смертной казни в США приводит к нарушению прав человека и противоречит международным стандартам, в следующих аспектах:

1. Казнь заключённого через три десятилетия после совершения преступления. Существование этой практики иллюстрирует казнь Карла Бантиона в американском городе Хантсвилль (штат Техас). Карлу Бантиону было 78 лет, и он был старейшим из заключенных, ожидавших казни в США. С момента совершения им преступления прошло почти 32 года. Он был приговорен к смертной казни за убийство полицейского в 1990 году и казнен летальной инъекцией 21 апреля 2022 года. Защитник Бантиона несколько раз пытался добиться отмены приговора. В 2009 году Апелляционный суд отменил смертную казнь, но дело было пересмотрено. Бастион содержался в одиночном заключении, в последнее время он чувствовал себя плохо из-за ухудшения здоровья. В своем последнем слове Бантион заявил,

что хочет, чтобы семья застреленного им полицейского Джеймса Ирби знала, что он испытывает угрызения совести [11].

КПП *“обеспокоен также постоянными задержками в процедурах правовой защиты, в результате которых приговоренные к смертной казни лица в течение многих лет находятся в состоянии неопределенности и испытывают страдания. Он отмечает, что в некоторых случаях такое положение представляет собой пытку, поскольку оно соответствует одной из форм пыток (т. е. угрозе неминуемой смерти), упомянутых в толковательном заявлении, сделанном государством-участником в момент ратификации Конвенции (статьи 1, 2 и 16)”* [12]. Таким образом, задержка в правовых процедурах, несоблюдение разумных сроков рассмотрения апелляций решений и неопределенность, характерная для ситуации людей, которые ожидают исполнения смертной казни, вместе с содержанием приговоренных в одиночных камерах без возможности контактировать с другими заключенными, согласно мировым стандартам, представляет собой пытку. К тому же, во время рассмотрения апелляции люди подвержены серьезному психологическому давлению, так как их жизни угрожает неминуемая смерть, а длительность рассмотрения апелляции, её результат и момент исполнения наказания неизвестны.

В США человек может ждать исполнения казни десятилетиями, что определяет необходимость анализа необходимости применения смертной казни. Это было подчеркнуто Верховным судьёй суда штата Техас Стифен Брайер в отзыве на решение об отказе в замене приговора Бантиону. *«Когда усилия по применению высшей меры наказания приводят к таким результатам, возникают вопросы о том, насколько эта практика соответствует конституционному запрету на жестокие и нетрадиционные наказания»*, – написал он. Профессор Лаубенталь отметила, что к моменту приведения приговора в исполнение у техасца не осталось никаких близких. Сам приговоренный поблагодарил ее в последнем слове, назвав единственным другом, бывшим с ним в последние годы [11].

В США есть практика содержания под стражей лиц, приговоренных к смертной казни, в среднем 18,9 лет [4] до исполнения приговора, что определяет необходимость анализа необходимости применения этого наказания. Аргументируя необходимость привлечения преступников к уголовному наказанию, в доктрине сохраняется несколько теорий, среди которых основные – карательная теория и теория ресоциализации преступника. Согласно карательной теории, к преступнику должно быть применено наказание, равное серьезности совершенного преступления, при этом теория редуцируется в выражении *«глаз за глаз и зуб за зуб»*. В настоящее время эта теория считается устаревшей: преступники воспринимаются как равные члены общества, которые должны быть перевоспитаны, чтобы они боль-

ше не проявляли антисоциального поведения и, в итоге, возвращались в социум, как равные члены общества. Эта точка зрения отражена в теории ресоциализации правонарушителя, принятой подавляющим большинством демократических государств. Применение смертной казни после лишения свободы в течение 32 лет не соответствует концепции ресоциализации осужденного лица и, по сути, противоречит региональным стандартам, в частности постановлению Европейского суда по правам человека по делу Винтер и др. против Соединённого Королевства [13]. США не являются членами Совета Европы, он представляет региональную организацию, в которую входят государства европейского континента. США не ратифицировали Европейскую конвенцию о правах человека, поэтому эти стандарты не являются обязательными для Соединенных Штатов. Однако наличие этих региональных стандартов подчеркивает преобладающую тенденцию пересмотра пожизненного заключения после исполнения 25-летнего срока лишения свободы. Из-за отбывания наказания лишением свободы на протяжении более трех десятилетий, социальная опасность преступника и необходимость применения смертной казни к нему исчезают. Эти аргументы вместе с рекомендациями КПЧ и КПП определяют необходимость пересмотра практики применения США смертной казни и ее замены пожизненным лишением свободы.

2. Расовая дискриминация в уголовной юстиции и приговору людей к смертной казни в США. Наличие дискриминации в уголовном правосудии было установлено Комитетом ООН по правам человека, в котором в отчете за 2014 год упоминалось: *“Принимая к сведению шаги, предпринимаемые государством-участником для решения проблемы расовых различий в системе уголовного правосудия, в том числе принятие в августе 2010 года Закона о вынесении справедливых приговоров, и планы работы по реформированию статута о вынесении обязательных минимальных приговоров, Комитет продолжает испытывать озабоченность в связи с наличием расовых различий на разных ступенях системы уголовного правосудия, а также в связи с вынесением неравнозначных приговоров и повышенной представленностью лиц, относящихся к этническим меньшинствам, в тюрьмах”* [3].

Приветствуя планы реформировать программу *«Задержания и обыска»* в городе Нью-Йорк, Комитет по-прежнему испытывает озабоченность по поводу практики расового профилирования и наблюдения сотрудников правопорядка за представителями некоторых этнических меньшинств, наблюдения за мусульманами, которое ведется Федеральным бюро расследований (ФБР) и Полицейским департаментом Нью-Йорка (НЙПД) при отсутствии каких-либо подозрений в совершении неправомерных проступков (статьи 2, 9, 12, 17 и 26) [3]. В этом случае дискриминация проявляется

в необоснованном наблюдении за группами меньшинств, которое само по себе нарушает право на свободу и безопасность.

Комитет отметил, что расовая дискриминация также присутствует при применении уголовного наказания в целом и смертной казни в частности: *“Комитет продолжает испытывать озабоченность в связи продолжающимся применением смертной казни, в частности, в связи с расовыми различиями при вынесении смертных приговоров, которое непропорционально сказывается на афроамериканцах и усугубляется требованием доказывания дискриминации в каждом отдельном случае”* [3]. Таким образом, Комитет подчеркивает два фундаментальных нарушения прав человека в уголовном процессе США. С одной стороны, отмечается дискриминация афроамериканцев при вынесении смертных приговоров, дискриминация, подтвержденная статистическими данными и анализом количества приговорённых к смертной казни в зависимости от расы приговоренного и разы жертвы преступления. С другой стороны, система борьбы с дискриминацией в уголовной юстиции является неэффективной, потому что присутствие дискриминации должно быть доказано жертвой в каждом конкретном случае, что уменьшает возможность признания дискриминационного отношения к афроамериканцам в суде.

Проблемы дискриминации в уголовной юстиции США была исследована российским ученым Б.В. Николаевым, который проанализировал прецедентное право Верховного Суда США и доминирующие тенденции на федеральном уровне и уровне штатов, чтобы определить наличие дискриминации при вынесении приговора к смертной казни. Ученый отметил проблему реальной гарантии принципа фундаментального равенства в современной юриспруденции США. Проблема реального обеспечения принципиального для современной юриспруденции принципа равноправия имеет в США множество аспектов, включая вопросы гендерной принадлежности, экономического статуса, состояния здоровья, возраста. Однако коренным императивом для всей американской правовой системы является запрет расовой и национальной дискриминации. Анализ данных официальной статистики и новейших американских научных исследований позволяет выявить основные аспекты расовой дискриминации в рамках института смертной казни: расовая принадлежность жертвы преступления, раса осужденного лица, подавляющее большинство белых в числе федеральных прокуроров и прокуроров штатов, пристрастное отношение присяжных заседателей к обвиняемым афроамериканцам [5].

Согласно отчету профессора Балдуса, представленному Американской ассоциации юристов в 1998 г., в 96 % штатов обнаружены признаки дискриминации с точки зрения расовой или национальной принадлежности либо обвиняемого, либо его жертвы [14]. И в настоящий момент ситуация оста-

ется сложной. В 82 % исследований подтверждается факт влияния расовой принадлежности жертвы убийства на назначение высшей меры наказания [15]. В целом с 1976 г. 76 % жертв убийств, приговоренных к смертной казни, были белыми (афроамериканцы — 15 %, латиноамериканцы — 7 %, остальные — 2 %), тогда как в среднем белые составляют лишь 50 % жертв убийств. Всего в 20 случаях, когда была назначена смертная казнь, черный стал жертвой белого американца, тогда как обратная ситуация имела место в 269 случаях. В штате Луизиана вероятность получения смертного приговора была выше на 97 %, если жертвой был белый, а не афроамериканец [16]. В штате Северная Каролина вероятность такого исхода возрасла в 3,5 раза [15]. В штате Калифорния вероятность убийцы белого получить смертный приговор выше в 3 раза по отношению к убийству афроамериканца и в 4 раза в отношении убийства латиноамериканца [17]. Из 3 095 чел., осужденных на смертную казнь с 1976 г., белые и черные американцы составляют соответственно 44 и 43 %, тогда как их доля в общей численности населения в 2013 г. достигла 72,4 и 12,6 % [14], [5].

В 2015 г. 60 % казненных были афроамериканцами или латиноамериканцами, и только в 21 % казней афроамериканец являлся жертвой убийства, тогда как в общем числе жертв убийств афроамериканцы составляют почти половину. По данным Департамента юстиции США, представители этнических меньшинств составляют 67 % от всех приговоренных к смертной казни в рамках федеральной юрисдикции [18], [5]. Большое влияние на практику назначения смертной казни оказывает тот факт, что 98 % атторнеев в штатах, применяющих смертную казнь, являются белыми и лишь 1 % — афроамериканцами. Основными методами при этом являются назначение слабых, некомпетентных юристов в качестве защитников, исключение из состава присяжных заседателей представителей расовых и национальных меньшинств. Если судебный процесс проходит в графстве со значительным представительством расовых и национальных меньшинств, должностные лица стремятся доказать возможность федеральной юрисдикции для получения того же результата: белое жюри для афроамериканца [19].

По данным исследований, 66 % штатов с выборными прокурорами не имеют ни одного черного прокурора. Из 2 437 выборных прокуроров в США около 95 % являются белыми, а 79 % — белыми мужчинами (которые в структуре населения США составляют лишь 31 %). Представители общественных организаций отмечают, что *«в свете растущего кризиса уголовной системы США мы сохраняем систему, которая допускает чрезмерную концентрацию дискреционных полномочий в руках одной демографической группы»* [20]. Наличие подобных тревожных тенденций сохранения (а в некоторых случаях и нарастания) новых форм сегрегации в уголовно-правовой

сфере придает особое значение судебной защите принципа равноправия в данной сфере [5].

Одной из важнейших проблем остается сохранение расовых предрасположений и вследствие этого расовой дискриминации в этой области. Минимальное представительство расовых меньшинств в структуре прокуратуры, судов, присяжных заседателей влечет за собой формирование особой среды «суда как белого пространства» [21], что, в свою очередь, приводит к очевидным диспропорциям в статистике соотношения белых и цветных американцев в качестве жертв и осужденных на смертную казнь преступников [5].

Исходя из вышеизложенного, можно сделать вывод, что дискриминация – это явление, присутствующее в американском правосудии, начиная с судебного процесса и заканчивая применением смертной казни, что является серьезным нарушением прав человека в целом, и право на жизнь в частности.

3. Использование негуманных методов казни. КПЧ «с беспокойством отмечает сообщения о том, что в некоторых штатах при приведении в исполнение смертных приговоров применяются неапробированные смертельные препараты и информация об этих препаратах не разглашается (статьи 2, 6, 7, 9, 14 и 26)» [3].

Во всех штатах, где применяется смертная казнь, разрешены смертельные инъекции. Однако фармкомпании часто отказываются предоставлять правительству препараты для убийства, и некоторые штаты прибегают к альтернативным методам казни [22]. В Конституции США есть 8-я поправка, которая устанавливает запрет на применение жестоких наказаний, и названная форма высшей меры считается самым гуманным видом. Суть в том, что преступнику в вену вводится препарат, приводящий к летальному исходу. Состав инъекции не во всех штатах идентичный [23]. Так, в Огайо используются барбитураты, которые вообще применяются для усыпления животных. Наиболее же распространён такой состав, как «Техасский коктейль»: в организм вводится тиопентал натрия, павулон и хлорид калия. На практике часто происходили случаи, когда введение инъекции происходило с ошибками. Например, Ромелю Бруму пытались ввести смертельный препарат восемнадцать раз, но каждый раз он оставался жив [24].

По задумке, инъекция должна была стать самой безболезненной казнью, гуманной альтернативой повешенью, расстрелу и электрическому стулу. В действительности, вокруг этого метода много лет не утихают споры, некоторые считают его чуть ли не самым мучительным, и в 2017 году осужденный Томас Артур даже просил заменить для него инъекцию на расстрел. Сама инъекция может состоять как из одного препарата, так и из трех, что более распространено. Например, в Арканзасе применяют мидазолам, векурония бромид и хлорид калия. Каждый из этих препаратов вводится в

дозах, способных самостоятельно убить человека, но у каждого вещества есть свои недостатки, а последовательное введение якобы позволяет взаимно компенсировать их. В других штатах компоненты могут заменяться на функциональные аналоги, но общий принцип остается неизменным [10].

Перед инъекцией приговоренного привязывают к кушетке и вставляют в вены на обеих руках катетеры. Сначала вводят мидазолам, успокоительное, цель которого лишить осужденного сознания. Через несколько секунд, когда кровь доносит вещество до мозга, человек входит в бессознательное состояние, но, по некоторым сообщениям, приговоренный может проснуться в середине казни. Репортер Associated Press, наблюдавший за казнью Кеннета Уильямса в 2017 году, говорил, что, несмотря на введение мидазолама, преступник примерно 20 раз конвульсивно дергался и упирался в удерживающие ремни [10].

Введение осужденного в бессознательное состояние считается обязательным, поскольку два других препарата должны вызывать очень неприятные ощущения. Векурония бромид применяется в хирургии для расслабления мышц, чтобы их сокращения не мешали операции. Если бы приговоренный оставался в сознании, он бы чувствовал, как его конечности отнимаются одна за другой. Когда паралич достиг бы груди, человеку стало бы тяжело дышать. «В сознании вы бы почувствовали, что задыхаетесь», – сказал Стивен Морли, токсиколог из британской Лестерского королевского лазарета [10].

Наконец, когда человек без сознания и парализован, его сердце все равно бьется. Поэтому ему вводят хлорид калия. Без анестезии этот процесс был бы чрезвычайно болезненным – считается, что этот препарат чувствуется как жидкий огонь, растекающийся по венам. Без паралича мышц хлорид калия вызвал бы сильные судороги. Наконец, когда препарат достигает сердца, он нарушает баланс ионов калия и натрия, который необходим для сердцебиения. Пульс становится сбивчивым и через какое-то время прекращается [10].

Если вся процедура прошла по плану, человек должен умереть через 10 минут после начала казни. Если же нет – например, человек пришел в сознание – то персонал закрывает шторы перед окном наблюдателей и старается вернуться к протокольной процедуре [10]. В этом контексте КПП *“выражает обеспокоенность по поводу сообщений о случаях причинения мучительной боли и продолжительных страданий приговоренным к смертной казни лицам во время исполнения приговора в результате нарушений процессуального порядка. Комитет особенно обеспокоен недавними случаями несоблюдения правил казни в штатах Аризона, Оклахома и Огайо”* [12].

Другим случаем, иллюстрирующим бесчеловечный и исключительный характер смертной казни, который вызывает чрезмерные страдания каз-

ненного человека, является неудачная казнь Дойла Ли Хэмма (Doyle Lee Hamm). 22 февраля 2018 г. в штате Алабама, осуществлялась неудачная попытка осуществить смертную казнь путем инъекции в отношении осужденного Дойла Ли Хэмма (*Doyle Lee Hamm*). В момент осуществления первых попыток ввести смертельную инъекцию в вену осужденного, адвокат сообщил, что катетер невозможно установить в виду того, что осужденный страдал раком лимфатической системы и карциномой последней степени. В течение двух с половиной часов врачи пытались найти вену для осуществления инъекции, но безрезультатно [25].

Для того, чтобы понять, является ли данная процедура осуществления механизма смертной казни жестокой или приносящей физические и психические страдания, необходимо обратиться к предварительному отчету доктора Марка Дж. С. Хита (*Mark J. S. Heath*), который и осматривал осужденного гражданина после неудачной попытки осуществления механизма смертной казни [26]. Доктор описывает состояние осужденного следующим образом: Колотые раны правой паховой области: большая болезненная гематома, подкожное изменение цвета по краям. Верхняя часть бедра и нижняя часть живота повреждена. Доктор дополнительно, отдельным пунктом разъясняет, что достаточно трудно точно определить количество отдельных случаев проникновения иглы, но явных имеется 11 колотых ран конечностей. Эта попытка привела к тому, что наказание было отложено из-за невозможности исполнения смертной казни путем введения смертельной инъекции [27].

Вышеописанный казус не единичный, подобных случаев насчитывается более двадцати, последние из них произошли: 15 ноября 2017 г. в штате Огайо, 8 декабря 2016 г. в штате Алабама, 3 декабря 2016 г. в штате Джорджия. Во всех данных казусах, был осужденный, у которого не могли найти вены на протяжении от 35 минут до 2,5 часов [27].

В США смертная казнь вызывает острые споры, и некоторые люди настроены очень агрессивно по отношению к ней. Компании, производящие медикаменты, не хотят портить свою репутацию и зачастую отказываются поставлять компоненты для казни, и потому подготовить смертельную инъекцию – не такая простая задача для персонала тюрьмы. В 2016 году сообщалось, что 20 крупнейших производителей препаратов, включая Pfizer, выступили категорически против такого использования их продукции. Поэтому у смертельных инъекций нет постоянного состава, для казни зачастую приходится выбирать из того, что есть. Кроме того, тяжело искать врачей для разработки протоколов казни с использованием новых препаратов. В 2010 году в пояснительной записке для суда представители штата Огайо заявили [28], что им не удалось найти ни одного медика для этих целей, поскольку участие в казни противоречит врачебной этике и может привести к изгнанию из медицинского сообщества [10].

Анализируя взаимосвязь между регулированием смертной казни и соблюдением поправки 8 Конституции США, мы считаем целесообразным процитировать позицию судьи Верховного суда штата Иллинойс Кларенса Томаса (Clarence Thomas), который в своем заключении от 1 апреля 2019 г. по делу *Russel B. V Director, Missouri Department of Corrections*, указал, что метод казни нарушает Восьмую поправку «только в том случае, если он преднамеренно предназначен для причинения боли [29]. В случае осужденного Дойла ли Хэмма невозможность введения смертельной инъекции и продолжающиеся попытки сделать эту инъекцию продолжительностью 2,5 часа могут быть истолкованы как те, которые вызывают чрезмерные страдания осужденного. При этом государство в лице специализированных органов было осведомлено о состоянии осужденного, поскольку имело его личное дело, в котором всегда отражаются сведения о медицинском состоянии субъекта. В момент введения смертельной инъекции, врач, зная о состоянии осужденного, наличия заболевания крови, пытается найти вену там, где их не видно, осуществляя безуспешные попытки, вонзая иглу в руки, ноги, тело осужденного. Этот случай иллюстрирует причинение страданий осужденного, которые не были связаны с самой казнью [27].

В дополнение к этому Судья Верховного суда штата Иллинойс Кларенс Томас в заключении также указал, что для осужденного, который сталкивается с перспективой мучительной казни, намерение человека, применяющего наказание, не имеет значения [29]. То есть, судья Верховного суда штата Иллинойс, в своем заключении, изначально допускает ситуацию, что осужденный может столкнуться с мучительной казнью и вне зависимости от того, осознает ли государственный служащий в лице врача или специалиста, тот характер, что его действия по инициализации механизма смертной казни нанесут физические и нравственные страдания осужденному, не имеет значения, он просто исполняет «долг» [27].

В случаях, упомянутых выше, мы можем заметить несоблюдение цели применения смертной казни, а именно лишения человека жизни из-за совершения им тяжкого преступления. В этих случаях к осужденному применяется бесчеловечное обращение, которое вызывает сильные физические и психические страдания жертвы, которые в итоге должны привести к смерти осужденного. Мы считаем, что наличие этих случаев подчеркивает неэффективность внутренних регламентаций, которые криминализируют применение пыток к лицам, находящимся под стражей, и неспособность властей определить „гуманный” способ казни, который уменьшит страдания осужденного. Наличие практики казней, не приводящих к смерти осужденного, свидетельствует о неэффективности системы исполнения смертных приговоров в США и подчеркивает необходимость исключения смертной казни путем замены ее пожизненным заключением.

4. Приговор к смертной казни невиновных в совершении уголовного преступления лиц. Комитет ООН по правам человека обеспокоен *“большим числом лиц, ошибочно приговариваемых к смертной казни, несмотря на имеющиеся гарантии, и тем фактом, что 16 штатов, сохранивших смертную казнь, не предоставляют компенсации в отношении ошибочно осужденных, в то время как остальные штаты предоставляют недостаточную компенсацию”* [3].

Во избежание судебных ошибок смертная казнь не приводится в исполнение тотчас же. Обычно используют длительную отсрочку, средний срок которой составляет 11 лет. Но не всегда даже длительное рассмотрение всех обстоятельств дела гарантирует идеальное правосудие. В качестве примера можно привести судебный процесс с казненным 14-летним Джорджем Стинни, который через 70 лет был оправдан. В 2011 году произошло другое резонансное дело, когда на скамье подсудимых был американец из штата Джорджия Трой Дэвис. Свидетели, которые давали показания против него, позже признались, что их вынудила это сделать полиция. И даже несмотря на это, суд не изменил решение, решив казнить человека. Можно вспомнить случай с Деброй Милки из Аризоны. Хотя она так и не была казнена, но находилась в ожидании приговора целых 22 года. Потом её оправдали. Получается, что 22 года были проведены абсолютно напрасно [24]. Большинство преступников даже стареют, ожидая реализации смертного приговора. Так, например, Стивен Уэйн Андерсон ждал исполнения смертной казни 22 года: с 1982 по 2002 год. Хотя, в целом, большая отсрочка исполнения — это скорее положительный, чем отрицательный момент. За время отсрочки может произойти отмена принятого решения: за 37 лет было отменено 130 приговоров, предусматривающих высшую меру [24].

Выводы

Применение смертной казни представляет грубое нарушение фундаментального права на жизнь, без которого регламентация остальных прав лишена смысла. Осужденный, лишенный жизни, перестает существовать. Его навсегда исключают из среды общества с прекращением собственного существования, следствием необратимости явления смерти. Лишение свободы или пожизненное заключение окончательно исключает приговоренного из социальной среды, но фактически сохраняет возможность досрочного освобождения, осужденный рано или поздно реинтегрируется в общество [30, р. 17]. Смертная казнь, в свою очередь, является необратимой, а со смертью заключенного умирают и все его надежды на жизнь на свободе [30, р. 19].

Никакая обычная или экстраординарная процедура и пересмотр наказания не могут вернуть жизнь казненному человеку, а смертная казнь становится непоправимым наказанием в ситуации, когда она была несправед-

ливо применена. Неоспоримо, что в случае любого другого неправильно установленного наказания осужденный может вернуться к правосудию как субъект своего неотъемлемого права, тогда как в случае смертной казни это невозможно.

В настоящее время применение смертной казни остаётся практикой, которая противоречит международным стандартам, а гарантирование и реализация права на жизнь становятся невозможными из-за регламентации законного нарушения фундаментального права на жизнь. Таким образом, отмена смертной казни в США является единственным законным и легитимным способом гарантировать всем гражданам право на жизнь и привести национальное законодательство США в соответствие с международными стандартами. Право на жизнь не может быть гарантировано, а люди не могут быть защищены в государстве, в котором применяется смертная казнь. **Люди не должны убивать других людей, и убийство не должно быть регламентировано законом...**

Библиография:

1. *The Constitution of the United States of America As Amended Unratified Amendments Analytical Index Presented by Mr. Brady of Pennsylvania* July 25, 2007 United States Government Printing Office Washington: 2007 Online: [CDOC-110hdoc50.pdf \(govinfo.gov\)](https://www.govinfo.gov/docid/CDOC-110hdoc50/pdf)
2. *Declaration of Independence: A Transcription* July 4, 1776 Online: [Declaration of Independence: A Transcription | National Archives](https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript)
3. *Заключительные замечания по четвертому периодическому докладу Соединенных Штатов Америки* Комитет по правам человека ССРП/С/СА/СО/4 23 April 2014 Online: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/426/75/PDF/G1442675.pdf?OpenElementG144>
4. *Death penalty states* 2022 Online: <https://worldpopulationreview.com/state-rankings/death-penalty-states>
5. НИКОЛАЕВ Б. В. (2018). «Черно-белая справедливость»: смертная казнь и вопросы расовой дискриминации в США. *Всероссийский криминологический журнал*, 12 (1), 128-140. Online: <https://cyberleninka.ru/article/n/chno-belaya-spravedlivost-smertnaya-kazni-i-voprosy-rasovoy-diskriminatsii-v-ssha>
6. *Петля, игла и пуля: современная история смертной казни в США* Тысячи осуждённых ожидают исполнения приговора. Общество и власти пока не решили, что важнее — гуманность или верховенство закона. 29 мая 2021 Online: [Петля, игла и пуля: современная история смертной казни в США — Истории на TJ \(tjournal.ru\)](https://tjournal.ru)

7. Эксперты ООН призвали президента США покончить со смертной казнью в стране 11 марта 2021 Online: <https://news.un.org/ru/story/2021/03/1398542>
8. Генеральный прокурор США ввел мораторий на смертную казнь 2 июля 2021 Online: <https://www.interfax.ru/world/775954>
9. *Most Americans Favor the Death Penalty Despite Concerns About Its Administration* June 2, 2021 Online: Most Americans Favor the Death Penalty Despite Concerns About Its Administration | Pew Research Center
10. ГВОЗДЕВ А. «В сознании вы бы почувствовали, что задыхаетесь»: как в США казнят преступников Американская смертельная инъекция может приводить к тяжелым мучениям при казни 26 марта 2022, Online: «В сознании вы бы почувствовали, что задыхаетесь»: как в США казнят преступников - Газета.Ru (gazeta.ru)
11. *В США казнен старейший из приговоренных к смерти заключенных* 22.04.2022 Online: <https://rtvi.com/news/v-ssha-kaznen-stareyshiy-iz-prigovorenykh-k-smerti-zaklyuchennykh/>
12. *Заключительные замечания по объединенным третьему–пятому периодическим докладам Соединенных Штатов Америки** Комитет против пыток 19 December 2014 CAT/C/USA/CO/3-Revised 20150602 (un.org)
13. *Case of Vinter And Others V. The United Kingdom* (Applications nr. 66069/09, 130/10 and 3896/10) 9 July 2013 par. 116 Online: VINTER AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM (coe.int)
14. *The Death Penalty Information Center. Facts about the Death Penalty.* Online: <http://www.deathpenaltyinfo.org/documents/FactSheet.pdf>
15. UNAH I. *Preliminary report on the findings of the North Carolina death penalty study* 2001 I. Unah, J. Boger <https://deathpenaltyinfo.org/race-and-death-penalty-north-carolina> p. 9
16. PIERCE G.L. *Death Sentencing in East Baton Rouge Parish, 1990–2008* / G.L. Pierce, M.L. Radelet // Louisiana Law Review. — 2011. — № 71. — P. 647–673
17. PIERCE G.L. *The Impact of Legally Inappropriate Factors on Death Sentencing for California Homicides, 1990–1999* / G.L. Pierce, M.L. Radelet // Santa Clara Law Review. — 2005. — № 46. — P. 1–47. p. 9
18. LITTLE R.K. *What Federal Prosecutors Really Think: The Puzzle of Statistical Race Disparity Versus Specific Guilt, and the Specter of Timothy McVeigh* / R.K. Little // De Paul Law Review. — 2004. — Vol. 53, iss. 4. — P. 1591–1614. p. 1599–1601
19. BRIGHT St.B. *The role of race, poverty, intellectual disability, and mental illness in the decline of death penalty* / St.B. Bright // University

- of Richmond Law Review. — 2015. — № 49 (3). — P. 671–692. p. 681–682, 685
20. FANDOS N. *A Study Documents the Paucity of Black Elected Prosecutors: Zero in Most States* / N. Fandos // The New York Times. — 2015. — July 7
 21. CARLIN A. *The Courtroom as White Space: Racial Performance as Noncredibility* / A. Carlin // UCLA Law Review. — 2016. — № 63. — P. 450–484.
 22. *В США расширили способы смертной казни.* Online: https://lenta.ru/news/2020/11/28/death_penalty/
 23. *В США состоялась первая «федеральная казнь» женщины с 1953 года.* Online: <https://www.interfax.ru/world/744931>
 24. *Смертная казнь в США.* Online: <https://visasam.ru/emigration/canadausa/smertnaya-kazn-v-ssha.html>
 25. *Tracy Connor, Lawyer Describes Aborted Execution Attempt for Doyle Lee Hamm as ‘Torture’.* 2018. Online: <https://www.nbcnews.com/storyline/lethal-injection/lawyer-calls-aborted>
 26. *Notice of submission of expert report of dr. mark heath reexamination of petitioner Doyle Hamm on 15.02.18* Online: [HammDoyle20180305FedLICaseHeathReport93.pdf](https://www.fedlicase.org/cases/20180305/FedLICaseHeathReport93.pdf) (deathpenaltyinfo.org)
 27. КОЗАК Л.Л. (2021). *Смертная казнь и (или) пытка: США, реали.* Теология. Философия. Право, (1 (15)), 29-41. Online: <https://cyberleninka.ru/article/n/smertnaya-kazn-i-ili-pytka-ssha-reali>
 28. Amy V. Barker Assistant General Counsel Department of Justice and Public Safety Comments on the proposed “Death Penalty Procedures,” 501 KAR 16:001-16:340 January 25, 2010 Online: Wayback Machine (archive.org)
 29. *Bucklew v. Precythe*, Supreme Court of the United States. Missouri. 20 October 2018 Online: https://www.supremecourt.gov/opinions/18pdf/17-8151_1qm2.pdf
 30. POENARU Iu. *Pedeapsa cu moartea “pro” sau “contra”?* Editura Lumina Lex, București, 1994, p.17

ПРОБЛЕМЫ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ГАРАНТИРУЕМОЙ ГОСУДАРСТВОМ КВАЛИФИЦИРОВАННОЙ ЮРИДИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ ИНОСТРАНЦАМ ПРИ РАССМОТРЕНИИ СУДАМИ ДЕЛ О ВЗЯТИИ ИХ НА ГОСУДАРСТВЕННОЕ СОДЕРЖАНИЕ

THE PROBLEMS OF LEGAL AID FOR FOREIGNERS DURING THE COURT'S EXAMINATION OF CASES ON THEIR CAPTURE ON THE STATE CONTENT

CZU: 347.921.8:342.717:351.756

Вадим СУХОВ¹

ABSTRACT. *The article analyzes international standards and national criteria for the provision of state-guaranteed legal assistance to foreigners in cases related to capturing them on the state content. It is concluded that it is necessary to amend the current legislation to provide greater guarantees to this category of persons when examining such cases.*

Keywords: *legal aid, foreigner, capture on the state content, migration.*

REZUMAT. *Articolul analizează standardele internaționale și criteriile naționale pentru acordarea de asistență juridică garantată de stat străinilor în cazurile legate de luarea acestora în custodia publică. Se concluzionează că este necesară modificarea legislației actuale pentru a oferi garanții mai mari acestei categorii de persoane atunci când se examinează astfel de cazuri.*

Cuvinte-cheie: *asistență juridică garantată de stat, străin, luarea în custodie publică, migrație.*

ПЕРЕСКАЗ. *В статье анализируются международные стандарты и национальные критерии предоставления гарантируемой государством юридической помощи иностранцам по делам, связанным со взятием их на государственное содержание. Делается вывод о необходимости внесения изменений в действующее законодательство с целью предоставления больших гарантий данной категории лиц при рассмотрении таких дел.*

Ключевые слова: *гарантируемая государством юридическая помощь, иностранец, взятие на государственное содержание, миграция.*

Введение

Особое место в ряду дел, рассматриваемых молдавскими судебными инстанциями в порядке гражданского судопроизводства, занимают дела о взятии иностранцев на государственное содержание, которое Закон о режи-

¹ Вадим СУХОВ, Молдавский Государственный Университет, докторант, luna230568@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8699-7216

ме иностранцев (ст. 3) определяет как меру по ограничению свободы передвижения [22].

Данный закон, в принципе, весьма либерален. Однако, он предоставляет компетентному органу по делам иностранцев право принимать решения о применении мер по возвращению с территории Республики Молдова иностранцев, которые незаконно въехали на территорию Республики Молдова, пребывание которых на ее территории стало незаконным, виза или право на пребывание которых были аннулированы или отменены, которым отказано в продлении права на временное пребывание, право на постоянное пребывание которых прекращено, заявление которых о признании статуса лица без гражданства отклонено, в отношении которых приостановлена соответствующая процедура или чей статус лица без гражданства был аннулирован, а также в отношении лиц, ранее ходатайствовавших о предоставлении убежища (ст. 51). Исполнение такого решения, т.е. физическое перемещение иностранца за пределы Республики Молдова называется удалением (ст. 3). При этом, в отношении иностранцев, которые не исполнили решение о возвращении, которые незаконно пересекли или пытались пересечь государственную границу, которые въехали в страну в период ранее установленного запрета на въезд, личность которых не установлена, компетентный орган по делам иностранцев принимает решение о возвращении под сопровождением (ст. 55), которое предполагает сопровождение иностранца специализированным персоналом компетентного органа по делам иностранцев до пункта пропуска через государственную границу, открытого для международного сообщения, или в страну происхождения, транзита или назначения. И если мера по удалению не может быть применена в течении двадцати четырех часов по причине отсутствия у иностранца действительных проездных документов и финансовых средств, а также если требуется осуществление иных формальностей, иностранец может быть взят на государственное содержание (ст. 58).

Кроме этого, в отношении иностранца, совершившего правонарушение или преступление на территории Республики Молдова, может быть применена мера по выдворению в порядке, предусмотренном Уголовным кодексом и Кодексом о правонарушениях. В этих случаях судебная инстанция также может принять решение о взятии иностранца на государственное содержание до осуществления выдворения (ст. 62).

Актуальность и методологическая основа исследования

Согласно информации Бюро по миграции и убежищу Министерства внутренних дел, представленной в ежегодном статистическом сборнике за 2020 год, несмотря на значительное снижение потока, связанное с пандемией COVID-19, в 2020 году в Республику Молдова иммигрировало 2375

человек, из которых 77 запросили убежище, а 184 являлись беженцами. По состоянию на 31 декабря 2020 года количество иностранцев, проживающих в РМ с действительными видами на жительство составило 17162 человека. За этот же период 2014 иностранцев были привлечены к правонарушительной ответственности за нарушение режима пребывания на территории РМ. В отношении 337 было аннулировано право пребывания. Было принято 300 решений о возвращении иностранцев и 82 решения о возвращении под сопровождением. В связи с этим 63 иностранца были взяты на государственное содержание [2]. Соблюдение прав иностранцев, находящихся на государственном содержании, стало предметом тематического отчета, представленного в 2019 году Народным адвокатом [26]. Однако, проблемы, возникающие при обеспечении права иностранцев на гарантируемую государством юридическую помощь в рамках дел о взятии их на государственное содержание до настоящего времени не подвергались исследованию. Данными обстоятельствами определяется актуальность настоящего исследование, в процессе которого автор использовал сравнительно-правовой, формально-юридический, конкретно-социологически, статистический, формально-логический методы научного исследования, а также метод обобщения.

Результаты исследования

Взятие иностранцев на государственное содержание, согласно ст. 64 Закона о режиме иностранцев в Республике Молдова, является мерой по ограничению свободы передвижения, устанавливаемой судебной инстанцией в отношении иностранца, который не исполнил решение о возвращении или который не мог быть возвращен в предусмотренный законодательством срок, который незаконно пересек или пытался пересечь государственную границу, который въехал в страну в период ранее установленного запрета на въезд, личность которого не установлена, который объявлен нежелательным лицом, относительно которого вынесено решение о выдворении или существует риск его уклонения. В случае иностранцев, в отношении которых была установлена мера по возвращению или объявленных нежелательными лицами, взятие на государственное содержание на срок до 6 месяцев осуществляется на основании решения судебной инстанции по обоснованному ходатайству компетентного органа по делам иностранцев. В случае иностранцев, в отношении которых была установлена мера по выдворению, судебная инстанция может вынести постановление о взятии на государственное содержание до осуществления выдворения компетентным органом по делам иностранцев. Иностранцы, взятые на государственное содержание, размещаются в Центре временного размещения иностранцев являющемся специализированной структурой, управляемой компетентным органом по делам иностранцев (ст. 65).

Положение о Центре временного размещения иностранцев утверждено соответствующим Постановлением Правительства [19]. Оно регулирует функционирование, режим и внутренний распорядок Центра временного размещения иностранцев, права и обязанности размещенных иностранцев, отношения между размещенными иностранцами и персоналом Центра, а также другие права и обязанности сотрудников Центра. К слову, условия содержания в Центре достаточно строгие. Территория Центра разделена на зоны доступа, утвержденные руководством Центра. Режим доступа в эти зоны и служебные помещения устанавливается руководством Центра, а его соблюдение находится под надзором службы охраны и эскорта дежурной смены (п. 61 Положения). Содержащиеся в Центре лица могут свободно передвигаться по территории Центра только под надзором (п. 28). Они обязаны соблюдать правила, распорядок дня и внутренний порядок, распоряжения администрации. Обязаны подчиняться досмотру при входе в Центр и выходе из него, а также во время пребывания в Центре, носить на себе карточку, удостоверяющую личность (п. 30). Им запрещается выходить без разрешения за пределы зоны доступа и на территорию Центра, находится в других помещениях, помимо разрешенных, стоять перед смотровыми окошками в дверях, препятствуя наблюдению (п.31). За нарушение правил нахождения на государственном содержании, выражающееся в неразрешенном покидании иностранными гражданами или лицами без гражданства Центра временного содержания иностранцев во время нахождения на государственном содержании или сопровождения в Центр/из Центра Кодексом о правонарушениях предусмотрено наказание в виде ареста на срок до пятнадцати дней (статья 334¹) [11].

Учитывая неоднородность сложившейся судебной практики по рассмотрению заявлений о взятии на государственное содержание, Высшая Судебная Палата в консультативном мнении № 107 от 5 июля 2019 года разъяснила судебным инстанциям, что в соответствии с действующим законодательством, правоотношения, возникающие в связи с деятельностью компетентного органа по делам иностранцев, относятся к сфере применения положений Административного кодекса. Поэтому заявления этого органа, касающиеся взятия иностранцев на государственное содержание, подлежат рассмотрению в порядке административного судопроизводства [16].

Разобравшись с порядком рассмотрения дел о взятии иностранцев на государственное содержание, постараемся разобраться с вопросом предоставления юридической помощи иностранцам при рассмотрении судебными инстанциями таких дел. Начнем с международных документов, в которых установлены соответствующие стандарты.

Конституционный суд Республики Молдова в одном из своих решений указал со ссылкой на практику Европейского суда по правам человека [6],

что по своей интенсивности и последствиям взятие на государственное содержание лишает лицо физической свободы [17]. Однако, учитывая, что целью его является не наказание, а подготовка к возвращению иностранца или к осуществлению процесса высылки, к делам такого рода не применимы критерии уголовного аспекта в трактовке Европейского суда по правам человека [5], а значит и уголовная составляющая статьи 6 Европейской конвенции, согласно которой каждый обвиняемый в совершении уголовного преступления имеет право защищать себя лично или через посредство выбранного им защитника, или, при недостатке у него средств для оплаты услуг защитника, пользоваться услугами назначенного ему защитника бесплатно, когда того требуют интересы правосудия (п. 3(с)) [27].

Не применима к делам такого рода и гражданская составляющая статьи 6 Европейской конвенции, согласно которой отсутствие в некоторых случаях юридической помощи по гражданским делам может существенно ограничить право на судебную защиту, возможность доступа к соответствующим судебным процедурам и эффективного участия в них [4], поскольку возвращение иностранцев, выдворение и связанные с ними процедуры, в том числе и взятие на государственное содержание не касаются определения гражданского права для целей ст. 6 п. 1 Конвенции [7].

Однако, Хартия Европейского союза, являющаяся документом, отражающим основополагающие ценности ЕС, изложенные в его договорах, основанная на Европейской конвенции, предоставляет большие гарантии, чем Конвенция, и распространяет право на юридическую помощь, как одно из условий справедливого судебного разбирательства, на все виды судопроизводства, в том числе и административное. Так, статья 47 Хартии гласит: «Каждое лицо, чьи субъективные права и свободы, гарантированные правом Союза, были нарушены, уполномочено на эффективное обжалование в суд при соблюдении условий, предусмотренных в настоящей статье. Каждое лицо имеет право на справедливое, публичное рассмотрение его дела в разумный срок независимым и беспристрастным судом, который предварительно учрежден законом. Каждое лицо может пользоваться услугами адвоката, защищать себя и иметь представителя. Тем, кто не располагает достаточными средствами, предоставляется юридическая помощь в той мере, в которой данная помощь необходима для обеспечения эффективного доступа к правосудию» [8].

Директива Европейского парламента и Совета Европы № 2018/115/ЕС от 16 декабря 2008 года об общих стандартах и процедурах в государствах-членах для возвращения незаконно пребывающих граждан третьих стран требует установления общего минимального набора правовых гарантий в отношении решений, связанных с возвращением, чтобы гарантировать эффективную защиту интересов заинтересованных лиц. Согласно данного до-

кумента, необходимая бесплатная юридическая помощь должна предоставляться тем, у кого нет достаточных ресурсов. Государства-члены должны предусмотреть в своем национальном законодательстве, в каких случаях юридическая помощь является обязательной. В соответствии с Директивой, государства-члены должны обеспечить, чтобы необходимая юридическая помощь предоставлялась по запросу бесплатно в соответствии с применимым национальным законодательством, и могут предусмотреть, чтобы такая юридическая помощь подчинялась условиям, указанным в статье 15 (3) – (6) Директивы 2005/85/ЕС о минимальных стандартах процедур в государствах-членах для предоставления и лишения статуса беженца [18]. Эта норма, в свою очередь, предусматривает установление в национальных законодательных системах возможности предоставления бесплатной юридической помощи указанной категории лиц. При этом такая помощь может предоставляться только для процедур в суде и трибунале, а не для любых последующих апелляций и пересмотров; только тем, у кого нет достаточных средств; только в том случае, если апелляция или пересмотр, вероятно, будут успешными. При этом юридическая помощь согласно последнего условия не должна ограничиваться произвольно. Директива предоставляет государствам-членам право самостоятельно устанавливать правила, касающиеся порядка подачи и обработки запросов о правовой помощи в таких случаях, а также возможность устанавливать денежные и временные ограничения на оказание бесплатной юридической помощи при условии, что такие ограничения не ограничивают произвольно доступ к ней; предусмотреть, что в отношении гонимых и других расходов обращение с заявителями не должно быть более благоприятным, чем обращение, обычно предоставляемое собственным гражданам в вопросах, касающихся юридической помощи. При этом государства-члены могут потребовать полного или частичного возмещения любых предоставленных расходов, если и когда финансовое положение заявителя значительно улучшится или если решение о предоставлении таких льгот было принято на основании ложной информации, предоставленной заявителем [15].

Таким образом, установленные международными документами стандарты требуют в некоторых случаях предоставления бесплатной юридической помощи при рассмотрении дел о взятии иностранцев на государственное содержание, которое ставится в зависимость от наличия у иностранца достаточных средств для оплаты этой помощи и перспективы дела. Кроме этого, государства должны предусмотреть в своем национальном законодательстве, когда юридическая помощь является обязательной, и могут потребовать полного или частичного возмещения понесенных на эту помощь расходов при наличии у получателя соответствующих средств.

Теперь перейдем к национальным критериям предоставления такой помощи.

Согласно Закону о режиме иностранцев в Республике Молдова, в судопроизводстве иностранцы пользуются теми же правами, что и граждане РМ, юридической помощью, бесплатной или на договорной основе, со стороны адвокатов, а также других лиц, уполномоченных в порядке, установленном Законом о юридической помощи, гарантируемой государством (ст. 84¹³). Административный кодекс, регламентирующий порядок административного судопроизводства, в котором, как сказано выше, рассматриваются дела о взятии иностранцев на государственное содержание, гарантирует право на защиту (ст. 40) и право физического лица пользоваться услугами представителя (ст. 45). При этом говорится о дополнительном применении соответствующих положений Гражданского процессуального кодекса (ст. 195) [9], который в статье 8 устанавливает, что стороны, другие участники процесса имеют право на помощь в суде адвоката, выбранного ими либо назначенного координатором территориального офиса Национального совета по юридической помощи, гарантируемой государством, или другого представителя в предусмотренных данным кодексом случаях. Юридическая помощь может предоставляться в любой судебной инстанции и в любой стадии процесса, а порядок предоставления юридической помощи устанавливается данным кодексом и другими законами. Статья 75 Гражданского процессуального кодекса предоставляет физическим лицам право защищать свои интересы в гражданском деле лично, через адвоката или адвоката–стажера, а также быть представленными в судебной инстанции супругом/супругой, родителями, детьми, братьями, сестрами, дедом/бабкой, внуками, если те имеют высшее юридическое образование и уполномочены нотариально удостоверенной доверенностью [12].

Закон о юридической помощи, гарантируемой государством, предоставляет иностранным гражданам и лицам без гражданства право пользоваться юридической помощью, гарантируемой государством, в соответствии с данным законом в процессах или делах, относящихся к компетенции органов публичного управления и судебных инстанций Республики Молдова (ст. 6). При этом, имеют право на квалифицированную юридическую помощь иностранцы и лица без гражданства, которые, как и граждане РМ, нуждаются в юридической помощи по делам об административных правонарушениях, гражданским и административным делам, но не имеют достаточных средств для оплаты этих услуг, при том, что данные дела являются сложными с правовой или процессуальной точек зрения (лит. е) ч. (1) ст. 19), либо имеют право на обязательную юридическую помощь на основании пунктов а) и с) статьи 77 Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова, а также статьи 151 Гражданского кодекса Республики Молдова (лит. d) ч. (1) ст. 19) [21]. Если обратиться к указанным нормам, станет очевидным, что они не имеют отношения к делам о взятии иностранцев на государ-

ственное содержание. Первая обязывает судебную инстанцию запросить адвоката для оказания обязательной юридической помощи ответчику, место жительства которого не известно и который по этой причине не извещен о судебном процессе и не может участвовать в нем; лицу, в отношении которого рассматривается заявление об установлении, изменении или отмене меры судебной охраны, и которое не имеет выбранного адвоката; лицу, в отношении которого решается вопрос о госпитализации в психиатрический стационар, не представленному адвокатом; а также жертве насилия в семье при рассмотрении заявления о применении мер судебной защиты. Вторая предусматривает обязательное участие адвоката в рамках процедур, осуществляемых органом опеки в отношении несовершеннолетних [10].

Анализ вышеперечисленных правовых норм показывает, что право иностранца на юридическую помощь при рассмотрении судом вопроса о взятии его на государственное содержание, согласно действующего законодательства Республики Молдова является дискреционным, т.е. его реализация поставлена в зависимость от личного усмотрения лица, в отношении которого решается вопрос о взятии на государственное содержание. Обязательного участия представителя-адвоката в делах данной категории национальным законодательством не установлено.

При этом, чтобы получить по делу о взятии на государственное содержание квалифицированную юридическую помощь, гарантируемую государством, иностранцы не должны проходить финансовый тест в порядке, установленном правительством [20], поскольку Закон о юридической помощи, гарантируемой государством, освобождает их от этой обязанности (лит. i) ст. 20), в силу особой уязвимости и невозможности предоставить необходимые для прохождения данного теста документы, обеспечивая, таким образом, даже большие гарантии, чем это предусмотрено международными документами. Дела, связанные со взятием иностранцев на государственное содержание, в силу незнания ими, в большей части, государственного языка Республики Молдова, законодатель считает сложными для них с точки зрения самостоятельного представления собственных интересов [23]. Для инициирования вопроса о предоставлении ему квалифицированной юридической помощи, гарантируемой государством, иностранец, согласно требований Закона о юридической помощи, гарантируемой государством, должен обратиться в территориальное бюро Национального совета по юридической помощи, гарантируемой государством, с заявлением, модель которого утверждена Национальным советом. (ст. 25 ч. (1) – (2), ст. 26 ч. (4))

Поданное иностранцем заявление о предоставлении ему квалифицированной юридической помощи, согласно положений Закона о юридической помощи, гарантируемой государством (ст. 26 ч. (4)), подлежит рассмотрению в трехдневный срок. Ходатайство же органа по делам иностранцев о

взятии иностранца на государственное содержание, как сказано выше, должно быть рассмотрено судебной инстанцией в день поступления, что может создавать определенные трудности как для судебных инстанций, так и для территориальных офисов Национального совета по юридической помощи, гарантируемой государством, на которые законом возложена обязанность по рассмотрению заявлений о предоставлении юридической помощи.

Закон о режиме иностранцев не предоставляет компетентному органу по делам иностранцев права задерживать их до рассмотрения судом ходатайства о взятии на государственное содержание, как это делают, например, Уголовно-процессуальный кодекс (ст. ст. 165-171¹) [13] и Кодекс о правонарушениях (ст. ст. 376, 378, 384, 432-435) [11], которые позволяют в некоторых

случаях компетентным органам применять эту меру процессуального принуждения с целью обеспечения проведения необходимых процессуальных действий при условии строгого соблюдения процессуальных гарантий, одной из которых является оказание задержанному лицу срочной юридической помощи, порядок предоставления которой установлен Положением о процедуре запроса и назначения адвоката для оказания срочной юридической помощи [14]. В данном положении, как и в других нормативных актах ничего не говорится о предоставлении срочной юридической помощи иностранцам, в отношении которых компетентный орган ходатайствует о взятии на государственное содержание, хотя согласно Закону о режиме иностранцев такие ходатайства рассматриваются судом в день поступления, что может вызывать определенные трудности с выбором или назначением адвоката. А компетентные органы по делам иностранцев, как показало исследование в области соблюдения прав иностранных граждан, находящихся на государственном содержании, организованное Офисом народного адвоката и охватившее период 2018 – 2019 г. г., допускают порой незаконное лишения свободы иностранцев на срок от шести часов до трех суток на досудебной стадии без составления каких-либо документов о задержании до сопровождения в суд для участия в рассмотрении ходатайства о взятии на государственное содержание [26 с. 50].

В процессе данного исследования была изучена, проанализирована и обобщена практика предоставления и оказания иностранцам квалифицированной юридической помощи, гарантируемой государством, при рассмотрении ходатайств органа по делам иностранцев, связанных со взятием на государственное содержание, поданных в суд Комрат, находящийся в радиусе деятельности территориального офиса Комрат Национального совета по юридической помощи, гарантируемой государством.

Было установлено, что за период 2021 – первое полугодие 2022 года в территориальный офис Комрат поступило 38 запросов о предоставлении квалифицированной юридической помощи по делам данной категории.

Причем, все 38 запросов исходили от судебной инстанции, которая требовала предоставления иностранцам обязательной юридической помощи, ссылаясь при этом на лит. а) ст. 77 Гражданского процессуального кодекса, которая обязывает судебную инстанцию запрашивать территориальный офис Национального совета по юридической помощи, гарантируемой государством, о назначении адвоката-представителя ответчику, местожительства которого неизвестно. Является очевидным, что это основание обязательного процессуального представительства не применимо к делам, связанным со взятием иностранцев на государственное содержание, поскольку речь в данной норме идет о представительстве *ex officio*, применяемом в случаях, когда ответчик по объективным причинам не может быть извещен о возбужденном в отношении него процессе, и в силу этого не может участвовать в нем и самостоятельно представлять свои интересы [24].

Таким образом, все тридцать восемь запросов судебной инстанции о предоставлении обязательной юридической помощи, гарантируемой государством, не соответствуют требованиям закона, и с этой точки зрения, во всех тридцати восьми случаях обязательная юридическая помощь этим лицам была предоставлена необоснованно, в обход процедур, установленных Законом о юридической помощи, гарантируемой государством, для данной категории дел, нарушая при этом право иностранцев как на самостоятельное представительство своих интересов, так и на помощь выбранного адвоката, гарантированное статьей 26 Конституции Республики Молдова [28]. Представляется, что это происходит в силу несколько причин. Требование закона о рассмотрении ходатайства компетентного органа по делам иностранцев в день поступления вкупе с боязнью нарушить права иностранца, вызванной перестраховкой и недостаточным знанием существующих международных стандартов и национальных критериев заставляют судью идти по пути наименьшего сопротивления и придумать основания для того, чтобы добиться назначения адвоката, не придавая значения тому, что такое назначение не будет иметь под собой законных оснований, а право иностранца на защиту будет при этом нарушено.

В предоставлении квалифицированной юридической помощи, гарантируемой государством, по указанным делам принимали участие четыре адвоката по заявлению, действующие на основании контрактов, заключенных с территориальным офисом Комрат Национального совета по юридической помощи, гарантируемой государством. Средняя стоимость оказанных по одному делу юридических услуг, оплаченных государством, составила в 2021 году 642 лея, а в 2022 году 790 лей.

Изучением материалов, содержащихся в электронных досье адвокатов по указанным делам, хранящихся в информационной системе CNAJGS [1],

было установлено, что лишь в четырех из тридцати восьми рассмотренных судом Комрат дел, связанных со взятием иностранцев на государственное содержание, иностранцы возражали против удовлетворения судом ходатайства компетентного органа. Адвокаты, предоставлявшие квалифицированную юридическую помощь этим лицам, связывают это с отсутствием у большинства из них средств на проживание [25].

Тридцать семь из тридцати восьми ходатайств о взятии иностранцев на государственное содержание и о продлении срока взятия на содержание были судебной инстанцией удовлетворены. Из тридцати семи решений суда, которыми были удовлетворены ходатайства компетентного органа по делам иностранцев, назначенным адвокатом было обжаловано только одно. Еще два решения были обжалованы вступившими позже в дела адвокатами по контракту. Адвокаты, предоставлявшие иностранцам квалифицированную юридическую помощь, гарантируемую государством, связывают малое количество обжалований с законностью и обоснованностью ходатайств компетентного органа по делам иностранцев и отсутствием оснований для обжалования судебных решений.

В двух из четырех случаев, когда иностранцы возражали против ходатайств компетентного органа о взятии на государственное содержание и о продлении срока государственного содержания, у иностранцев были собственные адвокаты по контракту, в связи с чем адвокаты, назначенные для предоставления юридической помощи, гарантируемой государством, были заменены в судебном заседании. Еще в одном случае судебная инстанция отказала в удовлетворении ходатайства компетентного органа по делам иностранцев, а в одном удовлетворила. Это решение судебной инстанции было обжаловано назначенным адвокатом.

Отвечая на другие вопросы, связанные с предоставлением квалифицированной юридической помощи, гарантируемой государством, по данной категории дел, адвокаты, предоставлявшие эту помощь, отметили, что практически всегда иностранцы, в отношении которых было возбуждено ходатайство о взятии на государственное содержание, еще до начала судебного заседания фактически были лишены свободы. При этом первая встреча с клиентом, которую адвокат обязан проводить в условиях конфиденциальности перед началом судебного заседания, проводилась обычно в коридоре суда или в зале судебного заседания. С клиентом обсуждались в числе прочего и решения компетентного органа по делам иностранцев о возвращении под сопровождением или выдворении, послужившие основанием для возбуждения ходатайства о взятии на государственное содержание. Чаще всего получатели юридической помощи не желали обжаловать эти решения, а если желали, то оснований для этого не имелось.

Абсолютное большинство иностранцев, по словам адвокатов, предо-

ставлявших им юридическую помощь, гарантируемую государством, не имели средств для самостоятельной оплаты юридических услуг.

Опрошенные адвокаты считают, что необходимо увеличить установленный законом срок рассмотрения ходатайств о взятии иностранцев на государственное содержание в день поступления, поскольку это не позволяет адвокату качественно подготовиться к процессу. Предлагается также установить необходимость предоставления иностранцу юридической помощи с момента фактического его взятия под контроль компетентным органом по делам иностранцев и объявления решения об удалении.

Обсуждение

Изложенное позволяет сделать вывод о том, что национальное законодательство в части предоставления квалифицированной юридической помощи, гарантируемой государством, иностранным гражданам и лицам без гражданства при рассмотрении судебными инстанциями административных дел, связанных со взятием этих лиц на государственное содержание, в целом соответствует стандартам, установленным международными документами, предоставляя даже большие гарантии. Юридическая помощь в таких делах является факультативной. Она может быть предоставлена по желанию иностранца на основании заявления, поданного им в территориальный офис Национального совета по юридической помощи, гарантируемой государством, и не зависит от уровня его доходов.

Практика показывает, что подавляющее большинство иностранцев, в отношении которых запрашивается взятие на государственное содержание, не обладают средствами для оплаты юридических услуг. Однако, по мнению адвокатов, предоставлявших квалифицированную юридическую помощь в таких делах, ходатайства компетентного органа по делам иностранцев о взятии и продлении государственного содержания чаще всего являются обоснованными, и шансов на отклонение таких ходатайств судом практически не имеется. Несмотря на то, что большая часть иностранцев не знают языка, на котором осуществляется судопроизводство, дела, связанные со взятием на государственное содержание, на взгляд автора, нельзя назвать сложными с правовой или с процессуальной точки зрения, а статья 24 Гражданского процессуального кодекса предоставляет им право знакомиться с совершаемыми действиями и с материалами дела, изъясняться в суде через переводчика.

Кроме этого, Административный Кодекс Республики Молдова с целью обеспечения эффективной защиты прав возлагает на судебную инстанцию обязанность по собственной инициативе исследовать обстоятельства дела на основе всех законно принятых доказательств, не будучи связанной ни сделанными заявлениями, ни ходатайствами об истребовании доказательств со

стороны участников; принимать меры для исправления формальных ошибок, уточнения неясных заявлений, подачи нужных заявлений, дополнения неполных фактических данных и дачи всех заявлений, необходимых для установления и оценки обстоятельств дела. Судебная инстанция обязана обращать внимание участников производства на не обсужденные ими фактические и правовые аспекты спора. Она не вправе выходить за рамки исковых требований, но при этом она не связана текстом заявлений, сделанных участниками производства (ст. 219). Данная обязанность суда, установленная законодателем, на наш взгляд, может являться одним из средств обеспечения эффективности судебного разбирательства, альтернативных юридической помощи [3].

Выявив иностранца, подлежащего принудительному удалению, компетентный орган по делам иностранца старается в этот же день вынести соответствующее решение и обратиться в суд с ходатайством о взятии его на государственное содержание, которое подлежит рассмотрению в день обращения. Все это время иностранец, формально свободный, фактически лишен свободы передвижения и находится под контролем компетентного органа по делам иностранцев. При этом лишение свободы маскируется проводимыми с иностранцем процедурами. Предоставив иностранцу возможность обратиться в территориальный офис Национального совета по юридической помощи, гарантируемой государством за бесплатной юридической помощью, компетентный орган и судебная инстанция рискуют упустить его из-под контроля, поскольку вероятность того, что он может скрыться, действительно может быть высокой.

Кроме этого, заявление иностранца о предоставлении ему квалифицированной юридической помощи, гарантируемой государством, может рассматриваться до трех дней. Поэтому существует риск того, что ходатайство о взятии на государственное содержание суд не сможет рассмотреть в день поступления, а компетентному органу по делам иностранца, не имея другого способа обеспечения его явки в судебное заседание, придется либо отпустить его, либо незаконно удерживать до суда.

Выводы и рекомендации

Таким образом, на наш взгляд, в сегодняшних законодательных рамках, предоставление иностранцам квалифицированной юридической помощи, гарантируемой государством, по делам, связанным со взятием на государственное содержание, является затруднительным с точки зрения соблюдения установленной законом процедуры, да и не является обязательным с точки зрения, как национального законодательства, так и международных документов. Государство, согласно этим документам, имеет позитивную обязанность по предоставлению такой помощи лишь с целью обеспечения

эффективного средства правовой защиты, т.е. при обжаловании решений о взятии на государственное содержание или продлении его срока.

Однако, учитывая все еще имеющиеся в практике случаи нарушения прав иностранцев, описанные выше, которым способствуют как недостатки законодательства, так и уязвимое положение этих лиц, а также основываясь на содержащихся в международных документах рекомендациях руководящих органов Европейского Союза, к членству в котором стремится Республика Молдова, предлагающих законодательно установить случаи, в которых участие адвоката в делах, связанных с незаконной миграцией, является обязательным, с целью большего гарантирования прав иностранцев, предлагается внести соответствующие изменения в Закон о режиме иностранцев и в Закон о юридической помощи, гарантируемой государством, и предусмотреть необходимость предоставления иностранцу обязательной юридической помощи с момента доведения до него одного из предусмотренных Законом № 200 от 16.07.2010 г. решений, которые могут послужить основанием для взятия на государственное содержание. Учитывая ограниченные сроки проведения указанных действий, эта помощь должна предоставляться дежурным адвокатом, включенным в график, и включать в себя соответствующие процедуры обжалования.

Библиография:

1. Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat. SIA CNAJGS <https://cnajgs.deeplace.md/ro>.
2. Biroul Migrație și Azil. *Anuar Statistic. Imigrarea străinilor, azilul și apatridia în Republica Moldova în anul 2020*. [prelucrat 26.06.2021]. Disponibil: http://bma.gov.md/sites/default/files/media/bma_anuarul_statistic_imigrarea_strainilor_an.2020.pdf.
3. *Case of Airey v. Ireland. Application no. 6289/73*. [prelucrat 17.07.2020]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57420>.
4. *Case of Del Sol v. France, no. 46800*. [prelucrat 27.02.2022]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60166>.
5. *Case of Engel and others v. Netherlands*. 08.06.1976. [prelucrat 04.07.2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57479>.
6. *Case of Khlaifia and others v. Italy. Application no. 16483/12*. [prelucrat 29.05.2022]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-170054>.
7. *Case of Maaouia v. France no. 39652/98*. [prelucrat 12.02.2022]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58847>.
8. *Charter of Fundamental Rights of the European Union*. [prelucrat 17.07.2020]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>.

9. Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. În: *Monitorul Oficial nr. 309-320 din 17.08.2018*. [preluat 29.05.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129135&lang=ro.
10. Codul civil al Republicii Moldova nr. 107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial nr. 82-86 din 22.06.2002*. [prelucrat 29.05.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129081&lang=ro.
11. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24.10.2008. În: *Monitorul Oficial nr. 218 din 17.03.2017*. [prelucrat 20.05.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131058&lang=ro.
12. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003. În: *Monitorul Oficial nr. 285-294 din 03.09.2018*. [prelucrat 29.05.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131202&lang=ro.
13. Codul de procedură penală al Republicii Moldova Nr. 122 din 14.05.2003. În: *Monitorul Oficial nr. 248-251 din 05.11.2013*. [preluat 09.06.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130985&lang=ro.
14. Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat. Hotărâre Nr. 8 din 19.05.2009 privind aprobarea Regulamentului cu privire la procedura de solicitare și desemnare a avocatului pentru acordarea asistenței juridice de urgență. În: *Monitorul Oficial Nr. 114-116 din 06.10.2007*. [prelucrat 09.06.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=13155&lang=ro.
15. *Counnsil Directive 2005/85/EC on minimum standards on procedures in Member States for granting and withdrawing refugee status*. [prelucrat 08.06.2022]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32005L0085&from=FR>.
16. Curtea Supremă de Justiție. *Opinie consultativă nr. 107 ce vizează procedura de luare în custodie publică/prelungire a duratei de luare în custodie publică a străinilor, în privința cărora a fost dispusă măsura returnării, expulzării sau care au fost declarați persoane indezirabile din 05.07.2019*. [prelucrat 29.05.2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=164.
17. Decizie Curții Constituționale nr. 139 din 14.12.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 167a/2018 pentru contrilul constituționalității articolelor 64 al. (2) și 64/1 al. (1) din Legea nr. 200 din 16.07.2010 privind regimul juridic al străinilor în RM. În: *Monitorul Oficial nr. 86-92 din 08.03.2019*. [prelucrat 29.05.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113017&lang=ro.
18. *Directive 2008/115/EC of the European Parliament and of the Council on common standards and procedures in Member States for retur-*

- ning illegally staying third-country nationals*. 16.12.2008. [prelucrat 07.06.2022]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008L0115&from=EN>.
19. Hotărâre Guvernului nr. 493 din 07.07.2011 cu privire la aprobarea Regulamentului Centrului de Plasament Temporal al Străinilor. În: *Monitorul Oficial nr. 118-121 din 07.07.2011*. [prelucrat 20.05.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120569&lang=ro.
 20. Hotărârea Guvernului Nr. 1016 din 01.09.2008 cu privire la aprobarea Regulamentului privind metodologia de calcul al venitului în scopul acordării asistenței juridice calificate garantate de stat. În: *Monitorul Oficial Nr. 167-168 din 05.09.2008*. [prelucrat 11.06.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128807&lang=ro.
 21. Lege cu privire la asistența juridică garantată de stat nr. 198-XVI din 26.07.2007. (05 10 2007 г.). În: *Monitorul Oficial nr. 157-160 din 05.10.2007*. [prelucrat 29.05.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=123162&lang=ro.
 22. Lege privind regimul străinilor în Republica Moldova nr. 200 din 16.07.2010. (24 09 2010 г.). În: *Monitorul Oficial nr. 179-181 din 24.09.2010*. [prelucrat 20.05.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130912&lang=ro.
 23. Ministerul Justiției al Republicii Moldova. *Nota informanivp la proiectul Legii pentru modificarea unor acte normative*. 06.11.2019. [prelucrat 30.06.2022]. Disponibil: http://www.justice.gov.md/public/files/dir_elab_acte_norm/2_NOT_INFORMATIV_06.11.19.pdf.
 24. Moscalciuc V. Numirea avocatului din oficiu pentru apărarea pârâtului în cărui domiciliu este necunoscut. În: *Avocatul Poporului*, 2013, nr. 1-3, p. 12-17.
 25. OT Comrat al CNAJGS. Результаты опроса адвокатов, предоставлявших квалифицированную юридическую помощь, гарантируемую государством, по делам, связанным со взятием иностранцев на государственное содержание. [preluat 21.06.2022]. Disponibil: <https://docs.google.com/forms/d/13RFg3KD3amcpZQiS2wypo9LAT8CYcXPajGHwBET794A/edit#responses>.
 26. Paliu O., Chebac T., Zubco A. *Respectarea drepturilor cetățenilor străini aflați în custodie statului. Studiu tematic*. Chișinău, 2019. 70 p. [preluat 07.06.2022]. Disponibil: http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/12/Studiul_Situatia_str%C4%83inilor_FINAL.pdf.
 27. *Европейская конвенция по правам человека*. 04.11.1950 г. [prelucrat 30.04.2021]. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_rus.pdf.
 28. Конституция Республики Молдова от 24.07.1994 г. În: *Monitorul Oficial nr. 78 din 29.03.2016*.

SCIENTIFIC BOARD & ORGANIZING COMMITTEE

- CIOBANU Rodica**, habilitated doctor of law, associate professor (Moldova State University)
- GUCEAC Ion**, habilitated doctor of law, academician (Moldova State University)
- ARAMA Elena**, habilitated doctor of law, university professor (Moldova State University)
- ARSENI Alexandru**, habilitated doctor of law, university professor (Moldova State University)
- REMIDDI Adriano**, Head of Capacity Development Unit, Global Campus of Human Rights
- DUGGAL Pavan**, Honorary Chancellor of Cyberlaw University and internationally renowned expert and authority on Cyberlaw (Delli, India)
- IORDANOV Iordanca-Rodica**, Ministry of Environment of the Republic of Moldova
- TURLUKOWSKI Jaroslaw**, PhD, associate professor, Faculty of Law and Administration, Institute of Civil Law (University of Warsaw, Poland)
- SANDRU Daniel-Mihail**, Institute of Legal Researches „Acad. Andrei Rădulescu” of the Romanian Academy (Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române)
- MOCANU Veronica**, PhD, associate professor, Vice dean of the Law Faculty (Moldova State University)
- GREBENCEA Ruslan**, Council of Europe Senior Project Officer
- COJOCARU Igor**, PhD in computer science, Director of the Information Society Development Institute
- CRECIUN Natalia**, scientific researcher (Moldova State University)
- CAZACU Pavel**, Lawyer, PromoLEX (Republic of Moldova)
- CAZACU Tatiana**, E-governance agency (Republic of Moldova)
- ECHIM Tatiana**, EcoContact (Republic of Moldova)
- ERHAN Ianuș**, PhD, associate professor (Moldova State University)
- JAKUBIAK-LALIK Jowanka**, PhD, associate professor, (University of Warsaw, Poland)
- ROȘCA Mariana**, Researcher, PhD, VAI, (Rome, Italy)
- PANTEA Oleg**, vice dean of the Law Faculty, PhD, associate professor (Moldova State University)
- SLUSARENCO Svetlana**, PhD, associate professor (Moldova State University)
- MEȘTER Vitalie**, Centre for Rights of Persons with Disabilities (Moldova State University)

POPOVICI Cristina, vice dean of the Law Faculty (Moldova State University)

CUCIURCA Doina, Lecturer (Moldova State University)

COLȚENIUC Anatolie, PhD student, Doctoral School of Legal Sciences (Moldova State University)

**STATUL, SECURITATEA ȘI DREPTURILE
OMULUI ÎN ERA DIGITALĂ**

**STATE, SECURITY AND HUMAN
RIGHTS IN DIGITAL ERA**

Materialele conferinței științifico-practice internaționale
Materials of the scientific-practical international conference

Volum 2

Asistență computerizată – *Maria Bondari*

Bun de tipar 2023. Formatul 70x100 $\frac{1}{12}$.
Coli de tipar 37,8. Coli editoriale 30,5.
Comanda. Tirajul 30 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009